Kiøbenhavnſke
Nye
Efterretninger
om
lærde Sager
for
Aar 1781.

Med fuldſtændigt Regiſter.

Andet Hefte.

Kiøbenhavn,
Trykt hos Brødrene Berling, boende i Pileſtrædet.

No. 27.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Fredagen den 5te Julii 1781.

Gudelige Taler over Søn- og Feſtdags Evangelier. Udgivne af et **Theologiſk Selſkab**. Tredie Bind. Andet Hefte. Kiøbenhavn, trykt paa Gyldendals Forlag 1781. 22 Ark i ſt. 8. Koſter indheftet 3 Mk. 8 Sk. Hele Verket koſter paa Trykp. 3 Rdlr. og paa Skrivp. 4 Rdlr. i raa Mat.

Dette ſidſte Hefte, hvorved Verket er blevet fuldſtændigt, indeholder foruden ſyv Paſſions-Prækener, i hvis Udarbeidelſe fire af Selſkabets forrige Medlemmer har taget Deel, et dobbelt Anhang, hvoraf det første ene tilhører Hr. **Paludan**, og det andet Hans Høiærværdighed Doct. **Balle**. Recenſenterne af de forrige Hefter har i diſſe Efterretninger anført enhver Prædikens Hoved-Indhold, hvorfor ſkulde vi da ikke giøre det ſamme ved Verkets Slutning? Her er da Fortegnelſen paa de afhandlede Materier: I. JEſu Lidelſer paa Oliebierget, ved Hr. **Paludan**. Diſſe betragtes: 1) ſom et Beviis paa Syndens Afſkyelighed, 2) ſom et Mønſter for Chriſtne i deres Lidelſer. Her er en liden Feil i Maaden paa hvilken den anden Deel fremſættes; thi det er jo ikke Lidelſerne ſelv, men JEſu Forhold under Lidelſerne, ſom er Mønſteret for Chriſtne. II. Judæ Forræderie og Fortvivlelſe, ved Hr. **Klauen**. Herunder foreſtilles: 1) Judæ Forræderie i al dets Afſkyelighed, 2) hvad der drev ham til ſaa grov en Misgierning, 3) den Fortvivlelſe, i hvilken hans Misgierning ſtyrtede ham. III. Peders dybe Fald og herli-

ge Opreisning ved JEſu Naade og en ſand Omvendelſe, ved Hr. Birch. 1) Peders ſørgelige Fald, 2) JEſu Naade mod den faldne Peder, 3) Peders hiertelige og beſtandige Omvendelſe. I den første Deel opholder Hr. B. ſig i før ved Aarſagerne til Peders Fald, nemlig Nysgierrighed, Lyſt til Bequemhed (ſkulde vel være Bequemmelighed) og Magelighed, ſlet Selſkab, egen Tillid og Sikkerhed, Hidſighed og Ubetænkſomhed, falſk Egenkierlighed og Menneskefrygt. Den anden Deel er overmaade kort og ufuldſtændig, og her havde dog været Leilighed til meget rørende Betragtninger. IV. JEſu Anklagelſe og Forhør for den hedenſke Ret, ved Hr. Horn. 1) Den Anklagelſe, JEſu Fiender frembragte imod ham, 2) det over ham anſtillede Forhør. V. Chriſtus paa Golgatha, ſom det ſtore Forſonings Offer for vore Synder, ved Hr. Birch. 1) De ſtore Lidelſer, JEſus udſtod paa Golgatha, 2) den herlige Forſoning, ſom JEſus med ſin Korsfæſtelſe og Død har forhvervet os. VI. Korte Betragtninger over JEſu ſyv Ord paa Korſet, ved Hr. Paludan. Meget ſmukke Betragtninger, i det mindſte læſte af os med megen Følelſe og Fornøielſe. VII. Guds Henſigt med Underne ved JEſu Død, ved Hr. Paludan. 1) At bevidne ſin Vrede og retfærdige Hevn over Jødernes Forgribelſe paa den uſkyldigſte JEſu, 2) at lade ved diſſe Mirakler vor Troe og Overbeviisning om JEſu Høihed beſtyrkes. — Uden at negte nogen af diſſe Forfattere den ham tilkommende Roes for at have igiennemtænkt og vel uført ſin Materie, har Hr. P. dog meeſt tildraget ſig vor Opmerkſomhed, deels fordi hans Sprog ſynes os ſtærkere og fyrigere end de andres, deels fordi vi hos ham ſpore en kiendeligere Hang til den ſaa kaldte Skiøntalenhed. At tale ſkiønt er vel ingen Feil, men Taleren maa dog paa en vis Maade vide at ſkiule det, om han ellers ſkal behage. Merker man, at han kunſtler paa Udtrykkene, at det har koſtet ham Møie at faae dem ſaaledes ordnede, at faae Tillægs-Ordene (Epitheter) ſatte paa det Sted og paa den Maade, ſtrax adſpredes Andagten hos Tilhørerne, og hans Henſigt, ſom var at behage, bliver til intet. I Steden for mange Beviſer herpaa anføre vi kun Slutningen af den ſidſte Tale S. 413: „ I Strømme af jordiſke Vellyſter, i Koſtbarheder, i Troner, forſtyrrer ei min dyrekiøbte Siel! Viger, i Samvittigheds Rædſler! ſom vilde anklage

„ klage mig for min Dommer, Dommeren er min Forløser!
„ Aabner eder i Salligheder! for mit længselfulde Die, at
„ jeg kan see ham og mættes af hans Ansigts Beskuelse!
„ Aabner eder i Himle! for mit stirrende Die, at jeg kan
„ see JEsum staaende hos hans høire Haand, der, hvor
„ han gik hen at berede mig Sted! Aabner eder, i Salig-
„ heder! for mit bristende Die! forløst er min Siel, og
„ den vil ile til sin Forløser." — Det første Anhang, hvori vi see det Ønske opfyldt, som yttredes i Recensionen over forrige Hefte, (see disse Esterretningers 2det Hefte for 1779. S. 723) indeholder disse Afhandlinger: I. Christnes Opførsel i Omgang med deres vildfarende og lastefulde Brødre, 1) de bør skaane dem, og arbeide paa deres Forbedring med Sagtmodighed, 2) trøste sig ved, at HErrens høie Egenskaber herliggiøres endog ved de Onde, over Evang. paa 5te S. eft. Nyt-Aar Matth. XIII. 24.-30. II. Forsonlighed, eller den Dyd, at tilgive Fornærmelser, 1) hvori Forsonlighed bestaaer og hvorledes den skal yttre sig, 2) høres og besvares de Indvendiger, som giøres mod denne Dyd, over Evang. paa 22de S. efter Trin. Matth. XVIII. 23.-35. III Kierlighed til Gud gior vore Pligter lette, 1) at naar Gud elsker os, saa sigte alle hans Befalinger til vort Gavn. Her er, synes os, en Forglemmelse af Planen. Thema nævner vor Kierlighed til Gud, og i Deelen sætter Hr. P. i dens Sted Guds Kierlighed til os. 2) Vi føle og erfare, at det, som før var os vanskeligt, giøre vi med Villighed og Fornøielse, over Evang. paa 26de S. efter Trin. Matth. XI 25.-30. IV. De Saliges Tilstand i det Liv, som de vente efter Døden, 1) der er et evigt Liv i Vente for os Mennesker, 2) vore Legemer skulle i det evige Liv ligne Christi forklarede Legeme, 3) vore Siele skulle der deelagtiggiøres i en Lykfalighed, som passer paa deres Natur, over Evang. paa 27de S. efter Trin. Matth. XVII. 1.-9. Med disse fire Taler ønske vi os til Lykke, da de ere fulde af smukke Træk, rørende Forestillinger, grundige og indlysende Betragtninger, velordnede Sandheder; men visse, saa vel i disse som i Hr. Ps. ovenanførte Prækener, forekommende Talemaader vil ikke behage os: for Ex. S. 383: „ Klipper, som rage til Himmelen af eders Feiltrin." S. 385: „ Døden kryber i hver Aare. Dybet gaber, „ som er opfyldt af alle Synderes Overtrædelser." S. 423:

„ Ere vi da Guder, ſom kunde **udvikle** det menneſkelige „ Hierte, og betragte det **i alle ſine Folder.**" S. 444: „ O I lykſalige Menneſker! ſom ere ſkabte til Eenighed og „ Glæde, hvilket rædſomt Mørke udbreder ſig over eders „ Boeliger, naar Vreden begynder at raſe! hvilken **hvinen-** „ **de Lynild flammer igiennem dette Mørke**, naar Hev- „ nen har antændt eders Bryſt!" S. 449: „ I troe at ha- „ ve Ret til at lade Modſtanderen føle everes Hevn. Nei! „ **møder her i Skovenes og Orkenes glubende Dyr!** „ møder for at beſkiemme Menneſket!" Hr. P. kalder med Myndighed de vilde Dyr hid. En anden Kraftmand (*) hørte vi engang bortvise et viſt Slags Menneſker fra Guds Huus til de vilde Dyr i denne Tone: „ iler, i Blodſugere! „ hen til de rivende Dyrs Boliger, til de vilde Skove og „ Udørkener, og naar I da høre Tigre og Løver at brøle paa „ det dræbte Bytte, iſtemmer da eders Lovſang med diſſe!" og vi ſaae diſſe Ord anførte ſom en Prøve paa ſand Veltalen- hed, men vi hørte ogſaa en Røſt, ſom ſagde: hvad er dette for et Sprog? er det Sproget paa Prækeſtolen? Saa for- ſkiellig er Smagen, og vi ere viſſe paa, at det vi her have anført ſom Pletter, er i manges Øine lutter Skiønheder. S. 432 kalder Hr. P. Paulus **en Menneſkefiende.** Det var han dog vel ikke? han var i ſin uomvendte Tilſtand en Fiende af Chriſtendommen, men ikke af Menneſker. Gier- ne havde han ſparet Menneſker, derſom Chriſtendommen paa anden Maade kunde bleven udryddet. S. 483. ſiges: „ Han „ tog tre af ſine Fortrolige med ſig paa et Bierg, ſom man „ **ei med megen Rimelighed** haver kaldet Thabor." Men denne liden Rimelighed uagtet kalder dog Hr. P. ſelv Forkla- relſens Bierg med dette Navn S. 386: „ Røſter fra Himme- „ len have før bevidnet, at han var den elſkelige Søn, i „ hvilken Faderen havde ſin Velbehagelighed, og her ſkal „ hans egen Røſt vidne høit og ſkrækkelig, at han er forladt. „ O **Thabor!** o Golgatha!" Man tillade os her et Par Erindringer, ſom ſkal forebygge Miſtydning. Det er langt fra vor Henſigt at ville ved dette anførte forringe Hr. Ps. Arbeide. Vi tillegge ham endog mange Fortrin og berømme baade hans Flid i Talernes Udarbeidelſe og hans Lyſt til at tage

(*) Dette Ord ſkal nylig være kommet i Mode, og her ſyntes det os meget udtrykkende.

tage den fornemſte Deel i Arbeidet til Samlingens Fuldſtændighed. Men hvad vi anſee for Pletter, det fremſætte vi ſom Pletter, og allerhelſt hos en god Taler til hans nærmere Eftersyn. Vi have dernæſt en Erfaring, hvori mange ſtemme overeens med os, nemlig, at viſſe Epitheter, hvorved den ſkiønne Taler tænkte at ſætte ſine Tilhørere i Hede, føre ſnarere Kulde over dem. Saa ſtor Frygt vi ellers have for det hvinende, tordnende, rullende, raſlende, brølende, flammende ꝛc. ꝛc., høre vi dog diſſe Ord, helſt naar de hyppig forekomme i Prækener, med den ſtørſte Ligegyldighed og naar de komme fra en ung Mand med ſpæd Udtale, da ere vi ikke langt fra Latteren. Ikke Grille, men Erfarenhed er Moder til denne Anmerkning, og derfor kan vi ikke andet, end ved givne Leiligheder erklære os imod ſlige Udtryk, der giøre den modſatte i Steden for den tilſigtede Virkning. — I det andet Anhang finder man fem Paſſions-Prækener. I. Det rørende og lærerige i Chriſti Lidelſe, paa Faſtelavns Sønd. Evang. Matth. III. 13.-17. II. De merkeligſte Omſtændigheder ved Judæ Forræderie og ved Peders Fornegtelſe, paa 2den S. i Faſte, Evang. Matth. XV. 21.-28. III. JEſu Chriſti vor Frelſers ubillige Medhandling af dem, ſom ſkulde dømme ham, paa Midfaſte Sønd. Evang. Joh. VI. 1.-15., 1) ved den geiſtlige Ret, hvorved bemerkes ſaa vel hans Fienders Opførſel, ſom hans eget Forhold, 2) ved den hedenſke Ret, hvorved atter baade Fiendernes Omgang med ham og hans egen Forholdsmaade tages i Betragtning. IV. JEſu Chriſti vor Frelſers ſmertelige Udførelſe fra Jeruſalem til Golgatha, paa Palme-Sønd. Evang. Matth. XXI. 1.-9., 1) betragtes den Skikkelſe, hvori han gik frem, og det Selſkab, hvori han befandt ſig, og hvad der mødte ham paa Veien, og hvilke Ord han talede til dem, ſom beklagede ham, 2) uddrages lærerige Paamindelſer af det Heele til at opvække Bod, befordre Selvfornegtelſe, antænde Kierlighed, indgyde Troſt, ſærdeles en troſterig Frimodighed mod Dødens Ankomſt. V. Chriſti Korsfæſtelſe, og de Ord, han talede paa Korſet, paa Langfredag. I de fire førſte Taler bruger Hr. Doct. B. Dagens Evangelium, ſom en Anledning til hans forehavende Betragtninger, og man merker her ſlet ingen Tvang eller Forlegenhed; men da de egentlig ere holdte over Lidelſens Hiſtorie, ſee vi ikke, hvorfor Evangelierne her findes aftrykte

ſom Hr. Forfatterens Texter. Det har i vore Tanker altid noget ubegvemt hos ſig, naar man maa ſee eller høre en anden Text, end den, der egentlig prædikes over. Talerne ere, ſom man kunde vente, grundige, tydelige og rørende; men i Henſeende til Hr. Doctorens Sprog har vi et Par Anmerkninger. Den rette Brug af **hans** og **ſin** finde vi ſielden iagttaget; for Ex. S. 504: „Lad dem faſte deres Agtſomhed „ paa JEſum i **ſine** Lidelſer.“ S. 598: „De formaſte „ ſig til at beſpotte ham i **ſin** yderſte Jammer.“ o. ſ. v. Diſſe Talemaader: „de onde Tilbøieligheder beſnige vor „ Villie S. 585, og „ vi vil nærme os til hans Kors for at „ ſee, hvad ham begegner“ S. 594, ere nok ikke ſaa aldeles Danſke. S. 580 finde vi en Trykfeil: **Naadens** ſtille Opløftelſe i Steden for **Aandens** ꝛc. — I øvrigt fortiener baade Hr. Doctoren og Selſkabet Tak af Publikum for dette Verk, ſom vi haabe og ønſke, maa bidrage lige ſaa meget til manges Opbyggelſe, ſom det hos Kiendere har bidraget til Forfatternes Roes. **Wr.**

Den Kunſt at **Svømme**, eller Opfindelſe, hvorledes man alletider ved et Skibbrud kan redde ſig, og i fornøden Fald bringe ganſke Armeer over de bredeſte Floder. Først ſkrevet i det Franſke af **Joh. Friederich Bachſtrøm**, Doctor Medicinæ og General-Directeur over Hertuginden af Radzivils Fabriqver; derefter i Tydſk oversat af **D. J. v. d. F.**, og nu i det Danſke af **Friderik Holm**. Kiøbenhavn, 1778. Trykt i det Kongel. Univerſitets-Bogtrykkerie, paa A. H. Godiches Efterleverſkes Forlag, ved Frid. Chriſt. Godiche. 62 S. i 8vo. Koſter paa Tryk-Papiir 12 Sk., men paa Poſt-Papiir 1 Mk. 2 Sk.

Praktiſk **Underviisning**, at lære døve og ſtumme Perſoner at tale og ſkrive. Forfattet af **Joh. Lud. Ferdinand Arnoldi**, Præſt til Groſſenlinden i Gieſſen; med en Fortale af Profeſſor **Erich Chriſtian Kleveſahl**, og nu i Danſk oversat af **Friderik Holm**. Kiøbenhavn, 1778. Trykt i det Kongel. Univerſitets-Bogtrykkerie, paa A. H. Godiches Efterleverſkes Forlag, ved Frid. Chriſt. Godiche. 68 S. i 8vo. Koſter paa Tryk-Papiir 8 Sk., men paa Poſt-Papiir 12 Sk.

Vi tage begge diſſe ſmaa Skrifter ſammen, fordi de ere fra eet

eet Aar og een Oversætter, og begge handle om nyttige Kunster. Bachstroms Kunst at svømme bestaaer i Opfindelsen af en Kyrads, som giøres af Korkebark, der indsyes i grovt Seildug. Denne Kyrads maa, naar man i Skibbruds Tilfælde vil føre Penge med sig, være 10 a 12 Pund Kork vægtig, og alletider bestaae af mere Kork, naar man tænker at tage meget med sig. I Almindelighed behøves 10 Pund til at holde Legemet ganske lige i Vandet. Man maa og være forsynet med Buxer af Linned, hvorved Kyradsen kan hefte; thi ellers hæver Kyradsen sig i Veiret, naar man kommer i Vandet, og trykker under Armene; men naar den bindes til Buxerne, som gaae ned til Fødderne, sidder man meget magelig i Vandet, og skulde Reisen vare længe, kan man gierne og sikkert slumre eller sove. Til Kyradsens Brug behøves ingen Øvelse; man lader allene Armene hænge ned imod Hofterne. Vil man hastig afsted, kan man tage Handsker paa af Linned, giorte som Andefødder. Foran findes et Kobberstykke, hvorover Forfatteren S. 58 og følg. giver denne Forklaring: „I hvor vel Beskrivelsen over min Kyrads „ er tydelig nok, har jeg dog tilføiet et Kobberstykke, der „ forestiller et Menneske, der har saadan en Kyrads paa, og „ hvoraf man kan see, hvorledes man skal forholde sig med „ Hænderne. Mere bruger man ikke. Man vil letteligen „ deraf see, at bemeldte Kyrads er adskilt paa Brystet, og „ med Baand eller Knapper A. B. C. tilsammenheftede; Disse „ ere fæstede til Beenklæderne, i hvilke man stikker de Ender „ af Seildug, som gaae ned fra Kyradsen. Beenklæderne „ gaae til det underste af Fødderne og ere der fastbundne, at „ ei Kyradsen skal gaae imod Hovedet, og blive den Svømmende besværlig under Armene. Dette er den Maade man „ skal indrette denne Kyrads for Søefolk og Soldater; men „ naar man paa et Skib vil foretage en liden Overfart, tager man allene Kyradsen paa over sine Klæder, og man „ bruger da ei Beenklæderne; dog er vel at merke, at den „ underste Deel af Kyradsen til Bogstavet A. altid maa være „ af et enkelt Stykke Kork, derfra til Bogstavet C. maa „ Barken være tredobbelt; og derved maa ei forgiettes, at „ Korken lægges dobbelt paa Skuldre. Overalt maa merkes, at den største Deel af Korken appliceres op imod Hovedet, saa høit som mueligt, at man kan holde Ligevæg-

„ ten, og ei ſkal falde omkuld, hvilket vilde ſkee, om man „ lagde det meſte Kork ned imod Maven. Til en Soldater„ Kyrads er der ei nødig at tage uden en dobbelt Korkebark „ over hele Kyradſen; men man maa agte, at der lægges li„ ge meget Kork paa hver Side for at beholde den fuldkomne „ Ligevegt. Beſtaaer Kyradſen af 10 Pd. Kork, kan man „ have en Summa Penge i Lommerne, ja man kan og bin„ de Penge ved Fødderne.“ Her er det væſentlige af Piecen; thi paa de øvrige Blade forekommer, næſt mange uvedkommende Ting, deels Beſkrivelſe over adſkillige, af Forfatteren anſtilte, forgieves Forſøg i Svømme-Kunſten, indtil han endelig opfandt ſin Kyrads, deels over Nytten af hans Opfindelſe. Overſættelſen lader ſig læſe, ſkiønt man hiſt og her ſeer, at Hr. Holm ikke er ſterk i det Danſke, for Ex. S. 14: „I Henſeende Livsfare er derved ei at befrygte; Ei „ heller i Henſeende Kræfterne eller Sundheden.“ S. 57: „Jeg havde aldrig brunget min Opdagelſe til Fuldkom„ menhed o. ſ. v.“

Hr. Arnoldis Kunſt at lære Døve og Stumme at tale og ſkrive har giort ſin gode Virkning paa adſkillige unge Mennesker, der have manglet Mæle og Høreſe. Herpaa anføres nogle Exempler i ovenſtaaende Skrift. Han bruger ikke noget Finger-Alphabet, hvis Nytte Hr. Laſius ellers har givet Efterretning om i Henſeende til den ſtumme Froken v. Meding, deels fordi der udfordres ſtor Færdighed baade hos Læreren og Lærlingen i at legge Fingrene ſaaledes, at et Ord, end ſige en heel Tale, kan udbringes deraf, deels fordi hele Underviisningen ved et urigtig angivet Tegn letteligt kan forvirres, og endelig fordi man endog med den ſtørſte Færdighed i denne Kunſt ikke kan give de Stumme og Døve Forklaring om Ord eller Ting, ikke heller bringe det ſaa vidt med dem, at de kan forſtaae den letteſte Bog. Derimod vænner han ſine Elever, ſom maa have god naturlig Forſtand, til en beſtandig ret Brug af deres Øine. Han har underſøgt de Bevægelſer ſom Tungen og Munden giør ved ethvert Bogſtavs Udtale, hvor mange Tryk og Aandedrag der høre til hvert Bogſtav, hvad Tænderne giøre dertil, og hvorledes Lipperne maa føres. Elevernes Øine har han nu ſøgt at feſte til ſin Mund, og paa denne Maade har de ham anfortroede Døvestumme lært baade at tale og ſkrive, blot efter Bevægelſen

med

med Tungen, Munden, Lipperne og Tænderne. Subſtantiverne har det været ham letteſt at giøre dem begribelige ved Figurer eller Tingene ſelv; Verber har han derimod maattet forklare ved paſſende Bevægelſer og virkelige Handlinger. Ved Taalmodighed, flittig Øvelſe og Opmuntringer har han efter nogle faa Aars Forløb ſeet den forønſkte Frugt af hans Lære-Methode. Hr. A. ſøger for alting at vinde ſine Elevers Fortroelighed, ved at lempe ſig efter dem, omgaaes dem med Mildhed og Munterhed, og ikke at nøde dem til at tage imod Underviisning paa viſſe Tider eller Timer, men at paſſe paa den beleiligſte Tid, naar deres Indbildningskraft og Nysgierighed er ſtærkeſt. For tydeligere at viſe, hvorledes han bærer ſig ad med at underviſe de Døve-ſtumme ei allene i Udtale og Skrivning, men ogſaa i at forſtaae, hvad de tale og ſkrive, anføre vi her noget af hans Omgangsmaade med en ung Herre, ſom var 15½ Aar gammel. (S. 44 og følg.) „Alphabetet lærte han i nogle Uger. Ved den daglige og mange Gange igientagne Repetition lærte jeg ham ſaaledes at „ bruge ſin Tunge, at han med Færdighed kunde udtale Syl„ bes, (Stavelſer) Ord, ja hele Talemaader. Det var nød„ vendigt i Begyndelſen at udvælge viſſe Ord, ſom ſyntes „ mig de letteſte, derefter gik jeg til de mere vanſkelige og „ tilſidſt til de allervanſkeligſte. Alle de Ord, han ſkulde „ lære, ſkrev jeg med ſtor Umage for ham, og ved hvert „ Ord de Ting, det betydede, og det lod jeg ham ſaa længe „ igiennemgaae, til han vidſte at udtale det. I kort Tid „ indtrykkede diſſe Ord ſig ſaa dybt i hans Hukommelſe, at „ han ved alle Leiligheder vidſte at anbringe dem. Med at „ udtale et Ord ſammenføier jeg tillige at ſkrive det, og fra „ min Underviisnings første Øieblik af vænnede jeg ham til „ at feſte ſine Øine til min Mund, hvilket han nu giør ved „ alle dem, han taler med. Med Fornøielſe har jeg ſeet, „ at han er i Stand til ſtrax at ſkrive alt, hvad jeg ſiger „ ham. Efter et halvt Aars Underviisning læſer han temmelig forſtaaelig og med Forſtand. Hans ſtore Lyſt til at „ tale giør, at han ei allene kan udtale mange enkelte Ord, „ men og hele Talemaader. Heraf kan enhver ſee, hvorledes man ſkal lære en Døv og Stum at ſkrive og tale. Jeg „ negter ei, at der jo yttre ſig mange Beſværligheder derved. „ Vi kan læſe et Sprog, og derfor ei forſtaae det; dette

„ merker man, naar man lærer et fremmed Sprog. Enkelte Ord begribes lettelig, men den rette Forstand af hele „ Talemaader udfordrer mere Tid og stor Øvelse. Det vilde blive alt for besværligt, ja fast umueligt, at betyde nogen alting ved Tegning, men det er dog nyttigt, naar det „ lader sig gisre, at man har de Tegninger, der forestille „ det, der læses om. Undertiden hænder det ved Undervisigen, at vi ei strax ere i Stand at finde Middel at forklare „ dem en Sats, men vi maa derfor ei opgive Haabet derom; „ hielpe ei de almindelige Hielpemidler, maa vi tage vor „ Tilflugt til andre, som vi maa see at udfinde. Saaledes „ vilde min unge Eleve have Oplysning om en Strømpevæver, som han allene kiendte af Navn og af det Kobberstykke, hvor hans Arbeide forestilledes, hvilken jeg ei var i „ Stand til at give ham; men jeg førte ham til Strømpe-Væverens Verksted, og gav ham der en fuldstændig Forklaring over det, han forlangte. Hvo der vil paatage sig „ at underrette Døve og Stumme, maa ofte tilsidesætte „ deres Fornøielse og Bequemmelighed, og ikke lade sig det „ falde kiedsommeligt at undervise ved alle forekommende Leiligheder. Jeg gaaer ofte med mine Elever til næste Stad „ Giessen, bringer dem i Selskaber, fører dem paa Markederne, i Kramboder og Galanterieboder, hvor der forekomme mange dem ubekiendte Ting, og saa faaer jeg Leilighed at undervise dem derom. Undertiden er en Spadseregang mere til mine Elevers Nytte end en heel Dags „ Underviisning, naar de sidde stille i en Stue. Desuden er „ den Bevægelse, de faae, deres Sundhed tienlig, og denne Afvexling opvækker Lyst hos dem til at lære med Fornøielse o. s. v.“ I dette her anførte Stykke have vi paa mange Steder forandret Oversættelsen, som hele Bogen igiennem er saare maadelig. Allevegne finder man **hannem** og **dennem** i Steden for ham og dem, og **Sylber** i Steden for Stavelser. Paa sine Steder er der ikke engang nogen ret Meening. Vi vil til Beviis paa Oversættelsens slette Beskaffenhed opvarte vore Læsere med nogle af Hr. **Holms** Sprog-Rariteter; S. 7: „ **formedelst** at vi efterabe andre,“ S. 14: „ om sin **brugende Methode** har han ei giort noget bekiendt,“ ibid.: „ Hr. Lassius melder, at han, „ **forend at udgive sin Bog**, har bedet ꝛc.“ S. 19:

„ Langt

„ Langt fra al Lyst at vil være Autor.“ S. 20: „ saa „ slibrig og uhældig en Vei, som gierne følger Autorer.“ Ibid.: „ Efterat jeg havde fuldendiget mine Universitets „ Aar.“ S. 24: „ Jeg farede fort i det Haab formedelst „ forommeldte Stok at naae den forønskede Virkning.“ S. 26: „ ikke smaa Ting i Betragtning at lære Døve og „ Stumme. Saaledes som jeg anfangede min Læremaade.“ S. 32: „ og han lærte hannem at kiende, som Paulus for„ dum fordrede af Hedningene, at de skulde kiende hannem „ paa den letteste og overbevisenste Art. S. 42: „ Man „ maa derfore søge med megen Fsielighed at omgaaes den„ nem, og tænke paa bedre Midler med dennem, og i Fald „ man ei paa eengang kan faae dennem fra deres Vildfarel„ se, maa man Tid efter anden søge at bringe dennem der„ til, og vende dennem til en bedre Opførsel.“ S. 48: „ maa tilsidesætte deres Fornøielse og Bequemhed, og maa „ ei lade sig være fortræden ved alle forekommende Lei„ ligheder at underviſe.“ S. 49: „ at besvare alle de han„ nem, i det Sprog han lærer, forelæggende Spørsmaa„ le.“ S. 62: „ stærklydende Instrumenter bliver i „ deres Corpora stærk fundne.“ S. 66: „ min Opdra„ gelses og Underviisnings indrettende Institut.“ Ohe! jam ſatis eſt. ω.

Geſchichte der königlichen Artillerieſchule in Kopenhagen, nebſt zwo Reden, welche in derſelben bey öffentlichen Prüfungen gehalten worden. Von **Werner Hans Friedrich Abrahamſon**, Lieutenant in der Artillerie, und Lehrer in der Artillerieſchule. Kopenhagen, 1780. Verlegts Chriſt. Gottl. Proft, Königl. privil. Univerſitets Buchhändler. Stor 10 Ark i 8vo. Koſter 24 ß.

Denne Artillerieſkolens Hiſtorie er ſkreven i saa god Smag, med saa rigtig Dømmekraft, samt hiſtoriſk Orden og Nøiagtighed, at den legger nye Vegt til Hr. Ambrahamſons ellers afgiorte Fortieneſter. Hvad her findes før den for Artilleriet merkværdige Tidspunkt i Aaret 1764, har han deels af mundtlige deels ſkriftlige Efterretninger, det øvrige er taget af Archivpapirer og oplyſt ved Øienvidner, og at han ſelv har været Øienvidne til det meſte af det, Bogen indeholder, behøver vel neppe at erindres. Hiſtoriens Kilder ere

da

da ſaa viſſe, ſom de kan være, og paa en meget underholdende Maade underrettes man her baade om Artillerievidenſkabens ſvage Begyndelſe og mange Hindringer her til Lands, og om Anledningerne og Midlerne til deres Opkomſt. Man drev i forrige Tider alting Haandverksmesſig. Theorie var borte. Danmark tænkte i lang Tid ikke paa nogen Artilleriesſkole. Her var ikke engang Leilighed for unge Officerer at lære det nødvendige, end ſige mere; thi de maatte dyrt tilkiøbe ſig al Kundſkab af dem, der forſtod noget, og dertil kunde Gagen ikke ſtrække. De ubemidlede maatte blive uden al Underviisning. Almindelig Oplysning og Forbedring var desuden umuelig, efterſom Artilleriet den Gang var deelt i 3 Korps, det Danſke, Norſke og Holſteenſke, ſom ikke vedkom hverandre, da hvert havde ſin egen Chef, og man veed, hvor lidt en Chef er tilbøielig til at lade ſig ſtyre af en anden. Dog blev her giort et og andet Forſøg til Forbedring. **Arenſkiold**, ſom ſtrax efter ſidſte ſvenſke Krig var Chef for det Holſteenſke Korps, kaldede en Profeſſor Koes fra Kiel til Rendsborg, ſom dog ikke over et Aars Tid holdt Forelæsninger over Mathematiken, førend han reiſte hiem igien enten af Misfornøielſe over, at hans Forelæsninger ikke kaſtede nok af ſig, eller fordi Officererne ikke længere vare i Stand til at betale hans Umage. Generallieutenant **von der Pforden**, ſom ſiden kommanderede ſamme Korps, fik den nu værende Generalmajor **von Wegner**, ſom da ikke ſtod i Krigstieneſte, men ved Aaret 1755 opholdt ſig i Rendsborg, til at underviiſe Artillerieofficererne, men det varede kun kort, da bemeldte begavede og grundige Mand blev kaldet til Lærer for Landkadetterne i Kiøbenhavn. **Oertling**, der nogle Aar tilforn havde giort Forſlag til en Krigsſkoles Oprettelſe i Rendsborg, hvor han ſelv vilde lære Mathematiken, tilbød ſig, efterat han med Kapitains Karakter havde beſøgt de franſke Krigsſkoler, at ville uden Løn underviiſe Artilleriekorpſets unge Officerer og Underofficerer, og man indrømmede ham til den Ende en Læſeſal paa Tøihuſet; men han blev Oberauditeur i Hertugdømmene Slesvig og Holſteen, og overlod ſin Plads ſom Lærer til en ung Officeer ved Navn **Beuvius**, der var Arbeidet voxen, og for faa Aar ſiden er død ſom Major i Korpſet. Man havde endnu ikke giort Begyndelſe med nogen egentlig Underviisning i Artilleriet.

Den

Den da værende Artilleriekapitain **von Bielefeldt**, der for ikke mange Aar ſiden døde ſom Korpſets Chef, var den førſte, ſom holdt Forelæsninger herover, hvilke i Begyndelſen af **Beuvius** bleve repeterede med Tilhørerne, og den aarvaagne **v. d. Pfordten**, ſom af foregaaende Forſøg havde lært, at Underviisningen hverken kunde blive almindelig eller af Beſtandighed, ſaalænge Tilhørerne ſelv ſkulde udrede Betalingen, udvirkede diſſe to Lærere for deres Forelæsninger et aarligt Tillæg til deres Officeersgage. Nu blev ogſaa Grunden lagt til et Artilleriebibliothek, ſom ſiden er blevet ſaaledes forøget, at det med al Rette fortiener Navn af anſeeligt, **v. d. Pfordtens** Fortieneſter falde ſaa meget mere i Øinene ſom ſtore og roesværdige, da hans Virkſomhed til det Holſteenſke Korpſes Forbedring ikke kan tænkes uden Beſkæmmelſe for Kiøbenhavn og Chriſtiania, hvor man lod alting gaae efter den gamle Slendrian. Den befrygtelige Krig med Ruſſerne afbrød hans priſelige Indretninger, og endſkiønt Feldtoget ſnart endtes, ſaaes der kun lidet Haab for Artilleric-Underviisningen, efterſom han, der hidtil havde været dens Støtte og Fremhielper, døde i Feldtogets Begyndelſe. Men juſt da alt Haab ſyntes ude, ſkeede den lykkeligſte Forandring. Aar 1764 bleve de tre forſkiellige Korps giorte til eet, hvis Stab ſtedſe ſkulde forblive i Hovedſtaden. Man indſaae en Artilleriſkoles Nødvendighed. En Summa af 500 Rdlr. blev beſtemt til Løn for en Lærer i Mathematiken, og tillige faſtſat, at herefter ſkulde henved 40 unge Mennesker ſættes ved Kompagnierne ſom Kadetter, af hvilke for Fremtiden ſkulde tages Officerer for Artilleriet. Til Lærer blev **Fried** antaget, der nu ſtaaer ſom Major i ruſſiſk Tieneſte, og ſaavel Kapitainer ſom Lieutenanter holdtes til at høre hans Forelæsninger, ſom holdtes paa en af Korpſet leiet Sal i Wigandgaden. Hr. **v. Döderlein** havde Opſigt over Artilleriekadetterne, men ſaalænge diſſe laae ſplittede rundt omkring i Hovedſtaden, var det ei allene vanſkeligt, men endog umueligt at paſſe ret paa deres Flid og øvrige Forhold. Der blev dem derfor anviiſt Bolig i Kaſtellet, hvor de vare under en Officeers Tilſyn, og fik Underviisning i Mathematikens førſte Grunde ved Hr. **Sievers**, i Tegning og Franſk ved Hr. **Petit**, ſom begge tilſammen fik 300 Rdlr. aarlig af Landkadetkaſſen. Petit var kun kort ved Skolen og med ham

ham ophørte Underviisningen i det Franſke. Som Tegnemeſter blev i hans Sted Hr. Davidſen antaget. Mod Enden af 1767 ophørte denne Indretning. Kadetterne maatte igien flytte ind i Staden, efterſom Kaſtellets Garniſon ſelv behøvede alle Boligerne. Bielefeldt blev imidlertid Chef, og nu blev der med al Alvorlighed tænkt paa duelige Artilleriſters Dannelſe og Opdragelſe. Man havde kun 1000 Rdlr. aarlig at anvende til Skolens Nytte, og denne Fond var ikke tilſtrækkelig til at lønne de fornødne Lærere af. Man faldt derfor paa den lykkelige Tanke at tage Lærere af Korpſets egne Officerer, ſom vare vel tiente med aarligt Tillæg. 1768 blev Meklenborg og Krebs antagne, hiin til at læſe over Artilleriet, og denne over Mathematiken. Hver fik et Tillæg af 150 Rdlr. Men endnu havde Artillerieſkolen betydelige Mangler, hvilke ſiden bleve afhiulpne ved den ſtore General von Huths Mod og Aarvaagenhed, ſom i Aaret 1771 blev udnævnt til Chef baade for Artillerie- og Ingenieur-Korpſet. Nu begyndte dens glindſende Periode. Allerede ved Udgangen af næſtmeldte Aar blev giort Anſtalt for, at Artillerieungdommen kunde underviſes, ei allene i de mathematiſke Videnſkaber og det egentlige Artillerie, men ogſaa i andre Videnſkaber. Flere Lærere bleve antagne, og den 3 Januarii 1772 kom der Kongel. Bekræftelſe paa, at de til Underviisning beſtemte 1000 Rdlr. ſkulde anvendes paa følgende Maade: Til Artillerie-Læreren Kapitain Meklenborg 300 Rdlr. Til Lieutenant Krebs ſom Lærer i Mathematiken 200 Rdlr. Til Lieutenant Abrahamſon ſom Lærer i det tydſke og danſke Sprog, ſamt i Geographien og Hiſtorien 150 Rdlr. Til Lieutenant Kleve ſom Lærer i den frie Haandtegning 100 Rdlr. Til en Lærer i Skrivning og Regning, ſom tillige over Ungdommen i det tydſke Sprogs Retſkrivning 100 Rdlr. Til Inſtrumenters, Karters og Skrivertøis, ſamt andre Nødvendigheders Anſkaffelſe, ſaavelſom og til nogle Officerers Underviisning i fremmede Sprog 150 Rdlr., og hele Skoleanſtalten fik den 25 Martii ſamme Aar Kongel. Stadfæſtelſe, hvis Hovedpunkter med de af ſamme flydende betydelige Fordele anføres S. 81 og følg. Aaret 1773 var Anſtalten beſynderlig gunſtigt. Artillerieungdommen kom nu til at boe ſammen under behørig Opſigt paa Giethuſet, og her holdes alle Eftermiddags-

Fore-

Forelæsningerne, men om Formiddagen læses paa Tøihusets store Høresal. Paa det at de Officerer som ikke befinde sig i Kiøbenhavn, ei ganske skal være udelukte fra Institutets Herligheder, blive alle de Hefter, som som af Lærerne dicteres, sendte i Afskrifter til Rendsborg og Christiania, hvor det største Antal af de i Norge og Holsteen detascheerede Officerer ere samlede. Hvor gierne udskrev vi ikke, hvad her findes om den Examen, der foretages, naar en Officeer-Plads skal besættes, om de Opmuntringer, hvorved Ungdommen anspores til Dueligheed, om sildigere Anordninger til Institutets og Officeerernes Nytte, om Oberst d'Auberts Indretning for Underofficerer og Gemeene i at give dem Underviisning ved Lieutenant Thranmoes, og i Almindelighed om General Huths udsdelige Fortieneſter; men vi maae for Rummets Skyld afbryde, og kan desuden ikke afskrive al det vigtige, der findes i Bogen, uden ganske at oversætte den. Til Slutning findes tvende Taler, som af Hr. Forfatteren ere holdte ved offentlige Overhørelser. I den første beviises med philosophisk Grundighed og sand Veltalenhed, at **Videnskaber ere Krigeren nødvendige.** I den anden, at **de ere ham uskadelige,** fordi de hverken forderve hans Forstand eller Hierte, ikke heller hindre hans Ære eller Lykke. I Fortalen har Hr. A. angivet den Grund, hvorfor han først har beviist Videnskabernes Nødvendighed og siden deres Uskadelighed, dog synes os, det er et hysteron proteron. At stige fra Uskadelighed til Nødvendighed er mere overeensstemmende med Philosophens og Talerens Plan, end at falde ned fra Nødvendighed til Uskadelighed. Hr. A. har selv indseet dette, og derfor fik vi en Undskyldning for hans Fremgangs-Maade i denne Sag. — Fra samme brave Forfatter have vi endnu et lidet Skrift at anmelde:

Neue Deklamationen über einige Maurer-Pflichten gehalten in den L. L. Z. z. N. und Fr. z. gekr. H. i. K. von dem Bruder Redner **W. H. J. Abrahamson** L. b. d. A. und L. b. d. A. S. Mit Erlaubniß der Obern. Kopenh., 1779. Verlegts C. G. Proft, privil. Universitets Buchhändler. Stor 152 S. i 8. Koster 1 Mk. 12 ß.

I Aaret 1776 udgav Hr. A. den første Samling af Taler, næsten under samme Titel som de nærværende, og det Bifald, disse fandt hos Brødrene, har opmuntret ham til at ud-

udgive **Neue Deklamationen**, meest i samme Tone, dog blandede med større Alvorlighed end de forrige. En i denne Samling forekommende Sørgetale har tilforn været et par Gange aftrykt, men for Fuldstændigheds Skyld, findes den atter her efter Adskilliges Begiering. Denne Sørgetale er fuld af poetiske Udtryk og Vendinger, de andre ere mere jevne, men alle stærke og læseværdige. Materierne ere, uagtet den herskende Korthed, vel udførte. Kort: man finder her vigtige Sandheder, fremsatte og indskærpede med mandig Veltalenhed, og desuden trende Oder og en Bordsang, som udmerke sig ved god Versification. Hr. Forfatterens Emner ere disse: 1) Die Weisheit des Ordens. 2) Die Ehrwürdigkeit des Ordens. 3) Die Wohlthätigkeit. 4) Zum feyerlichen Andenken des weiland Hochw. Prow. Gr. Msters aller vereinten L. L. in Deutschland und Dännemark. 5) Der Gehorsam. 6) Die Dankbarkeit. 7) Patriotismus. 8) Die Einigkeit. 9) Die Wichtigkeit des Eides. 10) Anrede an Sr. Hochfürstl. Durchl. Herzoge Ferdinand. 11) Von zwecke des Ordens. 12) Die Verträglichkeit. 13) Die Gewissenhaftigkeit. At ellers disse Deklamationer nødvendig maae være mere interressante for Brødreselskabet end for andre, der ikke ere indviede til Frimureriets Hemmeligheder, og derfor hist og her maae see sig afspiiste med en heel Deel Streger isteden for Ord, forstaaer sig af sig selv. Der er vel ikke heller nogen saa ufornuftig at forlange af Forfatteren, at han skulde have udladt sig tydeligere med Ting, som den hellige Murer-Eed forpligtede ham til at skiule ω.

Et par Ord til det danske Publikum, af Pastor **Uøsing**. Fordømmer ikke, saa skulle J ikke fordømmes — Jesus. Sorøe, 1781. Trykt i det Ridderlige Akademies Bogtrykkerie, hos Jonas Lindgrens Enke, ved F. H. Lillie. Stor 1 Ark 8vo. Koster 6 ß.

Publikum har været begierligt nok efter dette par Ord fra den navnkundige Pastor, og hvad lærer det vel nu af Piecen? dette: at Hr. **Uøsing** ikke vel kan forlange, at man skal dømme vel om ham, og at han nødig vil, at man dømmer ilde om hans Forhold og Hendelser. Man skal afholde sig fra al Dom over ham, og anse ham, som om ikke var og ikke havde været til in rerum natura, saa er al Forargelse med eet forbi. Vi ønske det hele Danske Publikum en lykkelig Glemsomhed. Wr.

No. 28.

Kiøbenhavnſke

Nye Efterretninger

om

lærde Sager.

II. Hæfte. Fredagen den 13de Julii 1781.

Q. D. B. V. Tentamen Exegeticum, qvo Hircum Emiſſarium non eſſe Typum Chriſti ſed Hominum per Chriſtum ſalvandorum demonſtrat *Johannes Schack Kraglund.* Antehac verbi divini Miniſter Abbatiæ Wallöenſis, nunc vero Præpoſitus Nomarchiæ Ramlöeenſis & verbi divini Miniſter Eccleſiarum in Höyelſe & Lellinge. Havniæ 1781. Typis P. H. Höeckianis. Stor 4½ Ark i 4to. Koſter 10 Sk.

I en Dedication til Biſkop Harboe ſkriver Hr. Forfatteren: Cum ætate præterlapſa Anſa, tibi non occulta, mihi dabatur de materia qvadam uſui academico conveniente meditari, hæc, qvæ tibi demandatur, ſe ſponte offerebat. Licet autem, tunc temporis, inſtitutum non perficiebatur, inceptam materiam, nec tritam, nec ſatis evolutam, ideoqve nec plane inutilem futuram ſperans, ad finem perducere decrevi. Hvad indeholder da dette Tentamen? Fra S. 1 til 22 anføres og forkaſtes baade Jøders og Chriſtnes forſkiellige Fortolkninger over 3 Moſ. B. XVI. 5.-10. og paa alle diſſe Blade have vi ikke fundet noget af Vigtighed, ſom jo kan læſes i det ſaa kaldte Tellers Bibelverk, anden Deel fra S. 158 til 165. Paa de øvrige faa Blade fremſættes Hr. Forfatterens egen Meening, ſom Titelen tilkiendegiver. Vi vilde gierne antage hans Fortolkning, ſom i ſig ſelv er uſkadelig, derſom han havde været

noget lykkeligere i at bortrydde den Vanſkelighed, ſom ligger i det 10de Vers, hvor det hedder, at ved den (hirc. emiſſ.) **ſkal giøres Forligelſe.** Hvor tydelig befæſtes ikke ved diſſe Ord deres Meening, ſom antage den Buk, der ſkulde løslades, for et Forbillede paa Chriſtus? Men hvorledes reeder nu Hr. K. ſig ud af denne Sag? Her er hans hele Beſvarelſe, hvormed vel neppe mange vil lade ſig nøie, ſaaſom Vanſkeligheden endnu beholder ſin fulde Kraft: Difficultas (S. 25 og 26) tantummodo apparet, non vere invenitur. Sciendum itaqve peccatores coram Deo reos inveniri, in judicio divino morte dignos haberi, atqve in ſignum ejus manus vivo hirco imponebantur, una cum peccatis Iſraëlitarum. At hoc non obſtante, Deus judicat, non ipſi eſſe moriendum, qvanqvam meruerit; & curni? Eam tantum ob cauſam, qvod Deus ipſe reconciliationem invenerit & ſubſtituerit, qva peccata deleta ſunt, & propter qvam prævaricationes condonantur. I øvrigt maa vi melde, at Latinen i dette Skrift er ſaare maadelig, og Trykken ſaa elendig, at hver Side vrimler af Vildelſer.

ω.

Nebelin poetiſke Tanker over **JEſu Vunder**, ſom Frieſtæder for alle opvakte Syndere. Overſat af det Tydſke paa Danſk. Hvortil er føiet nogle eenfoldige Tanker af en **JEſu Diſcipel**, da JEſus efter ſin Opſtandelſe aabenbarede ſig for dem. Kiøbenhavn, 1779. Trykt hos A. F. Stein. 32 S. i 8vo.

Hiertelig velmeente Sager, i det mindſte pietiſtiſke! men poetiſke, ſaa man maa græde derover! Her ere fem Pſalmer, eller hvad man vil kalde dem, og af enhver vil vi anføre noget til en Mundſmag. Efterat den gode **Nebelin** har talet S. 7 om JEſu Vunder, ſom ſtaae aabne for **hver en Helvede-Brand**, begynder han S. 8 ſaaledes:

Saa kom da hver ſom vil, hvo løbe kan, han løbe,
Og hvo ei løbe kan, han **krybe** kun herind,
Forfølges du end hart af Lovens **Torden-Svøbe**,
Troſt dig: den Frieſtad er for et forjaget Sind.

S. 5: „kyſſer han hiertevørt ſin JEſu blodig Krop." S. 9: „ſuer han Naadens-Strømme igiennem Sidens Hul." ibid. „æder han ſig ſaa mæt og tager Deel i Forſoningens Grøde."

o. ſ. v.

o. ſ. v. —— Den virkelig eenfoldige JEſu Diſcipel, ſom har tilſøiet de øvrige 4 Pſalmer, tiltaler i den første de blinde Jøder ſaaledes S. 14:

Beſkiemmet ſtaaer J der, han har igiennembrækket,
Og med ſin Guddoms Kraft han bryder Segl og Vagt.
Hvi ſtaae J kloge Høns da nu og er' forſkrækket?
Han kunde dog opſtaae, ſom han før havde ſagt.

I den anden foreſtiller han S. 25 JEſu aabne Sides Saar, ſom ſin Siels Tilflugts-Klippe, og nu bliver han paa eengang baade Prints og Dronning.

Der jeg lever ſom en **Prints**; thi han mig ſaa herlig ſmykker,
Ja jeg veed, han er til Sinds mig med himmelſk Gyldenſtykke
At bepryde ſom en **Dronning**, til at ſtaae hos Verens Konning.

I den tredie lægges Frelſeren S. 27 nogle uværdige Ord i Munden i følgende Vers:

Jeg lever, du ſkal med mig leve;
Jeg er jo død, **hold faſt ved mig**
Saa ſtærk, du kan, **med Troens Næve**,
Skal Døden aldrig dræbe dig o. ſ. v.

S. 28 foreſtiller den uſle Synder ſig: „ſom en arm magtes„løs Sive, der elendig **vandrer** ud og ind," ja det troe vi gierne, at en Sives Ud- og Ind-Vandring er elendig. — I den fierde ſtaaer S. 30: „JEſu Pines-Tynge ſtærk dri„ver Naadens Seier-Værk." S. 31 kaldes de falſke Vidner **Spøgelſer ved Midnats Tid.** S. 32 forekommer denne ſmukke Talemaade: at „Guds Retfærdighed hele Ti„mer ſlog og ſleed paa det milde JEſu Hierte o. ſ. v." Det giør os oprigtig ont, at de dyrebare Sandheder ſkal blive ſaaledes mishandlede af Vævere og ſandſelige Stympere.

ω.

Forſøg til at forbedre Underviisningen i Landsbye-Skolerne af **Jacob Jochims**, Kongelig Stifts-Provſt i Syderditmarſen, og Sogne-Præſt i Meldorf. Fordanſket af **Andreas Woldike**, Præſt ved Wallse Stift. Sorøe, 1781. Trykt i det Ridderlige Academies Bogtrykkerie hos Jonas Lindgrens Enke, ved F. H. Lillie.

Stor, foruden 20 Sider Fortale, 540 S. i 8vo. Koſter 5 Mk. paa Tryk- og paa Skriv-Papiir 1 Rdlr. 8 Sk.

At Underviisningen i Landsbye-Skolerne høiligen trænger til Forbedring ſaa vel hos os ſom i Hr. Forfatterens Egn, er ſaa vienſynlig en Sandhed, at ingen med ſundt Syn og Forſtand kan negte den. Vi kan ikke bare os for at afſkrive et Stykke af denne Bogs læſeværdige Fortale, baade fordi det er ſaa paſſende paa Landsbye-Skolernes Forfatning i Almindelighed, og fordi det ſaa tydeligen viſer Hoved-Aarſagen til deres ſaare maadelige Tilſtand. „En af de fornemmeſte „ Aarſager, hvorfore Underviisningen i Landsbye-Skolerne „ er ſaa ſlet, er unægtelig Skolemeſternes Uvidenhed. Og „ denne Uvidenhed yttrer ſig ſaa vel i der, hvor i de under„ viſe, ſom i Maaden, de bør underviſe paa. Det, ſom „ Ungdommen i Skolerne paa Landet fornemmelig bør un„ derviſes i, er uden Modſigelſe Religionen, Chriſtendom„ men eller den ſande Gudsfrygt. Og jeg behøver ikke først „ at viſe, hvorfor dette er Hovedſagen. Men Religionen „ kiende mange Skolemeſtere ikke efter dens ſande Indhold, „ ikke efter dens rette og egentlige Henſigt; og dette er den „ første Aarſag, hvorfor deres Underviisning i ſamme er ſaa „ ſlet. Religionens Indhold efter dens væſentlige Lærdom„ me (**og videre behøver Underviisningen i Skolerne „ paa Landet ikke at gaae**,) er ei vidtløftig og ſtor, men „ kun kort. Men dette Religionens væſentlige Indhold „ kiende de fleſte Skolemeſtere ikke, og derfor lade de meget „ ude, ſom dog burde læres; derfor fremſætte de ſaadanne „ Ting for Børnene, ſom ikke høre til det Væſentlige i Re„ ligionen, hvilke de endog til des ſtørre Plage for Børnene „ lade dem lære uden ad. Om enkelte Sætninger, jeg vil „ ikke tale om Sætningernes egentlige Forbindelſe, have de „ ingen tydelig, ja ei engang en klar Kundſkab. Religio„ nen har unegtelig ingen anden Henſigt, end at giøre Men„ neſket bedre, rolig, fornøiet, lykkelig, frimodig, og evig „ ſalig. Men fra denne Side forſtaae Skolemeſterne ei at „ foreſtille den, ei heller kan de forklare, hvad Indflydelſe „ Lærdommene ſelv have paa denne vigtige Henſigt. Naar „ de derfor underviſe Børnene i Religionen, ſaa forrette de „ denne Gierning ſom et Haandværk. De lære dem ikke, „ hvor vigtig, magtpaaliggende og fordeelagtig Religionen

„ er.

„ er. De betyde dem ikke, at den er en Hovedſag, ſom „ den dog virkelig er. Børnene anſee derfor Religionen „ ſom noget ligegyldigt eller ſom en Slags Byrde og Aag, „ ſom, om man end ikke ganſke kan unddrage ſig derfra, „ ſaa kan og tor man dog gjøre ſig den ſaa let, ſom man „ ſelv vil. Og hvad Skade dette nu forvolder i det hele „ Liv, ja vel endog i Evigheden, det indſees let, og behø„ves ei vidtloftig at blive foreſtillet. Hertil kommer end„ nu, at mange Skolemeſtere aldeles ikke ere i Stand til at „ ſpørge Børnene ret om deres Religions Kundſkab, eller at „ catechiſere med dem. Alt, hvad de gjøre, er dette, at „ de lade dem lære Spørsmaalene og Svarene i Forklaringen „ tilligemed de der anførte Sprog uden ad, og, naar dette „ er ſkeet, troe de fuldkommen at have opfyldt deres Pligter „ i dette Stykke. De kunne ikke atter deele Spørsmaalene „ og Svarene i de flere, der indeholdes deri. De vide lidet „ og næſten intet at ſige derom. Og endnu mindre kunne „ de bringe Børnene til klare Begreber, til Indſigt i Sæt„ningernes Sammenhæng, til at kunne af Skriftens Sprog „ efter egen Overbeviisning udlede de nødvendige Beviſer, „ og til at indſee den Indflydelſe, ſom det, de lære, kan „ og bør have paa deres timelige og evige Vel. Saaledes „ gaaer da Landets tilkommende Beboer ud af Skolen, uden „ Kundſkab og Følelſe i Henſeende til Gud og hans Pligter, „ uſikket til at glædes over Guds Gierninger, ukyndig om „ ſig ſelv og Veien til hans ſande Lykſalighed, uvet i at „ bruge ſin Forſtand ret, og ufølſom ved den ſande Dyd. „ Derfor afkaſter han, ſaaſnart han er kommen ud af Sko„len, Religionens formeente Aag, bliver laſtefuld, ſig „ ſelv og andre til Byrde, uden ſand Opmuntring og Trøſt „ i hans nedrige Stand og ſtrenge Arbeide, hvorved Hen„ſigten af hans Skabelſe og Forløsning aldeles tabes.“ For at afhielpe dette Onde og at ſætte Skolemeſterne i Stand til tilbørligen at underviſe Børnene, har Hr. J. ladet denne Bog trykke, og efter denne Henſigt vil han have dens Ind„retning bedømmet. Religionens Hoved-Lærdomme ſætter han kort og tydelig foran i 21 Sætninger, ſom, for at fal„de des mere i Øinene, ere trykte med ſtørre Stiil end det øvrige, at Skolemeſterne kunne lære at kiende dem i en Slags Sammenhæng. Derefter fremſætter han Spørsmaale for at

give dem Anledning til at catechiſere over diſſe Lærdomme med Børnene, udvide deres Kundſkaber og ligeſom løſe Tungen paa dem. Af diſſe Spørsmaale tager han ogſaa Leilighed til at vise Lærdommenes Indflydelſe paa Menneſkets Sindelav, Vandel, Trøſt, Glæde, og hans timelige og evige Velfærd. Planen holde vi for god og ufeilelig, og unegteligt er det, at Hr. J. forſtaaer den Kunſt at tilſpørge, at udvikle Begreber og giøre Underviisningen praktiſk, men med alt dette har hans Forſøg viſſe Ufuldkommenheder, ſom vi i Betragtning af hans gode Hensigt og ellers udviſte Flid og Evner gierne vilde overſee, men ikke kan lade blive unanmerkede, naar vi, ſom vi bør, ſkal handle efter Pligt og Overbeviisning. Hertil henregne vi deels den ſtore Vidtløftighed og Igientagelſes-Lyſt, ſom herſker paa mange Steder i Spørsmaalenes Fremſætteiſe, deels den Forglemmelſe af Planen, efter hvilken Forſøget ikkun ſkulde indeholde Religionens væſentlige Lærdomme, deels ogſaa de hiſt og her forekommende urigtige Forklaringer og Beſtemmelſer. Nogle Exempler herpaa ſkylde vi vore Læſere. Man undres neppe over, at Hr. Forfatterens Religions-Underviisning udgiør ikke mindre end 473 Sider, naar man paa adſkillige Steder befinder, at han har foreſtillet ſig Skolemeſterne alt for dumme, og næſten ikke tiltroet dem Menneſke-Forſtand. For Ex. S. 30: „Hvoraf ſkal Catechismus tages? **Af Bibelen.**“ Hvilken Skolemeſter ſkulde nu ikke ſelv kunne giøre de næſtfølgende Spørsmaale: „Skal den ſtemme overeens med Bibelen? „Er den Bibelen ſelv? Hvoreſter ſkal man prøve en Cate„chismus? Maa vi forglemme vor Catechismus, naar vi „ikke længere gaae i Skole?“ S. 35: „Kan vel enhver „give mig Love? Nei. — Hvem kan altſaa kun give „Love? **Den, ſom har over mig at befale.**“ Og nu ſpørges atter: „Hvem har altſaa kun Rettighed til at give „mig Love? **Den ſom er min Overherre, ſom har „over mig at befale.** Kan Gud da vel give os Love? „Kan Gud altſaa ſige og foreſkrive mig, hvad jeg ſkal giø„re og lade? Er jeg og ſkyldig til at rette mig derefter o. ſ. v.?“ S. 122: „Hvad er Sielen?“ Strax ſpørges videre: „Hvad er altſaa egentlig vor Siel? **Det ſom tænker i os, „føler, er ſig ſelv bevidſt, begierer, er glad eller be„drøvet.** Du tænker for Ex. nu paa mig, paa det vi tale om,

„du

„ du veed noget, du lærer noget, hvormed ſkeer dette? **Med**
„ **min Siel.** Du fornemmer det, ſom her er omkring os,
„ du erindrer dig, hvad du i Gaar eller endnu længere i For-
„ veien har ſeet og hørt; hvormed ſkeer dette? **Med min**
„ **Siel.** Du længes efter noget, ſaaſom Mad og Drikke, du
„ glæder dig over noget eller bedrøves; hvormed ſkeer dette?
„ **Med min Siel.** Skeer alt dette vel med dit Legeme eller
„ med en Deel deraf, for Ex. med din Haand, Fod eller deſli-
„ ge? **Nei, men der er endnu noget i mig, ſom tæn-**
„ **ker, føler, begierer, glædes og bedrøves.** Og hvad
„ er dette? **Det er min Siel.** Er Legemet da ikke Siel
„ tillige med? **Nei Sielen er noget langt andet end Le-**
„ **gemet, og ganſke forſkiellig fra Legemet** ꝛc.“ —
Til denne i vore Tanker unødige Vidtløftighed, hvorpaa mange flere Prøver kunde anføres, bidrager ogſaa Planens Overtrædelſe paa mangfoldige Steder. Ikke uden Aarſag have vi oven for anmerket diſſe Hr. Forfatterens Ord: „**Un-**
„ **derviisningen i Skolerne paa Landet behøver ikke**
„ **at gaae videre end til Religionens Indhold efter**
„ **dens væſentlige Lærdomme;**“ thi hvor ofte gaaer ikke Hr. J. i dette ſit Forſøg meget uden for Religionens væſentlige Lærdomme? Hvad behøvede for Ex. Bønderbørn den hele vidtløftige Underretning fra Side 37 til 42 om de ceremonialſke Ofringer og hvor mange Slags de vare; om rene og urene Dyr; om Renſelſer og Feſter; om de jødiſke Regierings-Love ꝛc.? Bønderbørn kunde dog vel uden Kundſkab herom blive rolige, lykkelige, frimodige og evig ſalige? Ligeſaa uvæſentlige anſee vi diſſe Spørsmaal S. 57: „ Hvad
„ giør Solen? Om den ikke var til, hvad da? Naar So-
„ len var længere fra os eller nærmere ved os, hvad da?
„ Hvad giør Maanen? Hvad giøre Stiernerne? Var det
„ vel got, om det altid var Dag? Var det vel got, hvis
„ det altid var Nat? Var det got, om det altid var eens
„ Veirligt?“ S. 238: „ Hvor findes det Sted, ſom kal-
„ des Helvede? Kan det ſkade os noget, at vi ikke vide det?
„ Er Chriſtus nedfaren dertil? Hvorfor giorde han dette?
„ Er denne Aabenbarelſe ſkeet Satan og de Fordømte til Go-
„ de ꝛc.“ Vi lade det blive herved; thi vor Recenſion ſik ingen Ende, derſom vi af denne Bog ſkulde afſkrive alt det, ſom ikke henhører til Religionens væſentlige Indhold, hvil-

ken i sig selv er meget kort, og langt fra ikke saa stor og vidtløftig som Hr. Forfatterens Forsøg. Men endnu bør vi anføre nogle Beviser paa en eller anden i Bogen forekommende Urigtighed. S. 104 fremsættes dette Spørsmaal: „Var „ der vel got, om alle Mennesker havde lige meget?" Svaret herpaa lyder saaledes: „Nei, dersom alle vare fattige, „ kunde den ene ikke hielpe den anden; og i Fald alle vare „ riige, saa vilde den ene ei tiene, eller hielpe den anden, „ alle Mennesker vilde da være elendige." Hvoraf mon Hr. J. veed, at den ene Rige ikke vil tiene den anden i fornødent Tilfælde? En riig Mand, tænke vi, kan ligesaa vel have et tienstvilligt Hierte som en anden, og almindelig Rigdom vilde heller ikke ophæve al indbyrdes Trang og Forbindelse. S. 278: „Hvorfor kaldes den tredie Person i Før en Aand?" Svar: „For hans aandelige Naadevirkningers Skyld." Da den Hellig Aand virker intet uden det, Faderen og Sønnen tillige virker, troe vi ikke, at denne er den rette Benævnelses-Grund, men fordi han tilligemed Faderen og Sønnen er et aandeligt Væsen, Joh. IV. 24. ibid.: „Hvorfor kal„ des han en Hellig Aand?" Svar: „Ikke allene fordi „ han selv er hellig; thi det er Faderen og Sønnen ligeledes, „ men fordi han virker Helliggiørelsen i Mennesket." Vi lægge til: det gior Faderen og Sønnen ligeledes, Joh. XVII. 17. 1 Cor. VI. 11. Følgelig er denne ikke heller den rette Benævnelses-Grund. I Almindelighed maa vi sige, at der ikke ligger Magt paa disse og slige Spørsmaale, som ikke angaae Religionens væsentlige Indhold. Det er lige meget, om vi ikke vide, hvorfor han kaldes en Hellig Aand, naar vi kun troe, at han er en Aand, at han er hellig og giør Menneskene hellige. S. 389: „Hvorfor skal smaa Børn „ ogsaa døbes?" Svar: 1) „Fordi de høre med til alle „ Folk, som Christus befaler at døbe." Dette Beviis tilintetgiør Hr. J. selv ved næstfølgende Spørsmaal: „Men „ Christus siger dog: Lærer alle Folk og døber dem. Deraf „ følger jo, at de først skal undervises og derefter døbes?" Svar: „Nei, dette er at forstaae om de Voxne allene, „ fordi Kirken den Gang først skulde plantes og ud„ bredes." Vi see ikke, hvad der giver Hr. J. Ret til paa dette Sted at fylde det Ord lære fra at døbe, og i Henseende til det første, at forklare alle Folk allene ved Voxne, men

i Hen-

i Henſeende til det andet at ſtrække denne Benævnelſe ogſaa til ſmaa Børn. Os ſynes det mere end tydeligt, at JEſus ikke her taler om forſkiellige Subjecter. 2) „Fordi Børne„ne i det Gamle Teſtamente bleve omſkaarne, men „Omſkærelſen var et Sacrament, i hvis Sted Daa„ben er kommen.“ 3) „Fordi Børnene og bør ha„ve Troen, men Troen frembringes hos dem ved „Daaben.“ 3) „Fordi Apoſtlerne have døbt hele Fa„milier, hvoriblant viſt vare Børn.“ Hvoraf veed Hr. J. dette ſaa viſt? Skriften taler ikke et Ord derom. —— Originalen, ſom udkom hos Korte i Flensburg 1775. have vi ikke ved Haanden, og dog tør vi kalde Overſættelſen god, deels fordi vi under Læsningen intet Anſtød have fundet, deels fordi vi kiende Hr. Woldikes gode Indſigt i begge Sprogene; men det kan vi ikke bifalde, at Hr. W. ved adſkillige Spørsmaale henviſer til et iblant os ganſke ubekiendt Udtog af den Tydſke Forklaring, uden at anføre eller overſætte Svaret deraf. I en Anmerkning S. 482 ſkriver han: „Man vilde gunſtigen undſkylde, at jeg i Catechismus„Forklaringen ei har henviiſt til det iblant os indførte Ud„tog, ſaaledes ſom i Originalen er ſkeet. Det har ei væ„ret ret vel mueligt, da i Hertugdømmene et ganſke andet „Udtog er indført end det, vi bruge.“ Bogen har, ſom os ſynes, herved tabt noget af ſin Brugbarhed for Danſke, hvilket meget let kunde været forebygget, naar Hr. W. vilde anſkaffet ſig det tydſke Udtog og deraf anført det Nødvendige; thi nu ſtaae Henviiſningerne der uden al Nytte. —— Endnu have vi ikke ſagt alt, hvad der bør ſiges om dette Forſøg. Hr. J. vil foruden Religionens Kundſkab ogſaa have Skrivning og Regning indført i Landsbye-Skolerne, ja han fordrer endnu mere. Dertil regner han en **Kort Hiſtorie om det Danſke Rige og Fædrenelandet**, og denne findes her overſat S. 474-482. Dernæſt en **Kort Kirke- og Reformations-Hiſtorie**. I den, ſom forekommer S. 483-499, har Hr. W. med Rette udeladt Originalens Beretning om Reformationens Indførelſe i Ditmarſen, og derimod tillagt det fornødne om dens Indførelſe i Dannemark og Norge. Fremdeles en **Kort Underviisning om Phyſiken og om Kalenderen** S. 499-514, hvori Hr. J. iblant andet ſøger at betage Landmanden al unødvendig Frygt for Kometer og

uſædvanlige Luft-Tegn. Endnu en liden **Ordbog, ſom forklarer viſſe i Bibelen og Prækener forekommende Talemaader** S. 514-522. Denne havde vi ønſket noget fuldſtændigere, imidlertid er det, her forefindes, tienligt til at giøre mange Ting forſtaaelige for Landsbye-Almuen, ſom den ellers ved Bibelens Læsning og Prækeners Anhørelſe giør ſig enten intet eller urigtigt Begreb om. Endelig **Nogle Klogſkabs-Regler og Ordſprog**, hvori Hr. **W.** ikke har fulgt Forfatteren, men ved Hielp af Peder Syvs Ordſprog ſtræbt at forøge deres Antal og at giøre dem nationale. Deres Henſigt ſkal være at danne Tænkemaaden og indprente gode Grundſætninger. — I Fortalen S. 12 tør Hr. J. ikke beſvare dette Spørsmaal: „Om det var nyttigt og gavnligt „ for Landmanden at have Kundſkab om Landets Love og For„ fatning? Om der allerede i Skolerne ſkulde gives ham An„ ledning dertil, at han i Fremtiden desfor kunde holdes fra „ unødvendige Proceſſer, og tillige være brugbar og fornuf„ tig i ſit Kald?" Hvo ſkulde tage i Betænkning at beſvare dette Spørsmaal, ſom det her er fremſat, med Ja? Men Underviisningen herom i Skolerne maatte da beſtaae i korte, tydelige og beſtemte Sætninger med hoſføiede Straffe for dem, der handlede derimod. Til Slutning erindre vi, at enhver, der bidrager eller endog ikkun viſer Lyſt til at bidrage noget til Skole-Underviisnings Forbedring, bliver os altid ærværdig, og af denne Aarſag ære vi baade Hr. **Jochims** og hans Overſætter. — Ved denne Leilighed maae vi tale noget om en anden Mand, ſom ogſaa havde i Sinde paa ſin Maade at forbedre Chriſtendoms-Underviisningen ved følgende bekiendte Skrift, ſom ikke i rette Tid har faaet ſin Plads i diſſe Efterretninger:

Hiſtoriſk Katechismus indeholdende en **Chriſtens Skilderie**, eller det vigtigſte af den **chriſtelige Lærdom** om Sæder og Dyder, forfattet af **Willads Borchſenius**. Odenſe, 1777. Trykt i det Kongel. privilegerede Adreſſe-Contois Bogtrykkerie. Stor 12 Ark i 8vo.

Den ſalige Borchſenius er et Beviis paa, at man med det beſte Hierte, med de ypperligſte Henſigter og gode Indſigter, kan have de beſynderligſte Griller, og derved blive latterlig for

for Letsindige, medynkværdig for Fornuftigtænkende. Vi have i denne Bog et Skilderie for os, der er udmalet til at være et forunderligt Særsyn. Vi vil allene udtegne nogle af de frapperende Træk, hvorved det, ikke mindre end til sin Fordeel, maae falde enhver i Øinene. (S. 3.) „En Chri„sten som **Barn** er i Stand til at gaae mange Mile paa sin „Fod for at besøge Guds Huus. Luc. 2, 42. Han over„værer hver Dag den offentlige Guds Tieneste, om den „end flere Dage i Rad bliver forrettet. Luc. 2, 43. Han „bliver tilbage i Kirken, længe efterat de gamle har forladt „Kirken. Luc. 2, 43. 46. (S. 5.) Hvad Spørgsmaale, „der ved offentlig Overhøring i Kirken blive ham giorte, „besvarer han til alles Forundring Luc. 2, 47. Sine For„ældre uafvidende sniger han sig tit baade i Kirke og Skole. „v. 43. Saa tit man savner ham, behøver man ikkun „at lede efter ham enten i Kirken eller i Skolen. v. 46. „Han findes ikke blant sine Leege-Kammerater eller i lystige „Selskaber. v. 44. 45. (S. 14.) En Christen som **Mand** „lever i Ægtestanden saa afholden, som om han aldrig var „gift, naar det kan skee med fælles Samtykke og uden Fare „for at forlore Kydskheden. 1 Cor. 7, 29. Naar han har „været gift engang, gifter han sig ikke mere. Tit. 1, 6. „(S. 19.) Han er lige glad, om han aldrig eier meere end „det, han staaer og gaaer i. 1 Tim. 6, 8. (S. 22.) Han „forlanger ikke engang sine Rettigheder som Embedsmand „1 Thess. 2, 6. men om han aldrig har to Skilling af sit „Embede, forretter han det endda lige troelig. (S. 23.) „Var det ham mueligt, kunde han være i Stand til at rive „sine Øine ud af Hovedet for at give sin Lærer. Gal. 4, „5. (S. 26.) Han viser ingen bort fra sig, som vil laa„ne noget hos ham. Matth. 5, 42. Han tager hverken „Rente eller anden Fordeel af de Penge, han laaner ud, „men giør det blot for at tiene sin trængende Næste. 3 Mos. „B. 25, 36. 37. Ps. 15, 5. Om en fattig Mand bli„ver ham en heel Sum Penge skyldig, og han blot giver „ham et got Ord derfor, giver han ham det altsammen ef„ter. Math. 18, 27. (S. 40.) Han gaaer tit i møde „med de Reisende for selv at indbyde dem til sig. 1 Mos. „B. 18, 2. Han bruger de kierligste Overtalelser for at „formaae dem til at drage ind til sig. Ap. G. 16, 15.

„S.

„ S. 42 og 43) Han byder meget ofte andre Giæſter til Bords „ hos ſig om Middagen eller om Aftenen, og det er ikke hans „ rige Naboer, Venner og Slægtninge, men det er Krøb„ linge, Blinde og Halte, ſom andre væmmes ved at have „ ved ſit Bord. Det er yderlig fattige Folk, han kalder ind „ fra Gaden af. Luc. 14, 12=14. Han lider mangen Gang „ ſelv Hunger for at kunne vedergvæge andre. Luc. 6, 21. „ Har han to Kiortler, og han ſeer en, ſom ſlet ingen har, „ ſaa giver han ham den ene. Luc. 3, 11. (S. 45.) Han „ giør ſig ſelv fattig, for at andre kan vorde Rige. 2 Cor. „ 8, 9. Han er i Stand til at ſælge alt, hvad han har, „ og give det bort til Fattige. Math. 19, 21. (S. 47.) „ Han giver bort til gudelig Brug ſin ſidſte Skiærv. Marc. „ 12. 41=44. Ved kierlige Overtalelſer nøder han endog „ dem ſine Gaver paa, ſom enten af Mænſomhed eller af „ Undſeelſe ikke ville tage ſaa meget af ham. 2 Cor. 8, 4. „ (S. 51.) Han gaaer ind i Fængſlet til Fanger, og ſeer „ til dem, i hvor ſælt end Fange=Taarnet kan være. Math. „ 25, 36. Han aftoer deres Saar, efterat de ere hudflenge„ de. Ap. G. 16, 33. 34. (S. 65.) Slaaer nogen ham „ paa det ene Øre, han vender heller det andet til, end han „ vil give ſig i Slagsmaal med ham. Math. 5, 39. Han „ lader ſig heller klæde ud indtil den ſidſte Traad, end han „ vil ligge i Proces med nogen. Luc. 6, 29. 30. Math. „ 5, 40. 1 Cor. 6, 7. Han finder ſig i med Gelaſſen„ hed, at man røver fra ham alt, hvad han eier og har. „ Ebr. 10, 34. (S. 69.) Har han uſkyldigviis faaet no„ gen til Fiende, han helmer ikke, inden han faaer ham til „ Ven igien. Han falder ham til Fode. Han giver ham „ mange gode Ord. Han overøſer ham med anſeelige For„ æringer. 1 Moſ. B. 32, 18=20. 33, 10. 11. (S. 71.) „ Kommer ham et Barn for Øie, tager han det op i ſin „ Favn. Han kyſſer det og ønſker alt got over det. Marc. „ 10, 13=16. (S. 75.) Er han i Selſkab med flere paa „ en Reiſe, underholder han dem med gudelige Samtaler. „ Luc. 24, 15=27. Kommer nogen til ham i Beſøgelſe, „ taler han ikke med ham om andet end om Ting, der an„ gaae Religionen. Joh. 3, 1=21. (S. 77.) Han er ſaa „ frie for Synd ſom den Døde under Jorden. 1 Petr. 2,

„ 24.

„ 24. Rom. 6, 2:11. (S. 83.) Han holder ſig for rin-
„ ge til at bukke ſig ned for en anden og løſe hans Skoe.
„ Marc. 1, 7. Han agter ſig uværdig til den Ære at ny-
„ de en andens Beſøg. Math. 8, 8. Han baade kyſſer og
„ og favner ſine Undermænd, ſom om de vare hans Lige.
„ 2 Cor. 13, 12. Han holder ſig ikke for god til at toe deres
„ Fødder. Joh. 13, 4. 5. (S. 85) Om det tilbydes ham
„ at blive Konge, vil han ikke være det, men med begge
„ Hænder ſtøder al verdslig Ære fra ſig. Joh. 6, 15.
„ (S. 88.) Han gaaer meſtendeels paa ſin Fod, hvor han
„ ſkal hen, om det er nok ſaa mange Mile. Marc. 9, 30.
„ Joh. 6, 66. Han bruger ingen Opvartere, i hvor ſtor
„ han er paa det. Math. 20, 28. Han gaaer ikke i andet
„ til ſin Døds-Dag end i hiemmegiorte Klæder. Joh. 19,
„ 23. (S. 90.) Til viſſe Tider afholder han ſig hele Da-
„ ge igiennem fra Mad og Drikke. Math. 6, 16. uden dog
„ at ſee guſten og grimet ud. v. 17. 18. (S. 92. Naar
„ han vil bede, gaaer han om Nattetider, da det er bæl
„ mørkt, ud i en Have, paa et Bierg, eller et andet affi-
„ des Sted, hvor ingen kommer og ingen kan ſee ham, og
„ der forretter ſin Bøn. Luc. 6, 12. 5, 16. Math. 26,
„ 36. Forénd han taler et Ord, kaſter han ſig enten næs-
„ grus ned med ſit Anſigt paa Jorden, eller i det mindſte
„ falder ned paa ſine Knæe. Matth. 26, 39. Eph. 3, 14.
„ Han ſkriger mangen Gang op i den vilde Skye. Ebr. 5,
„ 7. (S. 107.) Kommer han over og ſeer, Guds Huus
„ af nogen bliver vanhelliget, ſættes han ſtrax i Vredes Lue
„ derover. Han ſparer ikke at pidſke dem ud med Svøber
„ i Haanden, ſom vanhellige det, i hvad Fare han end der-
„ ved udſætter ſin Perſon for. Joh. 2, 14:17. Luc. 19,
„ 45. 46. Marc. 11, 15:17. (S. 121.) Han kommer
„ ridende ind i Byen, hvor hans Mordere boe, for at han
„ kan være opløftet over alle andre, der gaae til Fods, og
„ at han desbedre kan blive ſeet og kiendt af dem, der ſtaae
„ ham efterе Livet. Math. 21, 1:16. Han bærer ſelv ud
„ til ſit Retterſted de Redſkaber, han langſom ſkal pines ved
„ til Døde. Joh. 19, 17. Om hans Mordere ſkulde glem-
„ me nogen af de Lidelſer, Himlen har beſluttet over ham,
„ huſker han dem ſelv derpaa. Joh. 19, 28. 30. (S. 125.)

„ For

„ For at ſtille andre livagtig for Øie, hvad Jeſus har lidt
„ i Synderes Sted, ſaa modtager han tilligemed flere et
„ afbrudt Stykke af et heelt Brød, der rækkes ham, og
„ knuſer der under Tænderne. Dette ſkal afbilde, hvorle-
„ des Jeſu Legeme blev frivillig overgivet hans Fiender i
„ Hænde, og hvorledes det af dem blev mishandlet, da det
„ ved Naglerne paa Korſet blev knuſet. Ligeledes modta-
„ ger han et Beger fuldt af Vin, der rækkes ham, og til-
„ ligemed flere udtømmer det. Dette ſkal afbilde, hvorle-
„ des Jeſu Blod indtil ſidſte Draabe blev udgydet paa Kor-
„ ſet af hans blodtørſtige Fiender ꝛc. ꝛc.“ Her ere nu Prø-
ver nok paa ſkiæve Sætninger, urigtige Henegnelſer og falſke
Udtydninger, og enhver maae tilſtaae med Forfatteren i For-
talen, at denne Katechismus er i ſit Slags den eneſte. Den
er ellers inddeelt i 70 Forelæsninger, hvoraf enhver har ſin
Opſkrift, ſaaſom: En Chriſten ſom Barn. En Chri-
ſten ſom Mand. En Chriſten ſom Tiener o. ſ. v. Un-
der hver Forelæsning findes Samtale over den imellem Læ-
reren og Diſcipelen, eller dens Oplæsning i Spørgsmaal og
Gienſvar, hvori møde ligeſaa mange Beſynderligheder ſom
i Forelæsningen ſelv. Tilſidſt er tilføier et rimet Udtog af det
heele Skilderie, ſom Børn ſkulde efter Forfatterens Plan
lære uden ad. Om dette ſiger han i Fortalen: „ Efterat jeg
„ allerførſt i ubunden Stiil har ſøgt at afſkildre en Chriſten,
„ har jeg ſiden, ſkiønt kortere, afſkildret ham paa Vers.
„ Denne poetiſke Beſkrivelſe over en Chriſten indeholder ik-
„ kun Summen af den foregaaende. Der er heller ingen
„ anden Forſkiel imellem begge end den, ſom kan være imel-
„ lem een og den ſamme Mands Portræt i fuld Legems Stør-
„ relſe og i mindre Geſtalt, med mindre det ſkulde kunne
„ giøre Forſkiel, at det ene Skilderie var med Ramme, det
„ andet uden Ramme.“ Fortalen, ſom er ziret med græd-
ſke og latinſke Noter, gaaer ud paa at viſe, at Hr. Forfatte-
ren har ſkrevet for Eftertiden, at han længe var uenig med
ſig ſelv, hvilken Methode han helſt ſkulde følge, indtil han
endelig af gode Grunde fik i Sinde at følge den Theophraſti-
ſke, ſom man med større Ret kan kalde den Davidiſke eller
Salomoniſke. Fremdeles underrettes ogſaa Læſeren om,
hvorledes Bogen bør bruges til Børns ſande Nytte, men

da

da vi haabe, at den aldrig bliver brugt i dette Diemærke, behøve vi ikke her at give videre Underretning herom. Vi have desuden fremviist alt for meget af dette Misfoster.

Wr.

❀ ❀ ❀

Subskriptions-Plan.
til
en dansk Oversættelse af Herodot.

Siden det er de gamle Grækeres og Romeres, men fornemmelig de førstes classiske Værker, de Nyere have at takke, ikke alene for den sunde Smag og Ziirlighed, der findes i deres Skrifter, men ogsaa for en stor Deel af det man kalder Commun Sense, saa var det at ønske, man kunde faae troe Oversættelser udarbeidede af disse Alderdommens kostbare Levninger, paa det at ikke alene vort Sprog og Smag kunde blive polerede paa samme Maade som andre Nationers; men at ogsaa læg Folk kunde have Adgang til disse Monumenter, der ellers ere en Helligdom, hvortil kun studerte Personer kan komme. Man haaber derfore, at Publikum vil findes villigt til at understøtte dette Arbeide, der har dets egen Fornøielse og Nytte til Hensigt. Og i det Haab indbyder jeg herved til Subskription paa en Oversættelse af Herodot, den ældste græske Historieskriver, end hvilken jeg ikke troer bedre kan vælges til at give Publikum Smag paa denne classiske Læsning. De immer afvexlende Fortællinger, den fortrolige Fortællingsmaade, og de indstrøede sublime Lærdomme, gjøre det til et af de fornøieligste Skrifter i Verden, ved hvis Læsning man aldrig kan keedes. Oversættelsen skal man stræbe for kan blive saa troe som mueligt, saa at de, som ikke forstaae Grundsproget, skal af den kunde kiende Herodots Charakter næsten ligesaa got som de, der kan tale med ham uden Tolk. Thi man vil ikke, som de fleste Tydske og Franske, lade sig nøie med at udtrykke Meeningen, men ogsaa Herodots særegne Maneer. Dog skal der tillige bæres Omhue for det danske Sprog; thi jeg skal stræbe at mit Arbeide kan fortiene at regnes blant de danske classiske Skrifter. Wesselings Text skal blive fulgt; forandrer man noget, da skal

det

det blive anmærket, og om mueligt, ſkal et og andet dunkelt Sted blive oplyſt. Man haaber altſaa at baade Lærde og Ulærde kan have Nytte af dette Arbeide; thi hvad der kan være dunkelt for diſſe, vil man ſøge at oplyſe ſaaledes med Anmærkninger, at de uden ſynderlig Standsning kan fortſætte Læsningen. Kort, det ſkal ikke mangle paa Flid, naar Publikum ikke vil lade det mangle paa Underſtøttelſe. Thi dette er den eeneſte Opmuntring for mig til dette Foretagende, tilligemed den Fornøielſe man har af at ſee ſit Arbeide lykkes. Jeg ſmigrer mig da med, at De, ſom giøre ſig en Ære af at vælge ſin Lecture med Smag, vil ved Subſkription hielpe til dette Værks Fuldførelſe. Det vil komme til at beſtaae af 5 eller 6 Octavbind, af ſamme Format og Tryk ſom den allerede udgivne Prøve. Subſkribenterne behage at lade ſig tegne hos Boghandler Herr Gyldendal; deres Navne blive trykte foran ſidſte Bind; og Arket bliver dem overladt for 2 ß. Trykpapir, de andre betale 3 ß.

Johannes Møye,
Magiſter Philologiæ.

Trykfeil.

Side 409 Linie 19. nødnødvendig læs nødvendig. S. 410. L. 29. veed l. ved. S. 414. L. 3. hvilken l. hvilke. S. 418. L. 26. uført l. udført. S. 423. L. 38. Skuldre l. Skuldrene. S. 427. L. 3. Universitets l. Universitetes. Jb. L. 33. Ambrahamſons l. Abrahamſons. S. 428. L. 33. ae l. at. S. 429. L. 12. ſkal efter anſeeligt ſtaae. iſteden for, S. 431. L. 2. beſinde l. befinde. Jb. L. 4. ſom ſom l. ſom. Jb. L. 15. al l. alt. S. 420. L. 9 og 13 il. J. S. 428. L. 4. deres l. dens. S. 432. L. 37. ſom om ikke var l. ſom om han ikke var.

Af diſſe Nye Efterretninger om lærde Sager udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 29.

Kiøbenhavnske Nye Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Fredagen den 20de Julii 1781.

Synoptiske Tabeller over det Nye Testaments Kirkehistorie indtil nu værende Seculum inclusive, samt en kort Anviisning til brugbare Bøger i denne Videnskab af P. B. G. Kiøbenhavn, 1778. Trykt i det Kongel. Universitets Bogtrykkerie paa A. H. Godiches Efterleverskes Forlag og Bekostning ved Friderich Christian Godiche, og findes sammesteds til Kiøbs. 46 S. i 4to. Koster 2 Mk.

Endskiønt der henhører mere til Kirkehistoriens Studium end at kunne opregne alle Keisere, Paver, Skribenter, Kiettere og Kirkemøder i ethvert Aarhundrede, da det tillige udfordrer Skiønsomhed og Bedømmelse over Personer og Tildragelser med deres Aarsager, deres Vigtighed eller Ubetydelighed, deres Indflydelse paa Religionens og Kirkens Tilstand, saa beroer dog denne Videnskab ligesom alle andre historiske Sager meget paa Hukommelsen, som maa hielpes til at bevare baade Ting og Navne. Den altsaa, der arbeider for at styrke unge Studerendes Hukommelse og at lade dem med eet overse det vigtigste i ethvert Aarhundrede, fortiener Tak for hans Flid, om denne endog ikke lykkes saa aldeles, som han selv og andre kunde ønsket. Den flittige Hr. Giørup har havt dette Øiemeed med disse Tabeller, hvis Indretning er denne: Ethvert Seculum forestilles paa tvende Sider, som i visse adskilte Rubriker vise de fornemste Personers Navne og andre Mærkværdigheder. I den første af

diſſe Rubriker opregnes efter Tids-Ordenen Keiſerne, de Romerſke, de øſtlige og veſtlige, indtil Slutningen af det 15de Aarhundrede, fra hvilken Tid de tydſke Keiſere allene indtage den første Plads. I den anden findes de romerſke Paver. Den tredie indeholder Kirke-Lærere og Skribenter. Den fierde Kiettere og den femte Kirkemoder. Endelig foreſtilles i den ſidſte Kirkens Tilſtand, baade den udvortes i Henſeende til dens Fremgang og Forfølgelſer, og den indvortes i Henſeende til Lærerne, Lærdommene og Skikkene. Aarstallene forved Regenternes og Pavernes Navne betegne deres Regierings Begyndelſe. Fra Reformationens Tid af maatte Indretningen, iſær af ſidſte Rubrike, forandres, da Kirkens Tilſtand fik en anden Anſeelſe. En blot chronologiſk Fortegnelſe over de mangfoldige vigtige Tildragelſer i de tre ſidſte Aarhundrede ſyntes bequemmeſt, dog ere de meeſt bersmte Skribenter og Lærere ikke glemte, hvor vanſkeligt det end har været Hr. Forfatteren at anføre nogle uden at forbigaae andre lige saa fortiente. Hr. G. arbeider paa et Haand-Lexicon over Kirke-Hiſtorien, i ſær til diſſe Tabellers Oplysning, ſom med Tiden kan ventes, og hvo ſeer ikke heraf hans Driſt og Lyſt til at gavne og efter Evne at ophielpe en blant os tilforn ikke nok dyrket Videnſkab. At ellers ſlige Tabeller ſom diſſe hiſt og her, i Betragtning af deres uundgaaelige Ufuldſtændighed, behøve ikke saa Tilſætninger, indſeer enhver letteligen, og derfor raader Hr. G. ſine Læſere at lade diſſe Blade ved Indbindingen giennemſkyde med reent Papiir, hvilken Giennemſkydning er efter vore Tanker nødvendig i en dobbelt Henſeende, nemlig ikke blot for at kunne tilſætte det meget manglende, men og for at rette de i en eller anden Rubrik forekommende Urigtigheder. Kun et Par Exempler vil vi anføre af det første Aarhundrede, fordi det vilde blive for vidtløftigt at følge Hr. Forfatteren alle Tabellerne igiennem. Strax S. 2 falder det ſtørkt i Øinene, at Chriſtus ſkal være født i Auguſti Regierings 12te Aar og død i Tiberii Regierings 19de Aar, og dog ikke været mere end 34 Aar gammel, da han blev korsfæſtet. Vel har Forfatterne af JEſu Levnets-Beſkrivelſe ikke angivet hans Fødſels Aar, hvortil Grunden vel maa ſøges deri, at de vare Jøder, der i Hiſtorien tænkte mere genealogiſk end chronologiſk, men unegtelig var han endnu ikke født i Auguſti Regierings 12te Aar, og

da

da Hr. G. anfører et Par uvisse Beregninger, efter hvilke hans Fødsels-Aar skal være indfaldet enten A. M. 3997. eller efter Dionysii Æra A. M. 4001., see vi ikke, hvorfor han har udeladt Scaligers og Calvisii rimeligere Beregning, efter hvilken han skal være født A. M. 3973., efter Roms Bygning 749 i Augusti 41de og Herodes den Stores 34te Regierings Aar, hvilket af de ældste Kirkefædre er holdet for Christi Fødsels Aar. I næste Rubrik gjøres Herodes den 4de eller Agrippa den yngre og Agrippa den 2den til to Personer, da det dog kun er en og samme Mand under forskiellige Navne. Blant de Romerske Bisper anføres rigtig nok Cletus og Anacletus som Navne paa een Person, men S. 4 forekommer igien Anacletus som forskiellig fra Cletus. Clemens I. eller Romanus nævnes kun, men endskiønt der var Rum nok, meldes dog intet om hans tvende Breve til den corinthiske Menighed, hvoraf det første vist er ægte, endskiønt der af nogle ikke med synderlig Grund tvivles om det andet. Et got og temmelig udførligt Uddrag af det første Brev finder man i Riegelsens nylig udkomne Kirkehistorie. Ved Kietterne S. 3 findes slet intet om, hvori Kietterierne har bestaaet, hvilket dog havde været baade nødvendigt og nyttigt. Imellem Concilier og Synoder gior Hr. G. den Forskiel, at hine vare større og disse mindre Kirke-Forsamlinger, da de dog ere et og det samme, og efter hans egen Tilstaaelse bruges i Fleng af Kirke-Skribenterne som eensbetydende Ord. Martyrer og Confessorer betragtes ogsaa uden Grund som forskiellige, og vilde man end sige, at enhver Martyr var vel en Confessor, men ikke enhver Confessor en Martyr, saa er dog denne Forskiel, ligesaavel som Inddeelingen i Hieromartyres, Megalomartyres og Kallimartyres, de sildigere Tiders Frugt og Opfindelse. Havde der, som Hr. G meener, været Chorepiscopi og Metropolitaner i det første Aarhundrede, da maatte vel Starck i hans udførlige Geschichte der christlichen Kirche des Ersten Jahrhunderts meldet om dem, men han beviser just, at der ikke vare saadanne Navne til paa den Tid. Det er uden Tvivl ogsaa en Feil, at Nedsænkelsen i Vandet ved Daaben skal være bleven confirmeret af Bispen, i det mindste er det vel ikke bevisligt. Men det er vist, at Daaverens Uddeelelse var en vigtig Sag hos de første Christne ved deres Sammen-

komſter til Gudstieneſte, og herom har Hr. Forfatteren intet. Man vil ſaaledes hiſt og her finde meget at tilſætte og forandre, men ubilligt var det dog at ville miskiende Hr. Gs. Flid eller negte hans Tabeller al Nytte og Brugbarhed, da man endog blot ved at ſee de fornemſte Perſoners Navne faaer Anledning til at kalde deres Skrifter eller Begivenheder tilbage i Hukommelſen, ligeſom ogſaa mange ved den opvakte Nysgierrighed kan veiledes til at ſøge de fornødne og omſtændeligere Efterretninger, hvor de ere at finde. S. 38 har Hr. G., for at hielpe Hukommelſen, givet hvert Aarhundrede ſit Navn og kortelig viiſt Aarſagen til Benævnelſen fra det første eller Apoſtolicum af indtil det attende eller Unitivum, og herpaa følger Anviisning til Bogkundſkab i Kirke-Hiſtorien, ſom vel ikke er ganſke fuldſtændig, men dog god og nyttig. Vi have fornemmeligen ſavnet Jac. Basnage Hiſtoire de l'Egliſe, og af de nyere Schröcks chriſtliche Kirchen-Geſchichte, Röſlers Bibliothek der Kirchenväter, Starcks Geſchichte der chriſtlichen Kirche des erſten Jahrhunderts o. ſ. v., men baade i Henſeende til diſſe og flere Mangler antage vi Hr. Gs. Ord S. 46 ſom en grundet Undſkyldning: „En Theologus (κατ' ἐξοχήν) behøver en større og „ vidtløftigere Indſigt, ſom i alle Theologiens Deele, ſaa „ og i Kirkehiſtorien, end en anden Geiſtlig i et mindre an„ ſeeligt Embede, da den ſidſte uagtet ſin Attraae faaer lade „ ſig nøie med den liden Videnſkabs Omkreds, ſom Sted og „ Omſtændigheder har afpælet for ham." Fra ſamme Forfatter have vi her for os:

Synchroniſtiſke Tabeller over Dannemarks Kirke-Hiſtorie efter Sal. D. Pontoppidans Annales Eccleſiæ Danicæ. Tilligemed en almindelig Betragtning over den **Danſke Kirkes Tilſtand** ved **P. B. Giørup**, Reſiderende Capellan til Østofte Meenighed i Lolland. Kiøbenhavn, 1779. Trykt i det Kongel. Univerſitets Bogtrykkerie paa A. H. Godiches Efterleverſkes Forlag og Bekoſtning, og findes ſammeſteds til Kiøbs. 37 S. i 4to. Koſter 1 Mk. 4 Sk.

Diſſe Tabeller ere at anſee ſom et Anhang til de oven for anmeldte, og deres Indretning fortæller Hr. G. ſelv i Fortalen med diſſe Ord: „Fra Chriſtendommens formodentlige Be

„ gyn

„ gyndelſe i Dannemark indtil denne Tid ere nøie anførte de „ Danſke Regenter, ſamt de første Chriſtendommens Lære„ re, dernæſt alle Erkebiſkopper, Biſkopper eller Superin„ tendenter i Danmark og Slesvig, med en kort Underret„ ning ved enhvers Navn om deres Levnet og vigtigſte For„ retninger i Kirken, og heri ſkille ſig diſſe Tabeller no„ get i Fuldſtændighed fra de forrige, hvor ſaadant ei kun„ de ſkee formedelſt Navnenes Mængde. Ved Aarſtallene „ er meeſt fulgt Doct. Pontoppidans Beregning, dog ſaale„ des, at Regenterne og Biſkopperne ere alle anførte ved „ deres Regierings eller Embeds Begyndelſe, og de fleſtes „ Døds-Aar er tillige anmeldet; allene i de ſidſte Aarhun„ drede fra Reformationen anføres de andre berømte Kirkens „ Mænd ved deres Døds-Aar, ſom ſikkerſt kunde udfindes. „ Diſſe, iſær de paa ſidſte Rubrik forekommende, ere Theo„ loger og lærde Præſter i Hoved-Staden, hvorved det dog „ for Rummets Skyld var ei andet mueligt, end jo nogle „ maatte udelades, ligeſom og andre brave geiſtlige Mænd i „ Provincerne ſielden have kunnet faae Sted i denne For„ tegnelſe.“ Man kan med Billighed kalde diſſe Tabeller et got og med megen Flid forfattet Udtog af de paa Titelen angivne Pontoppidanſke Annales. Det havde ellers været at ønſke, at den Norſke og Islandſke Kirke-Hiſtorie ikke ganſke var forbigaaet, men Hr. G. undſkylder ſig med det indſkrænkede Rum, ſom ikke tillod at tage den med, naar den foreſatte Plan ſkulde følges. I Steden for at levere Udtog af Pontoppidans Conſpectus over hvert Seculum har han ſom Anhang tilføiet en almindelig kortfattet Betragtning over de Danſke Kirke-Lærere og Lærdommens Fremgang indtil nærværende Tid, hvori Kirkens Tilſtand i Dannemark foreſtilles baade efter dens Beſkaffenhed for Reformationen eller i de catholſke Tider, og efter Reformationen ſaa vel i Henſigt til den udvortes Beſtyrelſe ſom den indvortes Forfatning. Altſammen vel og ordentligen, ſkiønt korteligen, udført. —— Af tabellariſke Skrifter have vi endnu et Par at anmelde. Det første er:

Synchroniſtiſk Tavle over Universal-Hiſtorien fra Synd„ floden indtil Chriſti Fødſel. Odense, 1778. Trykt i det „ Kongel. privilegerede Adreſſe-Contoirs Bogtrykkerie. Stor

8 hele og 4 halve Ark i Folio, ſom ſammenlimes i en ved latinſke Bogſtaver tilkiendegiven Orden.

Forfatteren af denne Tavle følger den Tidsregning, ſom er brugt i Univerſal-Hiſtorien for Skolerne, hvilken fra Verdens Skabelſe indtil Chriſti Fødſel eller egentlig indtil Æra vulgaris tæller 3944 Aar. I nogle allersverſt paa Tabellen anbragte Erindringer vises først dens Nytte og Hensigt, ſom er, at Tids og Steds Enhed og Forſkiellighed paa eengang og paa det tydeligſte kan falde i Øinene og beholdes i Hukommelſen. Dernæst gives Anviisning til dens rette Brug, samt Oplysning om at foreene den Uſſerſke og Petaviſke Chronologie med den her brugte. Tavlens Indretning, ſom tilligemed de nysmeldte Erindringer vidne om Forfatterens Flid og Indſigter, er denne: I den yderſte Rand findes ved den ene Side Tidsregningen fra Verdens Skabelſe, og ved den anden Aarene for Chriſti Fødſel. Derimellem ſees i adſkillige Columner Spaniens, Galliens, Afrikas, Siciliens, Italiens, Grækenlands, Macedoniens, Lille Aſiens, Armeniens, Syriens, Phoeniciens, Palæſtinas, Ægyptens, Babyloniens, Aſſyriens, Mediens og Perſiens Regenter og merkværdigſte Begivenheder, ſamt i de to ſidſte Columner navnkundige Mænd, ſaa vel Stats- og Krigs-Mænd ſom Lærde og Kunſtnere, altſammen i ſynchroniſtiſk Orden lige indtil Chriſti Fødſel. Tabellens Storhed fører megen Ubegvemhed med ſig for dem, der ſkal bruge den, men naar den under duelige Læreres Anførſel bruges i Skolerne, vil den viſt ved ſin ordentlige Indretning bidrage meget til Hukommelſens Styrkelſe hos de Unge. — Det andet, ſom vi her vil tage med, fordi det har tabellariſk Indretning, er:

Bibel-Calender til Tieneſte for flittige Bibel-Læſere. Overſat fra det tydſke i det Danſke Sprog. Kiøbenhavn, 1780. Stor 1 Ark i 8vo. Koſter 6 Sk.

I en Forerindring ſkriver Hr. Overſætteren: „En af de Hindringer, ſom er i Veien for Veltænkende og gode Forſætter „ i en vis Tid at udlæſe ſin Bibel, for des før at kunne igientage det Læſte, inden alt glemmes, troer man er Mangel „ paa en Anførſel til at læſe den ſaaledes ved faſtſatte Stykker dagligen, at man til en beſtemt Tid, ved Aarets Ende „ for

„ for Ex., kan være færdig dermed. For dem, som ønske „ sig med saadan en Plan at blive tient, har man fra Mag. „ Nicolay Haases Bibel, trykt til Leipzig 1704. i m. 8vo, „ oversat denne Calender. Læses Bibelen derefter, kan det „ Gamle Testamente giennemlæses eengang om Aaret, Da„ vids Psalmer 12 Gange, det Nye Testamente trende Gan„ ge, naar man hver Dag, nemlig, vil anvende tvende Ti„ mer, een om Morgenen og om Aftenen en anden, paa dette „ vigtige Arbeide.“ Derpaa følger Inddeelingen efter Aarets tolv Maaneder saaledes, at hver Maaned fylder en Side, som er afdeelt i fem Rubriker, hvoraf den første indeholder Maanedens Dage, den anden Steder af det Gamle og den tredie af det Nye Testamente, som skal læses om Morgenen, den fierde iligemaade Steder af det Gamle og den femte af det Nye Testamente til Aften-Læsning. Paa den sidste Side anføres Psalmernes Orden til hver Dags Morgen- og Aften-Læsning, hvorfor de og i den egentlige Maaned-Calender ere oversprungne. Den gode Mag. Haas har unegtelig havt en god Hensigt med dette Indfald og ligeledes Hr. Oversætteren, men andet end Indfald tør vi heller ikke kalde det, naar vi skal give Tingen sit rette Navn. Vi anse denne hele Indretning baade for unødvendig og unyttig, ja endog i visse Maader urimelig. Unødvendigt er det at ville ved slig Anviisning opmuntre flittige Bibel-Læsere til at læse Bibelen, (men til Tieneste for dem er jo dog, som Titelen viser, denne Calender egentlig oversat); thi mon disse ikke af dem selv skulde vide i rette Tid at læse de Stykker af Bibelen, som kan være dem til Opbyggelse? Skulde det vel være nyttigt at binde dem til visse Tider og Capitler, hvorved Læsningen kun bliver tvungen og mindre behagelig? Kan man vel ogsaa med Grund forestille sig dem saa glemsomme, som Hr. Oversætteren i foranførte Ord afmaler dem, eller er det maaskee hans Hensigt, at de ved den anpriste Igientagelse skal lære Bibelen uden ad fra først til sidst? Endnu nogle Spørsmaale: Hvorfor skal endelig den hele Bibel være læst til en bestemt Aarets Tid og i den her foreskrevne Orden? Var det ikke bedre at være flere Aar om dette Arbeide, inden det blev færdigt, naar det kun skeede med des større Eftertanke? hvorfor Psalmerne 12 Gange og det Nye Testamente kun 3 Gange om Aaret? Høist urimeligt er det endelig, at man for November og December Maa-

neder skal slet intet læse af det Gamle Testaments Bøger; thi i disses Sted gives her Anviisning paa de Apokryphiske, som om de ogsaa vare en væsentlig Deel af Bibelen. Man burde dog vel ikke styrke Enfoldige i at antage, hvad der fortælles om Dragen og Bel i Babylon ꝛc., for ligesaa guddommelig Sandhed, som det, der findes i de prophetiske og apostoliske Skrifter, men Magisteren og hans Oversætter giør ingen Forskiel imellem canonisk og apokryphisk. Det skal altsammen være Bibel, eftersom det er indbundet i eet Bind, og dersom der i samme Bind havde været nok en Slump Apokrypha, saa forstaaer det sig selv, at man havde faaet Ordre til at læse dem med til Morgen- og Aften-Opbyggelse Aar efter Aar for sin hele Levetid. ω.

Liber *Geneseos* Ex Lingva Originali In Lingvam Latinam Olim A Sebast. Schmidt Translatus Jam Vero *In Usum Juventutis Scholasticæ* Recusus. Aalburgi, 1780. Ex Typographeo Regio Privilegiato per Joh. Petr. Holtzberg. Stor 161 Sider i 8vo.

Vi formaae ikke at indsee Nytten af dette nye Aftryk af en bekiendt latinsk Oversættelse. Vel siger Titelen, at den studerende Ungdom (ventelig ikkun Aalborgs latinske Skoles Disciple) skal være vel tient dermed, men vi troe snarere, at den kan blive forderver derved. Uden Tvivl har Hr. Holtzberg ved denne Udgave villet føie nogle magelige Disciplers Begiering, som har holdt det for et alt for stort Hovedbrud selv at oversætte, og anseer det for en herlig Hielp og Trøst at have Schmidts latinske Geneses ved Haanden, for at lære den udenad og derefter at give det Ebraiske i sin Sammenheng. Feile vi heri, da ved vi ikke, hvad vi skal giøre af Bogen, eller hvilken rimelig Nytte vi skal kunne tillægge den; thi Latin skal Skole-Ungdommen dog vel aldrig lære af den, og Ebraisk lærer den endnu mindre deraf. De hist og her indstrøede og med cursiv Stiil trykte Tillæg til Textens Oplysning ere ikke af den Betydenhed, at de skulde kunne giøre dette nye Aftryk nødvendigt eller ønskeligt, for Ex. Cap III. 1. Verumenimvero serpens factus est *(per diabolum ingressum)* astutus præ omni fera agri, qvam fecerat Jehovah Deus. *(Hic)* itaqve dixit ad mulierem; etiam *(hoc ex invidia est)* qvod dixit Deus; non comedetis de-

om-

omni arbore horti. V. 6. Vidit (*conſideravit*) itaqve mulier, qvod bona *(per ſe eſſet)* arbor in cibum, & qvod appetibilis oculis, inprimis autem deſiderabilis arbor ad dandum intellectum; ideoqve ſumſit de fructu ejus, & comedit: deditqve etiam viro ſuo ſecum, qvi (*etiam*) comedit. &c. &c. ω.

Kirchen- und Ketzer-Almanach aufs Jahr 1781. Ουκ αρα, ω βελτιστε, παυ ημιν ουτω φροντιστεον, ο τι ερουσιν ΟΙ ΠΟΛΛΟΙ ημας, αλλ ο τι ο επαιων περι - - -, ο εις, και αυτη η αληθεια. Plato Chrit. Kåreſiopel, im Verlag der Ekkleſia preſſa. Stor $17\frac{1}{2}$ Ark i 8vo. Med et Kobberſtykke.

Derſom dette lumpne Skrift enten var eller kunde blevet ubekiendt iblant os, ſkulde vi gierne lade det ligge i ſit Mørke, og ikke agtet det værdigt at anmeldes, men da Rygtet derom høres og udſpredes allevegne, holde vi det for Pligt, saavidt mueligt, at dempe Nysgierrigheden ved at viſe dets egentlige Beſkaffenhed. Kobberſtykket foreſtiller tvende Kiettere, ventelig **Bahrdt** og **Baſedow**, eller et Par andre af de frie Herrer, ſom staae bagbundne hver til ſin Pæl paa et meget vel anlagt Baal. Intoleranzen, ſom har Religionens Maſke paa og et Kors i Armen, tænder Baalet ved et Blus eller Fakkel, ſom den holder i ſin høire Haand, og en temmelig corpulent Præſt i fuld Habit øſer af en Kande Olie i Ilden, og viſer med den venſtre Haands Pegefinger ned til de under Stykket staaende Ord: Diſtingvendum eſt. Man kan altſaa heraf tydelig ſee, hvad for ſlemme Folk de orthodoxe Geiſtlige monne være. Skriftets Hensigt er at beſkæmme Orthodoxien og alle dens Elſkere, at ſpotte med Troen, at negte en umiddelbar Aabenbarings Nødvendighed og at ſætte den blotte Fornuft paa Thronen, at ophøie alle dem til Skyerne, ſom ſætte ſig imod Bibelens Hemmeligheder, hvilke blive kaldte med dette Ære-Navn: Theologi liberaliores, og derimod at nedtrykke dem, der tænke anderledes, der troe Hemmeligheder og holde ſig ſymboliſke Bøger efterrettelige, hvilke af denne Aarſag alleſammen ere ſvage Hoveder, Toſſer med onde Hierter, da hine derimod ere Mænd af uforlignelige Indſigter og den ædelſte Tankemaade. Vi vil herpaa anføre nogle Beviſer, og ſiden tale om Skrif-

tets videre Indretning. S. 2. „Gottlob, daß die Zeiten faſt vorüber ſind, wo die Menſchen ſich überreden lieſſen, **das einzige Licht, das aus Gott iſt — die Vernunft** — unter ſchale Menſchenausſprüche herabzuwürdigen, und Chriſtenthum und Vernunft einander entgegen zuſetzen." S. 3. „Wir haben von H. **Ahlemann** eine Rede geleſen, der uns hinreichend war, in ihm den Mann **von reinen** (det er: **Steinbartiſk**) Chriſtenthum zu erkennen, ob wir gleich hernach aus einigen andern ſeiner gedruckten Predigten urtheilen muſten, daß er auch noch Lehrſätze des **verfälſchten** (det er: orthodoxe) mit untervortrage — φοβω των Ιουδαιων." Jeſus er kun et blot Menneſke, og Alterens Sakramente en ubetydelig Ceremonie, hvorom enhver kan tænke, ſom han vil. S. 8. „Hr. **Ammon** hat zwei Schriften vom H. Abendmahl geſchrieben. Beide ſind elend und erregen in jeden vernünftigen Theologen den Wünſch, daß man über ſo **unbedeutende Dinge**, ſo lange die Welt ſteht, gar nicht mehr ſchreiben möge. Es iſt ja doch nur ein **guter frommer Gebrauch**, der wiefern er dem Andenken des **Erſten und Beſten der Menſchen** gewidmet iſt, Achtung verdient; der aber ſo **wenig unter der Glaubensartikel gehört** als die Sontagsfeyer. Jeder denke ſich dabey, was er will, und laſſe jeden andern auch denken, was er will." Om Hr. **Andreä** heder det S. 9. „Er hätte ſollen die Alten ſtudiren und aus ihnen Philoſophie und Auslegungskunſt lernen; um nicht in ſeinen Schriften de Chriſto fidelium propitiatorio &c. **dogmatiſche Thorheiten** zu plaudern." S. 57. „**Faber**, der durch ſeine Archäologie ſich als einen denkenden Kopf angekündiget hat, war ohnſtreitig der wichtigſte dieſes Namens, vom dem man ſich viel hätte verſprechen können, wenn ihn die **dummen Teufel** nicht zu Tode gebetet hätten." Ib. om **Fedderſen**: „Vielleicht iſt ſelbſt der hier und da ſich findende **dogmatiſche Saurteig** mehr Folge des Wunſches, ſich **bey den groſſen Haufen** nicht verdächtig zu machen, als Folge eigner Ueberzeugung." S. 59. „**Fidler** hat durch ſeine Schrift über den Religionseid der ev. Luth. Kirche mehr als zu ſehr verrathen, daß er an den Ketten des **Vorurtheils** liege." Ib. „**Erdmann Rudolph Fiſcher** war ein Mann von ausgebreiteter Gelehrſamſamkeit, aber auch **felſenfeſtem Glauben**. Die Theologia libe-

liberalior dürfte ſich nichts von ihm verſprechen. S. 84. „Chriſtoph Gottfried Jacobi hat ſich als ein Theolog gezeigt, der mehr Glauben als Philoſophie hat. Johann Friderich Jacobi hat als Schriftſteller Geſchmack, reifes Urtheil und Duldſamkeit verrathen. Indeß iſt ſein Glauben auch noch über die Vernunft.“ Mirakler og umiddelbar Aabenbaring kan den ægte Religion undvære. S. 86. „Sollte einmal der rechte Mann darüber (over Jeruſalems Skrifter) kommen, der mit unbefangenen Blick jede Blöſſe ausſpäht, ſich von keinen Farben der Beredſamkeit blenden läßt, ſo dürfte ſichs leicht offenbahren, daß das aufgebaute Offenbarungsſyſtem keine Haltbarkeit hat, und daß ächte Religion von Wundern und unmittelbarer Offenbarung ganz unabhängig iſt. „Man har endnu ingen ret chriſtelig Moral. S. 101. „Schade, daß Leß, der Wahrheit ſo liebt und ſo redlich ſucht, ſie immer nur wie die Sonne hinter Wolken ſehen muß. Gewiß liegt die Schuld weder an ſeinen Kopf noch an ſeinen Herzen. Geſpenſter! Geſpenſter! — Seine Moral hat noch den Fehler, den alle unſere chriſtliche Moralen haben, daß ſie den Menſchen zu übermenſchlich machen, und ihm alles als Pflicht und Gottesdienſt zeigen, da doch alles mehr Anweiſung zum weiſen Genuß, dieſes Lebens ſeyn ſollte. Sein dogmatiſches Lehrbuch iſt das alte Ragout mit friſches Soſe.“ S. 130. Möſſelt. „Uns dünkt, daß ein einziger Grad philoſophiſchen Scharfſinns mehr ihn bey Unterſuchung der Wahrheit über die Klippen des ängſtlichen Glaubens glücklich hinüber geführt haben würde.“ S. 131. „Oemler hat viel andächtige Predigten, Lieder und Gebete abdrucken laſſen, in denen allen die Vernunft unter dem Gehorſam des Kirchenglaubens gar williglich gefangen liegt.“ S. 134. „Pauli hat einzelne Predigten herausgegeben, die im ganzen für uns zu gläubig ſind.“ S. 135. Peterſen. „Es giebt mehrere dieſes Namens, aber nur einem kennen wir, dem die Rechtgläubigkeit nicht die Augen verdorben hat“ S. 136. „Pfeiffer hat in ſeinem ganzen Leben nichts geglaubt, als was ihm die Kirche zu glauben befohl.“ S. 139. „Johan Jacob Rambach iſt ein Mann von viel Beleſenheit, wird aber die ſymboliſchen Bücher angetaſtet laſſen. Jacob Theod. Frid. Rambach

iſt

iſt ſchwach am Geiſt und deſto ſtärker am Glauben." S. 175. „Talemann hatte ſo viel wahre Gelehrſamkeit, um orthodox zu ſeyn." Treenighedslæren hører ikke til Religionen S. 184. „der Prediger ſoll der Welt Religion predigen, zu der doch kein vernünftiger Mann mehr die Dreyeinigkeitslehre und andre dergleichen Spekulationen rechnen wird." Gud, Forſyn, Udsdelighed og Dyd, diſſe ere allene Religionens væſentlige Lærdomme, og flere henhører ikke dertil S. 198. Diſſe har Williams uddraget „nicht aus den Zeugniſſen einer unmittelbarer Offenbarung, ſondern aus der Vernunft," og derfor roſes han S. 199, hvor man tillige finder denne Efterretning: „Jetzt hat Hr. Williams ſeine Gemeine ſelbſt wieder aufgegeben. Vielleicht ſind ihm die jetzigen Menſchen noch nicht reif zu einer ſo reinen Religionsübung." Endnu et Stykke vil vi udſkrive, hvor Jeſus betragtes blot ſom Menneſke S. 244. „Ich weis wohl, daß das Geſchwätz von Lamm und Blut und Wunden Spielwerke der Phantaſie ſind. Ich weis auch, daß ſelbſt die weſentligſten Wahrheiten des Chriſtenthums Wahrheiten ſeyn würden, wenn ſie auch nie durch das Zeugniß Jeſu wären beſtätigt worden, und daß alſo auch von dieſer Seite die öftere Anführung der Worte Jeſu und Nennung ſeines Namens nicht unumgänglich nothwendig wäre. Aber wenn es andem iſt, daß Jeſus der erſte und beſte der Menſchen war, der in allen Betracht das Original der Menſchheit genennt zu werden verdient: wenn es ferner andem iſt, daß dieſer vortrefliche Mann die beſte Religion, die Religion der reinſten Vernunft, wo nicht zuerſt gelehrt, doch wenigſtens zuerſt aus den Schulen der ſeltnen Weiſen in die Hütten des Volks eingeführt, und mit Verdrängung der allbernſten Volksreligion, univerſell gemacht hat, ſo iſt es ja doch Pflicht der Erkenntlichkeit, daß man bey allen den Wahrheiten, die Jeſus predigte (und die wir freilich jetzt auch ohne ſein Zeugniß wahr finden und einſehen) ſich auf ihn berufe, ihn dabey als Zeugen anführe, die Menſchen erinnere, daß man dieſe ſchönen Einſichten ihm mit zu verdanken habe, und ſo die Gefühle der Liebe und Danks gegen dieſen edlen Mann, in jedem guten Herzen bey aller Gelegenheit zu erwecken, zu erneuern, und zu erwärmen ſuche. Ich wünſche, das jeder, der das lieſt und ſich getroffen

troffen fühlt, ſtatt ſchiefe Abſichten zu vermuthen, dieſe Anmerkung beherzige, und es ſich zur Pflicht mache, bey allem Eifer für **Verdrängung des Syſtemchriſtenthums und mehrer Ausbreitung des Vernunftchhriſtenthums**, den Eifer für die Ehre und das Andenken ſeines groſſen Stifters nie erkalten zu laſſen." Man ſeer heraf, at Almanakſkriveren dog er ſaa raiſonabel at indrømme Jesus nogen Fortieneſte ſom Lærer; thi til Forſoning trænger han og hans Lige ikke, da deres ſtærke Fornuft kan giøre alting got, ſaaſom den, hvilket er noksom bekiendt, altid hos Theologos liberaliores er foreenet med det allerædelſte Hierte og den ſtrængeſte Dyd. —— Skriftets Indretning er ellers denne: Først den egentlige **Almanak**, inddeelt efter de 12 Maaneder, hvoraf hver indtager et Blad. I første Rubrik findes Dagene, i den anden bekiendte Mænds Navne, og i den tredie deres Carakterer iſteden for Veirligt, for Ex. ved **Zikler** ſtaaer = gutſchlafen = ved **Eichler** og **Diez** = eiskalt = = = höchſte Kälte, daß alle Säfte vornehmlich das Hirnmark einfriert = ved **Pütter** og **Tralles** = o Jemine = = o Jemine o. ſ. v. Ved Enden af ethvert Blad digter Almanakſkriveren de Børns Beſkaffenhed, ſom fødes i Maaneden, for Ex. for **Januarius**: „Kinder in dieſem Monath gebohren haben einen geſunden Schlaf — guten Magen und — ſtarken Glauben. Sollen ſich für Grübeleien hüten, damit ſie keine Kopfſchmerzen bekommen —— Derpaa følger **Alphabetiſches Regiſter über die Namenstage des Almanach**, hvoraf vi have udſkrevet den ſtørſte Deel af det ovenſtaaende. Saa grov og uretfærdig Almanakſkriveren næſten allevegne er mod rettroende Kirkens Lærere, iblant hvilke vor Dr. **Balle** og Dr. **Münter** heller ikke ere blevne glemte, saa høflig og næſten krybende er han i Henſeende til alle dem, ſom han enten er vis paa eller formoder at arbeide paa en nye Religions Oprettelſe. **Bahrdt** har kun været uforſigtig og ulykkelig, han er ellers en af de hellſten Köpfe og har det menneſkekierligſte Hierte S. 12. **Baſedow**, det forſtaaer ſig ſelv, har og de ſtørſte Fortieneſter S. 16. **Eberhard**, ſom fra Præſt blev Profeſſor, var lykkelig: daß er aus dem Cirkel einer Menſchenart heraus iſt, unter welcher vergleichungsweiſe mehr = = = ſteckt, als unter allen andern Menſchenarten. S. 51." **Leſſing**? ja til

ham

ham heder det: „Ha! willkommen Mann Gottes! ſez' dich! og til Affeed: Leb wohl, Mann Gottes! S. 102. „Nikolai ſkal de Tydſke ſætte en Creſtotte, fordi han har foranlediget og udgiver Allg. Deutſche Bibliothek: S. 127. Reimarus var en af ſin Tids ſtørſte Hoveder; thi han holdes for at være Forfatteren til de Wolfenbüttelſke Fragmenter og Skriftet vom Zweck Jeſu ꝛc. S. 141. Semler, hvor ſtor en Mand han end er, har dog næſten fordervet ſin Sag hos Hr. Almanakſkriveren, fordi han har udgivet Skrifter imod Bahrdt og Baſedow S. 160 og følg. Stark, ſom holdes for at have ſkrevet freymüthige Betrachtungen über das Chriſtenthum, er „ein vortreflicher Mann, den Feſtigkeit des Charakters, ausgebreitete Kenntniſſe, helle Philoſophie und ein gebildeter Geſchmack ſchätzbar und ehrwürdig machen. S. 170. „Steinbart er over al Roes" wandelt ganz im hohen Sonnenlicht. Noch wenig Theologen deutſcher Nation haben das geſagt, was er geſagt hat, ſind ſo mit edler Freymüthigkeit herausgegangen, wie er, haben ſo die Idole des Kirchenſyſtems umgeworfen, zertrümmert, wie er. S. 171. „Teller. Her ere to af dette Navn: Wilhelm Abraham og Johann Friderich, men hvilken Forſkiel paa Brødre! hiin, ſom blev aſſat fra Profeſſoratet i Helmſtad, er den ypperligſte og uforligneligſte Mand, denne derimod, ſom er orthodox, er ein blinder Verfechter des Aberglaubens; desuden kan der ikke være noget ved ham; thi han holder tretten Katte S. 177." Vi tænke, dette kan være nok for vore Læſere til at dømme, om det ikke næſten er en Ære at blive mishandlet af ſaadan en Karl, ſom denne Almanakforfatter, og viſſelig! mange brave Mænd ere af ham blevne mishandlede —— Endelig ere tilſøiede Noch einige Anekdoten und Bemerkungen, hvori Bahrdt forſvares. Et par Reſcripter imod Profeſſor Köſter anføres. Bachmann, Beſſeler og Seiler laſtes. Efterretning gives om et par lærde Stridigheder i Holland. Tilſidſt anføres et Regiſter paa de Skrifter, der udkom i Anledning af de Leſſingſke Fragmenter. Forfatteren truer med at udgive, ſkiønt under forandret Indretning, ſaadan en Almanak for hvert Aar. Til Slutning vil vi endnu afſkrive af Fortalen en Prøve paa Mandens høflige Tænkemaade: „Begierig bin ich, ob keiner der Herren, die ich gemuſtert habe, ſich mel-

den

den wird. Es giebt ſo Leute, die das Principium haben: man müſſe nicht in's heiſſe Fett rühren, wenns nicht überlaufen ſolle. Das wäre mir denn doch ungelegen, wenn gerade alle darnach handelten. Mein Verleger gedenkt etwas bey der Sache zu verdienen, das kann er nicht, wenn ſie nicht Aufſehn macht, und Aufſehn macht ſie nicht, wenn's Ding nicht konfiſcirt wird, und konfiſcirt wird's nicht, wenn keiner ſchreit, und ſchreien wird keiner, wenn er klug iſt, und — ich möchte doch gern, daß ein paar dumme Teufel darunter ſo klug nicht wären." Og nu have vi udſkrevet saameget, at vi vel kan ſlutte vor Recenſion med diſſe Ord: Sat ineptiarum! Wr.

Skara.

Johannis Gezelii Grammatica græca. Ex prolixioribus præcipuorum grammaticorum præceptis in Epitomen redacta. Nunc vero recognita variisqve acceſſionibus locupletata. Sumtibus & impenſis Joh. von Coelln, M. Doct. & Poſſeſſ. Typogr. S. R. M. Privil. munit. Editio noviſſima. 1778.

Dette korte grammatiſke Compendium, ſyv Ark ſtor, er et Udtog meeſt af Golii: her ere 10 Declinationer, 13 Conjugationer ꝛc. Som et Appendix er her tilføiet: De Dialectis præcipue Novi Teſtamenti. Capita Religionis Chriſtianæ og nogle Stykker ex aureis Nili Martyris & Epiſcopi Paræneticis; Hvilket er mere pie end docte. — I Hvad Henſigt ſaadanne Compendia udgives ſom dette, kan vi ikke let falde paa. Strax at beſvære de unge med en alt for vidtloftig Grammatica er ikke heller raadeligt, men ſaadant et mangelagtigt Compendium, ſom dette, hvori tilviſſe maa ſavnes meget af det Nødvendige, hvortil det kan være tienligt, det begribe vi ikke: Thi da man dog ikke kan behielpe ſig med det til at komme fort i det græſke Studium, ſaa forſtaaer det ſig, at de Unge igien ſiden maae tage fat paa et ſtørre Compendium, og hvortil da dette mindre? Var det endda de blotte Paradigmata, ſaa kunde det begribes til hvad Nytte, ſkiønt ogſaa diſſe kan jo ligeſaavel læſes i et ſtørre Compendium? Desuden kan ingen faae Begreb om Sproget

af

af dette nærværende Udkaſt; her forekomme mange Ting, der nødvendigen maae være ganſke fremmede for Diſcipelen, og ſom dog ere forbigangne med Taushed: for Ex. Tempora Aoriſti og Paulopoſtfuturum og optativi Modus, om diſſe veed Diſcipelen ſlet intet af den latinſke Grammatica, og dog gaaes de her forbi uden at ſige naar de bruges c. — En Grammatica, holder jeg for, bør have en tilbørlig Fuldſtændighed og ingenlunde læres halv; fornemmelig den græſke, hvor der ere ſaa mange Ting at legge Merke til frem for i noget andet Sprog, og hvor det kommer ſaa meget an paa nøiagtig Kundſkab. Selv i de ſtørſte Grammatiker er man ofte ikke vidtløftig nok, og ofte kunde Vidtløftighed undgaaes, naar man vidſte at henføre de ſpecielle Obſervationer under de generelle, paa hvilken Maade Vigeri Bog de idiot. lingv. gr. mangfoldigen kunde været forkortet. Men det er nu ingen Skik at philoſophere i grammatiſke Underſøgelſer; man bekymrer ſig ſielden om at angive Grunden til de Regler, man giver; da der dog kan gives endog naturlig Grund til mangfoldige Ting i Sprogene, for Ex. af Taleorganernes Beſkaffenhed i den Afhandling om Bogſtavernes Forvandling, eller af Sprogets Genie, eller Nationens Character. Desuden hielper det meget til at huſke en Ting, naar man veed Grunden dertil: f. Ex. her i dette Compendium Pag. 20. findes ſamme Regel ſom hos alle andre Grammatici: Comparativus mutat σ poſitivi in τερος, Superlativi in τατος: præcedente ο vel ω Nempe ο ſi ος in poſitivo præcedat vocalis natura vel poſitione longa: ω vero ſi præceſſerit brevis vel anceps, og herfra undtage de κερος og ξερος, men havde de nu vidſt at angive Aarſagen til diſſes Undtagelſe, ſaa var det deels lettere at huſke dem for Diſcipelen, deels havde de ſelv ſeet, at de ere ingen Undtagelſer, thi de følge Reglen, ſiden ε er i begge lang poſitione.

Af diſſe Nye Efterretninger om lærde Sager udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 30.

Kiøbenhavnſke

Nye Efterretninger

om

lærde Sager.

II. Hæfte. Fredagen den 27de Julii 1781.

Indfødsretten i fire Sange. Ved Edvard Storm. Kiøbenhavn, 1778. Trykt hos Peder Horrebow. Stor 48 S. i 4to. Koſter 3 Mk.

Endſkiønt vi kunde forudſætte dette ſmukke Digt ſom fuldkommen bekiendt for alle Poeſiens og Indfødsrettens Elſkere, byder dog diſſe Efterretningers Plan os at omtale det, hvor ſildigt det end ſkeer imod vor Villie. Planen vil vi korteligen fremlegge, og ved ſamme Leilighed give os den Fornøielſe at anføre nogle Stykker til Beviis paa Hr. Forfatterens Styrke i den fortællende og malende Poeſie. Den første Sang indeholder Betragtninger over Patriotisme, og Upatriotisme, ſamt over Aarſagerne dertil. Efterat Hr. St. har fremſat ſit Æmne, paakaldt Friheden og tilegnet Arve-Printſen ſin Sang, foreſtiller han Kierlighed til Fødeſtavnen ſom Patriotismens Kilde. Denne ædle Driſt qvæles derimod ved Slaverie, ſom er en Følge af Overtroe. Friheds Aanden qvækkes ved Vellyſt.

S. 6. Svar, gamle Helt, ſom ſtred ſaa kiekt for Fødeland,
Naar gierig Fremmed det med væbnet Arm greb an,
Som trodſed' blanke Sverd, og rolig ſaaes at ſmile,
Naar Døden ſuſed' ned udi en Regn af Pile;
Siig Efterſlægten, hvad der ſtyrkede din Aand,
Og drog Staalhandſken paa din ſeenefulde Haand?

Hvad hidſed' blodigt Flag, og gav dig Mod at følge
Din tappre Fiende ſelv paa vred og kumhvid Bølge?
Du Landets Borger var. For elſket Arneſted
Og Ærens grønne Krands hver Nordens Søn da ſtred.

S. 7. Man elſkede den Luſt, hvori man var opdraget,
Hver Klippe, hver en Gran, hver Foſs, ſom ſuſede,
Hver Dal, hver yndig Slet ſin Søn oplivede.
Endog naar Ærens Røſt til Middags Egn ham ſendte,
Hvor han mod ſoelbrændt Folk ſin ſterke Bue ſpendte,
Udlaante vældig Arm, og viiſte Grækers Hær,
At ingen Magt beſtod for Odins Sønners Sverd:
Saa midt i Seirens Løb han mod ſit Nord dog ſendte
Mangt et magnetiſk Suk. Ham mere heftig brændte
Heed Længſel efter ſit det kolde Fødeland,
End Solen Loverne ved Afrikanſke Strand.

S. 9. Siig, Muſe! hvad der har ſaa grum Forandring voldt,
Hvorledes Heltens Bryſt mod Fødeland blev koldt?
Til Priis han nedrig gier ſin Borger-Ret, ſin Ære,
Den ſtolte Nakke ſig nedbøier Aag at bære.
Fortæller Krøniker! (I det erindre grandt)
Hvorledes Feigheds Aand til Norden Veien fandt.
Hvorledes? — uden ved den ſamme Kunſt og Rænker,
Hvormed den altid ſlaaer de tappre Folk i Lænker:
Roms dumme Overtroe gaaer først og baner Stie,
Og derpaa kommer Aag og modløſt Slaverie.

S. 12. Uſalig Overtroe, du Rod til Slaverie!
Har nogen hælet dig, og blev fremdeles frie?
Er han kun Slave, ſom man hiſt til Aaren ſmeder?
Nei! glem din Borgerret, ſtrax bær du ogſaa Kieder.
Ei nok. Dulgt inden for nyebygte Kloſtermuur
En nye Forræder laae mod Nordens Børn paa Luur.
Tilſulde, Frihed! blev dit Riges Scepter brekket,
Da Tapperhedens Røſt den kielne Vellyſt ſvækked'.
Dog Vellyſt voxte ei naturlig i vor Jord,
(I varme Lande den frivillig ikkun groer)
Men ſom en fremmed Urt Udlænding den medbragte,
Dens honningſøde Gift forvendte Sæder ſmagte,
Strax elſked' man den op, den trivdes, ſanked' Kraft.
Af Heltedyders Liig den ſued' Nærings Saft.

I den anden Sang forklarer Hr. St., hvorledes Fremmede

fik

ſik ſaa megen Indflydelſe over de Indfødte. Paven herſkede. Fremmede drev Handelen og fyldte Landet med Varer, ſom kunde undværes. Folkets Mod underkuedes. Ingen ſtor Mand af Landets egne Børn kunde faae nogen ſynderlig Indflydelſe, og omendſkiønt der nu og da bleve giorte nogle Forſøg paa Folkets og Landets Ophielpning, ſaae man dog ikke den forønſkte Frugt deraf indtil Chriſtians Tider, da Aaget reent ſkulde brydes.

S. 17. Alt eget var forſmaaet. Det blev en hævdet Vane
Med fremmed Kræſenhed at kildre lekker Gane:
Du gamle Danſke Geiſt, fortæl hvor Ødſelhed
Upatriotiſk blev, du græd ſaa tit derved.
Med mange dybe Suk du ſaae Udlændings Mumme
Af givet Fortrin ſtolt i Gildes Beger ſkumme;
Mon ingen Kierne i vor egen Ceres var?
Mon Danſke Ægre Torn og Tidſel ikkun bar?
Europas Statsmænd kun med Nordens Titel ſpøger;
Vel ſtaaer den paa ſit Sted i Planer og i Bøger,
Men dens Indflydelſe og Virkning er ſaa ſvag,
Som Solens Straaler paa en ſtakket Vinter-Dag.
En myndig Keiſer vil tiltrue ſig den Ære,
At Danmarks Løver ſkal ſom Lam hans Kieder bære;
Han Hellebarden alt i Aanden ſeer nedlagt,
Og Kongen, ſom Vaſal, for ſine Fødder ſtrakt.

S. 18. End huſker Rom, at den var Verdens Herſkerinde
Tilforn, da den kun kom og ſaae, for ſtrax at vinde:
Høit troner han endnu, dens herſkeſyge Aand,
Paa Vatikanet med et dobbelt Sverd i Haand.

S. 19. Jeg gyſer ved at ſee, hvor alt fra Slot til Hytte,
Fra Plov til Scepteret var graadig Fremmeds Bytte.
Paa Nordens Horizont af Videnſkab og Smag
En Dimring ſyntes at bebude Lys og Dag;
Strax ſmiler Krandſen mod Teutoners ſtolte Sønner,
Og Guld og Hæderspoſt den Franſke Yndling lønner,
Mens uopmuntret Flid i ydmyg Borgerdragt
Umerket mulner, og beſoldes med Foragt.

S. 25. Hvor mange har ei ſtræbt med Valdemariſk Iver
At ſkaffe Landet Ret! Men ſaa kun Himlen giver
Den ſtolte Lykke at udrydde Slaverie,
Og fra Udlændings Baand at giøre Landsmænd frie.

Sig Bierge dyngeviis for hvert et Trin opſkiødte,
En Hyder var det man i Kampen ſkulde møde
Om man end Hovedet hug fra dens grumme Krop,
Saa voxte tuſind ſtrax af blodig Vunde op.
O **Chriſtian**! det var dig, vor Skytsgud forbeholdte,
At bryde reent det Aag, ſom Nordens Kummer voldte.
Min Muſe ſkuer ſtolt, hvor dine Fædres Aand
Seer ned med ſaligt Smiil paa Nordens ſlidte Baand.

Den tredie Sang beſkriver Kongens ømme Hierte til hans Folk ſom Grunden til Indføds-retten, hvorved Folket frydes, men den Fremmede ſnyſer af ugrundet Avind. For ikke at blive alt for vidtløftige afſkrive vi kun følgende S. 32 og 33:

Udruſtet Chriſtian ſtod, liig harniſkklædte Kiempe,
Med Vælde ruſtet ud og ſtadigt Mod at dempe
Sit Folkes Klagemaal. — Han Rigets Tavle tog
Og diſſe gyldne Træk i evigt Marmor drog:
„ **Lad, o Udlænding! af mit Folkes Brød at æde,**
„ **Giv fødde Underſaat igien ſit eget Sæde!**
„ **Kun den, ſom førſte Lys i Danſke Stater ſaae,**
„ **Skal Borgerret og Rang i Chriſtians Rige naae.**
„ **Men vil en fremmed Søn dog kalde Danmark Moder,**
„ **Da gavne han mit Folk, og vorde ſaa dets Broder!**
„ **Vee den forvovne Haand, ſom rokker dette Bud!**
„ **Det ſtande klippefaſt, til Danmarks Navn dør ud.**“

I den fierde og ſidſte Sang foreſtiller Digteren denne priſelige Foranſtaltnings lykkelige Følger paa Statsmænd og Lærde, paa Kunſter og Videnſkaber, paa Handlende og Krigere. Endelig ſluttes med Opmuntring til et Indføds-retten værdigt Forhold, og med Bøn for Kongen og Landet. Kun et Par Steder af denne ſmukke Sang. Hr. St. havde i ſit ſkiønne Malerie over Indføds-rettens Fordeele for alle Stænder glemt Krigeren. Han merker ſelv denne Mangel og erſtatter den S. 43:

Saa ſtort er Nordens Held og den Velſignelſe,
Som krone ſkal endog uføde Borgere.
Men er og dette alt? Paa Krigens blodig Bane
Jeg ſeer en Helteſlægt at følge Ærens Fane.
Mon indføt Stridsmand blot forſvarer eget Liv?
Nei! han forſvarer Huus og Børn og Ægteviv.

Hvor

Hvor ſlaaer han tunge Slag! Hans Siel ved Landet hænger:
Ei ſkaaner han, naar det til Arm og Værge trænger.
See hvor forſagt og kold hiin Lejeſvend udgaaer,
Hvad har hun, der er kiert, at vove Livet for?
Læs Norges Krøniker, ſaa ſkal du faae at vide,
Hvordan det gaaer, naar Sverd og Hierter ſammenſtride.
Naar Odel varmer Bryſt, da — da, og ikke før
Staaer det ſom Klippen ſelv, og vinder eller dør.

Hvor jevn og tillige ſterk er ikke denne Tale til Kongen og Folket S. 47?

Hvad er Din Indfødsret, o **Chriſtian**! hvad andet,
End Odel, hvormed Du velſigner hele Landet?
Fra vor medfødde Arv du drev Udlænding bort,
Stolt ſiger nu Dit Folk om alting: Det er vort!
Kan Flid, kan Tapperhed ved Odels Lov oplives
I mindre Kredſe: Hvad? — naar hele Staten drives
Af dette ſtore Hiul? — En Malling ſkal opſtaae,
Og nye Materie til Folianter faae.
Hvor giennemtrængende er ei den Røſt, ſom kalder
Til ædle Handlinger vor glade Friheds Alder!
O! zittre, Landsmand, ſelv midt i din ſtolte Fryd;
Hør Indfødsrettens Krav: Retſkaffenhed og Dyd!
Europas Øine op til Norden vendte ere,
De forſke, om du og har Kraft din Rang at bære?
Din Idræt ſvare dem! — Dit Forhold raabe ſaa,
At Verden **Chriſtian** i hans Sønner ære maa. —

Vi have anført det væſentlige af Digtet og finde allevegne ſaa ſtore Skiønheder, at vi ingen Lyſt har til at forſtyrre vor egen eller andres Fornøielſe ved at opdage Mangler i Plan eller Udtryk. At Sangenes Riim har giort os deres Læsning dobbelt behagelig, tør vi vel neppe i diſſe for Poeſien urimende (nær havde vi ſkrevet: urimelige) Tider lade os merke med. Dog! hvorfor ikke? Gode Riim er jo Harmonie, og Harmonie maa jo nødvendig behage enhver Siel, der ikke er uharmoniſk. Oven over hver Sang har Hr. St. ſat et paſſende Motto af Horatz eller Virgil. Titelbladet og Slutningen er ziret med tvende Kobber-Vignetter, ſom foreſtille Averſerne af et Par i Anledning af Indfødsrætten ſlagne

Medailler. Den første betyder Kongens Kierlighed til Folket, og har til Overſkrift: Pietas Auguſta. Den anden Folkets Kierlighed til Kongen med Overſkrift: Pietas Civium. Stikningen hæver ſig ikke meget over det maadelige.

ω.

Guds overvættes Naade for bange og anfægtede Siele og Samvittigheder. Det er: **Underviisning** af Guds Ord, Friſtelſerne og Anfægtningerne vel at overſtride; til Guds Naades Ære, dem ſelv til Forbedring og Satan til Spot. Af **Peder Horrebow**, forhen Profeſſor ved Kiøbenhavns Univerſitet. Kiøbenhavn, 1778. Trykt med P. Horrebows Skrifter. Stor, foruden et Ark Fortale, 141 Sider i 8vo. Koſter 1 Mk. 4 Sk.

Hvorfor ſlige gamle Skrifter i vore Tider ſkal trykkes, da vi har langt bedre og læſeværdigere Andagts- og Opbyggelſes-Bøger, formaae vi ikke at indſee uden ved Hiælp af den muelige Bogtrykker- eller Udgiver-Fordeel. Vi foragte langt fra ikke alt gammelt; thi vi veed, at dette er en lige ſaa ſtor Daarlighed ſom at elſke alt nyt. Men naar vi hos en gammel Forfatter finde Stilen ſkiødesløs, Sproget fordervet ved underlige Ord og Vendinger, Sandhederne uden al Orden ſammenkaſtede, og alting bedre ſagt af nyere, da kan vi ikke forbyde denne Tanke at opſtige hos os: hvorfor blev ikke den Forfatter liggende rolig i hans Grav? hvorfor ſkal han nu i et Skrift, ſom han ganſke viſt havde ladet blive hiemme, derſom han havde oplevet de nærværende Tider, ſættes til Skue og maaſkee til Latter for Verden? En Tanke, der ogſaa indfandt ſig hos os under denne Bogs Læsning! Med Møie kommer man igiennem den lange og uſammenhængende Fortale, ſom efter Opſkriften ſkal handle om Omvendelſe fra Verden til Chriſtum i Anledning af Matth. XI. 30. Man finder her ſaa mange uvedkommende Ting og ſaa lidet om Æmnet ſelv, at man umuelig kan fatte nogen god Fordom for Skriftet. Bogen ſelv er inddeelt i ſex Kapitler, hvis Indhold vi vil afſkrive. 1) Synden og Naade i Chriſto, 1 Joh. I. 9. 2) Levnets Skrøbelighed, Ebr. XIII. 18. 3) Troens Skrøbelighed, 2 Cor. IV. 7. 4) Den ſande Guds Tieneſte, Ebr. XII. 28. 29. 5) Opſtandelſens Viished og Herlighed, 2 Petr. III. 8. 6) Sejer over Synden, Satan og

og Verden, 1 Joh. II. 1. 2. Hvortil er føiet et Anhang af Psalmer under Titel af Evangelii Trøst, hvilket efter vore Tanker er det beste i hele Bogen. De over enhver Afhandling hensatte Sprog af Bibelen betyde langt fra ikke Texter; thi ellers maatte de anderledes været brugte, men kun Anledninger, og Hr. Forfatteren kunde ved disse Anledninger lige saa let have sagt tusende andre Ting, som dem, han siger; thi Forbindelsen er allevegne saare liden. Blant Forfatterens meget brugelige Ord, som dog, eftersom hans Skrift i nyere Tider skulde udgives, kunde og burde været forandrede, finde vi hovetsageligen, immer, straxen, Fødelse, Slak, hovedløse Gierninger o. s. v. Uefterrettelighed maa man ikke lægge Manden til Last; thi Skriftet giver alt for mange Prøver paa, at Nøiagtighed har kun været ham en Bisag. Saaledes henvises man S. 46 til §. 103., men naar man opslaaer og gjennemlæser denne §, finder man ikke et Ord om det, man efter hans Løfte ventede at finde. Til Trøst for Anfegtede siges dem S. 101 og følg., at alle deres Gudsbespottelige Tanker og Ord ikke blive dem tilregnede, saasom de selv har slet ingen Deel deri, men det kommer altsammen fra den lede Dievel allene. For at give en Prøve paa Forfatterens Skrivemaade, vil vi lade ham selv tale og igientage sig selv nogle Gange; thi Igientagelser maa man ikke støde sig over: „Det „ er sagt, at den Anfægtede gruer saa høieligen for slige ugu„ delige Tanker og Ord, hvorved Gud selv i Mangfoldighed „ bliver spottet, men dog alligevel ere de ikke hans egne Tan„ ker, endskiønt Ordene blive talede, og komme ud af hans „ Mund udi en overmaade og ubeskrivelig ængstelig Vildelses „ Mørke; thi saa vidt formaaer den lede Satan at bringe „ det ꝛc.“ S. 103: „Saadanne Gudsbespottelige Tanker, „ som sagt er, ere ikke den Beængstedes egne Tanker, de ere „ ikke avlede hos ham eller paa hans Grund; men de ere „ uden fra og ved Satans Kunst indbragte ham i Hiertet, „ høiligen imod hans Ønske og Villie, og ere følgelig ikkun „ en bar Lidelse, som Gud har tilladt Satan at plage ham „ med og at indskyde ham, men som Gud ikke regner ham „ til Onde, som den, der er i Christo, og en Christi Stri„ dere og ikke fordømmelig derfor: Christus vil ham til Be„ ste ved hans Kamp og Strid indlægge Seier over Satan: „ den Lidende seer deraf Satans onde Villie og Hensigt, ikke

„ ſin egen, og kan ſelv ved Kampen vorde forbedret, Sa„ tan ſelv til Spot og Fortred, men Gud til Priis og Ære „ ꝛc.“ S. 104: „Den Kæmpende ſeer ſin egen Tanke, „ hvilken er af Guds Aand, ſom er tvertimod det, Satan „ vilde binde ham paa Ærmet; ja at han ſaa hiertelig ſtri„ der imod de ugudelige Tanker, ſom Satan ved ſin Indſky„ delſe ſøger at paadigte eller indbilde ham, de ene efter de „ andre kan være ham Beviis nok, at han ſelv ikke er Skyld „ udi diſſe Tanker; thi om ſaa var, ſaa var der ingen Strid; „ nemlig hvorledes kan nogen med ſaadan Møie og Sielens „ Bitterhed ſtride imod ſin egen hiertelige Mening?; Nei; „ men han ſtrider imod Satans Foreſtilling, og han har ved „ Guds Naade den rette Mening, endſkiønt den vakler for „ nærværende Tid, for hvilken han ſtrider, og ſøger faſt at „ beholde. Saadant er da hans Forſæt og Mening: Fore„ ſtiller mig endeligen den onde Satan ſaadan, ſaa veed jeg, „ at det er dog viſſeligen Løgn, og jeg vil ikke holde med „ den gamle Løgnere; jeg vil ved den Hellig Aands Naade „ meene langt anderledes, derfore ſtaaer jeg ved Troen, „ Bønnen og Guds Ord udi Striden imod den lede Satan; „ og Seieren ſkal vel blive paa Guds Side; men Satan ſkal „ vel lade mig Roe ꝛc.“ Vi behøve vel ikke at afſkrive mere til Efterretning om Bogen for Læſere af ſund theologiſk Kundſkab og Smag. **Wr.**

Breve over nogle endnu levende Fritænkeres Indvendinger imod Aabenbaringen. Overſat af det Tydſke ved **E. W.** II. Deel. Kiøbenhavn, 1778. 216 Sider. III. Deel. 1780. 207 Sider i 8vo. Trykt og til Kiøbs hos Bogtrykker L. C. Simmelkiær, boende paa Adreſſe-Contoiret.

Meget kan vi ikke have at ſige om dette grundige og velbekiendte Skrift, hvorved den ſtore **von Haller** har forſvaret Skriftens og Religionens Ære mod Voltaires kaade Spotterier og løſe Indvendinger; thi Originalen er tilforn anpriiſt i diſſe Efterretninger. Den ſidſte Deel findes kortelig anmeldt i Aargangen for 1778. S. 96. Af den Danſke Overſættelſe finde vi den første Deel i ſamme Aargang S. 410 ſaaledes bedømt, at vi gierne i Henſeende til diſſe to ſidſte Deele, ſom fuldkommen ligne den første, kan lade det blive ved en blot Henvisning. Vi vil forbigaae, at Hr. **Werdel**

(thi

(thi E. W. betyder vel Erich Werdel) allevegne sætter Flere-Tallets Endelse til Substantiver paa r, og skriver Lærere, Frelsere ꝛc. i Steden for: Lærer, Frelser ꝛc., hvilket vist nok er en Feil mod Sproget, som begaaes af mange flere, der ligesom han gisre ingen Forskiel paa Singularis og Pluralis. Men et Par Prøver vil vi anføre paa Urigtighed og Utydelighed i Oversættelsen. S. 10 i den anden Deel: „At China „ ingen Fabler har er en latterlig Bejaelse." Paastand havde her været det rette Ord. S. 15: „Selv Grækernes Ju„piter var han en Gud, der afsagde (skulde vel være: svarede til) Begrebet om Guddommen?" Utydelig er denne Periode S. 19: „Ved disse Midler og allene ved disse kunde „et den sandselige Gudetieneste tilhængig blevet, et andre „Folks Sæder og Gudetieneste i alt at efterfølge stedse be„gierligt Folk, endelig omskabes til Guds Redskabe ꝛc." S. 66: „en afskyelig Anecdote, til hvilken jeg, saa lidet „jeg og nogensinde har kunnet elske Cardinalen, dog ønske„de at kunne overbevise om Ugrunden." Dog! vi lovede kun et Par Prøver, og lade det derfor blive ved disse, skiønt vi kunde anføre flere. Registeret over alle 3 Deelene, som udgior kun een Side, er næsten latterligt; thi det siger kun, at 1ste Brev findes Pag. 1. 2det Pag. 23 ꝛc. men intet videre. Det forudsætter altsaa tvertimod et got Registers Natur, at Læseren selv skal vide udenad, hvad hvert Brev især indeholder. Med alt dette fortiener dog Hr. W. Tak af hans Landsmænd, fordi han gav dem et nyttigt Skrift fordanskket i Hænderne, som i Almindelighed betragtet og uden Hensigt til enkelte Ord og Steder meget got lader sig læse. Vi raade alle unge Theologer, at de giennemgaae disse Breve med Opmerksomhed, og vil de hertil føie endnu et Par smaa Skrifter, nemlig: **Briefe einiger portugiesischen und deutschen Juden an den Herrn von Voltaire** über verschiedne seiner Schriften, nebst kritischen Betrachtungen und kurzen Anmerkungen, die aus weitläuftigern gezogen worden. Nach der zweyten Pariser Ausgabe aus dem Französischen übersetzt. Danzig 1773. Forfatterens Navn skal være Guenée, og **Leß's Nötige Erinnerungen an die Leser der Voltairischen Schriften**, som baade kan faaes særskilte, og desuden ere indrykkede i Indledningen til samme Forfatters Wahrheit der Christlichen Religion. Zweyte Ausgabe. Göttingen und

Bremen 1773., da vil de finde ſaa mange Beviſer paa Voltaires grove Vankundighed og jammerlige Spottelyſt, ſamt paa hans ilde anbragte Kunſt at ſammenblande alle Ting, at fordreie Skriftens Ord, tage fra og legge til efter eget Gotbefindende, at vi troe, de derved ſkal veiledes til at ſee ſig for, inden de antage alt, hvad den gamle Spotters blendende Foredrag vil indſkyde dem. Hans Indfald ſkal da ikke mere blindt hen blive ſlugte, men ſmagte og forkaſtede ſom væmmelige; thi Voltairiſke Religionsſætninger, indklædte i Voltairiſk Stiil, ere ſom forgyldte Piller, der med al deres udvortes Glands maa falde enhver ſund Smag modbydelige. Kort: Vantroen vil da blive ſeet af dem i ſin Nøgenhed, og Troen ſkal ſeire. Wr.

Femte Udſigt. **Hvorved de mange ſtødes fra Chriſtendommen.** Signa tibi dicam: tu condita mente teneto! Æneid. Lib. III. v. 388. Aar 1781. Tilſkreven Hr. **Jørgen Pehrſon**, ſom Tak for Læreres Huldſkab, beviiſt min Sønner. Stor 5½ Ark i ſtor 8vo. Koſter 1 Mk. 4 ß.

Vi have tilforn ſaa tydelig ſagt vor Mening om de foregaaende Stykker af dette Hr. Etatsraadens Skrift, at vi gierne, eftersom nærværende Udſigt er i ſamme Smag ſom de forrige, kan lade det blive ved en blot Henviisning til diſſe Efterretningers forrige Aargangs første Hefte S. 273 og følg. Kun Planen vil vi anføre, ſaavidt vi ved gientagen Læsning har kunnet ſamle den. Med megen Høitidelighed forkynder Hr. Forfatteren ſtrax ſin Sangs Indhold i diſſe Ord:

„Hvorfor, naar Chriſtendom er himliſk ſkiøn at ſkue,
Hvorfor af een og fleer ſom ſortnende den ſees?
Det Sangens Indhold er — Ja! Knuden vil jeg løſe:
Beſkeden vel, dog ſterk ved Sandheds følte Kraft:
Hvad ſom ved Middags Lys høivaagen jeg har ſkuet,
Det maelt med ærlig Konſt jeg ſtiller hen til Skue.
Min Muſe! Sandhed ſelv! leed mig ad Digterbanen!
Stil du min Tanke hver hen op mod Stierners Egn!
O dette Digterkald! og o det Hæld! at ſiunge
Sig i Guds Himmel ind til troefuld Tieners Løn!
Jeg vil det: — jeg det kan: — og her mit ſtoere Følen!

I Tan-

I Tanken iiler jeg flux hen mod høieſt' Hald:
Staaer der med Iſſen op i Skye: — er nær Guds Himle:
Du Sang! og hver min Sang! ær Sandhed! ær vor Gud!
Lyd her om Chriſtendom! Lær, hvi det Væld af Glæder:
De Glæder trodſende Magt, Skiebne, Hænden alt
Og trodſende hver Tvivl: og brydende hvert Sørgen:
Og ſkaffende os følt ſom Liv vor Himlebyrd:
Hvi dette Glæders Væld miskiendes, flyes, vanæres:
O vee, at harmfuld Spot end ſtundom ſpyder ud
Sin Fraadegift derhen mod Vældet: vil ei taale,
At for veldædig Kraft det faaer ſin Priis — —
Vel mig, at troſtigen jeg tør ved Æmnet tage! ꝛc."
Herpaa males Aarſagerne, hvorved mange hindres fra Chriſtendommen. Nogle ſøge deres Ære i at udraabe Chriſtendom for Overtroe, og vil herved forſkaffe ſig Navn af Tænkere og høie Siele S. 286. Mange redelige Tvivlere kyſes bort ved ſvermerſk Nidkierhed, Foragt, Haanhed og Uhielpſomhed. Hvad Hr. Forfatteren herom ſkriver S. 300, kan vi ikke negte os den Fornøielſe at afſkrive for Tankernes Skyld:
„ Siig, er man allenſtund hver Tvivler hielpſom Broder!
O bedre det vor Gud! ſaa raſer Chriſtnes Synd!
En Broder gaaer derhen: Siels Qvael hans Kraft fortærer:
Og denne Sygdoms Brand, der nager ham i Bryſt,
Skyvlt hen ved Frygt for Haan: ved Frygt for Velfærds Spilde,
Den faaer til Ædende omkring ſig frie Rum.
Ham denne Broder ſelv, høit ſpottet i hans Jammer,
Hvad kan ham ſkee i Siel, naar de der bramme meeſt
Af Chriſten Troe og Dyd: naar de mod ham udſnue
Stolt Pfariſeiſk Haan ſat frem i Chriſtent Sprog?
Begribe, hvo det kan, at ſaadan qvaelfuld Broder
Skal elſke Chriſtent Folk: — ſkal elſke Troes Syſtem,
Det han forkyndet hør ſom Bud, at bitterſt Hærde
Ved Syn paa andres Nød ſkal være Dyd — —
Han gaaer: — han ſtødtes frem til Gang ad ſkumle Veie:
Men hvis er Brøden meeſt? Og nu naar Kredſen om
Skeer høi Triumf ved det, at kun fra Troens Fiender
Ham bydes Broderſkab: da, hvis er Brøden meeſt? "
Ofte tilbydes dog den Vildfarende Hielp endog med Ømhed, men ſaa er det ikke beleilig Tid for ham, han har andre Ting at beſkieftige ſig med S. 306.

„ Det

„ Det var din Raſkheds Tid, du jog da efter Glæder:
Høit at du røvede en Stund fra Lyſt og Leeg
Til det at legge an din Gang mod Embeds Hæder:
Og da, hvad Tid for dig at ſpeide Sandhed ud!
Du greb det ønſkte Maal: dig gives Hob af Syſler;
Og nu, en Mand, du vil ſtaae hen til Hæders Skue ꝛc.“
En talrig Hob elſker glade Dage og muntre Selſkaber, og dermed gaaer Tiden uden Eftertanke paa Sielens Værd og Beſtemmelſe S. 313.
„ O du Kleant! og du en anden hver, der tumler
Henom blant Verdens Gøgl: da blev ſom drukkengiort
Af Lyſt: — da glemte hen, ſom du den vilde glemme,
De Krav fra egen Siel i Vaagenhedens Stund:
Jeg vil det tænke her: jeg vil det altid tænke,
At Barnet kun du var: — uſtadig — tankeløs —
Din Siel er bløde Vox, det hvert et Paatryk former:
Og du kun Timelang har hver din Adfærds Skik:
Ja du det Barn, om end alt meer end Snees af Vintre
Af dig blev flanet hen i muntre Omgangs Kreds:
Dog du et Barn ꝛc.“
Saa gavnlig og ærværdig Præſteſtanden end i ſig ſelv er, har dog enkelte Kirkens Lærere ofte hindret Chriſtendommens Fremgang ved uordentligt Levnet, Ordſtrid, Stolthed og Udueligheed S. 315.
„ ——— For let den Daare flaner
Hen over gammel Tid og gamle Tids Bedrift:
Han der ei kiende vil, hvad Avn det er paa Vegten,
Den Rad af Præſters Synd mod Gavn af Præſters Stand:
Dog at den Synders Rad og dette i ſig fatter,
At Lærens rene Guld man ſatte Ruſtet paa:
Man ſatte Slakken til; og at den Rad af Synder
Naaer langt i Bagtiid ud: o det hvor ynkſom ſandt!
S. 316. Naar eengang jeg gaaer bort, og bag mig er hver Sorg:
Da Sorgen med, at Kiv om Ord: at tomme Taler:
At grove Misforſtand ved Stolthed vunden kier:
At daarlig Frygt i Sag, den ſelv Alherren fører:
At Mistroe til den Kraft, Guds Chriſti Viisdom har;
At dette alt og meer: det meer ſaa let at finde,
Frarøver Chriſtendom ſin Glands og Seyers Priis.“

Man-

Manges ſtolte Fornuft ſtøder ſig over og foragter alt gammelt. Det maae være ſaa got og nyttigt det vil, ſkal det dog bortbaanes, fordi det Aarhundrede igiennem er bleven troet S. 320.

„ Blev din Fornuft kun ei af Hovmod overvældet:
Saa du i vilde Trods mod alt, hvad Sekters Rad
Har havt til Troe: du vil den ſelvſom ſterke kiendes,
At ved hvert Grublen du tør haane Hielpen bort:
Og da fremſnuende ved opblæſt Hiertes Svolmen
Du raaber Verden til, at end om Sieles Fred:
At end om Staeters Hæld det Seirende ſkal koſte,
Saa dog du træder ned hver forne Tenkers Roes."

Lyſt til ſandſelige Udſvævelſer, Epikuriſk Tænkemaade, understøttet ved Fritænkeriets kielne og for Sandſerne ſmigrende Moral, er en Hovedaarſag til Mængdens Afſmag for Chriſtendom, fordi denne forbyder Udſvævelſer og prædiker Afhold S. 335.

„ Ven! du med hvem jeg her i Sangen har min Tale:
Set Dagens Epikur mod hiin den gamle Tids:
Skue, hvor de gaae derhen, een ſom en anden preſſet
Af Flok, der har ved dem ſin Troe: ſin Fryd: ſin Roes:
Men og til Lærens Grund, den hvorved Flokken ſamles,
Du treng dig tænkſom ind! hør da fra eene Kant,
At Gud ei ſkiøtter Ting, der under Maanen vexle:
Fra anden Kant, at Troe om Dom fra Gud er Drøm:
Myſterer har du her: de ligge for dig aabne:
Og begge byde dig til ſorgløs Legen ind:
Du ſkal ved Sands Organ din Løn for Dyder nyde:
End Dvalen ſødt i Lyſt det Viismands Merket er:
Hvad Under, at med Lyſt de bløde Stemmer høres?
En kielende Moral, meer liig Sirenens Sang,
End Viisdoms kraftfuldt Sprog, den yndelig fremlullet
Hensmelter Kraft af Siel: hensmelter Drift til Dyd.
Een Kraft kun blev igien, og den er Mandens Merke:
Optendt ved heede Lyſt han fyrig tumle ſkal
Frem i Orgyſke Spring; end modig ſkal han være,
Saa Qvinders Dyd og Roes han kiempelig gaaer paa.
Naar derved Verens Lov, ſom vi den ſelv har dannet,
Han holder ſmukt i Agt: er Mand til Broder-Mord
I Tvekamps Raſerie: er Mand i Verk og Tale

Stor-

Storraadig: End ei ræd for biſter Fyrſtes Syn.
Da dette nok, og ſtolt han Krandſen faaer ſig flettet:
Fra Dagens Piloſopf henud i vilde Kreds
Faer Rye om hvad han er: og tuſindmundet Ekko
Fra Hoben ſvaer ham til høiprægtig Roes. — —
Ei vil jeg ſtykkeviis forklare Dags Moralen:
Den lyder nokſom høit fra Kredſens Kant enhver:
Nu liſplet kielent frem i ſlappe Teyiſk Toene:
Nu brummet ud mod Skye i haard Cyklopſke Trods,
Den prædikes ved Dont — den prædikes ved Tale —
Hør til paa Almeens Torv! hør til i Selſkabs Kreds!
End hør, hvad Sproget er i indre Løndoms Kammer!
Een Stemning finder du, og den nedſlappet dybt.
Du feie Dagsmoral, hvor du beſtaaer ved Smigren
For Lyſter! hvor du galt og ſnedig liſter frem!
Ei Fordring vover du, at jo fuldt overgiven
Til Spøg hver vilde Mand kan ſette Spøgen fort.
Gudsfrygt ſkal legge af ſin hellig Alvors Mine:
S. 352. Jeg har det ſiunget frem med ærlig Skialdes Sind:
Hvad Standsning Chriſtendom i ſin Fremvirkning møder
Ved Epikuriſke Geiſt bredt ud blant almeens Hob.
De taale Kravet ei, det Dyd og Viisdom giøre:
De ſkiende Sielens Værd for korte Timers Lyſt:
De haane hvo der vil til Manddoms Adfærd lede:
End tør de ſtorme vildt mod Afholds helligt Bud."
Her er omtrent Planen i denne Udſigt, ſom ikke har været ſaa let at finde, da Hr. Forfatteren ſaa ofte afbryder ſine Betragtninger, ſlipper ſit Æmne og tager fat derpaa igien. Enhver vil ellers finde, at Chriſtendommens Hindringer ere malede med Styrke og Sandhed, men yndet Skald vil Hr. Forfatteren dog neppe blive for Mængden, ſaaſom hans Sprog ſynes aabenbar at ſigte til vort gode Modermaals Fordervelſe, er haardt, knuddret og ved beſynderlige Ord og Vendinger ganſke vanſkabt. En eller anden vil maaſke ogſaa ſynes, at den gode Nordboeſk ærlige Mand taler alt for meget og ofte om ſig ſelv og ſit ærlige gode Hierte. Nær havde vi glemt at anmerke, at denne Udſigt tvertimod vor Formodning ikke indeholder Fortſettelſen af det i forrige Udſigt ufuldſtændige Chriſtendoms-Syſtem. β.

For-

Forslag til en nye Stiftelse i Bergen. Fremsat i en Tale, holden paa Christi Krybbe den 9de Maj 1781, ved Johan Nordahl Bruun. Sælges til Stiftelsens Beste for 8 ß. Bergen, 1781. Trykt i Hs. Kongel. Majestæts privil. Bogtrykkerie hos H. Dedechens Efterleverske. Stor 24 Sider i 8vo.

En Tale om Korskirkens fattige Skoles Navn, Christi Krybbe, holden i Følge Fundatsen paa Stiftelsens Dag den 9de Maj 1779, af Joh. Nordahl Bruun. Trykt paa Forfatterens Bekostning, og sælges til Stiftelsens Beste for 6 ß. Bergen, 1779. Trykt i Hs. Kongel. Majestæts privil. Bogtrykkerie hos H. Dedechens Efterleverske. Stor 16 Sider i 8vo.

En sand Troende som et Lys baade her og hisset. Betragtet i en Liig-Tale over Hr. Hans Hinrich Stamer. Holden i Korskirken den 12te October 1779. I Anledning af Colloss. 3 Cap. 2. 3. 4. v. Ved J. N. Bruun. Bergen, 1779. Trykt i Hs. Kongel. Majestæts privil. Bogtrykkerie, hos H. Dedechens Efterleverske. Stor 32 Sider i 8vo.

Det er ikke meget længe siden vi anmeldte et par Leilighedes-Taler af denne Forfatter. (See disse Efterretningers 1ste Hefte for dette Aar No. 25) Her have vi atter tre, som den Gang ikke vare os bekiendte, hvis Indhold og Anledning vi vil forelegge vore Læsere. Man seer af Titelen paa den mellemste af de her anførte, at Christi Krybbes Stiftelses Dag, som er den 9de Maj, hvert Aar i Følge Fundatsen skal høitideligholdes ved en Tale, som holdes af Sognepræsten ved Bergens Korskirke, og ved denne Anledning ere de to første sammenskrevne og udgivne til Fordeel for Stiftelsen.

Hr. B. begynder den første Tale saaledes: „ Paa en „ Tid, da man savner den Velstand, hvorved Indretninger „ af Vigtighed i gamle Dage bleve fuldførte; Paa en Tid, „ da Letsindighed sløifer alle forhadte Mindesmerker af go„ thisk Smag, og gior Tomten rødig for nyemodens Spin„ delvæve; Paa en Tid, da gudelige Stiftelser falde i Di„ nenes som Levninger af Overtroe, og man med en barm„ hiertig Smiil skiænker de fromme Fædre denne kolde Lov„ tale: De godt Folk have meent Gud det vel; Paa saadan

„ Tid

„ Tid at giøre Forſlag til en nye Stiftelſe er vel at arbeide „ imod Strømmen, og ſpaaer kun lidet Bifald.“ Vilanføre dette, paa det Læſerne kan forſtaae denne i vore Tanker ikke vel anbragte Vittighed: „**Texten til min Tale er aldeles efter denne Tids Piinagtighed.**“ Hr. **B.** lyſer derpaa i Indledningen Fred over de gamle Stiftelſer, førend han taler om den nye, og beſvarer heldig de Indvendinger, man giør imod gudelige Stiftelſer, endog mod Opfoſtrings-Huuſe, hvilke man ikke uden al Grund tillegger moraliſke, phyſiſke og oeconomiſke Ufuldkommenheder. Derpaa kommer han ſit Diemed nærmere, ſom var at tale om **en nye og ſærſkilt Stiftelſe for Vankelmodige, naar de tillige vare yderlig fattige.** Talen faaer nu tre Dele. 1) Beſtemmer Hr. Forf., **hvem han forſtaaer ved Vankelmodige**, nemlig: „ſaadanne, ſom ere misfornøiede med „ ingen Ting ſaameget ſom med dem ſelv og deres eget For„ hold, ſom frygte alt og haabe intet, ſom forſømme ſit „ Livs Vedergvægelſe og Vedligeholdelſe, og, hvilket er den „ grueligſte Høide af det Onde, ponſe paa at forkorte det.“ Altſaa Menneſker i uroelige Tanker, af hvilke han troer der findes flere i Bergen end paa andre Steder formedelſt den tunge og fugtige Luft. 2) viſes: **hvorvidt deres yderlige Nød fordrer offentlig Foranſtaltning.** „ Den pri„ vate Tilſyn er, naar den kan haves, bedre, end den of„ fentlige nogenſinde kan blive. Men naar Sindets ſarlige „ Sygdom forøges ved Fattigdom, hvor den indſkrænkede „ Huusholdning ingen overflødig Perſon taaler til den Sy„ ges Opvartning, hvor Naboelavet er træt af at giøre Bi„ ſtand, Beſlægtede og Venner af at holde Nattevagt, der „ overlades ofte den Syge til ſig ſelv. Alle Selvmord i „ Bergen ere ſkeede i Mangel af Tilſyn, og Tilſyn har ſom „ oftеſt manglet, fordi Armod ikke tillod at have den. En „ Omſtændighed, ſom giør de elendige Patienter vigtige, „ er denne: de ere gierne Folk i deres beſte Alder, i hvilken „ man pleier at være meeſt virkſom, ja ſom oftеſt ſeer man „ de meeſt ordentlige, ſædelige og gudfrygtige Folk at geraade i denne Jammer. Det er altſaa en liden Stiftelſe værd „ at redde diſſe.“ Og nu giøres 3) **Forſøg til nogle Beſtemmelſer, tienlige ved ſaadan en Stiftelſe.**

(Slutningen følger.)

No. 31.

Kiøbenhavnſke

Nye Efterretninger

om

lærde Sager.

II. Hæfte. Fredagen den 3die Auguſt. 1781.

Johan David Michaelis Moſaiſke Ret. Overſat af det Tydſke efter det andet forbedrede Oplag ved **Jacob Wolf.** Anden Deel. Tilligemed et Tillæg om Heſtenes og Heſte-Avlens ældſte Hiſtorie i Paleſtina og Nabolandene, iſær Ægypten og Arabien. Kiøbenhavn, 1781. Paa Gyldendals Forlag. 591 S. i ſtor 8vo. Koſter paa Trykt Papiir 1 Rdlr. 2 Mk., men paa Skrivp. 1 Rdlr. 4 Mk.

Denne Deel af Ridderens ypperlige Skrift indeholder Reſten af Iſraeliternes **Privat-Ret** om perſonlige Rette og Forbindtligheder; om Gieldsſager, Pant og Renter; om Beſkadigelſer og om eens Omgang med en andens Eiendom; om Forbindtligheder og Rette **mod Dyr**; og dernæſt deres **Politie-Ret** under følgende Opſkrifter: Statspolitie-Ret; Love i Ting, der henhøre til Krigsvæſenet, ſaaſom Krigstieneſter, Politie i Leiren, Byttets Deeling; Kirkeſager; Politieſager; Love om Levitiſke Ureenheder paa Menneſker, Huſe, Meubler o. ſ. f.; Forbud at forbinde viſſe Ting af forſkiellige Slags med hinanden. — Da vi anmeldte den første Deel i No. 10. af diſſe Efterretninger for indeværende Aar, udmerkede vi et og andet af Skriftets vigtige Forraad: Det ſamme være os nu ogſaa tilladt; thi fuldſtændigt Udtog vil vort Rum ikke tillade os at giøre. — Her begyndes med Afhandlingen om Løfter, hvori Hr. M. med Rette ſiger: „Hvor „Guddommen ikke udtrykkelig har erklæret ſig, om den ac-

„ cepterer menneskelige Løfter, kan det dog, paa det beske-
„ denste at tale, ikke andet end være meget tvivlsomt, om
„ Gud antager Løfter.“ Og hvor fornuftig er ikke denne Slutning S. 3: „Enten er det, jeg lover, det beste, jeg i
„ de og de Omstændigheder kunde giøre, eller det er det ikke.
„ I første Fald er det desuden min Pligt; thi det er formo-
„ dentlig Guds Villie: giør, hvad der efter din Indsigt er
„ det beste! i andet Fald er det Synd at giøre det, jeg mue-
„ lig nogle Aar efter det giorte Løfte ikke meer erkiender for
„ det beste?“ Nu giøres Forskiel imellem det Nye og Gamle Testamente. Det lader, som slet ingen Løfter ere forbindende i det Nye Testamente, da Gud ingensteds har erklæret sig for os at ville antage dem, men med Israeliterne havde det en anden Beskaffenhed; thi Moses erklærer paa Guds Vegne, at han antog Løfter, fastsætter Regler, hvorledes de skulde holdes, og giver Anordninger, som tiente til at formindske de Ubeqvemmeligheder, der kunde flyde af overilede Løfter. I en Anmerkning S. 23 siger Hr. M. sin Meening om Jephtas Løfte, og viser med gode Grunde, at al den Umage er spildt, som nogle har giort sig for at fritage ham fra et virkeligt Menneske-Offer. Det er ham ubegribeligt, hvorledes Lutheraner og Reformeerte, der misbillige Kydskheds Løfter, har kunnet falde paa at antage en med Text og Historie saa usammenhængende Fortolkning. — Naar man har læst Hr. Ms. Afhandling om Gieldssager S. 28 og følg., vil man ikke undres over, at de Israelitiske Rette her i afvige saa langt fra vore. Israeliterne vare et fattigt Folk, dog havde enhver sin arvelige Ager, som han vel indtil det halvtredsindstivende Aar, men ikke for evig, kunde skille sig ved. Armoden hindrede aldrig Sikkerheden for det forstrakte Udlaan; thi kunde en Skyldner ikke paa anden Maade betale, saa kunde han sælges og Betaling skee med hans eget Legeme, saasom Livegenskabet blant dette Folk var indført; Chikanen var endnu ubekiendt, Justicen kort, Israeliternes medfødte Stand lige og uden Forskiel paa Adel og Uadel; Handelens Befordring var tvertimod Lovgiverens Øiemerke. Alle disse Omstændigheder tilsammentagne maatte nødvendig føde en meget kortere Gieldsret af sig, end vor enten er eller kan være. Den Anordning, som nogle, forførte ved Thalmud, har villet paadigte den Mosaiske Ret, at nemlig al Gield i

hvert

hvert syvende Aar skulde være uddød, beviser Hr. M. S. 85 og følg. at være lige saa ugrundet i Mosis Ord 5 Mos. B. XV. 1.-11., som den i sig selv er saa urimelig, uretfærdig og fordærvelig, at den ikke bør paabyrdes nogen Lovgiver. Angaaende fremmed Eiendoms Beskadigelse har Moses vel ingensteds i nogen almindelig Sætning lært, at den Beskadigende er forbunden til Erstatning, men han forudsætter naturlig Billighed, som bekiendt af Vedtægten. Om enkelte Beskadigelser, af hvis Analogie man kan slutte til andre Tilfælde, har han givet udtrykkelige Forordninger, som anføres S. 94 og følg. — I Afhandlingen om Forbindtligheder og Rette mod Dyr siger Hr. M., og man vil vel neppe kunne miskiende Sandheden af hans Ord S. 106: „En borgerlig „Lov behøver vel ikke at sørge for Dyrenes Rettigheder, da „disse ingen Borgere ere: men Omgangen med Dyrene har „ogsaa saa megen Indflydelse i et Folks Sæder og Tænke„maade imod Mennesker, da den, der vænner sig til Gru„somhed og Ufølsomhed for Dyr, ogsaa lettelig bliver gru„som og haardhiertet imod Mennesker, at Lovgiveren ogsaa „undertiden maa agte herpaa, for ikke at lade sit Folk blive „vildt." Men naar han S. 125 taler om Forbudet imod at castrere Dyr, kunde man ønsket, at Grunden til dette Forbud havde været tilføiet. Undersøgelsen af Aarsagerne hertil er ikke ganske uvigtig; thi hvor let kan ikke den Tvivl falde en eller anden ind, om ikke Dyrenes Castreren hos os er Gild mishagelig og maaskee en unaturlig Grusomhed. Den Forklaring Hr. M. ellers giver over 3 Mos. B. XXII. 24., at der nemlig forbydes ei allene at offre skaarne Dyr, men og at skære eller castrere Dyr, fortiener Bifald. — Under Titel af Statspolitie-Ret findes S. 153 og følg. en Afhandling om at tælle Folket, hvilket Mose ikke egentlig har forordnet, men dog forudsætter at skulle skee Tid efter Tid. Ved denne Leilighed yttrer Hr. M. sin Meening om Davids Synd med at tælle Folket, som bestod deri, at han af Erobringssyge vilde ved dette Mandtal enrollere hele Folket til bestandig Krigstieneste, og denne Meening har han giort saa sandsynlig, at den i vore Tanker beholder store Fortrin for alle andre hidtil bekiendte Meeninger om denne Sag. Hvad Hr. M. skriver S. 188-196 om de af Ægyptерne laante Guld- og Sølvkar, med hvad Ret Israeliterne kunde beholde dem, sy-

nes os ſaa tydeligt og tilſtrækkeligt, at alle Voltairiſke og andre Ligeſindedes Anfald maa tabe deres Kraft hos enhver Tænkende. S. 206 foreſtilles Omſkærelſen ikke ſaa meget ſom en Indvielſe til Religionen, men meget mere ſom en Naturaliſation. Imidlertid maa man ikke glemme, at begge Deele vare hos Jøderne nøie forbundne med hinanden. Stat og Kirke vare ligeſom indvævede ſammen. Den Moſaiſke Religion ſkulde ikke være andre Folks Religion, men var nøie afpaſſet for det Folk allene efter dets Situation, Grendſer og øvrige Omſtændigheder. Men vilde nogen være et Lem af denne Stat, da maatte han ogſaa antage dens hele udvortes Religion, efterſom dens borgerlige og Kirke-Forordninger vare af den Beſkaffenhed, at de løb ind i hverandre. Det Strids-Spørsmaal, om Omſkiærelſen allerede har været i Brug hos andre Folk, førend Gud gav Befaling derom til Abraham, beſvarer Hr. M. med Ja S. 214 og følg. Man havde maaſkee aldrig ſtridet om denne Sag, derſom man ikke havde indbildet ſig, at det var Gud uanſtændigt ſaa høitidelig at anbefale ſit Folk en Skik, der var laant fra andre Nationer. Men ſaa lidet det kan negtes, at denne Operation har en ſtor medicinſk Nytte i de ſydlige Lande, ſaa meget mindre bør dette forekomme os fremmed, allerhelſt da Omſkærelſen, ſom en ægyptiſk Præſteſkik, var meget bequem til at betegne Abrahams ſamtlige Efterkommere, ſom indviede for den eneſte ſande Gud. Omſkærelſens moralſke Nytte vil Hr. M. S. 233 og følg. ikke vide noget af. — I Afhandlingen om Offerne S. 237 og følg. forbigaaes det, der henhører til Theologien eller Antiqviteterne, deres Henſigt i Gudstieneſten og ſom Forbilleder, de Ceremonier, med hvilke de bleve foretagne ꝛc., og derimod betragtes de allene i Henſigt til det borgerlige almindelige Væſen. Anordningerne om Offerne havde ſtor politiſk Nytte, de tiente til at giøre Eeder høitidelige, til at ſkaffe de Fattige blant Folket nogle Kiødmaaltider til deres Legemsſtyrke, og til at vænne Iſraeliterne til Brugen af Viin og Olie, for derved at giøre dem deres nye Fædreneland des kierere og agtværdigere. Vi afſkrive i Henſeende til det ſidſte Hr. Forfatterens Ord S. 279: „ At „ Folket til Moſes Tid endnu ofte tænkte med Længſel „ paa Ægypten, og vel endog var tilbøieligt til at gaae til„ bage i det gamle Slaverie, vide vi af den Hiſtorie, Moſe

„ for-

„ fortæller: og Tilbøieligheden til dette gamle Fædreneland
„ var saa varig, at Mose har fundet fornødent, at indføre
„ en egen Forordning mod al Tilbagegang til Ægypten i Ri-
„ gets evige Grundlov for Kongerne 5 Mos. B. XVII. 16.
„ Men lærte Israeliten først at kiende sit nye Fædrenelands
„ fortrinlige Gaver, og havde han vant sig til Viin og Olie,
„ saa maatte tilsidst Lysten af sig selv falde bort til et Land,
„ der havde Mangel paa Olie og Viin.“ — Hvad Hr. M.
S. 288 og følg. skriver om Sabbathen og Festerne vil, hvor
grundigt det end er, neppe finde de strenge Moralisters Bi-
fald. Mange Asceter, som hidlede Søndagens Helligholdel-
se fra det tredie Bud, vise, at de kiende kun lidet til den
Mosaiske Sabbaths-Ret. Disse kan af denne Afhandling
lære, at Sinds-Arbeide, for Ex. at læse, skrive, regne ꝛc.
ingensteds var forbudet Jøderne, at Giæstebuder og andre
selskabelige Forlystelser, hvorimod de saa ofte og heftig ivre,
vare ret egentlig overeensstemmende med Sabbathens Hen-
sigt, og at derimod andre Ting, som de tillade baade sig selv
og andre om Søndagen, for Ex. at koge og lave Mad, at
kiøre ud ꝛc., henhøre til de Arbeider for Mennesker og Fæ,
som efter de Mosaiske Sabbaths-Love vare forbudne. Om
Arbeide paa Festdagene vil vi lade Hr. M. selv tale S. 319:
„ Man maa vogte sig for den underlige Forestilling, som
„ man undertider overdrager fra vore høie Fester, der vare i
„ tre Dage, til Israeliternes af syv Dage, som det i alle
„ disse syv Dage havde været forbudet at arbeide. Allerede
„ paa vore Fester bliver man vaer, hvor besværlig og hvor
„ meget imod den menneskelige Natur en Afholdenhed fra
„ Arbeide er, der bliver til Pligt, naar den varer længere
„ end een Dag. For hvor mange blive de tre Dage meget
„ lange, saa at de igien ret længes efter en Arbeids-Dag?
„ Præsterne fortælle dette undertidertiden paa Prækestolen og
„ straffe det, men de vil ikke kunne forandre den menneske-
„ lige Natur, endskiønt de skielde derpaa, og blot deres
„ Moral, der forbyder Arbeide i tre Dage efter hinanden,
„ er Skyld i, at Fester paa tre Dage blive de Følgagtige til
„ Last. Men havde man i syv eller otte Dage efter hinan-
„ den maattet afholde sig fra alt Arbeide, hvor utaalelig
„ vilde Byrden og hvor utilbørlig saadan Fest have været?
„ ꝛc. Saadanne mod den menneskelige Natur stridende Fest-

„ Forordninger have vel ulærde Geiſtlige, der ikke kiendte „ Menneſket, af Misforſtand om Moſes Love, dem de ved „ en nye Misforſtand vilde overføre i det Nye Teſtamente, „ optænkt og holdet for Sædelære, men Moſe er ganſke uſkyl„ dig deri ꝛc.“ — Af Spiſelovene, ſom forekomme S. 348 og følg. anmerke vi kun følgende: rene og urene Dyr betyder intet andet end Dyr, der ere ſædvanlige eller uſædvanlige til Spiſe, men derfor ikke foragtelige eller forbudne til andet Brug. Moſe fandt hos Iſraeliterne en vis Vedtægt, ſom næſten findes hos alle Nationer, at nemlig nogle Dyr holdes for uſædvanlige og væmmelige at ſpiſe. Han bragte diſſe Dyr i en ſyſtematiſk Orden, og forandrede Vedtægten til en Lov. Blant de øvrige Spiſe-Love er den iſær merkværdig, ſom forbyder at koge eller ſtege Kiød med Smør; thi ſaaledes forklarer Hr. M. S. 368 og følg. Stederne 2 Moſ. B. XXIII 18. XXXIV 26. 5 Moſ. B. XIV 21. Han troer, at det har været Lovgiverens Henſigt herved at vænne Iſraeliterne til Bomolie, ſom Palæſtina var ſærdeles ſkikket til i Mængde at frembringe. Samme Henſigt finder han ogſaa i Forbuddet mod viſſe feede Stykker af Dyrene — Herpaa følge Lovene om Levitiſke Ureenheder, blant hvilke den om Spedalſkhed S. 382 og følg. er ſærdeles værd at legge Merke til. Om Spedalſkhed paa Klæder og Huſe, hvorom ſaa mange underlige Ting ere ſkrevne, giver Hr. M. S. 410 og følg. fornuftigtige Begreber. Man maae ikke tænke paa Sygdomme hos Klæder eller Bygninger, der ſkulde være ſmitſomme for Menneſker. Viſſe Pletter paa Tøi, ſom kom af utidig Uld d: Uld af et Faar, ſom ikke var dødt for Kniven men af Sygdom, og hvori Utøi gierne ſatte ſig, kaldtes for Lighedens ſkyld Spedalſkhed paa Klæder. Samme Navn fik ogſaa det Salpeter, der ſætter ſig i Bygninger, ſom omtrent har ſamme Tegn ſom den Moſaiſke Huus-Spedalſkhed, og tillige den Skadelighed, ſom udfordrer Politie-Opſigt — Forbuddet om at beſaae Ageren med to Slags Sæd S. 457 havde den Henſigt, at Iſraeliterne ſkulde holdes til Sædens omhyggelige Renſelſe og derved tilveiebringe ſig den ſtore Fordeel af en fra Ukrud reen Høſt. Med at forbyde forſkiellige ſlags Dyrs Parring med hinanden havde Lovgiveren det Øiemerke, at indprente Folket desſtørre Afſkye for den i de ſydlige Lande ſaa almindelige Utugt med Fæ, eller dog aldrig at

give

give dem Exempel paa saadan en unaturlig Sammenblandelse, endog der, hvor den er uden Moralitet S. 479 — Hr. M. lærer S. 490 og følg. sine Læsere et vigtigt Konststykke af den lovgivende Klogskab i den Omhyggelighed, med hvilken Vegt, Maal og Alen skulde vedligeholdes. Mange har vel anseet det for besynderligt og unyttigt, at Maal og Vegt i Henseende til alle Stiftshyttens Deele og Kar saa nøie bestemmes i Moses Skrifter, men naar man betænker, at denne nøiagtige Bestemmelse var det beste Middel til i lang Tid at vedligeholde Maal og Vegt hos hele Nationen uforandret, vil man lettelig kunne finde sig i denne udførlige Nøiagtighed. Præsterne og Leviterne vare Opsynsmænd over Maal og Vegt; thi dem vare Originalerne dertil overgivne, og det hvert især, Stykke for Stykke, til enkelte Personer, at de altsaa naar det var af Guld eller Sølv, ogsaa maatte være i Stand til at levere det igien efter Vegten. Man seer ogsaa 1 Chrøn. 23, 29. at David, da han anviiste enhver Levit sit Departement, beskikkede nogle over Maal, Alen og Vegt — Fragmentet om Hestenes og Hesteavlens ældste Historie, som for Delenes lige Størrelses Skyld er tilføiet Originalens tredie Deel, er ligesom alt det øvrige sin Forfatter værdigt. Her er dets Hovedindhold. Palæstina havde i de ældste Tider ingen Heste; thi der findes ingen hverken blant Patriachernes eller Jobs Hiorder. Kongen af Ægypten, som vilde give Abraham Beviis paa sin Naade, sender ham til Foræring alle Slags Dyr undtagen Heste, ventelig fordi han troede, at Abraham ikke vilde forstaae at bruge Hesten og ikke vilde finde Heste-Avlen fordeelagtig for hans Oeconomie. Ana har heller ikke, som den almindelige Oversættelse af 1 Mos. B. XXXVI. 24. vil have det, fundet Muul-Esler, men varme Bade. Altsaa endnu intet om Heste eller Hestes Afkom. I Ægypten lærte Hebræerne først at kiende Heste. Da de vendte tilbage fra Ægypten til Palæstina, finde de ved Jericho ingen Heste, men vel i Kananiternes nordlige Egne. Heraf slutter Hr. M., at den Deel af Kanaan, der grændsede tet til Ægypten, ventelig har maattet undvære Heste, fordi Ægypten af politiske Aarsager ingen har villet sælge. Ægypten, som et jevnt Land, maatte have Heste til sit Forsvar, men torde ingen overlade sine Naboer, for i Krigs-Tilfælde des bedre at kunne forsvare sig. De nordlige

Kananiter havde, ſom Hr. M. formoder, uden Tvivl deres Heſte fra Armenien, men ikke fra Ægypten. De Moſaiſke Forordninger forbød Heſtenes Brug i Palæſtina, derfor befattede Hebræerne ſig lige indtil Davids Tider intet med Heſtetugt. David ſelv holdt kun et lidet Antal Heſte ſom Kongelig Pragt. Salomon derimod anſkaffede ſig ei allene et ſterkt Cavallerie, men begyndte ogſaa en Heſtehandel med Ægypten, hvormed Kronen drev Monopolium. I Ægypten ſynes Heſten at have været anſeet for det ædelſte af alle firefødde Dyr; thi naar den forekommer i Selſkab med andre, ſtaaer den altid foran. Dog følger heraf ikke, at Ægypten er Heſtenes naturlige Fædreneland. Nilen, der aarlig overſvømmer Landet, maatte altid forjage vilde Heſte paa nogen Tid til ufrugtbare Ørkener, og endda desuden giøre dem til et Rov for de ſammeſteds hen fordrevne vilde Dyr. Indfødte firefødde Dyr har af denne Aarſag ikkun været faa i Ægypten. Rimeligviis ere Heſtene allerførſt komne til Ægypten fra det inderſte Afrika, maaſkee fra Kongeriget Kuku, ſom ventelig er det נפך 1 Kong. X. 28., hvorfra Salomon kiøbte Heſte. Büffon har af Heſtens ſtore Forædlelſe i Arabien giort den Slutning, at Arabien maatte være Heſtens naturlige Hiem og Fædreneland. Hr. M. paaſtaaer derimod, at Arabien ikke førend i de ſildigere Tider har faaet Heſte; thi til Moſes Tid havde den endnu ingen. Moſe rider paa et Eſel fra Midian til Ægypten. Iſraeliterne ſpænde paa deres Tog igiennem den Arabiſke Ørken Dyre, men ingen Heſte, for deres Transport-Vogne, og da de ſammeſteds ſlaae ſem Kananitiſke Folkeſlag, faae de ingen Heſte til Bytte. Til Salomons Tid havde Arabien heller ikke Heſte; thi Salomon lod ſine Heſte hente ikke fra Arabien men fra Ægypten. Til Strabos Tid maaſkee ikke heller; thi Strabo, ſom levede under Auguſt og Tiberius, omtrent til Chriſti Tid, ſiger om det lykkelige Arabien: det har ingen Muul-Eſler, Heſte og Svin, og om det ede: Heſte har Landet ikke, Cameelerne maa træde i deres Sted. Om heraf følger, at Arabien i de ældre Tider ſlet ingen Heſte har havt, ſom Hr. M. meener, eller om ikkun dette kan uddrages deraf, at der har manglet Heſte i de Deele af Arabien, ſom ſtødte til Syrien og Palæſtina, overlade vi til andre at bedømme. Hvad Niebuhr fortæller om de gode Arabiſke Heſte,

hvis

hvis Herkomst hidledes fra Salomos Stutterie, og skal allerede i hele 2000 Aar være opskrevet, kalder Hr. M. S. 583 Arabisk Sagn og Fabel, der ikke kan komme i nogen Betragtning. Desuden saae Niebuhr ikke Arabernes beste Heste i Arabien selv, men imellem Basra, Merdin og Syrien.— Maaskee vi i dette Udtog have været for vidtløftige, men desto kortere vil vi være i at bedømme Oversættelsen; thi naar vi have sagt, at den i denne Deel er lige saa god, troe, tydelig og udtrykkende, som i den første, saa have vi sagt alt, hvad vi behøve og hvad Sandhed bød os at sige.

Wr.

Versuch in Fabeln und andern Gedichten. Stor 70 Sider i Oktav. Kopenhagen, gedruckt mit Steiniſchen Schriften. Prisen er 1 Mk.

De smaae Digte, som foruden Fablerne findes i denne Samling, ere Epigrammata, Oder og et poetisk Brev. Fablerne ere skrevne deels i Prosa deels i Vers.

Blant de skiønne Videnskabers Produkter ere fornemmelig Fabler, de, som maae have store Fuldkommenheder, hvis de skal behage. Thi uden at Læseren interesseres i høi Grad, og den Tanke, at det er umælende Dyr der fremstilles, som begavede med Forstand og Menneskesprog, nedtrykkes, kan slige Fabler umuelig behage. Men hvorved skal denne Illusion frembringes, uden Opfindelsen og Caraktererne ere rimelige, Fortællingen simpel og naturlig, Sproget rigtigt, flydende og uden Tvang, og Forfatteren, saa ofte han taler i sit eget Navn, spiller sin Rolle, som han selv var ført bag Lyset, og Fortællingen var om en virkelig Tildragelse. Har Fablen slige Fuldkommenheder og det i en høi Grad, kan dens Forfatter giøre sig vis Regning paa Bifald. Moralen har jeg ikke talt om. At en Fabelskriver bør med sit Arbeide have til Diemed at undervise, ligger i slige Fablers Væsen, og det var ogsaa Hensigten, som deres Opfindere har havt. Men enten Moralen staaer udtrykkelig hos eller ikke, er ligegyldigt, naar kun Fablen har de anførte Fuldkommenheder; thi da seer man let, hvilken bekiendt Sandhed Fablen skal sigte til, eller være et Exempel paa. De fleste nyere Fabler ere virkelig ikke af den Beskaffenhed, at man blot af samme kan see hvad Lærdom man skal uddra-

ge af dem. Feilen bliver Forfatterens, ſom ikke forſtaaer ſig paa Konſten; ſom ikke veed at giøre ſig Plan til enkelt Handling; optænke de væſentlige Dele til den; veed ikke at fremſtille Charakteren i den rigtige Situation og beholde den uforandret og frie for uvedkommende Tilſætning. Heraf kommer Uvished i Anvendelſen, hvilken man af mange Fabler kan giøre hvortil man vil, og veed undertiden ſlet ikke hvilken den rette ſkal være; ja ofte ſætter Forfatteren en hos, ſom er ganſke falſk. Saadanne ere nogle Fabler i den nærværende Samling, f. Ex. Fabel 3, 8. At Moralen ikke ſtaaer udtrykkelig hos Fablen, har, ſom for alle Læſere af nogen Lærdom og Forſtand, ogſaa iſær for Børn den Fordeel at der ſkiules for dem, at de ſkal lære. De foreſtille ſig da ſlig Læsning ſom en blot Forlyſtelſe. Lærerne bør derfor ikke tie med Fablens Hensigt, men viſe de Unge, efter at Fablen er læſt, hvad Lærdom man kan drage deraf; og da har de en dobbelt Fornøielſe: af det uventede, nemlig, at en eller anden Lære laae ſkiult i Fablen, ſom de ikke formodede; dernæſt lære de ſelv at tænke efter ved andre Fabler, og derved øve deres Eftertanke, ſom, naar den er lykkelig, vil ikke lidet ſmigre dem og opvække en større Læſelyſt hos dem. Dog naar vi fuldt ſkal ſige vore Tanker om dette Slags Arbeid, ſaa foretrække vi Fortællinger tagne af Hiſtorien, og andre fuldkomne moraliſke Samtaler, for Folk der ere komne til Alders; og Fabler, hvor Dyrene indføres handlende, kan være bequemme og nyttige nok for den ſpøgſulde Alder og den raae Almue; thi Fornøielſen af unaturlige Opdigtelſer ere dog ſnart forbi; den forſvinder ſaaſnart man er ved Enden af Fablen, og man erindrer den langt fra ikke ſaa gierne eller med ſaa megen Fornøielſe, ſom virkelige eller dog rimelige Tildragelſer, ſom end videre have den Fordeel, at der af dem kan giøres en umiddelbarere Anvendelſe. Derfor er det billigt at man forlanger en Fabel ſkal være ſimpel i Opdigtelſen, Moralen let at uddrage ꝛc. ꝛc.; thi af en børnlig og raa Forſtand kan man ikke fordre ſtore Ting.

Hvad diſſe Fabler, ſom vi nu have for os, angaaer, da kan vi ikke roſe dem for deres ſtore Fuldkommenheder. Fortællingsmaaden er ikke tiltrækkende, Sproget ikke ſimpel nok, og ikke altid paſſende for de talende; Fortælleren, troe vi ogſaa, lader ſig for meget ſee og ſætter ikke ſine Perſoner

nok

nok i Handling, som dog vilde meget have befordret Interessen; Moralen og Fablen passer sig ofte ikke sammen, og naar Musen tillegges Sladdervurrenhed og Pralerie, og Sydvinden siges at kunne frembringe Snee og Jis fra Norden, er Rimelighed i Opdigtelsen og Charakterernes Natur overtraadt. Vi vil afskrive 8de Fabel.

Der tückische Wolf.

Ein Wolf suchte vergebens in einen wohlverwahrten Schafstall einzudringen. Er fing darauf an zu bitten: erbarmet euch, ihr Muster der Grosmuth und Güte! die heftige Kälte tödtet mich. Bald, bald werde ich mein geplagtes Leben unter Marter und Qval verliehren. Gönnet mir einen Winkel in eurer Wohnung, ewig werde ich euch dafür danken. Ein unerfahrnes Lam ließ sich durch sein Flehen erweichen, und eröfnete ihm die Thüre. Sogleich fraß der Rauber das beste Schaaf, und trieb die übrigen voll Furcht und Schrechen aus dem Stalle.

So bettelt das kriechende Laster unter den Schein der Demuth und Bescheidenheit, um den Eingang in ein unverdorbnes Herz. Kaum ist es aufgenommen, so reißt es mit unwiederstehliche Macht die tugendhaften Entschliessungen nieder, und Schaam und Gewissen müssen vor ihm fliehen.

Den femte Fabel og den nittende ere gode og af de beste i Samlingen. De Vers, som tre af Fablerne ere skrevne i, maae vi tilstaae ere meget flydende, og give dem et Fortrin for de Prosaiske, som derfor og i Almindelighed maa vige de første i Interesse.

Med Epigrammerne synes os Forf. har været meest heldig. Man læse f. Ex. 16, 10, 9, 2.

Oderne kan man ikke tillegge nogen fortrinlig Fuldkommenhed.

Slutningen af J. M. Bruuns trende Taler. (See forrige No.)

H. B. indrømmer begvem Bolig, frie Luft, idelig Bevægelse, og hvad Lægen for Resten kunde finde for godt at anordne, sin gode Virkning til Forbedring. I øvrigt foreslaaer han, „ at der paa frie Plads skulde bygges et Huus tæt ved Byen, „ og deri forundes den, der skulde have Tilsyn med og bespise „ de Syge, frie Bolig. For Bergen kunde en Indretning

„ for

„ for 4 eller 5 af de omtalte Syge være tilſtrækkelig; thi „ ingen maatte tages derind uden yderlig Fattige. Man „ undgik ved ſaadan en Bygning et Onde, ſom ellers neppe „ kunde forekommes, nemlig: at ikke enhver, men kun de „ ordentlige Læger, kom til at tale med Patienterne; thi „ ofte har endog redelige Chriſtne ved at prædike deres egen „ Erfaring og Følelſe forverret diſſe elendiges Tilſtand, og „ de Recepter, ſom den letſindige Verden ſkriver om at ſlaae „ Griller bort, at være altid i muntre adſpredende Selſka- „ ber eller at fordrive Sorgen med en Ruus, ere endnu gif- „ tigere og virke den viſſe Død. De, ſom ſkulle pleie Pa- „ tienterne, maatte bruge denne Omgang: ſøge fornemme- „ lig at hielpe dem til rette med en ſagtmodig Aand; lade „ dem være under Tvang uden at de merke det; have Die „ med dem uden at de blive det vaer; lokke dem til Arbeide og „ opmuntre dem til Guds Ords Læsning; aldrig begegne „ dem med Foragt; ſielden trætte dem imod, men endog „ undertiden yttre Bifald til deres Tanker, om de juſt ikke „ ere aldeles rigtige; med faa Ord: agte dem i Hiertet ſom „ umyndige Børn, men omgaaes dem udvortes ſom bekym- „ rede Brødre.“ Her er det væſentlige af en Tale, hvori Hr. B. viſer ſig ſom en Mand, der kan ſkildre Elendigheden med de meeſt levende og naturligſte Farver, og med Fynd opmuntre Medborgere til at afværge den. Skulde der end aldrig blive noget af hans Forſlag, vil det dog altid giøre hans Hierte Ære.

I den anden Tale om **Chriſti Krybbe** foreſtilles 1) **hvor værdigt ſaadant Navn er for en ſaadan Stiftelſe.** Her oplædes allerførſt Navnets Oprindelſe, ſom efter Hr. Bs. egen Tilſtaaelſe er de mindſte Børn paa Stiftelſen bekiendt. At oplede ſynes os derfor her at være et ubeqvemt Udtryk; thi hvo leder efter det, ſom ligger enhver for Øinene? Dernæſt viſes dets Værdighed, fordi det er ikke ved udvortes Pragt eller konſtige Indretninger Skoler og Opfoſtringshuſe behøve at blive merkværdige, men ligeſom Krybben var et taaleligt Hvileſted for Freiſeren, ſom intet andet Rum kunde faae i Herberget, ſaa er og den i Korskirkens Sogn oprettede Skole et, endſkiønt ikke prægtigt, dog beqvemt Sted for fattige og faderløſe Børn. „Kom (S. 9.) at roſe hine af Gud „ opvakte Menneſkevenner, der have bygt en Krybbe for den,

„ ſom

„ som ellers intet Rum har, en Krybbe, hvor det fattige
„ Barn kan hvile tryggelig, en Krybbe, hvorhen den van-
„ kende Moder, den forladte Enke, kan betroe den Søn,
„ som ellers skulde omkomme ꝛc. Tilstaae mig da, at Chri-
„ sti Krybbe er et værdigt Navn for saadan en Stiftelse! og
„ ville nogen indvende, at der er Forskiel paa Christi Kryb-
„ be, hvor han blev lagt, som opfylder Himmelen og Jor-
„ den, og den Krybbe, hvor man kun finder fattige Børn,
„ saa vil jeg lade min Frelser selv svare ham: hvo som an-
„ nammer et saadant Barn i mit Navn, han annammer
„ mig." 2) **Hvorledes en saadant Stiftelse bliver saa-
dant Navn værdig.** „ Jo mere Christi Kundskab udbre-
„ des deri, jo mere christelig Omsorg Vedkommende drage
„ for Indretningen, og jo mere den ved Menighedens chri-
„ stelige Gavmildhed understøttes, blomstrer og tiltager,
„ jo mere svarer den til sit Navn; thi Christus er sin Kryb-
„ bes eneste og ypperligste Prydelse og Værdighed." Af den
første Deel S. 10 vil vi anføre et Stykke, som giver Lys i
Stiftelsens Historie. „ Det skulde vel ikke være os ubeha-
„ geligt at erindre den Høitidelighed, da denne Stiftelse fik
„ dette Navn. De mindste Omstændigheder ere optegnede,
„ lige indtil Veiret paa den samme Dag, som var overor-
„ dentligt skiønt, og førte med sig Foraarets oplivende Yn-
„ dighed. Ingen Vind blæste, ingen Skye paa Himmelen,
„ ingen Taage paa Biergene. Ret ligesom den ganske Na-
„ tur vilde legge et opmerksom Øre til Forretningen. Ret
„ ligesom Himlen med et venligt Smiil vilde vise sit Bifald.
„ Ret ligesom Naboebiergene havde opløftet deres Øienbryn-
„ ne for at see, hvad Huus det var, man havde opreist
„ ved Fløy-Fieldets Rødder. Bergens høieste Øvrighed og
„ fornemmeste Mænd vare indbudne. Men den største Deel
„ af Bergens Indvaanere, og især Korskirkens Menighed,
„ vare nærværende. Hr. **Jens Mariager**, Sognepræst
„ til Korskirken, en redelig og ferm Mand, som tillige-
„ med sin Medbroder Capellan Hr. **Christen Thunboe**,
„ havde lagt Haand paa dette Værk, sov allerede i Fred,
„ og havde efterladt Hr. **Thunboe** den glædelige Forretning
„ at bære Olien frem, hvormed disse Stene skulde salves.
„ Denne havde tilligemed de fire Forstandere ladet indbyde,
„ alting indrette og forberede til Forretningens Høitidelig-
„ hed.

„ hed. Han beſad, denne Mand, alle de lykkelige Gaver, „ hvorved en Lærer kunde drage Hierter til ſig, han var „ venlig uden Gemeenſkab, munter men ikke letſindig, vel„ talende og dertil opbyggelig. Det var den 9de May 1740 „ denne Mand ſtod frem i Forſamlingen med et Aaſyn ſaa „ venligt, ſaa fuldt af Glæde, ſom den May-Dag, paa „ hvilken han talede. Og hvad Fryd maae der ikke opfylde „ en god Mands Hierte, naar han har faaet Lykke til at „ udrette ſaameget godt! Han fremſtod i den anſeelige For„ ſamling, og begyndte i den Herres Jeſu Navn at velſigne „ de Faderløſes Fader, ſom lod Gierningen lykkes; thi han „ vidſte, at uden Herren bygger Huſet, arbeide de forgie„ ves, ſom bygge derpaa. Han takkede den kiære Korſkir„ kens Menighed, ſom ſaa rundelig havde givet til dette „ Huus, og om hvis chriſtelige Kierlighed det ſkulle være et „ Mindesmerke til den ſildigſte Efterſlægt. Tilſidſt begie„ rede han af Stedets Biſkop, at han vilde velſigne Huuſet „ og give det Navn. Og nu hvad Navn begierede han da? „ Ikke at det ſkal kaldes efter hans eget Navn, men efter „ hans Herres Navn, ligeſom han ſøgte ſin Herres Ære og „ ikke ſin egen. Elſkede Manden Huſet, ſaa vilde han og, „ at det ſkulle bære et kiært Navn, hans beſte Vens Navn, „ Herrens hans Guds Navn, det Navn, ſom bemerker en „ Salved, og ſom Bruden i Høiſangen kalder en udøſt Sal„ ve. Det var denne Salve, Hr. **Thunboe** nu fremrakte „ til Ypperſte-Præſten, at han dermed ſkulde ſalve Huſet, „ da han paa ſine egne, paa Forſtandernes, paa Menighe„ dens og tilſtædeværende 40 Børns Vegne begierede, at Bi„ ſkopen vilde indvie Stiftelſen, og kalde Huſet **Chriſti „ Krybbe.** Derpaa ſtod Biſkopen op til at hellige Stedet „ med **Bøn** og Guds Paakaldelſe. Det var Hr. **Ole Cos„ mus Bornemand.** En Mand man maatte kiende nøie „ for at vide, at han beſad grundig Lærdom; thi han prale„ de aldrig. En Mand, ſom ved en ſtille Aand, chriſtelig „ Omgang og fromt Sindelav, havde vundet almindelig „ Kierlighed og fortiente Dsberens Vidnesbyrd: Johannes „ giorde vel intet Tegn, men de Ting, ſom han ſagde om „ ham, vare ſande. Saa tog han og denne Gang og vid„ nede om Chriſto ſin Herre, og efter en kort, ſyndig og „ paa Forretningen paſſende Tale, gav han Stedet Navn,

„ Hu-

„ Huſet Prydelſe, Stiftelſen Værdighed, ved at kalde det
„ Chriſti Krybbe, med Bøn til Gud, at han vilde lade
„ ſit Navns Ihukommelſe boe der til Verdens Ende. Elſket
„ var Indretningen før, mere elſkværdig blev den ved ſit nye
„ Navn ꝛc.“

Liigtalen over **Stamer**, hvis korte Levnetsbeſkrivelſe findes indført S. 8-10, er begiert af Hr. Forfatteren og derpaa leveret til Trykken. Indgangen er af Matth. 5, 15. Af Texten foreſtilles: **En ſand Troende** 1) **Her ſom et Lys under en Skieppe.** 2) **Hiſſet ſom et Lys paa ſin Stage.** Den første Deel har igien følgende Underdelinger: A) **Lyſet.** a) det viſer de Ting nærværende, ſom ere langt borte. b) det viſer de Ting med ſin rette Farve, ſom ere nærværende. B) **Lyſet under Skieppen.** a) det Mørke, ſom ſkiuler. b) det, ſom ſkiules. c) den Maade, paa hvilken det ſkiules. I den anden Deel viſes a) Lyſets høie Oprindelſe. b) dets værdige Beſtemmelſe. Og alt dette henegnes med megen Held paa den Afdøde. Hr. B. giennemgaaer ſin Text med Grundighed, men at denne Grundighed hele Talen igiennem er blandet med en lykkelig Vittighed, kan vel nogenlede ſees af den her anførte Diſpoſition, men endnu tydeligere af enhver, ſom vil giennemlæſe Talen ſelv, hvoraf vi for Rummets ſkyld intet vil anføre. Wr.

Stendal.

Johann Lorenz von Mosheim Erklärung des Briefes an den Titus, herausgegeben von **Johann August Chriſtoph von Einen**, Paſtor zu Genthin und Roßdorf. Bey Franz, 1779. Stor 12 Ark i 4to.

Mosheim er ſaa berømmelig bekiendt, at man gierne modtager alt, hvad der udkommer under hans Navn, og takker enhver, der redder et eller andet af hans efterladte og hidtil utrykte Skrifter fra Mørke og Forglemmelſe. Hr. von Einen har ſammenlignet adſkillige af ſal. **Mosheims** Tilhøreres efterſkrevne Hefter, og af denne Sammenligning er nærværende Commentar bleven ſaaledes til, at den afdøde Forfatters egne Ord allevegne ere vedbeholdte. Men han vilde ikke være blot Udgiver, derfor har han tilføiet en Paraphraſe, praktiſke Følger og Anmerkninger. Omſkrivningen er ganſke lem-

per

pet efter Canzlerens Forklaring og meſtendeels falden vel ud. Men da Verket er udgivet for Lærde, kunde de praktiſke Følger, ſom enhver Lærd letteligen ſelv kan uddrage, gierne blevet borte. Dog derſom Hr. Udgiveren, ſom vi formode, ved diſſe Følgeſandheder har villet tiene læg Mand, ſom Skriftet kunde falde i Hænderne, kan man juſt ikke kalde dem overflødige. ω.

Subſkriptions-Plan.

Omtrent ved September Maaneds Udgang udkommer fra Preſſen paa mit Forlag en fuldſtændig og med rigtige til Kiøbenhavns Meridian beregnede Tabeller forſynet Styrmandsbog, under Titel: **Skatkammer eller Styrmands-Kunſt**, indeholdende en tydelig og med mange Exempler oplyſt Underviisning, om alt hvad en Styrmand nødvendig bør forſtaae ꝛc., ved Profeſſor og Navigations-Directeur C. C. Lous. — Dette Skrift er lempet efter Begynderes Begreb og forſynet med alle dertil henhørende Kaabere og Figurer; med ſamme leveres tillige de ſædvanlig brugelige Sekans- Tangens- og Sinustavler, og man vil i alt ſtræbe for, at det kan blive fuldſtændigt, rigtigt og fyldeſtgiørende for de Lærende, ſaa de herefter ikke behøve at anſkaffe ſig Styrmandsbøger i fremmede Sprog, hvilke de fleſte dog ikke tydelig kunne forſtaae af Mangel paa Sprogkundſkab. De, ſom maatte ønſke ſig dette Verk, kunne imidlertid lade deres Navne tegne hos mig, da Priſen for dem ſkal blive anſat paa det billigſte, og vil ikke overſkride 8 a 9 Mk. for et Exemplar tilligemed Tabellerne. Strax efter, naar dette har forladt Preſſen, ſkal, ſaaſnart ſom mueligt, ligeledes udkomme paa mit Forlag og ved ſamme Forfatter den første Deel af et ſtørre Verk, hvori den Videnſkab theoretiſk ſkal behandles, og ſaavel Grundene deraf, ſom de nyeſte deri giorte Opdagelſer og Forbedringer tilſtrækkelig læres og forklares. Gyldendal.

Af diſſe Nye Efterretninger om lærde Sager udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 32.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Fredagen den 10de Auguſt. 1781.

Den ſande Ærelyſt i ſær den Borgerlige, foreſtillet i en Tale paa Kongens Fødſels-Feſt 1779. paa Gymnaſio i Odense af Chriſtian Gotthold Seydlitz, Profeſſor i Philoſophien ved Kiøbenhavns Univerſitet og i det grædſke Sprog ved Gymnaſium i Odenſe. Odenſe, trykt i det Kongel. privilegerede Adreſſe-Contoirs Bogtrykkerie. Stor foruden et Ark Dedication, Fortale og Subſcribent-Fortegnelſe 128 Sider i 8vo. Koſter 1 Mk. 8 Sk.

Opmuntret ved Tilhørernes Biſald og frivillige Subſcription har Hr. Profeſſoren udgivet denne borgerlige Tale, ſom ved Udgaven er bleven forøget med et Tillæg, der gaaer fra Side 22 Lin. 10 til Side 43 Lin. 18. Hr. S. overlader til ſine Læſere, om de vil kalde hans Skrift en Tale eller en Afhandling. Vi give det da helſt det ſidſte Navn, baade fordi det for en Tale er alt for langt og vidtløftigt, og fordi det udmerker ſig mere ved den kolde Underſøgelſes Aand end ved Talens Ild og Prydelſer. Hr. Ss. Styrke i den philoſophiſke Moral er tilforn nokſom bekiendt, endog af hans academiſke Prøveſkrifter, blant hvilke vi her allene vil nævne Diſputatſen de Gradibus Peccatorum, ſom udkom 1761., og Priisſkriftet de Moralitate actionum liberarum tam objectiva qvam ſubjectiva, ſom blev udgivet 1763. med denne vor lærde K. Anchers Anpriisning: Lucem & laudem meretur Tractatus hic Philoſophicus. Man venter altſaa

med denne gode Fordom om Forfatteren den mueligſte Grundighed, Ordentlighed og Fuldſtændighed i hans Afhandling om Ærelyſten, man forlanger denne udledet af de rette Kilder og betragtet fra forſkiellige Kanter, og Hr. S. fyldeſtgiør denne Forventning, dette Krav. Allerbeſt overbeviſe vi Læſerne herom ved at giøre Udtog af Skriftet, men vi raade dog ikke nogen at lade det blive ved vort Udtog allene, meget mere opmuntre vi enhver til at læſe Afhandlingen ſelv. Her er da Gangen i Hr. Forfatterens Tanker: **Lyſt til Ære** er en naturlig Drift hos Menneſket, ſom flyder ſaa vel af dets ſelſkabelige Natur, ſom af dets Selvkierlighed. Fra Fødſelen af og vor hele Levetid igiennem trænge vi indbyrdes til hverandres Hielp. Vor Natur er ſkikket til ſelſkabelig Omgang baade ved Talen og ved de høiere Kundſkabs og Attraaens Evner, ſom vor Siel har forud for Dyrene. En **Drift til Selſkabelighed** er nedlagt hos os, og af denne Drift udſpringer Æredriften, da andres fordeelagtige Tanker om os, ſamt diſſes Udviisning ved Tegn og Handlinger **giør os vor ſelſkabelige Foreening** baade behagelig, nyttig og virkſom. Formedelſt den fra vor Natur nadſkillelige **Selvkierlighed** har vi en herſkende Drift til Lykſalighed og Begierlighed efter vor Tilſtands Fuldkommenhed, hvortil henhører et got Rygte og andres Agtelſe, men denne i ſig ſelv gode Drift udarter ofte til en laſtværdig Ærelyſt, i det den enten ſøger Æren i uværdige Ting, eller attraaer den for heftig, eller tilkiøber ſig den ved nedrige Midler. Mange giøre ſig falſk Begreb om Ære og ſammenblande Æren og Ærestegn, da dog en kan nyde de ſtørſte Æresbeviisninger uden at have andres Agt og Bifald. Æren er andres fordeelagtige Dom om vore gode Egenſkaber og Fortieneſter, altſaa om vore Fuldkommenheder, men ikke alle Fuldkommenheder har Fordring paa Ære, ſaaſom Skiønhed og Styrke og andre ved Lykken eller Fødſelen tilfaldne Fortrin, men deels Sielens dyrkede og vel anvendte Gaver, deels de, ſom frembringes i os eller uden for os ved overlagt Umage, Klogſkab, Flid og Øvelſe. Ualmindelige Fuldkommenheder og Handlinger har vel ſtørſte Rettighed til Høiagtelſe, men ogſaa de ſtillere og ringere Dyder nyde deres Deel af Æren, ſkiønt de ikke føre den Glands med ſig ſom hine. **Grundet og varig Høiagtelſe maa være bygget paa andres Overbeviisning om virkelige hos os værens**

de

de Dyder og Dueligheder, om virkelige af os foretagne gode, nyttige og ædle Gierninger. Med Ære følger gierne Hæder eller Æresbevisninger og Æresstegn, grundede paa Høiagtelse, hvilke ere enten nødvendige eller tilfældige. Ære og Hæder forholder sig til hinanden som Aarsag og Virkning, og dog ere de ikke altid samlede. Den sande Ære og Hæder **fornøier** og opmuntrer os til at bevare, forøge og flittig bruge vore Evner og Gaver. Den **gavner** os; thi den forskaffer os andres Gunst, Venskab og Fortrolighed. Den **gavner** ei allene os selv men ogsaa andre, da vi ved den Anseelse, vi staae i, ere i Stand til at udrette mere got for Verden, Fødrenelandet og vore Venner end ellers. Den er ligeledes en Anledning til Guds Ære og Priis, da vi ved andres Erkiendelse af vore Gaver og Evner ledes til at takke det høieste Væsen, som gav os dem. Altsaa ere vi forpligtede til at søge en fortient Ære, dog ikke som Hensigt, men som Middel til Guds Ære, vor egen og andres Lyksalighed. Den sande og dydige Ærelyst er da en ivrig Bestræbelse at fortiene ved Dyd, Dueligheder og sande Fuldkommenheder andres Agt og Bifald, for efter Guds Villie og til hans Herliggiørelse, at kunne udrette i Verden saa meget got som muligt. Den er altsaa meget forskiellig fra den forfængelige Ærgierrighed, som lader sig nøie med de for Sandserne smigrende Titler, Berømmelser og Ydmygelser. Ere vi nu forpligtede til at søge Ære, saa ere vi og forbundne til at vise vore Fuldkommenheder for andre; thi derved stiftes Nytte, og andre opvækkes til Efterlignelse. Med den sande Ærelyst er **Selvagtelse** og **Ærekierhed** forbunden, som maa være **rigtig** d: hverken tillegge sig andre, flere eller større Fuldkommenheder, end man virkelig besidder, og **levende** d: drive os til at handle overeensstemmende med vore Fuldkommenheder. Dertil forpligtes vi ved Æren, ved det Gavn, vi bør giøre andre, ved vor egen Fordeel af andres gode Dom om **os**, ved Guds Ære og det Regnskab, vi skal giøre for Brugen af vore Evner, ved den Taknemlighed, vi skylde den **Høieste**, ved Følelsen af vor Siels Adel og Værdighed. Ærekierhed er om over den Agt, man allerede nyder, og skyer alt det, der kan svække den. Der er en tredobbelt Hensigt, i hvilken vi bør agte os selv, nemlig som **Mennesker**, ved levende at forestille os de Fortrin, vi have for Dyrene; som

Chriſtne, der have en reenere Kundſkab og fortreffeligere Sædelære, end den blotte Fornuft kunde give os; ſom Borgere, der leve i en chriſtelig Stat, hvis borgerlige Dyder altſaa maa udſpringe af et chriſteligt Sindelav og ledſages ved Chriſtendommens Aand. Efter diſſe foregaaende Betragtninger kommer Hr. S. til Hovedſagen, ſom var at foreſtille den ægte borgerlige Ærelyſt, og her viſer han: hvori den egentlig beſtaaer; hos hvem den bør findes; hvorledes den viſer ſig; hvorfore vi ere forpligtede til ſamme; hvad for Følger og Virkninger den har; hvorledes enhver i Staten bør giøre ſit til at opvække, underholde og formere den. — Den borgerlige Ærelyſt er ikke en urolig Higen efter Rang og Titler, ikke en Beſtræbelſe at ſvinge ſig paa alle muelige Maader, endog ved uredelige Kunſter, over ſine Medborgere, ikke en herſkende Lyſt at kaldes i Staten ſtor, mægtig, lærd og riig, ikke et ørkesløſt og lad Ønſke, at blive agtet og hædret af andre uden at beſidde eller forhverve ſig de dertil nødvendige Fuldkommenheder, men den er en virkſom Attraae at vinde og fortiene i Staten Agt og Bifald ved ſaadanne Egenſkaber og Handlinger, ſom er Staten til Nytte og Fordeel, hvilket altſammen videre udføres S. 44-50. — Endſkiønt Regenten har en Ærelyſt, ſom ſvarer til Borgernes, er denne dog ikke borgerlig, efterſom han ikke er Borger, med Hoved for Borgere. Den Æredrift, en Borger ſom Borger har, har ei allene Sted i de høiere Stænder og Klaſſer, ſkiønt diſſe ved en finere Opdragelſe har en almindeligere Følelſe af Ære end de Ringere, men ogſaa i de lavere. Ogſaa Bonden kan handle ſtort og ædelt, hvilket oplyſes med Exempler. Ved en noiagtig Betragtning af det borgerlige Selſkabs Indretning og Form ſees ogſaa, at alle Stænder ſaaledes trænge til hverandre, at de høiere bør agte de ringere, og de ringere kan ved Følelſen af deres Gavnlighed fordre Agtelſe. Spørger man, hvis Høiagtelſe den borgerlige Æredrift ſøger? da er det deels Regentens, deels Medborgernes, Overmænds, Undermænds og Ligemænds. S. 50-63. — Den borgerlige Ærelyſt har et retſkaffent borgerligt Sindelav til Grund, og dette viſer ſig imod Kongen i Hengivenhed, Tillid til hans Loves Nytte, frivillig Lydagtighed, imod Fædrenelandet i en herſkende Kierlighed til Landets eget Sprog og Produkter, i

Be-

Beredvillighed til at befordre dets Opkomst og Flor, og bære dets Byrder, imod Medborgerne i Redelighed, Fredsommelighed, Tienstagtighed ꝛc. I Særdeleshed viser den patriotiske Tænkemaade og dermed forbundne Ærelyst sig i enhvers borgerlige Kald ved en til samme svarende Duelighed, Flid og Troskab, men allermeest i udmerkede Dyder og Handlinger. Den griber Leilighederne til at afhielpe Mangler og stifte Gavn. Den agter paa det, hvorved Religion, Sæder, Kunster, Videnskaber og de offentlige Indretninger og Anstalter kan bringes til en besynderlig Høide af Fuldkommenhed, for at arbeide dertil af alle Kræfter. Saaledes tænker Theologen, Moralisten, Statsmanden, Handelsmanden, Fabrikanten, Landmanden. S. 64-74. — **Forpligtelsen** til at søge borgerlig Ære, Hæder og Bifald sees let ved at anvende de for Ærelysten i Almindelighed anførte Grunde paa den borgerlige i Særdeleshed; thi uden denne gavne vi hverken os selv eller andre, ei heller søge vi værdigen Guds Ære. Vi ere altsaa forpligtede til borgerlig Ærelyst for Guds Skyld, for vor egen Skyld, for Næstens Skyld. Af denne Forpligtelse flyder Forbindelsen til **borgerlig Selvagtelse**, hvortil henhører først: at vi erkiende, paaskiønne og prøve vore Evner, Gaver og Dueligheder, ved hvilke vi sættes i Stand til at gavne Staten; dernæst, at vi agte den Stand, som vi høre til, det Embede og Forretninger, som os ere betroede, for deres borgerlige Nyttes Skyld; og endelig, at vi i sær lægge Merke til de besynderlige Fortrin og Fordeele, som vor Stand eller vort Embede har frem for andre. Med den borgerlige Ærelyst følger Ømhed over vor Anseelse og Fortrin eller den **borgerlige Ære-Fierhed**, og hertil hører, deels at vi ikke tillade os selv noget, hvorved den Anseelse svækkes, som vi enten ved Fortienester have forhvervet os, eller formedelst vor Fødsel og Stand nyde; deels, at vi ikke tillade andre at svække den Anseelse og Agt, som vi nyde i Staten, men forsvare samme mod al Krænkelse og Anfald ei allene som Mennesker, men og som Borgere og Embedsmænd, der end ikke bør være ligegyldige ved de med Standen eller Embedet forbundne udvortes Fortrin, Ærestegn, Rang og Titel. S. 74-97. — Den borgerlige Ærelyst har disse vigtige Følger. Den fordriver Ladhed og Dorskhed i Staten, og udbreder derimod Liv og Virk-

somhed over hele Statslegemet. Den frembringer nye Anlæg, Forsøg og Opfindelser til Statens Flor. Den opvækker en ædel Medlyst imellem Borgerne. Den frembringer Mynstre paa Patriotismus, Ædelmodighed og andre Dyder. Den giver Mod til vanskelige og farlige Foretagender. Forudseete Æresbelønninger og et udødeligt Navn har havt og have denne Virkning. Den fører Undersaatterne nærmere for Fyrsten og hans Raadgivere, saa de kan kiendes og bruges i Embeder. Den underholder og forfremmer den borgerlige Sammenholdighed. Den er og det kraftigste Middel imod visse Landsfordærvelige Vaner og Fordomme. S. 97-104. — **Fyrsten** gior sit til den borgerlige Æredrifts Forfremmelse ved at være opmerksom paa og vise Velbehag i Undersaatternes borgerlig gode Tænke- og Handlemaade, ved at beskikke de dueligste og flittigste Mænd til offentlige Embeder og vigtige Æresposter. **Undersaatterne** bør og giøre deres. Regentens Medhielpere ved at udmerke og bestemme de Værdige for Fyrsten, ved at giøre tienlige Forslag til saadanne offentlige Anstalter og Indretninger, hvor Indsigt, Vittighed, Flid og Vindskibelighed opfordres at vise sig. Lærere, Foresatte, Forældre, Formyndere ved at anprise borgerlige Dyders Værd for Ungdom og Underhavende ved Tale og Exempel. De, som høre til een Stand, Embede, Videnskab, Kunst eller Haandtering ved indbyrdes Veiledning og Tilskyndelse. I sær fremmes Ærelysten ved at oprette, ophielpe og understøtte saadanne nyttige Selskaber, som af et frivilligt Sammenskud udsætte Belønninger for Fortieneſter, Flid og Vindskibelighed. S. 105-119. — De øvrige Blade vise, at her i vort Fædreneland ikke fattes paa mange og fortræffelige Opmuntrings-Anstalter til at fortiene Ære og Agt, og at i sær vor nærværende Tidsalder er frugtbar paa Ærenærende Selskaber og Indretninger. Endelig sluttes med Ønsker over Kongen og hans Huus, over Landet og dets Borgere. — Her er et fuldstændigt Udtog af denne læseværdige Afhandling, hvilket har været os saa meget lettere at giøre, da det har behaget den værdige Forf. at udmerke Afhandlingens Hovedting ved større Bogstaver, saa de endog maa falde en skiødesløs Læser strax i Øinene. Han har altsaa ogsaa sørget for Læselystens og Hukommelsens Styrkelse. At der under Materiens Udarbeidelse ere indløbne et par Igientagelser, un-

dres

dres vi ikke over hos en Mand, der har giort sig det til en Lov allevegne at være tilstrækkelig tydelig. Afhandlingen er et Bevis paa Hr. Professorens ordentlige Tænkemaade og philosophiske Skarpsindighed, og vi ønske ham mange Leiligheder til at gavne Publikum ved flere saadanne Arbeider.

ω.

Hamborg og Kiel.

Johan Christian Fabricius der Oeconomie und Cammeral-Wissenschaften Lehrer von der Volks-Vermehrung in sonderheit in Dännemark. 88 Sider i Octav, hos Carl Ernst Bohn, 1781.

I Fortalen siger Hr. Prof., at han i ti Aar har læst over Politie- og Kammmeral-Videnskaberne efter hans egen Læsebog, og har holdt det for Pligt at foredrage begge Videnskaber passende til den Danske Forfatning, for især at nytte sine Landsmænd. Han søgde derfor at faae Kundskab om Næringsstanden og Regieringens Indflydelse derpaa, og sammenlignede den med andre Folkeslags, for derefter at bedømme dens gode og svage Side. Et saadant Foretagendes Vanskelighed er Hr. Forf. ikke ubekiendt. Regieringens sande Hensigt erfares sielden; der findes altid nogle, som modsætte sig og tilintetgiøre de beste Foranstaltninger, der desuden sielden iverksættes med den behørige Iver, og i det Hele er det vanskeligt at bedømme saadanne Foranstaltningers Indflydelse og Virkning paa Næringsstanden. Mange Aars Erfaringer udfordres derfor hos den, der med nogen Vished vil dømme herom. Dem har Hr. Forf. forskaffet sig, og udgiver dem ikke for afgiorte Sandheder; men forelægger sine Medborgere dem til Bedømmelse. De her meddeelte Anmerkninger ere ikkun over det første Kapitel af hans Læsebog, eller over Folke-Formerelsen. Med Tiden lover han Kapitelvis at udarbeide sin hele Læsebog paa samme Maade. Hr. Prof. ønsker, at hans Skrivemaade maae befindes fri, eftertrykkelig, og Sagens Vigtighed værdig, affattet med den Anstændighed og Agt man fylder Regieringen og Fædrenelandet.

Afhandlingen selv begynder Hr. Prof. med denne rigtige Anmerkning: at en Stats sande Lykke bestaaer i Mængden af dens retskafne sig nærende Indvaanere. Det Forgiævende, at et fattigt Land skulde blive fattigere ved en større

Folkemængde, er ugrundet. Enhver arbeidſom Haand maae forſkaffe ſig ſit Underhold, den befordrer altſaa en nyttig Penges Omløb, og er Staten vigtig. Vore Landgodseieres blinde Gierrighed har valgt det modſatte ulykkelige Syſtem. Men vi ſee og Følgerne deraf. Vi ſee i det fortreffeligſte, maaſkee frugtbareſte Land i Europa, hele Strekninger, ſom ikke Naturen, men Mangel paa Indvaanere har fordømt til Ufrugtbarhed; vi ſee den ſtørſte Deel af vore beſte Agre anvendte til Fædrift. Bedrøveligt er det, at Regieringen ſelv har ladet ſig forlede til ved Love og Forordninger at hindre Folkeformerelſen i Bondeſtanden.

Folkemængde er ikke allene et Lands Rigdom, den er tillige dets Styrke. Rom aſſkaffede den agrariſke Lov, og det blev et Rov for Barbarerne. Vort Fædreneland, der fordum overſvømmede og befolkede næſten hele Europa, har i de ſildigere Tider ſeet ſig nødt til at indføre Colonier af andre Folkeſlag. En bedrøvelig Eenſomhed herſker paa Gaderne af vore forfaldne Stæder og en uvirkſom Stilhed paa vore Agre og Veie. Denne vor Folkemængdes Aftagelſe begyndte med vore Udvandringer, blev føleligere ved den gruſomme Peſt i det fiortende (ikke trettende, ſom Hr. Prof. urigtigen ſiger) Aarhundrede, og har formedelſt vore Indretninger, Skikke og Sædvaner ikke kunnet naae ſin forrige Høide. Det 12 og 13 Aarhundrede var de nordiſke Staters glindſende Epoche. Da var Norden Folkemængdes, Tapperheds, Lærdoms og Rigdoms Sæde. For at blive det, vi have været, er der ikkun to Veie at vælge: enten at udvide og forbedre Næringsſtanden ved de forſkiellige Hindringers Hævelſe, ſom hindre Folkeformerelſen; eller at anlægge ny Colonier.

For at befordre Folkemængden ved Folket ſelv have nogle foreſlaget Polygamie, ſom Hr. Prof. med Rette forkaſter, og vi undre os derfor ſaa meget mere over hans ſkiæve Betragtninger om Folkeformerelſe ved Polygamie. Hvad Overeensſtemmelſe har Enders o. ſ. v. Polygamie med Menneſkets? Er Polygamie den ſande Aarſag til Folkemængden i China og paa Kyſten Guinea, hvorfor har den da ikke ſamme Virkning paa de aſiatiſke Lande, vor Niebuhr gienemreiſte? Ikke bedre Raadgivere ere de, ſom anpriſe Skilsmiſſer. Folkeformerelſen befordres beſt ved Ægteſkaber, og diſſe beroe ene og allene paa Næringsſtandens Udbredelſe; thi

thi Ægteſtanden er Menneſkets naturligſte og lykkeligſte Stand. Kiernen af Nationen, der ikke ved Vellyſt er fordervet, ikke ved Udſvævelſer ſvækket, foretrækker den altid. Men vi have feilet overalt, i Bonde- og Borgerſtanden, paa Landet og i Stæderne føle vi Politie-Feilenes ulykkelige Indflydelſe, og ſee Statens Svækkelſe og de Kongelige Indkomſters ringe Mængde, ſom begge komme af vor ringe Folkemængde. Til diſſe Politie-Feil, ſom undertrykke vor Folkemængde, regner Hr. Prof. i Henſeende til Bondeſtanden først Livegenſkabet. Jeg veed, ſiger han, ganſke vel, at vi hos os ikke have Navnet Livegenſkab. Alle Bønderbørn fødes frie hos os. Friderich IV. denne Fædrenelandets Fader, vor Næringſtands første Stifter, ophævede Livegenſkabet ganſke. Gud give, vi havde fulgt hans Fodſpor, Agerdyrkningen og Folkemængden i Danmark ſkulde da havt et ganſke andet Udſeende. Under det Paaſkud, at kunne ſtille Landſoldater, ſom dog Kongen aldrig kan fattes, naar der er Folk i Landet, bekom Landgodseierne Tilladelſe, at anſee Bønderbørnene for Livegne, naar de efter deres tredie Aar blev paa Godſet. Virkeligen er det bedrøveligt, at underkaſte den første, den vigtigſte Stand i Landet, Kiernen af Nationen, Godseiernes Egenraadighed, ene og allene for at underholde nogle Regimenter Landmilice. Ingen Folkeformerelſe i Bondeſtanden finder Sted, og havde man ikke i Danmark en Forordning, at ingen Bondegaard maae indgaae, vilde Folkemanglen, ſom i Slesvig og Holſten, falde mere i Øinene. En Bondegaard gaaer fra Fader til Søn, og ernærer nu ſom for Hundrede Aar ſiden een Bondefamilie. Agerdyrkningen under Slavehænder er og virkeligen ſaa ſlet, at den ei kan underholde flere. De øvrige Bønderbørn maae altſaa tiene andre, nedſætte ſig ſom Huusmænd, eller ſnige ſig ud af Landet. Ulykkelige Land! ſom ved Love og Forordninger maae holde dine beſte Indvaanere i Landet. Paa alle Sider trykket, fattig, plaget af Fogder og Forvaltere, rømmer Bondekarlen ſit Fædreneland, og vover ſig i en uvis Vei med det tilfredsſtillende Haab, at det ikke lettelig kan gaae ham verre. Havde diſſe Ulykkelige ikke ved Undertrykkelſen ſelv tabt Aand og Liv, ſkulde diſſe Udvandringer ſkee meget oftere. Frihed og Eiendom er det eneſte (vi ſee det paa vore Selveiere) der kan holde Folket i Landet, gjøre det ſparſomt og retſkaffent,

hvorved det sættes i Stand til at tiene og forsvare Fædrenelandet. Fæstebonden skulde, siger man, kunne giøre det samme; men Erfaring viser det Modsatte.

Den anden Aarsag til Folkemangelen i Bondestanden ligger i vore Bøndergaarders Størrelse. Under andre Omstændigheder kunde een af vore Bøndergaarder føde ti til tolv Familier. Men derpaa er ikke at tænke, da vi endog have en Forordning, der forbyder deres Deling. (Hr. Prof. kunde have lagt til, vi have i de nyeste Tider nedlagt Bøndergaarder for at giøre Herregaarde deraf.) Deres Størrelse hindrer ikke allene Folkeformerelse, men endog Jordens Frugtbarhed. Bonden kan ikke overkomme Arbeidet, maae lade meget ligge til Fædrift, og kan umuelig tænke paa Farve-Urters o. s. v. Dyrkning. Vore Heder, hvoraf Mængden virkeligen ikke er ufrugtbar, ligge derfor øde. Deeltes Gaardene, vilde Landet med Tiden blive Indvaanerne for trangt, og et Stykke efter det andet af Hederne blive optaget og dyrket. Man kunde giøre det; thi man havde da frugtbart Land til at føde Kreaturer paa og forskaffe sig Giødning, uden hvilket Hederne aldrig kan giøres frugtbare. At Gaardenes Deling ikke er Landet skadelig sees af Anglesey, Guernesey og Bornholm, der ere folkerige, og, endskiønt de ligge ved Fiendernes Kyster, have været i Stand til at forsvare sig selv.

Den tredie Aarsag til Folkemangelen i Bondestanden er de store staaende Armeer og de mange Matroser; thi endog de, der fare med Kiøbmandsskibe, befordre lidet Folkeformerelsen. Den fierde Aarsag er de mange Tienestefolk, som Overdaadighed har skabt og giort nødvendige.

Folkemængden i Stæderne har især aftaget ved Overdaadighed, der i alle Henseender hindrer Folkeformerelsen. Den har ved Vellyst og Udsvævelser svækket vor Ungdom og aabnet en tidlig Grav for den; den har formeret og formerer dagligen Pebersvendenes Antal: den har giort, at Folk opføre sig over deres Stand. Herom vil vi lade Hr. Prof. tale: „Overdaadighed skader for det tredie Folkemængden i vore Stæder derved, at en stor Deel Borgere hæve sig over deres Stand, og unddrage Næringsstanden deres ved Handel og Vandel erhvervede Formue. Vi kan ingen fast og vis Handel have, vi beholde ingen Huse og Contoirer af lang Varighed.

hed. Neppe have Borgerne, iſær Kiøbenhavns, hvorhen den ſtørſte Deel af vor Handel er trukket, erhvervet nogen Formue ved Handel, Fabriker og Manufakturer, førend de ved en ulykkelig Kongelig Naade opløftes over deres Stand. De blive da adlede, de bekomme forſkiellige Slags Titler, blive Etatsraader, Conferentsraader, hvor ſkulde jeg vide alt? lutter Titler, der altid ere latterlige hos en Kiøbmand, hvis eneſte ſande Titel er Retſkaffenhed. Følgen af denne vore Borgeres Rangſyge er bedrøvelig for Næringsſtanden. Handelen taber de Summer, der egentligen underſtøtte den, og ſkulde giøre den frugtbringende. Diſſe Fornemmes Børn undſee ſig at fortſætte Handelen, ſom de dog ſkylde deres Adel og Titler. Nye Kiøbmænd maae igien begynde forfra, og Foretagender, ſom fordre Kræfter og Forſkud, maae altid hos os blive meget ſieldne. Saaledes er det gaaet vor Handel med Iſelin, Fabricius og andre. Vare de blevne i Borgerſtanden, ſkulde diſſe ſtore Contoirers Formue have givet vor Handel en mægtig Underſtøttelſe. Saa vil det venteligen gaae os med Ryberg, v. Hemmert og de øvrige, og ſielden finde vi et noget anſeeligt Huus, hvor Formuen er bleven i Handelen til den tredie Arving. I Engeland, Holland og andre Lande finder dette ikke Sted. Enhver bliver i ſin Stand. Contoiret gaaer beſtandig fra Fader til Søn, endog Døttrene gifte ſig ſielden med andre end Kiøbmænd. De begynde derfor alle med en anſeelig Formue, og det er derfor intet Under, om de kunde vove Foretagender, hvorover vore Kiøbmænd, der først maae giøre deres Lykke, nødvendigen forundre ſig. Hele Formuens Maſſe bliver i Handelen, da derimod den betydeligſte Deel af vor Handels rede Penge gaaer over i Adelens, Hoffets og Statens tørende Lemmers Hænder. Det er derfor intet Under, at vor Handel ingen Eftertryk og vore Kiøbmænd ingen Kræfter have. Heraf kommer det, at vor Vexel-Cours ſaa anſeeligen er ſteget, uagtet de Handels-Fordele, vi have nydt i de ſidſte Aar i Krigens Tid, og uagtet de Handlinger, vi ſynes at foretage os. Vore oſtindiſke Varer ere ſolgte for $4\frac{1}{2}$ Million; vi have aarligen faaet nogle og 50 Veſtfarere med rige Ladninger; vi have paa det fordeelagtigſte aſſat alle vore Varer af Meel, Korn, Kiød, Fiſk, Smør o. ſ. v. Vi have havt maadelig gode Aaringer, bekommet høie Priſer, og desuagtet viſer Handelens paalidelige

lige Vegtſkaal, Vexel-Courſen, at den er i Undervegt. Vore Kiøbmænds Kræfter ere for ſvage, de have ſelv ingen tilſtrækkelig Formue; og derfor drive de vor betydeligſte Handel til Oſt- og Veſtindien med engelſke og hollandſke Penge. De trække altſaa den ſtørſte Deel af Gevinſten, og de øvrige laane ikkun deres Navne dertil, og maae være fornøiede med en ringe Gevinſt for Commiſſionen. Pengene gaae altſaa ligeſaa haſtig ud ſom de kom ind, og vor Vexel-Cours vinder lidet derved. — Men hvad kan Regieringen bidrage til denne ſaa ſkadelige Overdaadigheds Undertrykkelſe? Jo og for ſig ſelv virkeligen lidet, og vi have af Erfaring ſeet, hvor lidet Love, der i andre Lande ere givne mod Overdaadighed, have hiulpet. Det er overmaade vanſkeligt at beſtemme, hvad Overdaadighed er, da vi aldrig kan have tilſtrækkelig Efterretning om en privat Perſons Indtægter og Udgifter. Den Rige maae ikke leve ſom den Fattige, maae blive ſine Penge qvit, og det vilde foraarſage en Standsning i Næringsſtanden, om han opdyngede dem. Derſom altſaa Grev Laurvig eller Grev Ahlefeld aarligen fortære 10000 Rdlr., ere de ikke Forſødere, men Herrer, der leve, efter deres Formue. De maae altſaae have en Mængde Ting, der høre til Overflødighed, og det vilde ikke allene være ubilligt, men endog virkeligen ſkadeligt, at negte dem ſaadant. Det forſtørrer Omløbet, befordrer Næringsſtanden, og formerer Folkemængden. Regieringen kan desuden umulig være alle dens Underſaatters Formynder. De, ſom have Lyſt og Tilbøielighed til Ødſelhed, vil, alle Love uagtet, finde Middel til at ødelegge ſig. Den Slags Overdaadighed derimod, der er bleven os ſaa ſkadelig, den nemlig, at Indvaanerne leve over deres Stand og Formue, har Regieringen ſelv indført. Vi have ophøiet Folket over deres Stand, og hvor mange ere der ikke blant os, ſom holde det for en Skam at nævnes ved deres Embede, Navn eller Profeſſion? Vi ere blevne overſvømmede med en ſaadan Mængde Titler i Borgerſtanden, at jeg med Vished kan ſige, at der er ingen Konge i Verden, der har ſaa mange Rangsperſoner under ſit Scepter, ſom vor. Men hvad er Følgen deraf? Vi maae leve efter den Rang, vor Titel fører med ſig. Vi komme i høiere Bekiendtſkaber, fornemmere Omgang, ſom fordre ſtørre Omkoſtninger, og deraf kommer den ſplendida miſeria, ſom

vi

vi treffe hos saa mange af vore Rangspersoner; deraf kommer den høie Pension- og Gageliste, da en Conferentsraad, en Etatsraad umulig kan tiene for en Secretairs Gage; deraf kommer de hyppige Defecter i den Kongelige Casse, smaa Bedragerier, Underslæb og Bestikkelse, efterdi de ordentlige Indkomster ikke ere tilstrekkelige til Værdighedens Underhold. Den Skade, Titler har tilføiet os, er virkeligen overmaade stor, utroelig, og erkiendes alt for lidet. Jeg veed meget vel, at man har villet giøre dem frugtbringende ved Bestallingernes Betaling og Rangskatten; men det har kun liden Indflydelse; thi deels formerer saadant Familiernes Armod, deels kan det i Henseende til den forhøiede Pension- og Gageliste ikke komme i Betragtning. Titler er ogsaa hos os ikke meer Tegn paa Fortieneste og fortrinlig borgerlig Dyd, og det er virkeligen beklageligt, at Monarken har betaget sig et saa let, et saa herligt Middel til at belønne Fortieneste. Penge, Indflydelse ved Hoffet og Følge i Collegierne ere de almindeligste Aarsager til Befordring, og Fortieneste taber sig blant de øvriges Mængde. Vore Titler have ogsaa tabt ligesaa meget i deres indvortes Værdie, som de have vundet i Mængden. Det gaaer dem som Varer, der blive for overflødige; man sætter mindre Priis paa dem. Jeg erindrer mig endnu fra min Ungdom af, med hvilken Ærbødighed man ansaae en Cammerraad, efterdi han var den eneste i min Fødebye, der havde en Titel. Man beviiste ham meer Agt end nu en Conferentsraad, ene og allene fordi man nu har seet saa mange Raader, og blant dem en betydelig Mængde, af hvilke man just ikke kan vente sig et sundt Raad. I den Struenseiske Tid bekom vi en Forordning, der indskrænkede Titlers Uddeeling. Det er een af den Tids faa, jeg havde ønsket en længere Varighed."

Den anden Maade at forøge Folkemængden er ved Coloniers Anlæg. Danmark har uheldigen forskudt og siden valgt denne Maade. Vi forskiød Hugenotterne, der selv kom, og med store Omkostninger indkaldte vi Pfalzer. Naar Tiden, der var beleilig, undtages, feilede vi i alt det øvrige. Vor Commissionair i Frankfurt sammenskrabede alt, hvad han kunde overkomme. Vi bekom da største Delen, isteden for Bønder, Skorsteenfeiere, Skierslibere o. s. v. De faa gode Colonister vi bekom, vare fra Pfalz, en af Tydsklands frugt-

frugtbareſte Provindſer, og vare altſaa ganſke ukyndige i Heders Behandling. De kom, og da man ikke havde været betænkt paa Vaaninger til dem og det øvrige, de nødvendigen maatte have, førend de kunde begynde, maatte man næſten i et Aar underholde dem i Vertshuſe, Bøndergaarde o. ſ. v. Man havde beſkrevet dem Lander, de ſkulde beboe, ſom et Canaan. Det blotte Syn maatte ikke allene nedſlaae deres Mod, men endog opvække den ſkadeligſte Mistillid hos dem, og den lange Ledighed maatte ganſke forderve dem. Man gav dem en Tilſynsmand, en Mand der neppe havde ſeet en Plov, der ved et latterligt Anlæg af et Salpetervæk i Norge havde tilſat for ſine Medborgere 1 til 2 Tønder Guld, der længe i Bergen havde været Doctor og Phyſikus. Denne tydſke Vindmager, Dr. Erichſen, giorde Coloniſterne intet andet Gavn end opbragte de gamle Indbyggere imod dem, ved at udvirke dem Frihed at græſſe deres Kreaturer paa de tilgrændſende Bønders Marker. Endeligen blev han ſendt til London for at lære Oekonomie, opførte ſig der ſom en ordentlig Markſkriger, og døde til Held for Danmark. Det er altſaa intet Under at dette Foretagende mislykkedes.

Det er ikke nok at man ſørger for Folkeformerelſen, man maa tillige opvække Kierlighed til Fædrenelandet. Indvaanerne maa lære at ſætte Priis paa ſig ſelv. Den ringeſte Engelænder ſværger paa, at Engeland er det beſte Land og Engelænderne det beſte Folk i hele Verden. Endſkiønt dette er en Urimelighed, er det dog Aarſag til Engelands Fortrin, og en ſaadan Tænkemaade kunde giøre os til det, vi have været. Men hertil udfordres fuldkommen borgerlig Frihed, ſom beſtaaer i Livs, Friheds og Næringsſtands fuldkomne Sikkerhed for Indvaanerne, ſaa længe de ikke handle mod Lovene. Til denne Frihed hører ogſaa Trykfrihed, der vel kan medføre Misbrug, men er dog i det Hele nyttig. Tiderne vare ſørſte Deelen Skyld i, at den misbrugtes hos os. Religionen bør ikke ved den vanhelliges, Majeſtæten antaſtes, Sæderne forderves, den redelige Borger beſpottes. Miniſterne, ſiger Hr. Prof., ere Mennesker, kan ikke vide alt, kan feile, og ſkulde derfor ikke være for ſtore til at høre Publikums Stemme. I en monarkiſk Stat er dette næſten nødvendigere end i en Republik. Lykkelig ſkulde Danmark

have

have været, om vi i den Henseende havde hørt Publikums Stemme; thi da skulde mange af vore Foretagender ikke blevet udsøgte, og mange saaet et andet Udfald. Vi skulde da ikke have saaet Salpeter, ikke heller begyndt en Handel paa Marocco uden Varer. Vi havde ikke i vor Armee foretaget saa mange Forandringer, der vare saa stridige mod Landets Tilstand og Indvaanernes Indretninger. Vi skulde ikke, for at berige nogle Kiøbmænd, giort Island og Finmarken til Udørkener, og saa yderlig svækket vor Handel med deres Produkter.

Friheden bør grunde sig paa gode, korte og tydelige Love, og Rettens Pleie skee hastig og eensformig. Undersaatterne bør kunne forstaae Lovene. En tvetydig Lov forbinder egentligen ikke. Lovene bør dømme og ikke Dommerne; Lovens Ord, ikke dens Meening. Alle staae under den samme Lov, ingen Undtagelse bør finde Sted, og Lovens ordentlige Løb ikke hemmes.

For at kunne leve lykkelig og fornøiet i et Land udfordres endelig, at Skatterne inddeeles saaledes, at de ikke trykke den ene mere end den anden. Der er i Almindelighed ikke deres Størrelse, men deres Inddeeling, der giør dem forhadte, undertrykkende og utaalelige. Saa var Extra-Skatten i sær for Norge.

Alt for længe have vi sukket under fremmede Embedsmænds Bestyring. Ikkun meget faa af dem have været Landet nyttige. Bedrøveligt for Landet, om Embederne ikke værdigere kunde blevet besatte af Indfødte. Det er ikke gaaet Videnskaberne bedre. Ingen Konge har giort mere til Videnskabernes Opkomst end Friderich V. Han understøttede alle Lærde, kaldte endog mange ind i Riget; men deres Indflydelse paa Nationen var ringe. De skrev i et fremmed Sprog, og saae ned paa de Indfødte, som halve Grønlændere. Naar det, der anvendtes paa Fremmede, var blevet brugt til de Indfødtes Opmuntring, skulde Videnskabernes Tilstand have været mere blomstrende. Endog under disse for Lærdom bedrøvelige Omstændigheder kan Danmark opvise adskillige Mænds (Hr. Prof. vilde behage rigtigere at skrive deres Navne en anden Gang) Skrifter, som Efterkommerne vil vide at sætte Priis paa. Vor Skuepladses Skiebne

har

har ikke været bedre. Fra Holberg til 1772. ſov den. Efter den Tid have adſkillige med Held arbeidet for den. Ewald, ſom endog Udlændinger kiendte, var næſten ganſke ubekiendt i Danmark til den Tid.

Endeligen ere vi ved Indfødsretten blevet et Folk. Det tilkommer os derfor ved fordoblet Iver at giøre os den Kongelige Naade værdige, og ved erhvervede Kundſkaber, at fortiene den til os ſatte Fortrolighed.

Den Vidtløftighed, hvormed dette lidet Skrift er anmeldt, vil uden Tvivl ikke mishage. Intet kan være den Retſkafne kierere end Fædrenelandet. Dets Ulykke rører ham, dets Held glæder ham, fordi han kiender ingen større Lykke end dets Velgaaende. Med Henrykkelſe ſeer han dets kommende Velſtand og Floer i Møde. Skulde det endog negtes ham ſelv at opleve den lykkelige Tid, veed han, at hans Børn og Børnebørn ſkal fryde ſig derved. — Ingen anden Henſigt kan vi tiltroe Hr. Prof. end Nidkierhed og Kierlighed til Fædrenelandet. Lykkelige Dage, i hvilke man kan ſkrive, hvad man tænker, og tænke ædelt og ſkrive frimodig, fordi Frihed beſieler Dans Sønner.

Af diſſe Nye Efterretninger om lærde Sager udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 33.

Kiøbenhavnske Nye Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Fredagen den 17de August. 1781.

Hellige Taler ved Brudevielser af Hans Hammond, Sogne-Præst til Bragnæs og Strømsøe. Kiøbenhavn, 1781. Paa Gyldendals Forlag. 380 S. i 8vo. Koster paa Tryk-Papiir 4 Mk. og paa Skriv-Papiir 5 Mk.

Det er en Fornøielse at see, at der dog efterhaanden bidrages noget til at opfylde den Mangel, man her i Dannemark hidtil har haft paa gudelige Taler ved adskillige Leiligheder og Forretninger. En Hersleb skænkte os læseværdige og opbyggelige Prækener ved Kirke-Bispe- og Præste-Vielser i fem Bind. En Hagerup fulgte hans Exempel og udgav iligemaade en liden Samling. Vi tør ikke haabe, men ønske dog, at vor Harboe ogsaa i dette Stykke vilde træde i hans værdige Hr. Svigerfaders Fodspor. —— Af Landemodes-Taler, som i Biskop Herslebs Tid bleve foranstaltede udgivne ved Trykken, eier Recensenten syv smaa Samlinger, og veed ikke, om flere her i Sielland ere udkomne foruden den, der findes i Prof. Pontoppidans Samling af Prækener. — Skrifte-Taler fik vi fra den Danske Præst i London Hr. Alexander Holm, og det var got, om man maatte faae flere lige saa vel udarbeidede enten fra samme eller andre Forfattere. — Af Brudevielses-Taler have vi tre Samlinger, nemlig Hr. Jonges, Hr. Randrups og Hr. Hammonds, og fra den yngre Hr. With paa Amager kan den fierde ventes. — Prækener over de Evangeliske Texter eie vi en ikke liden Forraad

af. Foruden enkelte og ſmaa Samlinger, er man i denne Henſeende bleven beriget af Balle, Baſtholm, Hanſen, Møller og det Theologiſke Selſkab. — Faſte-Prækener har ſamme Selſkab, ſaa vel ſom Hee, Møller og Høier, ſom vi ønſke Held til Fortſættelſe, ſkønt os. — Af Affeeds- og Indtrædelſes-Taler have vi ogſaa nogle, nemlig af Herſleb, Bloch, Müller, Vogelius, Benzon, Tybring og flere. — Liig-Prædikener vil vi intet tale om, da de deels ikke længer ere brugelige, deels fra forrige Tider af kan eies i ſaa ſtor en Mængde, at de allene kan udgiøre et temmeligt Bibliothek. — Men to Slags Taler fattes os Samlinger af, nemlig **Confirmations-Taler**, ſom forfattede med den tilbørlige Flid uden Tvivl vilde giøre god Virkning baade paa Gamle og Unge til Opbyggelſe, og **Epiſtel Prækener**, til hvis Udgave Hr. Gyldendal hidtil forgieves har indbudet en og anden af Hoved-Stadens bekiendte og agtede Aftenſangs-Præſter. Derſom det Theologiſke Selſkab var vedblevet, vilde denne Mangel have været afhiulpen, men dets Lemmer bleve ved Befordringer adſpredte, og med denne Adſpredelſe endtes Selſkabets Løfte og Publikums Haab. En vis Studioſus **Turen** i Nyborg tilbød ſig et Par Gange i de offentlige Tidender at tiene det Almindelige med en Aargang over Epiſtel-Texterne, men Publikum har ventelig ikke haft ſtor Tillid til ham, efterſom det er blevet ved Indbydelſen til Subſcription, og ikke kommet videre, endſkiønt han allerede i Februarii-Maaned (ſee Adreſſe-Aviſen No. 25.) havde averteret, at han var ſaa vidt færdig med Verket, at der kunde begyndes med Trykningen. Viſt nok kunde man ikke heller love ſig meget af en Informator, hvis Sag det juſt ikke egentlig har været at prædike over Epiſtel-Texterne, og ſom altſaa ingen Forraad havde at vælge af. Maaſkee ogſaa nogle ere blevne affkrækkede fra at underſtøtte hans Forehavende, da de tillige i ſamme Avis og andenſteds læſte en Indbydelſe til Subſcription paa en **Afhandling om JEſu Chriſti Guds Søns Blod inddeelt i 7 Capitler**, hvoraf de med temmelig Rimelighed har formodet, at Hr. T. er en Elſker af Blod- eller Lamme-Theologien, og at man altſaa i hans originale Epiſtel-Taler vilde, efter dette Slags Theologers Maade, ikke finde meget andet end evigt eet og det ſamme. Vi veed derfor ikke, om vi ſkal kalde det Tab eller Lykke, at den

Turen-

Turenſke Epiſtel-Poſtil blev hiemme. — En bekiendt agtet Mand eller endnu heller et Selſkab af agtede Mænd komme frem med Prækener over de Epiſtoliſke Texter eller med Taler ved Ungdommens Confirmation, og da tør vi paa det Danſke og Norſke Publikums Vegne love Verkerne Underſtøttelſe og Afgang! — Men hvad vedkommer alt dette Hr. Hammonds Brudevielſes-Taler? — Egentligaldeles intet. — Vi greb kun denne Leilighed til engang at ſige, hvad vi af Prækens-Sager have og ikke have, for, om mueligt, at opmuntre brave Lærere til at erſtatte vor Mangel i dette Fag, og derſom Hr. Hammond vil være een af de Mænd, der lade ſig overtale til at afhielpe den omtalte Trang, ſkal det ikke fortryde os at have ſkrevet dette uvedkommende i Recenſionen over hans Skrift, hvorom vi nu vil ſige vore Tanker. — Med Grund kan vi kalde nærværende Brudevielſes-Taler de beſte, vi endnu have i vort Sprog; thi Jonges ere hverken ordentlige eller fuldſtændige nok, og Randrups ere kun, ſom Titelen ſiger, Udtog, der ſnarere bør kaldes Anledninger end Afhandlinger. Her finder man derimod ei allene paſſende Materier, men og Udførlighed i Foredrags-Maaden. Enhver Tale er noget heelt, der ikke behøver videre Tilſætning. Maaſkee een eller anden iblant dem endog er alt for udførlig, for Ex. den første, den fierde og den ſiette, hvoraf enhver ikke udgiør mindre end elleve trykte Blade, hvis Afſigelſe for Brude-Parrene ventelig har medtaget en fuld Time og maaſkee derover; men os ſynes, at ingen Brudevielſe bør vare længer end i det høieſte en halv Time, eftersom der baade i denne korte Tid kan ſiges meget got og alt det fornødne, og de ved ſlige Leiligheder Tilſtædeværende ſaa vel ſom i ſær Brudeparret, der hele Tiden igiennem maa ſtaae, ſædvanlig trættes ved Vidtløftighed. Om denne Anmerkning er grundet eller ikke, overlade vi til dem at bedømme, ſom have prøvet, hvad det er at ſtaae for Brudeſkammelen. — Talerne ere i Tallet tyve, meeſt over Texter af det Gamle Teſtament, og i ſær af Pſalmerne. De vidne om en ordentlig-tænkende Forfatter, der forſtaaer at afhandle en bibelſk Text, at forbinde Fornuftens og Skriftens Grunde med hverandre, at indflette baade exegetiſke og moraliſke Anmerkninger paa behørige Steder, ſaa de ikke ſtaae hinanden i Veien, at fremſætte Sandhederne i et got og forſtaaeligt Sprog og at henegne

dem ſtørſte Deelen med Held og Eftertryk. Forberedelſerne eller Indledningerne ere, ſom de bør, meget korte, men undertiden, for Ex. i den anden Tale S. 23, hentede alt for langt borte. Overgangen fra den ene Deel til den anden finde vi allevegne let og føielig. I Henegnelſerne, ſom i Almindelighed ere for lange, har Hr. Forfatteren ikke altid været lige lykkelig; thi deels ere de ikke allevegne nok grundede i de foregaaende Betragtninger, hvilke dog egentlig vare de, der burde henegnes, for Ex. i den ſiette Tale S. 116, deels indeholde de tvertimod en Henegnelſes pathetiſke Natur ordentlige Deelinger, ſaaſom i den tredie S. 51, og den ſyvende S. 147. Allermindſt har den fierde Tale over Rom. XV. 7. villet behage os, ikke fordi den jo indeholder vel igiennemtænkte og nyttige Sandheder, men fordi Hr. H. hele Talen igiennem opholder ſig alt for meget ved at beſkrive de Romerſke Chriſtnes Tilſtand, ſom Apoſtelens Formaning egentlig og nærmeſt angik. I en Tale fra Prædikeſtolen lod ſlige udførlige Beſkrivelſer ſig bedre høre end for Brude-Skammelen. Ikke heller kan vi ganſke bifalde den ſtærke Deelings-Lyſt, hvortil Hr. H. ſynes hengiven, for Ex. i den ſiette Tale over Coloſſ. III. 17., hvis Deelinger og Underdeelinger vi her vil anføre. Af Ordene betragtes I. **En god Gierning.** 1) Reglen, hvorefter alle Foretagender ſkal afpaſſes: a) vi ſkal forrette noget efter den HErres JEſu Befaling og paa hans Bud; b) vi ſkal giøre alt efter Chriſti Villie og Forſkrift; c) vi ſkal giøre det i Guds Paakaldelſe og Bøn i JEſu Navn; d) vore foretagne Gierninger ſkal forrettes til vor HErres JEſu Chriſti Ære. 2) Hvorvidt denne Regel og Retteſnor ſkal ſtrække ſig: a) til alle vore Ord; b) alle vore Gierninger; c) alle vore Tanker. 3) De, der ere forpligtede til at iagttage denne Regel, nemlig de Troende: a) fordi de ere nærmere Gud; b) fordi der gives mere Agt paa dem end andre; c) fordi deres Hierte er renſet ved JEſu Blod; d) fordi dem ere ſtørre uſatteerlige Rigdomme betroede. II. **Den gode Hensigt.** 1) Vor Pligt. 2) Mod hvem. 3) Hvordan. 4) Hvorfor. 5) Hvor længe. Dette er dog vel for meget, at vi nu ei ſkal tale om en vis i diſſe mange Deelinger herſkende Forvirring, for Ex. at Underdeelingen 1) d) henhører egentlig til den anden Deel, ſom ſkal foreſtille den gode Hensigt, og at Underdeelingen 1) i den anden Deel henhører til

den

den gode Gierning, hvorom den første Deel handler. — Enkelte Sætninger vil vi forbigaae, saaſom denne (S. 76: „ Præſternes Huſtruer bør i det mindſte være Lamper, naar „ Lærerne ſkal være Meenighedens Lys.“ Ikke for os men for andre kan maaſkee ſlige Talemaader ſynes anſtødelige. — Oprigtig have vi nu ſagt vore Tanker, og tvivle ikke paa, at jo Hr. Forfatteren ſelv vil give os ſit Bifald, da vi lige ſaa lidet have fortiet hans Talers Fuldkommenheder ſom deres Feil. **Wr.**

Abderiterne. En meget ſandſynlig Hiſtorie af Hr. **Wieland.** Kiøbenhavn, 1781. Paa Chriſtian Gottlob Proſts Forlag, Kongel. Univerſitets Boghandler i No. 11. 12. og 13. paa Børſen. 412 S. i 8vo. Koſter 4 Mk. 8 Sk.

Det er bekiendt, at dette Hr. Wielands Vittigheds-Verk fremkom allerførſt i hans periodiſke Skrift: **Der deutſche Merkur**, og at det ſiden i Aaret 1776. udkom i Weimar hos Carl L. Hoffmann, ſom et Heelt eller en Bog til Beſte for dem, der ikke eiede hans Merkur. Samme Lykke, at blive to Gange aftrykt, har det ogſaa haft i Dannemark; thi det har kunnet læſes overſat i det **Almindelige Danſke Bibliotheк**, hvoraf det i Aar er udtaget og udgivet til deres Nytte og Fornøielſe, ſom ikke have været Hr. Proſts Abonenter til Bibliotheket. Det er vel iligemaade de fleſte bekiendt, at Abderiternes Hiſtorie paa adſkillige Stæder i Tydſkland blev imod Forfatterens Villie anſeet, ſom en Satyre over viſſe ſmaa Republiker, imod hvilken Miſtanke han nødtes til at forſvare ſig i et offentlig Brev til en Ven i D***, ſom her findes indført S. 237-254, og indeholder alt, hvad han behøvede til at fralægge ſig denne Beſkyldning. Skrifters Skiebne og Hensigt vil vi dog, for de Ukyndiges Skyld, fremlægge med Forfatterens egne Ord S. 238: „Den, der „ elſker Spøg, burde ogſaa forſtaae Spøg. Men i Sand„ hed! min Erfaring har lært mig, at vort Publikum fei„ ler meer end alle andre i det ſidſte. Allerede **det gyldne „ Speil** havde den Ulykke (i ſær i viſſe Egne) at blive ret „ ynkelig misforſtaaet, og at blive misbrugt til uartige An„ vendelſer, ſom Forfatteren ikke engang kunde have tænkt „ eller foreſtillet ſig. Med Abderiterne er det endnu gaaet

„ være. Dog, at man overhovedet giør Anvendelser af slige Skrifter, er naturligt: men at man giør dem uden „ Discretion, er vel — temmelig abderitisk. Desuagtet er „ det dog ikke Dolkens Skyld, om den i en Uforsigtigs eller „ Ondskabsfulds Haand giør den Uskyldige Skade. Der gives endnu stedse Læsere nok, som man maa sige, hvad de dog „ selv forstaae. Disse siger jeg altsaa: Historien om Abderiterne er en Opdigtelse, en Komposition af Sandhed og „ Løgn, af Lys og Skygge. Den, der betragter den som „ en Komposition, kan have Glæde deraf. Den, der til „ sin egen Brug vil bære den hos sig som et lidet Lommespeil, „ kan undertiden have Nytte deraf. Men den, der vil betiene sig af den, som et Reflexions-Speil, maa tage sig i „ Agt. Jeg har allerede tilforn anmerket det. Man kan „ ikke sige: Her er Abdera, eller der er Abdera! Abdera „ er overalt, og — der have vi paa en vis Maade allesammen Hiemme. Hvor er den Jordeboer, der ikke „ meer end engang i sit Liv har talt eller handlet noget Abderitisk? Imidlertid beholder det dog sin Rigtighed, at der „ gives Jordstrøg og Egne, hvor Abderismus meer end paa „ andre Steder florerer. Hvor der ere Mennesker, hos hvilke man spørger en stedsevarende Blanding af Dumhed og „ skiev Vittighed, af rask Indbildningskraft og langsom „ Forstand, tilligemed en sterk Tilsætning af Forfængelighed „ og Selvbedrag — hvor man, siger jeg, sporer alt dette i „ deres offentlige og private Liv — der svæver, man forlade sig derpaa! Abdera's Aand. Men dog er dette ikke „ alt. De gamle Abderiter vare raa Lyriske Bønder forplantede paa Thracisk Grund, og hos hvilke attiske Gratier og „ Kunster først for kort Tid siden vare indokulerede. Hos „ ethvert Folk, i enhver Stad, hvor lige Omstændigheder „ og Aarsager finde Sted, maa man ogsaa vente sig lige „ Virkninger. Og hvo vil altsaa forundre sig over, om „ der i dette halve 18de Aarhundrede findes saa mange Abderiter og saa megen Abderithed i vort kiere Fsdeland? Dette er — Credite posteri! virkelig meer, end jeg selv vide, da jeg begyndte at skrive Abderiterne. Thi saasom „ jeg aldrig havde i Sinde at udmale enkelte Steder eller „ Personer, eller at giøre dem til Caricaturer, og saaledes „ at give dem til Priis for en uædel Latter — da min Hen-

„ sigt

„ sigt blot var ved Hielp af en Rad Begivenheder in concreto at skildre Abderit-Charakteren, saaledes som jeg tænkte „ mig den in abstracto — da jeg desuden ikke selv har været „ i de fleste Tydskslands Steder og Provintser, og kiender „ altsaa ikke en Siel der, saa malte jeg i mit Hiertes Uskyl„ dighed — eller i min Siels Dumhed — eller maaskee i beg„ ge — hvad min Imagination tilbød mig: og formodede „ saa meget mindre, at jeg, uden selv at vide det, skulde „ male saa mange Portrætter, da jeg dog havde giort mig al „ optænkelig Umage for at belæsse mine Abderiter og Abderit„ inder med saa megen Urimelighed, som det var mig mue„ ligt, uden tillige at betage dem al Lighed med menneskelig „ Natur og Væsen. Jeg troede dermed at have giort det „ nødvendigste, som en Digter i saadanne Tilfælde bør gis„ re, og som man i saadanne Tilfælde kan fordre af ham. „ Hvis Skyld var det altsaa, at man paa meer end 50 for„ skiellige Steder i Tydskland syntes at have sat sig i Hove„ det, at det i sær sigtede paa disse enkelte Steder? Hvis „ Skyld var det, om man i alle Kredse, Provintser, Fyr„ stendømmer, Grev- og Herskaber, og i Særdeleshed i alle „ store og mindre Stæder fra A** til Z** fandt Archon„ ter og Nomophylaxer, og smaa stirskaarne Raads„ herrer, og Sykophanter, og Rodemestere Syler, „ og Præster Strobylusser, og Salabander, Kleo„ narioner, Lysandrer o. s. v., og om man ikke virkelig „ fandt, saa dog endelig vilde finde saadanne, der vare Ab„ deriterne saaledes lige, som om de vare skaarne eller hug„ gede ud af dem. Ligheden kunde være sand: og da for„ holdt det sig just dermed, som om man her, der, eller „ hist mødte nogen, der lignede Orgon, Tartuff, Har„ pagon, Georg Daudin, eller nogen anden af Molieres „ komiske Personer. Vee den Digter, hvis Malerie ikke „ ligner nogen! — Saadanne Ligheder maa saa meget des „ ftere forekomme, jo mere Digteren har forstaaet at indi„ vidualisere sine almindelige Charakterer eller Idealer ved „ at fremstille dem in concreto: et Talent, uden hvilket „ han er en elendig Digter." — Dette Talent besidder Hr. W. i saa høi en Grad, at man, om man ikke vidste bedre, skulde troe, at han ogsaa havde sigtet paa de Danske og i sær Kiøbenhavnske Abderiter, baade i hans Abderiters og Abderit-

inders Samtaler og Forhold mod Democritus, og i hans Beſkrivelſe over det Abderitiſke Theatervæſen eller rettere Comoediegængere, ſom ogſaa i Proceſſen om Æſelſkyggen. Man finder allevegne ſaa meget paſſende paa en ſtor Mængde her i Landet og i Staden, at man, uden at miſtænke ham, har Aarſag til at beundre hans treffende Penſel. Hele Hiſtorien roſer en Meſterhaand. Den vittige Opfindelſe, den fine Satyre, det lunefulde Sprog, de ypperlig tegnede Characterer, alt bidrager til Skriftets moerſomme og nyttige Læsning. Kun enkelte Indfald, for Ex. det Democritus indbilder de Abderitiſke Daarer og Daarinder, ſynes os for vidt udſtrakte. Overſættelſen er, i Almindelighed betragtet, meget god og Originalen værdig. Men tre Ting have vi dog paa Hr. Overſætteren at udſætte. — Først, at han har ſat det Stykke, hvorover Hr. W. ſelv har klaget, at det ikke ſtod paa det rette Sted i Merkuren, paa et ligeſaa urigtigt Sted i Overſættelſen, hvor det afbryder Hiſtorien og opholder Læſeren. Det findes S. 254:264, men burde efter vore Tanker været anbragt for i Bogen, ſom en Indledning. — Dernæſt, at han ved en vis Skiødesløshed har giort ſig ſkyldig i en Deel Tryk- eller rettere Skriv-Feil, ſom ikke ere lidet forvildende. Kun een Feil er anmerket paa ſidſte Side, nemlig S. 148. **Pfrieme**, læs: **Syel**, og dog kaldes denne gode Mand paa andre Steder ſnart **Pfrieme**, ſnart **Syel**, ligeſom det er ſaldet Hr. Overſætteren ind, for Ex. S. 163, 164 o. ſ. v.; hvor let kunde man ikke herved forledes til at tænke ſig to forſkiellige Personer under diſſe Navne. S. 15 findes næſten overalt **Kosmoliter**, i Steden for: Kosmopoliter. S. 66: **undvære Ammor**, for: undvære Ammer. S. 97: velmæsket **Øxe**, for: Øre. S. 157: Propbani, for: profani. Mange andre Feil at forbigaae. — Endelig, at han har bebyrdet vort Sprog med en Deel inderlige Ord og Talemaader, for S. 37: Mundens **Lidenlyd**. S. 45: et ſmukt **klangrigt** Navn. S. 65: at **paahilſe** os Forbindtligheder. S. 82: Natten **udruede** Ægget. S. 83: Soelgrans **ongefære** Bevægelſe. S. 91: **Menneſkheden**. S. 92: verdensborgelige Pligter. S 94: **forbolet** Pige. S. 97: underbare Legemsſtyrke; **erſtaunlige** Ting. S. 110: initiere i Myſterier. S. 115: at **giøre ſlauve Hovedere uſleſte Soſtre ſælgelige**. S 119:

Se-

Senekas Afgiørelſe har Forſtand. S. 143: en Særling. S. 314: Sætningens Befæſtigelſe. S. 317: den ſig fornærmet troende Deel. S. 389: Pøbelens tykkeſte Bierme. Nær havde vi glemt, at S. 66 ſtaaer: formedelſt, i Steden for: ved alt det ꝛc., og at her iligemaade forekommer denne utydelige Periode: „Hvor enkelt Mis„ brug hængte ſammen med tyve andre, i det var umueligt „ at afſkaffe een af dem, uden at omſtøbe den hele Stat.“— Vi ønſke i øvrigt Bogen agtſom Læsning og al muelig god Virkning paa vort kiere Fædrenelands mangfoldige Abderiter og Abderitinder. ω.

Compendium Hiſtoriæ romanæ ab U. C. ad occaſum imperii occidentalis ad ductum Eutropii. Accedit index locupletiſſimus cum rerum ad hiſtoriam & Geographiam antiquam pertinentium, tum verborum ac phraſium. In uſum Scholarum conſcribebat M. *Jacobus Baden*, Profeſſor eloquentiæ in Univerſitate Haunienſis. Kiøbenhavn 1781, paa Gyldendals Forlag, 162 Octavſider foruden 6 Sider Titel og Fortale. Koſter 2 Mark.

Romernes Bedrifter, Regieringsform, Sæder og Skikke ere ſaaledes indvævede i deres Skribenteres Skrifter, at uden Kundſkab i deres Hiſtorie kan de ikke læſes med Fornøielſe og Nytte. Bersvet dens Veiledning treffer man overalt Vanſkeligheder, der afſkrække og betage Lyſten at gaae videre. Iſær gielder dette om Cicero, paa hvilken man kan anvende det han ſelv ſagde om Athenen: ved ethvert Skridt træder man paa en eller anden Begivenhed og Tildragelſe. Overtydet om denne Sandhed foretog Hr. Prof. Baden ſig, da han for en ſemten Aar ſiden var Rector ved Pædagogium i Altona, at udarbeide nærværende Compendium, hvortil Eutropius blev lagt til Grund, ſom han udvidede, forkortede, forandrede og rettede, for derved at levere Ungdommen en Bog i Hænderne, der kunde tiene dem ſom en Indledning til de romerſke Skribenteres Læsning. Fra den Tid henlaae Haandſkriftet i Hr. Prof. Giemme, hvorfra nogle af hans Venner, der havde ſeet det, reddede det, og formaaede ham at meddele det Almindelige en Bog, hvoraf Nytten hidtil havde været indſkrænket til det lidet Antal, der nød Hr. Prof.

Underviisning. Saa megen Tak vi end skylde Hr. Prof. Venner, skulde vi dog have skyldt dem større, om de havde formaaet ham til at udarbeide den romerske Historie efter den af Cicero i hans anden Bog de Oratore lagte Plan. Dog det er ikke vore Ønsker, men den for os liggende Bog vi skal giøre Regnskab for. I Almindelighed er Fortællingen ordentlig, tydelig, sattelig, og Sproget har altsaa de udforderlige Fuldkommenheder; thi vi kalde ikke den Fortælling tydelig og sattelig, der er betynget med fremmede Ord og Vendinger. Kort, under en duelig og kyndig Lærers Veiledning er Bogen saa god som et Compendium kan være. Indretningen er følgende: Det første Capitel underretter os om den romerske Regierings Storhed, eller de Lande, som laae under Roms Herredømme; det andet om Roms Mærkværdigheder; det tredie om Romuli Forfædre; med det fierde begynder Roms Historie, som fortsættes til det 63 Capitel, hvormed Bogen endes. Tidsrummet, den indbefatter er fra Roms Begyndelse til dens Undergang. Nogle af Capitlerne ere igien deelte i mindre Dele, betegnede med Tal. Disse smaa Afdelinger ere giorte for at styrke Hukommelsen. Endeligen er tilføiet et udførligt og meget nyttigt Register, hvis Indhold sees af Titlen. Dette Register er, som vi allerede have sagt, meget nyttigt. Man finder her samlet hvad man ellers maatte søge paa mange Steder, og ofte forgieves. De er virkeligen Resultatet af mange Undersøgninger, der maae have kostet megen Tid og Arbeide.

Vi have sagt, hvad vi troede at burde sige til Bogens Anprisning, vi bør ei heller forbigaae det, vi anse for Feil. En væsentlig Feil, er det uden Tvivl, at her ingen Tidsregning findes, som uden at forstørre Bogen kunde have fundet Sted, naar den var blevet indført i samme Linie, Capitlets Indhold anføres. Uden Chronologie har Historien ikkun e Die, Læseren forvildes letteligen, og Hukommelsen sayne et vigtigt Hielpemiddel. I Cicero's temmelig udførlig Levnetsbeskrivelse S. 56 siges vel, at han er født U. C. 647 men at regne Roms Anlæg fra Cicero, falder noget i det besynderlige. Havde man betient sig af Chronologier i de første Cap. kunde man med eet Øiekast have overseet Rom Til- og Afstagelse. S. 44 gives Folkets Tribun Sulpiciu til Fornavn Cajus, som skulde være Publius. S. 56 siges

Pha

Phædrus at have været en akademiſk Philoſoph, endſkiønt Cicero ſelv in Epiſt. ad div. XIII, 1 kalder ham en Epicuræer. Nogle andre Urigtigheder, ſom vi dog tilſkrive den Korthed, et Compendium fordrer, vil vi endnu anføre. S. 11 ſiges Quirites at komme af Curibus, da man dog med ligeſaa god Grund kan ſige det kommer af Curis, et Sabinſk Ord, der betydede et Spyd. Hvad Quirites egentligen betydede, burde Regiſteret have lært os. S. 48 fortælles os, at Sertorius blev dræbt af ſine for hans ſtrenge Regierings ſkyld. For det første ſees ikke hvilke de her omtalte ſine, (ſuis) vare. At dømme efter det Foregaaende, ad bellum commovit Hiſpanias, ſkulde man troe det var Spanierne der dræbte ham, ſom dog ikke er rigtigt. For det andet angiver Plutark en ganſke anden Aarſag til hans Drab. — Graccherne, diſſe vigtige Perſoner i den romerſke Hiſtorie, omtales ikke, og de burde dog været omtalte, da de vare den første Aarſag til de paafølgende borgerlige Krige. Saaledes taler Paterculus om de Ældres Drab; Hoc initium in urbe Roma civilis ſanguinis, gladiorumqve impunitatis fuit. Inde jus vi obrutum, potentiorque habitus prior; discordiæque civium, antea conditionibus ſanari ſolitæ, ferro dijudicatæ, bellaque non cauſis inita, ſed prout eorum merces fuit. Ved Regiſteret have vi og et og andet at erindre. Hvad Dictator og Dictatura var, forklares vel; men Maaden og af hvem han udnævntes, er ikke anmerket. Hvad et Senatusconſultum var, er ikke heller forklaret. Saa ſavner man og Underretning om, hvad en General ſkulde have udrettet, førend man tilſtod ham at holde et Triumph-Indtog i Staden. Endnu bør vi anmerke, at da Regiſteret henviſer til Capitlerne, og diſſe ikke ere trykte over Siderne, falder det vanſkeligt at efterſlaae det, man ønſkede Underretning om i Bogen ſelv. Senatusconſultum ſkal findes forklaret i det XXXIII Cap. 1, men der findes det ikke.

Af det anførte formode vi ikke nogen vil dømme, at vi ſige os ſelv imod. Enhver, der overveier Sagen, indſeer letteligen, at det ikkun gotgiør den af os oventil fældte Dom: at der udfordres en duelig og kyndig Lærer, naar Diſcipler med Nytte ſkal kunne læſe dette og ethvert andet Compendium.

Ber-

Berlin.

Zweyter Nachtrag zu C. F. Gellerts freundſchaftligen Briefen. 64 Sider og 8 S. Fortale. 1781, hos C. L. Stahlbaum.

Diſſe Breve ere ſkrevne til Friherre Crauſſen, en Mand, hvis kiereſte Beſkieftigelſer vare en faderlig Omſorg for ſine Undergivne, hvis Velgiører, Beſkytter, Læge, Lærer og Forbeder hos Gud han var, og uafladelig Studeren. Han havde ſtuderet paa adſkillige tydſke og hollandſke Akademier, han havde reiſt meget, og forhvervet ſig en ſtor Skat af de fortreffeligſte Kundſkaber, ſom dog ikke forledte ham til Stolthed. Det unegteligſte Bevis derpaa er, at han ikke allene ikke ilde optog en meget frimodig Kritik af Gellert, men vilde endog belønne den med en aarlig Gage. Gellert afſlog den, men hans Moder bekom endeel deraf udbetalt, ſaa længe hun levede. I Krigens Tid led han engang med ſin Gemalinde den gruſomſte Behandling af Fienden, og i Aaret 1765 blev han endog kaſtet i Fængſel. Een af hans Betientere havde ved egen Skyld tilſat Livet; Baron Crauſſen beſkyldte man derfor, bemægtigede ſig hans Perſon, og anſtillede et Forhør over ham. Det varede meget længe inden Retten kunde blive overbeviiſt om hans Uſkyldighed. Sex Aar derefter døde han, og paa Dødsſengen ſagde han under de heftigſte Smerter til de omkringſtaaende: Det er Fødſelsſmerter, der gaae for et nyt og bedre Liv.

Brevene ere ſkrevne fra 1751 til 1765 og udtrykke ſtørſte Delen Gellerts taknemmelige Hiertes Følelſer. Det ſkulde maaſkee i den Henſeende ikke være det Almindelige ubehageligt, om man foranſtaltede en Overſættelſe af denne Efterſamling. Vi ſkal ikke kunne ſige hvorledes den Bamberſke er blevet optaget blant os; i Tydſkland har den vundet Bifald. Da Recenſenten af egen Erfaring kiender Vanſkeligheden i at bedømme andres Haandſkrifter, og hvor tungt det er at ſige ſin Mening derom, vil han anføre en af Gellerts Kritiker, ſkiønt den maaſkee ikke er andre ſaa intereſſant ſom ham ſelv. „Jeg vil, ſiger han, beholde Deres Manuſcript, til jeg finder en Leilighed at ſende det. I en Vens Øine, der veed, man har arbeidet flygtig til ſin Forneielſe ved en Mængde andre Forretninger, er en Opſats,

et

et Skrift altid ſkiønt og læſeværdigt, ſkiønt det ikke er fuldkomment nok for den ſtore Verdens Konſtdommere. Havde jeg deres øvrige Fortieneſter af Videnſkaberne og Staten, naadige Friherre, hvor lidet vilde jeg bekymre mig om den uviſſe Auctor-Roes! Jeg vilde agte den Ære høiere, at være de ſkiønne Videnſkabers og Smagens Velynder, Befordrer, Beſkytter og Kiender, end en Auctors Roes, en Skabning, hvoraf Verden bruger ikkun faa, og ſom ere det, de ere, iſær i Veltalenhed og Poeſie, mere ved Naturens Gavmildhed og viſſe tilfældige Omſtændigheder, end ved deres egen Fortieneſte. Har de ikke den første Roes? Og vil de have den anden i alle Arter af Veltalenhed og Digtkonſt? Er det ikke at forlange for meget? Fordrer ikke enhver Konſt, og ofte et særſkilt Slags af enhver Konſt, en Mand allene? Var la Fontaine, Moliere, Racine, og tuſende andre, vare de i alle Slags Digter Skabere og Auctorer. Tilgiv mig min veltalende Oprigtighed. Deres Anſeelſe, Deres Fortieneſter ere mig for koſtbare, til at jeg ſkulle villige i Deres Manuſcripters Udgave, ſaadanne ſom de nu ere. Jeg agter Deres Venſkab uendelig høit; dog vil jeg hellere tabe det, end mod mine Følelſer ſige Deres Manuſcripter frie for viſſe Feil." Paa andre Steder betiener han ſig af andres Ord, for derved at formilde ſin Dom. Vi have og med megen Deeltagelſe læſt det attende Brev, hvori Gellert taler om de Forandringer, han har giort i et Manuſcript. Alt beviſer, at Gellert var den fortiente beſkedne Mand, der elſkes i Livet, og æres efter Døden.

Mannheim.

Cornelius Nepos, de vita excellentium Imperatorum, 1778. 20 Ark i Octavo.

Publii Virgilii Maronis Opera. Tom. I. 19 Ark. Tom. II. 25½ Ark 1779.

Quinti Horatii Flacci Opera. Tom. I. & II. hver 15 Ark 1779.

Titi Liuii Patauini Hiſtoriarum Libri, qui ſuperſunt omnes. Tom. I. 1 Alph. 3 Ark. Tom. II. 1 Alph. Tom. III. 22 Ark 1779.

C. Julii Caeſaris Commentarii de bello Gallico & ciuili Tom. I. 1 Alph. 4½ Ark. Tom. II. 1 Alph 10. Ark. 1779.

C. Cri-

C. Criſpi Salluſtii Opera, quae ſuperſunt, omnia. 21 Ark 1779.

M. Annæi Lucani Pharſalia, ſ. de bello ciuili libri X. 1 Alph. 7 Ark. 1780. Alle udgivne cura & ſumtibus ſocietatis litteratae Mannhemienſis.

Zweybrück.

C. Cornelii Taciti Opera cum varietate lectionum ſelecta nouisque emendationibus, accedunt notae & index hiſtoricus. Tom. I. 1 Alph. 3 Ark. Tom. II. 1 Alph. Tom. III. 1 Alph. 4 Ark. 1779 i ſtor Octav.

M. Accii Plauti Comoediae ſuperſtites XX ad optimas editiones collatae. Accedit index rarioris & obſoletae latinitatis. Tom. I. Pars I. 1 Alph. Tom. I. Pars I. 1 Alph. 1779.

Publii Terentii Afri Comoediæ ſex nouiſſime recognitae cum ſelecta varietate lectionum & perpetua annotatione: accedit index latinitatis cum interpretatione. Tom. I. 1 Alph. 1 Ark. 1779.

C. Criſpi Salluſtii Opera nouiſſime recognita, varietate lectionum notulisque ſelectis aucta. 1 Alph. 1779. Omnes ſtudiis ſocietatis Bipontinae, ex typographia ducali.

Begge diſſe Selſkaber opſtod næſten til een Tid i Pfalz, dog ſkal det Mannheimſke være det første. Begges første Formaal var at levere en Samling af de gamle latinſke Auctorer, efter de beſte Udgaver, for en ringe Pris. De lovede begge en ſmuk, nøiagtig, endog ziirlig Tryk, og got Papir. Det manheimer ſaa kaldte Selſkab, thi ingen af Medarbeiderne har nævnet ſig, har tildeels opfyldt deres Løfte. De levere den blotte Text uden Noter, Reviſion eller kritiſk Behandling, efter de beſte Udgaver, ſom findes i det churfyrſtelige Bibliothek. Papiret er got og ſterkt; de brugte Bogſtaver nye, og Trykken ſmuk, naar man undtager, at Linierne ſtaae ſaa langt fra hinanden, at de trette Øiet. Foran enhver er ſat et vel ſtukket antik Hoved. Trykfeyl, hvorpaa man endog havde udſat en Premie for hver, ere Udgaverne langt fra ikke frie for. Som Anhang har man tilføiet Skribenternes Levnet, deres Fragmenter og et Udtog af Varianterne, hvilket ikkun tiener til at forhøie Priſen, ſom afadſkillige andre Aarſager ikke er saa ringe, ſom man kunde formode ſig ved Udgaver, den lette Pris ſkulde anprise og forſkaffe Kiøbere.

Hr.

Hr. Prof. Crollius, Exter og Embser har i Fortalen til Tacitus nævnet sig som Medarbeidere i det zweybryksse Selskab. I Udførelsen have de forladt deres første Plan, og isteden for blot correkte Aftryk, have de leveret en nye forbedret og kritisk udarbeidet Text. Hidtil usammenlignede Haandskrifter synes de ikke at have brugt; men i det Sted have de sammenlignet og benyttet sig af de beste Udgaver, og deraf ved Kritikens Hielp leveret en nye Text. I Udførelsen findes dog nogen Forskiellighed. Tacitus er ikke alene forsynet med korte kritiske Noter under Texten, men bag til ere og føiede vidtløftigere Anmerkninger af Hr. Crollius. Sallustius har foruden de kritiske nogle forklarende, Terents flere forklarende end kritiske Anmerkninger. Af Plautus har man ikkun leveret den blotte Text. De øvrige lærde Arbeider, der ere tilføiede Udgaverne, bør ei heller forbigaaes. I Fortalen til Tacitus og Terents er sagt alt hvad der kan siges til dennes Anprisning og hins Roes. Foran enhver Auctor er anført en litterariſk Efterretning om Udgaverne, tagen af det Fabriciske Bibliothek, forsøget udgivet af Erneſti. Dog er den ikke gandske fulgt. Udgiverne har anvendt megen Flid derpaa, ordnet den bedre og rettet mange indløbne Feil. Til Tacitus's Annaler ere føiede genealogiske Tabeller, og til Sallust et historiſk Index. Enhver Auctor er ziret med et vel stukket antik Hoved, der giver det manheimer Stik intet efter. I det Hele er Papir og Tryk ikke saa smuk, og Rummet mellem Linierne ligesaa stort. De zweybryksse Udgaver koste noget mindre end de manheimer, da man ikkun tager 1 Kreuzer for de overskydende Ark over Alphabetet, som begge sælges for 24 Kreuzer. Endnu have vi at anmelde et de anførte lignende Foretagende.

Bernæ atque Lauſannæ.

Collectio nova Claſſicorum Romæ antiquæ Scriptorum. Tom. I. quo continentur *Cornelii Nepotis* vitæ excellentium Imperatorum. Cum notis lectiſſimis. Curat *J. S. Ith*, Bibliothecæ Reipublicæ Præfectus. Apud Societatem typographicam. 406 Octavsider foruden et Ark Fortale.

Denne Udgiver har ei heller brugt Haandskrifter, men ligesom de forrige dannet Texten efter de beste Udgaver. Noterne ere deels kritiske, deels oplysende og forklarende, og største Delen vel valgte. At man kunde have et og andet at erin-

erindre, kan ikke vel være anderledes i Ting, hvor Agtſomheden maae henvendes paa ſaa meget. Til en Prøve vil vi anføre et par Steder: I Fortalen forklares litterarum græcarum ſaaledes: litteras pro hiſtoria dicit. Enhver ſeer at herved forſtaaes noget mere, og at det givne Begreb er for ængt. Hannibal IV. Cap. udelukkes de Claſtidio paa denne Grund: *Apud Padum.* Hic inſerunt vulgo *de Claſtidio.* Quod omittere nos nulli dubitavimus, cum omnibus geographicis contrarium & abſurdum plane Gloſſema ſit. Da Romerne havde deres Krigs-Forraad i Claſtidium, ſloges de virkeligen derom, endſkiønt de laae paa hin Side Po Floden, og Anmerkningen ſiger da intet. Foran er aftrykt Corneliuſes Levnet af Voſſius, og foran enhver Generals Levnetsbeſkrivelſe Indholdet udarbeidet af Udgiveren ſelv. Tilføiede ere, Fragmenterne, Chronologia Nepotis, Heuſingeri vita Hamilcaris & Hannibalis per annos deſcripta, Schotti Chronologia annorum Catonis, et hiſtoriſk og geographiſk Inder og til Slutningen et ſaa kaldet grammatikalſk Inder. Hr. Ith ſiger i Fortalen, at Livius næſten er færdig til Trykken, hvori Texten bliver den Drakenborgſke, og til Udgaven af Horats haves 12 Haandſkrifter, ſom Sinnerus har paataget ſig at udgive. Hidtil er, ſaa vidt vi vide, intet deraf udkommet, ſom dog er at ønſke, da den nærværende anpriſer ſig ved det Typographiſke, og endnu mere ved Udgiverens gode Valg af Anmerkninger, ſom giver den mindſt tvivlſomme Prøve paa Hr. Iths Dømmekraft og Indſigter.

Trajecti ad Rhenum.

Chriſtophori Saxi Onomaſticon Literarium; ſiue, nomenclator Hiſtorico Criticus, præſtantiſſimorum omnis ætatis, populi, artiumque formulæ Scriptorum, item monumentorum maxime illuſtrium: ab orbe condito usqve ad ſeculi, quod vivimus, tempora digeſtus, & veriſimilibus quantum fieri potuit annorum notis accommodatus. Pars tertia. 1780, 660 Octavſider.

Vi have ikkun dette at ſige, at denne tredie Deel gaaer fra det 16 Aarhundrede til det 85 Aar i det 17 Aarhundrede, og henviſe i øvrigt til diſſe Efterretningers 2det Hefte 1779, hvor de tvende foregaaende Dele findes anmeldte, og det, man i Almindelighed kan ønſke Underretning om, anmerket.

No. 34.

Kiøbenhavnske Nye Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Fredagen den 24de August. 1781.

Chronologisk Register over de Kongelige Forordninger og aabne Breve, som fra Aar 1670. til 1775. Aars Udgang ere udkomne, tilligemed et nøiagtigt Udtog af de endnu gieldende, for saa vidt samme i Almindelighed angaae Undersaatterne i Danmark og Norge. Forsynet med et alphabetisk Register ved Jacob Henrich Schou. I. Deel, som indeholder Kong Christian V. Forordninger. Kiøbenhavn, 1777. 452 S. i stor 8vo. II. Deel, som indeholder Kong Friderich IV. Forordninger. 1777. 472 S. Trykt hos Nicolaus Møller, Kongel. Hofbogtrykker. VI. Deel, som indeholder Christian VII. Forordninger for 1776. og 1777. tilligemed det alphabetiske Register. 1778. 535 S. Trykt hos L. C. Simmelkiær, boende paa Amager-Torv No. 48. VII. Deel, som indeholde Forordningerne for 1778. og 1779., tilligemed de i disse 2de Aar udkomne trykte Anordninger, som ei ere indrykkede i Samlingen af Forordningerne. 1780. 403 S. Trykt hos Simmelkiær. Disse 4 Deele koste paa Trykp. 3 Rdlr. 72 Sk. og det hele Verk tilligemed 8de Deels 1ste Stykke paa Skrivp. 9 Rdlr. 28 Sk. og Trykp. 6 Rdlr. 88 Sk., hos Boghandler Gyldendal.

Det er bekiendt, at de trende sidste Deele af dette Chronologiske Register og Udtog af Forordninger fra 1670. til 1775. udkom først, hvortil Hr. Schou i en trykt Pro-Memoria har angivet sine gyldige Kaarsager. Disse Deele af

det hele Verk, nemlig den tredie, fierde og femte, ſom indeholdte Chriſtian den 6tes, Friderich den 5tes og Chriſtian den 7des Forordninger og aabne Breve til ovenmeldte Tid, findes korteligen og med fortient Anpriisning anmeldte i diſſe Efterretninger for Aaret 1778. første Hefte S. 129. Hr. S. har i de ſidſte ligeſom i de først udkomne Deele lignet ſig ſelv i utrettelig Flid og roesværdig Nøiagtighed. Hans Henſigt med dette Skrift var at levere Danſke og Norſke en brugbar Haandbog over den koſtbare og vidtløftige Samling af Forordninger og aabne Breve, hvorved de kunde ſættes i Stand til at erlange den for private Borgere fornødne Kundſkab om deres Rettigheder, Pligter og Love, og hvoraf tillige den ſtuderende Ungdom, ſom lægger ſig efter Lovkyndigheden, den nyere Hiſtorie og Statskyndigheden, kunde veiledes til at kiende de betydeligſte Forandringer, ſom ved Forordningerne ere giorte i Fædrenelandets Love og Indretninger. For at opnaae dette Diemerke, har han i den i Samlingen ſelv iagttagne Orden anmeldt alle deri forekommende Anordninger, meddeelt Udtog af de vigtigſte og almindeligſte, anført de ſeenere, hvorved enhver Forordning var ophævet, forandret eller nøiere beſtemt, og endelig ved et kort alphabetiſk Regiſter ſat Læſerne i Stand til at finde de Anordninger, ſom henhøre til enhver Materie. Denne er Skriftets Hoved-Indretning og Plan, ſom nøiere forklares i Fortalen til den første Deel, hvor tillige anføres de Aarſager, ſom beſtemte ham til at vælge og følge den. I Udtoget har han holdt Middelveien imellem Vidtløftighed og Ufuldſtændighed. I Almindelighed er derfor kun Indholden anført af de gieldende Anordninger, da derimod de ophævede ere blot anmeldte, med mindre de for Hiſtoriens eller Lov-Fortolkningens Skyld vare af beſynderlig Vigtighed. At Bogen ikke ſkulde blive for vidtløftig og koſtbar har han indſkrænket Udtoget til de **almindelige** Anordninger, og af de **ſpecielle**, ſom angaae enkelte Byer eller Selſkaber, ikke anført andet, end hvad der tillige vedkommer andre, ſom ere uden for ſamme. Ved enhver af den ſtore Mængde Anordninger, ſom findes i Samlingen og ſiden enten ere blevne ophævede, forandrede eller nøiere beſtemte, ere de ſeenere Anordninger nøie og paa det rette Sted anførte. I ſær har han ſøgt at udmerke de Anordninger, ſom indeholde en gieldende Forſkrift for Danſke

og

og Norske Undersaatter, og paa det at disse des bedre kunde falde i Øinene, er den første Linie af deres Titel udmerket med større Stiil, og Datum i Bredden ansat med latinske Bogstaver. Da Forordninger undertiden ere ophævede eller forandrede, ikke blot ved trykte Anordninger, men ofte ved Rescripter og andre utrykte Befalinger, har han som Noter anført slige Rescripter, dog i Almindelighed ikke andre end de almindeligste eller saadanne, som angik enten begge Rigerne eller et af dem, undtagen hvor Forordningen selv var mere speciel eller kun angik en enkelt Provints, i hvilket Tilfælde de specielle Rescripter ogsaa findes anførte, som i samme giorde nogen almindelig og for Publikum vigtig Forandring. Ved denne Afvigelse fra Hr. Forfatterens første Plan har hans Udtog vundet meget i Brugbarhed, og hvad Møie dette har kostet ham, vil enhver Tænkende lettelig kunne indsee. Fortsættelsen er indrettet efter samme Plan, som det foregaaende. Kun Indfødsels-Retten er indført Ord til andet, fordi den ved at extraheres vilde tabe for meget. Ved Slutningen af denne Fortsættelse findes 3 Tillæg tilføiede. Det første viser under Lit. *A.* de betydeligste Forandringer, som formedelst Forordningerne for 1776. og 1777. bør tilføies i Udtoget af de foregaaende Anordninger. Disse angaae meest de tre sidste Deele; thi i de to første, som ere trykte tilsidst, ere de deri skeete Forandringer under Trykningen tilføiede. I det andet Tillæg Lit. *B.* forefindes deels de i de 5 første Deele indløbne Trykfeil, deels nogle Rettelser og Tillæg, som Hr. S. siden har opdaget og anseet for nødvendige at tilføies. Det tredie Tillæg Lit. C. giver en Fortegnelse paa de betydeligste Trykfeil, som ere forekomne i det nyeste og meest almindelige Oplag af Forordningerne. Det **Alphabetiske Register** er, i Henseende til Hoved-Indretningen, forfattet ligesom det, Hr. Geheime-Raad **Lüxdorph** udgav i Aaret 1751., dog ere nogle smaa Forandringer giorte. Flere Classer ere formedelst den siden udkomne store Mængde af Anordninger valgte, og paa det de desbedre kan falde i Øinene, ere de anførte i alphabetisk Orden. I samme Orden findes og adskillige Ord anførte, hvorunder man formedentlig vilde opsøge en eller anden Anordning, med Henvisning til den Classe, hvor under de ere at finde. Under hver af disse Classer ere alle til den Materie henhørende Anordninger an-

ſatte. Og ſaa her findes de Tydſke Anordninger, ſom vedkomme Underſaatterne i Danmark og Norge, men de, ſom angaae de Tydſke Provintſer, ere forbigaaede, hvorimod Udtoget henviſer til dem ved de Danſke Anordninger, ſom de ſtaae i Sammenhæng med, eller kan tiene til at forklare. Reſcripterne ere iligemaade i Regiſteret forbigaaede, fordi de ikke behøvede at anføres, ſaaſom de ſtrax af ſig ſelv falde i Øinene, ſaaſnart man efterſlaaer Forordningerne, hvortil de henhøre. At der i det alphabetiſke Regiſter forekomme endeel Anordninger, ſom ikke findes i Samlingen af Anordningerne, altſaa ikke heller i Udtoget, kommer deraf, at Læſerne i endeel Claſſer, for Ex. Land- og Søe-Militair-Etaten, Told-Væſenet, Laugene ꝛc. vilde faae et ganſke ufuldſtændigt Begreb om de til diſſe Materier henhørende Anordninger, naar Krigs-Artiklerne, Told-Rullerne, Laugs-Artiklerne ꝛc., ſom ei ere indrykkede i Samlingen, bleve udeladte. Men paa det man ikke ſkal giøre ſig en forgieves Umage med at lede efter dem i Udtoget, ere de med dette Tegn (†) udmerkede. En chronologiſk Fortegnelſe paa dem findes ved Slutningen af Regiſteret, hvori tillige er anmerket, hvor de ere trykte, eller i hvad Samling af Anordninger de ere indrykkede; men de, ſom allene privata auctoritate ere trykte, for Ex. Rothes ſamlede Reſcripter og Hoffmans Fundatſer, ere ſaa vel ſom løſe og ubetydelige Plakater udeladte. Fortſættelſen over Forordningerne 1778. og 1779., ſom indeholdes i Verkets 7de Deel, er kun deri forſkiellig fra de forrige Dele, at man her ogſaa finder Udtoget af de i diſſe to Aar udgivne trykte Anordninger, ſom ei ere indrykkede i Samlingen af Forordningerne. Ved Slutningen ere de betydeligſte Forandringer, ſom i diſſe to Aar ere ſkeete i de foregaaende Anordninger, ligeſom i den 6te Deel antegnede. Ligeledes ere i det alphabetiſke Regiſter, der bør anſees ſom et Supplement til det forrige, under hver Claſſe de Forandringer anførte, ſom i det forrige alphabetiſke Regiſter ere at anmerke. At Hr. S. aarlig vil fortfare med at nytte Publikum ved Verkets Fortſættelſe er et Løfte, han offentlig har givet, og hvoraf man allerede har ſeet den første Frugt i et for kort Tid ſiden udkommet Stykke af den tilkommende 8de Deel. Vi glæde os over den Nolighed og de Opmuntringer, denne indſigtsfulde, retſkafne og flittige Mand ved ſit nye Embede har faaet til videre Arbeidſomhed.

Hoffet

Hoffet vidſte at belønne hans Fortieneſter, og han vil viſt vide, ſaa længe Kræfterne tillade det, at ſvare til Hoffets og Publikums Forventelſer. ẽ.

Konga-Erfda ok *Rikis Stjorn* Sive Succeſſio Regia & Regni Adminiſtratio. Ex Illuſtriſſ. Biblioth. Suhmiana cum verſione latina, & lectionum varietate hactenus nunqvam edita publici juris facit *Grimus Jonæ Thorkelin*, Isl. Hafniæ, MDCCLXXVII. Typis Simmelkaerianis. 4 Ark i 8vo. Koſter 1 Mk.

Analecta, qvibus Hiſtoria, Antiqvitates, jura tam publicum qvam privatum *Regni Norvegici* illuſtrantur. Maximam partem hactenus ignota, ex Tabulario Arnæ-Magnæano obſervationibus & indice vocum adjectis, publici juris facit *Grimus Johannis Thorkelin*. Havniæ, MDCCLXXVIII. Typis & impenſis Martini Hallageri. Stor, foruden Regiſter og Fortale, 185 S. i ſtor 8vo. Koſter paa Tryk. 3 Mk., men paa Skrivp. 4 Mk.

Vafthrudnismal ſive *Odarum Eddæ Sæmundianæ Una*. Qvam ex Cod. Membr. Biblioth. Regiæ cum verſione latina, varietate lectionum, notis philologico-criticis, indiceqve vocum, pro Stipendio Communitatis Regiæ Opponentium examini ſiſtit *Grimus Johannis Thorkelin*. Defendente Doctiſſimo Philologiæ & Artium Cultore *Thorarino Sigv. Liliendahl*. In Auditorio Collegii Regii Die Martii Horis poſt meridiem ſolitis. Havniæ, MDCCLXXIX. Typis & impenſis Aug. Frid. Steinii. Stor, foruden 8 Blade Dedication og Fortale, 67 S. i ſtor 4to. Koſter paa Tryk-Papiir 1 Mk. 8 Sk., men paa Skrivp. 2 Mk.

At opſøge og opgrave gamle giemte Skatte, for at uddeele dem til hver Mands Brug og Nytte, er en lige ſaa ſtor Ære for den ſøgende og meddeelende, ſom Fordeel for dem, der kan nyde Frugterne af hans Flid og Gavnelyſt. Kiendere og Elſkere af nordiſke Oldſager vil derfor finde ſig Hr. Thorkelin forbundne, ligeſom for andre af ham udgivne, ſaa og forovenſtaaende Flittigheds Prøver, hvilke vi her have taget ſammen for kortelig at anmelde deres Indhold og Beſkaffenhed. Altſaa først noget om Konga-Erfda &c.

Næst en Dedication til Hr. Kammer-Herre **Suhm** følger en Fortale, hvori gives Efterretning om den Kodex, hvorefter dette Skrift er udgivet, nemlig en Pergaments-Kodex i 4to, som findes paa det Suhmske Bibliothek, ziirlig skreven i Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, hvoraf ogsaa meddeles en Skrift-Prøve stukken i Kobber; samt om Historien og Anledningen til det her meddeelte Jus publicum Norvegiæ, som bestaaer af to Kapitler, hvoraf det første fra S. 1 til 19 handler om den Kongelige Arvefølge i Norge, og det andet fra S. 19 til 39 om Rigets Bestyrelse i Kongens Mindreaarighed. Hr. **Th.** forsikrer mod Slutningen af Fortalen, at han har afskrevet sin Original med den største Nøiagtighed ja endog indtil det mindste Komma, og Ord til andet oversat den paa Latin, for ved sin Oversættelse at tiene dem, der ikke forstaae det gamle Norske, og ved sin nøiagtige Afskrivning at fornøie dem, der ere begierlige efter at kiende den Tids Retskrivning. Denne er dog vel Meeningen af hans Ord S. XVI.: Utrumqve ego, ad minimum ulqve comma exscriptum, verbo tenus latine reddidi, hoc Norvegicé imperitis, illô orthographiæ *glifcentis ævi* cognoscendæ avidis, consulturus. Om Udskrivningens Nøiagtighed kan vi ikke stride, men bør troe ham paa hans Ord; men dette verbo tenus ere vi ikke i Stand til allevegne at finde i Oversættelsen. For at undgaae Vidtløftighed henvise vi Læserne til den allerførste Side i Kong **Haagen Magnussens** Lov om Arvefølgen, hvor de baade i Overskriftet og i Begyndelsen af Loven selv vil finde Afvigelser, da deels visse Ord ikke ere udtrykte, deels nogle Ord tillagte, som ikke staae i Texten. For Ex. logtekin vera oversættes: adprobarum iri, men at antage noget som gieldende i Lov og Ret siger efter vore Tanker noget mere end blot adprobare. Sidan er Gud kaus oss til rikis stiornar eptir uart foreldri, gives: mortuo *parente* nostro, Nos *per divinam clementiam* (dette staaer ikke i Originalen) *ad summam imperii capescendum* electos (hvorfor ikke lige efter Ordene: ad regni gubernationem eller administrationem?) hafdi saman sett, gives ved: compilaverat, i Steden for: composuerat o. s. v. Hr. Oversætterens Latin er desuden hverken frie for Sprog- eller Tryk-Feil, hvilke enhver agtsom Læser selv letteligen vil kunne opdage. De forskiellige Læsemaader af Rikis Stjorn, som

ſom ved Enden af Skriftet fylde 8 Sider, ere alle tagne af et Manuſcript i det Magnæanſke Bibliothek No. 351. in Folio.

Analecta &c. maa baade for deres Nyttes og Rarheds Skyld nødvendig være kierkomne. De indeholde endeel Diplomer, ſom findes i **Arnæ Magnæi** Samlinger paa Univerſitets-Bibliotheket, og desuden fra S. 158 til 164 adſkillige betydelige Documenter om Forbund, Freds-ſlutninger ꝛc. imellem de gamle engelſke og norſke Konger, hvoraf Originalerne forvares i London, hvilke ſammeſteds af Sal. **Klevenfeldt** paa hans Udenlandsreiſe ere med egen Haand afſkrevne og bragte til Dannemark, hvor Kopierne bevares paa Kammer-Herre **Suhms** Bibliothek. I Diplomernes Afſkrivning er ingen anden Forandring giort, end at det Norſke þ er udtrykt ved th. I Overſættelſen har Hr. **Th.** mere ſeet paa Meeningen end Ordenes Ziirlighed. For at undgaae mange Noter er det mærkværdige og til Oplysning fornødne indført i Conſpectus Diplomatum, ſom findes ſtrax efter Fortalen. Samlingen er tilſkreven de ſex Lærde, ſom af Kongen ere beſkikkede til at udgive de nordiſke Oldſager. Hr. **Th.** har tilſidſt leveret et got og nyttigt Regiſter over rare Ord. Hvorfor han her paa Titelen kalder ſig Johannis, da han paa næſtanførte har kaldet ſig Jonæ, ſee vi ikke.

Vafthrudnismal er en af de ſieldne Diſputatſer; thi ſielden udgives Diſputatſer paa andres Forlag og ſielden fortiene de at kiøbes. Den er dediceret til Geheime-Raad **Guldberg.** I Fortalen ſiges, at Texten er aftrykt efter et Exemplar, ſom i en meget ziirlig Kodex, ſkreven i Begyndelſen af det 14de Aarhundrede, findes i det Kongelige Bibliothek. Paa Inddeelingen nær i Stropher og Vers, ſamt de Talendes Navne, ſom ere ſatte over Stropherne og Tallene, er intet forandret i Originalen, der ſeer ud ſom Proſa. Varianterne ere tagne af en Papirkodex, ſom Hr. Etats-Raad **Erichſen** ſelv har udſkreven. De tilføiede Noter, ſom giøre Hr. **Ths.** Flid og Indſigter Ære, forklare deels de forekommende mythologiſke Navne, deels indeholde de Sammenligning med Grækernes og Romernes Lære om de i Digtet omtalte Ting. Stykket ſelv er en Fabel, ſom foruden adſkilligt, henhørende til Forfædrenes Natur-Lære, oplyſer deres Religions Meeninger om Verdens Oprindelſe og Undergang,

om Menneſkenes Tilſtand efter Døden. Indklædningen er en Samtale imellem Odin og Vafthrudner. Først raadfører Odin ſig med ſin Gemalinde Frigg, om han ſkal reiſe til Kæmpen. Hun raader ham derfra, men da hendes Raad var forgieves, ønſker hun ham Lykke paa Reiſen. Ved Ankomſten lader Vafthrudner ham ſtrax vide, at han ikke ſkulde ſlippe ud af hans Stue, dersom han ikke var des viſere. Strax giøres Spørsmaale, hvilke Odin, ſom en fremmed Gieſt, under Navn af Gagnrædr, beſvarer ſaaledes til Fornøielſe, at Kæmpen beder ham ſætte ſig ned ved Siden af ſig paa Bænken, og nu væddes om Livet, hvem af dem, der beſad den ſtørſte Viisdom. Efter adſkillige Spørsmaale, ſom bleve vexlede og beſvarede, fremſætter den ſnilde Odin tilſidſt dette til Beſvarelſe: „Hvad hviſkede Odin ſin Søn i „Øret, førend denne ſteeg paa Baalet?" Nu fornam Vafthrudner, hvem hans Gieſt var, gav ſig tabt og erklærede Odin for den viſeſte blant Menneſkene. Denne er Stykets Plan og Indhold, ſom Hr. Th. har ladet ſætte ſtrax efter Fortalen for des lettere at falde Læſerne i Øinene. Elſkere af den gamle Nordiſke Smag vil læſe det med Fornøielſe, endſkiønt det, ſom Digt betragtet, hverken udmerker ſig ved Sprog eller Opfindelſe. Til en Prøve paa Overſættelſen anføre vi den ſidſte Strophe S. 49:

Vafþrudnir.	*Vafthrudnis.*
Ey manne þat veit	Nemo hominum id novit,
hvat þú í árdaga	Qvid tu initio dierum
ſagder í eyra ſyni,	Depoſueris auri filii.
feigom munni	Mortem præſago ore
mælta ec mína forna ſtafi.	Recenſui meas antiqvas literas
Oc um ragna rauc.	
Nú ec viþ Oþinn deildac	Et Deorum crepuſculum.
mina Oþ ſpeki.	Jam ego cum Odino tentavi
Þú ert e viſaſtr vera.	Meam in diſſerendo ſcientiam:
	Tu es ſemper ſapientiſſimus hominum.

Det tilføiede Gloſſarium, ſom, om det end ikke ſkulde være ganſke fuldſtændigt, dog er forfattet med megen Kundſkab og Eftertanke, indbefatter de ſieldne Ord, ſom endnu ikke fin-

findes forklarede i andre af dette Slags hidtil udkomne Skrifter. ω.

Johannis Henrici Sclegelii Obſervationes criticæ & hiſtoricæ in Cornelium Nepotem cum Chronologia rerum græcarum & perſicarum, carthaginienſium & romanarum ad eundem auctorem illuſtrandum. 136 S. i ſt. 4. Kiøbenhavn 1778, hos C. Philibert. Koſter 3 Mk.

Skriftet er egentligen udgivet ſom et akademiſk Stridsſkrift, for at bekomme Sæde i det philoſophiſke Facultet, og forſynet med en til denne Hensigt paſſende Titel. Vigtige Nyheder og betydelige Opdagelſer bør man ikke vente i en ſaa ofte og af ſaa ſtore Mænd bearbeidet Materie. Hvad Flid derimod og en god Brug af andres Arbeider, hvorpaa ſalig Juſtitsraaden har aflagt ligeſaa ærefulde ſom unegtelige Prøver, kan udrette, findes her de tydeligſte Spor af. Andres Arbeider ere vel nyttede, og bragte i en god Orden; i ſær har ſal. Juſtitsraaden ſtore Fortieneſter af den til Slutningen anførte og af ham ſelv udarbeidede Chronologia Corneliana. Ikke heller er det en liden Fortieneſte, at han har giort andre, endog Udlændinger bekiendte med det Grevelige Thottiſke Bibliotheks Skatte, ſom vore Lærde ikke burde lade ligge ubrugte, da denne første Brug deraf har giort Fædrenelandet megen Ære. Sproget kunne vi ikke frietage for alle Feil. Ulige bedre og renere er det dog end meget andet af ſamme Slags blant os. Skriftet er inddeelt i 13 Capiteler. Nepos er Levnetsbeſkrivelſernes ſande Forfatter, ikke Æmilius Probus, ſom nogle ſildigere Afſkrivere have givet Anledning til vrangeligen at troe. Om hans Levnets-Omſtændighed veed man lidet andet end dette, at han 721 Aar efter Roms Bygning endnu levede, var Atikus's og Cicero's Fortrolige, en til ſin Tid berømt Skribent, og Forfatter til mange undergangne Skrifter. Imod Voſſius og Fabricius viſes, at Nepos ikke har ſkrevet noget ſærſkilt Skrift de Regibus, og at Nepos Ord ikke ſige det, ſom de lade ham ſige, og ei heller det, kan man legge til, ſom de her ſige. Hans Hensigt var at giøre Romerne bekiendte med Grækerne, og derved udrydde en National-Fordom, at Grækerne vare uduelige Folk, der meget ſkal have

herſket blant Folket i hans Tid. Hans Kilder vare Thucydides, Theopompus, Timæus, Polybius o. a. fl. Herodot har han ikke brugt; thi hans Beretninger ere ganske forſkiellige, og ingensteds følger han ham. Ikke alle Haandſkrifter ere ſammenlignede og kritiſk brugte af Udgiverne, f. Ex. den Arenſke, Uffenbachſke, Gudianſke, Thottiſke. Den ſidſte beſkrives nøiagtigen, og nogle forſkiellige Læſemaader anføres til en Prøve. Megen kritiſk Nytte lover den ikke. Timoleons Levnetsbeſkrivelſe og Afhandlingen de Regibus ere ikke adſkilte. Heraf i Foreening med andre Grunde, ſom dog alt ikke forekommer os overbeviſende, ſlutter Forfatteren, at den ikke er noget ſærſkilt Skrift, men en Slutning af det foregaaende og en Indledning til det følgende. De fire ældſte og ſieldneſte Udgaver af Attikus's Levnet i det Thottiſke Bibliothek beſkrives, og derpaa de fornemſte Udgaver af Nepos. Voſius's anden Udgave og Staverns have de følgende lagt til Grund. Tanker om den beſte Maade at udgive de latinſke Autorer. Forf. ønſker i ſær Udgaver af følgende Beſkaffenheder: et rigtigt og nøiagtigt Aftryk uden Noter, til Brug for Skolerne. Sielden benytte Diſciplene ſig af Noterne; Læreren bør være Commentair. Kritiſke Udgaver med alle vigtige Varianter, ſamlede med ſtørſte Flid, til den retteſte og beſte Læſemaades Faſtſættelſe. Udgaver med oplyſende Anmærkninger for unge Mennesker, Mænd og Lærere, der ikke kan have alle nødvendige Skrifter ved Haanden; endeligen for Bibliotheker og Capitaliſter de prægtigſte, med Kaaber af Gemmer, Antiker o. ſ. v. Ikke kunne vi billige, at Forfatteren nedſætter det 16 og 17 Aarhundredes Lærde og ophøier det nærværendes. See vi Pletter hos dem, er det virkeligen ved det Lys, ſom de optændte for os. Derpaa følge kritiſke og philologiſke Anmerkninger: først nogle af andre bemerkde Huller i Texten. Da diſſe findes i alle Udgaver og Haandſkrifter, ſaa beviſer det, at ikkun et Haandſkrift er Grunden til dem alle. Den uſædvanligere Retſkrivning, og nogle Anomalier i Sproget, f. Ex. totae for toti, findes ikke i de ældſte Udgaver, og ere altſaa unødvendigen indbragte af nyere Konſtdommere. Nogle Læſemaader i diſſe ældre Udgaver forſvares mod nogle Critici. Antiqvariſke Anmærkninger af Lipperts Daktyliothek; Afbildninger af de af Cornelius beſkrevne; nogle Skikkes Oplys-

lysning. Stedet i Fortalen: nulla Lacedæmoni tam est nobilis vidua, qvæ non ad *scenam* eat, mercede conducta, strider mod de spartanske Sæder, og er ulægeligt. Uden Tvivl en alt for hastig Dom. Læser man istedet for ad *scenam*, ad lenam, har Stedet ingen Vanskelighed. Cornelius beskriver Spartanerindernes da værende Sæder. Historiske Anmærkninger; her sammenlignes Nepos med Herodot, og dennes Efterretninger foretrækkes hins; nogle andre Uagtsomheder rettes. De chronologiske Anmerkninger ere de vidtløftigste, og indeholde foruden almindelige Sætninger over den ældste Tidsregnings Usikkerhed, og dens Forsømmelse af de første Historieskrivere, tillige en Bestemmelse af de hos Nepos forekommende merkværdigste Begivenheder, beregnet efter Aar for Christi Fødsel, som Forf. med Rette anpriser for den sikkerste Epoke. Salig Justitsraaden har efterladt sig det Eftermæle blant os, at han var en flittig, arbeidsom, vindskibelig og lærd Mand, der i mange Henseender har giort sig fortient af Nationen.

Beskrivelse over Stavanger Amt i Norge. Første Deel. 63 Sider i st. 8. Kiøbenhavn, 1779, paa Gyldendals Forlag.

Endskiønt vi ikke troe, at det Almindelige herved tilstrækkeligen underrettes om Stavanger Amts nærværende Forfatning og Næringsveie, den ubenævnte Udgivers Hensigt, er det dog unegteligt, at Hr. Provst Arens, nærværende Beskrivelses Forfatter, leverer mange gode og brugbare Materialier, og anderledes vil han ei heller have Forsøget anseet, (See S. 63.) Havde den ham forelagte Plan været udførligere, skulde Hr. Provsten uden Tvivl have opfyldt Hs. Excellences, Grev Joachim Godske Moltkes priselige Diemeed. For at forstaaes, maae vi fortælle Afhandlingens Anledning. Hs. Excellence, der med den Redeliges Nidkierhed og den Grandskendes dybt skuende Blik forestod Rentekammeret, ønskede at forskaffe sig en saa nøiagtig og udførlig Kundskab om Rigerne som mulig. Opmuntret af Hs. Excellence og kiendende hans ædle Hensigt foretog Udgiveren, da han var kommet til Amtet, ved andres Hielp at udføre Planen. Blant dem han vendte sig til er Hr. Provsten den eneste, der havde indleveret det Forlangte; dog have de øvrige lovet det, og

naar

naar det indkommer skal de øvrige Provstiers Beskrivelse og et Kort over hele Amtet følge.

Nærværende indeholde kun tvende, nemlig Nyefølke og Stavangers Provstier, af de fem, hvori Amtet deles. Beskrivelsen begyndes med en Beretning om Amtet i Almindelighed, hvori de østlige og vestlige Grændsers Bestemmelse savnes. Amtet deles i trende Fogderier, Nyefølkes og Jæderens og Dahlernes, eller i 5 Provstier, Stavangers, Carmsunds, Nyefølkes, Jæderens og Dahlernes, hvilken Inddeling her følges. Ethvert Provstie eller Herred beskrives i 5 Kapitler. Det første indbefatter: Oprindelsen til Provstiets Navn, Inddelingen, Grændserne, Størrelsen, Folkets Levemaade, Næringsveie, Udgifter, Husenes Indretning. Det andet: om Agerdyrkningen. Om Jordarternes Forskiellighed og Maaden at behandle enhver især. Om den Sæd, der i Almindelighed bruges, og hvordan ethvert Slags skal behandles. Beskrivelsen over Redskaberne til Agerdyrkningen og deres Brug. Om Agerdyrkningens Forhindringer og om Midlerne til dens Befordring. Om Sommer-Græsning og Sæter. Det tredie: om Vandene og Fiskerierne, og deres Opkomst. Det fierde: om Biergene og Mineralierne. Det femte og sidste Kapitel: om tamme og vilde Dyr og Fugle paa Landet og i Vandet. Efter en saadan Plan lod sig unegteligen en god Underretning skrive; men da vi i Udførelsen savne adskillige vigtige Efterretninger, tage vi ikke i Betænkning at tilskrive den mindre udførlige Plan de Mangler, der forefindes og letteligen kunde have været afhiulpne, naar Planen ikkun havde peget derpaa. Hertil regne vi en Efterretning om Børne-Opdragelsen, Mandfolkenes og Fruentimmernes Husarbeider, Folkets Gemytsbeskaffenhed, dets Forlystelser, dets Klæders Anskaffning, om de forarbeide dem selv eller kiøbe dem, deres Legems Beskaffenhed, deres Sygdomme, Moralitets-Lister og endeligen, for ikke at omtale mere, en nøiagtig Liste paa Folkemængden, som vi undre os over ikke er meddeelt, da Forfatteren S. 23 siger, at Folkemængden er for stor. Til en Prøve paa Hr. Forfatterens Skrivemaade anføre vi: „Bonden i det hele Provstie (Nyefølke) fører næsten een og den samme Levemaade; Spisen er daglig: Brødet de store tynde

tynde Kager, næsten en Alen t Tversnit, tillavede af Havremeel, og stegte paa en rund tynd Jernplade, som er støbt af samme Vidde, Suppe af Vand, blandet med lidt Melk, eller i Mangel deraf med nogen suur Melkvalle, og Havremeel eller blandet med noget Bygmeel. Grød ogsaa tillavet af Havremeel. Saltet Sild gemeenligen spege, undertiden og kogt. Smør og et Slags Ost tillavet af suur Melk med Salt og Kommen er en Delicatesse, som ikke nydes hver Dag. Rugmeel bruges sielden uden til Bryllupper og Gilder, da enten deraf bages i Huset et Slags Kager, eller og kiøbes Rugbrød andensteds fra. Af den sure Melkvalle, som bliver tilovers, naar deres Ost er tillavet, koges et Slags, som kaldes Mosse-Smør, der sammenkoges saa længe, at det bliver til en tyk Suppe, dette spises til Brødet, og undertiden til Grøden i Mangel af Melk. Af Kiød røget eller saltet, aldrig ferskt, fortæres meget lidet i Bondens Huus, hos Fattige næsten intet, og hos mere Formuende paa hellige Dage og ved Gilder. Kaal og Rødder (man seer ikke af Beskrivelsen, at Bonden har Hauger) sielden eller aldrig. Det bestandige Sure og Salte i Bondens Diæt, søder vel hos mange det Schorbutiske Flod (dette er det eneste Sted der tales om Sygdomme). De, som boe paa Øer og nær ved Søen, nyde undertiden ferskt og salt Sild og Fisk til Føde. Bondens Drik er daglig Vand blandet med suur Melk eller med suur Valle. Der bruges sielden Øl uden ved visse Leiligheder, og maae det i en Hast opdrikkes, skiønt da deraf gisres for meget. Det er sielden, at en formuende Bonde har længe Øl i sit Huus. Brændeviin brændes aldrig. En velhavende Bonde kan vel have en Flaske Brændeviin i Huuset, men enten som en Medicin, eller for at skienke deraf en Giest. Ja endog i deres Bryllupper og Gilder bliver lidet Brændeviin, men desto meer Øl forbrugt." S. 19 klager Hr. Provsten over, at Giesterne blive 3 Dage sammen ved Bryllupper, og ønsker en Forordning derimod. Forordning har man, og det fra 1683, men beklageligt at den ikke efterleves. Et andet Steds foreslaaes; ved en Forordning at befale Bonden at lade nogle af sine Agre ligge til Hvile. Vi havde heller ønsket en Opmuntring dertil. Regieringen kan umuligen være enhver Families

lies Formynder, og tungt er det ved Tvang at nødes til at handle mod sin Overbeviisning. Underviises Bonden først om sin Fordeel, og viises ham ved Exempler at det er nyttigt, vil han med Lyst og Iver iverksætte det, som en Lov vilde giøre ham modbydeligt. Hist og her foreslaaes en og anden nyttig Forbedring i Agerdyrkningen, og overalt viser Hr. Provsten, at det Æmne, han foretog sig er ham vel bekiendt. Skulde dette nyttige Arbeide, som vi ønske blive fortsat, vilde Nytten deraf uden Tvivl blive større, naar man medtog enhver Omstændighed, der kunde tiene til at faae nøiagtig Kundskab om Forfatningen og Næringsveiene.

Algemeines Gesangbuch auf Königlichen allergnädigsten Befehl zum öffentlichen und häuslichen Gebrauch in den Gemeinen des Herzogthums Schleswig, der Herzogthums Holstein, der Herrschaft Pinneberg, der Stadt Altona, und der Grafschaft Ranzau gewidmet, und mit Königlichen allerhöchsten Privilegio herausgegeben. Altona, bey Eckhardt 1780. Stor 39 Ark i 8. Koster 1 Mk. 4 ß.

Det er for en Recensent overmaade fornøieligt, naar han seer, at Bøger, som for Almuens Skyld ikke maae lastes, fortiene i høi Grad at roses. Med sand Glæde og fuld Overbeviisning bevømme vi derfor den Flid, Smag og Omhyggelighed, med hvilken ovenstaaende tydske Psalmebog er foranstaltet til retskaffen Andagts Opvækkelse og Vedligeholdelse. Naar man veed, at den er samlet og udgivet af Procanzler **Cramer**, behøver man ikke at spørge, om den er god og skikket til sit Øiemeed. Her findes tre Afdelinger: 1) Tids-Sange. 2) Sange over den christelige Troes Lærdomme. 3) Sange over Christendommens Dydelære. Enhver af disse har igien sine mindre Afdelinger. Det korte belærende Indhold, som staaer oven over hver Afdeling, er nyttigt og hensigtsmessigt. Psalmerne ere i alt 914, altsaa 86 færre end i forrige Psalmebog, som bestod af 1000. De ere deels ældre giennemseete, deels nyere af Cramer, Gellert, Münter, deels Oversættelser af vor nye danske Psalmebog, som udkom 1778. Stilen er liden, og Papiiret smukt og got. Vidtløftigere behøve vi ikke at være i at anmelde en Bog, der til offentlig Brug kommer i alle Vedkommendes Hæn-

Hænder, og om hvis Fortreffelighed altſaa enhver, ſom vil, kan overbeviſe ſig ſelv.

Wr.

Leipzig.

Propempticon, quo tres juvenes nobiliſſimos, diſciplinæ nuper ſuæ alumnos proſequitur; ac de Pompeianis inſcriptionibus unam ſimul interpretatur, Georgius Henricus Martini, Scholæ ad D. Nicol. Rector. 8vo. 1780.

Aaret tilforn udgav Forfatteren, das gleichſam auflebende Pompeii, eller Hiſtorie om den Stads Skiæbne, og de Kunſt-Stykker og Mindesmærker, ſom ere der blevne opgravede. I det Skrift ſyntes det ham ubequemt at indføre en Forklaring over en enkelt Inſkription, ſom ikke med faa Ord kunde udføres. Han har derfor taget denne Leilighed til at forklare Sagen noget vidtløftigere. Inſkriptionen er affattet i følgende Ord:

N. POPIDIUS. N. F. CELSINUS
AEDEM. ISIDIS. TERRAE MOTU. CONLAPSAM
A FUNDAMENTO. P. S. RESTITUIT
HUNC. DECURIONES. OB. LIBERALITATEM
CUM. ESSET. ANNORUM. SEX
ORDINI. SUO. GRATIS. ADLEGERUNT.

Skiønt denne Inſkription er ikke af de vanſkelige at forſtaae, har dog Forfatteren behøvet 86 Sider inden han kunde komme til Ende med ſin Forklaring over den. Aarſagen er at han ikke er gaaen lige til, men fulgt den Maade, ſom Skribenterne om ſlige Oldſager pleie at bruge. De finde immer noget paa deres Vei, ſom opholder dem, enten fordi det tilfredsſtiller deres Nysgierrighed, eller det giver dem Anledning til at viſe deres udbredte Læsning, eller hvad anden Henſigt et Menneſke, en Skribent og Oldforſker kan have at opnaae ved ſligt et Arbeide. Diſſe Ophold og Forſinkelſer, ſom Læſerne kan tage Deel i om de vil, ere ikke altid uden Nytte for dem, og i det Fald have de ikke ſtor Aarſag at klage over deres Veiledere. Paa den Fod, troe vi, Sagen vil ſtaae mellem Hr. Martini og hans Læſere. Over Fablen om Iſis og Underretningen om hendes Dyrkelſe og

dens

dens Antagelſe blant fremmede Nationer, har Hr. Martini givet nogle gode Anmærkninger. Deri ſynes os dog han har Uret, at han har troet Tacitus for meget, ſom beretter (*) at Iſis's Dyrkelſe var antaget af Sveverne. Vi ſynes ſnarere med Erneſti over det Sted hos Tacitus, at denne Forfatter har begaaet en falſk Slutning. Denne Iſis's Dyrkelſe var ogſaa antaget af Romerne, endog i Pompeii var hendes Tempel, ſom da det ved et Jordſkiælv var bleven ruineret, Popidius har paa egen Bekoſtning ladet ſætte i forrige Stand igien, og for denne Velgierning blev han hædret med en Decurions Værdighed. Her tager Forfatteren Anledning til at tale vidtløftigen om Decurioner, Municipier og Colonier. Ogſaa i denne Digreſſion kan man finde en og anden Omſtændighed rigtigere forklaret, end hos de fleſte Skribentere over denne Materie, og hele Sagen er afhandlet med en Nøiagtighed der ikke lader Læſeren i Uvished eller bibringer ham modſigende Foreſtillinger, ſom i ſlige Materier ere hyppig at finde i Oldforſkernes Skrivter. Ved at forklare det ſidſte Ord i Inſkriptionen, adlegerunt, nemlig, retter han et Sted hos Plinius. Da der i dennes 48 Brev i 10 Bog læſes: quam buleutæ addunt beneficio tuo, og ingen, ſom har vildet forklare diſſe Ord, har vidſt hvad de ſkulde giøre af Ordet *addunt*, kommer Martini dem til Hielp og foreſlaaer at læſe i dets Sted *adjecti* eller *adlecti*, ſom i denne Sag er den brugelige Terminus. Buleutæ vare de ſamme ſom Decuriones. Denne Læſemaade ſynes os at være den rigtige, eller nærmere ſamme end den Gesner har foreſlaaet.

(*) In libro de ſitu, moribus & populis Germaniæ, capite nono.

Af diſſe Nye Efterretninger om lærde Sager udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 35.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Fredagen den 31te Auguſt. 1781.

Eliſæus Prophete, hans Liv og Levnet, uddraget af den Hellige Skrift og ſammenſkrevet af Jacob Worm Skielderup, Sogne-Præſt til Hofs Præſtegield i Jarlsbergs Grevſkab. Chriſtiania, 1779. Trykt hos Samuel Conrad Schwach. 62 S. i 8vo.

Af Fortalen ſeer man, at Hr. SK. i Aaret 1778. har udgivet Prophetens Eliæ Liv og Levnet, ſom med megen Begierlighed blev imodtaget af den Norſke Almue, og at, derſom nærværende Levnets-Beſkrivelſe nød ſamme Lykke, vil han vedblive med at udgive en eller anden merkelig bibelſk Mands Hiſtorie, for paa denne Maade at være nyttig, da han nu ikke længer har de Kræfter til offentlige Forretninger ſom tilforn. Vi har ikke haft den Lykke at ſee Eliæ Hiſtorie, og det er Skade, at mange Norſke Smaaſkrifter blive inden Rigets Grendſer, uden at blive kiendte og læſte i Dannemark. Om det er Forfatternes Beſkeedenhed, der holder dem tilbage, eller den Norſke Læſelyſt, ſom opſnapper Exemplarerne, ſaa at Dannemark maa lade ſig nøie med ved Leilighed at komme over et eller andet, ſkal vi ikke kunne ſige med Vished. Men dette veed vi, at derſom Eliæ Levnet, ſom vi ikke tvivle om, er udarbeidet med ſamme Flid ſom den Hiſtorie, vi her have for os, da kan Hr. Forfatteren være det bekiendt. For ikke at gjøre Skriftet vidtløftigt og derved dyrere, har Hr. SK. afholdt ſig fra at anbringe moraliſke An-

merkninger ved de hiſtoriſke Omſtændigheder. Men juſt dette anſee vi for en Hovedfeil. Den meenige Mand er i Almindelighed ikke i Stand til ſelv at giøre ſig de Betragtninger eller uddrage de Slutninger af Hiſtorien, ſom ſkulde tiene til Hiertets Dannelſe eller Beſæſtelſe. Han maa føres paa Sporet, om Hiſtoriens Læsning ikke ſkal blive ham et blot Fornøielſes- eller Hukommelſes-Verk. Hielpes han ikke hertil, da faaer Læsningen ingen Indflydelſe paa hans Sæder, og hvortil nytter den ham da? Det havde derfor ikke ſkadet, om Hr. Forfatterens Skrift var blevet et Par Ark ſtørre, naar det havde vundet ſaa meget mere i Værdie og Gavnlighed. Den Frygt, Hr. Sk. yttrer, at Eliſæi Hiſtories Læsning ſkulde falde beſværlig og for Mængden mindre behagelig, fordi han har anført flere Forklaringer og Formodninger til Hiſtoriens Oplysning end i Eliæ Levners-Beſkrivelſe, ſynes os ugrundet; thi da diſſe baade ere høiſtrimelige og tillige ſtaae paa deres rette Sted, vil de ſnarere underholde end ſvække Læſelyſten. Vi for vor Deel vilde kalde det en Mangel, om vi ſkulde ſavnet dem. Nogle af diſſe Forklaringer og Formodninger vil vi anføre, for at vise, at Skriftet er forfattet med Indſigt og Eftertanke. S. 7 giendrives Buddeus, ſom meente, at Elias ved at hænge ſin Kaabe paa Eliſæus kaldte ham derved til ſin Tiener eller Opvarter, hvorimod med større Rimelighed antages, at Eliſæus ved denne Indvielſes-Ceremonie blev beſtikket til at være Eliæ Eftermand i Prophete-Embedet, ligeſom ogſaa den Talemaade 1 Kong. XIX. 21., at **Eliſæus tiente ham**, ikke betyder nogen Domeſtique-Tieneſte, men kun, at han var ham behielpelig eller gik ham til Haande i Embedet. S. 11 viſes, hvori denne Tieneſte fornemmelig har beſtaaet, nemlig i at lade ſig ſende i et og andet prophetiſk Ærende, og i ſær i at have Tilſyn med de Skoler i Bethel, Jericho, Gilgal og andre Steder, hvor de ſaa kaldte Propheternes Børn oplærtes. S. 16 holder Hr. Sk. med god Grund Middelveien imellem Büchners alt for lemfældige og Svaningii alt for haarde Forklaring over Eliſæi Bøn til Elias før hans Opfart. Han følger Michaelis, ſom efter den Ebraiſke Text overſætter Begieringen ſaaledes: **at tvende Deele af din Aand maa være over mig**, ſaa at Eliſæus begierede at anſees imod de øvrige Propheter, ſom den Førſtefødte, der ſkulde have ſaa meget,

get, ſom tvende af de andre Brødre 5 Moſ. B. XXI 17., og nu viſes S. 16 og 17, at Eliſæi Begiering var intet mindre end hovmodig, og at han virkelig fik, hvad han ønſkede ſig. S. 21 antages i Henſeende til Eliſæus en aandelig Forklaring af Spaadommen 1 Kong. XIX. 17., hvilken Meening vi og ſom den rimeligſte finde antagen i det ſaa kaldte Tellerſke Bibelverk. S. 26 forklares, hvorledes Eliſæus kunde faae en overnaturlig Kraft ved at lade ſig hente en Harpenſlager, paa denne Maade: Eliſæus havde meget imod Joram, ei allene ſom Achabs og Jeſabels Søn, men ogſaa ſom den, der ſelv var en Afgudsdyrker. Derimod var han Joſaphat, ſom en gudfrygtig Konge bevaagen. Den ene havde han Lyſt til at hielpe, men den anden ikke; men ſkulde Joſaphat hielpes, maatte Joram og, efterdi de ſtode i Forbund med hverandre mod Moabiternes Konge. Denne Omſtændighed maatte naturligviis ſætte Eliſæi Sind i Fortrædenhed, og denne Paſſion maatte borttages, førend hans Sind ret kunde overgives til de overnaturlige Virkninger. Man paaſtaaer endog, at ikke enhver Legems Forfatning er bequem til Prophetie, desmere maatte denne Prophetens ſtridige Sinds-Beſkaffenhed være hinderlig. Men til at forandre den var Muſiken meget bequem, i ſær ſaadanne Melodier, ved hvilke Bønner kunde erindres og Andagt opvækkes. Paa denne Maade blev han ſat i Stand til at adſpørge HErren og tage imod den guddommelige Aabenbaring. S. 32-37 findes nogle meget antagelige Betragtninger over den Sunamitiſke Qvindes Søns Opvækkelſe, men de ere for vidtløftige til her at afſkrives. Hr. SE. troer, at det gik naturlig til, og at Opvækkelſen i og for ſig ſelv intet Mirakel var; thi ellers maatte Prophetens Stav, ſom blev lagt paa den Døde, have giort ſamme Virkning, ſom hans Legeme, hvorved den tilſyne Døde blev opvarmet. Men dog finder han Mirakel i denne Handel, efterſom Prophetens viſe Paafund var noget ham af GUd umiddelbar indgivet, hvilket oplyſes med Jacobs Invention, hvorved han fik de ſpraglede Faar. Inventionen var ganſke naturlig, men Jacob var dog aldrig kommet paa den uden Mirakel eller Guds umiddelbare Indſkydelſe. S. 49-51 gives Betænkning om Eliſæi Forhold mod Syrerne, hvilke han indbildte, at de vare paa en urigtig Vei til Dothan, og førte dem lige ind i Samaria midt

iblant deres Fiender. Det kan ikke negtes, at Eliſæus ſagde Uſandhed, men Spørsmaal: om denne Uſandhed var ſyndig? Hr. Sk. tør næſten hverken ſvare ja eller nei. Dog bliver hans Betænkning tilſidſt denne: 1) havde Landets Fiender ingen Ret til at fordre nogen Sandhed af Landets Undersaatter, til deres Fordeel, endnu mindre til Landets eller nogen Undersaats Skade. 2) Har denne Eliſæi Uſandhed ei tient til nogens, ja end ikke til Syrernes Skade. Men 3) ei allene til Eliſæi Frelſe, men endog til Syrernes Mattelſe og Bedervægelſe i Samaria, og i ſær 4) til at frie dem fra at forſynde ſig ved at lægge Haanden paa en Guds Mand, og følgelig fra at ſtride imod Gud ſelv. Hr. Forfatteren ſynes os i denne Sag for ængſtelig. Hvor ſtaaer det nogenſteds, at al Uſandhed er ſyndig? At Løgn eller ſkadelig Uſandhed er Synd, derom kan ikke tvivles, men baade bibelſke Exempler og Natur-Retten tale for den nyttige Uſandhed. S. 60 og 61 gisres en rimelig Beregning over Eliſæi Alder. Da han blev kaldet af Elias, var han i det ringeſte 24 Aar. Med Elias var han omtrent 4 Aar. Fra Elias Himmelfart af førte han Prophete-Embedet under Kong Joram i 12, under Jehu i 27, under Joachatz i 17 og under Joas i 10 Aar. Naar dette lægges ſammen, bliver hans ganſke Alder 94 Aar. —— Et Par Anmerkninger, førend vi ſlutte! —— Det havde efter vore Tanker ikke været unyttigt, om Hr. Sk. efter Niemeyers Maade i hans Charakteriſtick der Bibel, havde udviklet Prophetens Character, ſom var Heftighed forenet med Menneſkekierlighed, Taknemlighed og Tienſtvilligheed, hvorpaa hans Hiſtorie giver tilſtrækkelige Biviſer. —— Noget finde vi dernæſt at udſætte paa Hr. Forfatterens Skrivemaade. Vi forbigaae at tale om Norſke Ord, ſaaſom ſelve Bibelen, voen, ꝛc., om enkelte Talemaader, ſaaſom S. 22: „de giorde ham den ærbødigſte Reverentz," iligemaade derom, at Prophete, Prophetiſk allevegne ſkrives Profete, Profetiſke; men det, der fornemmelig har ſtødt os, er den hiſt og her forekommende ganſke unødvendige Forklaring ved Franſke eller Latinſke Ord, ſaaſom S. 6: „Haand„ greb (Manœuvre)." S. 13: „Henrykkelſe (Ecſtatis)." S. 14: „ſøielig (comode) Overſættelſe." S. 16: „ind„ blæſt (inſpireret) Mand." S. 22: „Udraab (Excla„ mation)." S. 35: „Betingelſer (Hypoth.)." S. 36:

36: „Samfund (Commerce)." S. 46: „Forſamlings-„ Huſet (Auditorium)." S. 50: „ſtrenge (Rigoroſi) „ Moraliſter." S. 53: „indeholde (inhibere) Exſecutio-„ nen." Ei at tale om: „Digreſſion og Udſvævelſer S. 13." „Proprietaire og Herremand." „Negoce og Han-del S. 45." „Beſkedenhed og Modeſtie S. 12." „Ma-riginal-Noter S. 14 og 15." —— I øvrigt ønſke vi Hr. For-ſatteren Liv og Kræfter til at give ſine Landsmænd flere ſaa-danne nyttige Levnets-Beſkrivelser, og ſkulde han da faae i Sinde at indflette moraliſke Betragtninger, bede vi, at han ikke, ſom Fortalen til nærværende Hiſtorie lader formode, ſætter Hr. Moſſin til ſit Mønſter; thi da vil han ganſke viſt falde i det vidtløftige. Wr.

Den andægtige Chriſtendom, eller en liden daglig **Bøn-ne-Poſtil**, hvorudi Evangelierne og Epiſtlerne ere an-vendte i Morgen- og Aften-Bønner hele Aaret igiennem, til Kundſkabs og Andagts Forøgelſe for eenfoldige Chriſtne, og Troens Beſtyrkelſe paa vor HErres JEſu Chriſti Lær-dom og Veiviisning til det evige Liv. Hvortil er føiet Mag. **Chriſtian Scrivers aandelige Huus-Offer og Levnets-Regler** med mere. Af Tydſk paa Danſk over-ſat, og nu anden Gang ved Trykken oplagt, og indrettet efter den nye Danſke Alterbog. Kiøbenhavn, 1779. Trykt paa Joh. Rud. Thieles Forlag, og findes hos ham til Kiøbs. 336 S. i 8vo. Koſter 2 Mk.

Anledningen til dette nye Oplag af et Skrift, ſom for 57 Aar ſiden første Gang ſaae Lyſet, var adſkillige Chriſtnes Forlegenhed for at faae et Exemplar deraf til deres Brug og Opbyggelſe. Exemplarerne vare blevne ſaa rare, at intet i lang Tid var til Kiøbs, hvad rimeligere da, end at Hr. Th. baade for ſin egen og Medchriſtnes Skyld foranſtaltede den-ne Udgave, ſom ſkiller ſig fra den første deels ved en mere correct Stiil, deels ved et Tillæg af nogle korte Sukke og Bønner baade i Vers og Proſa, ſom i ſær af unge og usve-de Bedere kan bruges ved Morgen- og Aften-Andagterne, deels ved Udeladelſen af alle de Bønner, ſom fandtes i det første Oplag til de nu afſkaffede Hellig-Dage, hvorved dette er vundet, at Bogen, ſom mindre vidtløftig, kan overlades for ringere Priis end ellers. Allerførſt findes til hver Søn-

og Hellig-Dag en Samling af adſkillige bibelſke Sprog, ſom paſſer ſig paa Texterne, og kan give Anledning til Eftertanke og Opbyggelſe. Dernæſt følge Bønnerne ſaaledes, at Morgen-Bønnerne efter Opſkriften ere uddragne af Evangelierne, men Aften-Bønnerne derimod af Epiſtlerne. Vi finde dog næſten allevegne, at baade Evangelierne og Epiſtlerne i en og ſamme Bøn ere blevne ſamlede og i Forbindelſe med hinanden nyttede. Henegnelſen af Texterne er i de fleſte meget god, men ikke i dem alle; thi undertiden har Forfatteren ladet det blive ved blot at aftrykke Dagens Text i Bønnen uden videre Forklaring, for Ex. i Aften-Bønnerne paa Nye-Aars-Dag, paa 6te og 7de Søndag efter Trinitatis ꝛc., undertiden er Texternes Brug ſaare mager og upaſſende, for Ex. i Aften-Bønnen paa Midfaſte Søndag, hvor man i Anledning af Gal. IV. 21.-33. finder denne meget maadelige Anvendelſe S. 99: „Giv, at jeg jo meer og meer maa længes „at komme af denne forgiengelige **Verdens Ørken Arabien** til det himmelſke Jeruſalem, ſom er oven til, og er „ſom den Friqvinde og alles vores Moder.“ Vi troe ellers, at Hr. Forlæggeren har giort den meenige Mand en meget god Tieneſte med dette Oplag af en gammel Andagts Bog, ſom i Almindelighed betragtet er jevn, forſtaaelig, rørende, frie for Platheder og fuld af gode Tanker og Betragtninger. At enhver af Bønnerne ikke paſſer ſig paa ethvert Menneſkes Tilſtand er noget, denne Bog har tilfælleds med alle andre Bønne- og Andagts-Bøger. — Det tilføiede Anhang har ſine egne Sidetal og kan faaes ſærſkilt under denne Titel:

Aandeligt Huus-Offer, beſtaaende af Tolv Levnets-Regler, hvilke ſom nyttige Midler til at befordre Gudfrygtighed ere af den ſalige Mag. **Chriſtian Scrivers Siele-Skat** tilſammendragne, at gudelige Liebhabere kunde alle Dage i Ugen, efter forrettede Morgen- og Aften-Bøn med god Andagt igiennemlæſe en af diſſe Regler; men om Søndagen igientage dem alle Tolv, og derefter examinere deres Ugentlige Levnets Forhold, og til deres i Fremtiden Opbyggelſe og Bedring anvende. Kiøbenhavn, 1779. Trykt hos Joh. Rud. Thiele. 64 S. i 8vo. Koſter ſærſkilt 8 Sk.

De af Scrivers Siele-Skat uddragne tolv Regler, ſom her findes fremſatte med Forklaringer og Oplysninger, ere følgende:

de: 1) Ingen i Christendommen maa meene, at han derudi har bragt det saa høit, at han ikke behøver videre Øvelse og Bedring, men heller, at han neppe har begyndt, og ikke kan udlære, saa længe han lever. 2) Vi maa ikke indbilde os vor Christendom alt for let, dog ikke heller alt for tung, men allene begynde i JEsu Navn, saa skal den i Øvelse Dag fra Dag blive lettere. 3) Vi maa ikke meene, at vi med vore Kræfter, Iver, Flid, Vaagen, Beden, Læsen og andet mere kan bringe det til det forønskte Øiemerke, men vi maa stille alting i Guds naadige Villie og Forleening, og forvente alting fra hans Naade og Godhed. 4) Vi maa alvorlig og ivrig bede om et helligt og gudfrygtigt Levnet. 5) Efter Bønnen er Guds Ords flittige Betragtning og Overveielse ikke at sætte af Øine. 6) Man maa vel tage Morgenstunden i Agt, og i den lægge Grundvold til en gudfrygtig Øvelse den ganske Dag. 7) Vandre altid som for den alvidende og allestedsnærværende Guds Aasyn, og bringe det gode Forsæt i Verk og Øvelse. 8) Tag dig for at flye alt det, som kan hindre dig i Gudfrygtigheds Øvelse, med stor Flid! flye alt ont Selskab! bebland dig ikke uden Nød med verdsligsindede Hierter! hold Verdens Glæde for Daarlighed! hold dig derimod til gudfrygtige og fromme Hierter, og søg altid Forbedring og Opbyggelse i din Christendom. 9) Beslut hos dig selv, at du gierne vil lade dig erindre og straffe, og takke din Næste, naar han venlig og beskedentlig forestiller dig dine Feil til Bedring. 10) Man maa ikke i Almindelighed allene foretage sig dagligen ved Guds Hielp at bedre sig, men man maa og efter sin Tilstands flittige Prøvelse kiende de fornemste Feil, først og i Særdeleshed angribe den ene efter den anden, og stræbe at overvinde dem. 11) Har J noget for at gjøre eller lade, saa tænker derhos altid paa eders Ende, paa Guds Dom og paa Evigheden. Gjører heraf en Slutning, hvad J skal udvælge og forkaste. Farer fort i alle Ting, som J engang i eders sidste Stund vilde ønske, at det var skeet; og sætter hernæst eders Maal ikke langt borte, men holder enhver Dag for den sidste. 12) Lader ingen Dag gaae forbi uden at prøve og randsage eders Samvittighed, men tager eder om Aftenen saa megen Tid, at J kan flittelig eftersøge eders Dags Vandel. — I Forklaringen over disse Regler forekommer meget got, men ogsaa meget, som ikke duer i

vore Tider, hvortil vi henregne de hiſt og her forekommende underlige Lignelſer og Hiſtorier, for Ex. S. 14 og 15 om den berømte Eremit Antonius, ſom i en Drøm blev erindret, at han ikke var kommen videre i Chriſtendommen end en vis Skoemager i Alexandria; om nok en anden Eremit, der uagtet hans ſtrenge Levnet i Ørken, ikke var nær ſaa hellig ſom en vis Tieneſte-Pige, der hver Gang hun bar et Bundt Træe til Kiøkkenet, giorde det til hans kierlige Ihukommelſe, der for hendes Skyld havde baaret det ſvære Korſets Træ af Jeruſalems Stad til Hovedpande-Sted; om den fornemme Arſenius, der med al ſin Indſigt i det grækiſke og latinſke Sprog maatte tilſtaae, at han endnu ikke havde lært en vis eenfoldig Eremites A B C. S. 25 om den Sal. Herbergers Hierte-Poſtille, hvilken en gudelig og med megen Kors og Medgang betynget Enke ſaa flittig havde læſt, at den af den idelige Brug, af de mange Taarer hun derover havde udgydet, og af Lyſe-Draaber, ſom ved hendes vaagne og bedrøvede Nætter derpaa vare faldne, var ganſke guul og gammel, og var den hende dog ſaa bekiendt, at hun i en Haſt kunde opſlaae og finde alle de mærkværdigſte Ting derudi. S. 37 om Kloſteret Clareval, om den hellige Ambroſius, om den berømte Anſhelmus, om Cardinal Borromæus ꝛc. ꝛc. Hvortil nytte dog i vore Tider diſſe hellige Myſterier? Maaſkee en eller anden af den pietiſtiſke Pøbel briſter i Graad ved ſlige Sagers Læsning, men den fornuftigtænkende Chriſten kan let forledes til at fatte Afſmag for en Andagtsbog, der er udpyntet med den gode gamle Scrivers næſten latterlige Hiſtorier og ſnurrige Lignelſer, og derfor ſaae vi gierne, at ſaadanne gammeldags Raritæter bleve reent borte af alle de Skrifter, der nu udgives til Opbyggelſe. Wr.

Skriftemaals og Altergangs Misbrug, til Advarſel og ønſkelig Bedring foreſtillet af **J. J. Palm**, fordum Kirkelærer i Hamburg. Kiøbenhavn, 1778. Trykt og findes til Kiøbs hos Johan Rudolph Thiele. 70 S. i 8vo. Koſter 12 Sk.

Tvende Prædikener, ſom viſt har fundet og vil finde alle Fornuftiges, om ikke juſt alle Smageres, Bifald. **Palm** var i ſin Tid en af Hamborgs ypperlige Lærere, og hans Skrifter vidne baade om hans Nidkierhed for Religionen og hans

or-

ordentlige Tanke- og Foredragsmaade. Han ſtiftede Nytte, fordi Mandighed, Jevnhed, Tydelighed og Grundighed altid udmerkede baade hans Pen og hans Tale. Man finder i diſſe tvende Prædikener ingen høie Sving, ingen kunſtig Plan, ingen ſkiult Orden, ingen kildrende Talemaade, kort: intet nyemodens; men reen og nyttig Sandhed uddragen af Bibelens Ord og fremſat uden Sminke paa en baade for Læg og Lærd uanſtødelig og fattelig Maade. Intet er i ſig ſelv lettere end det, vore Smagere gjøre ſaa meget af og anſee for en Hovedſag, nemlig at ſkiule ſin Plan, ſine Deelinger og Underdeelinger, og ved Overgangen fra den ene til den anden, at indhylle dem i en Sverm af Ord, hvorved de blive ukiendelige og undgaae den Eenfoldiges Opmerkſomhed, men ſaa giorde Palm ikke, og ſaa bør ingen Prædikant gjøre, der vil tænke at prædike til Almuens eller Mængdens Nytte, og ønſker, at hans Foredrag maa giemmes i Hukommelſen og ved dens Hielp gjøre varige Indtryk paa Hiertet. Planen og Ordenen i Ps. Taler er denne: I Anledning af Matth. III. 5.-8. foreſtilles, efter en meget kort Indledning, **Misbrugen ved Skriftegang**, hvorunder betragtes **I. Skriftegangen i ſig ſelv.** Her viſes: 1) Hvorfor Synds-Bekiendelſe i Texten ſammenſøies med Daaben. 2) **Hvad** der egentlig er at merke ved Syndernes Bekiendelſe. **Lighe**den imellem Jødernes og vort Skriftemaal giver Forfatteren Anledning til at beſvare fire Indvendinger, ſom gjøres mod Skriftemaal, nemlig: a) at Jøderne havde ikke ſkriftet for Johannes, men for Gud. b) At her ved Synds-Bekiendelſe ikke gives andet tilkiende, end at de offentlig har beteed ſig for Johannes og bekiendt ſig ſom arme Syndere. c) At diſſe Folk frivillig have aflagt deres Synders Bekiendelſe, uden at Johannes har fordret det af dem. d) At her blot tales om, hvad der ſkeede for Daaben, og at deraf ikke kan ſluttes, at man ogſaa, efterat man er døbt, er ſkyldig til at ſkrifte ſine Synder og bekiende dem for Præſten. **II. De Misbruge, ſom findes ved Skriftegang:** 1) Mange have ingen ret Driſt eller Aarſag, hvorfor de møde i Skrifte-Stoelen. 2) Ofte ſkeer det af en falſk Meening, ligeſom alt var dermed udrettet, at man fremſtiller ſig i Skrifteſtolen. 3) Mange gaae dertil ubereedte og med et forhærdet Hierte. Alt dette uddrages af Phariſæernes og Sadducæer-

nes Exempel. og henegnes paa Christnes Skriftemaal. I Anvendelsen straffes deels den store Letsindighed, som findes hos nogle, deels den Seendrægtighed, Koldsindighed og Efterladenhed, som herskr hos andre i Hensigt til Skriftestolen, og endelig lægges Tilhørerne tre Ting paa Hierte: 1) at erkiende Skriftestolens Vigtighed: 2) Skriftegangens Nytte og Hensigt: 3) et ret Skriftemaals egentlige Art og Beskaffenhed. — I Anledning af 1 Cor. XI. 29. forestilles i den anden Tale: **Den hellige Nadveres Ringeagtelse.** I. Sagen selv. Her vises 1) at Sacramentet har en besynderlig Hellighed, hvilket er uden Modsigelse, naar man seer a) paa Stifteren; b) paa Nadveren selv; c) paa dens herlige Frugt og Virkning. 2) At den desuagtet ofte ringeagtes. a) Ved Diemerket, mange have med at indfinde sig derved; b) ved Beredelsen, at man ikke skikker sig bedre dertil, end naar man gaaer ordentlig til Bords; c) ved Nydelsen, at man ikke forholder sig bedre derved end ved en ordentlig Spise. II. Den store Fare, som er derved. Her betragtes 1) Straffen selv: a) timelig, b) evig. 2) Forbindelsen imellem Straffen og Nadverens Ringeagtelse. I Henegnelsen straffes 1) deres Letsindighed, som aldeles forsømme Altergang. 2) Deres Letsindighed, som bruge Sacramentet til et andet Diemerke, end det er indstiftet. 3) Deres Dorskhed og Efterladenhed, som vise ligesaa liden sand Munterhed som Andagt ved det hellige Maaltid. Endelig sluttes med nogle nyttige Regler for Communikanter og med Bøn. — Begge Afhandlingerne ere af den Beskaffenhed, at de sikkert vil gisre den af Forfatteren tilsigtede Virkning, tiene Communikanter til Underviisning, Opvækkelse og Selvprøvelse, dersom de kun, som vi ønske, maa blive læste af mange med oprigtigt Forsæt og tilbørlig Eftertanke. **Vr.**

Det Gud velbehagelige Offer: Eller et sønderbrudt Hiertes Fortreffelighed. Forestillende en sønderknuset Aands Kiendetegn, Egenskaber og sande Virkninger. Forfattet af den berømmelige Præst og Jesu Christi troe Tiener **Johan Bunjan.** Dette var det sidste Skrivt, som han forfattede og ved Trykken udgav. Kiøbenhavn, 1779. Trykt og sælges hos Forlæggeren Johan Rudolph Thiele. Stor 135 Sider i 8vo. Koster 1 Mk.

Naar dette Skrift ligesom denne Forfatters øvrige Skrifter.

ter læses med Dømmekraft, kan det have sin gode Nytte, men for den enfoldige Almue tør vi ikke anprise dets Læsning, fordi den neppe veed at gjøre Forskiel imellem det væsentlige og tilfældige i Bedrøvelse over Synden. Vi kan ikke andet end anse det for en urigtig Tanke, som dog er Hovedtanken i denne Bog, at „ hele Veien fra Satan til Gud, fra Synden til Naaden, fra Døden til Livet, er bestrøet med Bøn og Taarer, med Suk og Graad "; thi Tolderen og Røveren paa Korset bleve jo benaadede, endskiønt Skriften ikke taler et Ord om deres Graad og Taarer. Det kommer vel i Henseende til et Menneskes Omvendelse mere an paa Hiertets Oprigtighed end Temperamentets Heftighed, og ingensteds finde vi i Bibelen det pietistiske Modesprog, at man idelig skal klynke og klage, tigge og bede om Naadesmuler. **Bunjan** er dog saa eftertænksom, at han Side 127 tilstaaer, „ at ikke alle har Sorg og Bekymring over Synden i lige eens Grad, eller maae blive saalænge under samme, som nogle af deres Medbrødre. "Mere have vi ikke om denne Bog at sige. — For deres Skyld, som elske denne Mands Skrifter, vil vi her anføre alt, hvad deraf hos os er udkommet paa Dansk. Vi finde foruden ovenmeldte følgende: **Bunjans** udførlige Liv og Levnet, eller Guds Naade, som strækker sig endog til alle Syndere 1 Mk. 4 ß. — — — — Hellige Krig, hvorledes den bliver ført af Jesu Christo, den evige og almægtige Konge, imod Djevelen, Mørkets Fyrste, om og over den menneskelige Siel 3 Mk. — — — — Christi Kierligheds ømmeste Hierte, eller Joh. Bunjans Omvendelses Historie, over Joh. 6, 37. 2 Mk. — — — — Den himmelske Løber, eller en Beskrivelse over et Menneske, som tragter efter Himmelen og opnaaer den, over 1 Cor. 9, 24. 10 ß. — Disse fem Skrifter koste tilsammen 1 Rdlr. 1 Mk., og indbundne i eet Bind 1 Rdlr. 2 Mk.

Wr.

En Faders sidste Villie til sine Døttre; af Doctor **Gregory**, fordum Lærer i Lægekonsten ved Universitetet i Edenborg. 70 Sider i 8vo. Kiøbenhavn, 1781, paa Gyldendals Forlag. Koster indbunden 16 ß.

Disse faae Blade indeholde en Underviisning for unge Fruentim-

timmere, ſom uden Tvivl fortiener deres Opmerkſomhed, alvorlige Eftertanke og Omdømme. De komme ikke fra en mistænkelig Perſon, der kan have nedrige Hensigter; men fra en ømmende Fader, der, uden i mindſte Maade at befale, raader ſine Døttre det, den ømmeſte Omſorg og Kierlighed for deres ſande Lykſalighed indgiver ham. Ønſke vore unge Fruentimmere deres Herredømmes Varighed over Mandkiønnet, vil de uden Tvivl med Viished opnaae dette Øiemeed ved at efterleve de her givne Raad. Det ſande Herredømme over os, der grunder ſig paa Høiagtelſe, erhverves ikke uden Dyd, Forſigtighed og Fortrolighed, og vedvarer ikke paa anden Maade. Overtrædes een af diſſe Love, tabes Herredømmet, og den fornærmede oprigtige Ven bliver en uforſonlig Fiende. Af gode Grunde ønſke vi altſaa diſſe Blade i mange Læſerinders Hænder, og ønſke at de vilde gisre en fornuftig Brug deraf. Gisre de det, vil de takke den, der gav dem Anledning til at overveie og iværkſætte de Midler, hvorved de bleve forſigtigere, dydigere, elſkværdigere og altſaa lykkeligere. Men til Afhandlingen ſelv. Anledningen dertil fortæller Forfatteren med diſſe Ord: „Den Bekymring jeg har for eders Lykſalighed, har indgivet mig det Forſæt, at meddele eder ſkriftlig mine Tanker om eders tilkommende Levemaade; de ere det ſidſte Beviis paa min faderlige Kierlighed. Paa denne eders Faders Kierlighed ſkulde I endnu tænke, naar maaſkee alt andet, ſom angaaer ham, kan være forglemt. Jeg ſmigrer mig med, at denne Erindring vil opmuntre eder til at bruge en alvorlig Opmerkſomhed ved de Raad, jeg vil efterlade eder. Denne Opmerkſomhed kan jeg med deſto ſtørre Forvisning fordre af eder, da mine Betænkninger over de væſentligſte Stykker, ſom angaaer Levnet og Sæder, ſtemmer overeens med eders Moders Tanker, hvis Forſtand og Skiønſomhed jeg tiltroede langt mere, end min egen." Forfatteren anſeer ikke Fruentimmerne for vore Fornøielſers Slavinder; men ſom vore Lige, ſom vort Selſkab, beſtemt til at formilde vore Hierter, til at gisre vore Sæder finere, og, ſom Thomſon meget vel ſiger:

Til at adle vor Dyd, til at krone den ſalige Lykke,
Til at lette vort Liv for Bekymringers Vægt."

Derpaa følger Undervisningen ſelv, afdeelt for Tydelighedens

Skyld

ſkyld i fire Afdelinger. Den første handler om **Religionen**, hvoraf vi ikkun anføre dette: „Et Fruentimmer tager meget Feil, naar det troer, at kunne forſkaffe ſig Yndeſt hos nogen af vort Kiøn ved Ligegyldighed i Religionen. Endogſaa de Mænd, ſom ſelv ere vantroe, finde Mishag i Vantroe hos eder. Enhver, der kiender den menneſkelige Natur, tænker ſig hos eders Kiøn, tilligemed Lyſt til Religionen ogſaa Sagtmodighed og et følſomt Hierte. I det mindſte anſee vi altid Mangelen af diſſe Egenſkaber for et Beviis paa en haard og ſtiv Siel, der mishager os meeſt af alle eders Feil. Tilmed anſee ogſaa Mændene eders Hengivenhed for Religionen ſom Hovedſtytten for den qvindelige Dyd, hvorpaa det er dem meeſt magtpaaliggende. Naar en Mandsperſon foregiver at bære Kierlighed til een af eder, men giør ſig Umage for at giøre eders Grundſætninger i Religionen vaklende, ſaa kunne I være forſikrede om, at han enten er en Nar, eller har Henſigter med eder, ſom han ikke driſter ſig til at tilſtaae aabenbare.“ I den anden Afdeling tales om **Adfærd og Opførſel**. Beſkedenhed er Fruentimmerets væſentligſte Egenſkab. At rødme er langt fra ikke nogen Brøde hos det, men Uſkyldigheds ſikkerſte Kiendetegn. Vittighed er en farlig Gave, og Lune forſkaffer undertiden Beundring, men ikke ſand Høiagtelſe. Den ſtore Hemmelighed at behage i Selſkaber, beſtaaer deri, at man lader Selſkabet behage ſig ſelv. Aldrig bør det tale ilde om andre, men viſe Medlidenhed mod de ved Mandkiønnets Nederdrægtighed ulykkelig blevne Piger. Al Frihed i Talen er uanſtændig, og Sædeligheden fornærmende Vittighed bør ikke høres af et Fruentimmers Mund.“ Den jomfruelige Reenhed er af ſaa fiin Natur, at den ikke engang kan høre paa viſſe Ting, uden at beſmittes. En ſig ſelv bevidſt Dyd har ſaa megen Værdighed, at den er i Stand til at holde den Skamløſeſte og Ryggesløſeſte inden Erbarheds Skranker.“ De, der indbilde Kiønnet, at det bliver elſkværdigere ved en friere Adfærd, mene det ikke oprigtigen. Sandhed er en hellig Pligt. Løgn er en nederdrægtig og foragtelig Laſt. Overdaadighed i Spiſer (i Drikke taler Forfatteren ikke om. Ventelig forudſætter han, at den ikke kan begaaes) er ſaa modbydelig og ubeſkeden en Laſt, at man ikke har Ord til at betegne den med, ſom den fortiener. Høiagtelſe og Erbødighed for Fruentimmeret

meret har aftaget i Forhold til dets friere Opførſel. At vore Hierter derved vindes er en daarlig Tanke. „Den Magt, ſom et fint Fruentimmer har over de Mænds Hierter, der ere begavede med fortreffelige Egenſkaber, gaaer over alt, hvad hun kan foreſtille ſig ſelv. De vide vel, at det er en behagelig Forblindelſe; men de kunne ikke giøre ſig løs derfra, og ønſke det heller ikke. Vil derimod Fruentimmeret ophæve Fortrydelſen, ſaa ſtaaer det ganſke viſt i hendes Magt; hun kan meget ſnart omſkabe en Engel til en meget gammelsdags Pige.“ Naar Fruentimmeret beſidder Værdighed uden Stolthed, Belevenhed i Tale uden Paatrængenhed, og eenfoldig Prydelſe uden tvungent Væſen, da er det ſom Miltons Eva:

I alle hendes Trin Yndighed, og Himmel i hendes Øine;
Kierlighed og høi Værdighed i hver en Gebærde.

Den tredie Afdeling leverer Betragtninger over **Forlyſtelſer**. De ere de beſte, der indbyde til at være i den frie Luft. De ſtyrke Legemet og give det en blomſtrende Farve. Megen Sidden er ſkadelig. De ſmukke Videnſkaber og i Almindelighed Studeringer ere ei upaſſende for Kiønnet; men Tilſynet i Huſet bør gaae for alting. „Den ſtørſte Rigdom kan ikke befrie for denne Omſorg, og hvor nødvendig den er ved en ringere Formue, lærer den haſtige Ødelæggelſe, ſom dens Forſømmelſe drager efter ſig.“ „Pynten er en vigtig Omſtændighed i et Fruentimmers Liv. Lyſt til Pynt er det medfødt, og altſaa i ſig ſelv fornuftig og anſtændig: god Smag, Fornuft bør beſtyre den.“ I kan neppe foreſtille eder, med hvilken Vished vi anſee eders Klædedragt for at udtrykke eders Charakter. Forfængelighed, Letſindighed, Daarlighed, Dovenſkab og Skidenfærdighed ſkinne igiennem Klæderne.“ Comoedier, iſær de, hvorover Blufærdigheden rødmer, bør ikke ſees af et Fruentimmer. Det ſættes derved i den ſtørſte Forlegenhed. Sørgeſpil derimod forædle og blødgiøre Hierterne. Naar der endelig ſkal ſpilles Kort, maae det være om Ubetydeligheder. Faſt Tænkemaade og Standhaftighed giør Kiønnet agtværdigt i dets egne Øine, og give det Værdighed i vore.

Den fierde Afdeling har til Opſkrift, **Venſkab Kierlighed, Ægteſkab.** Venner ere Himmelens beſte Gaver. I deres Valg maae iſær ſees paa et godt Hierte og Trofaſthed,

hed, dernæst paa Smag og Forstand. De, der have elsket paa en Tid, da ingen Belønning kunde ventes, mod dem kan man ikke bevise sig taknemmelige nok. Uden Aabenhiertighed og den allerumistænkeligste Fortrolighed finder intet sandt Venskab Sted. „Men siger Forf., saa aabenhiertige I ogsaa ere, naar der handles om eders egne Anliggender, saa aabenbarer dog ikke den ene Vens Hemmeligheder for den anden. Disse ere hellige Eiendomme, som ikke høre eder til, og som I ingen Ret have til at gjøre Brug af." I Kierligheds Sager er det meget betængeligt for et Fruentimmer at aabne sit Hierte for andre. Blufærdigheden om intet andet holder det tilbage, i en Sag, som Verden almindeligen anseer for Spøg. Naar et Fruentimmer besidder Vaersomhed og Forsigtighed nok, er Mandkiønnet dets beste Venner. Deres Venskab er ømmere, men da det er meget nær beslægtet med Kierlighed, kan det let hænde sig, at hun der finder en Elsker, hvor hun ønskede at finde en Ven. Dog vi forbigaae Resten for at anføre dette ene Sted S. 52. „Jeg er overbeviist om, at et Fruentimmer altid er i Stand til at forandre en Elsker, som hun ikke kan skienke sin Tilbøielighed, til en ivrig og troe Ven, saafremt han er en Mand af Forstand, Sindsstyrke og Retskaffenhed. Naar hun erklærer sig for ham med ædel Aabenhiertighed og Frimodighed, saa vil Afslaget smerte ham som en Elsker; men han vil ogsaa forvinde det som en Mand, og hvad han lider, det lider han i Stilhed. Han vil beholde enhver Følelse af Høiagtelse for eder undtagen Kierligheden, som vel ikkun behøver liden Næring, og let overvældes ved for megen, men dog ogsaa i det mindste har nogen nødig. Han vil betragte eder som et ægtet Fruentimmer; og omendskiønt den forøgede Lidenskab tager af, saa beholder dog en Mand af retskaffent og ædelt Hierte altid en større Ømhed for et Fruentimmer, som han engang har elsket, og som har behandler ham vel, end for nogen anden af hendes Kiøn. Har han ikke betroet nogen anden sin Hemmelighed, saa har han Ret til at bede eder, ikke at gjøre den bekiendt. Naar et Fruentimmer betroer een af sine Veninder sine feilslagne Tilbøieligheder, saa staaer det til hende at gjøre saadant, det er ingen andens Sag end hendes alene; men besidder hun Ædelmodighed og Taknemmelighed, saa skal hun ikke røbe en Hemmelighed, der ikke hører hende selv til." Da vi ha-

have udſkrevet saa meget, og desuden ikke have Originalen ved Haanden, kan Læserne ligesaa vel som vi dømme om Oversættelsens Godhed. Vi have ikkun dette at legge til: at Stykket er desuden indrykket i Nyeſte Magazin af Fortællinger for December Maaned, 1780.

At det herved særſkilt leveres, anſee vi for meget nyttigt. Det vil uden Tvivl derved komme i fleres Hænder, og det fortiener at komme i manges.

Göttingen.

Die chriſtliche Lehre vom innern Gottesdienſt in zehn Predigten. Nebſt einem Anhange, von D. Gottfr. Leſs. Zweite Ausgabe. 1781. Stor 540 Sider i ſtor 8vo.

Neppe kiedes man ved at læſe D. Leſs's Prædikener, da de alle ere over vigtige Materier, og vidne om en tænkende Forfatter. Nærværende nye Udgave af et læſeværdigt Skrift ſkiller ſig fra den forrige deels derved, at Sagerne hiſt og her ere nærmere beſtemte og Skrivemaaden forandret, allermeeſt i den Prædiken om Huusandagten, deels ved et Tillæg af fire nye Prækener, af hvilke den første anpriſer **Følelſen af Guds Alleſtedsnærværelſe.** (Das Gefül des gegenwärtigen Gottes) den anden **den beſtandige Eftertanke paa Religionen** (Das ſtete Andenken an die Religion). I de to andre beſkrives udførlig **den kloge Omhyggelighed for at bevare Dyden.** (Die kluge Sorgfalt für die Bewahrung der Tugend). —— Det var at ønſke, at alle de, der betræde Prædikeſtolen, vilde efter D. Leſs's Exempel komme frem med nyttige og vel igiennemtænkte Sager i et jevnt og værdigt Sprog, Sager, der have og kan have Indflydelſe paa Hiertet og Sæderne, og ikke, ſom desværre ofte ſkeer, ſpilde Timen for Tilhørerne med uſammenhængende Tøi, exegetiſke Udſvævelſer, opſkruede Ubetydeligheder, Bombaſt, Væv, Platheder, ſkiæve Betragtninger, moralſk Bulderen ꝛc. ꝛc.

Wr.

Af diſſe Nye Efterretninger om lærde Sager udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 36.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Fredagen den 7de Septbr. 1781.

Hungurvaka, Pals Biſkups Saga, ok Þattr Af Thorvalldi Vidförla. Ex Legato Magnæano. Apud Severinum Gyldendal.

Hungurvaka, ſive primorum qvinqve Skalholtenſium in Islandia Epiſcoporum, *Pals Biſkups Saga*, ſive Hiſtoria Pauli Epiſcopi, & *Þattr Af Thorvalldi Vidförla*, ſive Narratio de Thorvalldo Peregrinatore, Ex Manuſcriptis Legati Magnæani, cum Interpretatione latina, annotationibus, Chronologia, tabulis Genealogicis, & Indicibus, tam rerum, qvam verborum. Hafniæ, 1778. Ex Typographeo Regiæ Univerſitatis apud Viduam A. H. Godiche. Stor, foruden 28 Sider Fortale, ſamt 4 Stammetavler, 448 S. i 8vo. Koſter 5 Mk.

Titelen viſer Skriftets Indhold, og Forfatteren til den første og største af de her samlede Hiſtorier har kaldet ſit Verk Hungervækkeren, fordi han haabede, at dets Læſere ſkulde føle en ſtor Begierlighed efter at kiende de mærkelige Mænds Levnet, ſom han her har omtalt. I Fortalen giøre det Magnæiſke Inſtituts lærde Forſtandere Rede for denne Udgave. Her underſøges, paa hvad Tid og af hvem diſſe Skrifter kan være forfattede. Hungurvaka er formodentlig ſkreven af Biſkop Magnus Giſſurſen imellem 1198. og 1200., hvorom videre kan eftersees i Fortalen til den 4de

Tome af den Islandske Kirkehistorie. Biskop **Pauls** Historie er yngre, men uden Tvivl af samme Forfatter, hvilket kan sees af Stilens og Slutningens Lighed i begge Skrifter. Efter al Anseelse har samme Mand skrevet den hellige **Thorlaks** Levnet, som haves i Manuscript. **Thorvallds** Historie er derimod rimeligviis forfattet af en Munk ved Navn **Gunnlaug**, som ogsaa har skrevet **Ole Tryggesens** Levnet. Derpaa nævnes Hielpemidlerne til denne Udgave, nemlig 18 Kodices i den Magnæiske Samling, som indeholde **Hungurvaka**, hvilke alle ere brugte, nemlig 8 i Folio fra No. 204. til 211., og de øvrige i 4to fra No. 372. til 381. Efter en Kodex i Folio, som har No. 207., er nærværende Text aftrykt. Næst ommeldte Kodices inddeeles i Antiqvos, Holanos, Jorundinos og Mixtos, og fem af dem indeholde ogsaa Biskop **Pauls** Historie. Om **Thorvalld** den bereiste haves kun tvende Papiir-Kodices af nogen Betydenhed, begge skrevne i næstafvigte Aarhundrede. En Islandsk Student, Hr. **Gudmund Magnussen**, eier den beste og tydeligste, hvorefter nærværende er aftrykt, og den, der findes blant de Magnæiske Manuscripter, rettet og forbedret. Samme Studiosus **Magnussen** har forfattet den chronologiske Fortegnelse paa de merkværdige Ting i alle 3 Historier, samt Registeret paa Navne og Ting, og er desuden Oversætteren fornemmelig af **Pauls** og **Thorvallds** Levnet. Det dernæst følgende meget gode og nøiagtige Ord-Register er forfattet af Hr. **John Olavius**. De 4 Stammetavler over de i disse 3 Skrifter forekommende merkelige Mænd har man Hr. **Thorkelin** at takke for. Noterne til Textens Oplysning ere en Frugt af Hr. Biskop **Hans Finnsens** Flid og Gavnelyst. De fem Biskopper, om hvilke **Hungurvaka** handler, ere 1) **Isleif**, som efter Pavens Ordre blev af **Adalbert**, Erkebiskop i Bremen, indviet til Bispedømmet paa Pintse-Festen. Han var en saare fattig Mand; thi han havde faa Indtægter og store Udgifter. Han var 24 Aar Biskop, blev syg under Kirke-Forretning, og døde Aar 1073. 2) **Giissur**, som Aar 1082. blev ordineret af Erkebispen **Hardvic** i Magdeburg. Han var en Mand, der kunde vinde alles Hierter, og gav meget til helligt Brug. I hans Tid blev der i Island 2 Bispedømmer, da **John Egmundsen** blev paa hans Recommendation indviet til

Bi-

Biſkop i Holum af Erkebiſpen Øſſur i Lund. Giſſur var 32 Aar Biſkop, og døde Aar 1111. til mange Bedrøvelſe. 3) **Thorlak Runolfſen** var 32 Aar gammel, da han blev Biſp, og blev ordineret i Dannemark 30 Dage før Giſſurs Død. I hans Tid døde Biſpen i Holum, **John Øgmundſen**, i hvis Sted **Ketel Thorſteinſen** blev udvalgt. Thorlak var en i alle Henſeender elſkværdig Mand, han ſad paa Biſpeſtolen i 15 Aar, og døde af Sygdom Aar 1126. 4) **Magnus Einerſen** blev Sommeren derpaa udvalgt i hans Sted. Var en meget fredelig og retſkaffen Mand, der havde alles Ynde. Han indviede Kirken i Skalholt, forøgede dens Indkomſter, og ſatte alting paa en meget god Fod for hans Eftermænd. I hans Tid døde Biſkop **Ketell**, ſom fik til Eftermand **Biørn Gilſſen**. Selv var han 14 Aar Biſp, og blev tilligemed 82 andre Mennesker indebrændt i Hvitardal Aar 1141. Efter ham blev **Hall Teitſon** udvalgt til Biſp, men han døde paa Reiſen og blev ikke ordineret. 5) **Klængr Thorſteinſon**, en lærd og veltalende Mand og Poet, blev indviet til Embedet af Erkebiſp **Aſkell**. Var formedelſt hans Mildhed, Munterhed og Gavmildhed med Fattige vel lidt af alle. Han opbygte Kirken i Skalholt fra nye af, og holdt ved dens Indvielſe et ſtort Giæſtebud. I hans Tid døde Biſkop **Biørn**, ſom fik til Eftermand **Brandr Sæmundarſon**. Selv var han Biſp i 24 Aar, fik før ſin Død **Thorlak Thorhalleſen** til Medhielper, og døde, efter at han i nogle Aar havde maattet holde Sengen, Aar 1169. Rummet forbyder os at ſkrive mere. ũ.

Lokalæte, eller kort Hiſtorie om den ſlemme Bedrager **Loke Løfeyerſon**, nemlig hans Herkomſt, Opdragelſe, Gemyt, Kunſter og Idrætter, Underfundighed, Bedragerie, Skielmſtykker og Endeligt. Uddraget af de gamle Hiſtorier og af det Islandſke overſat, med Textens korte Forklaringer, til en Sammenligning med diſſe Tiders Skik, ſamt alle og enhver til Lærdom og Advarſel. — Af Klokuþætte 10 Kap. Og han ſkal fanges i den Snare, ſom han haver tillavet dig og af Ondſkab udſtrakt. Kiøbenhavn, 1780 47 S. i 8vo. Koſter 10 Sk.

Originalen til dette mythologiſke Skrift udkom her i Kiøbenhavn 1774. i 12mo. Nærværende Overſættelſe deraf er al-

deles ikke ſmuk, endſkiønt den er troe; thi hverken er Sproget reent, ei heller Stilen ophøiet over det ſaare maadelige. I Fortalen ſkriver Forfatteren S. 4: „De ſom læſe Edder „vide, hvem Loke Løfeyerſøn har været, og hvor meget „ondt han har kommet afſted i Asgaard med falſke Poli„teſſer og alle de ſvigefulde Trækker, ſom han dog ſelv lyk„keligen gik igiennem med, lige indtil ſaadant ikke længer „vilde holde Stik for ham, og han blev indviklet og fanget „i ſit eget Garn; ja maatte tilſidſt udſtaae ſaa et forfærde„ligt Endeligt og pinefuldt Fængſel, i hvilket han endnu er, „og ſkal blive for det første til Ragnerøckur (Verdens En„de.“ Derpaa følger Hiſtorien ſelv i 5 Kapitler, hvoraf det 1ſte fortæller om Lokes Slægt og Fødſel. Hans Fader Farbøte var en grov Karl, hans Moder Løfey ſvag og liden af Vext. Heri ſlægtede han Moderen paa, og ſaae tillige meget got ud. Han var fuld af Projecter og Paafund, og kunde paſſere baade for Mandsperſon og Fruentimmer. Han kom i Samqvem med Aſerne, men ſtiftede intet got; thi foruden andre Misgierninger, ſom han begik, forvoldte han Balders den godes Død. Imidlertid vidſte han ved ſin Underfundighed og Projetmagerie at ſætte ſig i ſtor Gunſt hos Odin, i hvis Tieneſte han begav ſig. Det 2det Kap. handler om hans Kunſter, Stræger og Forandringer i Kiønnet. Han opfandt Garn til at fange Mennesker, Fugle og Fiſke med, og var, ſaa vidt Aſerne vidſte, den første, der knyttede Maſker; vidſte god Beſkeed med Madlaven og kunde gesvindt ſpiſe; var ſaa raſk til Fods, at han undertiden ſyntes neppe at røre ved Jorden; laae i med umælende Kreaturer, og paatog ſig undertiden Qvindekiønnets Natur; blev udvalgt til Tieneſte-Pige hos Thor; fødte Børn; og forvandledes ſnart til en Loppe, ſnart til en Flue; undertiden fandtes han i Fiſke- og Fugle-Lignelſe, undertiden i Sælhunde-Skikkelſe; ſnart var han en Koe, og ſnart en Hoppe. I det 3die Kap. fortælles om hans Børnefødſeler og Afkom, baade dem han avlede ſom Mand med adſkillige gifte Koner, og dem han fødte ſom Qvinde eller i umælende Dyrs Lignelſe. Iblant anden Afkom fødte han engang et Føl med 8 Fødder. Det 4de Kap. indeholder flere Lokes Bedrifter, for Ex. at han hialp Jetten Thiaſſe til at ſtiæle Aſernes Udødeligheds Æbler; at han under en Fugls Skikkelſe agerede Spion;

Spion; at han af Misundelse klippede Haaret af Sif, medens hun sov; at han bestial Freya Halskieden, og lugtede, at hun havde lagt hos Dvergene; at han dræbte Otur. Endelig handler det 5te Kap. om **hans sidste Bedrifter og Afgang**, nemlig hans store Ondskab imod Balder, og den Hevn, Aserne fik over ham, da de fangede ham, bandt ham med en af hans Sønners Tarme paa to skarpe Stene, lagde ham paa Ryggen, og hængde en Slange op i den steile Klippe, saa at der drypper Forgift i hans Ansigt, i hvilken Pine han forbliver indtil Verdens Ende. Allersidst finder man **Forfatterens Forklaring** over eller Henegnelse af Historien. Man seer vel, at denne Fortælling, hvoraf Læseren ikke kan blive synderlig klog, saasom han henvises snart til en snart til en anden utrykt Bog, har en hemmelig Betydning, hvilket ogsaa de tilføiede Noter vise; men hvortil her egentlig sigtes, skal vi ikke med Vished kunne sige. Et Par Prøver af disse Anmerkninger vil vi anføre: S. 22: „Ved Lokes „Børn, som han fik baade som Mandfolk og Fruentimmer, kan forstaaes fœtus ingenii eller Virkninger af „hans Understundighed, af hvilke nogle ligne Han- nogle „Hun-Kiønnets Art." S. 27: „Asernes Udødelighed „Æbler kan betyde daglige Levnets-Midler og Arbeide, som „en Nation næres ved." S. 33, hvor der tales om, at **Loke** reddede sit Liv, da **Brock** vilde halshugge ham, ved at sige, at ikke Halsen, men allene Hovedet tilhørte ham, findes denne Note: „Dette Stykke giver et klart Exempel paa „vore Tiders Omgang baade i Rettergang og andre Sager, „hvorledes Loke og hans Tienere kan med Udflugter, under„fundig Lov-Væverie og falske Slutninger, hielpe sig, men „forvirre andre: Ligesom og derpaa, at fromme og eenfol„dige Folk lade sig desuden tit overtale og forføre med desli„ge Udflugter, Omveie og Væverier." ω.

Samling af Vers og Poesier i adskillige Materier, forhen skrevne og nu samlede udgivne af **Friderich Christian Krag**, Sogne-Præst til Radsted Meenighed i Lolland. Kiøbenhavn, 1781. Trykt hos Johan Rudolph Thiele. 332 S. i stor 8vo.

Samlingens Historie er korteligen denne: I Anledning af Nye-Aars- og Fødsels-Dage, Bryllupper, Barseler, Dødsfald

fald ꝛc. ſkrev Forfatteren Vers. I Aaret 1773. kom hertil en Samling af Fabler, hvorom man i den kritiſke Journal No. 29. for ſamme Aar finder denne Efterretning: „Him„len bevare os og alle vore Landsmænd fra det andet Styk„ke. Sladder, ſtridende mod al ſund Fornuft, Sæder og „Smag.“ Derpaa anføres den tredie Fabel, Hønen, der er opfyldt med uanſtændige, liderlige og ublue Billeder og Ord, og ſluttes med diſſe Ord: „Obe jam ſatis! hvo „der endnu ikke troer os, ſkal til Straf læſe den hele Snees.“ Nogle af Leilighedes-Verſene have forhen været trykte, andre ikke. Diſſe med Fablerne for 1773. og 33 nye tilkomne udgiøre Samlingen. For at faae ſine Sager trykte, vendte Forfatteren ſig til adſkillige Forlæggere, og hans Anſøgning ſkulde venteligen blevet forgieves, derſom der ikke gaves en Thiele, en meget god Bogtrykker, men ſom ikke burde give ſig af med at være Forlægger. Dette hører endnu til Samlingens Hiſtorie, at Forfatteren truer at hiemſøge den lærde Litteratur med en nye Samling af Fabler. Tildragelſen lod ſig dog maaſkee bedre optegne med diſſe faa Ord: I Aaret 1781. lod et fælt afſkyeligt Uhyre ſig ſee paa den Danſke Litteraturs Horizont.

Uden Anmerkninger, thi de behøves ikke, afſkrive vi Forfatterens Beſvarelſe paa oven anførte Kritik. Naar man har læſt den, vil uden Tvivl Lyſten forgaae at læſe videre. S. 236 ſiger Forfatteren: „Ubilligt er det, naar nogen fal„der hen i et Slags enthuſiaſtiſke Ønſker over en Skribent, „ſom fremviſer den første Prøve af ſit Arbeide, udraaber „ham, uden mindſte Beſkedenhed eller Anviisning til en „heldigere Skrivemaade (hvilket ſømmede ſig langt bedre, „og nærmede ſig mere til deres Pligter), for en Forfatter, „der handler imod al ſund Fornuft, Sæder og Smag. (See „Kritiſk Journal, 1773. No. 29.) Det er jo almindeligt, at den, ſom gaaer Laſter i Møde, dømmes ſtrax „fra Vid og Sands; thi de fleſte vil heller øve dem, end „de vil ſee dem ved Lyſet i deres ſorte Farve. Det Skrift, „der indeholder Laſter, afbildede paa en naturlig Maade, „kan ei andet, end ſtride imod Sæder; og Laſter, „frembragte i deres rette Geſtalt, kan aldrig ſmage Folk „godt, ſom altid vil anſees for at have en fiin og høi „Smag; men lader dog imellem ſee en fæl Smag, ved at

„ſæt-

„ ſætte Beviſer frem, ſom dog ei beviſer noget af det, der
„ er ſagt, og ved at raabe i en martialſk Stiil: Ohe! jam
„ ſatis eſt! ɔ: O! dette er nu nok! Kunde man heri ikke
„ giøre en liden Forandring, og ved et Slags orthographiſke
„ Figurer faae kaſtet et Ord bort, og ſat et andet i Stedet:
„ Ohe! non ſatis eſt! ɔ: O nei! jeg har en Flok! Det var
„ bedſt, at giemme ſlige andægtige Ønſker til man ſaae, at
„ nogen var ſaa dumdriſtig, at bruge Pennen imod en
„ Stats Drivefieder: Religionen, eller dens ſtørſte Hiul:
„ Regieringen, ſom driver hele Uhrverket. De to bør en-
„ hver redelig Underſaat i et Land forſvare lige til den ſidſte
„ Draabe Blod. Hertil er jeg altid færdig!" S. 239:
„ I den ubegribelige Skabnings Kiede er Menneſket at an-
„ ſee, ſom en Soel iblant de andre Skabninger paa Jorden.
„ Saa længe Menneſket elſker Dyden, faaer det flere Tilbe-
„ dere, end det ſelv kan tænke; det faaer hemmelige Beun-
„ drere i Overflødighed, og det, ſom mere er, det faaer
„ Misundere. Skiuler det ſig derimod i Laſternes Taage,
„ da falder al dets Herlighed og Værdighed bort i det ſam-
„ me; for ſaadant et Menneſke haves ingen Høiagtelſe, in-
„ gen elſker ham, men han bliver foragtet, beſpottet og
„ vanæret. Til nu at foreſtille Dyder og Laſter, er det,
„ der ſkrives Fabler, og for at træffe dem paa det beſte ud-
„ trykte, laanes Kreaturenes Navne, Natur og Egenſkaber,
„ for dermed at pege paa Menneſket."

Til en Prøve paa de nye tilkomne Fabler afſkrive vi ikkun et Vers af den 23de Fabel, ſom har til Opſkrift, Xantippe.

„ Hun ſkieldte ham (hendes Mand), og bandede
Saa hæſſelig, ſom nogen kunde
Det giøre; thi naar Dievlene
Fik Magt med hende nogenlunde,
Da hørte man nye Modens Eeder,
Som hun udøſte uden Skam
Mod ham. Han hende venlig beder,
At hun for dem vil ſkaane ham."

For Forfatteren ſkulde det ingen Ulykke have været, at have en ſaadan Xantippe til Kone. Hun ſkulde bedre have ſørget for hans Ære, end han ſelv har giort. Hun ſkulde have op-

opbrændt hans Haandſkrift, og nødt ham til at anvende ſit Pund paa noget, hvortil han var bedre oplagt.

„Thi naar han tænkte, at han beſt
Var rolig i ſit Læſe-Kammer,
Da kom hun ind, ſom Ild og Peſt,
Og giorde ham den ſtørſte Jammer;
Hun tog hans Bog, rev den i Stykker,
Og brændte den paa Ilden op.
Hun ſagde: ſee! ſee, hvilke Nykker,
Du bruger her, du lade Krop!
Maaſkee du dig vil bilde ind,
At ſidde her og altid læſe?
Nei! nei! Xantippe er ei blind!
Du Skurk! du komme ſkal og blæſe
Ad Ilden under Middags-Gryden;
Thi ellers faaer du ingen Mad,
Saa jeg kan høre det paa Lyden,
Gak hen og hent mig ſaa et Fad.“

Det unyttige Arbeid, at viſe Forfatteren ſine mange grove og utilgivelige Feil, paatage vi os ikke. Andre vilde ikke behøve det, og ham vilde det ikke nytte. Naar Forfatterens Forbrydelſe beſtod allene deri, at han er en uſel og elendig Skribent, var Skaden ikke betydelig; thi

quel mal après tout peut faire un pauvre Auteur?
Ruiner ſon Libraire, excedes ſon Lecteur,
Faire ſifler par tout ſa charlatanerie,
Ses faux raiſonnemens, ſa folle theorie.

Men naar en Mand, der burde paaminde andre ikke at give Forargelſe, og lære dem, at man endog ſkal aflægge Regnſkab for unyttige Ord, tillader ſig ublue Snak, da kan man ikke ſige andet end dette:

Heu! pudet effari, perituraque prodere fata:
Namque hoc dedecus eſt ſecli, morumque ruina.

Naar Ungdommen, forblindet af Lidenſkaberne og henrevet af Vellyſter, ſpotter Dyd og Sæder, da bejamrer man den raſende Ungdoms Udſvævelſer; men naar en Mand, ſom Lære-Embedet er betroet, ikke allene lader trykke, men endog mod alles, lige til Pøbelens, Paamindelſer, paa nye oplægger ſmutſige ublue Sager, da blues man over den menneſkelige enten Svaghed eller Formaſtelſe. At denne almindelige Dom

mod

mod Skriftet ikke har været Forfatteren ubekiendt, ſees tydeligen af Fortalen, hvoraf vi til Beviis anføre nogle Steder. Strax i Begyndelſen ſiges: „Det er temmelig farligt i diſſe „ (i Henſeende til den lærde Literatur) virkelig kritiſke Tider, „ at lade noget Skrift, af hvad Slags det end er, og til „ hvad Videnſkab det end henhører, ved offentlig Tryk komme for Lyſet, formedelſt de alt for ſkarpe Domme, der fældes over ſligt: ikke blot af Lærde, men og af Læge, ſom „ ofte dadle det, de hverken har mindſte Indſigt i, eller formaaer at danne i en bedre Form. Men vilde enhver Skribent lade ſig ſkrekke af andres utidige Domme, da maatte „ Mod og Lyſt til Videnſkaberne forſvinde, Kunſtdomme „ beholde Seieren, og mangen erfaren og flittig Bogtrykker bringes i den ſtørſte Armod. Hvem ſkulde han da takke derfor? Den lærde og ulærde Kunſtdommer, ſom, ved „ at ville bedømme alle Skrifter, der udkomme ved Trykken, „ efter ſit eget Hoved, kan henfalde til et virkeligt eller muligt Pedanterie. Hvad ſkal da Forfattere, der vilde anvende Tiden til Nytte, og øve ſig i Videnſkaber, tænke? „ De maa tænke: Kunſtdommerne og Pøbelen vil ſkruppe „ dig haardt? Hvorfor? Fordi du ei endnu er kommen ind „ i det allerhelligſte af Palladis Tempel, ei heller opløftet „ paa Parnaſi høieſte Spidſe. Tys! — men hvo der vilde „ prøve herpaa, maatte jo krybe først, og ikke ſkruppes for „ ſterkt, ſaa ſlap maaſkee mangen een derind eller derop, „ ſom i ſit første Forſøt bliver ſtødt Hovedkuld tilbage.“ — „ Men jeg er ſelv ikke bange, at lade mine Poeſier komme „ ud.“ — Hvad enhver Læſer vil dømme herom, kan være „ mig lige meget.“ Uden Tvivl er det Forfatterens ramme Alvor; thi Bogtrykker-Preſſernes Gang ſynes at være det meſte, der ligger ham paa Hiertet. „Det var bedre, ſiger han et andet Sted, at dømme lidt for mildt (ja, naar der var mindſte Haab om Forbedring) „ end alt for haardt; thi „ ved det første bleve mange opmuntrede til Videnſkabernes „ Dyrkelſe (herved kan Forfatteren umulig forſtaae andet end at udgive Smørrerier) „ da kunde man ſige: jam ſudant „ prela! men formedelſt det ſidſte kunde det ikke komme til „ at hedde andet, end: jam frigent prela.“

Kort Udtog af Hendrik den Fierdes Konge i Frankrige hans Levnetsbeskrivelse. Af det Franske oversat. Kiøbenhavn, 177. Hos Pierre Steinmann, Boghandler. Stor 29 Sider i 8vo. Koster 8 ß.

Et elendigt Udtog, skiødesløs sammenkastet uden Valg og Sammenhæng. Man seer vel S. 22. at Hendrik var en Helt, en Fader for sit Folk, en Menneskeven, der havde en behagelig udvortes Anseelse, var maadelig høi, havde en bred Pande, levende Øine, en krum Næse, brune Haar, hvilke allerede i hans 33te Aar begyndte at blandes med graae, og som med alle disse Fuldkommenheder forenede en uordentlig Kierlighed til Spil og Fruentimmer og en stor Lyst til muntre Indfald; man finder ogsaa hans Begivenheder fortalte i chronologisk Orden, men ingen Tildragelse er udført, ingen Handling sat i noget Lys. I et Udtog burde man dog paa en taalelig og nogenledes interressant Maade fortælle de vigtigste Ting, hvorimod man kunde udlade Smaating, som ingen Indflydelse have paa Hovedsagen; men i at anføre Bagateller er dette Udtogs Forfatter fuldkommen saa vidtløftig som i at beskrive de betydeligste Tilfælde. Med en Prøve angaaende Hendriks Fødsel vil vi opvarte vore Læsere S. 3. „Da Johanne Albert var svanger med denne „Prints, saa maatte hun love hendes (sin) Bestefader, „at hun vilde synge, naar hun var i Barnsnød: paa det „at, sagde han, du ei skal føde et grædende og arrigt Barn. „(en temmelig klog Bestefader) Princessen holdt rigtig Ord, „og Uanseet de Smerter hun led, begyndte at synge en „Vise, (lystig at høre) saasnart hun hørte ham komme ind „i Kammeret. Barnet kom til Verden uden at græde eller „skrige, (hvor kunde det andet?) og blev strax af Bestefaderen bragt ind i hans Kammer, hvor dets Læber blev „smurt med Log, (ventelig Hvidløg) og han lod det sue „en Draabe Viin af hans Guld-Beggere. Han giorde dette, paa det at Barnet skulde faae et mandigt og sterk Temperament." (vel betænkt og vel udført) — Oversættelsen er Udtoget værdig, ussel og jammerlig. Manden forstaaer hverken det danske Sprog eller dets Retskrivning. Ikke en Side uden Feil. Allevegne mens istedenfor: men, og da — saa hvert Øieblik. S. 14. „Mine Venner, dersom Fav-

„nen

„ nen feiler eder, da samler eder efter min hvide Fiæder.“ S. 16. „Satyren Menipée giorde ved sine bidende og spit„ sige Ord den rebelliske Foreening meget lettelig.“ S. 24. „ Kongen førte mange Kriger.“ Slutningen, som vi ikke „ forstaae, er denne S. 29. „Det er noget, som Konger „ ey pleyer at giøre, mens Kierlighed til mine Under„ saatter, giør Alting muelig og berømmelig.“ Vilde man dog først lære at bogstavere og forstaae sit Moders-maal, førend man gav sig af med at skrive eller oversætte!

ω.

Efterretning om Skye-Pumpen den 18 Augusti 1779, ved S. M. Holm. Kiøbenhavn, trykt hos Joh. Rud. Thiele. Stor 12 Sider i 8vo foruden fem Kobbere. Koster 1 Mk.

I Adresse-Avisen No. 144 for Aaret 1779 skrev Hr. Prof. Kratzenstein i Anledning af den Friderichsbergiske Hvirvelvind: „Jeg beklager meget, at ingen af dem, jeg haver ta„ let med, have været saa behiertede nøiagtig at betragte „ dens Dannelse, men de have alle skiult sig derfor, hvortil „ den stærke Regn, hvis Draaber har været saa store som „ Hasselnødder, og den Mening, at det var en sædvanlig „ Hvirvelvind, meget har bidraget. Det vilde være behageligt for Publikum, om de, som have havt Mod og Lei„ lighed at see dette Skyerørs første Oprindelse, Fremgang „ og Ende, vilde meddele en Beretning derom, og angive, „ hvor stor dens underste Ende efter Anseelse haver været, „ og hvor høit den gik over Jorden.“ Dette foranledigede Hr. Holm, som i No. 335 i Nyekongensgade nøie havde betragtet dette Særsyn og dets Forandringer, at meddele Publikum sine Jagttagelser, og at foranstalte 5 Kobbere efter hans egne over Phænomenet strax forfærdigede Tegninger. Man erindrer vel endnu, at denne Skye-Pumpe indjog mange Skræk, da den ved sine adskillige Omsvøb over Vesterbroe imellem Byen og Friderichsberg rykkede nogle Træer op med Roden, nedbrækkede Plankeværker, rev Tagsteen af Husene, trak et Lysthuus op i Luften og splittede det ad, opløftede en Pram og førte den bort paa et andet Sted, opsuede en middelmaadig Park m. v., men hvorledes Aarsagen til disse Virk-

Virkninger ſaae ud, kan nu enhver, der enten ikke havde Mod eller Leilighed til ſelv at betragte den, ſee af Hr. Hs. Tegninger og den derover giorte Forklaring. Klokken 1½ om Eftermiddagen ſaaes i Nordveſt en temmelig tyk Skye af Skikkelſe ſom en Støtte, jevntyk til begge Ender, at nedſænke ſig fra de mørke Skyer; den var hvidagtig, dog af Hagel og Regn hiſt og her meget dunkel, ſom den 1ſte Tavle udviſer. I denne Skikkelſe begyndte den meer og meer at nærme ſig, og optrak meget ſagte mod Midten af Byen lige i Sydoſt. Da den omtrent var kommen til Kongeveien, dreiede den ſig lidt mere mod Oſten. Den ſynes nu at have runde Streger fra neden opad, der lignede Skruegange, og var ganſke tyk. Vinden dreiede ſig derefter til Nordoſt, hvorved Støttens nederſte Ende gik mere til den veſtlige Side, og fik derpaa, ſom den anden Tavle viſer, Skikkelſe af en uregelmesſig Spilletop af hvidagtig Farve og neden til ganſke ſmal. Snart udvidede, ſnart trak den ſig ſammen, og omendſkiønt dens Skruegange nu og da tydelig viiſte ſig, havde de dog undertiden en ſaa utrolig Fart, at man neppe kunde fæſte Øiet derpaa. Noget efter blev den lidt mindre, og tog over Veſterbroe Veien til Amager mellem Tømmerpladſen og Byen. Den havde nu, ſom den 3die Tavle foreſtiller, forandret ſin Skikkelſe til en lang ſmal Cylinder, der ſtod lige fra Jorden til Skyerne, og ſyntes at gaae i et jevnt Skrueomløb med den nederſte Ende mod Sydoſt og den øverſte mod Nordoſt lige over Byen, hvorpaa den gik til Sydoſt. Den 4de Tavle viſer, hvorledes den ſaae ud, da den langt ud paa Søen imellem Amager og Sielland gik i tu, og udſpredte fra ſig hvide Skyer, hvilke havde ſamme Kredsomløb ſom den ſelv. Nu begyndte den at formindſkes, og af den 5te Tavle ſees, hvorledes den øverſte Ende lod ſig tilſyne, efterat Stammen ſelv paa det øverſte nær var forſvunden. Undertiden ſkruede den ſig høiere op, og giorde ligeſom mørke Huller omkring ſig. Naar Skyerne ovenfor lode ſig ſee, ſyntes de at have ſamme Hvirvelfart ſom Skyepumpen ſelv. Diſſe tilligemed de Skyer længere fra, hvirvlede med, bleve endelig indviklede i Moderſtøtten, ſom fortſatte ſin Hvirvelfart høit oppe i Luften, indtil de høiere Skyer hindrede Øiesynet. Kobberſtykkerne ere meget vel ſkikkede til at give Be-

greb

greb om Phænomenet, og det havde været at ønske, at man havde faaet Beretning derom fra flere, da een neppe nøie nok har kunnet observere alting. ω.

Qv. Horatii Flacci Første Satyra af den første Bog oversadt paa danske Vers af Jacob Worm Skielderup Sogne-Præst til Hofs Præstegield i Jarlsbergs Grevskab. Hertil er føjet et andet lidet Satyrisk Vers. Christiania, 1777. Trykt hos Samuel Conrad Schwach. 15 Sider i Octav.

I en bag paa Titelbladet aftrykt saa kaldet Erindring giør Oversetteren følgende Regnskab for sit Arbeide: „For at døve Følelsen af adskillige Smerter baade i Sind og Skind har jeg, iblant andet, fornøjet mig med at oversette denne Horatii første Satyra af første Bog, hvis Indhold jeg har fundet meget behagelig. At Oversettelsen er saa god, som den kan være, troer jeg ingenlunde. At den er somme Steder noget frie, veed jeg. Og om nogen vilde sige, at den paa andre Steder er noget tvungen, og at jeg havde bedre truffet Autors Mening, om jeg der og saa nøje havde fulgt hans Ord, torde jeg ej negte det. Imidlertid haaber jeg dog, at denne Oversettelse med Fornøjelse kan læses saavel af Lærde, som Ulærde, og dermed er opfyldt mit Øiemerke med at lade den trykke." Man læse nu Begyndelsen:

Siig dog Mæcenas! hvi slet ingen Mand vil være
Fornøiet med sin Stand, men alle Folk sig kiære,
Og stedse roser dem, som andre Veje gaaer,
Skiønt de af Skjebnen tit har faaet bedre Kaar.
En Bonde, som faaer Lov til Byen hen at drage,
Han priser Kiøbsted-Mand og sine gode Dage.
Og hvo kan tale nok om disse Kjæremaal?
Om han som Fabius end havde Mund og Skraal.
Ti tusind Tønder Rug du paa din Loe kan age,
Mon derfor du meer Rum, end jeg, har i din Mage?
Kiere gode Mand! — — — nos
Consilium dedimus Sullæ, privatus ut altum Dormiret.

da De uden Tvivl lykkeligen har opnaaet Deres første Hensigt,

sigt, hvorfor vilde De paadrage Dem selv nye Fortrædeligheder? Det Almindelige trænger ikke til Deres Oversettelse. Allerede for mange Aar siden har det en, som Deres langt fra ikke kan settes i Ligning med. Deres satyriske Vers forstaae vi intet af, uden det skulde være dette: at der var engang en Pèr Klokker, der havde en Krykke, hvormed han slog Sille og dette synes os mere tragisk end satyrisk.

Nu jeg alt hiulpen er, hvad nu først har den Lykke
At forekomme mig endog Pèr Klokkers Krykke.
Det skal sig passe næt i en Poetisk Sang,
Det ved min muntre Geist skal faae en herlig Klang.
Du lille Stykke Træe! Ach kunde du kun tale,
Du skulle Silles Ryg og Arme nær asmale
Det Territorium, hvor hersker dette Spir,
Det Hakke-Bræt hvorpaa det liflig Tone gir.

Al den Oplysning vi kan give om Stykket bestaaer i en Efterretning, der er trykt foran, saa lydende: „For at udnytte det Rum, som endnu er tilovers paa Papiret vil jeg til ovenskrevne Satyra føje et lidet satyrisk Vers, som for nogle Aar siden er kommet mig i Hænderne.“ Efter Verset følge 5 Noter, som vi ei heller kan finde Rede i. Vi see dog deraf, at Sille fik noget af Krykken, men i al Kierlighed.

Flensborg og Leipzig.

Gemeinnützige Erläuterung der gesammten heiligen Schrift, nach D. Luthers Ueberseßung abgefaßt von Ingwer Petersen, Prediger zu Keitum auf der Insel Silt. 1780. Im Kortenschen Buchhandlung. Stor 477 Sider i 8vo.

Hr. Petersen paastaaer i Fortalen, at der ere kun faa, der forstaae Luthers Bibeloversættelse, hvilke altsaa umuelig kan læse den med Opmerksomhed, Fornøielse og ret Anvendelse. Dette Skrift skal derfor indeholde det for hver Mand nødvendige af saamange grundige, men for de fleste utilgængelige, Skriftforklaringer og Oplysninger, saavidt Luthers Oversættelse derved kan blive tydeligere og mere brugbar, og altsaa giøre der mueligt for alle at læse Bibelen med Nytte og Forstand. Til at opnaae saa vigtigt et Diemerke har Hr. P. arbeidet, men om han ved dette sit Arbeide fuldkommen har

opnaaet

opnaaet eller kan opnaae det, derom tvivler han selv. Ved at samle disse Oplysninger har han giort sig ei allene den mueligste Tydelighed men og den mueligste Korthed til en Hovedregel, og det har ikke været hans Hensigt nogensteds at forandre men kun at oplyse Luthers Oversættelse. Vi kan ikke andet end anse dette for en overdreven Ærbødighed, og ere visse paa, at dersom Luther havde oplevet vore Tider, da Skriftforklaringen er kommen til en Høide, som den i hans Tid hverken havde eller kunde have, skulde han selv have rettet og forbedret meget i sin Oversættelse. Vi troe ogsaa, at Oversættelsens omhyggelige Rettelse baade i Hensende til Meening og Nøiagtighed vilde været den allerbeste Oplysning over adskillige Steder, som i Mangel heraf falde dunkle og uforstaaelige — Forved enhver af de bibelske Bøger staaer en kort historisk Efterretning tilligemed Hovedindholden. Derpaa følge Oplysningerne selv, hvilke efter Forfatterens Plan kan være visse Læsere af Luthers Bibeloversættelse behielpelige til at tænke sig noget fornuftigt ved adskillige Steder, som forteligen ere forklarede. Hr. P. synes ellers lidet eller intet at have benyttet sig ved dette Arbeide af de nyeste Fortolkeres vigtigste Oplysninger og Oversættelser.

Wr.

❀ ❀ ❀

Subskriptions-Plan
til
Abbed Millots Verdens Historie.

Længe har man savnet en almindelig Historie, der var forfattet saaledes, at den med god Orden og Paalidelighed tillige forenede den Egenskab, at kunne med Fornøielse læses af alle, der attraae noget meer end de første Grunde, som læres i Skolerne, men hvis Leilighed det dog ikke er at fordybe sig i vidtløftig Læsning og lærde Undersøgelser. Vi havde engang det visse Haab, at see denne Mangel afhiulpen ved een af vore egne Lærde; men ikke saasnart havde han givet os de modneste Prøver paa sin Dueligbed i dette Fag, før endnu vigtigere Forretninger kaldte ham fra at gaae videre

paa

paa denne Bane. Der vil ventelig en Tid hengaae førend en Mand opſtaaer, der kan følge hans Spor, og imidlertid mangle vi en brugbar Verdens Hiſtorie. Til at bøde paa denne Mangel findes neppe noget bedre Værk end Elemens d'Hiſtoire generale, forfattet af Abbeden Hr. Millot, i 9 Tomer i 8vo ved Hertugens af Parma Opmuntring. Kienderes gunſtige Domme om dette Værk har tilſkyndet mig at beſørge en vel udarbeidet Overſættelſe deraf i vort Sprog under Titel: **Abbed Millots Verdens Hiſtorie. Af det Franſke overſat og forbedret ved P. M. Trojel.** Foruden Overſættelſens Rigtighed og Zirlighed ſkal man ſtræbe at give Værket al muelig Fuldkommenhed ſaavel ved Forbedringer og Rettelſer, der kunde behøves i den Danſke Hiſtorie, ſom andre Steder, og tillige benytte ſig af de Tilſætninger, ſom Hr. Juſtitsraad **Chriſtiani** har tilføiet ſin tydſke Overſættelſe. Den danſke Overſættelſe ſkeer efter den nyeſte franſke Udgave i Schweitz 1778, og bliver ligeledes i 9 Tomer. I Haab om at finde mange Kiøbere vil jeg indrette Prisen paa det billigſte og overlade dem, ſom ſuſkribere inden October Maaneds Udgang Arket for 2 ß. paa Trykpapiir og $2\frac{2}{3}$ ß. Skrivp., hvilket vil blive omtrent 3 Mk. for hver Tome paa Tryk- og 4 Mk. paa Skrivp. Ved den første Tomes Levering betales den følgende forud og saa fremdeles. Med Trykningen begyndes ſtrax, og jeg haaber at kunne levere den første Deel færdig ſidſt i October Maaned og ſaaledes hver 8de Uge en Tome. Efter Subſkriptionstiden bliver Prisen 1 Mk. høiere for hver Deel

Gyldendal.

Af diſſe Nye Efterretninger om lærde Sager udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 37.

Kiøbenhavnſke

Nye Efterretninger

om

lærde Sager.

II. Hæfte. Fredagen den 14de Septbr. 1781.

Oeconomiſk Reiſe igiennem de nordveſtlige, nordlige og nordoſtlige Kanter af Island, ved Olaus Olavius, Kammer-Secretair, ſamt Tolder og conſtit. Conſumptions-Forvalter i Skagen; tilligemed Ole Henchels Underretning om de Islandſke Svovel-Miner og Svovel-Raffinering; ſamt Vice-Markſcheider Chriſtian Zieners Beſkrivelſe over nogle Surtebrands-Fielde i Island. — Efter Hans Kongel. Majeſts. allernaadigſte Befaling ved det Veſtindiſk-Guineiſk-Rente og General-Told-Kammers Foranſtaltning udgivne med nogle Anmerkninger, Regiſter og Forberedelſe, ſamt et nyt Landkort og 17 Kobberſtykker. 2 Tomer i 4to. Kiøbenhavn, 1780. Paa Gyldendals Forlag. Koſter 4 Rdlr. paa franſk Skrivp. og 5 Rdlr. 3 Mk. Medianpap.

Dette Verk indbefatter, ſom Titelen viſer 5 Stykker: Conference-Raad Erichſens Forberedelſe udgiør noget nær en tiende Part af Værket; Secretair Olavii Reiſebeſkrivelſe 664 S.; Hr. Henchels Efterretning 68 og Zieners 20 Sider.

Forberedelſen er et vigtigt Stykke, da den indeholder en udførlig Hiſtorie om de nyere Foranſtaltninger til Islands Opkomſt og Næringernes Forbedring der. Forf. begynder med den nyttige Anordning om Stift-Amtmandens Opholdſted paa Landet, ſom blev iverkſat 1770. Han taler derpaa S. 5 om Land-Commiſſionen, ſom i Aaret 1770. blev overſendt,

og anfører Hovedpoſterne af dens Inſtruction; S. 16 om et oeconomiſk Fond for dette Land af 4400 Rdlr., ſom det forrige almindelige Handels-Compagnie havde maattet bøde for ſlet og fordervet Meel. S. 18 og 22 Anordninger om øde Gaardes Optagelſe, ſamt om Giærder og Tuers Jevning, med deres Virkninger, og de i diſſe Henſeender uddeelte Premier, ſaa vel af den Kongel. Kaſſe ſom af Landhuusholdnings Selſkabet. Efterretningen om de adſkillige Forſøg med Korn-Avling ſlutter Forfatteren S. 41 med denne, uden Tvivl meget vigtige Betænkning: „ Udfaldet i Tidens Længde vil omtrent blive dette, at om endſkiønt Korn-Avling neppe vil kunne nogenſinde blive nogen Hoved-Artikel i det Islandſke Jordbrug, vil den dog aldrig blive at ſætte reent af Sigte, men meget meer agtes at fortiene, ogſaa at tages med, ſom et Tilſtød til Landnæringen, helſt i de Egne, hvilke frem for andre ere bequemme dertil, at forſtaae, naar Kundſkaben om den rette Omgang med dets Drift, efter Landets Himmel-Egn og Jordsmon først er bleven nogenledes rodfæſtet og almindelig iblant den bedre Deel af Landets Indbyggere.“ S. 42 anføres Bondens Erlend Sivertſens Flid, i Henſeende til det i Island falden-de vilde Korns Benyttelſe, ſom ſynes at kunde blive meget fordeelagtig for dette Land. S. 43 handles om Havedyrkningen, ſom har god Fremgang, og S. 50 om Kartoffel-Avlen, ſom og giver temmelig godt Haab, men Træe-Plantningen S. 55 har hidtil ikke haft ſynderlig Lykke. Derpaa gives S. 59 Efterretning om nogle til Almuens Nytte trykte og uddeelte Skrifter, og S. 65 om Arbeidet paa en nye og efterrettelig Jordebog over Island, ſom ikke endnu er kommen i Stand. S. 74 følger en udførlig Beretning om Faare-Avlen og Faare-Sygens Standsning ved de befængte Faars Udryddelſe; en merkelig Operation, ſom er bleven udført fra 1772. til 1779. paa en Strækning af 150 Miles Omkreds.

Af Efterretningen om Reensdyrene S. 94, vil vi anføre det fornemſte med Forfatterens egne Ord: „ Hr. Stift-Amtmand Thodal foranſtaltede nogle 1771. overførte fra Finmarken til Island, for at forſøge at forplante dem didhen, og med det ſamme baade en nye Benyttelſe af de vidtløftige, men ubrugte, Fieldſtrækninger, og at berede Landet i Tiden en hidtil ukiendt Næringsvei. De faa af diſſe, ſom man hav-

havde faaet levende til en Egn, som var beqvem til deres Underholdning, havde ei allene naaet deres Kræfter igien, omendskiønt de ved Ankomsten vare meget forkomne, men havde og 1776. allerede formeret sig til omtrent 11 Stykker. Da nu Erfaringen saaledes havde viist, at dette Slags Dyr kunde leve og finde Føde i Island, baade Vinter og Sommer, behagede Hans Kongel. Majest., da bemeldte Hr. Stift-Amtmand, og Sysselmand Thorsten Magnussen, giorde Anmodning derom, allernaadigst at bevilge 1777., at nogle flere maatte sendes derover, og Bekostningen paa deres Indkiøb, Pleje og Overførsel udredes af Høistsammes Kasse. Kammeret anskaffede altsaa i Finmarken 30 Stykker, nemlig 6 Hanner og 24 Hunner, af hvilke de 23 af begge Slags den samme Sommer kom levende og friske til Havnefiord i Island, endskiønt de, da de bleve afskibede fra Finmarken, vare meget svage, formedelst den i samme Aar indfaldne strenge Vinter." „Efter dette Aars Efterretninger have disse sidste Dyr formeret sig meget anseelig, og holde sig meest deels i Guldbringe, og deels i Arnæs Syssel, hvor imod de første, af Stift-Amtmanden indførte, fornemmelig holde sig paa en vis Strækning i Rangervalle Syssel."

Derefter kommer Hr. Conference-Raaden S. 95 til Handelen og Fiskerierne og anfører de Anstalter, som ere føiede til sammes Forbedring, deels i det almindelige Handels-Compagnies Tid, men fornemmelig siden Handelen fra 1774. af er ført for Kongel. Regning. Indretningerne til at drive Fiskeriet længere ude fra Landet med større Fartøier, Forbudet mod uberettiget Fiskerie og Handel, Taxtens Forandring ved Forordningen af 30te Mai 1776., Meel-Malingens, samt en bedre Spinde- og Væve-Maades Indførsel, og Anlæggene til Fiskerie paa Nord- og Østerlandet, udgiøre Hoved-Posterne i disse Foranstaltninger. De Islandske Kysters Opmaaling S. 138, som lykkelig var begyndt, er uheldigen standset ved de Personers Død, som skulde bruges dertil, men vil dog uden Tvivl blive fortsat. S. 146: I Aaret 1776. udkom et Kongel. Rescript om Veienes Forbedring og et andet om et Postvæsenets Indretning i Island, hvilke end mere blev udvidet i Aaret 1779. S. 156 om Medicinal-Væsenets Forbedring. S. 161 Indretning af et astronomisk Observatorium, og S. 165 den gamle Islandske

Litteraturs Forfremmelſe. Angaaende de vigtige Anlæg til at koge Salt ved de heede Kilder, fortaller Hr. Conference-Raaden S. 172 hvad der i de ſidſte Aar er foretaget og henviſer, i Henſeende til det foregaaende, til de Islandſke Maaneds Tidender; men det vilde uden Tvivl være mange behageligt, at have diſſe Verkers Hiſtorie ſamlet paa et Sted, i ſær naar de engang komme i fuld Drift. Endelig ſluttes denne Forberedelſe med Efterretninger ſaa vel om adſkillige til Island, og for Islands Skyld til Norge og Sverrig, foretagne Reiſer, ſom og om dette Verk, i hvis Udarbeidelſe Hr. Conference-Raaden har haft megen Deel.

Secretair Olavii Reiſe-Beſkrivelſe beſtaaer af en kort Indledning, hvori berettes, naar og i hvad Orden de 3 Reiſer, hvoraf den er en Frugt, ere foretagne, og af 9 Hoved-Stykker, hvoraf de 7 første handle om: 1) Iſefiords Syſſel; 2) Strande- 3) Hunevands- 4) Skagefiords- 5) Hefiords- eller Vadle- 6) Thingøes eller Nordre- og 7) Mule-Syſſeler, det 8) indeholder adſkilligt Natur-Hiſtorien, ſamt Alderdoms Levningen med videre vedkommende, det 9) og ſidſte Stykke et Tillæg om Bredefiorden, med en Beſlutning om Landets Folkemængde. Ethvert Syſſels Beſkrivelſe er, efter Materierne, afdeelt i mindre Stykker, ſom handle om Strækningens Beſkaffenhed; om Jordbruget; om Fiſkeriet: om blinde og aabne Skiær, Skibshavne, Ankerpladſe og andet Søefarten vedkommende og om Drive-Tømmeret. Beſkrivelſerne over Jordbrugets Tilſtand ſee temmelig bedrøvelige ud med hele Liſter paa ødelagte Gaarde, dog ſeer man Mueligheed, Haab og nogle Begyndelſer til Forbedring. Efterretningerne om Fiſkerierne ere oplyſelige og vel indrettede og S. 79 i den første Afdeeling, ere de forekommende Fiſke nævnede med ſyſtematiſke ſaa vel ſom Islandſke og Danſke Navne, deels efter Forfatterens egne Jagttagelſer, deels og efter Olaſſens og Poulſens Reiſe-Beſkrivelſe.

I den 8de Afdeeling findes adſkillige brugbare Efterretninger til Landets Dyr- og Mineral-Hiſtorie med nogle Tegninger, ſaaſom af Sqvalus glaucus, og af en Hay-Unge udſkaaren af Moderen. Opdagelſen af Blyants-Erts (S. 594) ſom nøiere ſkal undersøges, kan maaſkee blive af megen Vigtighed. I øvrigt findes og i de andre Afdeelinger af dette Verk adſkilligt til Natur-Hiſtorien henhørende, hvorpaa dene

ne Reise ellers ikke er saa riig, som Olaffens og Poulsens. Iblant de mange Tillæg og Anmerkninger af Hr. Conference-Raad Erichsen, som meget forhøie dette Verks Værdie, vil vi allene nævne Efterretningen S. 305 til 318, om de af Hr. Liv-Medicus Aaskov og Professor Abildgaard anstillede Forsøg med Islandske Suurbrønds-Vande, hvoraf en Deel synes at have ligesaa megen eller mere medicinsk Nytte end Pyrmonter-Vandet; samt den udførlige Anmerkning S. 655 til 664, som viser at Island har i sin Folkemængde fra 1703. til 1769. tabt 4243 Mennesker eller næsten en tolvte Deel af sine Indbyggere.

Hr. Henchels Underretning om Svovel-Minerne og Svovel-Raffinering giver mange gode Oplysninger, og i Zieners Beskrivelse har man en temmelig udførlig Beskrivelse over Suurbrønds-Kilderne omkring Isefiords Dybet, omendskiønt han ellers ikke har opfyldt sin Reises Hensigter.

Ved det Landkort, som følger med dette Verk, har Hr. Conference-Raad Erichsen, i Mangel af Forraad paa corresponderende Observationer, været nød til at lægge det forhen ved Olaffens og Poulsens Reise udgivne Kort til Grund, men rettet de deri indløbne Feil i Stedernes Angivelser og Navne, tilføiet adskillige flere, ved hvilke noget i sær var at merke, og derimod udeladt endeel mindre fornødne og til deels urigtige. Af de øvrige 17 Kobberstykker henhøre 6 til Natur-Historien, 4 til Efterretningen over Svovel-Minerne, de øvrige forestille Havne, varme Kilder, Antiqviteter og Redskaber.

Den Mødlidende, et Drama i fire Optog, i ubunden Stiil forfattet af Hr. **Mercier**, og nu paa Dansk oversat. Kiøbenhavn, 1778. Trykt paa Boghandler Pierre Steinmanns Forlag, og findes hos ham til Kiøbs. 116 S. i 8vo. Koster 32 Sk.

Hr. Merciers L'Indigent fortiener just ikke Navn af noget Mesterstykke, dog lader det sig af dem, der ikke ere alt for nøie regnende, læse med Behag og Nytte. At det har smukke Steder, er unegteligt. Disse har virket paa Hr. Kammer-Herre (den Gang Etats-Raad) L**********, som derfor paatog sig dets Oversættelse og dedicerede den til sin Frue til et Beviis paa hans oprigtige Kierlighed og Høiagtelse, og en

Prøve paa hans Taknemlighed for Fruens venſkabelige og utrettelige Omhyggelighed. Overſættelſen er ligeſom Originalen intet Meſterſtykke. Kun et Par Prøver til vor Doms Beſtyrkelſe: S. 44: „det er nu ti Gange, at jeg kommer „ her. S. 46: „Det er hverken Fødſelen eller berømmelige Handlinger, hvorved de tage ſig ud." S. 60: „Det „ er efter (ſkulde været: næſt) Dem den Perſon, ſom mit „ Hierte elſker og ærer." Til en Mand, ſom pynter paa ſine Skoe, førend han vilde gaae ind i Stuen, ſiger Notarius S. 87: „I er vel, meget vel." Enhver ſeer, at dette burde været givet paa denne Maade: I er god nok, ganſke god. I et Teſtamente, hvor Faderen taler om den Opdragelſe, han har givet ſin Søn, forekomme S. 104 diſſe Ord: „Ved denne Act fraſtaaer jeg en unærdig Opdragelſe." At vi nu ſkal forbigaae mange andre deels tvungne deels utydelige Steder, da dette kortelig anførte er nok til at viſe, at Overſættelſen har ſine Ufuldkommenheder. ω.

Compte rendu au Roi, par *M. Necker*, Directeur-General des Finances. Au mois de Janvier 1781. — Imprime ſur l'original. — 124 Sider i ſt. 8. foruden en Tabel paa 1 Ark og tvende illuminerede Landkort. Hos Virchaux og Compagnie, 1781.

Den nu udkomne danſke Overſættelſe gior en udførlig Anmeldelſe mindre nødvendig, da man med god Grund kan formode, mange vil læſe et Skrift, der angaaer alle. Alle bidrage til Statens Indtægter; men hidtil have de fleſte Stater troet, at offentlig Regnſkabs Aflæggelſe var en Sag, der burde indhylles i et evigt Mørke. Uden at betragte Sagen fra den rette Side, har man af Grunde, ſom ingen Vegt have paa den oplyſte Fornufts Vegtſkaal, tilbageholdt en Underretning, der kunde have forſkaffet Regieringen det Almindeliges Tillid og Fortrolighed, og derved ſtoppet en uudtømmelig Kilde, der i beſværlige og ulykkelige Tider ikkun behøvede at henſees, hvor man trængte til den. Frankrige er gaaet foran, og da det i ſaa meget andet er blevet anſeet for et følgværdigt Mønſter, hvorfor da ikke ogſaa i dette? Til Europa's Lykke tør vi haabe det.

Født og opdraget i republikanſke Grundſætninger blev Necker kaldet til Frankriges Financers Beſtyrelſe, og den

frie

frie og redelige Aand, de indgive, finder man overalt. Læses ikkun Begyndelsen af Tilralen til Kongen, skal man ikke længere kunde tvivle derom. Her er den: „Da jeg har opofret al min Tid og alle mine Evner til Deres Majestets Tieneste, fra den Tid, De kaldte mig til den Plads, jeg bekleder, er det mig unegteligen kostbart, at kunne aflegge et offentligt Regnskab for mine Arbeiders Fremgang, og Financernes virkelige Tilstand." Necker skulde dog gierne have giort dette Offer som saa mange andre, dersom han ikke havde troet offentligt Regnskabs Afleggelse nyttig, især aarligt, af følgende Grunde: Det vilde have stor Indflydelse paa Finans-Ministeren. Mørke og Dunkelhed begunstige Uvirksomhed; Bekiendtgiørelse kan derimod ikke blive Ære og Belønning uden for den, der har følt sine Pligters Vigtighed, og har stræbt at opfylde dem. Conseils-Herrerne vilde deraf lære Financernes Tilstand, og lempe deres Beslutninger derefter. Falske Udspredelser tabe Troværdighed. Overensstemmende med disse Grundregler har Engeland handlet, og dets store og næsten utrolige Foretagender bevidne tilstrækkeligen Nytten deraf. Frankerig har giort en Hemmelighed deraf, uden naar det vilde laane. Naturligen har man ingen Tillid havt dertil, og Staten har ofte været i stor Forlegenhed. Den eneste Ulcilighed derved er, at Regieringen maae indrette Udgifterne efter Indtægterne.

Afhandlingen selv er deelt i tre Dele, hvoraf den første foreskiller Financernes virkelige Tilstand; den anden viser de Foretagender, der have indført Sparsomhed til Bestyrelsens Fordeel; i den tredie aflegges Regnskab for de almindelige Indretninger, hvis Hiemed har været Folkets største Lykkalighed og Statens Velfærd.

Første Deel. Efter en af Clugny forelagt Regning oversteg 1776 Udgifterne de ordentlige Indtægter fire og tyve Millioner. Skiønt Krigen ikke var begyndt 1777, var dog dette Aar et Krigsaar for Skatkammeret. Man maatte belave sig paa Krig, og giøre store Udrustninger til Søes. Desuagtet har Necker, ved at forfølge alle Misbrug og al unyttig Vinding, og ved at indføre Oekonomie i det Store og det Smaae, bragt det derhen, at der nu gives et Overskud af ti Millioner to Hundrede tusende Livres. Hertil kommer endnu fytten Millioner Hundrede Tusende Livres, der ere afbetalte paa

Statens Gield. Regner man dem, ſom man bør, til Overſkud, overſtige for nærværende Tid Indtægterne de ordentlige Udgifter ſyv og tyve Millioner fem hundrede tuſende Livres. Dette bør iſær tilſkrives den offentlige Credit, hvis Nødvendighed her tilſtrekkeligen beviſes, og ſom man endog i Krigens Tid har vidſt at forſkaffe ſig. Man har derfor ikke havt nødig at tage Penge op i Forveien. En Maade at laane paa, der vel ikke gandſke bør afſkaffes endog i Fredstider, for at give Folk Leilighed til at bruge deres Capitaler, men altid bruges med ſtørſte Forſigtighed, og aldrig overlades i eens Hænder. For nøie at kunne være underrettet om Statens Indtægter og Udgifter, er desangaaende udgivet en Forordning. Endeligen om Disconto-Caſſen. Dens Biletter ere nyttige, alle andre Papir-Penge høiſtſkadelige.

Den anden Deel begynder Hr. Necker med diſſe Ord: „Det jeg hidtil har ſagt, angaaer ikkun Financernes Tilſtand, det kongelige Skatkammer, og den offentlige Credit. De giorte Forbedringer og Indretninger, der ikkun ere vigtige ved deres Udfald, vil jeg ikke fuldſtændigen opregne; men jeg ſkylder Deres Majeſtæt et ſærſkilt Regnſkab for de Foretagender, der foruden at forøge Deres Majeſtæts Indkomſter tillige ere forbundne med en viis Beſtyrelſes Grundregler: allerede fra denne Synspunkt viſe Orden og Oekonomie i Almindelighed Fordele, uafhængige af deres Majeſtæts Indkomſters Forøgelſe; thi i en ſtor Beſtyrelſe kan man ikke troe hvor meget ſaadanne Grundreglers Indførſel ſtrider mod Laſter, og begunſtiger Dyder; det er Misbrugenes Letheid der afſtedkomme dem, og det er Mangel af Forhold mellem Arbeid og Belønning, der betager Fortieneſte Modet. Man kan ikke negte det, at, naar Pengegierrighed herſker overalt, er det tildeels Beſtyrelſens Feil; thi Mennesker ledes af mange andre Opmuntringer, ſom koſte mindre og have en ſtørre Værdie, og det er den priſeliſte Oekonomie at vide at giøre Brug deraf." Penſioners Misbrug var ſteget til det høieſte. De koſtede Staten aarligen omtrent otte og tyve Millioner. Finans-Væſenets Uordener vare ikke mindre. I Krigstider turde man ikke tænke paa Financiernes Afſkaffelſe, og i Fred troede man de vare nødvendige for en tilkommende Krig. Skatmeſternes Antal blev nedſat, deres Afdragspenge indſkrænkede, og ſelv bleve de lagte under Finans-

nansministeren. General-Oppebørsels-Modtagerne, som vare 48, nedsattes til et Selskab af 12 Personer, og de der modtog Indkomsterne af de kongelige Domainer og Skove, bleve assatte, og alle Oppebørseler hævede af tre Selskaber. De øvrige foretagne Forbedringer, hvortil Bevæggrunden vare Orden og Sparsommelighed, og ikke havde Hensigt til Bestyrelsen, berøres ikke særskilt. Derpaa tales om Udgifterne til Hofholdningen, om de kongelige Domainer og Skove, og endeligen om Mynten. Den Fordeel Kongen tilkom deraf, havde man under adskillig Paaskud tilvendt Privatpersoner. Fordelen er i sig selv ubetydelig, men naar der i et Rige som Frankerige endog i Fredstider aarligen myntes 40 til 50 Millioner, bliver den betydelig. At Penge paa anden Maade end ved Folkets Arbeidsomhed og Sparsomhed kan komme i Landet, røber en stor Uvidenhed. Pengene bør ikke saa længe rullere til Præget er afslidt. Staten taber derved.

I den tredie Deel viser Hr. Necker de giorte Forandringer til Folkets og Statens Lyksaligheds Befordring. Da en Finansminister umuelig kan overse og endnu mindre dømme i de opkomne Stridigheder, er der efter Neckers Forslag nedsat en Commission til at dømme i Finanssager. Finansintendanternes Afskaffelse retfærdiggiøres; den trufne Indretning med tyvende Penge, med Skatter og Kopskatter forklares, og Nytten deraf vises. Det vilkaarlige og uvisse ved disse Skatter faldt Almuen utaaleligt. „Af ingen Erobring, siger Hr. Necker, af ingen Alliance kan Deres Majestæt drage den Fordeel som af deres egne Kræfters Udvikling. Agerdyrkningens og Vindskibelighedens frie Løb ved Skatternes gode Paalæg; Creditens frie Løb ved Financernes vise Bestyring er det eneste der mangler i et Riges Magt, der har 24 Millioner Siele og to Milliarder myntet Sølv.“ Hoverie-Arbeidet ved Veiene trykker usigeligen den Deel af Folket, mod hvilken Regentens velgiørende Haand bestandigen bør være udstrakt. Det er og afskaffet i nogle Provincer ved den af Necker foreslagne og indrettede Provincial-Bestyrelse, Den bestaaer af Lemmer af alle Stænder. Valget stadfæstes af Kongen. Den samles engang hvert andet Aar, og i den øvrige Tid skeer Bestyrelsen ved Deputerede under en Kongelig Deputereds Tilsyn. Deres Forretning er at

inddele og indkræve Skatterne. Den har intet med Skatternes Beſtemmelſe, men ikkun med deres Inddeling at beſtille. Nytten af denne ypperlige Indretning har allerede viiſt ſig. Salt-Skatten har givet Anledning til de fleſte Klager og de ſtørſte Uordener. Prisen derfor har været ulige i Provindſerne. Mange have derfor drevet Snighandel dermed, og det har koſtet mange Livet. Hr. Necker foreſlaaer, at giøre Prisen lige i alle Provintſer, derved vilde den indvortes Snighandel tabe ſin Næring, og Kongen beholde ſine 54 Millioner, ſom denne Skat indbringer. Men da de Provintſer, der ere vante til Saltfrieheden, vilde anſee det ſom et Indgreb i deres Rettigheder, var det det raadeligſte ikke at ſkride til nogen afgiørende Plan, førend den var meddeelt Parlementerne, Stænderne og Provincial-Beſtyrelſerne; thi da førſt kunde man giøre ſig Haab om et got Udfald. For at lette den indenlandſke Handel vilde Kongen have Vei-Pengene afſkaffede; men dette vilde være et ufuldkomment Gode, ſaa længe Riget er inddeelt i de fem ſtore Forpagtningers Provindſer, for fremmede agtede Provindſer, og fremmede Provintſer. En ſaadan Inddeling giør Underſøgelſes-Contoirer nødvendige for at hæve de paa Varer lagte Afgifter, der gaae fra en Provints til en anden. Naar der engang bliver Fred, er det førſt Tid at arbeide paa en fuldkommen fri indenlandſk Circulation. I Henſeende til de paa Drikkevare og andre Ting lagte Skatter har Hr. Necker ogſaa været betænkt at lette Byrden. Til Beſte for Manufacturerne, der ofte ved Reglementer ere blevne forſtyrrede, udkom i Mai 1779 et Patent, og ved Opmuntringer har man ſtræbt at tilveiebringe de endnu manglende Manufacturer. Han raader Kongen at opmuntre og begunſtige ſtore og ſieldne Talenter, og derved trække fremmede i Landet, der i Fredstider aarligen ſkal fortære 30 Millioner i Frankrige. Vegt og Maal bør ſaa haſtig ſom muligt giøres lige overalt i Riget. Neckers Tanker om Kornhandelen kiender man af hans derom udkomne Afhandling. Kongen har paa ſine Domainer ſkienket alle de ſaa kaldede under den døde Haand ſtaaende Frihed, og hans Exempel er og bliver fulgt af andre, ſom have indſeet Nytten af Livegenſkabets Ophævelſe. Endeligen fortælles de ved Hoſpitalerne og Fængſlerne giorte Forbedringer. Slutningen er merkværdig. Den giør os, uden at nævne Navnet, be-

bekiendt med en Person, der afkvinger os Høiagtelse, og viser os Kiønnets hele Værdie og mægtige Indflydelse. Vi afskrive den, fordi vi troe den vil læses med Fornøielse: „Det være mig tilladt, i det jeg paa ny fremstiller for Deres Majestæts Øine endeel af de goddædige Anstalter, De har anordnet, at tilkiendegive, uden at nævne, en Person begavet med de sieldneste Dyder, og som har været mig særdeles behielpelig i at opfylde deres Majestæts Hensigter; og da dette Navn, midt iblant de store Embeders Forfængelighed, aldrig er nævnet for deres Majestæt, er det billigt De vide, at det er kiendt og ofte paakaldt i den lidende Menneskeligheds mørkeste Tilflugtssteder. Uden Tvivl er det en stor Lykke for en Finansminister i sit Liv§ Ledsagerinde at finde en Hielp for de mange Velgiørenheds og Kierligheds Pligter, som undstye hans Agtsomhed og Kræfter. Henreven af de almindelige Forretningers uhyre Hvirvel, ofte forbunden at opofre den private Mands følsomme Hierte for den offentlige Mands Pligter, bør han troe sig lykkelig, at Fattigdoms og Elendigheds særskilte Klager kan nær ved ham nærme sig en oplyst Person, der tager Deel i hans Pligters Følelse. Naar Tidens Haand, eller en Efterfølgers Forfængelighed har tilintetgiort eller forandret en Bestyrelses Indretninger, som man ganske opofrede sig, og hvori man satte sin Ære, er det ved Erindringen af det særskilte Gode, man har kunnet giøre, man endnu lever lykkelig i sin Eensomhed. Jeg ender her det Regnskab, jeg foresatte mig at aflegge for Deres Majestæt; jeg har seet mig nødt til hastigen at giennemløbe den største Deel af Formaalene; men det er et Regnskab aflagt for en stor Monark, og ikke en Afhandling over Finans-Bestyrelsen. Jeg veed ikke om man vil finde, at jeg har fulgt den gode Vei; men jeg har virkeligen søgt, og mit hele Liv uden nogen Adspredelsernes Blanding har været helliget de vigtige Forretningers Udøvelse, som Deres Majestæt har betroet mig. Jeg har hverken ofret Anseelse eller Magt, og jeg har foragtet Forfængeligheds Nydelse. Jeg har negtet mig den sødeste privat Fornøielse, den at tiene mine Venner, og erlange deres Erkiendtlighed, der omgive mig. Skylder nogen min blotte Yndest en Pension, en Plads, et Embede, man nævne ham. Jeg har intet seet uden min Pligt og Haabet at fortiene en Herres Bifald, der er mig ny, men som ingen af hans Undersaatter nogen Tid skal tiene med større Hengi-

ven-

venhed og Nidkierhed. Endeligen, og jeg tilſtaaer det ogſaa, har jeg frimodigen giort Regning paa den almindelige Dom, ſom nedrige Siele forgieves ſøge at opholde eller forekomme, men ſom Retfærdighed og Sandhed forſkaffe uagtet deres Beſtræbelſer."

Efter Afhandlingen følger: Indtægternes og Udgifternes Tilſtand for et almindeligt Aar, og en Tabel derover, hvoraf det endelige Reſultat er, at Indtægterne beløbe ſig til to Hundrede fire og treſindstive Millioner et Hundrede fire og halvtreſindstive Tuſende Livres; og Udgifterne: to Hundrede tre og halvtreſindstive Millioner ni Hundrede fire og halvtreſindstive Tuſende, og Overſkudet altſaa 10,200,000 Livres. Det første af de illuminerede Kort tiener til Oplysning om Saltſkatten, og det andet viſer Frankeriges Inddeling i Henſeende til Skatter og Paalæg.

Dette Regnſkabs Rigtighed kan adſkillige Perſoner bevidne, ſ. Ex. General-Forpagterne, Departements-Chefferne ꝛc. og fortiener derfor at foretrækkes den Maade at aflegge Regnſkab paa, ſom ikke uden meget Arbeide kan efterregnes, og hvis Rigtighed altſaa ikkun af faa kan indſees. For endnu ſtørre Visheds Skyld beder Hr. Necker S. 12, at Bilagene til Regnſkabet nøie maae giennemgaaes af nogle Conſeils Herrer, og ønſker, at det maatte paalegges Finansministeren i det mindſte hvert femte Aar at aflegge Regnſkab paa ſamme Maade.

Ueber die itzige Cameral-Verwaltung in Frankreich. — La clarté & la franchiſe n'ont beſoin que de parler à la raiſon. Kiøbenhavn og Leipzig, i C. G. Profts Forlag. 1781. 128 ſmaa Octavſider.

Endſkiønt de her meddeelte Betragtninger ikke ere ſaa høit opløftede over den almindelige Tænkekrafts Sphæra, at de rimeligen ſkulle kunne undgaae en opmærkſom Læſer af Neckers Regnſkab, kan de dog maaſkee ſtifte Nytte. Vigtige uerkiendte Sandheder vinde unegteligen altid ved at foredrages af forſkiellige. Uden Tvivl er det, Plinius i hans Brev ſiger, en Sandhed: Aliud alios movet; ac plerumque parvæ res maxime trahunt. Varia ſunt hominum judicia, variæ voluntates: inde qui eandem cauſſam ſimul audierint, ſæpe diverſum, interdum idem, ſed ex diverſis

ſis animi motibus ſentiunt. Præterea ſuæ quisquis inventioni favet, & quaſi fortiſſimum complectitur, quum ab alio dictum eſt, quod ipſe prævidit. Omnibus ergo dandum eſt aliquid, quod teneant, quod agnoſcant.

Skriftets Indhold er kortelig denne: Den republikanſke Aand beſielede Necker ſom Finansminiſter; af den flød alle de af ham giorte Indretninger, Forandringer og Forbedringer. Dette viſer i Henſeende til Finansbeſtyrelſen, dens Grundregler, og dens Henſigt, Statens Velſtand. Man ſeer heraf, at Forfatteren følger Necker Skridt for Skridt. I Henſeende til Finansbeſtyrelſens Grundregler leveres her en hiſtoriſk Indledning, ſom uden Tvivl er det nyttigſte og meeſt oplyſende, Afhandlingen indeholder, og vi afſkrive derfor noget deraf til en Prøve. „Oekonomiſternes Syſtem, ſiger Forf. S. 51, ſom fra 1760 havde udbredt ſig i Frankrig, var under Turgots Beſtyrelſe blevet Regieringens Syſtem. Af dets Grundregler flød de Edikter, ſom Ludvig XVI., da Parlementet imodſatte ſig deres Regiſtrering, i en Lit de juſtice høitideligen maatte anbefale. Ved diſſe Edikter giordes den indenlandſke Kornhandel i Frankrig frie, Hoveriet, eller det offentlige Veiarbeide afſkaffedes, og Haandverkslaugene ophævedes. Dette ſkeede den 12 Mars 1776, og i Auguſtmaaned ſamme Aar var Hoveriet allerede igien befalet ved en foregaaende Conſeils Befaling. Anledningen til denne haſtige Forandring gav General-Controlleuren Clugny, ſom fortrængte Turgot. Efter ſem Maaneder døde Clugny, og Taboreau og Necker fulgte ham. Om Fortieneſter eller Intriger ophøiede Necker, ſom da var Reſident i Genf, hører ikke herhid. Taboureau var en ſagtmodig, redelig og ſvagelig Mand, ſom vilde det Gode, men havde ikke Kræfter nok til at drive det igiennem. Necker var en Mand af ſkarpt og ſvet Syn, ſom Praxis havde ført til Theorie. Heri havde han Fortrin for den redelige Turgot. Han bedømte Sagerne af Sagerne ſelv; Turgot efter Menneſkelighedens goddædige og ophøiede Grundſætninger. I det hin dømte, ordnede han, denne forvirrede ikkun det Onde ved et dertil ikke paſſende Gode. Menneſkelighedens og Friheds Dyder bleve af Turgots Fiender offentligen giorte latterlige, og behandlede ſom udſvævende Vildſkab eller Laſter.

Ved Hoverie forſtaaer man i Frankrig ikkun det Vei-

ar-

arbeide, som Bønderne paa egen Bekostning maae foretage for at holde Veiene i god Stand. Dette Hoverie synes ikke at være meget trykkende, og dog opvækker det idelige Klager. Alle, der besieles af Menneskelighed, ønske dets Afskaffelse, og vor Forfatter taler ogsaa Frihedens Sag med særdeles Fynd og Eftertryk. Alt tvunget Arbeide viser han af adskillige unegtelige Grunde langt fra ikke bringer den Nytte, som man indbilder sig, det er endog virkeligen skadeligt. Vi anføre ikkun et af hans Beviser, som han har laant af den dybsindige Smiths Undersøgelser om National-Velstand. Vi betiene os tildeels af den danske Oversettelse, uden at see paa den Orden, det anføres i hos Forfatteren. „Kan store Forbedringer, siges S. 532, sielden ventes af store Jorddrotter, saa kan de mindst ventes, naar de bruge Slaver til Arbeidere. Jeg troer, at Erfarenhed til alle Tider og hos alle Nationer har vist, at det Arbeide, der gisres af Slaver, skiønt det synes allene at koste deres Underhold, er tilsidst det dyreste. Den, der ikke kan erhverve sig Eiendom, kan ikke have anden Fordeel end at æde saa meget og at arbeide saa lidet som mueligt. Haard Medfart alene og ikke egen Fordeel kan tvinge ham til at arbeide over det, der er tilstrekkeligt at kiøbe hans Underhold for. Plinius og Columella have begge anmerket, hvormeget Kornavlingen i det gamle Italien aftog, og hvor ufordeelagtig den blev, da den blev drevet ved Slaver. I Aristotelis Tid har det ikke gaaet meget bedre i det gamle Grækenland. Naar han taler om den i Platos Love beskrevne idealske Republik, siger han, at der til at underholde de 5000 yrkesløse Mænd (det Antal Krigere der ansaaes nødvendigt til dens Forsvar) tilligemed deres Koner og Tienere, vilde udfordres en Strækning af saa umaadelig Størrelse og Frugtbarhed som Babylons Sletter. Menneskets Stolthed giør, at det finder Behag i at herske, og intet qvæler det saa meget, som at see sig forbunden til at nedlade sig til at overtale sine Undermænd. Det vil derfor almindeligen, hvor Lovene tillade og Arbeidets Natur tilstæder det, heller betienes af Slaver end frie Mænd. Sukker- og Tobak-Plantning kan betale Omkostningerne af Slave-Dyrkning. Kornavlingen synes for nærværende Tid ikke at kunne det. I de engelske Colonier, hvis fornemste Produkt er Korn, giøres den største Deel af Arbeidet ved

frie

frie Folk. De pensylvanske Qvækeres sidste Beslutning, at sette alle deres Slaver i Frihed, kan overtyde os om, at deres Antal ikke har været meget stort. Havde de udgiort nogen betydelig Deel af deres Eiendom, vilde de aldrig have taget en saadan Beslutning." Ved at sammenligne dette med det anførte Sted vil man tildeels see vore Tanker om Oversettelsen, som vi med det første skal gjøre Regnskab for.

Af en Forfatter, der saa troligen følger Necker, at endog Mottoet paa Titelen er laant af ham, skulde man ikke have ventet Setninger, der ganske nedbryde Neckers skiønne Bygning. Berømmelse fortiener den, der forsvarer Menneskeligheden og Christendommens Rettigheder; men Dadel den, der med den ene Haand nedriver, hvad den anden opbygde. At forhaane Geistligheden roser en Letsindig, som ingen billig tænkende kan bifalde, og kommer Forhaanelsen fra den Mund, der i øvrigt taler ivrigen Menneskekierligheds Sag, rødme vi over den menneskelige Svaghed. S. 59 siger Forfatteren: „Dem Pabste ist Unduldung nicht zu verdenken, da sein ganzes Ansehn dadurch erhalten wird, und dies mit der Verblendung wegfallen würde, aber unsere Geistlichen, denen es nur um Wahrheit zu thun seyn sollte, wenn diese gerade wie der Pabst, reden? "S. 90." Turgot veranlaßte den König, die Frohndienste aufzuheben, und eben dadurch macht er sich die Geistlichkeit zum Feinde, die man immer, so unglaubig man auch sonst ist, zum Freunde hat, wenn man nur ihr Interesse und ihre Stolz schmeichelt. "S. 103. „Ein eigener Priester zu den Hospitälern ist überflüssig. Kranke, die nicht in die nächste Kirche kommen können, sind auch nicht im Stande, die Hospitalskirche zu besuchen. „Anderledes dømmer Necker om Standen, som han ikke alene optog i den af ham indrettede Provincial-Bestyrelse, men forsvarer endog sit Forhold, som nogle i denne Henseende havde lastet. Med udtrykkelige Ord berømmer han Geistligheden for Kierlighed til Orden og Retfærdighed og Upartiskhed; han kalder dem Provintsernes nidkiereste Forsvarere og Talsmænd. Vi afskrive Stedet, som det findes S. 84, Il ne faut pas perdre de vue, que dans une assemblée qui ne consent par les impôts, mais qui simplement les répartit, ce n' est pas la plus grande énergie de propriété qui est la qualité essentielle, c' est plutot

tot l'amour de l'ordre & de la juſtice, c' eſt l'impartialite, c' eſt l' inſtruction; & ſour ce rapport pourroit- on reſuſer d' accorder en général aux Membres du Clergé la confiance qui leur eſt dûe? Ceux qui ſont à la tête des Pays d' Etats ne prouvent- ils pas par leur conduite, pu' il n' eſt guerre de plus zélés protecteurs & ſollicitteurs du bien des Provinces & de leur ſoulagement? Om Forfatterens ubeſindige Had derimod kommer af (S. 15) den vor Tids Geniets Storm, der griber ildfangende Siele, eller af den levende Indbildingskraft, der opflammer Stolthed til at ophøie ſig over ſine Medaldrende, eller han er blant de Menneſker, der ikke vil fornedre ſig til den ſædvanlige Orden, og ikke leve overeensſtemmende med det borgerlige og ſelſkabelige Livs Fremgang; eller (S. 110) det er en af de ſande Dyder, der ligge i Forſtandens Lys; eller det har ſin Oprindelſe af den i Afhandlingen herſkende deklamatoriſke Tone, eller af nogen anden Aarſag, vil vi ikke afgiøre; men dette vide vi, at om en vigtig Sag, ſom man ikke nøie har betragtet fra alle Sider, burde man ikke ſkrive. Fordommes og Uſandheders Forplantning geraadede aldrig Skribenten til Ære.

Nil ſtupidus ſcribit Momus, & ille ſapit.

Tryfeil.

Side 414. Linie 17. bør efter de Ord: compilerede Bøgen, læſes: nemlig at tilkiendegive Læſeren, hvorvidt, det ſom fremſættes, er grundet paa Forfatterens egen Erfaring eller udſkrevet af andre. Denne o. ſ. v.

Side 548. L. 28. Bviſer læs Beviſer. S. 558. L. 8. Fortrydelſen l. Fortryllelſen. S. 559. L. 10. betængeligt l. betænkeligt. S. 560. L. 34. Bulderen l. Buldren. S. 563. L. 1. Erkeſkiſpen l. Erkebiſpen. S. 570. L. 3. 177. l. 1777. Ibid. L. 17. udlade l. udelade. S. 571. L. 3. lettelig l. latterlig. S. 572. L. 11. ſynes l. ſyntes. Ib. L. 37. hvirvlede med, l. ſom hvirvlede med, S. 513. L. 19. og l. ei. Ib. l. 39. *Dormiret* l. dormiret. S. 574. L. 25. Ueberſeßung l. Ueberſeßung.

No. 38.

Kiøbenhavnske Nye Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Fredagen den 21de Septbr. 1781.

Forsøg i de skionne og nyttige Videnskaber, samlede ved et patriotisk Selskab. — Trettende Stykke. — Kiøbenhavn, trykt hos Nicolaus Møller, Kongel. Hof-Bogtrykker. 1779. 291 S. i 8vo. Tilkiøbs hos Gyldendendal for 2 Mk. paa Tryk- og 3 Mk. paa Skrivp.

Nærværende Stykke indeholder: Fiskerne, et Syngespil, Lovtale over Kong Christian den Tredie, og Urania eller Religionen, en Ode.

I Anledning af det første Stykke vil vi ytre en Tanke, som vi længe have troet, og som adskillige Erfaringer synes at bestyrke, denne nemlig, at til enhver i sit Fag overordentlig stor Mands Dannelse udfordres, foruden fortrinlige Naturgaver, en passende Underviisning, overordentlige Hændelsers og Tildragelsers Medvirkning. Ingen har endnu sagt os, hvorledes de over det Almindelige ophøiede Siele dannes, og dette bewiser tilstrækkeligen, at deres Gang til Fuldkommenhed er os ubekiendt. Saa meget vide vi, at fra Barnet til den store Mand gaaer Veien igiennem et Land, som synes at være opfyldt med Udørkner og Vildnesser; at Reisen fortsættes i Storm, Slud, Uveir og Torden; at den Reisende forekommer os at omirre og forvilde sig, i det han virkeligen nærmer sig og naaer Maalet. I det mindste betraadde Rousseau og Ewald denne Bane, som ingen med Billighed kan negte det dyrt kiøbte Navn af stor. Om hiin finder man Efterretning i det Gøttingske Magazin for nær-

værende Aar, om denne mangler man endnu en trykt Underretning, og Rummet tillader ikke Recenſenten at meddele de af ham indſamlede Efterretninger; dog dette Vidnesbyrd ſkylder han ikke Ewald, men Sandheden: Skalden var en Mand af Religion og Dyd, en Fiende af alt Uanſtændigt, Nedrigt, Vanhelligt. Et Exempel, hvis Virkelighed adſkillige kan bevidne, maa være nok. Bogen Olavides var udkommen. Ewald læſte den, og med den ham egne Skarpſindighed opdagede han letteligen de lumſke Angreb paa Religionen, og giendrev og fordømte dem med en Nidkierhed, ſom ingen Tvivl lod tilbage om hans redelige Hierte og Høiagtelſe for Religionen. Skulde der endnu findes nogen, ſom dette Bevis ikke er fyldeſtgiørende, han læſe Skaldens Skrifter, og med fuld Overbeviisning ſkal han ſige: Dydens, Religionens, Alfaders Forherligelſe var Ewalds beſtandige Diemeed; dertil ſigtede alle hans digteriſke Arbeider; dertil brugte han ſine ſieldne Gaver. Naar vi beundre Smedens kunſtige Arbeid, tænke vi ſielden paa den ſorte Eſſe, og aldrig dadlede vi Tangen,

Unegteligt er det, at Ewald beſad de Egenſkaber, ſom den uforkaſtelige Smagens Dommer fordrer. Hvo negter ham at være den Mand,

Ingenium cui ſit, cui mens divinior, atqve os
Magna ſonaturum.

Modnere Overlæg og større Indſigter overlade vi at anviſe ham ſit Sted blant Europas Digtere.

Hvilken anden, der havde fordriſtet ſig til at føre Fiſkerne paa Skuepladſen, ſkuldet ikke have ſtrandet? Hvo uden en Ewald formaaede at bryde de tunge Lænker, ſom vare paalagte Geniet? Hvo uden han havde opført paa en ſaa ſvag, ſaa vaklende Grund, en ſaa ſkiøn, ſaa herlig Bygning? Uden at ſtøde an mod den virkelige Tildragelſe maatte han ſelv ordne, danne, ſkabe. Seer man paa Indledningen, der vækker Opmerkſomheden, paa Drivefiedren, et Bundgarn, der vedligeholder den, paa de forſkiellige vel tegnede Charakterer, der underholde, og henrive den, ſaa man med Deeltagelſe, Forundrelſe og Beundring ſeer det Hele, veed man ikke, hvilket man meeſt ſkal beundre, enten Arbeidet, eller Meſteren. Ikke kan vi troe, at nogen anſeer Sproget ſor en Feil. Man forſøge paa at indklæde det i et

an-

andet, og enhver vil tilstaae, at Stykket har tabt meget, Handlinger, opløstede over Mængdens Tænkemaade, vil ikke fortælles i et hverdags Sprog. Skulde andre anſee den ſidſte Handling for et Efterſtykke, have vi intet derimod; ikkun dette forlange vi, at de ei ville hindre vor Fornøielſe i at ſee det tilligemed hiint.

Stykket er ſærſkilt aftrykt til Skuepladſens Brug, med Udeladelſe af den herlige Romance: Kong Chriſtian ſtod ved høien Maſt, ꝛc.

Lovtalen er af Hr. Henrik Kampmann. Saa tilbøielige vi endog ere til at give Talen Fortrinnet for ethvert andet Geniets Arbeide, og ſaa meget vi endog ønſke vor Litteratur et Meſterſtykke i dette Fag, tør vi dog ikke anſee nærværende derfor. Ingen negter Stykket mange ſkiønne Steder, og at det Hele er udarbeidet med en kiendelig Flid. Men vi troe ogſaa, at Forfatteren kiender for lidet til det menneſkelige Hierte, beſidder ikke Skiønſomhed og Dømmekraft nok til at anviſe Læſeren den rette Synspunkt, og lade ham ſee Tingene derfra. Den herligſte, den ſkiønneſte, den elſkværdigſte Ting bliver modbydelig, naar man ved Sminke tænker at forhøie dens virkelige Værdie, og vil paanøde os at finde og ſee Fuldkommenheder der, hvor man ikkun ſiner Svagheder og Ufuldkommenheder.

Hr. Kampmann begynder med denne Sætning: „Store Mænd ere ikke altid gode.“ (Lempe vi ikke vore Begreber efter Ordene, er Sætningen ikke ſand). Dette ſkal nogle af Hiſtorien anførte Exempler beviſe. Derpaa anviſes Synspunkten, hvorfra Chriſtian ſkal beſkues. „Slibrig, ſiger Forfatteren, vi maa tilſtaae dette, ſlibrig er den Bane, ſom de ſtore Mænd have at betræde. Allevegne lure Friſtelſer paa dem, Forførelſer omringe dem paa alle Kanter, og hvor ſvagt høres ikke Dydens Stemme blant Ærens ſtærke Opfordringer, blant Vellyſternes tillokkende Sang, og Bifalds fortryllende Reſt? De Egenſkaber ſelv, der danne den ſtore Mand, have, om jeg ſaa maa ſige, noget Friſtende hos ſig. Derfor beſøger Videlyſten til de forbudne Egne, og Nidkierhed fornærmer en Ven. Den Modige, ſom foragter Farer, og er vant til Ulykker, ak han hører ſielden den Ynkværdiges Raab, og tillukker ofte ſit Bryſt for Medlidenheds Følelſer. Selv Ædelmodighed opmuntrer Laſterne ved at ſkaane, og

Retfærdighed kan udøve Vold ved at haandhæve Lovene. (Det forſtaae vi ikke.) Betænke vi desuden, at en ſtor Mand er et Menneſke, ſom andre, det er at ſige, en ſvag Skabning, fuld af ſtridige Lyſter, vaklende imellem Fornuftens Bud og Indbildningens Smiger, ſammenſat af Viisdom og Daarlighed, o hvor let begribe vi da, at Helten kan beſkæmme ſine prægtige Triumpher? Hvor let forvandles den ſkarpſindige Lærde til en Taabe? Eller i det mindſte, hvor let forglemme diſſe, at de ere Mennesker? Men er det end rart at finde Dyden paa Ærens Bane, ſaa viſer dog Hiſtorien os undertiden dette forlyſtende Syn. Den fromme Mand boer ikke altid i Udørkener eller under et ringe Tag. Der have dog ſtedſe været nogle, ſom fortiene ligeſaa meget at elſkes for deres Dyd, ſom at beundres for deres ſtore Bedrifter, ſom vare deres Tids-Alders Ære og Lyſt, og ere blevne Efterſlægtens Exempler. Som Solene blant de mørke Kloder, ſaaledes ere diſſe blant deres Brødre. Deres Liv er ſkinnende og velgiørende tillige. Endog længe efter at de have forladt Jorden, føle vi Virkningen af de milde Straaler, de kaſtede omkring ſig, og vi velſigne deres Minde. Ja aldrig henrives vore Siele af ſaadanne Følelſer, ſom naar vi beſkue en ſtor Mands Liv, fuldt af dydige Handlinger. Saa yndig er ei Naturen med al ſin (dens) Pragt i en Foraars Morgen. Neppe Venſkab ſelv kan ſaaledes henrykke os i de mildeſte Omfavnelſer. Chriſtian den Tredie kan med rette kaldes den Store og Gode. Større Roes kan ikke gives nogen, og denne Roes fortiener ingen bedre end han. Lader os beſkue ham i Krigen og Hiemme, paa Tronen og Domſtolen, lader os følge ham i hans hemmelige Raad, hvor Forſtillelſe ophører, lader os være hos ham i Eenrum, hvor Monarken ofte med ſit Purpur afklæder ſig Høihed og Dyd, lader os glemme Kongen, og tænke paa Menneſket, Chriſtian er i alt den Store og Gode. Ja han er ſaa meget større, ſaa meget bedre end andre, fordi han ei var den ſtørſte og beſte i een Ting allene. (Dette af Plinius laante Sted har her faaet et ordgaadiſk Udſeende). Hvilken Enighed mellem hans Handlinger! hvilken Overeenſtemmelſe imellem hans Dyder indbyrdes! Selv de Dyder, ſom Temperamenter ofte adſkille fra hinanden, havde han ſaaledes foreenet, at det er vanſkeligt at ſige, hvilken af de modſatte var ham meeſt naturlig.

Hos

Hos ham ſkue vi et uovervindeligt Mod i det fredſommeligſte Hierte; Iver, beſtyret af Viisdom, i Selſkab med Sagtmodighed; Klogſkab uden Selvtillid, og Majeſtæt blandet med Mildhed; en Vens Fortrolighed i Statsmandens granſkende Siel; Munterhed til at nyde Livets Sødheder, omgierdet ved den kydſkeſte Afhold; Strenghed mod ſig ſelv, og den ſkaanſomſte Eftergivelſe mod andre. Lægge vi hertil, at den uſminkede Gudsfrygt, ſom prydede Chriſtians hele Vandel, udſpreder ligeſom en herligere Glands over hans øvrige Dyder; o hvor ophøies han da over al Talekunſtens Roes! Vi tabe os i en taus Beundring, og blant ſaa meget ſtort og herligt, vide vi ikke, hvad vi ſkulle anſee for det ſtørſte og herligſte. Saaledes ſtandſer den ſtudſende Vandringsmand, naar han forlader den dunkle Skov og beſtiger et Naboe-Bierg. Den hele Egn udbreder ſig rundt omkring i en yndig Uorden; tuſende Skiønheder indbyde ham til at ſee; men overvældet af det ſtolte Syn, veed han neppe, hvorhen han først ſkal vende det nysgierige Øie." Endſkiønt dette Parterre rigeligen er forſynet og prydet med Blomſter, ſtikke dog Nelderne alt for kiendeligen frem. Uden Beviis at ville paatvinge andre ſin Meening er Daarſkab, og formeene dem Retten ſelv at dømme er en ſig ſelv ſtraffende Formaſtelſe. Ved en ſlig Indledning bliver Tilhøreren mistroiſk, vranten, fortræden, opbragt. Og ſkulde man vel kunne tiltroe den, der kan begaae ſaadan Feil, Kræfter og Kunſt nok til at hæve dens Virkninger? Mindſt lader det ſig giøre ved at fortie Feil.

Chriſtian var unegteligen en Konge, der beſad den virkſomſte Lyſt at gavne Riget, og han befordrede virkeligen dets Gavn i meget; men derfor kan man ikke tilſtaae ham Navn af Stor. Priſeligt er det vel at foreſtaae ſit Embede; men det er ikke ſtort, det er Pligt. Den Macedonſke Philip, den Ruſſiſke Peter, den Brandenborgſke Friderich fortiente dette Navn. De ſaaede den Sæd, der efter deres Død opſpirede og bar Frugt. Den, der beregner og iverkſætter ſine Forſlag efter den Indflydelſe og Virkning de have ikke allene paa den nærværende, men og tilkommende Tid, der bereder Velſtand for Efterſlægten, der giver Riget varig Magt, Styrke, Fasthed, der ſætter Statslegemet i en ſtadig og vis Gang paa Banen til Fuldkommenhed, kort, der arbeider for Evighe-

den, han fortiener Navn af Stor og God. Ikke var det Statskunſt, der afviſte, udſtødte og med ſtore Summer frakiøbte ſig Fordelen af mange duelige og vinſkibelige Fremmede, der tilbød ſig at nedſætte ſig i Landet; ikke Statskunſt, der berøvede Geiſtligheden den Anſeelſe, der holdt Stænderne Indflydelſe paa Regieringen i Ligevegt; ikke Statskunſt, der deelte Hertugdømmene. Havde Danmark modtaget, beſkyttet og underſtøttet de Ankomnes Arbeidſomhed, Flid, Indſigter og Kunſt, ſkulde Haandverker, Manufakturer, Fabriker, Kunſter, og de deraf flydende Fordele for Agerdyrkningen, Handelen, Skibsfarten og for hele Staten have feſtet Boepæl hos os. De ſildigere Tiders og tildeels vor egens mange frugteſløſe Forſøg ſkulde ikke have græmmet os; mange Summer været ſparede, og vi komne videre. Havde Geiſtligheden beholdt dens Anſeelſe, ſom Luther ſaa ivrigen tilraadede, ſkulde Fienden ikke have trængt ſig til Hoved-Stadens Porte, og Ariſtokratiet ikke ſtyrtet Riget i en Ulykke, der truede det med Undergang. Følgerne af Hertugdømmenes Deeling have været alt for ſørgelige til at vi ſkulde oprive de for kort Tid ſiden lykkeligen lægte Saar. Den førſte af diſſe Statsfeil omtaler Hr. Kampmann ikke, den anden berømmer han ſaa utidigen, at man fuldkommen ſeer, han ikke engang har ſkimtet Feilen i denne Handling. Efterat han har talt om den over Biſperne ſatte Ret, ſiger han S. 227: „ Med een Mund raabte det forſamlede Folk, at Biſpernes Myndighed ſkulde for evig være afſkaffet, og Luthers Lære den herſkende i Landet. Tuſende Velſignelſer bleve opſendte til Himmelen over den, ſom havde brækket de Lænker, hvorunder Folket ſaa længe havde ſukket. Utallige Forbønner bleve hørte for hans Liv, ſom uden Blods Udgydelſe havde indført Fredens hellige Lære. Men vi — ja og vi føle Glæde ved Erindringen af denne høitidelige Dag. Gid du var tilſtæde iblant os, herliggiorte Chriſtian! ikke for at høre min Roes, den er for ringe; men for at læſe din Berømmelſe i diſſe bifaldende Smiil, diſſe glade Miner, diſſe nedtrillende Taare. Taltes her ikkun om Religions Forandring, havde Maleriet været ligeſaa ſandt ſom ſkiønt. Om Hertugdømmenes Deeling ſiges følgende S. 271: „ Hvilken Strid gik ikke for ſig i hans Siel, da han havde beſluttet at dele Hertugdømmene (hvorfor fortier Forfatteren, at han var forbunden ikke

at

at dele dem?) med ſine Brødre! Kierlighed til dem og en vedtagen Skik bød ham at giøre dette; Ranzov allene ſatte ſig derimod. Ranzov havde været hans Ungdoms Leder, han havde trolig deelt med ham baade Glæde og Sorger, dyrebart havde altid hans Raad været for Chriſtian, nødig vilde han forkaſte det; men hvor ſkulde den gode Konge foretage ſig noget, hvorved han troede at fornærme ſine Brødre? Kierlighed til dem vandt Seier, og hvor ſørgeligt, at en Feil ſkulde have ſit Udſpring af ſaa reen en Kilde! Men langt ſørgeligere endnu, at Kongen var nær ved at tabe en Ven." En Feil, der har aſſødt utallige Ulykker, kunde man ikke ſlippe lettere.

Adſkillige af Forfatterens Betragtninger røbe Franſk Vittighed, og nogle ſaa Steder er Sproget ikke det beſte.

Til det tredie Stykkes, eller Odens Anpriisning, kan vi desværre ikke ſige andet, end at den ſtaaer i det 13de Stykke af Forſøg i de ſkionne og nyttige Videnſkaber, og har til Forfatter D. Jens Sandøe. Retſkrivningen, der uden Tvivl bør ſkrives paa det udgivende Selſkabs Regning, er i Almindelighed bedre, end den der findes i den almindelige Danſke Ord-Bog, hvoraf vi have ſeet det første Hefte, indeholdende Bogſtaven A; men dog har den ogſaa ſine Feil. For Ex. guddomelige med et m, og ſaaledes andre Ord af ſamme Form. Trudſler, Truſler og Trusler; tuſende og tuſinde ꝛc.

Tvende Taler i Anledning af Hans Kongelige Majeſtæts Kong Chriſtian den Syvendes Fødſels-Dag den 29de Januarii, holdte i Aarene 1777 og 1780 paa Sorøe Ridderlige Academie ved **Lauritz Laurberg Kongslew.** Sorøe, trykt hos Jonas Lindgrens Enke, ved F. H. Lillie. 40 S. i ſtor 8vo.

Da vi for nogen Tid ſiden beklagede Tabet af de ved Ridder-Academiet holde Talers Bekiendtgiørelſe, tilraadte vi ikke den her tagne priſelige Forandring. Vi troede, det kunde være en Opmuntring for Akademiſterne at ſee deres Navne trykte for de af dem holdte Taler; men betænker man tillige, at en ved andres Arbeide erhvervet Ære letteligen forleder til Magelighed og den Tanke, at kunne høſte der, hvor man ikke ſelv pløiede, bifalder uden Tvivl enhver Forandringen, og takker Hr. Profeſſoren for Iværkſettelſen. Desuden vare

iblant Akademiſternes mange Taler ikkun faa, der fortiente offentlig Bekiendtgiørelſe, og diſſe faa bare tydelige Præg af den Aand, der havde hvilet over Holderen.

De Veltalenheds modne Frugter, ſom man blev vaer i Hr. Profeſſorens forrige trykte Tale, ere ikke blevne fortørrede. Nærværende vidne, at vi i ham eie en Mand, der tænker ordentligen, tydeligen grundigen; der har Udtrykket i ſin Magt, og Smag nok til at giøre en Tale behagelig og underholdende. Den første af Talerne viſer i Anledning af Indfødsretten, ſom Aaret tilforn var given, hvor vigtigt det i Almindelighed er for en Stat, at have indfødte Embedsmænd. Først viſes Fordelene af fremmede Embedsmænd i deres fulde Lys. Den Fremmede vælges. Valget forſkaffer Anſeelſe og forudſetter Kyndighed; den vælgende Fyrſte elſkes, og Familie-Forbindelſernes Indflydelſe undgaaes. Diſſe ere de Farver, hvormed man beſmykker Fremmedes Antagelſe til Embeder. Deres Smukhed blendre det flygtige Øie, men ikke det granſkende. Hiſtorien lærer, at Renker og Fordomme ofteſt beſtemme Valget. Saaledes valgtes Mazarini, Alberoni ꝛc. Anſeelſen nytter ikke den Fremmede til Embedets Førelſe. At ſtaae under Udlændinger er os modbyligt, ſkiønt vi i øvrigt næſten afſindigen beundre alt hvad der bærer Navn af fremmed. Indſigternes Anvendelſe paa et ubekiendt Land er forbunden med ſaa mange Vanſkeligheder, at endog den redeligſte Fremmede føres bag Lyſet. Den Indfødte elſker ikke allene Fyrſten men og Landet, og Familie-Forbindelſerne endſkiønt de ere flere, ere de dog ikke ſaa ſkadelige. Den Fremmede indfører ſine og fortrænger Landets Børn. Der gives dog Embeder, ſom Indfødte under viſſe Omſtændigheder ikke kan forestaae, f. Ex. Armeens, Flaadens Anførſel, og tildeels de udenlandſke Sagers Beſtyrelſe. De indfødte Embedsmænds Fortrin for fremmede ere næſten utallige. Hr. Forf. opregner ikkun nogle faa af dem. Af Kierlighed til Fædrenelandet, ſom Udlændingen maae ſkamme ſig ved, flyde de, og viſe ſig iſær i ulykkelige Tider. Ofte er den Staten med Undergang truende Ulykke afvendt ved danſke Mænd. Forandringer i Staten, der ſaa ofte ikkun ſigte til at ſtifte ſig et Navn, foretager den Indfødte ikke førend de ere nødvendige. Han giør Forſlag, og rolig overlader deres Udførelſe til ſin Søn eller Eftermand. Æren driver

ham

ham med saa megen større Magt, som den nærmere rører ham. „Naar, siger Hr. Kongslew, Fremmede sees allevegne: Hvad maatte man da slutte andet, end at Folket selv var udueligt til alt, ganske vanslægtet? Man vilde maaskee beklage deres Forfædre, som man beklager de gamle Grækere: hvor ere deres Helte? Hvor deres Statsmænd? Man maatte maaskee søge Aarsagen i Ungdommens Forsømmelse, eller Himmelegnens Umildhed, eller Folkets Træghed, eller Regentens Mistillid til Folket: Og hvor vanærende for Folket vare disse Undersøgelser." Virkningen af fremmede Embedsmænd har altid været Statens Undergang. „Hvad har giort Grækenland saa ukiendeligt? Ikke fremmede Regentere: Uden Rom var Grækenland endnu Grækenland; men fremmede Betiente, fremmede Love, Udelukkelsen fra Embeder og deres eget Lands Bestyrelse. Dette har qvalt Videnskaberne, begravet Kunsterne, giort al Flid unyttig, nedslaget Fædrene, fordervet Børnene, først omdannet Nationen, siden giort den foragtet, og tilsidst til et Intet." Indfødsretten kom til rette Tid. Vi ville lade Hr. Professoren selv tale: „Skulde det da, mine Venner, ikke være vigtigt for en Stat at have indfødte Embedsmænd? Fortiener dette ikke at blive en bestandig Regel? Fortiener ei denne Regel at ophøies til en Grundlov? Jeg veed, hvad de vil svare. Men lader os paa den anden Side ikke troe, at Loven kom for sildig efter Forpligtelsen! Nei! det, som under visse Vilkaar er skadeligt, kan under andre være nyttigt. Fra den store Knud til den seierrige Waldemar var alt Dansk. Riget havde en indvortes Styrke og udvortes Anseelse. Det Danske Sprog var Hoffernes: Vi behøvede da ikke Fremmede, men Fremmede os. En Afmagt bemægtiger sig derpaa Landet, Selvraadighed Folket, Bann-Straalerne nedslaae vore Konger. Fremmede indkaldes, men farlige Fremmede. Riget svækkes i den Grad, at den fierde Waldemar og hans store Dotter behøve fremmede Embedsmænd. De valgte dem med Overlæg, og nogle af Familierne blomstre endnu blant vor beste Adel. Endog Landets igien tiltagende Styrke skylde vi tildeels disse duelige Fremmede. Men nu var det nok for denne gang. De følgende Konger ansaae det nok, og den fromme Johannes indskiærpede sin Søn, at det skulde være det. Gid denne havde fulgt sin døende Faders Formaning! Han kun-

kunde fulgt den: Ved hans Faders Hof vare alle indfødte, og Landet udmerkede ſig ved ſine Statsmænd, Feltherrer og Søemænd. Fra den anden Chriſtians Fald begyndte ret Adelens Regiering. Denne vilde da være alt, og var det virkelig. Den blev et Under for alle ſædelige Nationer. Faſt hver Familie, og Familierne hvor mange! faſt hver Familie havde en Statsmand, eller en Feltherre, eller en Søemand, eller en Lovkyndig, eller en Hiſtorieſkriver, eller en Theolog, ſom ei Danmark alene, men hele Europa, ærede, ſmigrede, elſkede. Vi behøvede da ikke Fremmede. Men, da diſſe ſkinnede i ſtørſte Klarhed, opgik den fierde Chriſtian. Hvad Maanen er ved Solen, vare Feltherrer og Statsmænd ved Siden af ham. Han fordunklede dem alle. De dalede før han, og, da Solen ſelv dalede, havde vi kun Stierner tilbage. Hvor ſvagt et Lys kaſtede diſſe Stierner fra ſig i Begyndelſen af den tredie Frideriks Regimente! og hvor pludſelig ſyntes de ei at forſvinde, da denne Konge fremtraadde ſom Monark! De trak ſig ſelv ligeſom bag formørkende Skye-Rækker. Vi behøvede da atter Fremmede. Den ene Stand havde faſt ene Lyſet; i de andre var enten lutter Mørke eller faa Lys. Den viiſe Konge ſaae Formørkelſen forud, og dannede en ny Stand, ſom ſkulde lyſe, hvor Faklerne havde ſlukt ſig. Men diſſe Lys behøvede Tid til at dannes: Man behøvede dem af en vis Klarhed, af en vis Størrelſe, i en vis Mængde. Imidlertid maatte vi ſee ved Fremmede. Sex Konger have arbeidet paa at opklare os, hvoraf den Sidſte igien fører os paa Skuepladſen. Nu ſynes det først, at vi kunde lyſe for os ſelv, og nu kom Loven, ſom vi kalde Indfødsretten. „Derpaa en Vending, ſom giøre Hr. Prof. Tænkemaade Ære.“ Det være derfor langt fra os, at glemme det vi ſkylde diſſe brave Fremmede! Vort Fædreneland erindrer ſig, med Taknemmelighed erindrer det ſig de Helte, de Statsmænd, ſom, ſkiønt fremmede af Fødſel, have tænkt og handlet ſom Indfødte bør tænke og handle, Vor Konge erindrer ſig dem! „Staten, ſiger han, har havt, og vi have endnu i vor Tieneſte Fremmede, ſom med en priſelig Nidkierhed have tient, og, den Dag i Dag er, til vor fulde Fornøielſe tiene os og Staten.“ Velſignet være da Du, vor Chriſtian! lykkelig og længe regiere Du over os, vor Fader! ſom udſaae den rette Tidspunkt for

at

at befæste dine Landsbørn som et Folk, og giengive Folket sin Ære! Velsignet være Dit Huus og Dine høye Raadgivere, som ønskede Indfødte Indfødsret, fordi de vare det, og vore Fremmede, fordi de have fortient den! Lykſalige Lande, hvis Fyrſte, som vores (vor), hører Billighedens, Kierlighedens og Samvittighedens hellige Love, hører og følger dem, føler og ſkriver dem! ja lykſalige vi, ſom og levede denne vor Ares Dag!"

I den anden Tale viſes Embedsmænds Pligter. De bør være redelige, dueligе og arbeidſomme. Skiønt Hr. Prof. af Beſkedenhed har laant denne Inddeling af Moſer, forbigaaer han dog intet, ſom man kan fordre af Miniſteren. Man høre ham ſelv tale: „Til Miniſteren, til den høie Embedsmænd behøves meget, og end mere fordrer man. Naturen maae danne ham, og hans Flid, og Verden, og hans Aarvaagenhed. Jeg ſiger, Naturen maae danne ham. Han maae beſidde en Standhaftighed, ſom trodſer Farer, en høi Siel, der elſker Vigtigheder, et ſtort Genie, der overſeer med eet Dikaſt Borgerens Forhold til Borgeren, Borgerens Forhold til Staten, Statens Forhold til Fremmede: og om alt dette maae han dømme rigtig, maae han kunne dømme i en Haſt: giennem forbigangne og nærværende Virkeligheder maae han ſine Mulighederne. Han maae beſieles af en vis Ild, der kan uddele ſig til alle i hans Virke-Sirkel, og vække Virkſomhed rundt omkring ham. Men denne Ild maae ikke brænde, ikke fortære. Hos en Uhlfeld, en Griffenfeld brændte den, men fortærede og tilſidſt Materien ſom en Lue. Hiin ſøgte at antænde alt ved ſin ſtore Stats-Erfaring, denne ved ſin Pen; men Flegmen, der ſkulde ſtyre Ilden fattedes diſſe ſtore Siele. En Seheſted havde Flegmen, og juſt med denne tiende han Landet mere, end Uhlfeld baade tiende og ſkadede det med Ilden i hans Handlinger." Derpaa viſes, hvad egen Flid, og Arbeidſomhed ſkal udrette, og nu overraſker Hr. Profeſſoren os med en Tanke, ſom altid har været os kier, denne nemlig, at uden Chriſtendom gives ingen ſand ſtor Mand. „Nu, ſiger han ſynes det vel, Høiſtærede, at vi have nævnet alt det, ſom udgiør den retſkafne Miniſter. Men denne kan ſikkert ikke beſkrives i een Time. Og ſkulde der endnu ikke fattes een Egenſkab, een væſentlig Egenſkab! Viſt fornøier jeg mig,

at

at jeg her vil finde, om ikke alles Bifald, ſaa dog deres, mine Venner! Jeg formener, at ei alene den ringere, men og den høiere Embedsmand, ei Miniſteren alene men og Fyrſten ſelv, ſom Statens høieſte Embedsmand: jeg formener, at alle diſſe bør være Chriſtne. Leer, J Epicuræer! Leer, J ſtærke Aander! men vider, at J ikke altid ſkal lee! St. Euremont, denne bekiendte Epicuræer, loe ſin Tuur, men han lod af, da han underſøgde Religionen:" Med Fornøyelſe, ſiger han, har jeg ladet min Fornuft ſmage den chriſtelige Religions Dyde-Lære, ſom den reneſte, den fuldkomneſte. „Erindrer dem, mine Venner, at det er Vellyſternes Lærer og Religionens Fiende, ſom her taler til Religionens Ære. Hvor lidet kan da Staten vente ſig Troſkab, Redelighed, Kierlighed af den Embedsmand, ſom ſpotter Religionen, og, ved at ſpotte den, forhaaner Borgeren! Er den vor Ven, der kan ſpotte vore Skrøbeligheder? Er den vor Ven, der kan ſkiemte med vore lykſaligſte Udſigter ſom med Drømme, uden engang at underſøge, om vi drømme eller ikke?" Havde Hr. Kongslews Hierte ikke følt Religionens høie Værdighed og ſalige Indflydelſe, kunde han have fortiet en Sandhed, Verdens kræsne Øren ſaa ugierne høre, og der ſaa ofte uforſkyldt tiener den til Spot. — Iſteden for, feirede, S. 4. havde vi ønſket et danſkt Ord, ei heller vilde vi have betient os af Ciceros Perſon, for at viſe Nytten af fremmede Embedsmænd. Cicero var homo novus, men ingen fremmet. Dog det er Ubetydeligheder, der letteligen overſees hos en Mand, ſom man ærer for hans Indſigter og Fortieneſter, og elſker for hans retſindige Tænkemaade.

Abſchieds-Rede des Geheimen Conference-Raths W. v. R. von Reitzenſtein, bey Niederlegung der ihm allergnädigſt anbetraut geweſenen Oberhofmeiſter-Charge bey der Königlichen Ritter-Academie zu Soröe. Daſelbſt gehalten den 14ten Martii Anno 1781. 28 Sider i ſtor Octav, uden Steds eller Bogtrykkers Benævnelſe.

Med denne i Vers forfattede Tale tager Hans Excellence Afſkeed fra Sorøe Ridder-Academie, ſom han i femten Aar har beſtyret ſom Overhofmeſter. Tilhørerne indprentes denne vigtige Lærdom, at alting i Verden er Ubeſtandighed og Forandringer underkaſtet. Dog have diſſe Forandringer ikke de-

res Grund i en blind Lykke, ſom Frigeiſteriet vil indbilde os; men de komme fra den Gud, ſom ſtyrer og ordner det Hele. Hans Excellence havde troet i Sorge at henbringe ſine Dage, for at forene ſin Aske med hans Kones og Søns, ſom begge der have fundet deres Hvileſted; men Forſynet vilde anderledes, dog henger hans Hierte ved Sorge:

Wie kan ich aber ungerührt,
Von dir, mein Sorö, ſcheiden?
Soll Dankpflicht, welche mir gebührt,
Hier eine Ausnahm leiden?
Nein, wahrlich dieſe theure Pflicht
Soll, bis mein Lebens-Faden bricht,
Dir ſtets gewidmet bleiben.
Ich will den Wunſch für deinen Flor,
Sowohl in Zukünft, als zuvor,
Der Andacht einverleiben.

Med Taknemmelighed erindres det her nydte Gode, og Evighedernes Fader takkes derfor, endog for Lidelſerne.

Zerbrach hier meines Alters Stab,
O! dieſes war dein Wille:
Sank mein Vergnügen mit ins Grab,
Ich bin beym Leiden ſtille.
Die Hand, die ſolche Wunden ſchlug,
Hat Balſam, Troſt und Kraft genug,
Zum Lindern und Verbinden!
Ein Ziel des Wunſches mir entrückt,
Des Sohnes Bild ins Herz gedrückt,
Kan nicht ſo ganz verſchwinden.

I adſkillige paafølgende Vers berømmes den Afdøde, og Talen vendes til Profeſſorerne, Stiftelſen og Akademiſterne, eller den ſtuderende Ungdom, ſom Hans Excellence blant andet ſiger:

Bishero bin ich gleichſam dir
An Vater ſtatt geweſen.
Mein Wunſch, mein Segen bleibet hier:
Einſt mag die Nachwelt leſen,
Ob an Erfüllung meiner Pflicht
(Ein falſcher Zeugniß gilt hier nicht)
Mit Recht etwas zu tadeln.
Oft muß auch ſelbſt die Hinderniß,

Wie

Wie mancher Fall beweiſet dies?
Den guten Vorſatz adeln.
Mir ſoll, was Sorge Nutzen bringt,
Stets Wunſch-Erfüllung heiſſen:
Ich will, wenn alles wohl gelingt,
Den Rath der Vorſicht preiſen.
An welchem Ort ich kunftig bin
Soll ſich mein Herz, mein Geiſt und Sinn,
Obgleich nicht ohne Kränken,
Denn immer fühlt die Vater-Bruſt
Des Sohns, des einz'gen Sohns Verluſt,
Nach dir, mein Sorge, lenken.
Sey ſtets ein Däniſcher Athen,
Ein Aufenhalt der Muſen;
Und, o! es müſſe nie geſcheh'n,
Das Schlangen in dem Buſen
Von dir ernährt, vorhanden ſind:
Geſchiehet es; ſo ſey geſchwind,
Zum Ruhe-Stand und Frieden
Der Stiftung und der Burgerſchaft,
Von jener Allmacht Schütz und Kraft
Und Sicherheit beſchieden.

Endeligen tilsnſkes Kongen og det Kongelige Huus Velſignelſer.

Monſieur Guillaume, ou le Diſputeur. à Londres, à l'Enſeigne de la Gaieté. 39 S. i ſt. 8vo.

Udgiveren vil ikke have Hr. Wilhelm anſeet for andet end Balſacs Barbon, iſort en ny Klædning. Balſacs Barbon er en kold, ſtiv og kiedſommelig Skolepedant, udruſtet med Alderdommens hele Bagage; Hr. Wilhelm derimod er et oplyſt Menneſke, der virkeligen falder beſværlig, egenſindig, trættende, og høiligen beherſket af Modſigelſes-Aand; men i Grunden fornuftig, havende ſunde Indſigter i Moralen, Politiken og Litteraturen. Frankrige ſigter han egentligen til, og det er altſaa Franſkmanden, der i ſær kan læſe ham med Deeltagelſe.

Adſkillige, ſom Hr. Wilhelm havde opbragt ved ſin Diſputer-Lyſt, fordrede Regnſkab derfor hos Segl-Vogteren. Efterat have afviſt Beſkyldningerne, indlod han ſig med

Segl-

Segl-Vogteren om Lovene og Forordninger. Hr. Wilhelm paastod, at de skreves i et barbarisk og gothisk Sprog, og at Segl-Vogteren burde vaage over Sprogets Reenhed, som en Sag af største Vigtighed. „Grammatiken, siger Hr. Wilhelm, er Samqvemmets og gode Loves Grundvold; og enhver, som skriver sit Sprog slet, bringer det tilbage til Barbarie, og didhen bringer han ogsaa Selskabet. Det, som De der siger, er ikke meget tydeligt, sagde Segl-Vogteren. Det er ikke min Feil, svarede Wilhelm, det jeg nu vil sige skal være det endnu mindre. Enhver Lov, for at være god, bør tydeligen være udtrykt, efterdi den bør kunne forstaaes af dem, den gives, efterdi den ikke bør være underkast nogen Fortolkning; forholdt det sig anderledes, kunde enhver Dommer, i Steden for ligefrem at henegne Loven paa Gierningen, fortolke den efter Gotbefindende, overeenstemmende med sine eller deres Fordele, som han vilde begunstige. Altsaa, naadige Herre, spørger jeg dem ærbødigst, om man med et mørkt, mangelagtigt, forvirret Sprog, som de Franskes forhen var, og som det snart skal blive, om De ikke bringer det til rette, kan skrive bestemte, tydelige og saadanne Love, som man bør have! Segl-Vogteren betænkte sig et Øieblik, og sagde: jeg føler, Hr. Wilhelm, Deres Bevises hele Styrke; men hvad kan jeg gjøre til det Ondes Standsning, hvorover De klager? De kan, naadige Herre, forbyde enhver Bog, hvori det Franske Sprog mishandles." Om Frankrigs nærværende Forfatning findes dette Side 22: „Da Terrai opaad os, havde jeg Mod nok til at sige, at han var en offentlig Røver, og hans Bestyrelse et virkeligt Røverie; for nærværende Tid siger jeg med større Frihed, skulde endog alle Financiers, alle Agenter og alle Bieffer behandle mig som en Forbryder, at Hr. Necker gior meget gode Ting, og skulde endnu gjøre bedre, om man tilstædede ham det. Skade er det, at Fordomme og Omstændigheder ophold hans Nidkierhed for det Almindelige. Var ikke det, skulde han iværksette et og andet af Hr. Turgots Forslag, hvis Bestyrelse, saa kort den endog var, skal gjøre Epoke i Ludvig XVI. Regiering. Turgot gik til store Foretagender ved Enthusiasme og med Opsigt; Necker gaaer dertil med Granskning, stille og til rette Tid. Kongen af Engeland sagde forgangen Maaned til Lord Nord og Lord Germaine:

„Necker

„Necker er min frygteligſte Fiende. D'Eſtaing er mindre frygtelig for mine Admiraler: vel kan han ſlaae dem, men det jeg mere maa frygte for, er en god Beſtyrelſe i Frankrig. Giver man Geiſtligheden en bedre Form, og udrydder Munkene, ſkal mine Engelænder ingen ſtor Rulle ſpille i Europa."

Champfort, Blin, Paliſſor, d'Arnaud, Cubieres, Imbert, Mercier, Doigni, Duroſoi, Calhava, Barthe, Gudein, Roucher, le Miere, Dorat og andre ſkiønne Aander negter Forfatteren ſin Stemme til Sæde i det Franſke Akademie. „For at faae Sæde i det Franſke Akademie, ſiger Forfatteren, vilde jeg, man ſkulde have Indſigter, det er den første Betingelſe; at man forſtod ſit Sprog, ſkrev det regelmesſigen, beſad en luttret Smag, og frem for alting, at man ved ſine Skrifter ikke opvakte Keedſommelighed. Nei, jeg igientager det paa ny, Dorat ſkal aldrig have min Stemme til det Franſke Akademie; men jeg giver den af et got Hierte til Grevinde Genlis. Hendes Stil er tydelig, regelmesſig, underholdende. Jeg giver den til Condorcet og Bailli; de ere Philoſopher og vort Aarhundredes beſte Franſke Skribentere. Jeg giver den til Grev Treſſin; han er een af den gode Smags og den Franſke Munterheds Beſkyttere. Men frem for alle vil jeg give den til Abbed Raynal; det er ſandeligen en Mand af Fortieneſte. Titel af Akademikus behøver han ikke til ſin Ære, men han behøves til det Franſke Akademies Ære. Alle indſigtsfulde Menneſkers Ønſke kalder ham til der at tage Sæde. Hundrede Forordninger til Statens Forbedring ſkal aldrig kunne giøre Franſkmændene ſaa meget got, ſom hans Skrifter allerede have giort det menneſkelige Kiøn." Derpaa ſammenlignes Raynal med Buffon, og ſkiønt dennes Fortieneſter meget ophøies, gives dog hin det første Sæde. Linguet derimod er en ulykkelig Nar og Bagvaſker, og Larcher, der har holdt ſin Andagt i alle Templer, ſom man har bygt Venus, der har givet et Regiſter paa alle babyloniſke Skiønne, ſom ſiorend de bleve gifte, have proſtitueret ſig i Templen, en Skolepedant. Over hans megen unyttige Viisdom indſov Wilhelm. Skulde en Wilhelm opſtaae blant os, kunde det ikke fattes ham paa Æmne, naar han vidſte ſaa vel at betiene ſig deraf ſom nærværende.

No. 39.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Fredagen den 28de Septbr. 1781.

Danſke Sange af det ældſte Tidsrum, indeholdende blant andet nogle Danſke og Norſke Kongers Bedrifter.— Af det gamle Sprog overſatte.

Vos qvoqve qvi fortes animas belloqve peremptas
Laudibus in longum, Vates! dimittitis ævum
Plurima ſecuri fudiſtis carmina, Bardi!

Lucan.

Kiøbenhavn, 1779. Trykt i det Kongel. Univerſit. Bogtrykkerie, paa A. H. Godiches Efterleverſkes Forlag. Stor foruden Tilſkrift, Fortale og Indhold, 144 S. i lille 8vo. Er nu til Kiøbs hos Gyldendal for 20 Sk. paa Tryk-Papiir og paa Skriv-Papiir 32 Sk.

Levninger af Middel-Alderens Digtekunſt. — Første Hefte. Kiøbenhavn, 1780. Trykt i Godiches Arvingers Bogtrykkerie og paa ſammes Forlag. Stor, foruden Forerindring og Indhold, 147 S. i ſamme Format. Er nu til Kiøbs hos **Gyldendal** for 20 Sk. paa Tryk-Papiir og 32 Sk. paa Skriv-Papiir.

Manden, ſom gav os diſſe Poeſier af det ældſte Tidsrum og Middel-Alderen, fortiener al Agtelſe og Opmuntring til videre Fortſættelſe. I Fortalen til Udgaven af de ældſte Sange viſer han, at det ikke er allene den græſke og romerſke Litteraturs Marke, ſom bør giennemſøges, men at ogſaa vore egne, hidtil forſømte, fortiene at dyrkes, da

man ei allene af Sangene allerbeſt kan lære at kiende Forfædrenes Fabellære, Hiſtorie og hele Tænkemaade, men og hos de fleſte Skalde kan finde en levende Indbildningskraft, en vis faſtſat Smag, og undertiden Steder, der kan ſættes i Ligning med Homer og Virgil. Man kan ogſaa af de gamle Skaldes Digte faae Kundſkab om den Sprog-Rigdom, der var en ſtor Fordeel for deres Digtekunſt, og hvoraf de have vidſt at betiene ſig i deres Translationer, da de havde mangfoldige Navne til een og ſamme Ting, af hvilke ethvert, ſkiønt de alle ſtemmede overeens i Hovedſagen, opvakte ved ſin Betydnings Forſkiellighed en nye Idee, ſom nødvendig maatte giøre et Digt blomſterrigt for dem, der forſtode Sproget til at kunne dømme om dets Fiinheder. Da Hr. Udgiveren ikke havde ſeet noget af vore gamle Digte overſat i de nyere Sprog, uden for den ſtørſte Deel ſaare mishandlet og ulignende ſin Original, var det hans Hensigt at giøre Elſkere af vor gamle Litteratur bekiendte med vor ældſte Digtekunſt, og at levere diſſe Fragmenter ſom Bidrag til dens Hiſtorie, hvilket Arbeide han agter at fortſætte igiennem Middelalderen lige indtil Begyndelſen af vort Fædrenelands forbedrede Digtekunſt. En Følge af dette Forſæt blev det førſte Hefte af Middel-Alderens Digtekunſts Levninger, hvorpaa flere ſkal følge. I Fortalen hertil fortæller han ſin hele Plan paa denne Maade: „Den Plan, ſom jeg ved diſſe Levningers Udgave har „ foreſat mig, er kortelig følgende: I dette Hefte indehol„ des Romancer, Ballader, nogle moraliſke og allegoriſke „ Sange; i de følgende agter jeg at levere ſtørre Digte af „ alle Slags, men intet uden hvad ſom enten paa een eller „ anden Maade fortiener nogen Opmerkſomhed. Naar nu „ diſſe ere forudſendte, ſkal følge en Afhandling om den „ Danſke Digtekunſts Hiſtorie indtil den forbedrede Digte„ kunſts Begyndelſe, og den tør jeg vel ei ſætte førend den „ Tid, da M. **Anders Arrebоes** Hexaemeron blev al„ mindelig bekiendt; hvorvel jeg ei nægter, at jo vort Fæ„ dreneland førend den Tid havde gode Digtere, hvoriblant „ jeg ſikkert tør regne den ellers ſaa ilde berygtede **Lyſchan„** der, der viſt fortiener Navn af Danmarks Ennius.“ Vi ſee denne Plans Udførelſe med megen Begierlighed i Møde, da det, vi her have for os, vidner tilſtrækkeligen om Hr. Udgiverens Flid, Evner og Indſigter i dette Litteraturens Fag.

Med

Med Sangene af det ældſte Tidsrum har det denne Beſkaffenhed: Overſættelſen er med al muelig Flid paſſet efter Orignalen, og derfor ere ſaa vel endog de driſtigſte Translationer ſom Stavelſemaaler og Versarten fulgt paa det nøieſte. I et forudſendt Indhold giør Hr. Udgiveren god Rede for ethvert Stykke iſær, og viſer, hvoraf det er taget. Stykkerne ere i alt 28 under følgende Opſkrifter: 1) Fragmenter af Marcus Skeggiaſons Eiriks-Drapa, tagne af Knytlinga-Saga. 2) Fragmenter af det gamle Biarkemaal. Diſſe findes i deres gamle Sprog hos Bartholin de cauſis contempt. mort. apud veteres. 3) Vegthams qvitha, af Sæmunds Edda. 4) Runatalo Þattur Oþins, af ſamme. 5) Kong Gothriks Priis, af Verelii Anmerkninger od hiſt. Gothr. & Hrolfi. 6) Kong Regner Lothbrogs Viſe til Thora Borgarhiort, af Verelii Anmerkning til Herrauds oc Boſa Saga. 7) Kong Regner Lothbrog til Aslaug, af ſamme. 8) Biarkemaal, ſiunget af Kong Regner Lothbrog, af Wormii Litteratura Runica. 9) Nogle Viſer af Kong Regners Sønner, af Langebechs Script. rer. Dan. 10) Aſlaugs Sørgeſang over ſin Søn Sigurd, af ſamme. 11) Hialmars Døds-Sang, af Hervarar Saga. 12) Samtale imellem den døde Angantyr og Hervor hans Datter, af ſamme. 13) Eyvind Skaldaſpillirs Liigſang over Kong Hakon Adalſteinsfoſtre, af Heimskringla. 14) Thorbiörn Hornklofues Glyms-Drapa, eller Digt over Kong Harald Haarfager, findes i Snorro, nyeſte Udgave. 15) Stormen i Jomsvikinga-Slaget, hos Bartholin. 16) Elſkovs-Sang, findes i Sagan af Þorgrymi Þruda og Viiglundi Syn. 17) Fragmenter af Ottar Svartes Knutz Drapa, om Kong Knud den Stores Bedrifter, af Knytlinga Saga. 18) Fragmenter af Thordr Kolbeinsſons Eiriks-Drapa, om Erik Jarls Bedrifter, af ſamme. 19) 20) Krigs-Sang, af Niala Saga. 21) Kong Harald Haardraades Elſkovs-Sang, af Snorro. 22) Asbiørn Þrudes Døds-Sang, hos Bartholin. 23) Krigs-Sang i Londons Beleiring, af Knytlinga Saga. 24) Spaadoms-Sang, af Landnama Saga. 25) Fragmenter af Glumr Geiraſons Grafelldar Drapa, om Kong Harald Graafelds Bedrifter. 26) Af Einar Skalaglams Velleklo, om Hakon Jarls Bedrifter. 27) Af Eyolff Dada Scallds Banda Drapa, om Erik Jarls Bedrifter. 28) Af Guthorm

Sindris Hakonar-Drapa, eller Digt om Kong Hakon Adelſtens Bedrifter; alle fire af Heimskringla. Vi ſee ikke, hvorfor Hr. Udgiveren har ſat det alleryngſte af diſſe Digte paa det første Sted, men ſynes, at det havde været nyttigt, om de vare blevne ordnede i Samlingen efter deres enten virkelige eller dog formodentlige Alder. Spaadoms-Sangen (No. 24.) over en Ravn, ſom ſkreeg høit en Morgen uden for Vinduet paa Brecha, er forklaret heel igiennem ved Anmerkninger, da den ellers vilde været ganſke uforſtaaelig. For at giøre alting i Samlingen ſaa tydeligt, ſom muligt, er tilſidſt tilføiet et Gloſſarium; men om det ikke havde været bedre, i det mindſte mere bequemt for Læſerne, derſom de i Gloſſarium oplyſte Ord vare blevne ſatte hvert paa ſit Sted, ſom Anmerkninger under Texten, vil vi ikke afgiøre. Os ſynes det at være en Fortieneſte hos en Udgiver, naar han ved ſin Udgaves Indretning ſparer ſine Læſere for at afbryde Læsningen ved idelig at blade omkring i Bogen eller opſlaae Regiſteret. Til Prøver af diſſe gamle Sange vælge vi et Par af de korteſte, nemlig **Elſkovs-Sangen** S. 88, hvoraf Originalen tilligemed een latinſk Overſættelſe findes i Hr. Juſtice-Raad Thorlacii Obſervationes miſcellaneæ Antiqvitatum Borealium 1778. S. 41, 42, ſom vi her vil afſkrive, og **Krigs-Sangen** S. 110, giort af Kong Knud den Stores Folk i Londons Beleiring. Den første lyder ſaaledes:

Originalen.

Mær nem þu mínar víſur
munnfögr ef þú vilt kunna
þær muno þer at gamni
þorngrund verda ſtundum
ef yturum vendur uti
eigendur litin Freya
þá munþu mannin mióa
minnaz hverio ſinni.

Stódum vid tvö i túni
tók hlìn um mik lìnum
höndum hìrlikt kvendi
hárfögur oc gret ſáran
tídom fell tár af tródu
tilfegir hugrinn vilia
ſtrauk drìthvítum dúki
drós um hvarmin liósa.

Den Danſke Overſættelſe.

Mundfavre Møe lær mine
Viſer, vil du dem kunde
De ſkulle dig til Glæde
Pige! ſtundum være.
Hvis Frieren blir ude,
De Kiedſomhed forjage.
Du ſkal den ſmukke Yngling
Hver engang erindre.

I Græſſet ſtod' vi tvende:
Smukhaared' mildøied'
Pige ſlog om mig ſine
Arme og græd ſaare.
Tit faldne Taar' af Diet
(Saa viſer Sindet Villien)
Med ſneehvid Dug den Skiön-
Af klare Dine tørred'. (ne

Den,

Den latinſke Overſættelſe.

Oris virgo pulcelli verſus diſce meos, ſi meminiſſe velis; hi tibi, foemina, tædia fallent, ſi diutius aberit amatus, formoſiqve juvenis te identidem commonefacient.

Una ſtetimus ambo herba ſuper viridi, cum me pulcra comas & hilare ruens foemina manibus ſuis ambiens flevit amarum; lacrymasqve crebro deciduas, (prodit enim voluntatem animus,) nive candidiori linteolo nitentibus abſterſit ocellis.

Krigs-Sangen, ſom er fuld af poetiſke Prydelſer, afſkrive vi tilligemed dens Oplysninger af det tilføiede Gloſſarium.

Hver Morgen ſees Ravnens
Flugt ved Themſens Aabredd,
Odins Fugl ſkal ei hungre,
Den ſeer blodſprengt' Aadſler;
Hvor ſeir-lyſten Krigshær
Dræber **Borgens Karle**, (Beſætningen i Caſtellet.)
Lød paa Brittſke **Brynjer** (Pandſer.)
Danſkes Herſkers Blodhagl.
Mangen klædes i den (Jorden eller Liigklæder.)
Onde og gamle Kiortel (**Gram** vil herved have)
Langt fra Fødelandet (forſtaaet Pandſer.)
I Dag i Jern-Regnen.
Vi med Engelænders
Blod **Odins** Høg vil føde:
Snart ſkal Skalld i Brynjen
Sig i Striden ſkynde.

Levningerne af Middelalderens Digtekunſt ere deels tagne af trykte og ſkrevne, næſten alle ubekiendte, gamle Digte, hvoraf Hr. Udgiveren har været saa lykkelig at tilvebringe ſig en temmelig Samling, hvoriblant ere nogle trykte Stykker, ſom forhen have tilhørt Hr. **Peder Syv**; deels af to haandſkrevne Samlinger af Danſke Viſer, ſom tilforn have tilhørt Hr. Etats-Raad **Langebech**, men nu findes paa det Suhmſke Bibliothek. Den første, ſom er i 4to, er begyndt at ſkrives i Kong Chriſtian den Tredies Tid, med mange forſkiellige, men for det meſte meget nette, Hænder. I denne Codex har henved 100 Adels-Perſoner ſkrevet deres Navn og Symbola fra Aaret 1562. til 1587. Den indeholder omtrent 100 Viſer, hvoriblant endeel Tydſke, men nogle

Blade ſynes at feile foran. Den anden, ſom er i Folio, er noget yngre, dog, ſom det ſynes, ſkrevet førend 1600. Den indeholder mangfoldige Stykker, alle ſkrevne med een, undertiden temmelig utydelig, Haand. Mange af dem ere ufuldſtændige, da der hiſt og her feile Blade, foruden i Begyndelſen og Slutningen. Nogle ere ogſaa ſkrevne efter meget ſlette Copier, men intet Stykke er valgt af diſſe Samlinger, uden det udmerkede ſig iblant de andre ved Opfindelſe, Udførelſe eller et ſmukt Sprog. Det forudſendte Indhold giver i øvrigt Efterretning om, hvoraf ethvert Stykke iſær er taget. Stykkerne i dette Hefte ere 18 under diſſe Opſkrifter: 1) Ebbe Skammelſen, en Jydſk Ballade. 2) Jomfrue-Dyderne, en Romance. 3) Det tvungne Samtykke, en Ballade. 4) Kloſter-Ranet, en Romance. 5) Troſkabs Sieldenhed. 6) Habors ulykkelige Elſkov. 7) Den uovertalelige Jomfrue. 8) Den fortalte Uſkyldighed, en Ballade. 9) Hemmelig Kierlighed, en Allegorie. 10) Den overvundne Kloſterlyſt. 11) Herr Aage og Jomfrue Elſe, en meget gammel Ballade. 12) Jomfrue Ellensborg, en Romance. 13) Den adſkilte Elſkov, en Ballade. 14) Taalmodigheds Seier, en Fortælling. 15) To Brude om en Brudgom, en Romance. 16) Sandhed og Løgn af M. Hans Tauſſen 1533. 17) Den broderlige Kierlighed, en Fortælling. 18) Menneſkenes Pligter, foreſtillede ved Fuglene. Da ethvert af diſſe her anmeldte Stykker er alt for langt til heelt at kunne afſkrives, vil vi allene anføre noget af det 14de, ſom kaldes **Taalmodigheds Seier**, og fortælle dets Indhold:

Det var ſkiønne **Ellensborg**
Hun var ikke uden et Barn,
Der hendes Fader og Moder
De fulde hende fra.
Fader og Moder de fulde hende fra,
Syſken og Brødre alle,
Hende bad til ſaa riig en Ridder,
Lave Stiſen monne de ham kalde.
Fæſted' han liden **Ellensborg**,
Hun var ſaa ſmal ſom Vand,
Han ſatte hende hos ſin Moder
Og ſaa dreg han af Land.

Det

Det var Lave Stiſen,
Han ſkulde af Landet fare,
Det var Eſbern Anderſen,
Han ſkulde hiemme være.
Det var Lave Stiſen,
Han ſkiød ſin Snekke fra Land,
Det var Eſbern Anderſen
Han rider ſin Ganger paa Sand.
Det var Eſbern Anderſen,
Han ſøber ſit Hoved i Skind,
Og ſaa gaaer han i Høieloft
For liden Ellensborg ind.
Her ſidde I liden Ellensborg
Gid I ville være mig huld,
Da ſyer I mig en Skiorte
Og ſingler den vel med Guld.
Syer jeg eder en Skiorte,
Og ſingler den vel med Guld,
Spørg det nu min Fæſtemand,
Han bliver mig aldrig huld.
Ikke vidſte de andet
End de vare eene to,
Ude ſtod den Tieneſtemøe
Og lyded' hun derpaa.
Det var liden Tieneſtemøe,
Hun ſkrev de Breve paa ſtand,
Dem ſendte hun Lave Stiſen,
Saa langt i fremmede Land.
Det var Lave Stiſen,
Der han de Breve ſaae,
Hielp nu Gud i Himmerig
Hvor det nu vil tilgaae.
Det var Lave Stiſen,
Han kom der ridend' i Gaard,
Hans Moder og hans Fæſtemøe
De ginge hannem imod.

Derpaa fulgtes de ad ind i Stuen, og efterat han var bedet velkommen, lod han Ellensborg vide, at han havde ſpurgt Eſbern Anderſens Kierlighed til hende. Hun blev derfor indelukt, og ſad ſaaledes i tre Aar, i hvilken Tid ingen

maatte komme til hende eller tale med hende uden hans Moder. Imidlertid tog han ſig, ſom Texten ſiger, en Slegfred-Viv, med hvilken han agtede at holde Bryllup. Hans Moder kommer til ham, og beder ham tage ſin Fæſtemøe til ægte, men han ſvarer i Vrede, at det ſkulde aldrig ſkee, hvorpaa Moderen giør dette Ønſke over ham:

Vil du nu dit Bryllup giøre
Alt med din Slegfred-Viv,
Da give det Gud i Himmerig
Du faaer et ſtakket Liv.

Lave Stiſen gaaer derpaa ind til **Ellensborg**, og befaler hende at rede hans Brudeſeng, hvilket hun og giorde. Her vankede denne Samtale:

Jeg vil give min Slegfred
En Kiortel af Fløiel blaae,
Og dig vil jeg give
En Kiortel af Vadmel graae.
Jeg vil give min Slegfred
Et Belte af Guld ſaa faſt,
Dig vil jeg og give eet,
Og det ſkal være af Baſt.
Det ſvared' liden **Ellensborg**,
Alt med ſaa megen Ære,
Hvad for Klæder I mig ville give,
Dem vil jeg gierne bære.

Diſſe Klæder iføres de da begge paa en Søndag, da **Lave Stiſen** derpaa farer til Kirken med ſin glade Slegfred, men **Ellensborg** maatte grødende blive hiemme. Efterat de med megen Pragt vare komne hiem igien, havde ædet og drukket, og **Lave** derpaa vilde til Engs, faldt hans Kiortel paa Jorden, hvilken **Ellensborg** i en Haſt optog, men i det hun bukkede ſig efter den, braſt hendes Belte, hvorpaa hun ſiger:

Nu braſt det der holde ſkulde
Og nu holdt det der briſte ſkuld'.

Paa Spørsmaal, hvad dette var, ſvarer hun til ſin Fordeel følgende:

Det var mit gode Belte,
Der om min Side braſt,
Det var mit Hierte, der briſte ſkulde,
Og det holdt i ſaa faſt.

Diſſe

Disse Ord bleve med Spodskhed besvarede af **Laves** Slegfred, men tierligen optagne af ham, og nu loses Knuden:

Det svared' Hr. **Laves** Slegfred,
Hun ret af Hiertet loe,
Det var en ringe Skade
Om dit Hierte bristed' ito.
Meldte det **Lave Stisen**,
Han var en Mand saa god,
Saa mænd ved Jomfrue **Ellensborg**,
Nu ynkes jeg over din' Ord.
Hør du det min Slegfred,
Og gak du ud fra mig,
Og kommer I hid min Fæstemøe,
I skal være Kiereste min.

Derpaa hentes Præster og Bisper, og Vielsen gaaer for sig for Brudesengen. **Ellensborg** vandt Seier ved sin Taalmodighed over **Laves** Hierte, og hans Slegfred blev paa hans Moders Forestilling giftet med **Esbern Andersen**, som fik to Gaarde med hende til Brudegave. — Her have da Læserne en gottende Prøve paa de forrige Tiders poetiske Smag og Fortællingsmaade. Til Slutning kan vi ikke andet end underskrive Hr. Udgiverens Ord mod Enden af hans Forerindring: „Hvor ønskeligt var det, om en af vore Lærde, „som fuldkommen havde vort gamle og nye Sprog i sin „Magt, vilde give os en fuldstændig Samling af alle vore „gamle Skallders Levninger i deres eget Sprog, forsynet „med en Dansk Oversættelse og fornødne Anmerkninger. „Visselig vilde dette Foretagende blive Udgiveren og Fædrenelandet til Ære." ω.

Moralske Sange, skrevne ved N. Prahl. Andet Hefte. Kiøbenhavn 1780. Trykt hos August Friderich Stein, boende i Skidenstræde No. 171. Stor 64 Sider i 8vo. Koster 1 M. 4 Skll.

Alle, som kan nynne eller tone noget, og mange, som ikke kan det, vil gierne synge, og de maae have noget at synge om. Uden Ord bliver deres Syngen dem aldrig ret behagelig. Deraf kommer det sig, at alle Slags Gadeviser finde Aftræk hos den nederste Pøbel, og at de fornemmere Damer og Herrer, naar de have hørt en Arie, som de synes vel

om, ikke kan lade ſig nøie med at faae Muſiken paa Noder, men de maae ogſaa have Ordene for med Følelſe at kunne forene deres nydelige Stemme med Klaverets. Den yndige til Fald og Stigen vante Hals og de ſpillende Fingre giøre deres fuldkommen gode Virkning hos alle tilſtedeværende Følſomme, naar der tillige høres Ord, ſom man enten for ſin egen eller andres Skyld kan tage Deel i og giøre Henegnelſe af. Denne er vel ogſaa Aarſagen, hvorfor vore unge Junkere, der paa Gader og Strøder udnynne et eller andet Komoedie-Stykke efter beſte Evne, falde de forbigaaende beſværlige, hvorvel de end ſelv kan ſynes om deres Tonekunſt og Syngeſtemme. Spørsmaalet bliver da her, hvad for Ord man helſt burde ſynge, og nu føle vi al den Vanſkelighed, der er ved at beſtemme andres Valg eller danne deres Smag efter vor egen. Krigeren ſynger helſt Krigsſange, Selſkabsbroderen Drikkeviſer, den Forliebte Elſkovsarier, den flittige Komoediegænger de Stykker, ſom han med ſaa ſtor Henrykkelſe hørte af ſin uforglemmelige Actrice, men for andre af en mere ſat og mindre bruſende Sindsforfatning ere diſſe Sager ubehagelige. Efter vor Smag fortiene egentlige Religions-Sange, naar de ere, ſom de bør at være, blandt alle Sange det øverſte Sted, og hermed negte vi hverken os ſelv eller andre den uſkyldige Fornøielſe nu og da at ſynge andre Ting med, ſom kan tiene til Sindets Opmuntring uden at være Føde for Laſter eller overdreven Følſomhed. Den næſte Plads give vi moraliſke Sange, hvilke vi baade blant den fornemmere og ringere Almue ønſkte mere almindelige, fordi de give Forſtanden Lys og Sæderne Dannelſe. I dette Øiemerke har Hr. Prahl arbeidet, og vi troe, at mange med hans Arbeide, om de vil bruge det, vil finde ſig fornøiede. — Det første Hefte, ſom vore Formænd have ladet uanmeldt, udkom 1765 af ſamme Størrelſe og til ſamme Pris, ſom nærværende. Det indeholdt Sange under bekiendte Melodier over diſſe Materier: Velanſtændighed. Sinds Rolighed. Aabenhiertighed. Kierlighed. Ære. Omhyggelighed. Begierlighed. Omgiengelſe. Venlighed. Ønſker. Fornøielighed. Ydmyghed. Hengivenhed. Ædelmodighed. Lykſalighed. Glæde. Trøſt. Under enhver af diſſe Titler findes et med Materien paſſende Ordſprog, for Ex. under Aabenhiertighed: Tungen ſkal ei tale, førend den har

For-

Forlov dertil af Forſtanden; under Begierlighed: Hvo ſom ei kan nøies med Nødtørft, kan ei fyldes med Rigdom; under Lykſalighed: Den er næſt Gud, ſom mindſt behøver, og den behøver mindſt, ſom mindſt begierer ꝛc. — Dette andet Hefte er indrettet efter ſamme Plan, og her findes følgende Æmner afhandlede: Uſkyldighed. Sundheden. Sandruehed. Aarvaagenhed. Driſtighed. Taushed. Tiden. Den ægte Helt. Taknemmelighed. Lyſtighed. Forſigtighed. Den dydige Ungdom. Den gode Opdragelſe. Den ærværdige Alderdom. Taalmodighed. Haabet. Leiligheden. Sommeren. Medlidenhed. Sparſommelighed. Det Ubeſtandige. Anger. — Man maae juſt ikke vente at finde alle diſſe Materier fuldkommen udtømmede eller lige vel afhandlede, men man vil heller ikke kunne negte, at Hr. P. har arbeidet med Flid og megen Lykke, at hans Sange indeholde ſunde og fornuftige Tanker i et ſtørſtedeelen got Sprog og en flydende Verſification, og vi haabe for det Almindeliges Æres Skyld, at de vil blive ſiungne eller dog læſte og eftertænkte i mange Huſe. Vi ſkylde Læſerne en Prøve, og her er en af de korteſte S. 6.

Sundheden.

Ordſprog: Hvo ei æder, før han hungrer, og holder op, før han bliver mæt, behøver hverken Dokter eller Apotheker.

Melodie: Min Ven, ſom ikke veed at ſkiønne.

1.

Lykſalighedens gylne Krone!
Du Livets allerſtørſte Skat!
Med dig man først ſig vil forſone,
Naar ingen Priis paa dig er ſat.
Den Værd den mindſte Deel har kiendt,
Før du har dennem Ryggen vendt.

2.

Vor Ungdom daglig Storm tør løbe
Til din Befæſtning for de Aar,
Som ingen kan tilbagekiøbe
Ved alt, hvad Lægekunſt forſtaaer.
Og Seieren, ſom deraf flød,
Er ſkranten Manddom, tidlig Død.

3.

Ved Svir og Ladhed Kraften ſvækkes.
Du tidlig bliver gammel, tung.
Men naar din Arm til Arbeid rækkes,
Du længe bliver ſund og ung.
Lev da i alting maadelig,
Vil du ei giøre Lægen rig.

4.

Saa vel i Søvn, ſom Mad og Drikke,
Ei Maadeligheds Dyd forglem.
Den taber viſt i Længden ikke,
Som taber daglig lidt af dem.
Al holde Maade udi alt,
Ved Sundhed bliver vel betalt.

5.

Saa være du, vor Skat i Livet!
Mig altid meget dyrbar.
For dig at faae, blev gierne givet
Af rige Folk alt, hvad de har.
Thi Rigdom uden Sundhed er,
I ingen Priis for Mennesker.

Saa jevne og for hver Mand forſtaaelige ere alle Sangene, og tillige med al deres Jevnhed udtrykkende og underholdende. Paa et eller ander enkelt Udtryk og Talemaade, kunde der vel hiſt og her være noget at udſætte, men da det hele er got, og Feilene ikke mange eller betydelige, vil vi iſteden for at dadle opmuntre Hr. Forfatteren til videre Fortſættelſe, og det ſkal i mere end een Henſeende fornøie os, om hans Sange maae finde god Aftræk iblant os. ω.

Forſøg i det Følelſomme. Eenſomhed! hvilke alvorlige Følelſer opvækker du i mit Bryſt! —

Sneedorffs Tilſkuer.

Kiøbenhavn tryk hos Paul Herman Høecke 1777. Stor 152 Sider i 8vo. Koſter 1 Mk. 8 Sk.

Et ikke mislykket Forſøg, hvis Fortſættelſe man dog hidtil forgieves har ventet, endſkiønt den i Slutningen af Fortalen er lovet. Hr. **Balling**, ſom under Tilſkriftet til Arve-Prindſen har nævnet ſig ſom Forfatter, har kun ſkrevet for Følende, og alle hans Betragtninger ere helligede Religio-

nen

nen og Dyden, bestemte til at opflamme Ærbødighed for og Kierlighed til den Høieste, og at opvække menneskevenlige Følelser i Læsernes Hierter. Det skulde gisre os meget ont, da Landet er saa fuld af kielne Følere, om de ikke kunde sættes i Bevægelse uden ved Elskovs-Narrerier, Romaner og Comoedier, og vigtige Ting derimod, som nærværende Skrift indeholder, skulde være uden for deres Følsomheds Cirkel. Af Romaners og Comoediers gode Afgang iblant os og af dette Forsøgs tilbageholdte Fortsættelse skulde man snart gisre den Slutning, at det til Skam for vor følsomme Nation virkelig forholder sig saaledes. Det være, som det vil, saa har dog Hr. B. fortient Fornuftigfølendes Bifald, og naar man fraregner en vis Kostbarhed i Udtrykkene, hvori Kunsten har fuldkommen saa stor Deel som Hiertet, en vis Overflødighed af Epitheter, som hist og her støder Øret, vil man ikke uden Fornøielse og Deeltagen kunne læse hans ædle og rørende Tanker, endskiønt de undertiden ere vel meget opløftede og maaskee for Mængden alt for høie; man vil endog beundre hans skildrende Pen, som har giort endog de almindeligste Charakterer og Situationer interessante og behagelige. Bogen bestaaer af 10 Betragtninger, som har følgende Opskrifter: Natten; Søvnen; Addison; V*******; Uhret; Den Gieldbundne; Sengen; Vinteren; Vennerne; Portraitet; hvilke alle paa den sidste nær, som formedelst sin Underlighed og Uforstaaelighed ikke har villet behage os, ere læseværdige. Paa Hr. Forfatterens Stil og Foredragsmaade vil vi afskrive et par Prøver. I den første Betragtning heder det S. 5: „ Intet rører sig paa Stadens støisfulde Gader — hvor stille! — ikke den mindste Bevægelse! — Alting søver — som i Naturens første Time, da Jorden endnu ikke bar noget levende! — eller som Byens mange tusende indsluttede Siele paa eengang vare hensovede — og jeg alene bleven tilbage — for at herske i en øde Stad — vandre melancholisk omkring blant menneskelose Boliger — hvor Eenligheden skulde berøve Guldet sin Glands — og min Længsel overtrække Livets største Herligheder med et sørgeligt Dække! — O! hvad er Livet uden selskabelig Mednydelse? — Og hvad Lykksalighed kunde den hele Verden med alle dens Kostbarheder skienke en eenlig Adam? — Jeg hørte længe ingen Lyd, ingen Dør aabnes — ingen Tunge talde. — Alting var

tavs.

tavs. Selv de stolte tillukte Bygninger syntes at iagttage en ærbødig Stilhed for sine Beherskeres Rolighed. — Men nu! — hvilken Lyd kommer hidset frem for mit Øre! — Det er som et Menneskes Gang! — Det nærmer sig — hører jeg ret paa hans tunge Trin, som gienlyder langt henne i denne stille Gade, saa er det den nattelige Roligheds Bevogter. — Hvor langsom tramper han frem med sin Morgenstierne! længselfuld stønnende efter Dagens Komme og den Rolighed, en vaagen Verden da lader hans af Søvn og Natteluft besværede Legeme nyde umisundt. Tungsindig var hans Adfærd, dog oplivende for mig. — Hans Timebestemte Sangstemme lod sig høre. O! hvor høitidelig var mig disse Natteroner! Med en andægtig Eenfoldighed erindrede han mig Midnattens anden Time, al Luften syntes at gienlyde af den Almægtiges Lov, og en stille Opløftelse udbredede sig om mit Hierte, giorde det svanger af tilbedende Sukke, som opstege til den Allerhøieste, og igien nedstege i salig Tilfredsstillelse, og lod mig haabe et naadigt Velbehag. — Vægteren tabte sig omsider — mit forrige Øde fremstillede sig, og nu kaldte Firmamentet mig til Agtsomhed. — Men hvilken Strøm af Tanker væltede sig her ind paa min Siel ved dette majestætiske Syn! — Mit Øies anspendte See-Kræfter slappedes ved Skuelysten paa disse Uendeligheders Hvelving — Tankerne forvirredes paa de grendseløse Betragtningers vildsomme Veie. — Fornuften tabte sig i stille Henrykkelse og Sielen tilbad med denne himmelske Lovsang: O! Viisdoms Dyb! hvor urandsagelige ere dine Veie! — Dersom jeg endog med en Neutons forskende Øie kunde skue, og en Youngs opløftende Stemme lovsynge disse Almagtens Under, saa skulde min Sang dog blive en svag Gienlyd af min Siels Følelse ved denne høitidelige Betragtning; thi intet Sprog paa Jorden kan fortolke alle Tanker, og udvikle disse saa hemmelighedsfulde Fornemmelser. — De forsvinde paa den ordmanglende Tunge og giemmes for den ævnerige Siel til den forklarende Evighed. — Men omendskiønt Dødeligheds Sprog er saa svagt til at udtrykke de stærkeste Tanker, omendskiønt den udsvævende Indbildning mat afridser den nærmeste Stierne i sin fortryllende Glands; saa vover jeg dog at skue og i Beskuelse af disse henrykkende Syner at mætte mit Øie med Vellyst, og berige min Siel med Tanker og Følelser." Den anden Betragtning

ning over Søvnen begynder i poetiſk Proſa ſaaledes S. 17: „Den rolige Aften begyndte allerede at nedſynke ſig i Nattens mørke Skiød, og ved ſin høitidelige Tavshed at indbyde mig til Hvile, da jeg fornam, at Drivfiederen i mit Legems Uhr ſlappedes, Pulſen ved ſine fordoblede Slag at varſle til Rolighed, og de matte Øine ved den ſildig brændende Lampe at negte den ſkrivende Pen Evne til at udføre den ſelv drømmende Tanke. — Sengen lokkede — Trætheden ſkyndede — og nu blev mit hvilebereedte Leie mig min ſødeſte Tilflugt. — Jeg gav Gud ſit Aftenoffer, ſlukte min Lampe, og ſtrax drog Mørket ſine tætte Gardiner til for mine døſige Øine, ſkiulte enhver Gienſtand for den opmerkſomme Tænkekraft, og lod mig i diſſe milde Skygger under Forſynets aldrig ſlummerende Øie nyde mit Legems nattelige Vedervægelſe. — O! hvor milddædig nedſteg Søvnens Gudinde fra Rolighedstavſe Slot paa ſine ſilkebløde Vinger, nedſenkede ſig paa mine tunge Øienlaage, tilſluttede den for Livets Skuespill og vuggede mine matte Lemmer lemfældig i Vedervægelſens Skiød! — hvor ømmelig blev jeg i dens lette Skiød gynget ud fra Aarvaagenheds Strandbred, og overført til Hvilens ſtille Havn! — Ingen Bekymrings Bølger forurolige mig, ingen Misvitsning paa Lykkens Compas ængſtede mig, og ingen Frygt for at ſtøde an paa Skiebnens blinde Skiær forſtyrrede min nylig Tankebeladne Siel. Ledſaget af det vaagende Forſyn naaede jeg Havnen, og tilbagelagde min Dødelighedshalve Reiſe ꝛc.“ Saadan er Skrivemaaden, og vi troe, at derſom Kunſten havde ſtukket mindre frem, derſom en Deel nyeſkabte Udfyldings-Ord havde været borte, og Smagens Streger bedre og ſparſommeligere anbragte, ſkulde Skriftet dobbelt behage. Betragtningerne over Addiſon, Voltaire og den Gieldbundne ſynes os de ſmukkeſte, fordi de ere de jevneſte. Men hver Side viſer ellers tilſtrækkeligen, at Hr. B. har lært at tænke og føle, og med Smag at udtrykke ſine Tanker og Følelſer.

Sub-

Subſkriptions-Plan.
paa
en Samling af et Hundrede gudelige Pſalmer,
af nye forfattede til fleres Opbyggelſe.

Jeg haver ved Guds Biſtand forfattet en Samling af gudelige Pſalmer, og haver for kort Tid ſiden ved Trykken udgivet et halvt Hundrede deraf, dog uden at giøre mit Navn, ſom Forfatter deraf bekiendt, allene af de Aarſager, ſom jeg i den hosføyede Forerindring haver anført, og har det været mig en behagelig Opmuntring, at ſamme med almindeligt Behag ere blevne antagne, og vel omdømmede i de Kiøbenhavnſke nye Efterretninger om lærde Sager No. 26 h. a. Jeg har da beſluttet endnu ved Trykken at udgive en Samling af et Hundrede gudelige Pſalmer, hvilke ligeſom de andre af mig ere forfattede, og for nogenledes at kunne beſtemme Oplaget heraf, udbeder jeg mig den Godhed, at de, ſom maatte have Lyſt til at eye denne Bog, vilde behage inden Mortensdag, at tilkiendegive deres Navne, og hvor mange Exemplarer de vel maatte forlange; Priſen paa hvert Exemplar kommer paa tre Mark danſk. Trykken bliver i Octavo, paa ſtort og got Papiir, i ſamme Format ſom den første Samling. Og ſaa ſnart man kan beſtemme hvort ſtort Oplaget kan giøres, ſkal Bogen, ſom fra mig er færdig, ſtrax blive leveret til Trykken, og færdig ſaa haſtig mueligt er. Odenſe, den 1ſte September 1781.

Jacob Ramus,
Biſkop over Fyens Stift.

Den første Samling af 50 Pſalmer, faaes uindbunden hos Boghandlerne Hr. Gyldendal i Kiøbenhavn, og Iverſen i Odenſe for 2 Mark, hos hvilke og ſubſcriberes paa denne Samling.

❀ ❀ ❀

Den 11te huj. døde den ſaa fortiente og berømte Doctor Erneſti i Leipzig, af en langvarig Tæring, i ſit Alders 75de Aar. Ligeledes den 15de huj. Dr. Franke, forhen berømmelig offentlig Lærer i Statsvidenſkaberne og Politiken ved Univerſitetet i Leipzig, i ſit Alders 76 Aar.

No. 40.

Kiøbenhavnſke
Nye Efterretninger
om
lærde Sager.

II. Hæfte. Fredagen den 5te Octobr. 1781.

Forklarende Omſkrivning af JEſu Chriſti Lidelſes-Hiſtorie efter de fire Evangeliſters Beretninger med Anmerkninger af Niels Ballum, Danſk Kapellan ved Garniſons Menighed i Kiøbenhavn. Kiøbenhavn, 1781. Trykt paa Gyldendals Forlag. Stor foruden Fortale 308 S. i 8vo. Koſter paa Trykp. 3 Mk. og paa Skrivp. 4 Mk.

Iblant de mange gode og nyttige Skrifter, hvilke Hr. Gyldendal ſom Forlægger hielper frem for Lyſet, fortiener nærværende et unegteligt Sted. Man fik vel for et Par Aars Tid ſiden en Overſættelſe af Lidelſens Hiſtorie fra Hr. Peterſen i Kolding, forſynet med nogle faa critiſke Anmerkninger, men dens Hensigt var kun hiſt og her at forbedre den almindelig brugelige Overſættelſe og at fremſætte Evangeliſternes Beretninger i en bedre Orden end hidtil. Hr. Ballum har med nærværende Skrift haft ſamme Hensigt, men han vilde være det Almindelige endnu nyttigere, derfor tilføiede han en forklarende Omſkrivning og oplyſende Anmerkninger, og vi troe, at ei allene den Lærde, men ogſaa den Ulærde vil finde ſig fyldeſtgiort og fornøiet med den Flid, han har anvendt. „Jeg har meent, ſkriver han i Fortalen, ikke at „ giøre nogen forgiæves Gierning, om jeg ved dette Skrift „ forſkaffede beſynderligen mine ulærde Landsmænd et Mid„ del til tydeligere at forſtaae JEſu Lidelſes Hiſtorie, aller„ helſt da der udi vort Sprog hidindtil har været ſavnet en

„ ſaadan Haandbog, hvis Øiemeed allene var omſtændelig „ og i en ſammenhængende Orden at oplyſe denne allervig„ tigſte Hiſtorie.“ For at opnaae denne Hensigt er Hiſtorien efter Hovedbegivenhedernes Anledning afdeelt i mange ſmaa Deele, af hvilke enhver har denne Indretning. Først anføres Stedet eller Stederne hos Evangeliſterne i en tydelig og nøiagtig Overſættelſe, hvori Hr. B., ſkiønt ikke allevegne, ſynes at have fulgt eller betient ſig af det ovenmeldte Hr. Peterſens Arbeide. Vi ſige med Flid: ikke allevegne; thi nu og da afviger han fra Hr. P. baade i Henſeende til Ord og Beretningernes Orden. Dernæſt findes Evangeliſternes Beretning ſammendragen, hvilket Hr. Forfatteren anſaae for nødvendigt, deels fordi han ikke har kunnet betiene ſig af den harmoniſke Beretning om JEſu Lidelſer, ſom findes i vore Alter- og Pſalme-Bøger, da den har ſaa ſtore Ufuldkommenheder; deels fordi den paafølgende Omſkrivning maatte grunde ſig paa den ſammendragne Beretning af Evangeliſternes enkelte Fortællinger; deels fordi den antagne Foreening af Evangeliſternes Fortællinger, ſom nu og da ved forſkiellige Udtryk om een og ſamme Sag, ſamt forſkiellig Fortællingsmaade ſynes at modſige hinanden, ſkulde oplyſes i Anmerkninger, hvilke ved Tal eller Tegn maatte henviſes til den ſammendragne Beretning, om hvis Beſkaffenhed ſtrax kan dømmes, da de enkelte Beretninger gaae umiddelbar foran. S. 118 ſee vi, at Hr. B. foruden Evangeliſternes Fortællinger, ogſaa har betient ſig af Apoſtlernes Gierninger, hvoraf han i Lidelſens Hiſtorie har indflettet, hvad der kunde tiene til Oplysning og Fuldſtændighed, hvorimod med Grund intet kan indvendes. Fremdeles følger en forklarende Omſkrivning, hvori Hr. B. ſom oftest har overſkridet en Omſkrivnings ſædvanlige Grendſer, og indført, foruden Meeningen af Ordene, de forekommende Perſoners Bevæggrunde og Hensigter med deres Foretagender, ſaa vel ſom andre nødvendige eller nyttige Oplysninger. Enhver Omſkrivnings Natur fører det med ſig, at den maa være forklarende, men uden Tvivl har Hr. Forfatteren med dette Navn i ſær haft Hensigt til de indførte Oplysninger, ſom man ellers ikke er vant at finde i Omſkrivninger. Det være langt fra os at beſkylde Hr. B. for unødig Vidtløftighed; thi naar betænkes, at han nærmeſt har ſkrevet for Ulærde, hvilke han vilde hiel-

pe til med eet at overſee alt i ſin Sammenhæng, finde vi meget mere Aarſag til at bifalde end laſte denne Fremgangsmaade. Endelig ere Anmerkninger tilſøiede, ikke egentlig critiſke, endſkiønt hiſt og her critiſke Oplysninger findes indſtrøede, men forklarende de i Lidelſens Hiſtorie forekommende Ord og Ting, foreenende Evangeliſterne, hvor de ſynes hinanden modſigende, vælgende af flere uviſſe Formodninger den rimeligſte og beſte, og i Almindelighed ſaaledes indrettede, at Læſerne, for hvilke de ere beſtemte, kan finde tilſtrækkelig Middel baade imod Uvidenhed og Tvivl. Vi kan derfor ikke andet end anpriſe et Skrift, der giør ſin Forfatters Flid og Indſigter Ære, og vi giøre det ſaa meget hellere, da vi forudſee megen Nytte deraf, om det, ſom vi ønſke, maa komme i manges Hænder, og læſes med den Opmerkſomhed, ſom det fortiener. Stilen er allevegne jevn og tydelig, undtagen i et Par Anmerkninger, hvor den er noget indviklet. Den ene findes S. 41: „Skriftlærde. „ Diſſe vare deelte i forſkiellige Klaſſer, og havde forſkielli„ge Forretninger. Nogle udſtødte Afſkrifter af den Hellige „ Skrift, og gave Agt paa, at ingen Skriverfeil deri ind„ſnigede ſig. Andre forklarede Loven for Folket og vare „ deres Lærere. Endog de, ſom brugtes til at forfatte bor„gerlige Kontrakter, kaldtes ſaaledes. De af diſſe, hvil„ke vare Lemmer af det jødiſke Raad, og det var beſynderli„gen dem, der vaagede over, at den Hellige Skrift ikke „ blev forfalſket, diſſe forſtaaes her.“ Den ſidſte Periode kunde og burde været mindre dunkel og mere ſammenhængende. Samme og endnu ſtørre Forvirring finde vi S. 96: „Hans Paarørende ::: Men hvorledes kunde Peder vide, „ at den, ſom talede til ham, var hans Paarørende, hvis „ Øre han havde afhugget, om ikke dette Menneſke ſelv „ havde erklæret, hvem han var; thi det er ikke ſandſynligt, „ at Peder i Forveien kiendte enten Malchum eller denne „ af Perſon. Det ſynes derfor rimeligſt, endſkiønt Evangeliſten ikke udtrykkelig melder det, at denne, hvem, tilligemed de øvrige Udſendte, Nattens Dunkelhed og Tumulten, eller maaſkee ogſaa en guddommelig Beſtyrelſe „ hindrede fra at opdage udi Gethſemane, hvo det var, ſom „ voldeligen overfaldt Malchum, nu ſelv har ſagt Peder den „ Mistanke, ſom enten hans Klædedragt eller hans Udſeen-

„ de gav ham om, at han var Gierningsmanden til det „ ſtrafværdige Foretagende imod hans Paarørende.“ Men Sandheden ſkylde vi det Vidnesbyrd, at vi ellers ikke hele Bogen igiennem have fundet nogen lignende Utydelighed. Imod Overſættelſen eller Omſkrivningen kunde ogſaa gisres nogle faa Erindringer, men ingen af ſynderlig Vigtighed, ſor Ex. S. 34: „ Judas kyſſer JEſum **mange Gange**,“ hvorfor mange Gange? Lucas har φιλήματι. I det mindſte burde her være givet nogen Grund for dette Tillæg i en Anmerkning. S. 86: „ Peder gik uden for, **indhyllede** „ **ſig** og græd bitterlig.“ Det bliver et ſtort Spørsmaal, om her under ἐπιβαλὼν ſkal forſtaaes ἑαυτὸν eller ἱμάτιον. Dersom det ſørſte, ſom mange Fortolkere meene, er det rigtigſte, falder Hr. Forfatterens Overſættelſe, der desuden maa forekomme Ulærde fremmed, reent bort. Men i en Sag, der er ſaa uvis, lade vi gierne de i Anmerkningen til denne Overſættelſe anførte Grunde gielde for enhver, der vil antage dem. S. 119: „ Da nu Judas, ſom havde forraadet „ ham, ſaae, at han blev **fordømt**.“ Her ſynes os bedre om det ſædvanlige: dømt til Døde; thi Ordet **fordømt** opvækker Bibegreber, ſom ikke kan paſſe ſig paa JEſus. S. 244: „ JEſu høibedrøvede Moder, **ſom nu var en gam-** „ **mel Enke**.“ Johannes ſiger intet om hendes Enkeſtand, men nævner kun ἡ μήτηρ αὐτοῦ, og Anmerkningen S. 257 gisr det aldeles ikke upaatvivleligt, at Joſeph blev hendes Mand, og at han nu var død. Han kunde maaſkee gierne leve uden nogen Tid at have ſaaet hende til Huſtrue; thi hvoraf veed man, at de blev Ægtefolk, og hvor i Skriften kaldes Maria nogensteds en Enke? Kun Gisninger! men Gisninger føde aldrig noget upaatvivleligt af ſig. Saadanne i ſig ſelv ubetydelige Erindringer kunde der gisres flere af, hvorved Publikum vilde vinde lige ſaa lidet, ſom Hr. Forfatterens Skrift tabe i dets indvortes og ſande Værdie. Det ſkulde meget fornøie os, om Hr. B. maatte ſee forønſkte Frugter af hans vel anvendte Tid og nyttige Beſtræbelſer.

Wr.

Je-

Jeruſalems Betragtninger over Religionens fornemſte Sandheder til Hans Durchlauchtighed Arve-Printſen af Brunsvig og Lyneborg. Efter det tredie Oplag overſatte af **Peder Topp Wandal.** Første Deel. Andet Oplag. Kiøbenhavn, 1780. Forlagt ved Chriſt. Gottl. Proft, Kongel. Univerſitets-Boghandler, og findes til Kiøbs i hans Boglade i No. 11., 12. og 13. paa Børſen. Med Forfatterens Billede. Trykt i Sorøe i det Ridderlige Academies Bogtrykkerie hos Jonas Lindgrens Enke ved F. H. Lillie. Stor, foruden 40 S. Fortale, 355 S. i ſt. 8vo. Koſter 1 Rdlr.

At anføre Indholden af dette Skrift vilde være et meget overflødigt Arbeide, da deels Hr. Doct. **Schønheyder**, Fortalens Forfatter, har forudſendt Hovedſummen af enhver Betragtning i Særdeleshed, deels vore Formænd i Aargangene for 74. og 76. vidtløftig have udbredet ſig over de Materier, der ſaa vel i Skriftets første ſom anden Deel forekomme. Vi kan da lade det blive ved Henviisning. Angaaende Overſættelſen ønſkede vi at kunne underſkrive Hr. Fortalerens Ord S. 15: „Det Danſke Sprog i denne Overſættelſe er, ſom „ af en øvet og blant ſine Landsmænd ſaa vel antagen og ynde „ det Tolk, naturlig og letflydende.“ Men endſkiønt vi langt fra ikke kan kalde den flet, ikke heller kan afgiøre, hvorvidt den i dette andet Oplag kan være forbedret, ſaaſom vi ikke have den første Udgave ved Haanden, maa vi dog tilſtaae at have truffet paa Steder, der falde i det Stive, og ikke ere nær ſaa Danſke, ſom de kunde og burde være. Vi kaſte op, og finde S. 14 følgende til en Prøve: „Jeg kalder den første Aarſag nødvendig ved ſig ſelv, ikke ligeſom „ dette Væſen havde frembragt ſig af Evighed ved ſig ſelv; „ thi det var den ſamme Modſigelſe; men det er ſaaledes uafhængende og nødvendigt, at det er umueligt at det ikke „ kunde være, ſaaſom ellers Intet maatte kunne være Aarſagen til alle Ting. Vel kan jeg ikke begribe det Egentlige ved ſaadan evig Exiſtenz; men dette kommer af min „ indſkrænkede Duelighed. Dette Væſens Exiſtenz bliver „ derfor lige ſaa nødvendig, ſom jeg maa tænke mig en evig „ Varighed eller Rum uden Væſen. Men hvorledes kunde „ jeg tænke mig en evig Varighed eller Rum uden Væſen? „ Dette var en fraværende Nærværelſe; en Exiſtenz uden

„ Virkelighed ꝛc.“ Atter kaste vi op, og finde blant andet S. 111: „De yderste Onder ere ogsaa her, ligesom den „ yderste Grad af Heede og Kulde paa Jorden, med den stør„ ste Viisdom sparede til de: Yderste ꝛc.“ I den første Aargang af Fyhns Stifts Journal læste vi S. 812, at ogsaa det andet Bind af Jerusalems Betragtninger er anden Gang oplagt, men vi have erkyndiget os nøiere og faaet Efterretning om, at det ikke forholder sig saaledes. **Wr.**

Doct. Johann August Nösselts Afhandling om Opdragelsen til Religionen, oversat, og med nogle Anmerkninger, samt et Anhang, udgivet af P. B. Giørup. Kiøbenhavn, 1781. Trykt og findes til Kiøbs hos P. H. Høecke. 164 S. i 8vo.

Hr. Oversætteren beder Læserne i Forerindringen, at antage dette lidet Skrift, som en Forsmag paa et andet af samme lærde Forfatter til Forsvar for Religionens Sandhed og Guddommelighed, hvilket ligeledes haves oversat, med Anmerkninger forsøget, og færdigt til at udgives i Trykken ved Leilighed. Nösselts Navn er saa berømmelig bekiendt baade i og uden for hans Fædreneland, at man med Grund ønsker hans theologiske Arbeider almindelig udbredte og læste. Hans Afhandling om Opdragelsen til Religionen (hvori han gienbriver den bekiendte **Rousseau**, som meente, at det endog maatte være for tidligt, at lære Børn Religion i deres Alders attende Aar, saa vel som Udgiveren af **Catechismus om Sædelæren for Landfolket**, som holder for, at Børn bør indskærpes deres Pligter blot ved at foreholdes de gode Følger, som komme af Dyden, og de onde, som komme af Lasterne) indeholder saa mange ypperlige Ting, at den bør eies og følges af alle, der have noget med de Unges Opdragelse at giøre. Dens Hovedhensigt er at vise: Hvorledes et Barn, der skal dannes til at blive en god Christen, bør opdrages i Hensigt til dette saa vigtige og almeennyttige Maal? Om saadan Opdragelse til Christendom enten skal, efter nogles Meenig, opsættes til de Unges modneste Alder? eller om den ikke bør skee jo før jo bedre, det være sig i hvad Stand eller Vilkaar et Barn er, eller i Fremtiden kan komme? Om Skriftet selv, som fortiener heelt at læses, behøve vi ikke at sige mere, men begive os til Oversættelsen, Anmerkninger-

gerne og Anhanget. Endskiønt Oversættelsen i Almindelighed betragtet lader sig læse, treffer man dog ikke sielden paa Steder, som ved Utydelighed, Stivhed og ubeqvemme Ord, falde ubehagelige for Ex. S. 29: „Overlæggelse forvolder „ Møie og Umage, er besværlig, opmuntrer just ikke, men „ meget mere afskrækker fra Overlæg.“ Hvo forstaaer dette: Overlæggelse afskrækker fra Overlæg? S. 34: „helst da „ disse guddommelige Egenskabers og Forsynets Kiendetegn „ og Udflydelse saa meget af sig selv paatvinger os Kundskab og Troe.“ S. 46: „hvor længe jeg maatte lægge „ til Sengs.“ S. 47: „jeg maatte nu vel vide, om det„te er Egenkierlighed i sin rette Forstaaelse.“ Samme stygge Ord forekommer S. 50 to Gange. S. 51: „hvor „ megen er Vindingen? hvor meget Tabet?“ hvorfor ikke: hvor stor er Fordelen? hvor stort Tabet? S. 79: „Hvor „ dette, i sær ved beqvemme Leiligheder, bliver Børnene „ fast indprentet, at de troe det, ligesom de troe andet, „ som deres Forældre sige dem, og hvor denne gode Mee„ning om Gud bliver saa godt, man nogensinde kan, giort „ eftertrykkelig for dem, da maatte man virkelig ikke kiende „ den Maade, hvorledes Børn tænke og handle, om man „ vilde endnu nægte, at de ikke tidlig kunde opdrages til Re„ligionen ꝛc.,“ hvor indviklet og usammenhængende denne Periode? omkomme S. 97 skulde vel være opkomme? — Anmerkningerne ere velmeente og vidne om Hr. Gs. retskafne Tænkemaade og Iver for Religions og Gudsfrygts Udbredelse, men paa nogle Steder undværlige, for Ex. S. 50. 71. 76. 88. 93. 105. 112. 119. Kun meget faa ere egentlig oplysende; thi i de fleste giver Hr. Oversætteren sig af med blot Moraliseren over Børne-Opdragelsen og de Feil, som i denne Henseende begaaes af de fleste Forældre. De indeholde altsaa største Deelen almindelig bekiendte Ting, som ikkun tiene til at giøre Skriftet vidtløftigere og dyrere. — Om Anhanget, som er en rimet Oversættelse af en medfølgende latinsk Original, vil vi anføre Hr. Forfatterens egen Kritique: „Det staaer vel ikke i nogen egentlig Sammenhæng „ med ovenmeldte Skrift eller de tilføiede Anmerkninger, „ men kan dog ikke kaldes ganske uvedkommende. Som „ Poema udgives det langt fra som noget Kunststykke, men „ blot som et simpelt Foredrag af en ikke ubetydelig, dog

„ meget almindelig Læreſætning, indklædet i nogle Riim „ eller Stavelſemaal, indeholdende en gammel Sandhed, „ og ſunde, om ikke juſt nye Tanker. Det latinſke Vers er „ i Aaret 1768. ved en vis Anledning til Univerſitetet i Kiø„ benhavn indſendt og modtaget i Manuſcr. Det Danſke „ er deraf en Overſættelſe, maaſkee mindre heldig end ſin „ maadelige Original. Begge maa følges ad til forſkiellige „ Læſeres Tieneſte ꝛc.“ Titlerne ere diſſe: Poetiſk Betragtning over det eene Fornødne, i Anledning af Luc. X. 41. 42. Meditatio Metrica de Uno Neceſſario vel Unius Neceſſitate. μεριμνᾶς καὶ τυρβάζῃ περὶ πολλά, ἑνος δὲ ἐστι χρεία. Luc X. 41. 42. Illuſtri Senatui Academico Ao. MDCCLXVIII. humillime oblata. *Petro Bering Giörup.* Af begge en Prøve, og hermed overlades Dommen til Læſeren ſelv:

En! demum, exclamant docti, nunc lumina mentis
Incipit, heu ſero ſapiens, attollere mundus,
Atqve aliud ſibi jam tandem perſpexit agendum
Qvam premere obſeqvio veterum veſtigia cæco;
In tantum valuit ſapientia libera culta.
Quid documenta moror? libeat componere noſtris
Priſtina temporibus; Qvot non, diffuſa per artes
Et diſciplinas, veri lux noſtra latebras
Detexit? qvot non problemata ſolvit abunde
Ad qvæ conticuit, bene reſponſura vetuſtas?
Qvanta opera oſtentat vel Dania noſtra peracta,
Qvæ nobis pridem vix dum per ſomnia viſa?
Nondum his inceptis contenti, tendimus ultra,
Regna libet veri magis amplificare magisqve,
Nos invitamus qværendo, & præmia qvisqvis
Conſilio patriam juvat, exſpectare jubetur.
Non mihi de nihilo viſum eſt, ſi qvæſtio, cujus
Immenſum pondus recte perpendere non eſt
Hujus & illius gentis civisqve, ſed omnis
Humani Generis, ſapienti exponitur orbi,
Inter cuncta, docet qvæ nos ſapientia mundi
Comperies multum qvod inutile, qvodqve neceſſum,
Qvæſtio magna mihi, & reſponſo digna videtur,
Qvodnam igitur ſummum primoqve neceſſe putetur?

Nei!

Nei! nu har Verden først (saa sige vore Lærde)
Opladet Øinene. Her andet er paa Færde,
End gaae i Blinde hen og følge andres Spor;
En frie Philosophie er sligt at takke for.
Exempler synes det ei nødig at anføre:
Lad os i Tankerne en Sammenligning giøre,
Hvor mangen Sandhed før var skiult og ubekiendt,
Hvad Lys er siden i hver Videnskab antændt.
Hvor mangt et Spørsmaal er tilstrækkelig forklaret,
Som vore Fædre før med Tavshed har besvaret.
Hvor mangt et nyttigt Verk er hos os bragt i Stand,
Hvorom vel ingen før har drømmet i vort Land;
Det bliver ei derved; vi høiere vil stige;
Vil daglig meer og meer udbrede Sandheds Rige,
Her lægges Spørsmaal frem; her bliver Prüis opsat
For den, der med sit Raad kan gavne Land og Stat.
Det ei af Veien var, om man for Verden satte
Endnu et Spørsmaal frem, hvis Vigtighed at skatte,
Angaaer ei noget Land og Stand besynderlig,
Men, hvorpaa Alles Gavn og Velfærd grunder sig.
Vi finde blant de Ting, som Verden nu vil lære,
En Deel fornødent, og en Deel unyttigt være,
Det Spørsmaal synes mig da værd at svare paa:
Hvad dog det eene Høifornødne være maa?

Wr.

Enfoldige Jule- Faste- og Paaske-Tanker, samt en Samtale imellem en Christen, en Fugl og en Blomst. Efter Matthæi 6 Kap. til Opbyggelse enfoldig udgivet. Kiøbenhavn, 1781. Trykt hos A. F. Stein. 6 Ark i 8vo. Koster 8 Sk.

Først 9 Jule-Psalmer, hvori Tonen er denne: „o JEsu „ Barnlille, min Kierligheds Magnet!" „Lille JEsu!" „ O JEsu lille Nøer!" „ Hvor lyser Naadens Straaler af „ dine Øine smaa o lille søde Guld ꝛc. ꝛc. Derpaa Nebelins poetiske Tanker, hvorom vi har sagt vor Meening i denne Aargangs No. 28. S. 434. Fremdeles S. 36: „ En rig- „ tig Copie af en liden Bog, som er rar at bekomme, kal- „ det: **Troens kraftige Opmuntring til en børnlig „ Fortrolighed paa den levende Guld**, efter den første

„ Artikel i en behagelig Samtale forfattet.“ Næſt en Fortale, hvori det iblant andet heder: „ Da Fuglen hver Morgen kom og ſatte ſig paa de uden for Vinduet (hvad for et „ Vindue nævnes ikke) ſtaaende Valmue-Blomſter, og altſaa Fugl og Blomſter, ſom de af Chriſto ſelv i Matth. 6. „ fremſtillede Lærere vare tilſammen til Vantroens Beſkæmmelſe ꝛc.,“ følger Samtalen ſelv, ſom begyndes imellem Fuglen og en Chriſten, men fortſættes af en Lilie, ſom maa have ſtaaet i Nærværelſen af Valmue-Blomſteret. Denne Lilie tilſpørges og ſvarer ſaaledes S. 42:

„ C. Hvad ſtaaer du Lilie ſaa ſkiøn?
„ L. Ja meer end Sal'mon Davids Søn.
„ C. Vil du mig lære Klæder-Pragt?
„ L. Nei, jeg vil giøre dem foragt ꝛc.“

Endelig følge endnu 6 Pſalmer, ſom kan læſes eller ſynges efter eget Behag. Den anden, hvori JEſus S. 49 kaldes Zions Seiers-Lam, endes ſaaledes S. 52:

„ Nu, Underbørn! forundrer eder,
„ At Gud mig Synder ſaa bereder,
„ Til Underbarn at dapnet faae,
„ Hvis Lige man før aldrig ſaae.“ ω.

Prædiken over Philip. III. 7-10. om **JEſu Religions Ypperlighed**, i Anledning af en Jødes Daab, tilligemed en kort Tale over Tit. III. 5.-7., begge holdne den 11te Junii 1779. i St. Knuds Kirke. Odenſe, 1779. Trykt i det Kongel. privilegerede Adreſſe-Contoirs Bogtrykkerie. 72 S. i 8vo.

Tvende offentlige Taler, ſom Fredagen den 14de April 1780. da en Jødinde blev døbt i Frue Kirke i Odenſe, ere holdte af **Chriſtian Seidelin**, Sogne-Præſt ſammeſteds. Odenſe, 1780. Trykt i det Kongel. privilegerede Adreſſe-Contoirs Bogtrykkerie. 5 Ark i 8vo. Koſter 1 Mk.

At ſlige Taler, der ere holdte ved ſaa høitidelige Leiligheder, og uden Tvivl hørte med megen Opbyggelſe, i ſær af dem, de egentlig angik, udgives offentlig, kan vi ikke andet end høiligen bifalde, og vi meene, at ikke de allene, der døbtes, men ogſaa det øvrige Publikum ere Forfatterne derfor Tak og Agtelſe ſkyldige. Saa meget kierkomnere have ovenanførte Taler af tvende værdige Mænd blant Geiſtligheden i Odenſe

vak

været os, da de tillige ere forfattede med Flid, passende med deres Diemeed, og i Almindelighed betragtede meget gode og læseværdige. Endskiønt der lod sig giøre en og anden, maaskee ikke ganske uvigtig, Anmerkning ved enkelte Steder, maa vi dog for Rummets Skyld indskrænke os til en blot Anmeldelse af Talernes Hoved-Indhold.

I Indgangen til Talen over Philip. III. 7.-10. fremsætter den Høiærværdige Forfatter dette Spørsmaal: Hvilken Religion er den beste? Spørsmaalet besvares med Textens Ord, hvoraf denne Hovedlærdom uddrages: **Christi Kundskabs eller JEsu Religions Ypperlighed, bevist af dens Lærdommes indvortes Beskaffenhed.** 1) Af de Lærdomme, den befaler os at troe. 2) Af de Pligter den lærer og paalægger os at udøve. Resultatet af det alt bliver, at jo høiere og værdigere Begreber en Religion giver Menneskene om det høieste Væsen, jo vissere Haab den forskaffer om Lykkalighed paa hin Side Graven, jo ædlere og kraftigere Bevæggrunde den giver til Pligters Opfyldelse, desto fortræffeligere ere dens Lærdomme, og desto ypperligere Religionen selv, hvilket med megen Held hele Talen igiennem henegnes paa den christelige. — I den korte Tale over Tit. III. 5.-7. vises: **Den Naade, som vederfares dem, der ved Daaben indlemmes i JEsu Kirke.** Hvorunder forestilles: 1) Hvor stor og uforskyldt denne Naade er. 2) Hvorledes den bør bruges. Blot af dette her anførte kan sees, med hvilken Omhyggelighed Hr. Forfatteren har lempet sit hele Foredrag efter Dagens Høitidelighed, og holdt sig med sine Betragtninger inden de Grendser, som Forretningen og dens Diemeed afpælede for ham.

Hr. S. forestiller i den første Tale, som blev holdt for Døbe-Acten over Matth. X. 32. 33. **JEsu ulige, men dog retfærdige Forhold imod Menneskene paa Dommens Dag, grundet paa deres ulige Forhold imod ham her i Verden.** Prækenen har to Deele. 1) Betragtes Menneskenes ulige Forhold imod JEsum her i Verden. Nogle bekiende ham, andre negte ham. Her vises baade, hvad det er at bekiende JEsum; hvorfor han skal erkiendes og bekiendes; og hvorledes nemlig med vore Munde, vore Hierter og vore Gierninger. Men ikke alle bekiende ham saaledes, og her saae Hr. S. Leilighed til at forestille: hvorledes han af

man-

mange negtes med Mund, Hierte og Gierning. 2) Betragtes JEſu ulige, dog retfærdige, Forhold paa Dommens Dag baade imod hans ſande Bekiendere og hans Fornegtere. Hine vil han kiendes ved, erklære for ſine, og anviſe en evig Salighed. Diſſe vil han tvertimod ikke vedkiendes, men viſe fra ſig til evig Uſalighed. Dsbetalen over 1 Joh. V. 20. foreſtiller: De vigtige og billige Fordringer, ſom haves til dem, der vil gaae over fra den jødiſke Religion til den chriſtelige. Nemlig: 1) At de nøie kiende den jødiſke Religions Hoved-Vildfarelſer, hvilke de offentligen ſkal afſige. 2) At de offentlig ved deres Daab antage den chriſtelige Troe og dens Bekiendelſe. 3) At de i denne Chriſtendommens Bekiendelſe ſiden altid blive beſtandige. Materierne ere vel afhandlede, Sproget, paa nogle faa enkelte Talemaader nær, got og værdigt, Skriftens Ord paa behørige Steder anførte, og alt dannet efter Hr. Forfatterens nærmeſte Diemeed og til almindelig Opbyggelſe.

Wr.

Thieles May-Glæde, i Anledning af den lykkelige Foreeening imellem Høiædle og Velbaarne Hr. **Jens von Jermiin**, Deres Kongelige Majeſtæts Kammerjunker, ſamt Stam-Herre til Auſumgaard, og Høiædle og Velbaarne Frøken **Helle Sophie von Lütichau**, ſom blev fuldbyrdet paa Thiele, den 4de May 1781. Af **Chriſtian Carl Brorſon**. Hadersleu, trykt hos H. Lucander. Stor 24 S. 8vo.

Det er ikke ſom Leilighedsvers at vi anmelde dette Stykke, men ſom et poetiſk Arbeide af ganſke værdigt Indhold, og hvorpaa en Digtergave har forſøgt ſig, ſom kan giøre nogen Fordring paa vor Opmærkſomhed. De Ord nemlig paa Titelen: „Thieles May-Glæde" ſtaae ikke der ſom noget blot Ordſpil, eller ere brugte til at bebyrde Læſeren ſaa mange Blade igiennem med fattige Alluſioner, efter de ſædvanlige Leilighedsdigteres Maade, for hvilke ogſaa Aarstiderne ofte maae tiene ſom Præſenteer-Tallerken til at frembære deres Muſes utidige Frugter. Hr. B. indlader ſig med Plan og Orden i en poetiſk Beſkrivelſe af Foraaret, og maler dets Skiønheder og Virkninger med temmelig Fuldſtændighed og Nøiagtighed. Man bliver let vaer, at Tallin fornemme-

lig.

lig er det Mønſter, Hr. B. har dannet ſig efter. Vi i det mindſte fik et Vink til at tænke paa Begyndelſen af dennes **May-Dag**, da vi læſte Indledningen til Hr. Bs. Digt. Og her maae vi tilſtaae, at ligeſom det menneſkefiendlige Lune aldrig har villet behage os, hvormed hin Digter, i det han opmuntrer ſin Muſe til at ſøge Eenſomhed, foreſtiller alting i Stæderne ſaa hadeværdigt; ſaa har noget lignende mødt os ved den foragtelige Foreſtilling, Hr. B. giør af al ved menneſkelig Flid og Konſt frembragt Herlighed, i Modſætning mod det Skiønne i Naturen. Lunet, eller om det er den ophidſede Indbildningskraft, har forledet begge Digtere til i adſkilligt at overtræde Sandhedens Grændſer, og uformærkt at ſkade deres Sag, i det de tænke at bringe den Fordeel. Ogſaa her kan da Digteren giøre ſig til Regel, hvad Horatz ſiger: non qvodcunqve volet, poſcat ſibi credi. — En anden Omſtændighed, ſom kan ſvække Henſigten med den af Hr. B. anbragte Sammenligning, er, at det ikke forholder ſig ſaa aldeles rigtigt med viſſe Modſætninger i den. Thi S. 4 ſætter Hr. B. jo det konſtige Malerie ligeſom ved Siden af Naturen ſelv, naar han ſiger:

„ Hvor **Roſer** paa Tapeter **groer**,
Og Penslen ſaadan Farve mænger,
Som moden Frugt paa Lærred hænger."

og naar han ſamme Side ſiger om alle Konſtens og **Vittighe**dens prægtige Opfindelſer, at de

„ — midt i al ſin Braſken nyner
Paa Herlighedens Svaneſang;"

ſaa tilſtaaer han jo ſelv S. 15, ved Overgangen til at betragte Aandernes Verden, ſom den, der eene er ſkikket til at modtage beſtandig Tilvext, at den ellers ſaa ſkiønne ſynlige Natur er ſamme Foranderlighed og Forkrænkelighed underkaſtet. — Dog, nok om Indledningen. Man vil i det lidet Digt ſelv erkiende hos Hr. B. gode Talenter til den malende og beſkrivende Poeſie. Nogle anførte Steder maae tiene til Beviis. I Maleriet af Blomſterne S. 7. hedder det:

„ I prægtig Mængde Tulperne
Om Rangen med hinanden ſtride,
Og lutter flammet Atlaſk ſlide,
Skiønt ingen er en Spinderſke.
See tuſende Forandringer:

En-

Endeel ſom muntre Piger bluſſe;
Endeel ſom unge Enker pudſe
Sig kun med dunkle Klædninger.
Snart røde Straaler ſkyde ſig
Frem paa den gule Grund; ſnart flammer
Guld-Striber lagt i Purpur-Rammer,
Og kantet med forſølvet Flig:
Snart ſeer man fine Penſel-Strøg,
Som ſig i matte Skygger tabe;
Snart ſtærke Tegninger, ſom ſkabe
En kronet Dronning af et Løg.
Narcis! hvem klædte dig i Taft?
Hvem vilde dig ſit Sindon laane?
Hvem puddrede din gyldne Krone?
Hvem ſalver dig med Balſam-Saft?"

Og nu dette nydelige Sted S. 9. om Blomſternes indbyrdes Befrugtelſe:

„ — Blomſtret aabnes ſmukt,
Sig med ſit Naboe-Blomſter mager,
Og ved en ſagte Vind modtager
Et Sæde-Støv til Livets Frugt.
Saa Plante-Riget vilde ſnart
Forgaae, henvisne og forſvinde,
Ifald hver Urt ei kunde finde
Et andet Kiøn af ſamme Art."

Hvor ſtærk og værdig denne Foreſtilling om Mark- og Ager-Vexternes Nytte! S. 10.

„ Her koges Safterne, ſom læge

— — — — —

Ja her beredes Heſtens Marv
Her voxer Sæd til Mandens Styrke,
Og Guld for dem, ſom Jorden dyrke;
Her grønnes hele Statens Tarv."

Eller dette Sted om Silkeormens Spind S. 11.

„ Siig, hvem de fine Traader ſpandt?
Hvem drev de ſnelle *) Væver-Skytter,
Som diſſe Trævler ſammenknytter,
Og dem i bløde Hinder vandt?"

Eller

*) Vi vilde heller brugt Iette i Stedet for dette i Grunden fremmede Ord, ſom dog atter findes S. 13.

Eller endelig dette, om Foraar- og Sommer-Skionhedernes pludselige Forandring til Ødelæggelse ved en voldsom Naturvirkning, S. 15.

„ Hvor let fremspringer en Orkan
Af sine mørke Afgrunds Huler,
Som Solen selv med Mørke skiuler,
Og styrter heele Vaarens Plan.
Naar Stormen voldsom hopper om
Paa sorte Bølgers hvide Isser,
Paa steile Bierges nøgne Spidser,
Og truer kun med Død og Dom;
Naar en Storm-Byges Kobber-Arm
Den yndefulde Lund radbrækker,
Og Haugers haabefulde Hækker
Forgik ved et Qvarteers Allarm."

Nogle faa Steder have mødt os, hvor Udtrykket ikke synes at have den fulde Grad af Rigtighed og Tydelighed. Saaledes finde vi for Ex. i dette Forfatterens Udtryk om Pragten i de fyrstelige Palladser: „Hvor Guld med Konst om Fortrin trætter" ikke den rette Modsætning, som skulle gisre Tanken sand. Thi vi tænke, Guldet har vel tildeels ikkun Konstens Tilberedelse og Forarbeidelse at takke for, at det kan tiene til Zirater. — I følgende svende Linier.

„ — det forruset Erts forynger
Med Smilet af en Heltes Muld."

havde vi Lyst at læse Mund i Stedet for det sidste Ord, som her synes alt for uegentligt; da vi vilde hævet Vanskeligheden med Rimet saaledes:

„ Hvor Guldet sig paa Purpur-Grund
Ved konstig Haand i Grene slynger,
Og det forruset Erts forynger
Med Smilet af en Heltes Mund.

S. 10, hvor Forfatteren foreholder os Naturens Betragtning som den værdigste Beskiæftigelse, og for hvilken Beundringen af alt, hvad der ellers kaldes prægtigt, bør sættes tilside, have vi ikke kunnet blive visse om Meeningen af følgende Linier:

„ Kom Afgudsdyrker! at afsone
Din Skyld ved Roden af et Straae."

Ikke heller har Lærkens Sang saa kiendelig afvexlende Toner

for

for vore Øren, at den ſkulde ſynes os at kunne give Anledning til den S. 12 og 13 vidtløftig udførte Lignelſe af Sangerinden og Tonekonſtneren. Naar denne ſkulde blevet paſſende, maatte Hr. B. vel have taget ſig en anden Fugl til Betragning.

Som Overgang til at beſynge det fornemme Ægtepars Bryllupshøitid, bruger Hr. B. S. 16 den Betragtning over Menneſkets Siel, at den, frem for den øvrige Forkrænkelighed og Afverlinger underkaſtede Natur, kan beſtandig tage til i Fuldkommenhed, og forædles, ved at modtage og meddeele Kiærligheds og Ømheds Følelſer. Det er bekiendt, at Tullin tager en ikke uliig Vending i ſin May-Dag, ſom er ſkrevet i en lige ſaadan Anledning. — Det egentlige Brudedigt, ſom tildeels udtrykker de lykkelige Underſaatters Glæde ved Auſumgaard paa denne deres Herres Bryllupshøitid, beſluttes med en Duet imellem de to Elſkende, og med et Chor af dem, ſom kunde være Vidner til Foreeningen.

Trykfeyl.

Side 577. Linie 22. tiende Part, læs fierde Part. S. 578. L. 10. vigtige, l. rigtige. S. 581. S. 15. Suurbronds Kilderne, l. Surterbrands Fieldene. S. 585. L. 5. Bevæggrunden, l. Bevæggrundene. S. 787. L. 28. et l. er. S. 588. L. 40. *audierint*, l. audierunt. S. 590. L. 25. har, l. er. S. 591. L. 24. macht, l. machte. Jb. L. 37. faut, l. faut. S. 592. L. 24. Bøgen, l. Bøger. S. 593. L. 10. Gyldendendal, l. Gyldendal. S. 594. L. 28. ſkuldet, l. ſkulde. S. 598. L. 36. Taare., l. Taare.“ S. 599. L. 32. holde, l. holdte. S. 600. L. 7. tydeligen grundgiv, l. tydeligen, grundigen. Jb. L. 17. blendre, l. blende. S. 602. L. 29. giøre, l. giør. S. 603. L. 36. ſiger han ſynes, l. ſiger han, ſynes. S. 611. L. 3. Originalen, l. Originalen. S. 612. L. 20. een, l. en. S. 618. L. 11. hvorvel, l. hvor vel. S. 619. L. 23. Dokter, l. Doktor. Jb. L. 26. gylne, l. gyldne. Jb. L. 30. Den, l. Din. S. 620. L. 11. Al, l. At. Jb. L. 14. dyrbar, l. dyrebar. S. 621. L. 3. Følelſer, l. Følelſer. Jb. L. 4. fuld, l. fuldt. Jb. L. 40. aabnes, l. aabnedes. Jb. talde, l. talede. S. 622. L. 30. Følelſe, l. Følelſer. Jb. L. 40. Følelſer, Følelſer. S. 623. L. 34. Følelſer, l. Følelſer.

No. 41.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Fredagen den 12te Octobr. 1781.

Peder Svave til Giordſløv, Kong Chriſtian III. Raad og Kammer-Sekretair, hans Liv og Levnet. Efter et gammelt Haandſkrift med Anmerkninger og Tillæg, udgivet af **B. C. Sandvig** —

— Cui *Pietas*, juſtitiæ ſoror
Incorrupta fides, nudaqve Veritas
Qvando ullum invenient parem!
Horat.

Kiøbenhavn, 1777. Tryk hos A. H. Godiches Efterleverſke, ved F. C. Godiche. Stor, foruden Dedication og Fortale, 80 S. i 4to. Koſter 1 Mk. 8 Sk.

At redde velfortiente Mænd fra Forglemmelſe er en ikke liden Fortieneſte. **Peder Svave**, en Mand, der i Reformations-Tiden viſte ſig ſom Patriot og retſkaffen Borger, blev brugt i de vigtigſte Forretninger, og ſkilte ſig med Ære ved alt, hvad der af Statsſager blev ham paalagt eller betroet, gav de tydeligſte Prøver paa Hengivenhed til ſin Konge, Nidkierhed i hans Tieneſte, Aarvaagenhed for Fædrenelandets Beſte, og Snildhed i vanſkelige Tider og Tilfælde, fortiente viſt nok ikke at være begravet i et Mørke, ſom Tidens Længde gior tykkere og tykkere. En god Lykke forſkaffede Hr. **Sandvig** Aar 1775. et gammelt Haandſkrift, ſom indeholdt hans Levnets-Beſkrivelſe, ſaaledes ſom den her i gammel Stiil findes aftrykt fra S. 1 til 33, og nu følede

Hr. Udgiveren Kald til at ære Mandens Navn og Bedrifter ved offentlig Bekiendtgiørelſe og ved at ſamle oplyſende Anmerkninger til hans og Families Hiſtorie. Diſſe tilſøiede Anmerkninger ere deelte i 4 Klaſſer, og i det Exemplar, vi have for os, findes desuden i Bredden nogle ſkrevne Tillæg, hvilke vi her vil meddeele Læſerne, ſom Bidrage til Skriftets ſtørre Fuldſtændighed. S. 34, hvor **Efterretningerne om den Svaviſke Families Navn og Hiſtorie** begynde, findes følgende: „ 1261. underſkrev **Nicolaus Svav** et Forliig imellem **Neumünſter** Kloſter og **Etheler Krummedych**. See Weſtph. Tom. II. Col. 43, 44." „ 1264. gav **Nicolaus Schwaff**, Ridder, for ſin Søns **Tymmes** Siel unum manſum in Gadeland. Grev **Gerts** Stadfæſtelſe. See hos Weſtph. Tom. II. Col. 44." S. 35: „ 1411. pantſatte Grev **Henrich** noget Gods til Hr. **Nicolaus Svaff** og **Marqvard Breyde**. Brevet ſee hos Weſtph. Tom. II. Col. 315." „ **Johan Suab** ſtod 1587. Fadder til Jomfrue **Anne Wind**. See Danſke Magazin 31 Hefte S. 222." S. 37: „ **Marckqvard Swabe** underſkrev 1623. den 9de May Kong Chriſtian IV. Stadfæſtelſe paa Hertugdommenes og Rigernes Foreening. Dumont Corp. Univ. Diplom. Tom. IV. Part. II. p. 110." S. 38: „ **Johan Stephan Schwabe**, Regiments-Quarteermeſter ved det Slesvigſke gevorbene Infanterie-Regiment fik Kapitains Karakter den 7de Decbr. 1746., og blev dimitteret den 11te Decembr. 1765." „ **Chriſtian Friderich von Schwabe**, Premier-Lieutenant ved det 1ſte Aggershuſiſke National Infanterie-Regiment fik Kapitains Karakter af Infanteriet den 3die Julii 1749., blev virkelig Kapitain og Chef ved Landværnet den 12te May 1755., og virkelig Kapitain og Chef ved foromtalte Regiment den 2den Junii 1757." „ **Hans Henrich Schwabe**, Sorenſkriver i Hedemarken, døde den 27de Septbr. 1776." Man finder i den anden Afdeeling et overmaade rart Skrift aftrykt, ſom indeholder **Svaves** Strid med **Johannes Cellarius** til Forſvar for **Petrus Moſellanus**. Denne Afdeeling indeholder **Efterretninger om Peder Svaves Levnet, indtil hans Ankomſt til Dannemark**, men har ingen ſkrevne Tillæg. I den tredie Afdeling, hvori findes **Efterretninger om Peder**

der Svaves Forretninger i de Danske Kongers Tieneſte, læſes S. 66 i Bredden: „I Danske Magazin 38 Hefte „ S. 51 findes et Brev, ſkrevet af Geſandterne til det Cam„ pike Mode Johan Rantzav, Elſke Bylde og Peter „ Swabe, dat. Itzeho Montags nach Cantate An. 1543. „ Et andet Brev af ham til Johan Rantzav omtales ſam„ mesteds 39 Hefte S. 79. 1514. dedicerede D. Johan „ Bugenhagen ham, ſamt Canceler Johan Friis og de „ Kiøbenhavnſke Profeſſorer ſit Pſalterium Davidis. See „ det Kongel. Danſke Selſkabs Tilvext S. 108 No. 3.“ I den fierde og ſidſte Afdeeling leveres Efterretninger om Peder Svaves Efterkommere, ſamt om hans Frues Familie, de Skaver. Her findes følgende Tilſætninger. S. 73: „Til Jens Skave ſatte Frue Chriſtina Johan„ nes Hvittings Enke 1343. en Gaard i Fiænesleff Litle „ i Pant for 5 Mk. Cølnſk. Lang. S. R. D. IV. p. 519.“ S. 74 nævnes en Esbernus Skaffue, ſom 1491. ſkal have været Borgemeſter i Kiøbenhavn, men dette rettes i Bredden med diſſe Ord: „Imidlertid er dette urigtigt; thi man har „ Copie af et Notarial-Inſtrument dat. 1482. den 13de „ May over en Klage, ſom Esbern Scriffær, Borgeme„ ſter i Kiøbenhavn, ſkal have ført til Kong Chriſtian I. „ over Decanus og Capitulet i Kiøbenhavn, ſom vilde til„ egne ſig noget Gods, og henlegge det til St. Michaels „ Alter i Vor Frue Kirke.“ S. 76: „1492. Vor HErres „ Opfarelſe-Aften var Niels Skave med paa Kiøbenhavns „ Raadhuus at tildomme Kiøbenhavns Magiſtrat 1 Pd. „ Peber af Tydſke Kiøbmænd, ſom byggede Boder paa Ga„ den Dommen har jeg.“ (Uden Tvivl Hr. Sandvig; thi ham troe vi at være Forfatter til de ſkrevne Tillæg). Om Kirſten Skave, ſom døde 1534., ſtaaer S. 77: „Hen„ des Ahner ere efter hendes Søns Liigſteen følgende: 1) „ Skave; 2) Tott; 3) Walchendorff; 4) Hak; 5) Blaa; „ 6) Larmand; 7) Roſengaard; 8) Snakkenberg; 9) Krum„ dige; 10) Baad; 11) Grubendal; 12) Wohnsfleth; 13) „ Mandorff; 14) Buchwald; 15) Hummersbüttel; 16) „ Buchwald. NB. Navne ſtaae ei paa Steenen, ſaa at „ de 5 ſidſte ogſaa kunne være Biørn, Uldſax, Baſſe, „ Krumpen, Baſſe. Dog troer jeg det første at være ret„ teſt.“ „1517. ſtadfæſtede Mag Skaue paa Eſkild-

„ ſtrup nogle Love om Krigstog og Bauffue, ſom vare gifne
„ 1420.“ ω.

Kongs Chriſtians Þeß Fimmta Norſku Lóg a Iſlendſku utløgd. Þrikt i Hrappſey af Gudmunde Olafſſyne 1779. Stor foruden Regiſtre 755 S. i ſtor 4to.

I en Erindring til Læſerne, ſom findes bag ved Regiſteret, underſkrevet den 23de Junii 1780., giør Udgiveren Hr. Boge Benedixſon Rede deels for Overſættelſens lange Udeblivelſe, da Subſcriptions-Planen dertil allerede 1778. var udgaaet, deels for Medarbeiderne, ſom lagde Haand paa og fuldførte Verket, og mod Slutningen indbyder han ſine lærde Landsmænd til at indſende Forbedringer, hvilke han til Publikums Nytte vil ved Trykken bekiendtgiøre. Hans Ord ere diſſe: „Og med Þvij Þeſſer goodu Menn, ſem mier haſa hier uti Lid veitt, tilſtanda ad Þeſſa Utleggijng kunne „ ad haſa ſijn Feil, ſo underkaſta bæde Interpres og Correctores Þetta ſitt Verk ſialfviliuglega lærdra Manna „ Criſi, med Þvij Þeir gefa ſig ecke wt fyrir Juriſta; og „ vilde nockur af mijnum lærdu Landsmännum innann nærſtkomande Nyars ſenda mier Rettijng Þeirra Feila ſem i „ Utleggijngunne vera kunna, tæke eg til ſtærſtu Þacka, og „ loſa ad Þad ſkal prentad verda og fylgia Bookinna Betalijngslavſt ſo Verkid kunne ad verda til ſem beſtra Nota ꝛc.“ Vi have ſammenlignet nogle Kapitler med Originalen, og befundet Overſættelſen troe og tydelig. Til en Prøve afſkrive vi et af de korteſte, nemlig det 16de Capitel i 3die Bog.

Om Veye.

1. Art.

Til hver Bye bør med rette at være ſaa mange Veye, ſom fornøden giøres.

2. Art.

Hvo, ſom almindelig Vey, ſom enhver er tilladt, formener, eller aflukker, eller forandrer, eller ſpilder, med Grøft eller Pløyning, ſom til Bye, Kirke, Ting, Strande, Vanding, Mølle, eller Skov,

Um Vege.

1. Art.

Að hvørium By eiga med rettu að vera ſo marger Veger ſem viðparf.

2. Art.

Hvør ſem Almennijngs Veg, Þann øllum er leifdur, bannar, tillykur, umbreiter edur ſpiller med Greſte edur Plægijngu, ſem til Stadar, Kyrkiu, Þijngs, Siaufar, Vatns, Mylnu, edur Skoogar

Skov, er lagt, lægge Veyen ud igien, og giøre den saa færdig igien, som den var tilforn, og der foruden bøde sine tre Lod Sølv.

3. Art.

Ellers skal med Veye i alle Maader forholdes efter Politi-Ordningen.

gar lagdur er, legge Veginn wt aptur, og giøre hann so greidan, sem audur var, og þar fyrer utan seliz þremur Loodum Silfurs.

3. Art.

Annars skal halldaz med Vege i allann Mata epter Politi-Ordunne.

At Tavlen, paa hvad Tider Bøygde-Tingene i Norge holdes skal, er udeladt af Oversættelsen, var naturligt, da den slet ikke vedkommer eller kan vedkomme Island. At Registeret over de i Loven forekommende Ting ogsaa maa være meget forskiellig fra Originalens, er en Følge af Sprogenes Uliighed. Man finder ellers hist og her under den Islandske Oversættelse mange gode oplysende og med Landets Beskaffenhed passende Anmerkninger, for Ex. S. 79 om Hiemmel. S. 111 om Maning. S. 502 om Umyndige ꝛc. ꝛc. Vi anmelde nu ved denne Leilighed:

Løg-Þingis Bookin, innehaldande Það, sem giordiz og frammfoor fyrer Løg-Þingis-Rettinum Anno 1776. Prentud ad Hrappsey i Þvi nya Konugl. privilegereda Bøkþryckkerie 1776. af Eyrike Gudmundssyne Hoff. Stor 72 Sider. — Anno 1777. Prentud af Gudmunde Olafssyne. Stor 67 Sider. — Anno 1778. af samme. Stor 39 Sider. — Ann 1779. af samme. Stor 40 Sider. — Anno 1780., tryct sammesteds af samme. Stor 31 Sider i 4to.

Titelen viser Bogens Indhold, og nærmere at specificere enhver Ting iser, som disse hvert Aar udkommende Blade indeholde, bør ingen forlange af os. Hvad der er passeret ved Laugting i Island med Dommes Afsigelse, Forordningers og Placaters Bekiendtgiørelse, hvilke her findes indrykkede, med videre, kan enhver, som vil, selv læse sig til.

ω.

Natur- og Folke-Retten, udgivet ved Studioſus S. Blom. Kiøbenhavn, 1781. Trykt hos P. Horrebow, boendes i Adelgaaden No. 301. Stor, foruden Dedication, Fortale, Prænumerant-Liſte og Regiſter. 186 S. i 8vo.

„ Hverken Vindeſyge eller andre uædle Hensigter har bi„ draget til min Beſlutning om at udgive denne Natur- og „ Folke-Ret, men jeg har troet herved paa een i ſær for de „ unge Studerende fattelig Maade at kunne ſætte ſamme i „ Lys, til hvilken Ende den herved overlades i det ſkiøn„ nende Publici Hænder.“ Saaledes ſkriver Hr. B. i Fortalen til den gunſtige Læſer, og Læſeren bør troe ham paa hans Ord, endſkiønt den tilføiede Liſte paa Prænumeranternes Navne kunde avle den Formodning af ſig, at Trang og Fordeel har haft ſin Deel i Verkets Udgave. Det være ſom det vil, ſaa bliver det dog altid lovligt at afhielpe ſin Trang og ſøge ſin Fordeel ved at arbeide efter beſte Evne, og den, der gior det, behøver ikke at ſkamme ſig derved. Tvertimod fortiener han Roes, fordi han ikke ved Ladhed eller Uvirkſomhed vil være ſine Medborgere til Byrde. Hr. B. har tilforn giort ſig bekiendt for ſine Velyndere ved at overlevere dem et Par ſmaa, af ham ſelv forfattede, Skrifter i det latinſke Sprog, her gior han ſig nu bekiendt for det hele Danſke Publikum. Vi troe os at henhøre til den ſkiønnende Deel deraf, og vor Pligt byder os desuden at ſige vore Tanker om hans Bog. Den er inddeelt i fire Bøger, hvoraf den førſte, ſom indeholder femten Capitler og tre Artikler, handler om Lovene i Almindelighed og Naturens Ret i den naturlige Stand; den anden, ſom beſtaaer af tolv Capitler, indeholder Jus publicum univerſale, ſom forklarer Republikers Oprindelſe, og hvad derudi er tilladt eller forbudet efter Naturens Ret; den tredie foreſtiller i fiorten Capitler Folke-Retten og Nationers Pligt imod hinanden; og den fierde, ſom har otte Capitler, afhandler Jus privatum univerſale og dens Nytte. Man kan af hele Bogen ſee, at Hr. B. har læſt og tænkt, men lige ſaa tydeligt er det, at han ikke har ret lært at ordne og udtrykke ſine Tanker, da hans Stiil næſten allevegne er høiſt urigtig og ſkiødeløs, mange Ord, i ſær latinſke, ilde bogſtaveerte, hele Perioder uſammenhængende, og alt af den Beſkaffenhed, at det hverken kan opvække eller vedli-

ge-

geholde Læselysten. Hvo der ikke vil troe os, han læse Bogen, og dømme saa, om vi have sagt for meget eller ikke. Et Par Beviser vil vi anføre paa Hr. Bs. skieve og urigtige Tanker, som for en stor Deel have deres Grund i hans Maade at udtrykke sig paa, og ere, som vi troe, ikke Følger af Ukyndighed, men Uagtsomhed og Sprogmangel. S. 2. „ Loven skilles fra en Befaling, i det en Befaling ofte „ kommer fra en ordinair Herre eller Fader, men Loven al„ tid fra en retmessig Overherre." Skulde man ikke nu snart tænke, at ingen ordinair Herre eller Fader kan være en retmessig Overherre? S. 5: „ Straf er et lidende Onde „ formedelst en Gierning, som strider imod Loven." Er det det Onde, som lider? hvorfor ikke et Onde, som skal lides ꝛc. S. 6: „ Det, som er ret, skilles fra det, som er „ anstændigt og skikkeligt derved, at det anstændige og „ skikkelige altid kommer overeens og passer sig paa gode Sæ„ der" (altsaa kan det, som er ret, gierne være uovereenssiemmende og upassende paa gode Sæder) "og fra det, som „ er skikkeligt derved, at det altid haver Dyden til Sigte." Hvo der nu ikke indseer Forskiellen imellem ret og skikkeligt, da det her er sagt to Gange lige oven paa hinanden og paa to forskiellige Maader, han maa ikke have sunde Øine. S. 11 findes dette vigtige Spørsmaal: „ Forbinder og Naturens „ Ret de umælende Bester?" saaledes besvaret: „ De fleste „ lærde Mænd eller Doctores" (merker vel: enhver lærd Mand maa være Doctor) „ holder fore, at Besterne ikke „ veed at bruge Fornusten, andre tillægge dem dog Fornus„ tens Brug; men allerretteſt troer jeg den Philosoph gior, „ der bekiender sin uskyldige Uvidenhed i denne Tilfælde." S. 12: „ Skal man adlyde en menneskelig Lov, som strider „ imod Naturens Lov? Svar: „ Nei, det heder, man „ skal mere adlyde Gud end Mennesken, uden saa er man „ ved et overhængende Onde nødes dertil." Dette Tillæg finde vi ikke i vor Bibel, som siger, at man i alle Tilfælde skal frygte Gud mere end Menneskene. S. 17: „ Hvor „ mange Slags er Gudsdyrkelsen?" Svar: „ Man deeler „ Gudsdyrkelsen udi den Theoretiske og Practiske, den Theo„ retiske er den, som Gud os i sit Ord har aabenbaret, og „ den Practiske er den, som vi ved vor Fornuft kan slutte „ os til, hiin kalder man Theologien, og den anden den

„ naturlige Theologie.“ Hvor mange Beſynderligheder ſtøder ikke ſammen i dette Svar? S. 29, hvor der handles om Forſvar og Hevns-Ret i den naturlige Stand, ſiges, at „ det er tilladt at forſvare ſit Liv mod Anfalderens Nederlag (ſkulde vel være: med Anfalderens Nederlag) „ og at ſligt „ Forſvar er endog tilladt imod en Fader, men ei imod en „ Konge.“ Grunde hertil anføres ikke, og hvor kommer desuden den Konge fra i den naturlige Tilſtand? Kan man vel tænke ſig nogen Konge i en Stand, ſom Hr. B. ſelv S. 15 beſkriver ſaaledes: „ Den naturlige Stand er et Men„ neſkes Vilkaar, ſaa vidt det conſidereres ikke at ſtaae un„ der Øvrigheds Magt uden allene Guds, og kaldes denne „ Stand af Hobeſio (Hobbeſio) Friheds Stand; efterdi „ enhver er ſin egen Herre udi denne Stand ꝛc.“ Dog! vi kan ikke giennemgaae hele Bogen. Hverken Rum eller Leilighed tillader os at anmerke eller udrenſe alle dens Feil.

ω.

Salomonis Theoph. de Meza, Med. Doct. Polyatr. Hafnienſis *Compendium Medicum Practicum* per Faſciculos diſtributum *Vol. I.* Tres Faſciculos ſc. I. De Febribus. II. De Inflammationibus & Doloribus. III. De Debilitatibus & Hallucinationibus continens. Hafniæ, Apud Chriſt. Gottl. Proft, Bibliopolam Univerſitatis. 1780. Stor, foruden Fortaler, 400 Sider i ſtor 8vo. *Vol. II.* Tres Faſciculos alteros ſc. IV. De Fluxibus. V. De Morbis convulſivis. VI. De Morbis cachecticis continens. Hafniæ, Apud C. G. Proft. 1781. Stor 268 S. Hvert Faſcikel har ſit ſærſkilte Titelblad.

Det er Hr. Forfatterens roesværdige Henſigt at giøre ſine Erfaringer nyttige for andre, og at levere en praktiſk Haandbog, grundet paa Jagttagelſer og frie for Hypotheſer, hvoraf man kunde lære at kiende Sygdommene, ſom de i ſig ſelv ere, og ikke ſom den ſpeculative Læge tænker ſig dem. Man faaer altſaa efterhaanden Reſultatet af hans lange, grundige og lykkelige Praxis. Hvorom de her anmeldte Faſcikler handle, viſer Titelen, og vi ſpare os for den unyttige Afſkrivning af ethvert Capitels Indhold og Overſkrift. Læſerne kan ſelv ſee ethvert Faſcikels Elenchus Capitum hos Forfatteren. Udtog lader ſig af ſaadant et Skrift ikke giøre.

Ind-

Indvendinger mod et og andet vilde det ikke være vanſkeligt at finde paa. Men vi fremſætte kun i Almindelighed vore Tanker om Verket. Betragtes det ſom Theſes, der indeholde nyttige Regler og Jagttagelſer uden vidtløftig Forklaring og uden indbyrdes nødvendig Sammenhæng, vil man ikke kunne negte, at det jo er meget brugbart og læſeværdigt. Men betragtet ſom Compendium har det de ſamme Feil ſom alle andre Compendier, at nemlig meget fattes hiſt og her, ſom unge Læger kunde behøve at vide og finde deri. De ved ethvert Faſcikel heftede Recepter beder Hr. Forfatteren ſelv de unge Læger ikke blindt hen at følge, endſkiønt han ſelv har ſeet gode Virkninger af deres Brug. Maaſkee de ogſaa hiſt og her kunde ſynes alt for ſammenſatte. I Henſeende til Skrivemaaden, ſom langt fra ikke er ſlet, er denne Undſkyldning i Fortalen ganſke antagelig: Ad *Celſum* provoco, morbos non eloqventia ſed remediis curari. Ad *Senecæ* etiam confugio effatum: non qværit Æger medicum eloqventem ſed ſanantem. Vi ønſke Hr. Doctoren, ſom i mange Aar har været Publikum bekiendt ſom en Medicus ſanans, Aar og Kræfter til længe at gavne det Almindelige.

Tz.

Den retſkafne **Advocat**, ſom en rigtig Copie efter Originalen. Ved **ærlig Mand**. Odenſe, hos Chriſtian Iverſen, 1777. Stor 199 Sider i 8vo. Koſter 2 Mk.

Forfatteren til dette Skrift kalder ſig **ærlig Mand**, og hele Skriftet vidner, at han er det. Hans Hovedhenſigt er at gisre Advocat-Standen til en æret Stand, og iſær at gisre unge Juriſter, der i ſin Tid vil være Advocater, opmærkſomme paa de vigtige Pligter, dette Embede paalegger dem baade ſom redelige Mænd og ſom Chriſtne. Under Pligternes Indſkærpelſe underſtøttes de Regler, ſom allevegne foreſkrives, iſær med Ciceros og Qvintilians Myndighed, med Religionens og Fornuftens Grunde, og ſaavel ældres ſom nyeres Indvendinger giendrives med Eftertryk og Udførlighed. Anordningen om Qvintilians Læsning i Skolerne gav Forfatteren Anledning og Driſt til at giennemgaae Advocat-Pligterne. „Jeg har, ſkriver han i Fortalen, ved dette lidet Forſøg tragtet efter at viſe Qvintilians Nytte for den, ſom ſtuderer Jura i Særdeleshed; men ſom jeg hern-

di ikke tilegner mig videre end en Efterfølger, og ſom der allene har berient mig af denne ſtore Mands Sætninger og Lærdomme, ſaavidt mit Hiemmed kunde vedkomme, ſaa maatte det øvrige ſkrives paa den gode Qvintiliani egen Regning. For det øvrige maae jeg herved melde, at ſkiønt den liden og ringe Afhandling langt fra ikke er beſtemt for dem, ſom allerede ere blevne Advocater, men ikkun for dem, der maatte tragte efter at vorde det, ſkulde det dog være mig kiært, om den alligevel ſkulle kunne være begge til nogen Tieneſte, og om ikke tiene til andet, ſaa dog være ſom et Skioldmerke paa de første, og en Veiledning for de ſidſte. Eet maae jeg herhos endnu erindre, at uagtet Qvintilianus ſom en Hedning ikke vel har kunnet kræve mere af ſin Tids Advocater, end ſkeet er, man maaſkee og kunde og vilde være vel tilfreds med, om alle de, ſom afgive ſig med denne Profeſſion, endda have opnaaet dette Maal, og vare af ſaadan Beſkaffenhed, ſom han foreſkriver, ſaa er det dog unegteligt, at der baade kan og bør fordres langt mere af en Chriſtelig Advocat, og derfor ikke kan legges mig til Laſt, om jeg her og der er gaaet noget videre end min Formand." Afhandlingen ſelv har tvende Deele. Efterat Hr. Forfatteren i den første har talet baade om Advocat-Embedets Nytte og Skadelighed, udfordrer han hos enhver retſkaffen Advocat diſſe to Egenſkaber: Dygtighed og Redelighed. Til Dygtighed regnes nøie og grundig Kundſkab i den naturlige Ret, hvormed bør forbindes Indſigt i den Borgerlige, ſaavelſom andre udlændiſke Folkes Love og Skikke; Kundſkab om Lovene og de adſkillige Sædvaner i den gamle ſaavelſom nye Jurisprudentz; Force i det Sprog, ſom Advocaten ſkal tale eller ſkrive. De Pligter, ſom dernæſt i Henſeende til Redelighed foreſkrives, ere følgende: 1) At en redelig Advocat ikke paatager ſig nogen Proces-Sag at forſvare eller udføre, førend han paa det nøieſte har prøvet ſamme, og befundet den at være lovlig og retfærdig. Hr. Forfatteren beviſer her vidtløftig imod Puffendorf, at Sandheden ikke heller i criminelle Sager bør fordølges, og ingen Ränker bruges for at gøre Inquiſitens Dom mildere. 2) At han ikke bør betiene ſig af utilladelige Midler for at befordre en Sag, om den den end var Ret i ſig ſelv, for derved at bevæge Dommeren til et gunſtigt Udſlag deri. 3) At naar han af Begyndelſen har troet ſig at have en retfærdig Sag at føre, og

han

han siden merker, at han heri har feilet, bør han strax afstaae derfra. 4) At han ikke undslaaer sig for eller negter sin Bistand i en retfærdig Sag, endskiønt Contraparten er mægtig, af stor Anseelse, og formaaende at skade ham i andre Maader, men den derimod, som forlanger hans Hielp, er af et ringere og maaskee det ringeste Slags, og eier intet uden en velgrundet Ret. 5) At naar han engang har paataget sig en retfærdig Sags Forsvar, er han forbunden at anvende sin beste Flid, og alt hvad lovligt muelig være kan, for at bringe samme til den forønskte Ende. 6) At naar han skal træde frem for Retten og tale Sagen, han da i og ved sit Foredrag af Factum vogter sig for adskillige Feil og Misbrug, der efter den ordinaire Slendrian sædvanlig begaaes i Rettergang, f. Ex.: at forandre Statum Controversiæ, at lemlæste Contrapartens Beviser, give Loven en vrang Fortolkning, bringe Dommeren i Affect for at aflokke ham en gunstig Dom, bruge Spottegloser og Skanderen, giennemhegle enten Underdommeren eller Contraparten, bruge alt for frie og liderlige Talemaader i Ægteskabssager ꝛc. 7) En Advocat bør endelig være billig og uegennyttig, tiene Fattige for intet, og ikke fordre af Rige og Bemidlede mere, end Billighed tillader. Efterat Hr. Forfatteren S. 114. forteligen har igientaget disse en retskaffen Advocats Egenskaber og Pligter, siger han tilsidst: „Man maae ikke tænke, at en saadan Advocat skulde være som en Phoenix eller Fabel; Nei man finder Gud skee Lov endnu saadanne her og der, endskiønt deres Antal vel ikke just er saa stort, som det almindelige Beste kunde synes at udfordre. I Sandhed dersom alle Advocater vare dannede efter dette Mønster, der ingenlunde overstiger et Menneskes Kræfter og hvoraf mangen en Copie eller Aftryk er funden endog iblant hedenske Advocater selv, da vilde man ikke noksom kunne skattere Mænd af slige herlige Egenskaber, og Verden vilde ikke ermangle at lade dem vederfares den Ret og Ære, som dem da med Rette tilkom. Dersom en Advocat, skriver den berømte Amelot, vilde ligesaa meget legge Vind paa en ægte og sand Gudsfrygt, samt befliitte sig paa et dermed forbundet gudeligt Levnet, som paa Veltalenhed og Lovkyndighed, saa skulde der i det hele borgerlige Selskab ikke være nogen hæderligere og ærværdigere Stand end Advocaternes; men de fleste desværre anvende eller rettere misbruge deres Forstands Ga-

ver saaledes, at Embedet nu omstunder næsten er blevet farligt og foragteligt o. s. v." — Den anden Deel handler om en Advocats særdeles Pligter som Defensor i Criminelle- og Delinqvent-Sager, og bestaaer af to Capitler. I det første vises, at til Delinqventers Forsvar maae ikke anordnes uerfarne, slette og unge, men udsøges de lærdeste, habileste og beste Advocater. En retskaffen Defensor maae besidde mere end almindelig Lovkyndighed og Lærdom. Han maa have Fornuftlæren tilstrækkelig inde, og desuden være hiemme i Ethika og Psykologien, i Naturlæren, fornemmelig i Naturens Ret og Gudslæren, hvortil henhører ikke blot Kundskab om guddommelige og menneskelige Ting, men tillige en ved denne Kundskab virket sand Gudsfrygt og en ægte Christen-Kierlighed. Saaledes udrustet maae han ikke negte nogen Delinqvent sin Bistand, saavidt lovligt og tilladeligt være kan. Naar han nu har paataget sig Delinqventens Forsvar, har han følgende Pligter at iagttage: 1) at informere sig om, hvad der kunde være passeret i Sagen, og eske Udskrift af alle de Acter, som angaae Inqvisiten. 2) nøie at overveie Gierningen, som Inqvisiten beskyldes for, med alle dens Omstændigheder. 3) at anstille en og anden Samtale med Inqvisiten, forespørge sig hos ham om de vigtigste Omstændigheder, flittig antegne hans Svar, og imellemstunder lade, som han havde glemt noget deraf eller ikke kunde troe hans Foregivende, for at forsøge, om Delinqventen ikke varierer i sin Fortælling. 4) Naar dette er skeet, maae en Defensor dog ikke overile eller forhaste sig med at forfærdige sit Forsvarsskrift, men udbede sig fornøden Frist til at tilveiebringe videre behøvende Oplysning enten ved nye Vidner, eller ved yderligere at examinere de forhen førte, med mere, som Sagens Tarv og Vigtighed kan udkræve. 5) Skrider endelig Defensor til Maalet, da enten negter han Beskyldningen og igiendriver Vidnernes Udsigende, eller han tilstaaer Factum, men paastaaer derhos, at samme ikke er skeet med Forsæt, eller og han søger at undskylde det Begangne, og derved at udvirke Straffens Formildelse, eller og han stræber at bevise, at den anstillede Inqvisitions-Proces i sig selv er Nul og intet. Men i alt dette maae han handle efter Samvittighed og Sandhed. — I det andet Capitel forestilles: hvorledes og hvorvidt en Advocat som Defensor i criminelle Tilfælde har at see paa Omstændighederne, for der-

efter

efter at rette ſig med Sagens Forſvar. De Omſtændigheder, ſom i ſlige Sager kan møde, betreffe enten **Proceſſen** f. Ex.: om Dommeren er competent, habil og ſom Loven foreſkriver, om den Anklagende ſorterer under hans Jurisdiction, om Forbrydelſen er ſkeet derunder, eller Delinquenten der er paagreben i Gierningen; eller **Perſonen**, ſom er anklaget, da Kiøn, Stand, Alder, Sygdom paa Sind eller Legeme, betydelige Fortieneſter af Staten med videre bør komme i Betragtning; eller **Gierningen**, ſom Inqviſiten anklages for f. Ex. om Forbrydelſen virkelig er ſkeet, om den er ſaa ſtor og betydelig, at den criminaliter bør forfølges, om Inqviſiten virkelig har forøvet Gierningen og er Skyld deri, eller han kun miſtænkes derfor; hvilket indtil Enden af Skriftet vidtløftig udføres. Tilſidſt findes et lidet Tillæg om nogle Særheder i vore Love og Reſcripter angaaende Procuratorer. Forfatterens Stiil er ikke den beſte, men hans Diemeed er chriſteligt, hans Beviſer grundige, hans Regler følgeværdige og hans Pen ſkarp imod Misbrug og Uordener. Med en ſund Dømmekraft forener han god og hensigtsmæſſig Læsning i Romernes Skrifter. ω.

Efterretninger angaaende Strømſøe Bye, Jurisdiction, Kirke tilligemed Kirke-Fundats og Præſter, ſamlede af **Peder Tyeborg Heſſelberg**, reſiderende Capellan til Bragernæs og Strømſøe. Chriſtiania, 1780. Trykt hos Samuel Conrad Schwach. Stor 170 Sider i 4to. Koſter 2 Mk. 10 ß.

Diſſe Efterretninger, ſom med megen Flid ere ſamlede og tagne af ſikre Kilder, indeholde næſt en Indledning om Strømſøe Byes Beliggenhed og Gader 4 Capitler. — 1 Cap. **om Strømſøens Tilſtand i den ældre Tid, dens Opkomſt i den ældre Tid, dens Opkomſt og Handel indtil vore Tider** har tvende Afdelinger. Først handles om Strømſøen i den ældre Tid. Den har aldrig ſorteret under nogen af Strøms-Gaardene, men fra de første Tider været en særſkilt Kongelig Eiendom, hvilken efter en egen Jordebog indbeſattede adſkillige ſtørre og mindre Grunde, ſom ved en Kongel. Embedsmand bleve opmaalte, fæſtede eller følgte til rn og anden omkringboende norſk Adelsmand og Skov-Eier. Den laae i Tønsberg Amt og var et Oplagsſted for

Tøns-

Tønsbergerne, som formodentlig vare de første, der fæstede Grunde sammesteds. Siden kom flere Bebyggere, som selv begyndte at drive Tømmerhandel. Dens og Bragernes Opkomst maae meget søges deri, at de beboende Handelsmænd bleve Borgere til Christiania, som 1624 blev anlagt af Christian 4de og begaadet med herlige Privilegier. De nærbeliggende skiønne Skove gave Master, Spirer, Bielker og anden Trælast, som Kiøbmændene paa Bragernæs og Strømsøe med egne og fremmede Skibe lod udføre til Engeland og Holland. — Dernæst vises Byens Tilstand i de senere Tider. 1715 blev Borgerskabet paa Bragernæs og Strømsøe forundte Kiøbstæds Privilegier. Den Hollandske Sudtlerhandel var betydelig baade før og efter Freden 1720. Disse Sudlere bragte for egen Regning og med egne Skibe Tobak, Brændeviin, Humle, Sukker ꝛc., satte dem op i de i Søebroderne indrettede Kramboder, solgte disse Vare for got Kiøb og fik igien gode Oplandske Bielker for gode Priser. Den Engelske Handel gik omtrent paa samme Fod, indtil Byens unge Kiøbmænd selv reiste til Holland og Engeland for at indkiøbe og i store Partier sælge de indkiøbte Vare til deres Medborgere. 1750 blev i Stiftet oprettet det første Told- og Consumtions-Forpagtnings Selskab til Handelens Ophielpning og at paasee, at Handelen kom i berettigede Kiøbmænds Hænder. I de sidste 20 Aar har Handelen mærkelig aftaget. Krambodhandlingen bestaaer nu af 3 til 4 aabne Kramboder, og 10 til 12 Kiøbmænd, der handler med Trælast og Kornvare. Byen har omtrent 100 Borgere, meest Høkere, Værthusmænd og nogle Haandværkmænd. — 2 Cap. **om Jurisdictionen i Strømsøe.** Aar 1671 havde Bragernæs faaet sin egen Byefoged, og Strømsøe Indbyggere sorterede under Bragernæs Byeting, begge under Christianiæ Magistrat. Denne Forening vedvarede indtil 1680, da Strømsøe fik sin egen Byefoged. — 3 Cap. **om Kirken i Strømsøe** har 3 Afdelinger; først handles om Kirkens Bygning og Tilstand til Commerce-Raad Daniel Knoffs Død Aar 1687; dernæst om dens Istandsættelse og Indkomster under 4 Byens Mænd indtil Aar 1733; endelig om Tilstanden fra 1733 indtil vore Tider. Kirken er i fattige Omstændigheder, hvilket kan sees blandt andet deraf, da der til det beskadigede Kirkeraarns Istandsættelse blev

ved

ved Kongel. Reſcript af 14 Oct. 1778 forundt den 1 Rdlrs. Hielp af hver Hovedkirke og 4 Mk. af hvert Annex i Aggershuus Stift. Skolens Capital er for nærværende 2553 Rdlr. 55 ß. Tilſidſt indføres i dette Capitel den nye Fundation for Korskirken i Strømſøe, givet den 29de Julii 1778. Byen og Menigheden har i alt 1619 Mennesker, og den fulde Summa af Communikanter, af hvilke nogle gaae een gang, de fleſte 2 og nogle faa 4 gange om Aaret til Gudsbord, er efter Overſlag i 5 Aar 1945. — 4 om Præſterne i Strømſøe. Først om Sognepræſterne til Bragernæs og Strømſøe, ſom Anno 1620 vare annecterede til Lier Sognekald. En Amindelſes-Tavle i Frogner Hovedkirke viſer, at Sognepræſterne til Lier for Reformationen til Kaldets Deling 1723 har i alt været 11. Om de 4 ſidſte nemlig Hr. Jens Nielſen, Jochum Grønbeck, Børge Oluſſen og Mag. Hans Angell gives nogen Efterretning, men de førſtes Navne nævnes kun. I den ſidſtes Embeds Tid blev den afbrændte Frogner Kirke opbygt af Grundmuur, Strømſøe Kirke iſtandſat, den første Bragernæs Kirke nedreven og den nu ſtaaende opbygt. Efter ham kom 1728 Hr. Cort Ramshart, ſom døde 1738; Hr. Claus Møller, ſom blev forforflyttet til Scheeberg 1744; Hr. Jens Holm, ſom døde 1751; Hr. Hans Teilmann døde 1765; Hr. Niels Henrich Tyrholm var kun et Aars Tid i Embedet; Hr. Baſtian Engelhardt blev forflyttet til Froen 1769; Hr. Chriſtian Finchenhoff døde 1775; Hr. Hans Hammond, ſom endnu lever. Dernæſt om de reſiderende Capellaner til Bragernæs og Strømſøe fra 1663 til nærværende Tider, Hr. Jochum Grønbeck, Børge Oluſſen, Hans Angell, Jens Pederſen Schive, Baltzer Jørgenſen Seckman, Hans Stud, Mads Hagerup, Gregers Lund, Andreas Bøyeſen, Chriſten Roede, Hans Hammond, Peder Nyeborg Heſſelberg, ſom er udgiver af dette Skrift. Endelig om Aftenſangs-Prædikanterne ſomtillige Rectores ſcholæ i Bragernæs og Strømſøe. I Bragernæs har været 8 og i Strømſøe 10, om hvilke ſaavelſom om alle de ovenfor nævnte Mænd gives Efterretning. Af Klokkere i Strømſøe nævnes 8. Endelig følge nogle Tillæg, ſom indeholde Menighedens frivillige Gaver til Kirken, Gravſkrifter, og tilſidſt en Liſte paa Fødte og Døde.

Sub-

Subſkriptions-Plan.

Samling af alle gieldende Kongel. Forordninger, Reſkripter, Reſolutioner og Collegial-Breve for begge Rigerne, ſamt de Steder af Danſke og Norſke Lov ſaavelſom Kirke-Ritualen, der angaae Religionen, Geiſtligheden, Kirker, Skoler, Hoſpitaler og Fattige, ſamt Bøger og Almanakker, ved L. Fogtman.

Et Skrivt under denne Titel, udarbeidet efter Lovenes egen Orden i 2den Bog, hvorunder ogſaa er inddraget noget af Lovenes 6te, 3die og 1ſte Bøger med tilhørende Anordninger om Religionen, Leiermaales Anmældelſe, Skudsmaal og ankommende Perſoners Examination, ſamt de Geiſtliges Værneting, Skifter, Auctioner og Retter, ſamt forſynet med et alphabetiſk Regiſter, formoder jeg at kunne til næſtkommende Foraar levere Publikum i eet Octavbind paa ſtor Format. Manuſcriptet er allerede næſten færdig til Trykken; og da de Høikongelige Collegier have forundt Forfatteren Adgang til Høiſammes Archiver, for med Tiden at kunne udgive en autentique, accurat og fuldſtændig Samling af Reſcripter, Reſolutioner og Breve, og han nu næſten er færdig med det Kongel. Danſke Cancellies Archiv, ſom det, der giemmer iſær de til nærværende Samling henhørende Anordninger, ſaa tor jeg forſikre Publikum, baade at Skrivtet ſkal erholde al behøvende, dog ingen overflødig Fuldſtændighed, ſaa og paa den anden Side, at ingen andre Reſcripter eller Breve end de, ſom paa det nøieſte ere confererede med Protocollerne eller Concepterne i ſidſtmeldte Archiv, deri ſkal komme; og at med diſſe, ſaavelſom med det øvrige, ved Trykningen ſkal bruges mueligſte Nøiagtighed, ſamt endelig, at hos hvert Reſcript ꝛc. ſkal vorde anført, hvad Øvrigheds-Perſon eller Stift det er gaaet til, paa det at enhver ſtrax kan ſee, enten det er almindeligt, eller meere enkelt, og altſaa, hvorvidt det kan angaae ham. De, ſom ville eie dette Værk og forud ſubſkribere derpaa, ſkulle erholde Exemplaret for 4 Mk. pr. Alphabet eller noget ringere end 3 ß. Arket paa Trykp. og 4 ß. Arket paa Skrivp., naar de lade ſig inden Aarets Udgang tegne hos mine ſædvanlige Correſpondentere uden for Hovedſtaden, hos Forfatteren i Varde, eller hos mig

Gyldendal.

No. 42.

Kiøbenhavnſke
Nye Efterretninger
om
lærde Sager.

II. Hæfte. Fredagen den 19de Octobr. 1781.

Lærerige Fortællinger af Miguel de Cervantes Saavedra. Overſat af det Spanſke efter det i Haag 1739. udgivne Oplag af Charlotta Dorothea Biehl. Første Tome. 364 S. i ſt. 8vo. 1780. Anden Tome. 390 Sider, foruden et Ark med Subſkribenternes Navne. 1781. Kiøbenhavn, trykt hos Nicolaus Møller, Kongel. Hof-Bogtrykker. Koſter 10 Mk. hos Gyldendal.

Nærværende Fortællinger ere Forfatteren af Don Quixote, ſom vi allerede eie i det Danſke Sprog, ikke uværdige, og hans Overſætterinde, Jomfru Biehl, der herved har givet os en Forſmag paa den Spanſke Litteratur, ſom allerede i det fiortende Aarhundrede havde et regelmesſigt Sprog, fortiener ſine Landsmænds Erkiendtlighed, og deres Høiagtelſe ſkulde have fulgt hendes Foretagende, om Udførelſen havde ſvaret til Løftet. Vi tale her ikkun om Fortællingerne. Det var altid den Forſigtiges Regel:

— — — — omnes
Viſuros peccata putem mea, & intra
Spem veniæ cautus,

Vi opſætte Beviſet, for i Almindelighed at tale noget om Fortællingerne. De ſkildre unegteligen Menneſkenes forſkiellige Sæder med naturlige og ſtærke Farver; de røbe en philoſophiſk Aand; Moralen, de indeholde, er ſund og treffende; Satyren fiin; den dybe Kundſkab om det menneſkelige

Hierte og Lidenſkabernes Gang vil til alle Tider giøre Skriftet læſeværdigt. Derimod bør man paa den anden Side tilſtaae, at Fortællingerne indeholde endog flere locale Omſtændigheder, end Don Quixote, endog mere, der allene paſſer ſig paa Forfatterens Landsmænd, hans Levetids Sæder og Skikke, ſom nødvendigen maa giøre dem hiſt og her mindre behagelige og intereſſante.

Først en lunig Fortale af Forfatteren, derpaa følge Fortællingerne i følgende Orden: Egypterinden; den gavmilde Elſker; Rinconete og Cortadillo; den engelſke Spanierinde; Licentiaten; Blodets Kraft. Diſſe udgiøre den første Tome. I den anden findes: den utidige Nysgierrige, ſom Ord til andet er indrykket i Don Quixote, og allerede i en anden Samling, ſom for nogle Aar ſiden udkom under Titel af gamle Daarligheder til Tidsfordriv i klogere Tider; den navnkundige Kokkepige; de tvende Elſkerinder; den mistænkelige Eſtramadurer; Frøken Cornelia; det bedragelige Giftermaal; Cipion og Berganza, en Samtale mellem tvende Hunde; hvorpaa følger et Ark med Subſkribenternes Navne.

I den gavmilde Elſker ſkal Cervantes fortælle ſin egen Hiſtorie i ſit tyrkiſke Fangenſkab. Efter den mistænkelige Eſtramadurer har Doctor Juan Perez de Montalvan ſkrevet et Lyſtſpil, hvori han dog ikkun har beholdt meget lidet, naar man undtager Hoved-Charaktererne, ſom ogſaa ere ſvagt tegnede. Licentiaten og Samtalen mellem Hundene høre blot til det ſatyriſke. Licentiatens Griller har givet Don Auguſtin Moreto Æmnet til et Lyſtſpil.

Da vi ikke forſtaae det Spanſke Sprog, ſammenligne vi den tydſke Overſættelſe af 1779., ſom Overſætteren forſikrer er giort efter Originalen, med den Danſke, og ſluttede ſaaledes: ere begge Copierne giorte efter en og den ſamme Original, maa de ligne hinanden. Men til vor ſtørſte Forundring fandt vi overalt i den Danſke Overſættelſe Tilſætninger og Udeladelſer, der tydeligen røbe en ſvagere Aand, end den, der beſielede Cervantes. Og da man kiender den Franſke Maade at overſætte paa, ere vi forſikrede om, at den, der har Leilighed til at efterſee den Franſke, vil ikke miskiende Originalen til den Danſke. Hvor den tydſke og danſke ſtemme nogenledes overeens, vil ingen negte hin Fortrinet. Til en Prøve herpaa udſkrive vi Begyndelſen af

den.

den gavmilde Elſker, ſom den tydſke Overſætter mere paſſende (og dette gielder om de fleſte Opſkrifter) kalder: Der edelmüthige Liebhaber.

„Ynkværdige Levning af det ulykſalige Nicotim! der endnu er beſtænkt med dine tappre, ſkiønt uheldige Beſkytteres Blod. Ak! om du kunde føle, saa maatte du i denne din bedrøvede Forfatning, foreene dine Klagemaal med mine, og vore Smerter lindres, ved at være Staldbrødre i Ulykken. Ødelagde, og af en fiendtlig Haand halv nedbrudte Taarne! for eder er der dog Haab tilbage, med Tiden at blive opbygde igien. Men jeg, jeg Ulykſalige; hvad har vel jeg at haabe i den yderlige Elendighed, ſom omringer mig? det var til ingen Nytte for mig, at komme i min forrige Tilſtand igien; min Ulykke er af den Beſkaffenhed, at jeg i Friheden ingen Held nød, og ſom Slave hverken kiender eller haaber det.“

„Traurige Ruine der unglüklichen Stadt Nikoſia! — kaum troken von dem Blute eurer tapfern und unglüklichen Vertheidiger! — wärt ihr nicht fühllos, wie könnten in dieſer Einſamkeit unſere Leiden vereint bejammern, und dieß würde Troſt in meine Wunden gieſſen! — Ihr umgeſtürzte Thürme, dörft doch noch hoffen wieder (wiewohl nie zu einer rechtmäſſigere Vertheidigung als die euch niederrieß) aufgerichtet zu werden, aber ich Unglüklicher! was kan ich in dieſem gränzenloſen Elende hoffen, wenn ich auch in meinem vorigen Zuſtand zurük kehrte?—“

„So groß iſt mein Elend, daß ich in der Freyheit das Glük nicht kannte, und in der Sklaverey, es weder beſize noch hoffe!“

Uden nogen vor Erindring vil enhver indſee, at vi have Ret til det oven for ſagde: den danſke Overſættelſe er ſlæbende og bærer ingen Præg af det Pathetiſke, der herſker i den tydſke, ſom den unegteligen maa ſkylde den virkelige Original. Vil nogen ſammenligne begge Overſættelſer, ſkal han finde, at vi ikke have udſøgt dette Sted til Beviis; men at der gives i Mængde deraf paa hver Side. Vidtløftighed behøves altſaa ikke, og vi kunde lade det beroe herved, derſom vi ikke troede endnu at burde anføre et Sted, hvori man ikke finder nogen Ligning.

Danſk Overſættelſe.
2 Tome S. 377.

„Men ſørend jeg gaaer videre Cipion! maa du ſige mig dine Betænkninger over det, der mødte mig med Hexen, og om du virkelig troer, at jeg ſkulde være forgiort?"

„Cipion. Det vil jeg meget gierne; men da det alene er mine Meeninger, ſaa vil jeg ingenlunde paabyrde dig dem. Jeg holder det for reent umuligt, at nogen kan forvandle den Skikkelſe, vi har faaet af Skaberen ved Naturens Hænder, til en anden; men at det er en Indbildning, der er avlet af Overtroe og Vantroe, ſom ere nærmere beſlægtede, end man i Almindelighed foreſtiller ſig: Har altſaa Klokkeren været et Eſel i ſyv Aar, eller længere, ſaa troer jeg dog ikke, at Camacha har havt mindſte Skyld deri. Hvad man ſiger om Hexene og deres Reiſe til Bloksbierg (ventelig en Tilſætning af Overſætterinden) har ventelig den ſamme Oprindelſe, dog ſætter jeg ikke mindſte Tvivl i din Sandruhed angaaende det du har fortalt mig, men jeg troer, at de Urter, hvoraf de berede deres Salver, har den Kraft at foreſtille Indbildningen Ting, ſom aldrig ere til, og virker efter Indtrykket Indbildnings-Kraften har i det

Tydſk S. 459.
Szipio.

„Eh' du weiter gehſt, Berganza, wollen wir bey dem, was die Hex' ſagte, ſtehen bleibenund unterſuchen, ob die groſſe Lüge, der du glaubſt, wahr ſeyn kann. Seeh! Berganza; es wäre ſehr albern zu glauben, daß die Camache Menſchen und Thiere verwandelte und der Küſter in Geſtalt eines Eſels ſo lange diente, als man vorgiebt."

„Alle dieſe und ähnliche Dinge ſind Betrügereyen, Lügen und Blendwerke des Teufels; und wenn er uns jezo vorkommt, als hätten wir würklich Vernunft und Ueberlegung, weil wir reden, da wir doch würkliche Hunde ſind, oder ihre Geſtalt haben, ſo ſind wir hingegen ſchon überein gekommen, daß dieß ein Wunder und unerhört iſt. Und greifen wirs gleich mit den Händen, ſo müſſen wir doch nicht glauben, biß uns der Ausgang zeigt, was wir davon halten ſollen."

„Willſt du das noch deutlicher ſehen, ſo überleg, in was für ungereimten und nichtswürdigen Dingen, nach Camachens Reden unſre Wiederherſtellung beſtünde; was dir eine Prophezeyhung ſcheint, iſt nichts als ein Geſwä-

det Øieblik de falder i Dvalen, og paa denne Tanke er jeg bleven bragt, ved det, at Tyrkerne holde Dvalen, som de bringes i ved Opium, for en af deres største Vellyster, og de ride dog vist ikke til Bloksbierg i den.“ swäz oder altes Weibermährchen, wie das vom Pferde ohne Kopf, oder der Ruthe der Tugenden, womit man im Immer sich am Camin die lange Abende vertreibt. Wäre es was anders, so müßte es längst erfüllt seyn.“ ꝛc.

Skulde man ikke have nok af det anførte kan man efter eget Behag fortsætte Sammenligningen. Endnu maa vi erindre, at Ordenen, i hvilken Fortællingerne følge paa hinanden i begge Oversættelser er ganske forskiellig.

Ingen regne os det til en Uartighed at vi sige et Fruentimmer Sandheden, som i Henseende til hendes egne moralske Fortællinger fortiener vor hele Agt og Bersømmelse. Vi have længe nok været plagede med Oversættelsers Oversættelse, til at vi skulde ønske dem at blive Mode igien.

For seent er forspildt eller den heldige Uforsigtighed. Et Skuespil i tre Handlinger. Kiøbenhavn, 1781., trykt og sælges hos L. Simmelkiær, boende paa Amager-Torv No. 48. 84 S. i 8vo. Koster 1 Mk.

Dette Stykke er af følgende Indhold: **Klelia Morskov** elskes heftig af Hr. **Argant** og lige saa heftig af Hr. **Leander**, som begge havde givet Hr. **Mandrial** i Commission at befordre deres Ønske. Hr. **Morskov**, Klelias Fader, var bleven heftig vred paa Argant og vilde ikke give ham sin Datter, efterdi han havde fattet en Mistanke til ham, der dog var ugrundet, i denne Anledning: Argants Fader havde laant Morskov 2000 Rdlr. mod Obligation og anden Prioritet i hans Landgods. Pengene vare igien betalte, men Qvitteringen ikke strax sendt, ikke heller Obligationen udslettet af Pante-Protocollen. Otte Dage derefter døde Argants Fader og otte Dage efter hans Død reiste Argant til Jylland. Stervboet aabnedes nu under hans Svogres Bestyrelse, men Qvitteringen fandtes ikke, hvorfor Svogrene giorde nye Fordring paa Morskov. I denne Fordring paa en allerede betalt Capital, troede Morskov Argant som Medvider eller Hovedmand, betragtede ham altsaa som det uredeligste Menneske og hadede ham. Leander, som havde vigtige

Hielpere for ſin Kierligheds Fremgang i ſin Svoger Hr. Mandrial og hans Kone, var nu udſeet for Klelia, men paa dette Vilkaar, at han ikke mere maatte giøre Leiligheds-Vers eller lade dem trykkes i Aviſerne. Saa haardt dette Vilkaar end var, havde han dog, fordi han oprigtig elſkede Klelia, foreſat ſig at opfylde det, men den uovervindelige Lyſt til Versmageriet dempede ſnart alle Forſætter, og forderved tilſidſt alting for ham, da han lod Klelia vide, at han vilde lade et Vers ſætte i Aviſerne til Beſkæmmelſe for en Jomfrue, ſom han havde hilſet uden at blive hilſet igien, da han om Aftenen havde mødt hende i den Philoſophiſke Gang, og denne Jomfrue var juſt Klelia ſelv, ſom Aften-Mørket forbød ham at kiende. Klelia fraraadte ham at ſkrive offentlig til Forhaanelſe for en Perſon, han ikke kiendte, men han blev ubevægelig og gik bort for at fuldføre ſit Forſæt, hvorover hun, ſom høilig fornærmet, falder med et vildt Skrig om i Stolen og hele Huſet kommer i Oprør. Imidlertid har Argant fundet Qvitteringen blant ſin Faders efterladte Papirer og ſender den til Morſkov, ſom ſtrax forſones og med Glæde ſkænker ham ſin Datter. Leander, ſom havde faaet at vide, hvem han havde ſkrevet om, fortryder ſin Ubeſindighed, men kommer for ſildig, og **for ſeent var forſpildt.** Nu lade vi enhver ſelv dømme om Opfindelſen; thi Karakterer har Stykket ingen af uden forſlidte og hverdags. Dialogen er paa enkelte Ord nær (hvoriblant det idelige Ha og det udanſke **alene** efter det tydſke allein!) god og upaaklagelig. Vi afſkrive en Prøve af det ſyvende Optrin i den anden Handling, hvor Morſkov iblant andet ſiger til Leander om ſin Datter.

„Jeg har afſlaaet et riigt Partie — det er ſandt, hun bærer ſtor Godhed for Karlen — men jeg har ikke liden Føie til at tvivle om hans Dyd.

Leander.

De handler priisværdigt deri, at de ikke vil binde hende til en Mand af en ſlet Karakter; jeg har juſt i diſſe Dage med Grømmelſe betragtet en dydig Kone i den ynkeligſte Tilſtand med en ond og ſkinſyg Mand — ja jeg har endog ſkrevet et Vers til denne Kone — De ſkal høre det:

Hvor — lyſteligt — Ha! faure — Aabrynds Die,.
Dig fiert — ſelvplagend' ſig fornøie!

Sig

Sig foreſpeile dig — i fremmed Dragt;
Du eſt ei, ſom det Billede — han ſkuer,
Bemandige Dig — viis Din hvide Dragt.
Den Uſkyld formede — Ha! naar han ſkuer —
Og kiendend' — ſeer — da vendes Pilene,
Som han i Laſters Raſenhed tilgiorte
At ſigre Dig — mod ham — og ſee!
Ham eſt Du Engel hvid — ſom før blant ſorte
Blev hadet — yndet nu — thi frelſt Samvittighed
Beviſend' er — og ſeir — og kiek at trykke ned
Den ſkumle — —

Morſkov (falder ham ind)

Bevar os! jeg forſtaaer ikke det halve.

Leander.

Det er juſt Dyden. At ſkrive ſaa, at enhver forſtaaer det, det kan en Bonde paa Amager giøre.

Morſkov.

Og dette Vers? —

Leander.

Leverer jeg til Konen — Hvad andet?

Morſkov.

Men betænk Dem, hvad De udretter; Konen forſtaaer det ikke; Hun vil enten belee Forfatteren, eller overlevere det i en lærd Tolks Hænder, ſom viſt ikke vil forklare det paa det beſte. De underkaſter Dem derved Mandens Had og maaſkee Konens med; Hende, De dog unegtelig meener at giøre en Douceur. — Tolken vil udſpørge Deres Navn; det ſiges ham, og han giør det til en Fabel paa alle Kaffee- og Spiſehuſe.

Leander.

Min Herre! det giør mig ondt, at jeg maa ſige Dem, De har en meget grov og uſleben Smag i at bedømme Skrifter.

Morſkov.

Min Herre! det giør mig lige ſaa ondt, jeg maa ſige Dem, der bliver intet af med Ægteſkab imellem Dem og min Datter.

Leander.

Hvorfor ikke?

Morſkov.

Fordi De har en meget grov og uſleben Smag i Elſkovs Affærer.

Leander.

Hvi ſaa?

Morſkov.

De ſiger, at De elſker Klelia; De veed Vilkaarene, paa hvilke De kan faae hendes Haand. — Diſſe ſætte De Dem imod.

Leander.

Hvilke Vilkaar?

Morſkov.

Jeg er vis paa, Deres Svoger og Søſter ganſke nøie have forklaret Dem min Villie. — Og jeg forkrer Dem, at denne er den eneſte Maade, De nogenſinde kan eie Klelia paa.

Leander (reiſer ſig)

Ha! ha! ha! min Herre! Man maa holde Dem det til gode, ſom en Mand, de dumme og ſmagløſe Tider har frembragt, da Skiørbug graſſeerte blant de Lærde.

Morſkov.

Min Herre! De raillerer?

Leander.

Nei langt fra! — De har en fiin Gout! Ha! ha! ha! ꝛc.“ Leander er altſaa en lille Pedant, forelſket i Klelia, men endnu mere forelſket i hans egne Vittigheds Verker. Morſkov en redelig Mand og Ven, men elſker Skillingen. Mandrial, med hvis Tænkemaade Madame Mandrials ganſke ſtemmer overeens, er den ſindige og upartiſke Mand, der vel ønſkede ſin Svogers Lykke og giorde ſig Umage for at befordre den, men uden at handle imod de Venſkabs Pligter, han ſkyldede Argant, endſkiønt han friſtedes til at overtræde dem. Paa Helten og Heltinden i Stykket, Argant og Klelia, er der, ſom ſædvanligt i Comoedier, intet at udſætte, de ere begge dydige, fornuftige og ømt elſkende. De øvrige Perſoner ere Tieneren Hendrik og Pigen Chriſtiane, om hvilke der ikke kan ſiges andet end det, enhver af andre Comoedier kan ſlutte ſig til. ω.

Ma-

Mathematiſke og phyſiſke Betænkninger over Nordlyſet, af Diderich Chriſtian Feſter, Mathematicus ved de Angelſke Stiftelſer i Tronhiem, Navigations-Examinator for Trondhiems Stift, og Medlem i det Kongelige norſke Videnſkabers-Selſkab. Førſte Betragtning. Trondhiem, 1781. Trykt hos Jens Chriſtenſen Winding. Stor 160 Sider i 8vo.

Ikke blot den, der giør nye Opdagelſer i Videnſkabernes vidtløftige Rige, men ogſaa den, der af forſkiellige og ſtridige Meninger, hvis Forfattere hver for ſig troe at have opdaget det rigtige, vælger den rimeligſte, fremſætter den tydelig, og befæſter den mod Indvendinger ved dygtige Grunde, giør ſig fortient af Videnſkabernes Elſkere. Blandt de meget omtviſtelige Phænomener, hvorom enhver har havt ſine Tanker, henhører Nordlyſet, hvorover Hr. Feſter har beſluttet at meddele ſine Betænkninger i et par Betragtninger, hvis Hiemerke er at beſvare dette Spørgsmaal: hvad er Nordlyſet? Det er ikke nogen nye Meening han ønſker at ſkaffe Tilhængere, men Hr. Majrans, efter hvilken Nordlyſets Materie er Partikler af Soel-Atmoſphæren, der ofte ſtrekker ſig ſaavidt, at Delene af ſamme nedſænkes i Jordens Luft. Han troer at denne Lærebygning vil af Efterkommerne bedre frem i Tiden blive antagen for ligeſaa vis og upaatvivlelig, ſom det det Copernicanſke Syſtem angaaende den Orden, i hvilken Himmelens Legemer bevæges omkring hinanden. Hvorvidt hans Betænkninger dertil kan bidrage, vil Tiden lære. Iſær vil den anden Betragtning i denne Henſeende blive vigtig, da følgende Hovedpoſter til den Majranſke Sætnings Stadfæſtelſe deri ſkal afhandles: 1) Hvor høyt Jordatmoſphæren ſtrækker ſig fra Jordens Omſvøb. 2) I hvilken Høide af Jordens Dampkugle Regn, Snee, Hagel, Lynild og Torden, Stierneſkud, Ildkugler, de falſke Sole, Ringe omkring Maanen, og andre ſaadanne Meteora omtrent maae ſøges. 3) Udi hvilke Høider fra Jordens Omſvøb Nordlyſet oftest er befundet; hvad Grunde man har for Rigtigheden af ſaadanne Høiders Udregning og Beſtemmelſe, hvorved man erfarer, om dette Luftſyn kan have nogen Fælledſkab med de andre benævnte Meteora eller ikke. 4) Om Solen har en Dampkugle. 5) Naar en Dampkugle befindes omkring Solen, hvad Skikkelſe den da

har; hvorledes dens Beliggenhed maae være i Henſigt til Solens Ægvator, Jordens Axel og Ecliptica eller Jordens Bane omkring Solen; ſaa og hvorvidt denne Soel-Atmoſphære ſtrækker ſig fra Solen, hvorved de erfares, om Dele af ſamme kan blande ſig med Jordatmoſphæren eller ikke. 6) Naar denne Blanding gaaer for ſig, om da derved kan foraarſages den Synlighed i Luften, ſom vi kalde Nordlys, efter de Jagttagelſer man har angaaende dette Luftſyn, i Betragtning af dets forſkiellige Skikkelſer og Farver; dets Vedvarenhed; de Steder og Lande paa Jorden, hvor det fornemmelig maae iagttages; den Kant i Himmelen, hvor det fornemmelig har ſit Sæde, og de Tider af Aaret, udi hvilke det oftеſt kommer tilſyne. Man ſeer af denne vel anlagte Plan, at Hr. F. agter at gaae frem med Grundighed i Sagens Underſøgelſe, men adſkilligt maatte forudſendes for ſiden at have deſto friere Hænder i Hovedmateriens Afhandling, og diſſe Forudſendelſer indeholder nærværende Betragtning, ſom næſt en kort Indledning har tvende Hoved-Formaal. Førſt handles om de Omſtændigheder, ſom i Almindelighed og fornemmelig yttre ſig i Luften ved Nordlyſet, hvilke ere følgende: 1) Forbuddene af et fuldſtændigt Nordlys ere nogle Dunſter ved den nordlige Kant af Horizonten, hvilke ligne en tyk Taage, ſom ſees langt borte. 2) Diſſe Dunſter udbrede ſig ſaaledes efterhaanden, at de ved Horizontens nordre Kant foreſtille en Cirkelbue, ſom ſynes at ſtaae paa Horizonten imod Veſten og Øſten, og afbilde et Cirkelſtykke, hvis Stræklinie ligger i Horizontens nordlige Side, hvilken Dunſtkreds kan kaldes det dunkle Affſnit. Omkring dette dunkle Affſnit viſer ſig et hvidagtigt Lys, ſom man kalder den klare Bue, der ofte bekommer adſkillige Farver; og denne klare Bue, ſaavelſom det dunkle Affſnit, ere undertiden ſaa tynde, at de klare Stierner derigiennem kan ſees. 3) Af det dunkle Affſnit ſeer man klare Straaler fordeelte i Form af Støtter at fremſkyde op ad, og ofte at fare lige til Zenith; men efter deres Stilling ſtaae de ſædvanligſt perpendikulare paa Horizonten; dog kan de og undertiden være perpendikulare paa Buen af det dunkle Affſnit. Diſſe Straaler ere for den ſtørſte Deel hvide, undertiden gule, eller og grønagtige, ved Kanten af deres Oprindelſe, paa Randen

af

af det dunkle Affnit; men udi Høiden bekomme de en Pomeranzfarve, som mere og mindre kan nærme ſig til Ildens Couleur. 4) Paa adſkillige Steder i Himmelen fremkomme lyſe og hvidagtige Skyer, hvilke ikke længe vedvare; men ofte faae de en ildagtig, undertiden en blodrød Farve. Nogle af diſſe Skyer fremkomme og igien ſaa haſtig forſvinde, at det næſten ligner en Lynild. Undertiden ſynes det, ſom den hele Maſſe af Nordlyſet beſtandig zittrede; undertiden ladet det ſig tilſyne, ſom brændende Cylindrer oprullede udi Himmelen. 5) Nordlyſet ſynes at være allerſtørſt, naar de fra alle Sider af Horizonten opſtigende Straaler ligeſom afbilde en Krone nær ved Zenit, ſaa at alle Nordlyſets Bevægelſer ſynes at løbe tilſammen imod denne Punkt. Den anmeldte Krone kan ofte foreſtilles ligeſom Sluttеſtenen i en kugelformed Hvelving; undertiden ſeer man en ſimpel cirkelrund Aabning, hvorigiennem Himmelen kommer tilſyne imellem den lyſe og farvede Skye; undertiden præſenterer det ſig ligeſom en Maling i den beſtraalede Himmel; undertiden kan den fornævnte Krone mere end eengang komme tilſyne. 6) Udi Nordlys, ſom ikke ere fuldſtændige, mangle nogle af de anførte Synligheder; thi man ſeer ofte Nordlys med et dunkelt Affnit, en klar Bue, og nogle Straaler uden Blinke, Zittren og Krone; derimod ſeer man undertiden Straaler, uden at der tilforn har viiſt ſig et dunkel Affnit, og en klar Bue. Jo mørkere Natten er, jo bedre kan Nordlyſet ſees og obſerveres, naar der er ligemet Nordlys i Luften. Et lidet Nordlys kan undertiden om Vinteren være uſynligt, enten formedelſt den underſte Lufts Oplysning af en Mængde Snee paa Jorden, naar Luften er reen, eller og formedelſt en Tykhed i den underſte Luft, ligeſom et ſtørre Nordlys kan være i Luften om Dagen, endſkiønt det ikke ſees formedelſt Dagens ſtørre og klarere Lys. Man har ofte ſeet Kiendetegn til Nordlysom Dagen i dunkel Luft igiennem Skyernes haſtige Adſkillelſe paa viſſe Steder. Magnetnaalens kiendelige Forandring og Forvirring paa viſſe Tider viſer, at der er Nordlys i Luften, endſkiønt det ikke er ſynligt. Nogle foregive, at de ved ſtærke Nordlys have hørt en Suſen eller en ſlags Lyd, der ligner den, ſom bemærkes ved viſſe chymiſke Blandinger, men dette er ugrundet, efterſom Bergman, Leche, Clairout,

raut, som baade havde den beste Leilighed og giorde sig Umage for at efterforske denne Omstændighed, ikke have mærket til denne Lyd. I Almindelighed holdes Nordlyset for at være Kiendetegn paa tilkommende Veirligt, men dette er ogsaa ganske usikkert, hvilket kan sees af Bergmans Vidnesbyrd og Jagttagelser. Dernæst anføres adskilliges Meninger om dette Luftsyn baade i ældre og nyere Tider. Næst de Gamles overtroiske Indfald og taabelige Forestillinger lærer man her at kiende, hvad en Anaxagoras, Anazimenes, Aristoteles og Seneca have tænkt derom; tvende forskiellige Meninger, som findes i Speculum Regale; Grønlændernes og de eenfoldigste Nordmænds Troe; hvad Bomare, Marschall, Halley, Hamberger, Andersen, Krüger, Eberhard, Borner, Trampler, Møller, Pontoppidan, Silberschlag, Barhow, Heitman og flere har giort sig for Forestillinger om dets Syn, og endelig Hr. Majrans ovenanførte Mening som den antageligste. Endelig overveies og igiendrives Indvendinger af forskiellig Beskaffenhed mod sidstommeldtes Lærebygning. Hr. Etatsraad Jessen har i den første Tome af hans Beskrivelse om Norges naturlige og borgerlige Tilstand Pag. 452-455 fremført adskilligt imod Hr. Majran især af Rasmus's og Barhovs Jagttagelser, hvilket Hr. F. fremsætter og saavidt vi skiønne, tilstrækkeligen igiendriver fra § 41. S. 34. til §. 55. S. 52. Derpaa anføres en betydelig Modsætning, som af sal. Biskop Gunnerus er ham forelagt til Besvarelse, denne nemlig: „at dersom Nordlyset skulde være Partikler af Solens Dampkugle efter Hr. von Majrans Mening, saa maatte og Soel-Atmosphærens Partikler tiene til Nordlys udi Maanens, Veneris og Merkurii Dampkugler, saa og i Comèternes Dampkugler, saa ofte disse Kloder i Banerne vare komne Solen saa nær, at deres Distancer fra Solen ikke vare større end Jordens; og altsaa maatte Solens Klode kiendelig være formindsket siden Skabelsens Tid; ja ved at slutte videre frem i Tiden til en høi Alder af Verden maatte Solen reent forsvinde og gaae bort i lutter Nordlys." Indholden af denne Indvending kan indbefattes i dette Spørgsmaal: „Om Solens Masse ikke kiendelig maatte formindskes ved en idelig Overgang af dens Dampkugles Partikler til de nær-

meste

meſte mørke Kloder?" og til at beſvare dette vigtige Spørgsmaal anvender Hr. F. den betydeligſte Deel af nærværende Betragtning, hvoraf Reſultatet korteligen er følgende: Ei allene Jorden, Maanen, Venus og Merkurius, ſamt enhver iſær af Kometerne, for den korte Tid de udi ethvert Omløb igiennemvandre den heede Egn i Syſtemet, kan forſynes med Nordlys, men og alle mørke Kloder i vort Syſtema kan bekomme et rigeligt Forraad paa Lys og Varme, i en meget høi Alder af Verden uden den allermindſte ſynlige Formindſkelſe af Soelkloden (§ 57-65); Lyſet kan ikke være en fiin overalt udbredet Materie, ſom ſtedſeer i Verdenrummet, hverken efter den Karteſianſke Theorie i ſig ſelv, eller efter dens Forandring og Forbedring af Hr. Prof. Euler (§ 67-71), men bliver en udſtydende Materie fra Solen og andre lyſende Legemer (§ 66 og 72); enhver Lyspartikel maae betragtes ſom en liden fra Solen udvandrende Planet (§ 73-75); de lyſe Kloder tabe ikke al den fine Materie, der i Verdens Varighed idelig udſtrømmer, men ikkun en liden Deel af ſamme (§ 76-78); den idelig tabte Deel fra de lyſe Kloder forſvinder ikke og bliver ikke til intet, men gaaer overtil de mørke Verdenlegemer (§ 79 og 80), ligeſom der i enhver mørk Klode ſkeer en idelig Overgang fra de ſtydende Legemer til faſte (§ 81 og 82); de lyſe Kloders idelige Afgang bliver ikke erſtattet ved en Tid efter anden nyeſkabt Lysmaterie (§ 83), men naar Solen i et Syſtema ſkulde faae noget oprettet for dens Tab, maatte det ſkee ved en Overgang fra dens mørke Kloder; fra Planeterne og Drabanterne med deres Dampkugler ſkeer ingen Overgang til Soelmaſſen, men i Comethalerne bliver en liden Næring for denne Lysklode (§ 84), og nu underſøges Aarſagen til de af Cometatmoſphæren udfarende Dunſter, ſom formere Halen, ſamt Halens Beliggenhed, Størrelſe, Art og Beſkaffenhed (§ 85-101); de fra Cometerne udfarende Dunſter, ſom formere Halerne, kan ikke komme igien tilbage ved deres Klode, men maae adſpredes i Himmelluften (§ 102), efter hvilken Adſpredelſe de tabte Dunſter enten maae nedbrages til Solen, eller beblandes med Planeternes Dampkugler, til hvilken Ende Planeternes Attractionskraft angives imod Solens (§ 103 og 104), og Cometernes mueligſte Nærheder

der mod Jordkloden overveies (§ 105-111), ſaa og deres mueligſte Nærmelſer til de øvrige Planeter i Syſtemet (§ 112-116); de fra Cometerne tabte Uddunſtningspartikler maae nedfalde til Solen i deres Syſtema (§ 117), til hvilken Ende anſtilles Overſlag over Mængden af den Cometmaterie, ſom i en vis Verdens Alder bliver en Næring for Soelkloden (§ 118-129; denne liden Næring kan ikke være nogen anſeelig Erſtatning for de idelig overgangne Lyspartikler i den ſamme Tid (§ 130 og 131); Solens ſtedſeværende virkelige Tab, ſammenlignet med de mørke Kloders idelige Nærmelſer til ſamme, bliver ganſke overeensſtemmende med Kræfternes Beſkaffenhed og Bevægelſens almindelige Love, i Følge Verdenmachinens Indretning og Beſkaffenhed (§ 132-146); de mørke Kloders idelige Nærmelſer til Solen ſamt Solens idelige Tal blive uimodſigelige Kiendetegn paa en evig Varigheds Umulighed for vor materielle Verden (§ 147-149), men ved diſſe naturlige Kiendemerker paa dens viſſe Undergang eller og viſſe foreſtaaende Forvandling bør man ikke anſtille nogen Beregning paa den Tid, i hvilken Verden i den nærværende naturlige Beſkaffenhed endnu ſkulle vedvare (§ 150 og 151). Solens Tab ved Partikler til Nordlys bliver ikkun lidet at regne imod dens idelige Afgang ved den almindelige Lysmaterie i Verdens hele Varighed, og da Soelkloden umueligt kan forſkaanes for det ſtørre Tab ved den almindelige Lysmateries Overgang, er det meget unødvendigt at være frygtagtig for en indbildt farlig Virkning i Syſtemet udi en høi Verdens Alder formedelſt den mindre Afgang til Nordlys for dens nærmeſte Kloder (§ 153)). Soelatmoſphærens Partiklers Overgang til Nordlys i deres Bevægelſe, Forbindelſe, Adſkillelſe, Bedækkelſe, Virkning, Forandring, Forvandling til enhver Tidspunkt i Verdens Varighed, ere ganſke viſt ved Verdenmachinens Anlæg nøiagtig overſeete, tilmaalte og beſtemte, i deres Forbindelſe med det hele Verk. Nordlyſets Betragtning giver os altſaa en merkværdig Anledning til at priſe og ophøie Skaberens Viisdoms og Godhed i den tilmaalte ſaavel Natlyſets ſom Daglyſets naturlige Udflydelſe fra den rige Lyskilde, der tillige er Syſtemets Drivehiul o. ſ. v. (§ 154). Af alt dette følger, at Biſkop Gunneri Indvending ikke i nogen

Maa-

Maade kan gisre Hr. **Majrans** Theorie vaklende eller uantagelig. Med Flid have vi været noget vidtløftige i denne Anmældelse, som største Deelen indeholder intet uden Hr. Fs. egne Ord, deels fordi Materien er interessant og ikke flygtig igiennemgaaet, deels fordi den kyndige og lærde Hr. Forfatter, hvis fortsatte Arbeyde vi med Fornøielsee see imøde, har havt den Fortrolighed at sende os sit Skrift til Anmældelse, hvori vi ønske flere Forfattere vilde følge hans Exempel. ω.

❀ ❀ ❀

Subskriptions-Plan.

Kongeriget
Sverrigs Historie
fra de ældste til vore Tider,
i pragmatisk Udtog;
ved
Svend Lagerbring
K. S. Canc. Raad og Prof.
til Lund.

Samtlige Europæiske
Rigers og Staters Historie
indtil vore Tider
i fuldstændige pragmatiske
Udtoge
af de beste Historikers Værker
med hvert Riges Geographie
og Statistik

Dette bliver det første Bind af samtlige Europæiske Rigers og Staters Historie, hvis Udgave jeg for nogen Tid anmeldte; da en af vores høye Patrioter, der selv før heldig havde dyrket Historien, opmuntrede mig til dette Foretagende, og selv naadigst angav mig Kilderne. Skiønt jeg strax fik over 700 Subskribentere til dette Værk, maatte jeg dog lade Arbeidet ligge til nu, eftersom jeg erfarede, at Hr. Cancellie-Raad Lagerbring (hvis Værk i min Plan havde lovet at begynde med) havde et nyt forbedret Udtog af sit Værk under Pressen. Endelig have vi faaet den nye Udgave, og Oversættelsen er nu begyndt, og skal blive færdig fra Pressen ved tilkommende Aars Begyndelse. Dette Riges saavelsom alle de efterfølgende Rigers Historier, trykkes i stort 8vo paa got Trykpapiir, som overlades Subskribenterne for 2 ß. Arket. Af nogle Riger udarbeides ganske nye danske Originaler efter denne Plan. Al unyttig Vidtløftighed undgaaaes, hvorfore

fore og alle critiſke Noter udeblive, dog faaer Overſættelſerne derved Fortrin for Originalerne, at til hvert Riges Hiſtorie forelsbende tilføyes ſammes Geographie og Statiſtik efter de beſte og paalideligſte Kilder, ſamt Marginaler til Hielp for Hukommelſen; og ſaaledes bliver dette en nyttig Haandbog, med tilſtrækkelig Kundſkab for alle dem, der ikke agte at drive det hiſtoriſke Studium ſom Profeſſion. Værket bliver ſaaledes trykt med dobbelte Titler, at enhver kan blive tient, enten at ſamle det hele Værk under en Hoved-Tittel; eller og faae hvilket enkelt Riges Hiſtorie man vil, da ſaa Hoved-Titlen kaſtes bort, og de da eie et complet Værk for ſig ſelv.

Der betales hverken Forſkud eller Efterſkud, men ved hvert Binds Modtagelſe betales efter Arkenes Mængde 2 ß. for Arket. Jeg har ſat Priſen ſaa ringe (man tager ellers 3 og 4 ß. for Arket i ſtor 8vo) for at kunne bringe dette Værk iſær i Ungdommens Hænder, og da denne Plan i Henſeende til Billigheden er forſkiellig for den første, hvorved endnu flere Subſkribentere kunne forhaabes, ſaa bekiendtgiøres paa nye, at endnu indtil Aarets Udgang modtages Subſkription paa dette Værk, baade hos mig ſelv, og hos mine ellers bekiendte Venner i de andre Stæder.

Hvo ſom ſubſkribere paa 10 og flere Exemplarer har 20 pro Cento Rabat, men paa 5 Exemplarer kun 10 pro Cento; ſkulle nogen derimod tage 50 Exemplarer have de 25 pro Cento Rabat. Exemplarerne tilſendes dem Fragtfrie. Liſterne paa Subſkribenterne udbedes indſendte ved Aarets Udgang, og Pengenes Beløb, naar et Binds Fuldfærdigelſe anmældes i Aviſerne. — De par Dages Forſkud vil ingen Collecteur finde ubillig imod den anſeelige Rabat, ſom tilſtaaes dem for at undgaae den Ubegvemmelighed af aabenſtaaende Regninger. Rabbatten fratage Collecteurerne ſelv, naar de indſende Pengene. Naar Subſkriptions-Tiden er forbi, bliver Priſen dobbelt, Chr. Iverſen.

Af diſſe Nye Efterretninger om lærde Sager udgives ugentlig et Stykke ved Brødrene Berling.

No. 43.

Kiøbenhavnſke

Nye Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Fredagen den 26de Octobr. 1781.

Philoſophiſke Breve til min Søſter over Menneſket efter dets forſkiellige Forhold. Af det Tydſke overſatte ved J. G. Halling, S. S. Min. Cand. Kiøbenhavn, 1781. Trykt paa Gyldendals Forlag. Stor, foruden Fortaler, 290 S. i 8vo. Koſter 3 Mk. paa Trykp. og 4 Mk. paa Skrivp.

„ Nærværende Breves Overſættelſe er en Virkning af det „ Ønſke, at kunne lette de Danſke Læſerinder Adgan„ gen til den ſaa vigtige Kundſkab om Menneſket; til dette „ Øiemeed vil den ogſaa, om den ellers er heldig nok, vel „ ikke blive fundet utienlig. De, ſom uden Fordom have „ læſt diſſe Breve, maa dog tilſtaae dem den Roes, at de „ med Grundighed og Tydelighed foreene et temmelig under„ holdende Foredrag, og ere ſikkede til at bibringe det ſmuk„ke Kiøn alt, hvad det behøver at vide om Menneſket, for „ at kunne virke kraftig til dets Lykke.“ Med denne Hr. Overſætterens Dom i Fortalen er den ganſke overeensſtemmende, ſom er fældet over Originalen i diſſe Efterretninger for 1780. I. Hefte S. 93, hvor tillige ethvert Brevs Indhold er anført. Vi have altſaa kun her med Overſættelſen at giøre, og denne er ikke uheldig. Naar man undtager et og andet enkelt Ord, ſom kunde været mere Danſk overſat, en og anden Vending, ſom bærer det Tydſke Sprogs Præg, er den i øvrigt troe og utrykkende. Vi affkrive noget af det 15de Capitel om Digtkunſten.

Originalen S. 201.

„Ich fühl es wohl, meine Liebe, daß es beynahe vor einen so wichtigen Theil des menschlichen Wirkungskreises zu wenig ist, was ich jetz von ihm gesagt habe; freylich würde es angenehm und ohne Zweifel auch nützlich seyn, wann wir uns hier noch länger verweilten; wi könnten dem Künstler nun in seine geheimste Werkstätte folgen, und dem verborgensten Gang seines Geistes nachspüren; wir würden zuerst sehen, wie die Natur ihn gebildet und tausend verschiedene kleine Umstände ihm seine Richtung gegeben; wir würden seine Erfindungskraft, seinen Geschmach und seinen Charakter in ihre erste Bestandtheile auflösen, um so die eigene Natur seiner Werke zu erklären; wir würden sehen, wie sich zuerst eine grosse würdige Idee seiner Seele darstellt, wie er sie genau ansieht, betrachtet, fühlt; neue Ideen dringen sich zu ihr, sie stellen sich ihm alle unter der Leitung seines Geschmacks in demjenigen Licht und in der Verbindung dar, die die größte Wirkung auf ihn macht; er erfindet, ordnet und ersinnt, bis das Ganze so vor ihm dasteht, wie ers gewollt hat; dieß heißt Erfindung, Anlegung des Plans,

Oversættelsen S. 183.

„Jeg føler nok, Bedste, at det næsten er for lidt, som jeg hidtil har sagt om en saa vigtig Deel af den menneskelige Virkekreds; visselig vilde det være behageligt, og uden Tvivl ogsaa nyttigt, om vi endnu opholdte os her noget længere; vi kunde følge Kunstneren i hans forborgneste Værksteder, og efterspore hans Aands lønligste Gang, vi vilde først see, hvorledes Naturen har dannet ham, og hvorledes tusende forskiellige smaa Omstændigheder har givet ham hans Sving; vi vilde opløse hans Opfindelseskraft, hans Smag og hans Karakter i deres første Bestanddele, for saa at forklare hans Verkers egen Natur; vi ville see, hvorledes en stor, værdig Idee først fremstiller sig for hans Siel, hvorledes han nøie beseer, betragter, føler den; nye Ideer trænge sig til ham, de fremstille sig alle for ham under hans Smags Ledsagelse i det Lys, og i den Forbindelse, der giør den største Virkning paa ham; han opfinder, ordner og udgrunder, indtil det Ganske staaer saa for ham der, som han har villet det; dette hedder Opfindelse, Planens Anlæg, Anordning. Nu er Idealet færdigt, begeistret af

Plans, Anordnung. Nun iſt das Ideal fertig, er ſucht jetzt nur die Bilder, die Farben dazu, auch dieſe ſucht er in die Natur, von ſeinem Genie begeiſtert und von ſeinem Geſchmack geleitet — dieß iſt Ausführung und Darſtellung. Aus der Abſicht und der Wirkungen ſolcher Producte könnten wir nicht nur die allgemeinen Geſetze, ſondern auch die beſondern jeder Kunſt und jeder Gattung eigenen Regeln lernen, und auf ſolche Art den Künſtler beſſer beurtheilen und uns von unſern eigenen Empfindungen genauere Rechenſchaft geben. Du ſiehſt wohl, Schweſter, daß dies ein weites offenes Feld vor uns wäre, allein ich würde mich dabey von meinen Plan zu weit entfernen, und doch vielleicht deine Wißbegierde nicht vollkommen befriedigen können; ich wollte dir ja nur den Umfang und die einzelnen Theile der menſchlichen Laufbahn überhaupt zeigen, wie ſie ſo genau zu ſeinen Bedürfniſſen paſſet und alle ſeine Kräfte und Fähigkeiten beſchäftigt — in eine genauere Unterſuchung alles deſſen, was hier vorkommt, laß ich mich nicht ein. Nur eine einige dieſer Künſte verdient noch ganz beſonders unſere Aufmerkſamkeit. Es iſt jetzt ſehr af hans Genie, og ledſaget af hans Smag, ſøger han nu kun Billederne, Farverne dertil, og diſſe ſøger han ogſaa i Naturen. Dette er Udførelſe og Foreſtilling. Af ſaadanne Produkters Henſigt og Virkninger kunde vi ikke alene lære de almindelige Love, men ogſaa de beſynderlige egne (ſæregne) Regler for enhver Kunſt og erhvert Slags, og paa ſaadan Maade bedre bedømme Kunſtneren, og gjøre os nøiere Regnſkab for vore egne Fornemmelſer. Du ſeer vel, Søſter, at dette var en viid aaben Mark for os, men jeg vilde derved ſkeie for vidt ud fra min Plan, og dog maaſkee ikke kunde fuldkommen tilfredsſtille din Videlyſt; jeg vilde jo kun vise Dig i Almindelighed Omfanget og de enkelte Dele af den menneſkelige Løbebane, hvorledes den ſaa nøie paſſer til hans Fornødenheder, og beſkieftiger alle hans Kræfter og Evner — i en nøiere Underſøgelſe af alt der, ſom her forekommer, indlader jeg mig ikke. Kuns een eeneſte af diſſe Kunſter fortiener endnu iſær vor Opmerkſomhed. Det er nu meget ſædvanligt, at man ogſaa anbefaler Dit Kiøn en fortrolig Omgang med Digtere; hvo vil ogſaa dadle det? Ingenſteds kan jo Pigen bedre

ſehr gewöhnlich, daß man auch deinem Geſchlecht einen vertrautern Umgang mit Dichtern empfiehlt; wer wird es auch tadeln? Nirgends kann ja da Mädchen ſein Herz und ſeinen Geſchmack beſſer bilden als hier; aber ich vermuthe doch, daß immer nur die wenigſten es wiſſen, was ſie bey dieſem Umgang ſuchen ſollen; Verſe etwa, das iſt, gleichlautende Endſylben, und abgemeſſene Reime, die lieblich ins Ohr fallen, oder glänzende prächtige Gleichniſſe, und erhabene Bilder, oder etwa auch luſtige Einfälle? Nun Schweſter, nach dem was du jetzt ſchon von der Natur und der Beſtimmung dieſer erhabenen Künſte weiſt, begreifſt du ſchon, da dies alles nur das Kleid iſt, das der Dichter ſeinen Vorſtellungen anzeicht, das Bild, durch das er ſie körperlich macht, und den Sinnen darſtellt, auch dieſes Kleid — dieſes Bild muß natürlich und paſſend und der Sache ſelbſt würdig ſeyn, aber alles iſt es doch nicht. — Der Dichter fühlt irgend einen groſſen erhabenen Gedanken in ſeiner Seele, er überläßt ſich ſeiner Begeiſterung, und ſtellt ſich uns ſelber in dieſer Begiſterung — oder ſtellt uns den Gedanken dar, ſo wie er ihn empfunden hat, damit auch

danne ſit Hierte og ſin Smag, end her; men jeg formoder dog, at kun de ferreſte (den mindſte Deel) vide, hvad de ſkulle ſøge ved denne Omgang; Vers maaſkee, det er ligelydende Endeſtavelſer, og afmaalte Riim, der falde behagelige for Øret, eller glimrende prægtige Lignelſer, og høie Billeder, eller maaſkee og lyſtige Indfald? Nu Søſter, efter det Du alt veed om denne høie Kunſtes Natur og Beſtemmelſe, begriber du nok, at alt dette kun er Klædningen, ſom Digteren iſører hans Foreſtillinger, Billedet, hvorved han giør dem legemlige, og fremſtiller dem for Sandſerne, og denne Klædning — dette Billede maa være naturligt og paſſende, og Sagen ſelv værdigt, men alt er det dog ikke. — Digteren føler maaſkee en ſtor høi Tanke i hans Siel, han overlader ſig til ſin Begeiſtring, og viſer ſig for os i denne Begeiſtring, eller fremſtiller os Tanken, ſaaledes ſom han har fornummet den, paa det at vore Siele ogſaa kunde fatte Ild og Glæde. Dette er altid Digterens Plan, dette er Hensigten af alle de Digte, man kalder Viſer, (Sange) Oder, Elegier. Ogſaa Læredigte og Fabler ere af denne Art; en vis moralſk praktiſk Sandhed viſer

auch unſere Seele Feuer faſſe und glühe. Dieß iſt allemal der Plan des Dichters, dieß iſt die Abſicht aller der Gedichte, die man Lieder, Oden, Elegien nennt. Auch Lehrgedichte und Fabeln ſind von der Art; irgend eine moraliſch-praktiſche Wahrheit zeigt ſich den Dichter in einem beſonders hellen Lichte — er ſieht ſie nicht nur und verſteht ſie, auch ſein Herz fühlt ihre Würde und Brauchbarkeit, und nun lehrt in ſein dichteriſcher Inſtinct, ſie mir gerade in dem Lichte zeigen, daß ich ſie auch fühle, mit Ueberzeugung fühle. Du weiſſet alſo jetzt ſchon, was du erwarten kanſt, wenn du Dichter lieſt, du kennſt ihre Beſtimmung, und kannſt ſie nach dieſem Geſichtspunkt wählen. Je würdiger die Empfindungen ſind, die im Gedicht herrſchen, je natürlicher ſie ausgedruckt ſind, und je allgemeiner und gewiſſer ſie wirken, deſto mehr muß ſein Umgang geſucht werden. Und wann er nun auch nicht mehr nur einzelne Empfindungen in kleinern Gedichte ſingt, wann er ſich einen gröſſern Plan entwirft, und mehrere Abſichten dabey vereinigt — wann er ſich irgend eine fruchtbare Handlung wählt, wann er Umſtände und Urſachen erfindet, und Trieb-

viſer ſig for Digteren i et beſynderligt Lys — han ſeer den ikke allene og forſtaaer den, ogſaa hans Hierte føler dens Værdie og Brugbarhed, og nu lærer hans digterſke Inſtinkt ham at viſe mig den i ſaadant et Lys, at jeg ogſaa føler den, føler den med Overbeviisning. Du veed altſaa nu, hvad Du kan vente, naar Du læſer Digte, Du kiender deres Beſtemmelſe, og kan vælge dem efter denne Synspunkt. Jo værdigere de Følelſer ere, der herſke i Digtet, jo naturligere de ere udtrykte, og jo almindeligere og viſſere de virke, deſto meer Agt fortiener Digteren, deſto meer maa hans Omgang ſøges. Og naar han nu ikke meer ſynger enkelte Følelſer i mindre Digte, naar han udkaſter ſig en større Plan, og derved foreener flere Hensigter — naar han vælger ſig en frugtbar Handling, naar han opfinder Omſtændigheder og Aarſager, og anlægger Drivfiedre, for at frembringe viſſe Virkninger; naar han ſætter alt dette i ſaadan en Forbindelſe med hinanden, at det Ganſke, Handlingen, han havde foretaget ſig, ved alle Deles fælles Virkning kommer herud; naar han er dygtig nok til at ſpende min Forventning ved Forvikling og Oplosning, til

Triebfedern anlegt, um gewisse Wirkungen hervorzubringen; wann er alles dieses mit einander in eine solche Verbindung setzt, das durch die gemeinschaftliche Wirkung aller Theile das Ganze, die Handlung, die er sich vorgenommen hatte, herauskommt; wann er geschickt genug ist, durch Verwiklung und Auflösung meine Erwartung zu spannen, meine Seele in Thätigkeit zu setzen, und mich nützlich und angenehm zu unterhalten; wann er hier die verschiedene Charaktere seiner handlenden Personen deutlich genug entwickelt, und ihre eigene Empfindungen in meine Seele bringt; wann er durch alles dieß grosse Gefühle, hohe würdige Gesinnungen hervorlockt, stärkt und nährt, so bin ich im noch mehr Dank schuldig, er giebt mir Unterhaltung, Beschäftigung und Nahrung zugleich. Dieser Zweig der Dichtkunst ist von einer viel höhern Art, als der vorige. Wann der Dichter dabey erzählt, so ists Heldengedicht, wie Klopstocks Meßias; wann er die Personen selber handeln läßt, so ists Drama; dieses ist wieder verschieden, das ernsthafte, das nur mit hohen Gegenständen sich beschäftigt, heisset das Trauerspiel; das lustigere

at sætte min Siel i Virksomhed, og til at underholde mig paa en nyttig og behagelig Maade; naar han her tydelig nok udvikler de forskiellige Karakterer hos hans handlende Personer, og bringer deres egne Følelser i min Siel; naar han ved alt dette fremlokker, styrker og nærer store Følelser, høie værdige Tænkemaader, saa er jeg ham endnu meer Tak skyldig, han giver mig Underholdning, Bestrestigelse og Næring tillige. Denne Green af Digtekunsten er af en meget høiere Art, end den forrige. Naar Digteren derhos fortæller, saa er det et Heltedigt, som Klopstoks Messias; naar han lader Personerne selv handle, saa er det et Drama; dette er igien forskielligt, det alvorlige, som kun beskiæftiger sig med høie Gienstande, hedder Sørgespil; det lystigere, der gemeenlig kun beskiæftiger sig med sædvanlige Handlinger i det menneskelige Liv, er Lystspil. Begge Arter have deres egne Indretninger og deres Værdie, dog tilstaaer jeg gierne, at det høie festlige Sørgespil efter min Smag udtrykker hiin ædle Karakter, der gior de skiønne Kunster i Almindelighed saa vigtige for Menneskene, bedre end det siøste. See, Søster, disse

ere

re, das gemeiniglich nur mit gewöhnlichen Handlungen des menſchlichen Lebens ſich beſchäftigt, iſt das Luſtſpiel. Beide Arten haben ihre eigene Einrichtungen und ihren Werth, doch geſteh' ich es gern, daß nach meinem Geſmack das hohe feyerliche Trauerſpiel jenen edlen Charakter, der die ſchöne Künſte überhaupt vor die Menſchen ſo wichtig macht, mehr an der Stirne trägt, als das letztere. Sieh Schweſter, dieß ſind die beträchtlichſten Arten der Dichtkunſt, du kannſt ſie jetzt nach ihrer Beſtimmung richtiger ſchätzen und vernünftiger wählen. ꝛc."

ere de betydeligſte Arter af Digtekunſten, du kan nu rigtigere ſkattere og fornuftigere vælge dem efter deres Beſtemmelſe ꝛc."

Vi troede, det ikke ſkulde være Læſerne imod her at ſee en Prøve paa Forfatterens Foredrag, da ingen er anført ved Originalens Anmeldelſe. Bliver Originalen fortſat, vil ogſaa Overſættelſen efter Hr. **Hallings** Løfte fortſættes.

ω.

Moraliſke Fortællinger af Charlotta Dorothea Biehl. — Første Tome. — 407 S. i ſtor 8vo. Kiøbenhavn, 1781. Trykt hos H. C. Sander og H. C. Schrøder. Koſter 4 Mk.

Denne Tome indholder tre Fortællinger, hvoraf den første fører Navn af **Peberſvenden**. Den er ikke Peberſvend, der af Frygt for at tilſætte ſine Midler flyer Egteſtanden; den er ikke heller, der først faaer Levebrød, naar han maa frygte for at efterlade ſig uopdragne Børn; men den er det, der af en overdreven Kræſenhed for Egteſtandens Beſværligheder, negter ſig ſelv den Lykſalighed at være Fader, og give Staten nyttige og duelige Borgere. Saadan en var Danby, Hoved-Perſonen i denne Fortælling. En Mand, om hvilken hans Ven Melton ſiger: „Jeg har al-

drig giort dig, Danby, Navnet af en velfortient og dydig Borger ſtridigt. Alt hvad jeg bebreider dig er, at du ikke har betient dig af Velſignelſen, Forſynet havde udøſet over dig, til at nyde den huuslige Glæde, der ikke forſvinder ſom en Taage, men bliver hver Morgen nye, og lige indtil Evighedens Grændſer meddeeler Kraft og Troſt imod alle de Beſværligheder, der kan møde paa denne korte Giennemgang." „Bilde du ikke, ſiger Melton et andet Sted, holde den for en Daare, der lod alle Roſen-Buſkene udrydde af ſin Hauge, fordi de havde Torne? Men har du vel ſelv handlet viſere, der af Frygt for at rive dig paa de Torne, ſom endog i de lykkeligſte Egteſkaber undertiden røre Huden, har negtet dig ſelv den ſtørſte jordiſke Lykſalighed? Troe mig, Danby, jeg taler med dig ſom en Ven, og af Erfarenhed, den har ſikkert ingen Glæde ſmagt, ſom ikke har følet de Bevægelſer, den faderlige Kierlighed opvækker. Hvilken reen og ſand Vellyſt er det ikke at ſee haabefulde Børn vore op under vor Omhue og Varetægt! og ved deres muntre og glade Hoppen omkring os, at kunne ſige til ſig ſelv: Diſſe ſkylde dig deres Væſen, deres Vel og deres Glæde; naar din Alfe engang ſamles til dine Fædres, ſaa lever du ikke allene i dem, men endog i deres Hierter, der med Erkiendtlighed vil erindre ſig alt hvad de har dig at takke." Overtydede af diſſe Grunde om Egteſtandens Fortrin, beſluttede Danby at giſte ſig; men han erfarede ſnart, at de unge Piger udloe, og de gamle ſpottede ham. Man ſynder ikke mod Naturens Orden uſtraffet; Danby var for gammel. Han giftede derfor ſin Søſterſøn med en vis Fanny, og fandt i deres Selſkab Hielp, Troſt og Lindring i Alderdommen.

Den anden Fortællings Formaal, der har til Opſkrift, **General Dorſan og Grevinden af Orville**, er meget vigtigt. Det ſlebne Menneſke henfalder letteligen til Følſomhed eller rettere Følerie, hvis første Udſeende er ſaa indtagende, at den endog ſynes at opløfte os over den almindelige Menneſke-Sphæra. Kan noget være Menneſket værdigere end Ømhed og Medlidenhed? Virkeligen intet, naar de beſtyres af Fornuft og Religion; men fortrænger Følſomheden diſſe ſikre Ledſagerinder, og indtager deres Plads, begaaes de ſtrafværdigſte Uretfærdigheder under Skin af Godhed, Ømhed, Medlidenhed, Medynk. Dette vil man læ-

re

re af Fortællingen. —— Frøken Henriette kom til hendes Tante, Grevinden af Orville, og blev med hendes Moder, endskiønt de af Grevinden vare overtalte at komme, modtaget paa følgende Maade, som Frøkenen beskriver i et Brev til hendes fortrolige Veninde: „Med Hurtighed, skriver hun, løb jeg igiennem fem til sex Værelser, uden at al den Pragt, som herskede i dem kunde drage mit Øie til sig, der idelig søgte efter min Tante, og skiønt det forundrede mig meget, at hun ikke kom os i Møde, saa var den Forundring, dog ikke i mindste Maade at ligne imod den, som jeg blev sat i da en Tiener aabnede den sidste Dør, og jeg saae et overmaade deiligt Fruentimmer, som jeg af alle Ting kunde slutte mig til maatte være min Tante, at ligge paa en Sopha i den heftigste Graad, med en hæslig Abekat i Armen, der skreg af fuld Hals, og to Kammerpiger, som stode og gned dens ene Forbeen med Spiritus. Jeg stod en lang Tid i Værelset, uden at det lod som om hun blev mig vaer, men efterat den ene Kammerpige helligen havde forsikret hende, at der allerede var gaaet Bud efter Feldtskieereren, saa rakte hun sin ene Haand ganske kraftesløs hen imod mig, og sagde med en daaneførdig Røst: Venteligen er det min kiere Henriette jeg seer her: Kom hid til mig, min Elskeligste, og tag mig det ikke ilde op, at jeg ikke reiser mig for at tage imod Dem, men det var grusomt at betage det arme Dyr den Hvile, som det i sin Smerte finder i min Arm. Uagtet min Frygt og Afskye for Abekatter gik jeg hen til hende og kyssede hendes Haand meget inderligen; hun rakte mig derpaa sin Mund, men Kysset hun gav mig, var saa koldt, at det isnede i mit Hierte. Min Moder, der havde holdt sig op med at sige vor Pige og Tiener Beskeed om adskillige Ting, og ikke nær var saa hurtig til Fods, som jeg, var imidlertid kommet ind til os, og spurgte min Tante med en kiendelig Bekymring: hvad der feilede hende? Det var hende reent umueligt at forklare os det for lutter Graad, og dersom Feltskieren ikke var kommet, saa troer jeg, at denne store Ulykke var stedse bleven en Hemmelighed for os, men ved den Leilighed fik vi det da at høre, at en Tiener, som var løben hen for at melde hende vor Ankomst, havde klemt Abekattens Been imellem Døren. Feltskieren befølede Benet, og forsikrede hende, at det havde intet at betyde, og naar den kun blev flittig smurt

med en Salve, ſom han foreſkrev Recepten til, ſaa vilde den om faa Dage ikke føle det mindſte dertil. Dette ſtillede vel min Tantes Graad, men ikke hendes Uroelighed; thi ved hver en Bevægelſe Abekatten giorde, overfaldt der hende ſaadan Angeſt og Beklemmelſe, at den kunde ikke været ſtørre om et eneſte og elſket Barn havde været i Livs Fare. Endſkiønt mig ſyntes, at hendes Omhue for ſligt Dyr gik vel vidt, ſaa tilſkrev jeg det dog hendes medlidende Hierte, og drog den Slutning deraf hos mig, hvor ulige ſtørre Indtryk det da ikke maatte giøre i hendes følende Barm, at ſee en fornuftig Skabning lide, og hvor ivrig hun ikke vilde viſe ſig til at forlindre dens Smerter og ende dens Lidelſer. Midt i diſſe mine Betragtninger befalede hun, at Huushofmeſteren ſkulde komme til hende, og jeg vilde neppe troe mine egne Øren, da jeg hørte hende give ham Ordre til at tage Liberiet fra Tieneren og lade ham gaae, ſiden hun aldrig mere kunde taale at ſee ham for ſine Øine. Baade min Moder og jeg ſøgte ved vore Forbønner at udvirke ham Forladelſe, ſiden vores Ankomſt havde været Aarſagen dertil; ja jeg udbad mig det, ſom et Beviis paa hendes Godhed og Bevaagenhed for mig, men forgieves, hun ſvarede mig: Min Henriette kan være forviſſer om, at jeg med den allerſtørſte Fornøielſe ikke allene vil opfylde men endog forekomme alle hendes Ønſker, ſaaſnart de ikke ere ſtridige imod Billigheden, og kan tiene til at beſtyrke nedrige Hierter i deres Ondſkab; men da denne Begiering er af det Slags, ſaa haaber jeg, at hendes egen Fornuft ved en nøiere Overveielſe billiger mit Afſlag. Jeg er fuldkommen overbeviiſt om, at det ikke ſkeede af Uforſigtighed, men af den gruſomme Luſt at giøre den Ondt, ſom ikke havde Magt at forſvare ſig. Denne nedrige Ondſkab drev ham til at mishandle dette uſkyldige Dyr, der ingen anden har end mig til at vente ſig Ret af, og der paaligger mig den ſamme Forbindtlighed til dets Forſvar, ſom der ligger paa en Landsherre til at afſtraffe Vold og Uretfærdighed, og i Følge deraf maae han tiene de andre til Advarſel og Exempel." Dette er et af de mange Træk, der ſkildrer Følſomheden i denne ypperlige Fortælling, hvis Læsning ikke nok kan anpriſes i vore Tider. Den er forſkiellig deri fra de tvende andre Fortællinger, at den er affattet i Breve.

I Grev-

I Grævinden af Orville ſkildrede Jomfrue Biehl Menneſket, der har antaget Følelſerne til ſine Handlingers Retteſnor; i **Emilie eller den belønnede Standhaftighed** viſes det fornuftige Menneſke, der handler efter faſte, og vor høie Beſtemmelſe værdige Grundſætninger. En fornuftig Opdragelſe kan danne os hertil, og den ſkylde Forældrene Børnene. „Det er, ſiger Forfatterinden, en ligeſaa rigtig ſom almindelig Sats, at Forældrene ikke ſkylde deres Børn andet end en god Opdragelſe; men den ſætter tillige forud, at Forældrene bør ſelv have et vaaget Øie over den, ſom de dog ingenlunde ere i Stand til, ſaa ſnart deres Forhold er det allerfarligſte Exempel for Børnenes Sæder og rigtige Tænkemaade, og de i Følge deraf maae betroe den vigtigſte Deel i Livet til andre. Hvor vanſkeligt er det ikke at finde Perſoner, der for en, ſom ofteſt maadelig Løn, vil ganſke og aldeles opofre ſig til dette vanſkelige og møiſomme Arbeide, og hvor lidet er ikke Antallet iblant de, ſom paatage ſig det, der have Kræfter til at opfylde deres Pligter. Imidlertid nød dog Emilie denne ſaa rare Lykke, hun havde et værdigt og dydigt Fruentimmer at takke for den Standhaftighed, hvormed hun gik alle de Gienvordigheder igiennem, ſom hendes Forældres Levemaade var Oprindelſen til; og hendes Hofmeſterindes Fornuft bevarede den ſpæde Barm for det ſkadelige Indtryk af onde og farlige Exempler.“

Dette er Hovedtrækkene af Jomfrue Biehls ſmukke Skilderier, ſom ikke mangle Skygge, Liv og Yndighed. Man vil ikke allene beundre Farvernes Smukhed, men og Meſterindens Haand, der gav dem deres rette Sted. Man vil beſkue dem med ikke mindre Forngielſe end Nytte. Man vil blive vaer, at grundig ved lang Erfaring ſamlet Kundſkab om Menneſket ſtyrede Penslen, ſom Gratierne gav Fynd og Eftertryk. Sproggudinden vil dog uden Tvivl hviſke Forfatterinden i Øret: berøv ikke Sproget den Regelmesſighed, det allerede har, og ſkriv det rigtigere. Jagttager De det ved et nyt Oplag ſkal De være min Yndling.

Be-

Berømte ældre og nyere Lærdes Levnetsbeſkrivelſer, ſamlede ved H. J. Birch. Sognepræſt for Wallensbech Menighed. Første Binds anden Samling. 219 Octavſider. Kiøbenhavn, 1780. Trykt i Godiches Arvingers Bogtrykkerie. Sælges hos Hof-Bogtrykker Møller.

Den første Samling udkom i Aaret 1775, og findes anført og bedømt i diſſe Efterretningers første Hefte 1776 S. 218. Den der over Samlingen og Overſætningen fældede Dom er ſaa grundet, at vi ikke kan andet end bifalde den og henviſe dertil, dog med den Indſkrænkning, at denne Samling næſten overalt lader ſig læſe uden Anſtød, ſkiønt vi tillige maae tilſtaae, at et og andet Sted ønſkede vi forandret.

De her forekommende Mænds Levnetbeſkrivelſer ere: 1) Doctor Johan Bugenhagen. 2) Doctor Georg Major. 3) Geheimeraad Veit Ludvig v. Seckendorff. 4) Jacob Sirmond, Jeſuit. 5) Conſiſtorialraad Jacob Lenſant. 6) Doctor Johan Albert Fabricius. 7) Frid. Rudolph Ludvig, Friherre af Canitz. 8) Ewald Chriſtian von Kleiſt. 9) Profeſſor Jeremias Frlderich Reuſſ. 10) Doctor Johan Georg Walch. 11) Anna Loviſa Karſchinn.

Hans Velærværdigheds Valg har uden Tvivl fundet Bifald, iſær fordi endeel af de her beſkrevne Mænd have opholdt ſig i Danmark. Blandt dem er ogſaa Kleiſt, hvis Portrait vi her afſkrive til en Prøve: „Kleiſt var elſket i i Livet af enhver, der kiendte ham, og i Døden ſelv æret af Fienden. Kongen og Fædrenelandet tabte i ham en tapper og erfaren Officeer, Tydſkland en fortreflig Digter, og hans Venner en Ven, hvis Tab de aldrig nok kan begræde. Han var høi af Perſon, og vel voxen. Han havde en mandig Krigsmine, men den var ham naturlig og han ſøgte ikke at give ſig den. Han havde en naturlig Tilbøielighed til Soldaterſtanden, og forſtod alt hvad der hører dertil. Kongen agtede ham høit, ſom og Prinds Henrik. Han var een af de Officerer, ſom Hs. Majeſtæt udſøgte, til at giøre den nu værende Prinds af Preuſſen Selſkab, og at ſpiſe med Hs. Kongelige Høihed. Han talte Tydſk, Latin, Franſk, Polſk og Danſk. Han var ikke fremmed i nogen Videnſkab. De gamle og de nyere havde han læſt med en overordentlig Begierlighed. Hans Kierlighed til Digtekonſten og til alle ſkiønne Videnſkaber vil giøre ham udødelig; hans

Digte

Digte have et originalt Sving, han talede altid af egen Følelſe, derfor finder man intet koldt, intet ſminket deri; han vilde altid hellere være noget ſtiv end uden Smag. Han pleiede daglig at ſpadſere, og lod ſig aldrig afholde derfra ved det ubehageligſte Veir. Dette er Oprindelſen til de mange ægte og rørende Skilderier af Naturen, ſom man finder i hans Digte. Han var ufølſom og næſten ſtoiſk imod ſig ſelv; han foragtede Farligheder; Livet var ham ligegyldigt, ſaa-ſnart det kom an paa at øve endog den mindſte Pligt. Hans ſatte Sindsbeſkaffenhed tillod ikke, at legemlig Smerte kunde giøre nogen ſtor Virkning paa ham. Endſkiønt han laae paa Valdpladſen meget ſaaret og afmægtig, og hvert Øieblik maatte vente paa Døden, ſaa vidſte dog hans Siel ſaa lidt deraf, at han begyndte at lee over den ene Koſaks løierlige Anſigtsdannelſe og begierlige Mine, der trak Klæderne af ham; og endnu ſiden, da han laae i Frankfurt, har han ikke kunnet forglemme denne overordentlige Skabning, men maatte endnu undertiden lee derover. Men ſaa lidt hans Siels Styrke tillod ham, at føle ſin egen Ulykke, ſaa ſtor Deel tog han dog i andres Modgang. Enhver Ulykkelig havde Ret til hans Medlidenhed, og aldrig agtede denne ædle Siel ſig lykkeligere, end naar han kunde hielpe andre. Dette viiſte han iſær, da han havde Opſigt over Lazarettet i Leipzig; tilig og ſildig var han beſkieftiget med at forſørge nogle Tuſende Ulykkelige; for at hielpe dem ſaa meget mueligt, ſtillede han ſig blot for de allerubehageligſte Underſøgelſer, andres Modſigelſer, og ſelv den Fare at blive ſyg tilligemed dem; han ſørgede for deres mindſte Nødvendigheder, og forſynede dem dermed, ſ førend man talte til ham derom. Egennytte, Misundelſe og Stolthed ere alt for nedrige Egenſkaber, at de nogenſinde kunde finde Sted hos ſaa ſkiøn en Siel. Han var den første, ſom fremtrak ubekiendte Fortieneſter, og lod ſig aldrig merke med ſine egne Fortrin. Beredvillig til at tiene enhver, var han alt for ſtor, til at tænke paa, om han paa nogen Maade kunde berige ſig ſelv. Han var ſelſkabelig, men kun for et Selſkab af udſøgte Venner. Diſſe elſkede han med den ſtørſte Ømhed, med en Iver, hvis Erindring vil evig koſte dem Taarer. Den beſte Mand havde været en bedre Skiebne værdig, om det ellers er en god Skiebne, at leve længe. Men denne Verden,

ſom

ſom han ſelv foragtede, og i hvilken blot hans Venner nogenledes holdt ham tilbage, var ikke i Stand til at fængsle ham. Høiere Dyd udfordrede en høiere Sphære. Har Tapperhed et uforfærdet Mod, har Lærdom og Smag, har Menneſkekierlighed, har Venſkab og det ædelſte Hierte, Ret til at vente Efterverdenens udødelige Roes, ſaa har Kleiſt giort ſig fortient dertil, han ſom beſad alle diſſe Egenſkaber i den fuldkomneſte Grad."

Førend vi legge Bogen fra os maae vi endnu afſkrive Tilſkriften med det Puſte, aldrig at finde nogen den deri herſkende falſk Vittigheds Efterfølger eller Efteraber. Her er den: „Grams Lærling og Mester, Langebeks Ven, Fædrenelandets Ære, den lærdeſte, beſkedneſte, og ædelmodigſte Mand, diſſe Riger have at fremviſe i dette Aarhundrede, overleverer diſſe Blade af den reneſte og dybeſte Høiagtelſe. Birch." Det kunſtlede, det opſkruede, det ſvulſtige erkiender den gode Smag ikke for ſine Produkter. — De af Hr. Birch i Fortalen til den første Samling lovede Levnetsbeſkrivelſer af vore egne Lærde, ere, ſaavidt vi vide, endnu ikke udkomne; dog haabe vi, han ikke har opgivet et Forſæt, hvis Fuldførelſe utvivleligen vil geraade ham til megen Berømmelſe.

Foreningen af Øſterſøen og Veſterhavet til Skibsfart igiennem Hertugdømmet Slesvig ved en Canals Gravning. Af F. E. C. Uddraget af de Almeennyttige Samlinger. 28 S. i Octav. Odenſe, trykt hos Iverſen 1781.

Vi have for kort Tid ſiden anmældt Originalen, og behøve altſaa ikkun med et par Ord at charakterisere Overſættelſen. Den er ſom Mængden af de Overſættelſer vi bekomme fra Iverſen, ſkiødesløs og elendig. Ikke engang Mottoet, ſom Forfatteren har ſat over ſin Afhandling, har Overſætteren rigtig ladet aftrykke. I Originalen er det rigtig aftrykt ſaaledes:

Jubet amor Patriæ, natura juvat, ſub
Numine creſcit — — — — —

Derimod er Numine i Overſættelſen indrykket i første Linie. Man begyndte i Aaret 1774 at nivellere Landet for at udfinde den bequemmeſte Gang for Kanalen, og i ſamme Aars Junii Maaned ſiger Overſætteren S. 5. blev giort Begyndelſe

delſe med de giorte Forſøgs Fuldbringelſe. Denne Urigtighed har Forfatteren ikke givet Anledning til. Han ſiger udtrykkeligen S. 6, at Kanalgravningen begyndte først i Junio 1777. Af den anførte Titel ſees allerede Overſættelsens Beſkaffenhed. At den ikke er god, maae Overſætteren ſelv have følt; thi ellers havde han venteligen ikke givet en anden, ſom ſtaaer foran Afhandlingen, og er affattet i diſſe Ord: „Om Oſterſøens og Veſterhavets Forening ved en beſeilelig (ſeilbar) Canals Gravning i Hertugdømmet Slesvig.“ Havde man paa denne Maade fundet for got at overſætte hele Afhandlingen to gange, og ikkun leveret den ſidſte, ſkulde de tilbageblevne Feil ikke have været ſaa anſtødelige. Vi kan ved denne Leilighed ikke forbigaae en Anmærkning af Diſputeur, et Skrift, vi nyligen anførte, denne nemlig: alle de Skrifter, ſom komme i Almuens Hænder ſom Aviſer, Ugeblade o. ſ. v. burde ſtaae under en Fiſkals Tiltale, der uden Naade og Barmhiertighed ſkulde ſtraffe enhver Feil mod Sproget. Er det, menige Mand læſer, fuldt af Feil, bliver et Sprog aldrig regelmeſſigt. Den Omſorg, Frankrig bær for ſit Sprog burde efterfølges; men naar kan vi vente det?

G. C. Oeders Antwort auf **J. C. Fabricius** Zudringlichkeit in ſeiner Schrift über die Volks-Vermehrung in Dännemark. Oldenburg, 1781. Stor 20 Sider i 8vo. Koſter 6 ß.

Det var naturligt at Hr. Prof. Fabricius ved ſin Fritalenhed maatte giøre nogle misfornøiede med ſig. Blant diſſe melder Hr. Oeder ſig i ovenmeldte Skrift, hvis Henſigt egentlig er at afvælte et Par fornærmelige Mistanker fra Forfatteren. F. har ſkrevet, at Holm maatte vige for Oeder, men O. viſer, at han og Holm aldrig have været Medbeilere til een Plads, og at altſaa den ene ikke kan ſiges at maatte vige for den anden. F. har ogſaa ſkrevet, at Cramer var **maaſkee** den eneſte Fremmed, der havde ladet Nationen vederfares Ret, hvorimod O. forſvarer ſig og von Berger og flere, ſom dog ikke nævnes. Paa Fs. Skrift har O. i Almindelighed dette at udſætte, at det ſtrider imod den Agt, man baade er Regieringen og Privatperſoner ſkyldig, at det indeholder Perſonaliter, ſom hverken ſkriftlig eller fra Kathe-

dret

dret bør udſtrøes, at der fiſkaliſeres over de Perſoner, hvis Navne ved Begyndelſes- og Endelſes-Bogſtaver udmærkes, og at hundrede Statens Betiente, over hvis Forhold Dommen allene tilkommer Regieringen, fremkaldes til at møde for en Profeſſors Domſtoel i Kiel, at Indfødsretten ophøies paa alle Fremmedes Bekoſtning, hvorved der røbes større Forfølgelſeslyſt end Patriotismus. Til Slutning tages ogſaa Grev Bernſtorf i Forſvar imod den Uheldighed, der tillegges ham, i Henſeende til det, der angik Landets og Næringsſtandens Opkomſt, hvilken Uheldighed efter Hr. Fs. Foregivende havde ſin Grund i Ukyndighed. Det er ikke vor Sag at bilegge denne Strid. Hr. F. vil venteligen vide at forſvare ſig ſelv, ifald han agter det fornødent, eller at tilſtaae de Feil, han overbeviſes om at have begaaet. Det var vel aldrig hans Hensigt perſonlig at fornærme nogen, da han med Varme vilde tale det Almindeliges Sag, og Pennen greb han uden Tvivl i denne Anledning med Ordſproget i Tankerne: veritas odium parit, ſaa at Modſigelſe ikke kan forekomme ham fremmed.

Saa flet en Tænkemaade kan vi ikke tiltroe ham, ſom den Hr. O. beſkylder ham for S. 8. med diſſe Ord: „Es bleibt mir kein bedenklicher Grund zu dem Anfalle übrig, als daß Hr. F. als Encomiaſt des Indigenatrechts geglaubet hat zur Bezeigung ſeines Eifers, einem Manne, der aufgehöret hat ein Königl. Bedienter zu ſeyn, einen ſauren Blick und ein undfreundliches Wort hinten nachwerfen zu müſſen.“ I øvrigt maae vi tilſtaae, at Hr. O. i dette ſit Stridsſkrift har, ſom det ſømmer en lærd Mand, holdt ſig inden Velanſtændigheds Grendſer, og hvo vil fortænke ham, at han ſkrev med Eftertryk, da han troede ſig og Sandheden fornærmet?

ω.

Af diſſe Nye Efterretninger om lærde Sager udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 44.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Fredagen den 2den Novbr. 1781.

Gesners ſamtlige **Skrifter**, overſatte ved H. J. Birch, Sogne-Præſt i Gloſtrup. Kiøbenhavn, 1781. Paa Gyldendals Forlag. Første Deel. 278 S. Anden Deel. 260 S. i 8vo, med tvende Kobber-Vignetter. Koſter paa Trykp. 1 Rdlr. 3 Mk. og paa Skrivp. 1 Rdlr. 5 Mk.

Gesner er et af Tydſklands ſtore Genier, hvis Verker æres af alle Kiendere, og hvis Navn hos alle den ſunde Smags Elſkere ſtedſe vil blive udødeligt. Den ham egne Maneer, enten han ſkildrer Naturen og dens Yndigheder, eller han taler Ømhedens og Følelſernes Sprog, eller han lader ſig høre i den ſkiemtende Tone, eller han udtrykker ſine Hyrders og Hyrdinders Uſkyldighed og lykkelige Enfoldighed, giør ham til den ſieldne Mand, der finder enten ingen eller ikkun faa Lige. Ethvert af hans Stykker, endog den mindſte Idyll, vidner om en ved den fineſte Kritik luttret Smag og det omhyggeligſte Valg, og berettiger ham ei allene til hans Landsmænds, men og alle Fremmedes Høiagtelſe, ſom kan læſe ham og veed at ſætte Priis paa ſand Fortieneſte. — Det maatte ſynes underligt, at ſaadan en Mands Skrifter, ſom i Tydſkland længe have været ſamlede udgivne, ikke førere bleyne overſatte til det Danſke Publikums Nytte, da endog de maadeligſte fremmede Originaler have fundet Mængde af villige Overſættere iblant os. Var det maaſkee Mangel af Smag, ſom lagde dem hen til en Side ubemerkte? Nei!

ſaa ſtor Uſſelhed kan ikke tiltroes vor Nation, hvoriblant mange have læſt de Gesnerſke Verker med Lyſt og Henrykkelſe, og nogle endog have giort Forſøg paa at levere et og andet Stykke i vort Sprog. Vi ere mere tilbøielige til at troe, at Frygtſomhed for at forderve den ſmukke Original, hvilken man ſaae vilde tabe ved Overſættelſe, har afholdt adſkillige ſkiønſomme Læſere fra at lægge Haand paa det hele Verk. Vore virkſomme Tider var det forbeholdt at iføre Gesner en Danſk Klædning, der kunde paſſe ham og hvori han kunde lade ſig ſee med Anſtændighed. Fortiden udpyntede enkelte Dele af det ſmukke Legeme; men heel klædt fremkom det ikke, førend Hr. **Birch**, opmuntret ved Forlæggerens Omhyggelighed for gode Skrifters og den ſunde Smags Udbredelſe, paatog ſig at efterſee og fuldføre det af andre begyndte. — Stykkernes Orden er den ſamme ſom i Originalen, undtagen at de ſildigere tilkomne Idyller, ſom i den Tydſke Udgave for 1774 følge efter den **første Skipper**, ere her ſatte i Samling med de foregaaende Idyller, hvilket var meget naturligt, da Grunden til deres Adſkillelſe i Originalen var kun den forſkiellige Tid, paa hvilken de bleve udarbeidede. — Den første Deel indeholder **Abels Død. Daphnis. Natten. Evander og Alcimna.** Diſſe ere alle fra nye af overſatte uden Forgængere; thi Hans Pontoppidans Abels Død, et Riimdigt i fem Sange ved Gesner, ſom udkom hos Bogtrykker Møller 1767., kan her ikke komme i Betragtning, deels fordi det er et Riimdigt, der naturligviis ikke kunde blive uden Tvang og Tilſætninger, deels fordi det ikke er forfattet efter den Tydſke, men efter Hubers Franſke Edition. Ikke heller tør vi kalde Evander og Alcimna, ſom findes i den tredie Deel af Tullins ſamtlige Skrifter, en Overſættelſe, endſkiønt Udgiverne have taget ſig den Frihed at kalde den ſaaledes, efterſom Originalen aldeles ikke følges, men Begyndelſen giøres med det andet Optogs andet Optrin, og Overſættelſen ſluttes midt i det tredie Optogs femte Optrin. Alt det øvrige baade foran og bag ved er af Hr. Tullin omdannet fra Handling til Fortælling, hvilken Frihed ingen Overſætter har Rettighed at tiltage ſig. —— I den anden Deel findes **Idyller. Eraſt. Et Malerie af Syndfloden. Den første Skipper. Brev om Landskabs-Malingen til Herr Füßlin.** Af Idyllerne haves nogle faa tilforn overſatte,

for

for Er. Amyntas i Thuras Samling af lærerige og opbyggelige Materier, Andet Aar S. 696. Strængelegs og Sangs Opfindelse i Nyeste Magazin af Fortællinger første Aargangs første Bind S. 131. Daphnis og Mycon i samme Magazins første Aarg. andet Bind S. 370. Daphne i samme Magazins anden Aargangs første Bind S. 105. Den første Skipper udkom fra det Berlingske Bogtrykkerie 1770 oversat ved P. T. W., og efter denne Wandalske Oversættelse er nærværende aftrykt, men heel igiennem forbedret efter Originalen. — Hr. **Birch** har tilforn viist sig meget beldig i at fordanske adskillige Skrifter, og arbeidet med Lyst og Flid i dette Fag. Man vil ikke heller kunne fradømme ham denne Roes i Henseende til de Gesnerske Skrifter, endskiønt vi have truffet paa Steder, hvor enten Udtrykket eller en Udeladelse eller en Tilsætning ikke har kunnet vinde vort Bifald. Her ere et Par Prøver:

Der Tod Abels S. 5.

„Ein erhabnes Lied möcht ich itzt singen, die Haushaltung der Erstgeschaffnen nach dem traurigen Fall, und den ersten, der seinen Staub der Erde wieder gab; der durch die Wuth seines Bruders fiel. Ruhe du itzt, sanfte ländliche Flöt, auf der ich sonst die gefällige Einfalt und die Sitten des Landmanns sang. Stehe du mir bey, Muse, oder edle Begeisterung, die du der Dichters Seel erfüllest, wenn er in stiller Einsamkeit staunt, bey nächtlichen Stunden, wenn der Mond über ihm leuchtet, oder im Dunkel des Hayns, oder bey der einsam beschatteten Quelle.“

Abels Død S. 1.

„En ædel Sang ønskede jeg nu at synge: om de Førstefødtes Huusholdning efter det sørgelige Fald, og om den første, som gav Jorden sit Støv igien, som faldt for sin Broders rasende Vrede. Hvil du nu, søde landlige Fløite, hvorpaa jeg ellers sang om Landmandens Sæder og godlidende Enfoldighed. Staae du mig bi, o Muse, eller ædle Begeistring! du som opfyldest Digterens Siel, naar han sidder henrykt i stille Eensomhed, i Nattens høitidelige Timer, naar Maanen lyser over ham; eller i Lundens Tusmørke; eller ved den eensombeskyggede Kilde.“

Evander und Alcimna.

S. 141.

Evander.

„Seyd mir gegrüſſet, meine Herren!

Pyrhus.

Sey uns gegrüßt, junger Hirt! Führet dich Neugierde oder Geſchäfte zu uns?

Evander.

Ja nun; es iſt uns immer etwas wunderbares, Leute aus den Städten zu ſehen. Aber ſagt mir, ihr Herren, ſeyd ihr nicht mit dem Fürſten aus Zirta hierhergekommen, der Geſtern an unſerm Ufer gelandet hat?

Arates.

Ja.

Pyrhus.

Gewiß, du willſt deine ſchlechte Lebensart verlaſſen, und mit uns nach der Stadt gehen?

Evander.

Ich! Ha, ha! Das laß ich wol bleiben. Ich war als kleiner Knabe nur einmal in der Stadt, in Delphos. Ich war erſtaunt über alles, was ich da ſah; aber ich möchte doch unſre ſchöne Gegend nicht an die Stadt vertauſchen, wo man ſo viele Straſſen vorbeylaufen muß, um in das freye Feld zu ſehen.

Pyrhus.

Du biſt einfältig; du wirſt dich leicht daran gewöhnen.

Ev-

Evander og Alcimna.

S. 239.

Evander.

„Velkommen, mine Herrer!

Pyrhus.

Velkommen, unge Hyrde! Fører Nysgierrighed eller Forretninger dig herhid?

Evander.

Nu ja, det er altid underligt for os at ſee Byefolk; men ſiig mig, I Herrer, ere I ikke komne hertil med Fyrſten af Zirta, ſom landede i Gaar her ved Strandbredden?

Arates.

Jo.

Pyrhus.

I Sandhed, du vil nok forlade din ſlette Levemaade, og følge til Byen med os? Vil du ikke?

Evander.

Jeg! Ha! ha! det lader jeg vel blive. Jeg har kun været eengang i Staden, i Delphi, da jeg var en liden Dreng. Jeg blev forundret over alt, hvad jeg ſaae der, men jeg ſkiøttede dog ikke om, at bytte vor ſkiønne Egn bort for Byen, hvor man maa løbe ſaa mange Gader igiennem, for at faae den frie Mark at ſee.

Pyrhus.

Du er eenfoldig; du vil ſnart vænne dig dertil.

Ev-

Evander.

Ich würde mich schwerlich davon gewöhnen, unter Leuten zu wohnen, die ganz andre Sitten haben als wir. Sie lachen über uns Leute, die so einfältig sind: Aber wir sind doch immer eben so glücklich, wie sie; sie haben so viele Geschäfte, um es zu seyn; wir nicht. Wir sind zufrieden, mit dem, was wir haben; wir arbeiten geruhig unser Feld, und pflegen unsere Heerden, und das lohnen sie uns mit Ueberfluß ꝛc."

Mylon S. 77.

„Der junge Mylon fieng in Tannenhain schlau einen Vogel, von Federn bunt und schön, doch schöner noch war sein Gesang: Er macht in holen Händen ihm ein luftig Nest, und bringt voll Freud ihn dahin, wo sein Vieh im Schatten lag, und da legt er den holen Strohhut auf den Boden hin, thut den Gefangnen darunter, und eilt schnell zu nahen Weyden, suchet sich die schlantsten Aeste, denn er will ein schönes Kesicht bauen: Wenn ich itzt, so sprach der Hirt, das schönste Kesicht habe, denn trag ich, Vogel, dich

Evander.

Det vilde falde mig vanskeligt, at vænne mig til at boe blant Folk, som have langt andre Sæder end vi. De lee over os fordi vi ere saa enfoldige; men vi ere dog altid lige saa lykkelige som de. De **have saa megen Umage for at være det, vi have slet ingen** (*); vi ere fornsiede med hvad vi have; vi plsie vor Mark i al Rolighed, og røgte vore Hiorde, og det lønne de os rigeligen. ꝛc."

Mylon S. 51.

„Den unge Mylon fangede i Gran-Skoven snu en Fugl, der var **skiøn af Fiædre** (**), dog skiønnere endnu var dens Sang; han giør den en luftig Rede i sine hule Hænder, og bringer den fuld af Glæde derhen, hvor hans Qvæg laae i Skyggen; der lagde han den hule Straaehat hen paa Jorden, sætter den Fangne derunder, og iler hastig til de nærmeste Vidier, udsøger sig de smidigste Grene, for deraf at bygge et skiønt Buur; naar jeg nu, saa sagde Hyrden, har det skiønne Buur, saa bringer jeg dig, Fugl!

(*) Her er Meeningen ikke ret givet. Det skulde været: De **have for mange Forretninger til at være det, men vi ikke.**

(**) Hvorfor **bunt** ꝛ: spættet eller broget er udeladt i Dansken, see vi ikke.

dich zu Chloen hin! Für dies Geſchenk begehr ich dann von ihr, ach! Einen ſüſſen Kuß; ſie iſt nicht wunderlich; den giebt ſie wol; und giebt ſie den, dann raub ich ſchlau zween, drey, wol viere noch dazu. O wär der Bauer nur ſchon itzt gebaut! So ſprach er, und da lief er ſchnell, die Weydenſchoſſe unter ſeinem Arm, zu ſeinem Strohhut hin. Allein wie ſtand er traurig da! Der Hut lag umgekehrt durch einen böſen Wind; und mit dem Vogel waren ſeine Küſſe weg."

Fugl! hen til Chloe. For denne Foræring begierer jeg da af hende, ak! et ſødt Kys; hun er ikke underlig, der giver hun mig nok; og giver hun mig det, saa røver jeg snu to, tre, ja vel fire. O var kun Buret allerede færdigt, saa sagde han, og da løb han hurtig med Vidie-Grenene under Armen hen til sin Straahat. Men hvor stod han sorgmodig der! en slem Vind havde væltet Hatten om, og hans Kys vare borte med Fuglen."

Læſerne kan nu efter diſſe Prøver ſelv fælde Dommen om Overſættelſen. Vi legge kun dette til, at vi ved den Danſke Udgave havde ønſket to Ting, nemlig deels, at en Fortale var blevet den tilføiet, hvori Gesners Levnet, hvortil ikke fattes Materialier, burde haſt ſin Plads; deels at Diderots Fortællinger, ſom findes i ommeldte tydſke Udgaves tredie Bind S. 97 og følg. ikke vare blevne udeladte; thi endſkiønt Diderots Arbeide ikke var Gesners, har dog Gesner efter Forfatterens Begiering været den første Udgiver af diſſe Fortællinger, og været ſtolt af denne Ære. „Könn„te ich (ſchriver han i Fortalen) ehrenhafter bey ſeiner Na„tion erſcheinen, als da ſie dieſes Geſchenke von meiner „Hand erhält: Könnte ich ehrenhafter vor Deutſchland er„ſcheinen, als da ich ſie, mit dem meinigen verbunden, in „dieſer Ueberſetzung liefere? Ich bin ſtolz auf dieſes öffent„liche Zeugniß, das Herr Diderot ſeinen und meinen Lan„desleuten geben will, daß er mich ſchätzt und liebt." Fortællingerne ere værd at læſes, og fortiene en god Danſk Overſættelſe, i Fald man ikke, ſom os er ubekiendt, allerede har den.

ω.

Reiſe,

Reise, som igiennem en Deel af Norge i de Aar 1773, 1774, 1775 paa Hs. Majestæts Kongens Bekostning er giort og beskreven af Gerhard Schöning. Andet Hæfte. Stor 148 S. i 4to med et Kobber, som forestiller Munkholms Grundtegning. Koster indheftet 3 Mk. 4 ß.

At dette nyttige Skrift bliver fortsat paa Hr. Gyldendals Forlag, er bekiendt af de offentlige Tidender. Nærværende Hefte indeholder **Reisen igiennem en Deel af Strinden, og en Deel af Storfosens Fogderie**, Aar 1773. Den blev foretaget i Biskop Gunneri Selskab til Sæs den 11 August, da de lagde ud af **Nider-Elvens** Munding. Beskrivelse over denne Elv og over **Munkholm**, som er en meget bequem Festning til at beskytte Indløbet og Havnen for Trondhiem. Distancerne mellem de Steder, som paa Reisen forbi **Digermulen** bleve tagne i Diesyn. I Agnæs søgte Hr. S. forgieves Oplysning eller Spor af den Havn og Kirke, som den norske Konge Eystein Magnussen siges at have anlagt og bygget; Biergene begyndte her at blive nøgne og fremvise næsten intet uden den blotte Klippeside eller mosgroede Biergstrækninger, men et Stykke længere ind i Landet ere de skiønneste Skove, Græs- og Blomster-Enge. **Hefne** Præstegield. Ved et Mageskifte af Hr. Melchior Christopherſen har Præsten mistet sin Boepæl. Indbyggerne have fornemmelig drevet Skov- og Tømmer-Hugst, samt Fiskerie, og paa 20 nær ere de alle Bøxel-Bønder, dog har Agerdyrkningen saavelsom Folkemængden meget tiltaget, saa at begge Dele ere forøget til $\frac{2}{3}$ Dele over hvad de for 200 Aar siden vare. Sieleantallet beløber sig til 1600 Mennesker. Man bruger endnu her Røgstuer, som dog efterhaanden gaae mere og mere af Brug. Beskrivelsen over Hefne Hovedkirke. Reise giennem Nordmør. **Aure** Præstegield har kun een Kirke, men er dog temmelig vidtløftigt, har tilsammen 2016 Siele. Tallet af de Unge, som aarlig confirmeres, er omtrent 40, og Folkemængden tiltager bestandig. Agerbruget drives kun maadelig; thi Fiskeriet har man giort til Hovedsagen. Tidens Inddeling i Aatmaal, Arbeidsmaal, Duurmaal, Noon, Qveill og Stor-Qveill. Mandfolkenes og Fruentimmernes Klædedragt. En Statsklæd Fæstemøe blev paa Præstegaarden seet af Forfatteren klædt i en sort Klædes Trøye og Skiørt, Haaret indflettet og indsvøbt

ſvobt i Baand, uden om hvilke brede Sølvbaand vare ſatte i Form af en Krone; om Halſen nedhang en ſtor Sølvkiæde, og nederſt i den et rundt Sølv-Øſken, dannet ſom en Penge, der var behængt med 2 ſpidſe Sølv-Blik; om Livet var hun omgiordet med et Belte af rødt Kiæde, beſat med firekantede udpuklede og forgyldte Sølv-Plader; Enderne af Beltet hængte langt ned paa Skiørtet ved den venſtre Side; paa Fingeren bar hun en ſølvforgyldt Feſtensring, ſom iſteden for Steen var beſat med 5 ſmaa løshængende Ringe. Af Alderdoms Levninger var her intet at finde. Gieldet beſtaaer deels af Faſtland deels af Øer. Aureſund er deraf mærkværdigt, at det er vrangſtrømmet eller at Strømmen deri ved Ebbe og Flod løber modſat imod de andre Strømme. Reiſen gik herfra til Surendalen, ſom er een af Landets frugtbareſte Egne. Sieleantallet beløber ſig til henimod 3000. Agerdyrkning og Folkemængden har meget tiltaget, dog findes her endnu mange øde Steder. Jordbruget drives vel. Her avles Humle, Høe, Hamp og Korn. Kirken beſkrives. Indbyggerne giøre meget af at opføde og ſælge Heſte, men ere ſtørſtedeelen kun ſlette Huusholdere. Reiſen fortſattes til Stangviks Præſtegaard. Stangviks Kirke er en prægtig og konſtig Stav-Bygning indvendig prydet med gammeldags Malinger af bibelſke Hiſtorier. Kirkegaarden er omſat med en ſmuk Steen-Muur, og overalt bevoret med Reinfang, Kongelys og Hinnebærbuſke. I Kirken findes Liig, ſom have lagt meget længe, endnu ganſke hele. Gieldet beſtaaer af 2 Sogne, hvori Folkemængden paa et par hundrede Aar næſten tredobbelt har tiltaget. Sieleantallet er 2400. Jordbruget drives temmelig vel, dog giør man endnu for meget af Skovbrug og Fiſkerie. Røgſtuer ere endnu i Brug. Alderdoms Levninger forekom her intet af. Herfra kom Hr. S. til Tingvoll, ſom har den eneſte murede Kirke paa hele Nordmør. Her har i fordum Tid boet ſtore og anſeelige Mænd. Ved Tingvoll Præſtegaard har tilforn ſtaaet et aſtronomiſk Obſervatorium bygt og indrettet af Stedets Præſt Mag. Hans Tauſan, men ikke vedligeholdt af hans Eftermænd. I dette Gield vare 28 Sauge. Her drives ellers paa Heſteprangeriet, og ved Søeſiden fornemmelig paa Fiſkeriet, men Jordbruget er blevet maadelig drevet. Sieleantallet er henved 3000. Bønderne ere ſlette Huusholdere.

Sun-

Sundals Præstegield. Sundalen er en vidtløftig Dalstrækning imellem Østen og Vesten, som kommer overeens med andre Dalstrækninger deri, at den ligger indsluttet imellem Bierge paa begge Sider, men er forskiellig fra de fleste deri, at bemeldte Bierge vi allene overalt ere meget høie, men og paa sine Steder næsten perpendiculaire, og indslutte en næsten overalt lige jevn og i samme Jevnhed bestandig fremløbende Slette, saa den ligner et langt og smalt Drivehuus aabet mod den eene, men lukket mod den anden Ende, hvis Gulv mod den aabne Ende er lige og jevn, men stiger siden mod den anden høiere og høiere. Ofte især om Efteraaret nedfalde fra Hofsnipafieldet Stormvinde og heftige Orcaner, som kaste baade Huuse og Mennesker omkuld; derfra nedfalde ogsaa fornemmelig om Foraaret Snee-Skreede, hvoraf een for nogle Aar siden forrykkede en Deel af den derunder staaende Kirke og giorde tillige Skade paa Præstegaarden. Sundalens Beliggenhed giør, at dersom der indfalder stærk Varme eller langvarigt Tørveir, da forbrændes Kornet paa Agrene, men regner det jevnlig og det sneer i Fieldene hver Maaned, da faaer man en riig Høst. Jordbruget drives vel og her ere kun 3 Sauge. Indbyggerne leve størstedeelen af Fædrift og Kornavling, og ere gode Husholdere, som kan overlade af deres Avling til andre, og for at spare paa deres Kornvare drikke kun Øl to Gange om Aaret nemlig til Plovaanden og til Julehøitiden, men bruge den øvrige Tid Melk, Valde eller Blande. De drive og et slags Handel med Heste, som vel ere smaa, men nette og raske. Den meste Kornavling bestaaer i Havre, noget Byg men kun lidet Rug. I Haverne vore, foruden Mad- og Kiøkken-Urter, Stikkelsbær, Ribs og Kirsebær. Ved Kirken paa Hof staaer paa Kirkegaarden en temmelig høi Bautasteen. **Næssets** Præstegield. Det var tilforn et residerende Capellanie under Vidøens Gield indtil 1740, da det blev adskilt derfra, og bestaaer nu af 3 Sogne, Røe-Sogn, Erridsfiords-Sogn og Visdals-Sogn. Præstegaarden ligger paa en høi Bakke noget fra Stranden og har en vel indrettet men nu forfalden Have. Af Skove ere Furruskove her de fornemste. Jordarten er fornemmelig Sand og Leer. Sæden giver ofte efter Havre 7 til 8, og efter Byg 12 til 14 Fold. Her gives skiønne Græsgange. Bønderne ere gode Husholdere.

Røe-Kirke er en Stavbygning indvendig malet med Vandfarve, og har et temmeligt høit Spir. 1756 ſkeedte ved Kiellen veſten for Røe en ſtor Overſvømmelſe ved et Fieldefield eller et Stykke, ſom af et Field faldt ud i Søen. Fiorden er overmaade dyb, men blev dog ved dette Fald ganſke oprørt fra Bunden af, og dens Vand paa ſine Steder drevet 50 Skridt i Høiden over dets ſædvanlige Overflade. Adſkillige ſlags Fiſk, ſom holde ſig paa Bunden af Havet, fandtes kaſtede 100 til 200 Skridt høit op paa Landet o. ſ. v. I Næſſets Gield findes adſkillige ſerſke Vande og Fiſkrige Søer. Fieldene i Visdal ere høiere end i Røe men ei ſaa høie ſom i Erkisfiords-Sogn. Indbyggerne i Næſſets Gield ere hurtige, driftige, ferme, men tillige haarde og ſtive. Sieleantallet omtrent 1507. Vidøens Gield. De gamle norſke Konger have her nu og da havt deres Tilhold, hvilket kan ſees af adſkillige gamle Breve og Documenter. Kirken er meget gammel og en maſiv grundmuret Bygning. Den er for det meſte overvoxen med Skov, af hvilken den ſtørſte Deel 1766 afbrændte. Jordarten er ſort Muld og derfor meget frugtbar. Sæden iſær af Himmelbyg giver 14 til 15 Fold. Have-Vexter lykkes og meget vel. Sieleantallet 2416. De beſte Jordbrugere ere Indbyggerne i Tresfiorden, hvilke og drive Heſteprangeriet temmelig ſtærkt. Gryttens Præſtegield er eet af de ſtørſte i Norge; thi det er omtrent 9 Norſke eller over 13 Danſke Mile langt, og dannet næſten ſom en Pyramide, men beſtaaer meſt af Bierge og øde Fieldſtrækninger. Det har 5 Kirker og Sogne nemlig Eyds-Sogn, Wolls-Sogn, Heyns-Sogn, Grøtens-Sogn og Kors-Sogn. Ved Gaarden Heyn udløber Iſefiords Elv. Grøtens Kirke er en maadelig ſtor Korsbygning af Træe ikke ældre end fra 1728. Kirkegaarden indhegnet med Steenmuur. Af Mangel paa Skov ere Gierderne i dette Sogn meget maadelige, og af ſamme Aarſag ſætter man her Kornet ikke paa de ellers brugelige Korn-Stavre, men i ſmaa Traver paa Ageren for at tørres. Paa Slette-Fieldet i Romsdalen findes en rar Alderdoms Levning, en i Form af et Alter af Stene opſat næſten firekantet Muur, opført af ſtore flade Steenheller, noget over 2 Alen høi og 2 Alne paa hver Side. Tæt ved dette Alter ſees 3 cirkelrunde ſteenſatte Kredſe, hver 2 Alne i Giennemſnit. Brøſte-Fieldet

er

er ellers det allerhøieste i Romsdalen. Ved Gaarden Devold er Markets-Plads, hvor det saa kaldte Romsdals Marked aarlig holdes. Her staae en Deel Huse, Kramlader og Boder, af hvilke en stor Deel 1707 afbrændte. I den haarde Klippe oven for Gaarden Mælva sees en stor Naturens Mærkværdighed, en usædvanlig stor saa kaldet Jette-Gryde, der seer ud som en stor Bryggerkiedel, er ganske cirkelrund, indvendig ganske glat og poleret, foran $1\frac{1}{2}$ Alen høi over det hosstaaende Bierg, og 2 Alen i Giennemsnit. Den staaer stedse fuld af Vand, og er overmaade dyb; thi med en to Favne lang Stang har man forgieves søgt at finde Bund. Naar det regner, bobler Vandet op neden fra, ligesom det kaagte, hvorover man mener, at der i Bunden maae være en Vandaare. Strax ovenfor denne Gryde sees en anden Naturens Mærkværdighed, som kaldes Stolen og seer ud som et Indtryk af et siddende Menneske, hvis Fødder have hængt frem over Gryden. Begge Dele ere uden Tvivl dannede ved Vandets Bevægelse. Tæt ved denne Stoel er en anden liden Gryde som kaldes Kiernen, der ogsaa er rund, men ei større end en Tallerken, indvendig glat, men fuld af Jord og Grus. Gaarden Venja er een af de mærkværdigste i Romsdalen, da den i gamle Dage har været beboet af anseelige Mænd, om ikke af Skion-Valborg selv. Oven for denne Gaard ligger Romsdals-Horn, som kaldes saaledes af det strax hosliggende Field, der seer ud som et spidst Horn og er saa høit, at det kan sees 16 Mile ud i Havet. Dets Høide fra den underliggende Mark skal i lodret Linie være henimod 1100 Alne. Gaarden Flatmark er mærkværdig. Her staaer Kirken for Kors-Sogn opbygt for noget mere end 100 Aar siden. Paa dens Marke staaer endnu een af de gamle Bautasteine til Bevis paa, at den tilforn har været beboet af mere end almindelige Folk. Paa Fossamark sees Levninger af en rund Kirkegaards Muur, der har indsluttet et Rum af 40 Favne i Giennemsnit, hvorom man beretter, at her har staaet en Kirke eller et Kloster i forrige Tider. Ved Gaarden Stavem sees foruden en gammel Bautastein adskillige cirkelrunde Kredse, omkringsatte med temmelig store Stene, og med den østre Side besatte med en større høi og fladagtig Steen; rimeligvis ere her adskillige Eenekampe holdte. Her sees og en Steen dannet som en stor sammenkrøllet

krøllet Orm af en Arms Tykkelſe. I et Bierg ſtraxoven for Huſene paa Gaarden Væblungen er en Sprekke eller Hule, hvori Stenen uden paa er beſat med en Qvartzſkorpe, og denne med mangfoldige ſmaa Chryſtaller. Af denne Sprekke udvælder et ſlags mineralſk Vand, der aldrig fryſer. Et endnu mærkværdigere Bierg findes Veſten for Væblungen. Her falder en liden Elv, Skiøllaa kaldet, ud over et ſteilt Field ned i Søen. Veſten herfor ligger et Bierg kaldet Runberge, hvorpaa ſtaaer en Rad Runebogſtaver indhugne 2 til 3 Fayne høit over Vandets Flade. Indbyggerne i Wolls Sogn ere roesværdige for deres Flittighed, Arbeidſomhed, ſkikkelige Opførſel og Redelighed. Folkemængden har i dette vidtløftige Field anſeelig tiltaget. Sieleantallet er dog kun 2000. Jordarten er rød Muld, paa mange Steder Sandjord og paa nogle faa god Leerjord, dog er den temmelig frugtbar. Gaardene ere kun ſmaa. Paa Fiſkerierne iſær Sildefiſkeriet legges megen Vind. I de Romsdalſke Fielde ere hidtil ingen Ertsgange opdagede undtagen Jernerts, men den er befunden at være ringe. Levemaaden blandt Almuen er ſarvelig og deres Sengeklæder ſlette. Røgſtuer ere overalt i Brug undtagen paa Brude og Hyllernæs, hvor Skorſteensſtuer ere. Paa Gaarden Miælve er opført et Fæehuus og en Stald af Grundmuur med der ovenpaa ſatte Høe- og Kornlader af Træe ꝛc. Kun noget lidet have vi her udtegnet og maae overlade til Læſerne at følge Hr. Forfatteren Skridt for Skridt. Skriftets Læsning vilde være dobbelt behagelig, derſom Skrivemaaden havde været mindre underlig, men allevegne finder man høier, beder, Stokke, vider, Seeden, ligeſom, tillige, driives, deſſe, fleeſte, Præſter, nu om Dage ꝛc. ꝛc. ω.

Gottlieb Wilhelm Rabners ſamtlige Skrivter. — Tredie Deel, ſtor 392 Sider i 8vo. 1780. — Fierde Deel, ſtor 363 Sider, 1781. Odenſe, trykt i Chriſtian Iverſens Bogtrykkerie paa ſammes Forlag.

Vore Tanker om **Rabner**, ſom Satireſkriver, yttrede vi da de tvende første Dele af Overſættelſen bleve anmeldte. (See forrige Aargang No. 15) Om Overſættelſen ſelv maae vi ſige, at den, betragtet i det Hele, fortiener at anpriſes ſom troe og flydende. Men derved fritage vi den ikke

for

for Feil paa enkelte Steder; thi disse udgiøre det Hele, hvilket bør fornemmelig komme i Betragtning, naar sligt et Arbeides Værd skal bestemmes. I anden Henseigt vil vi da ikke anføre nogle Exempler paa Feilene, end for at giøre Oversætteren opmærksom paa samme, og maaskee forsigtigere i sit Arbeides Fremgang. I tredie Deel, saavidt vi i at sammenligne den med Originalen er gaaen — at fortsætte det Arbeid fra Begyndelsen til Enden, kan ikke forlanges af os — have vi truffet følgende Steder, der vidner om Overilelse hos Oversætteren. Paa den 13 Side: ere i følgende Ord en Afvigelse fra Originalen: „Forældre, som ikke forstaae Forældres Pligter, og hvor mange kan dette ikke siges om?" i denne heder det sidste Komma: und wie viele verstehen sie nicht? det er: og hvor mange, som ikke forstaae den? Maaskee Igientagelsen af Ordet **forstaae**, har syntes ildelydende for Oversætteren, da det dog ikke er det formedelst Eftertrykket hvormed det staaer; eller og den nægtende Partikel kan have været Aarsagen. Side 15: „Mange ere forvovne nok, **for at paatage sig det Embede.**" I Stedet for Præpositionen **for** burde været sat i. Side 16 er empfindlich oversat **med**: „ubehageligt," det burde hede: smerteligt, gaae dem nær. Strax efter oversættes: die Bedienten selbst, ved: „disse sidste:" fordi maaskee, det vigtige Ord: „Domestikkerne" ender det næstforegaaende Komma, og Oversætteren fandt en ilde Lyd ved at igientage Ordet umiddelbar derefter; hvori han dog har overilet sig. Videre, „disse sidste finde det selv latterligt, og saa bliver det endelig i det heele Huus." Denne Oversættelse er ganske urigtig; i Originalen tales ikke om noget **det, men om ham, ihn, er**, nemlig Hofmesteren. Heele Perioden har Oversætteren givet en skiev Vending og paadigtet Originalen en Meening: „at han giør sig saa liden Umage" skulde være: fordi, eller, da han giør sig ꝛc. Samme Side: „deres ringe Fødsel betager dem Haabet om at gaae videre, end til at faae et Præstekald paa Landet." Dette Udtryk er hverken nøiagtig Dansk, ikke heller fuldt passende til Originalens. Side 18 er Originalens, **Aufgabe** oversat ved: „Udgave" hvorimellem den store Forskiel uden Vanskelighed kan sees. Side 23, „Jeg kunde saa tilslaae den, der fordrede mindst for sin Umage." Efter Originalen skulde det hede: den, som vilde have mindst

for

for sin Umage, kunde jeg saa tilslaae den omtalte Hovmestertieneste. I hint er der ingen Meening, langt mindre altsaa den, som findes i Originalen. Side 19, Leed De mig en smuk friſk Karl ud." Hvorfor saa trivielt et Udtryk? udsøg De mig, var det passende; siden efter Side 22 bruges eet af samme Beskaffenhed; smide — Penge vek." kaste — Penge bort. Plumpheden i Udtrykkene, see vi vel, at Rabner har brugt i dette Brev, som charakteriserende, men at overdrive denne Omstændighed, og gaae videre deri end Rabner, er ikke Oversætteren tilladt. Side 392, „siebliklig," er ikke Meeningen af Originalens: Zufehends, der betyder: som det lod til. Side 385, „om De befaler" er just ikke eensgieldende med Originalens: Veranstaltung treffen. Strax efter: „De (50 Rigsdaler) ere tilfaldne min ældste Søn paa hans Part." I Originalen heder det: Er (Vexlen paa hin Summe) ist meinem ältesten Sohne auf sein Antheil im Erbe zugefallen," altsaa oversat: den er tilfalden min Søn, som hans Deel af Arven. Side 388, De Ord nederst paa Siden: „der møde saa hvad der vil," er noget andet end Originalens: es komme auch, zu was es woll; det maae komme til hvad det vil; til Stevning, nemlig, for Vexlens Udbetaling, til Arrest ꝛc. Videre ere vi ikke gaaen med Sammenligning end i Begyndelsen og Slutningen af den tredie Deel; og længere at opholde sig derover er unyttigt for vore Læsere, da vi troe at de af det anførte kan slutte at vor Dom om Oversættelsens Værd ikke er ugrundet. Vi føie kun følgende Omstændighed til: I fierde Deel savne vi den Medaille, som findes ved Tilegnelseskrivtet i Originalen, i den Udgave, i det mindste, som vi have betient os af. Ogsaa dette, for at giøre Udgiveren opmærksom derpaa, maae vi anmærke, at Exemplaret af den fierde Deel, beskiæmmes ved nogle Ark af en blaa Sort Papir.

Om Krappens eller Farve-Rodens Plantning og Commerce, som er en sær nyttig Lands-Product, der er høist nyttig og umistelig ved Manufacturer og udi Farverier. En Oversættelse. Kiøbenhavn og Odense, 1781. I Profts Forlag. 5 Ark i 8vo.

Originalen, hvorom Oversætteren ikke har fundet for got at give nogen Efterretning, er udkommen paa tydsk 1779. under.

der Titel: **Vom Anbau und Commerce des Krapps ꝛc.** Forfatteren, som skal være Professor Reuß i Tübingen, synes ikke selv at have megen Erfaring i Krap-Avlen, men har paa en ganske god Maade samlet til Landmandens Tieneste, i et kort Begreb det vigtigste af de adskillige Skrifter om Krappen, hvilke han i Begyndelsen af sin Afhandling nævner. Dette Arbeide kan agtes ganske nyttigt, og dets Oversættelse ligesaa; thi vel er det ikke rigtigt, som Oversætteren i sin Fortale siger, at Krap-Avlen ingensteds i de Danske Provintier er bleven forsøgt uden ved Kiøbenhavn, men disse Forsøg have dog hidindtil været alt for faa, til at vi endnu kunne vente en fuldstændig Original-Afhandling om denne Avl, grundet paa Erfaringer her i Landet. Sproget i Oversættelsen er ikke saa godt, som det burde være, dog er det paa de fleste Steder forstaaeligt; men S. 6 har den sidste Periode, enten formedelst Skriv- eller Trykfeil, ingen Meening.

Agerdyrknings-Katechismus, efter Bornholms Agerdyrknings-Maade, først Haandskrevet tilsendt, og nu trykt tilskrevet det Kongel. Danske Landhusholdings Selskab af Jacob Peder Prahl, Cand. Min. og Sogne-Degn til Vester Marie paa Bornholm. Kiøbenhavn, 1777. Trykt hos Stein. 7 Ark i 8vo.

Dette er en noget raisoneret Beskrivelse over Bornholms Agerdyrkning, forfattet i Spørsmaal og Svar. Forfatteren har ikke haft det rette bestemte Begreb om en Agerdyrknings-Katechismus, men synes mere at have vildet give Underretning om Agerdyrknings-Maaden der paa Landet, end lære de Ukyndige Videnskabens første Grunde. Skriftet er til begge disse Hensigter ei ubrugbart, skiønt det ikke fuldkommen fyldestgiør nogen af dem.

Efterretning fra en Reisende om Indretningerne saa vel med et Linned-Spinderie som fornemmelig med Agerdyrkningen paa Beherregaard i Sielland i Wordingborg Amt. Aalborg, 1781. Trykt ved Holtzberg. 1½ Ark i 8vo.

Disse Indretninger fortiente vel at beskrives, og i Henseende til Spinde-Skolernes Anlæg, som er saa vigtigt og endnu temmelig rart her i Landet, kunde man ønsket en udførligere

ligere Fortælling om de brugte Midler til at overvinde de Vanſkeligheder og Hindringer, ſom maa have mødt derved. Hovedſagen i Agerdyrknings Forbedringerne er: at Bønderne har faaet deres Jorder inddeelt i 9 Marker, hvoraf een brakes, 5 bære Sæd, een Høe og to græſſes; men Fælleſkabet imellem Mand og Mand er endnu ikke der ophævet.

❀ ❀ ❀

Subſkriptions-Plan.

Da mig er forundt allernaadigſt Privilegium paa et Latinſk-Danſk Lexicon, ſom, naar det bliver færdigt, ſkal indføres i de Latinſke Skoler; men Værkets Koſtbarhed gior mig det betænkeligt, at begynde med Trykningen førend jeg kan være forviſſet om ſaadant et Antal af Kiøbere, at jeg kan blive ſkadesløs: ſaa har jeg hermed villet indbyde alle Elſkere af det Latinſke Sprog, ſom indſee Nødvendigheden af et Latinſk-Danſk Lexicon, der kunde giøre os de fremmede Lexica undværlige, til at underſtøtte mit Arbeide ved Subſcription. Iſær vil jeg have Deres Høiærværdigheder, De Herrer Biſkoper i Stifterne, og De Herrer Rectores i de Latinſke Skoler, ſom denne Subſcriptions-Plan vorder tilſendt, ydmygſt ombedet at befordre Subſcriptionen i deres Cirkel, og at ſende Planen det haſtigſte mueligt tilbage til min Commiſſionair Hr. Boghandler Gyldendal i Kiøbenhavn, ſom her i Staden modtager Subſcription paa mine Vegne. Tryk og Format indrettes til ſtørſte Median-Octav, omtrent ſom i det Hederichſke Latinſk-Tydſke Lexicon, og hvert Ark overlades til Subſcribenterne for 3 ß. paa Tryk- og 4 ß. paa Skrivepapir. Derſom det tilſtrækkelige Antal af Subſcribentere indkommer til næſtkommende Januarii Maaneds Udgang, agter jeg til den Tid at begynde med Trykningen

Jac. Baden.

Trykfeil.

Side 655. Linie 21. forforſlyttet læs forſlyttet. Ibid. L. 33. udgiver l. Udgiver. Ibid. L. 34. Strømsøe l. Stryinſøe. S. 661. L. 33. il l. til. S. 664. L. 144. forkrer l. forſtkrer. S. 665. L. 16. Betragtninninger l. Betragtninger. Ibid. L. 24. det det l. det.

No. 45.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Fredagen den 9de Novbr. 1781.

Geiſtliche Reden über wichtige Wahrheiten der Religion JEſu von Mag. Chriſtian Baſtholm, Doct. Theol. und Königl. Däniſchen Hof-Prediger. Erſter Theil 566 S. Zweyter Theil 548 S. in 8vo. Kopenhagen, 1781. Im Gyldendalſchen Verlag. Sælges for 2 Rdlr. paa Tryk-Papiir, og 2 Rdlr. 3 Mk. paa Skriv-Papiir

Denne Samling indeholder 40 Taler, alle udarbeidede med den heldige Flid og Styrke, ſom udmerker Hr. Dr. Baſtholms øvrige, forhen udgivne Taler. Det Grundige og Skiønne ſavnes ikke i nogen af dem. Man maa glæde ſig baade, ſom Patriot og Chriſten, naar ſaadanne Arbeider komme for Lyſet. Folket hædres. Den ſande Veltalenhed udbredes, og det, ſom er det vigtigſte, Chriſtendommens hellige Sandheder og Regler fremſtilles i en værdig Dragt, ſaa at deres indvortes Ypperlighed, uomſtødelige Grund og lykſalige Følger for Menneſket ſees i deres klare Lys. Indholden af diſſe Taler er overalt vigtig og værdig. Man behøver kun at nævne Gienſtanden for een og anden iblant dem til et Beviis derpaa. Her ere Afhandlinger om en Chriſtens Omſorg for ſin tilkommende Skiebne i Evigheden, om den virkſomme Chriſtendom, ſom det væſentlige i Religionen, om en guddommelig Aabenbarings Nødvendighed for at ophøie Mennesker til deres oprindelige Adel, om det Fortrin, ſom den offentlige Guds Tieneſte har for Huus-

Andagten, om Indflydelſen af den Lærdom om Guds Forſyn paa Menneſkenes Hierter, om Ubegribeligheden af den Lærdom om Treenigheden. Vor Vished om et tilkommende Liv. Nogle andre angaae viſſe Deele af Sæde-Læren, ſaaſom de Taler mod et utugtigt Liv, mod Næſtens Foragt, mod Lediggang, om de Midler, hvorved vi kunne overvinde heftige Gemyts Bevægelſer og flere. Iſær ere her trende Taler i denne Samling over Opdragelſen, ſom indeholde ypperlige Anmerkninger og Forſkrifter, mange rørende Foreſtillinger til Forældre, og fortiene derfor høiligen at anpriſes alle dem, ſom det paaligger at opdrage unge Menneſker til dydige Borgere og ſande Chriſtne. Den eene af diſſe Taler er den første i den anden Deel og indeholder en Anviisning, hvorledes de gode Drifter hos Børn kunne anvendes til at befordre deres Dyd og Gudsfrygt. Her viſes meget vel, hvorledes den naturlige Hang hos Børn efter det, ſom de vennes til, deres Videlyſt, deres Lyſt til at efterligne de Ældre, deres Attraae efter Ære, deres Følelſe af Medlidenhed, deres Begierlighed efter at elſkes, kunne anvendes af gode Forældre til at plante Dyd og Gudsfrygt i deres Børns Hierter. Den anden af dette Slags Taler er den IIte i ſamme Deel og handler om Forældrenes Pligter mod deres Børn i Henſigt til det timelige, hvorpaa følger endnu en anden Tale om Forældres Pligter i Henſigt til det aandelige. Den Meening, ſom ellers har fundet ſtort Biefald, at Religionens høiere Sandheder ikke maatte bibringes Børn, førend de havde opnaaet en vis Alder og med Alderen Modenhed til at tænke og ſkiønne; denne i ſig ſelv ugrundede Meening har Hans Høiærværdighed gaaet i Møde med adſkillige udvalgte Grunde. Alt hvad, ſom ved denne Anledning forekommer er udført med Held og Fynd. Overalt yttres den dybe og rigtige Kundſkab om Menneſket i dets ſpæde Alder, den ædle Iver for at føre de Unge til at tænke, ſaaſnart muligt, paa deres Skaber, ſom en Forbarmer over dem i Chriſtus. Det er langt fra, at her tales et Ord for den Urimelighed, ſom indſkrænker de Unges Kundſkab om de hellige Sandheder til en aldeles tankeløs Læsning. Nei, Middelveien, ſom den rette og ſikkre, er lykkelig fulgt i den hele Afhandling. Forældre maa hverken afholde deres Børn fra den ſalige Kundſkab om Guds ypperſte Velgierninger imod dem,

dem, ikke heller nøies dermed, at det, som de lære, skulde allene blive ved en Lyd af deres Tunger eller et blot Ihukommelses Verk; men ved en fornuftig og omhyggelig Nedladelse til deres Børns Evner bør de lede dem til at kiende Gud, hans Villie og Velgierninger. Endnu ere her i denne Samling flere merkværdige Taler, som alle med Nytte og Forsnielse kunne læses. Een iblant dem sigter egentlig til den Meenighed, for hvilken den er holdt og handler om Krigs-Standens Overeensstemmelse med den sande Christendom; hvortil og kan henføres en Deel af en anden Tale, om JEsu Religion, som en Religion for alle Stænder. Den for samme Meenighed holdne Afskeeds-Tale er den sidste i Samlingen og saa rørende, som man ved en saa hvitidelig Leilighed kunde vente det af den høi begavede Taler. Een blant Talerne maa endnu erindres formedelst dens ualmindelige Indhold, det er den, som viser vore Pligter mod Dyrene. Anledningen til denne Tale er funden i den Evangeliske Text paa 17de Søndag efter Trinit., og synes ikke at være søgt saa langt borte, som H. H. meener. Den kan, som derefter vises, meget vel uddrages af denne Text, og da der i den Hellige Skrift virkelig findes adskillige Befalninger om Menneskenes Forhold i Hensigt til Dyrene, saa kunne disse Pligter gierne fortiene en Afhandling, allerhelst da Grusomhed mod Dyrene har ofte sin skadelige Indflydelse i Menneskets øvrige sædelige Forhold og Gemyts Forfatning. Vel have Christne mange høiere og vigtigere Pligter, som den retsindige Lærer ved alle Leiligheder indskierper; men des mere kan det billiges, naar en enkelt Leilighed undertiden anvendes til at foredrage de ringere Pligter. Disse forbigaaes da ikke aldeles og de værdigere Lærdomme, som idelig forestilles, tabe intet derved. Endelig maa og erindres, for at give al fornøden Kundskab om disse Taler, at nogle faa af dem ere forhen udgivne enkelte; men da enkelte Taler sielden bevares omhyggelig, saa er det vel betænkt, at de ere optagne i denne Samling. Saa vidt nu kan erindres, ere de forhen trykte disse trende: om den sande Gudfrygtighed, som det beste Middel til at vedligeholde en Stat, om Helved-Straffens Evighed, om JEsu Religion; og det vil vist ikke fortryde Læserne, at de igien finde disse læseværdige Afhandlinger i denne Samling. Nogle faa Ting har man i øvrigt under Igiennemlæsningen

fundet Leilighed til at anmerke og henſtille til nøiere Prøvelſe. Arbeidet er i Almindelighed ſin berømte Forfatter værdigt og har ſtore Fortrin for mange andre af diſſe Arbeider. De faa Anmerkninger, ſom kunne gjøres, maa derfor ikke mistydes til at forringe dets Værd. Ved Samlingens Indretning bemerkes let, at den mangler den Orden, ſom ſaa gierne kunde have været iagttaget. Talerne ere ſatte hen og følge paa hverandre, uden al Betragtning af den Sammenhæng, hvori de foredragne Lærdomme indbyrdes ſtaae. Naar de tvende Taler om Forældres Pligter imod Børn i Henſigt til det timelige og aandelige undtages, ſaa ere alle de øvrige ſamlede uden nogen vis Orden. Man forundre ſig ikke over denne Mangel, hvor de anordnede Texter ſkulle følges, eller hvor det agtes nødvendigt, at ordne Talerne efter Tiden, paa hvilken de ere holdne; men hvor intet ſaadant lægger Hindringer i Veien for Sammenhængen af Lærdommene, der er det uden Tvivl altid angenemt og nyttigt, naar deres Kiede ikke overbrydes og adſkilles uden Nødvendighed. Her findes desuden nogle Taler, ſom have den nærmeſte Forbindelſe med hverandre og kunne til Fordeel for Læſerne have været ſammenføiede, ſaaſom de tvende om den Vished, med hvilken vi vente et evigt Liv, og om dette tilkommende Livs Vished, bevиiſt af den guddommelige Giengieldelſes Ret. Dog, denne Mangel kan undſkyldes dermed, at Indretningen i mange ældre og nyere Samlinger af hellige Taler, er ligeſom i denne. Øvede Læſere kunne maaſkee og finde denne Afvexling behagelig, at underholdes med Betragtninger nu over een, nu over en anden Gienſtand. Imod viſſe enkelte Steder i Talerne kunde dernæſt være lidet at erindre. I den Tale over Epiſtelen paa 5te Søndag efter Paaſke, om den virkſomme Chriſtendom, ſom det væſentlige i Religionen, forekommer en Slutning, ſom kunde behøve nogen nøiere Beſtemmelſe. Den findes S. 108 i den første Deel. Den ganſke Slutning er bygt paa denne Sætning: Troen paa Verdens Frelſer er allene anbefalet os, for ſaa vidt den for os er en bevægende Grund og et Middel til Dyd og Gudsfrygt. Viſt er det, at Troen efter Henſigten af Forløsningen ſkal og kan føre Chriſtne til den hellige Dyds øvrige Øvelſe i Verden, ellers er den ikke ægte og levende; men den første Grund, hvorfor Troen befales os, er dog denne, at

vi

vi ved at annamme Christus, som Borgen, og Mideren imellem Gud og os, skulle faae Synds Forladelse, og den fuldkomne Retfærdighed, som al vor Dyd ikke kan give os, i hvor høinødvendig end denne sande Dyd virkelig er, som en Frugt af Troen og et Beviis, som aldrig bør udeblive paa dens Virkelighed og Kraft hos os. Nogle kunne derfor let her forledes ved dette: allene, til at tænke ufuldstændigt om Forløsningen og Troen paa Forløseren; og, naar de ikke betænke, at de ved denne Troe nyde, efter Forsoningens fornemste Diemerke, Deel i de høiere guddommelige Velgierninger, Synds Forladelse, Retfærdighed, Fred med Gud, saa taber just Troen, som en bevægende Grund til Dyd og Gudsfrygt, en stor Deel af sin Styrke. Det er fornemmelig Erkiendelsen af disse Velgierninger i deres Høide, som ved en angenem Tvang fører en Christen til at elske Gud, som den ypperste Forbarmer, af hvilken Kierlighed igien flyde alle Christendoms Dyder. Med fuldkommen Grund taler Hans Høiærværdighed imod den ulykkelige Misbrug af Forløsningens Lære, at mange ville blive i deres Laster og forsømme alle Christendoms Pligter, i den Tanke, som er saa aldeles stridig baade imod Fornuft og den Hellige Skrift, at Forløsningen giver dem Frihed dertil. Værdig er denne Iver mod en Misbrug, som vanærer Forløsningen og udbreder den herskende Fordervelse; men i en anden Yderlighed kunde man igien falde ved at meene, at man af ingen anden Aarsag skulde troe paa Christus, end for at blive gode og fromme Mennesker. Forsoningens Velgierninger ere større og flere. De hielpe og skynde os til alt hvad dydigt er; men de tilfredsstille først Samvittigheden i Anledning af de begangne Overtrædelser og vor store Ufuldkommenhed. Vi nærme os ved Troen paa Verdens Frelser til Gud, for at befries for Byrden af al vor Gield, at vi derefter muntre og oplives ved saa høi en Naade kunne ile frem paa Dydens hellige Bane. Der forekomme i een og anden af disse Taler virkelig nogle Steder, som vise, at H. H. betragter Sagen i den samme Orden. Men paa dette Sted kunde nok Foredraget have været fuldkomnere bestemt efter det Begreb, som den Hellige Skrift giver om Forsoningen og Troen. Til en anden Anmerkning har et Sted givet Anledning i den Tale, om Christnes Forsigtighed i Henseende til deres Løfter. Er det

ikke en alt for ſtreng Dom over de gode Folk, ſom love at give de Fattige endnu mere, naar Gud bønhører deres Ønſker, frelſer dem af nogen Sorg, velſigner deres Forehavende, at diſſe Løfter forraade de urene Kilder, hvoraf de flyde, at de ikke ere til Guds Ære, at de ere Forſængeligheds og Overtroes, Egennyttigheds og Hovmods Løfter? Det kan ikke nægtes, at jo diſſe Løfter kunne, ligeſom meget andet, endog de beſte Ord og Gierninger komme af beſmittede Kilder; men ſaa længe diſſe Kilder ere ſkiulte, er det dog altid beſt at dømme derom med den Chriſtelige Lemfældighed. Han, ſom plantede ſaa ſtærk en Driſt hos Menneſker til at undflye Elendigheder og befordre deres endog timelige Velfærd, forbyder ikke det naturlige Ønſke, ſom opſtiger hos dem, at de maatte nyde Livets Lykke og Velſignelſe. Han vil allene, at diſſe Ønſker ſkulde være hans Viisdoms fulde Villie underdanige, og hvo veed, om ikke dog en ſtille Tilfredshed med hans Forſyns Førelſer, en taalmodig Hengivenhed i hans Villie er i Grunden nøie foreenet med den naturlige Længſel hos diſſe efter deres Omſtændigheders Forbedring? I den Fald var dog virkelig det Forſæt, at ville giøre mere got imod de Trængende ſtilet til Guds Ære; thi Barmhiertigheds Gierninger, ſom øves af Taknemmelighed for Guds Velgierninder, ere ham til Ære, ſom ved Befalninger og de mægtigſte bevægende Grunde opfordrer ſine Tilbedere til at giøre vel i Verden. Er der i øvrigt noget Beviis i diſſe Løfter paa en laſtværdig Egennyttighed, naar Menneſker høitidelig forbinde ſig til større Gavmildhed i forbedrede Vilkaar, ſaa kan neppe Jacobs Løfte, ſom erindres først i denne Tale friekiendes for en Egennyttighed af ſamme Art, 1 Moſ. B. 28., men det er Naturens uſkyldige Attraae efter lykſalig Tilſtand, ſom taler i de Helliges Løfter og Ærefrygt for Gud i Overbeviisning om hans Førelſer fremlyſer af dem; men ingen veed, om ikke mange Chriſtnes Løfter kunne flyde af den ſamme Attraae, helliget ved den ſamme Overbeviisning. I øvrigt har Hr. Doct. B. ved at fremſætte denne Sag fra en anden Syns Punkt, givet dem, ſom giøre diſſe Løfter, en tienlig Advarſel imod det Laſtværdige, ſom ſaa let kan ſnige ſig ind i Handlinger, man holder for uſkyldige. I Almindelighed er det en virkelig Fuldkommenhed i diſſe Taler, at de overalt have Fynd og Styrke; men paa nogle faa Steder kun-

kunde det synes, ligesom paa dette, at det rigtige og bestemte i Tanken tabte noget ved det stærke i Udtrykket. Indskrænkning og Bestemmelse af Tingene svækker undertiden det livagtige og ivrige i Foredraget; men er dog meget fornøden til at forekomme de urigtige Følger, som de Svage ellers kunde uddrage af Ordene. Saaledes kunde for Ex. Beslutningen af den 3die Tale i den anden Deel om gode Exempels Kraft, føre endog forbedrede Syndere paa angestfulde Tanker. Forestillingen om de usalige Følger af givne Forargelser er eftertrykkelig; men saa uindskrænket, at redelige Helgene, hvis Forhold i nogen Deel af deres Leve-Tid havde været til Forargelse, kunde foruroeliges derover, endskiønt de i deres nærværende Tilstand havde fuldkommen Grund til at tilegne sig Religionens Trøst. Tiltalen S. 536 i den første Deel til dem, som troe ingen Gud, intet Forsyn, ingen Regent over Himmel og Jord, ingen almindelig Beherſker af Menneskenes Skiebne, er billig forfattet i haarde Udtrykke. Det er unægteligt, at JEsu Religion har ingen Trøst for dem, om hvilke her tales; men det havde været eftertrykkeligt nok at sige til dem: fortvivler og døer, uden at skierpe denne Tiltale med det tredie Udtryk, som forekommer sammesteds. Men nogen ringe Ufuldkomhed bliver man neppe vaer i et Verk, som har saa mange Fortrin, enten man seer til Foredraget selv, de udvalgte Grunde, Maaden at føre Beviserne paa, eller til det skiønne og rørende, det lette og flydende i Udførelsen. Planen til enhver Tale er vel anlagt, Udarbeidelsen af det Hele er saa heldig og fuldstændig, at Læserne ikke kunne forlade en Tale uden overbeviste og fornøiede. Lærdommene, Pligterne, som foredrages, stilles klare og levende frem, og intet forbigaaes af alt det, som kan give enten Beviserne eller de bevægende Grunde deres Styrke. Hvor er for Ex. i det Bevis om JEsu guddommelige Alvidenhed, som uddrages af hans Spaadom om den jødiske Tempels Undergang, alt det som kan opklare og bestyrke Beviset, omhyggelig samlet og udviklet! Det samme bemerkes i de andre Taler. Neppe bevises noget Bevis løseligt, eller forlades, førend det er sat i sin fulde Kraft. Ofte anbringes Betragtninger, som staae i den nøieste Forbindelse med Hovedsagen. Læserne tænkte maaskee ikke paa dem, men finde dem dog, hvor de staae, rigtige, passende

og velkomne. Derhen kan regnes det, ſom S. 357 i den ſørſte Deel tales imod den ſkadelige Sædvane, ſom mange Forældre have, at de beſtemme deres Børns Stand i Verden efter deres egne vrange Ønſker, uden at agte paa de Unges Tilbøielighed og Bequemheder. Denne Tale handler om Nødvendigheden af Stændernes Ulighed i Verden og indeholder virkelig Anledning til den Betragtning, ſom anſtilles her. En ſaadan Anledning til almeennyttige Bemerkninger, overſees ofte af den mindre lykkelige Taler; men Hr. Doct. B. forbigaaer ikke lettelig noget, ſom henhører til Sagen og kan til nogen ſand Nytte bemerkes. I den Tale, ſom tilforn ved en anden Leilighed blev erindret om Chriſtnes Forſigtighed i Henſeende til deres Løfter, findes adſkillige Prøver paa den Fuldkommenhed, med hvilken Hans Høiærværdighed igiennemſkuer Sagen, ſom afhandles, i dens ganſke Omkreds, og griber enhver Leilighed, ſom den giver til nyttige Bemerkninger og Opmuntringer. Sproget, hvori diſſe Taler ere forfattede, har og Hans Høiærværdighed ligeſaa vel ſom det Danſke, i ſin Magt, og anvender det ſaaledes, at ingen Ujevnhed ſtøder, ingen Overflødighed trætter, intet findes i diſſe fortreffelige Taler af det dunkle, det tvungne og kunſtlede, ſom altid røber usvede Talere, der ville opſvinge ſig over ſig ſelv. Endog i de ualmindelige og dybe Betragninger, ſaaſom i den om Ubegribeligheden af den Lærdom om Guds Treenighed, herſker al den Lethed og Tydelighed i Foredraget, ſom ved ſaa høi en Lærdom var muelig. Viſt nok kræver diſſe Taler tænkende Tilhørere og Læſere. Læreren, ſom taler for den mindre oplyſte Deel af Mennesker, maa ofte nedlade ſig dybere til ſine Tilhøreres Svaghed, og bøie Sproget efter deres Talebrug, naar kun Tingenes Værdighed intet taber derved. Men for dem, hvis Forſtand er i nogen Maade dyrket, mangle diſſe Taler ikke det fornødne Lys. Derſom ellers lette og naturlige Udtrykke, heldige Vendinger, et ordentligt og ædelt Foredrag bidrager noget til at opklare Sandhederne, ſaa ere her Taler ligeſaa oplyſende, ſom indtagende og opbyggelige.

Be-

Betragtninger over den Lærdom, at Døden for en sand Christen ikke er Tab, men Vinding, udført i en Prædiken paa 16 Søndag efter Trinitatis over Evangel. Lucæ 7, 11-17. forbunden med Philip. 1, 21. Af Hr. Dr. B. **Münter.** Af det Tydske oversat. Kiøbenhavn, 1781. Trykt paa Gyldendals Forlag. Stor 24 Sider i 8vo. Koster 6 ß.

Mod Slutningen af Fortalen, der udgiøre to Blade, skriver Hr. Oversætteren, som kalder sig C. C. P., „Skulde denne Oversættelse finde Bifald, da torde jeg maaskee lade flere komme for Lyset. En Münters Prædikener have et fortrinligt Værd; jeg oversætter og har oversat dem med Glæde." vi troe gierne at det er skeet med Glæde, men om det og er skeet med Lykke er en anden Sag. Nærværende Prædiken viser, at Hr. P. ikke har den nøiagtige Indsigt i det danske Sprog; hvilket nogle Prøver skal gotgiøre, naar vi først have giort Rede for Talens Indhold. Med sin sædvanlige Grundighed, Tydelighed og Veltalenhed foreskriver Hr. Doctoren, at **Døden er for en Christen 1) Intet Tab, 2) men en Vinding.** Den første Deel har igien tvende Underdelinger, som viser A. at den ikke er et Tab af Livet; thi Sielen, ubeskadiget af Døden, bliver ved uafbrudt at fortsætte der her begyndte Liv, Joh. 11, 25. B. Ikke heller er den et Tab af Fordele og Glæder i Livet, endskiønt det maatte synes saa, da a) vi forlade Verden og den forlader os. b) Døden driver os ud af vore Eiendomme og Fordele. c) den tilintetgiør vore kiereste Hensigter og Anslag. d) den skiller os fra vore Elskelige her i Livet; thi deels ere disse i sig selv forgiængelige Ting, som ogsaa andre Aarsager kan berøve os, deels tabes intet af det, der er os i Sandhed vigtigt, deels erstattes os alting med store og overvægtige Fordele. I den anden Deel, hvor Døden betragtes som en Vinding, foreskrives den A. som en Fødsel til et nyt Liv. B. som den, der sætter en Christen i Besiddelse af den høieste Lykkesalighed. Til Slutning opmuntres Confirmations-Ungdommen til flittig at tænke paa Døden. — Af Oversættelsen anføre vi nu følgende: S. 8. „hin store Forandring, som vi kalde Død, er sandelig ingen Tab. S. 10. staaer rigtigere „intet Tab," hvoraf sees, at Hr. P. bruger **ingen** og **intet** i Fleng, ligesom man næsten allevegne overbeviises

om, at Genus hos ham ſielden kommer i Betragtning; thi hiſt og her finder man: „det er modbydelig, det er nødvendig ꝛc.“ S. 12. „Legemet ſkal undergaae Forſtyrrelſe ved Forraadnelſe. „Denne latin-danſke Talemaade kan vi ikke bifalde, ſkiønt vi have fundet den hos flere. S. 17. lærer Hr. P. os, at Døden henhører til Hankiønnet:“ J, ſom holde Døden for at være et Tab, ſiger, er den det og virkelig? Berøver han de Chriſtne alt, hvad de have? Overlader han os ikke meget mere alt det, ſom for os er vigtigt og brugbart? Giengielder han os ikke alt, hvad han tager fra os ꝛc.“ Ib. „vores iſteden for: vore Elſkelige.“ S. 19. „vores iſteden for vort Ophold.“ S. 22. er Døden atter en Han, og her forekommer desuden dette ſtødende: „Ak maatte denne Tanke ſtedſe være hos os nærværende!“ S. 23. „Nu tager eders jordiſke Liv ſin rette Begyndelſe, da J fra nu af overlades i (til) eders egen Beſtyrelſe ——— Tænker ofte paa Døden og paa den umaalelige Vinding, ſom han forjetter eder ꝛc.“ Skulde Hr. P. blive ved at overſætte, vilde vi iſær bede ham at legge Merke til den rette Brug af af vor, vort, vore, vores, og at ſkrive Adjectiverne neutrius generis rigtig, f. Ex. brugbart Redſkab, forkrænkeligt Legeme, det ſom er dueligt, tienligt ꝛc. men ikke brugbar, forkrænkelig, duelig, tienlig ꝛc. Skiødesløshed i Sproget have vi foreſat os ved alle Leiligheder at advare imod, endſkiønt vi vel vide, at mange, der dog burde vide bedre, anſee det for Smaating. Wr.

Almeennyttige Samlinger til Hiertets Forbedring og Kundſkabernes Udbredelſe. Andet Bind. Odenſe, 1781. Trykt i Iversens Bogtrykkerie, paa eget Forlag. Stor 464 S. i 8vo. Koſter 9 Mk.

Det er meget imod Hr. Forlæggerens Villie, at dette Bind ikkun indeholder een eneſte Original, og han opgiver næſten Haabet om at kunne fornøie Publikum med Original-Arbeider, endſkiønt han paa ſin Side ikke vil lade mangle Opmuntringer dertil. Man faaer da imidlertid at lade ſig nøie med Overſættelſer, ſom ogſaa kan have deres gode Nytte. Til Overſættere af de Stykker, ſom i diſſe Samlinger ſkal forekomme, bruges med Forſæt ikkun Provincial-Lærde, hvis Ar-

Arbeider ligesaa lidet kan fordres at være Mesterstykker, som Mængden af Hovedstadens Oversættelser ere det. Den i første Samling forekommende brogede Orthographie er med Overbeviisning forkastet og skal ikke siide Læserne ostere. Til nærværende Bind leveres Hr. Geheimeraad Luxdorphs Portrait, saasnart Hr. Prof. Kleve kan blive færdig dermed. Her er den væsentlige Indhold af Hr. Iversens Efterretning til Subscribenterne, hvilke maaskee tillige med god Grund kunde fordret nogen Undskyldning for de Litterariske Progressers langsomme og uregelmessige Gang. Oversættelserne i denne Samling, hvoraf slet ingen fortiener Navn af Mesterstykke, ere følgende: 1) Fortsættelse af Biørnstahls Breve, fierde, femte, siette, syvende og ottende Brev. 2) Fortsættelse af de gamle Philosophers Biographier: Bias, Periander, Chilo, Cleobulus, Epimenides, Anacharsis, Pythagoras, Heraklit. 3) Retfærdighed og Faderkierlighed af Iselins Ephemerider ved Hr. Hvid. 4) Om Tonekonsten, af Olla Potrida ved Hr. Dauw. 5) Baron Rainvilles Begivenheder ved Hr. Schytte. Denne Oversættelse kunde være sparet, da man allerede har disse Begivenheder oversatte i det nyeste Magazin af Fortællinger. 6) Anmerkninger, som ere skrevne i et Exemplar af Reiser om Verden: Hvori de Vildes Krig er forskiellig fra de Krige, som føres imellem sædelige Folk; Betragtning over Blusærdighed og Tyverie; Lidenskaberne vise sig sande og aabenbare hos upolerede Folk; Minesproget er det almindelige Sprog i Verden; Mangelerne bestemme Handelens Størrelse; Den varmere Himmelegns Fortrin for den koldere i Henseende til Reenlighed, ved Hr. Schytte. 7) En Anekdote Menneskekierligheden til Opmuntring, af Breslauisches Wochenblatt. 8) Rosen-Pigens nye Stiftelse, af Iselins Ephemerider, begge ved Hr. Hvid. 9) Den unge Perser; Ræven og Leoparden; Fyrsten og Skuespillet, af Meisners Skizzen ved Hr. Heilmann. 10) Fortsættelse af Zimmermanns geographiske Historie. 11) Fortsættelse af Ehlers om Fornøielsernes Sædelighed. 12) En merkværdig Begivenhed af den russiske Historie. 13) En Anekdote om Alexander. 14) Areal eller Indhold i Qvadratmile af Kongeriget Danmark, Hertugdømmene Slesvig og Holsten,

Fyr-

Fyrſtendømmene Oldenborg og Delmenhorſt, af deutſches Muſeum ved Hr. Krarup. 15) Om Patrioten og Patriotismen, af Hanauiſches Magazin. 16) Mærkværdig Efterretning om Kongeriget Thibet, af Olla Potrida. 17) Nicolaus von Flüe, af Sweizer Almanach. 18) Dødsſtraffen forvandler til Slaverie, af Iſelins Ephemerider. 19) De gode Folks Høitid. 20) En Tale af Hr. Segiuer. 21) Hr. de la Hayes Tale. 22) om Misundelſe. 23) Samvittighedens Virkning, alle ved Hr. Hviid. 24) Flere Anekdoter om Nushirvan. 25) Minos og Skyggen, af Meisner ved Hr. Heilmann. 26) Gellert bekræfter ſin Moral med ſit eget Exempel, af Helmſtädtſches Wochenblat ved Hr. Unger. 27) Om Øſterſøens og Veſterhavets Forening ved en beſeilelig Kanals Gravning i Hertugdømmet Slesvig ved Hr. Prof. Bützow. Originalſtykket, ſom er indſendt fra en ubekiendt, har denne Opſkrift: Lauſus og Lydia. Et Skuespil i een Act. Indholden er denne: Den overvundne Kleomenes, Konge i Preneſte, og hans Datter Lydia ere Fanger i Auſonien, hvor Meſentz regierede, ſom inderlig forelſket i Lydia havde, for at faae hende i ſin Magt, paaført hendes Fader Krig, og naaet den Lykke at blive Seierherre. Til Medbeiler havde han ſin egen Søn, den tappre Lauſus, hvis uſkyldige Ven Phanor, ſom havde paataget ſig at befordre hans Kierligheds-Breve til Prindſeſſen, ſtyrtes ved den forræderſke Adraſtes Ränker, ſom ſelv hemmelig elſkte Prindſeſſen, og for at opnaae ſit Øiemed havde udvirket Prindſens Forviisning, og opvakt hemmelige Fiender imod Meſentz og hans Rige til Kleomeneſſ's og hans Datters Befrielſe. Scenen er i Auſonien, hvor Lauſus, der forklædt havde haſtet fra Armeen og underveis var af en Slave bleven underrettet om Phanors fortvivlede Tilſtand, kommer om Natten til hans Fængſel, faaer Slaven, der ſkulde paſſe paa ham, til at flye, iſører ſig hans Klæder, hører Phanors Ædelmodighed, bliver tilſidſt kiendt af ham, forlanger at ſidde i hans Sted og befaler ham at redde ſig med Flugten, hvilket ſkeer efter megen venlig Strid og lang Vegring. Meſentz raadfører ſig imidlertid med ſin Fortroelige, den falſke Adraſte, hvorledes hans Kierlighed til Lydia beſt kunde lykkes, og denne giver ham det

Raad

Raad at tage Kleomenes og hans Datter for ſig og love den fangne Konge Frihed paa det Vilkaar, at Lydia bliver hans Gemalinde. Kleomenes, ſom hverken Trusler eller Løfter kan bevæge til at giøre noget uædelt Skridt, vil ikke tvinge ſin Datter, ſom han elſker høiere end ſit Kongerige, men denne erkiendtlige Prindſeſſe indgaaer gierne Vilkaaret, endſkiønt Lauſus var hende langt kierere end Meſentz, for at giøre ſin Fader lykkelig og ſee ham befriet fra Lænkerne. Dommen var nu fældet over Phanor, at han bevæbnet med et lidet Skiold og en Dolk, ſkulde til Tilſkuernes Fornøielſe gaae i Kamp mod en glubſk afrikanſk Løve, af hvilken han nødvendig maatte overvindes og ſønderrives. I hans Sted møder den forklædte Lauſus paa Fegtebanen. Phanor kommer i rette Tid og redder Kongens Søn ved ſin Nærværelſe. Alting forſkrækkes og der holdes inde med Kampen. Denne Lauſus's Ven fremviſer nu et Brev, ſom af Timokrates, Phanors Broder, var frataget Adraſtes Slave, og dette Brev, ſtilet til Kleomenes, tiente til et Beviis paa, at det var denne Forræders Hensigt at faae Lydia til at rømme med ſig og derpaa at tvinge hende til Ægteſkab, hvorfor han til Afſkye for andre dømmes til at kaſtes ubevæbnet for Løven. Den over ſin tappre Søns Ulykke, Fare og ædle Tænkemaade rørte Meſentz afſtaaer nu Lydias Haand til ham med hendes og Cleomenes's Samtykke. Lauſus og Lydia blive de lykkeligſte Mennesker, og efter Kleomenes's Død ſkal Meſentz's Søn tillige være Konge i Preneſte. — Man vil under dette Heltеſtykkes Løsning ikke kunne miskiende den ubekiendte Forfatters heldige Gaver. Baade Plan, Forvikling, Opløsning og Sproget afstvinger Bifald. ø.

Den lyſtige Almanak, indeholdende Prophetier, Hiſtorier og moerſomme Anmerkninger; ſamme er beregnet og ſammenſkrevet efter Kiøbenhavns Sæder og Moder, og i nyeſte Forhold med ſamme. Første Aargang, 1781. Faaes paa Aviſe-Contoiret ved gl. Strand No. 12. Stor 48 S. i Almanak-Format. Koſter 6 ß.

Dagkloſſe for 1781. Indholdende for Kiøbſtæd- og Landmanden: 1) Tidsregning over adſkilligt. 2) Aſtronomiſke og phyſiſke Anmerkninger. 3) Forvarſeler, ſom adſkil-

ſkillige Dyr give om Veirliget, og andre Tegn dertil. 4) Oeconomiſke og Medicinſke Tankeriim. 5) Veirmerker af Vindene i alle Aarets tolv Maaneder. 6) Adſkillige gode Huusraad. Samlet af H. Holck. Kiøbenhavn, trykt hos Joh. Rud. Thiele, og ſælges paa Avis-Contoiret. Stor 32 S. i ſamme Format. Koſter 4 ß.

Den underlige Ting, funden i Kongens Hauge. Kiøbenhavn, 1781. Trykt hos L. C. Simmelkiær. Stor 28 S. i 8vo. Koſter indheftet 10 ß.

Diſſe Aviſe-Contoirets Produkter tage vi under eet, fordi ingen af dem fortiener en egen Anmeldelſe, og vi dog for Fuldſtændigheds Skyld maae have dem med. **Almanakken** er lyſtig nok, derſom det kan kaldes Lyſtighed at giøre ſig til Nar for at faae andre til at lee. Her er Begyndelſen af Forerindringen: „Lyſtig, mine Læſere! her er en ſiærlig „ Forerindring til en munter Almanak. — Ha! ha! ha! — „ Lee dog ikke, man leer jo ikke af en Almanak. Det er „ vel aldrig Forerindringen man leer af: er det ſaa, da er „ dette en Troſt; — det Latterlige kan og finde Bifald. „ —" Vi tilſtaae dette, men det er kun Pøbelens Bifald den latterlige Skribent kan giøre ſig Regning paa, og andres ſøger han vel heller ikke. Han har naaet ſit Maal, naar han har tilvendt ſig de Skillinger, der ellers vilde gaae med paa Øll- og Kroe-Huſe. Af Prophetierne anføre vi til en Prøve denne, at fra 9 til 27de Januarii: „indtreffe Ting, ſom alle kan vide, men ingen ſkiøtter om at vide." Ved hver Maaned findes en Almanak-Hiſtorie til Moerſomhed for den, der kan lee ad intet. —

Af **Dagklokken** er nærværende den tredie Aargang. Man ſkulde vel neppe kunne ſige, hvad en Dagklokke vil ſige, derſom ikke Titelbladet udførlig anmeldte dens Indhold. Den er ellers af ſamme Suurdey ſom Almanakken, ſkreven for Skillingens Skyld. I Forvarslerne ſiges blant andet, at man faaer Regnveir, „naar Hannen af Frøerne gvækker ſtærkt; naar Skruptudſerne komme hyppig frem; naar Lopperne ſtikke ſtærkt; naar Vildgiæs flyve høit og uordentlig ꝛc." — Her er ogſaa et Par af de ſmukke Tankeriim:

„Man intet bør ſpilde, ſom Jorden kan giøde;
Thi derved formerer man Agrenes Grøde."

„Med

„ Med Soen i Seng og med Hønen ſtaae op,
Det nytter dit Huus, og det gavner din Krop.
„ Naar man ikke længe om Natten har ſoved;
Læg et Stykke Nyslæder under dit Hoved."

Den underlige Ting, ſom blev fundet i Kongens Have, var ikke andet end en 3 Fierdingpund vægtig, 5 Qvarteer lang, og med rødt Pudder og lugtende Pomade filtreret forloren Nakke, ſom Fortælleren omſkabte til en Fugl med Neb og Fødder, ſatte i en Lygte, og lod ſee for Penge, og dette Syn var nok ſaa meget værd ſom alle Pinettis Konſter. Fortællingen ſkal være en Satyre over Moderne, men er ſelv en ſaare underlig Ting, uden Tvivl ſammenrapſet af den, der ſkrev ſine Spadſeringer omkring i Hovedſtaden, og truede med Fortſættelſe. ω.

Tale over Helved-Straffens Evighed, ved Mag. Chriſtian Baſtholm, Dr. Theologiæ og Kongel. første Hof-Prædikant. Af det Tydſke overſat ved Erich Chriſtian Unger. Odenſe, 1781. Trykt i det Kongelige Privil. Adreſſe-Contoirs Bogtrykkerie. Stor 30 S. i 8vo.

Originalen af denne Tale, ſom er holdt i Aaret 1773, er tilforn anmeldt i diſſe Efterretninger, og behøver desuden ingen Bekiendtgiørelſe. Overſættelſen lader ſig læſe.

Wr.

Daaren af Stand, eller Hiſtorien om Henrik Grøve af Morland. 5te og 6te Deel. Kiøbenhavn, 1781.

Omſider er da denne Overſættelſe bragt til Ende. Vi har ved at anmelde første Deel ſagt vore Tanker om Romanen ſelv: nemlig vi ſagde det var en uſkyldig Roman, ſom langt fra ikke fordærvede Sæderne, men at man derimod endogſaa kunde ſamle ſig tienlige Lærdomme af dens Læsning, og ſaaledes bruge den til en ganſke nyttigt Tidsfordriv. Men paa den anden Side, betragtet ſom et Skrift der henhører til de ſkiønne Videnſkaber, ſom et Skrift tienligt til at forbedre Smagen, ſaa feiler det meget i at fortiene Bifald. For det første lader det ſom Forfatteren ſlet ingen eller kun en løſelig Plan havde udkaſtet ſig; og det er tydeligt nok, at han har benyttet ſig af den deraf flydende Fordeel ved dette Slags

Skrif-

Skrifter: at kunde forlænge den efter Behag ved at indflikke Ting af alle Slags: f. Ex. i 4de Deel den Afhandling om Englands Regieringsform, er Grev Henriks Levnet ganſke uvedkommende; og mangfoldige andre Ting. Hvor let var det ikke for en, ſom got var ſluppen ind i ſaadan en Materie, at holde dette Laurentz Sternes Løfte: at ſkrive tvende Tomer aarligen ſin Livs Tid, naar kun Fingrene forbleve i god Stand og Hiernen i en taalelig. Men ſlig Lecture er kun heller for dem, ſom tage til Takke med den første Hiſtorie den beſte; naar der kun er noget for Nysgierrigheden deri, og tillige noget, ſom man ſiger, for Hiertet, ſaa er Skriftet dem for Reſten ganſke kierkomment. Og at man paa nogen Tid har fundet ſaa ſtor Smag paa diſſe Skrifter, er Aarſag til at mangt et nyttigere Skrift finder ingen Aftræk og maae forblive i Mørket. Men Smagens Egenſindighed er vanſkelig at overtale, ſkiønt det vel er mueligt. Hvad Overſættelſen angaaer ſaa er den ganſke vel geraaden i de første 4 Dele; men 5te Deel maae enten være overſat af en anden, eller ogſaa Overſætteren har deri været forfærdelig ſkiødesløs. Naar man ſeer at han (blant utallige Exempler at anføre eet) har overſat lowlineſs ved Elskværdighed, paa meer end eet Sted kunde man da andet end falde paa at han ikke forſtod ſit Engelſk, eller at han anſaae Skriftet for ſaa ringe, at det var ikke Opmærkſomhed værdt? Unrighteousneſs er ſlet overſat ved Urethed, hvilket ved en lille Eftertanke Overſætteren ſtrax kunde ſeet; og ſlige mange Steder kunde faſt bringe en i den Tanke, at Ringeagtelſe for Skriftet var Skyld i denne Skiødesløshed.

Trykfeil.

Side 666. Linie 4. de læs da. Jb. L. 18. tvende l. trende. S. 667. L. 12. zenit l. zenith. Jb. L. 17. dg l. og. Jb. L. 22. Blinke l. Blinken. Jb. L. 23. Krvne l. Krone. Jb. L. 26. ligemet l. ligemeget. Jb. L. 33. til Nordlysom l. til Nordlys om. S. 668. L. 9. Anaximenes l. Anaximenes. Jb. L. 10. tvende l. trende. Jb. L. 16. dets l. dette. Jb. L. 22. Rasmus's l. Ramus's. Jb. L. 27. ſtulde l. ſkulde. S. 669. L. 21. overtil l. over til. S. 670. L. 15. Tal l. Tab. Jb. L. 37. Viisdoms l. Viisdom. S. 671. L. 6. Fornøielſee l. Fornøielſe.

No. 46.

Kiøbenhavnſke

Nye Efterretninger

om

lærde Sager.

II. Hæfte. Fredagen den 16de Novbr. 1781.

Mandagen den 2den Novembr. forelæſte Profeſſor Bugge i Videnſkabernes Selſkab ſine Obſervationer paa den nye Planet, ſom man i nogen Tid har obſerveret. Den er allerførſt ved et heldigt Lykketref ſeet af Hr. Herſhel, Muſikus i Bath, i Martii-Maaned indeværende Aar. Denne Liebhaber af Aſtronomiſke Obſervationer vilde prøve et Mikrometer, og maalte Diſtancen imellem nogle Stierner. Næſte Aften igientog han ſine Obſervationer, og finder, at een af hans Stierner, der ellers i alt lignede en Firſtierne af 5te Størrelſe, havde forandret ſin Stilling og Afſtand fra de andre. Flere Afteners igientagne Obſervationer bekræftede det ſamme, og man troede i Begyndelſen, at det var en Komet uden Hale, hvis paraboliſke Bane var lige imod vort Øie. Derefter har man næſten overalt i Europa paa Obſervatorierne i Oxford, Greenwich, Paris, Berlin, Stockholm og Kiøbenhavn obſerveret denne gamle merkelige Stierne, og fundet, at dens Gang afviger fra Kometernes nere uregelmæſſige Bevægelſer og Baner; og at den, ligeſom vore andre Planeter, er bunden til Ekliptika. — Profeſſor Bugge havde flere Gange forgieves ſøgt den, da den gik til Solen; men da den kom fra Solen, var han ſaa lykkelig at finde den den 18de Julii, og ved at ſammenligne den med H og ν udi Tvillingen, beſtemte han dens Rectaſcenſion = 90° 20′ 08″, og dens nordre Deklination = 23°

39′ 02″. Derefter har han i Auguſt, September og October obſerveret denne enten beſynderlige Komet eller troeligere nye Planet, ſaa ofte Veirliget eller andre Omſtændigheder har tilladt det, og beſtemt dens Rectaſcenſioner og Deklinationer. Efter hans ſidſte Obſervation den 25de October fandt han den nye Planets Rectaſcention = 93° 1′ 20″, og dens nordlige Deklination = 23° 40′ 33″. Hans Obſervationer udviſe, at den i Auguſt og September er gaaet frem (in ſigna conſeqventia) omtrent 1 Minut dagligen; imellem den 9de og 17de October har den været ſtilleſtaaende (ſtationarius) og nu gaaer den tilbage (in antecedentia) — Den 25de Octobr. var den nye Planet omtrent i ſamme vertikal Cirkel med den 183 og 184 Stierne i Tvillingen efter Hr. de la Cailles Katalogus over 515 Zodiacal Stiener, og noget nordligere end bemeldte 184de Stierne. Den ſtaaer i Kiøbenhavn op Kl. 6 30 Minuter om Aftenen. Den er i Sydoſt Kl. 1. 7 Minuter om Morgenen, i en Høide over Horizonten af omtrent 51° 30′. Den gaaer igiennem Meridianen eller er i Sønder Kl. 3 15 Min., om Morgenen i en Høide af 57° 59′, og den ſtaaer i Sydveſt Kl. 5′ 20″. — Den nye Planet viſer ſig for det blotte Øie ſom en Fixſtierne af 5te eller 6te Størrelſe. Ved en 10 Fods Dollonds Kikkert bliver den vel klarere, dog kan man ikke merke, at dens Diameter kiendelig forøges eller forſtørres. Efter al Formodning vil den blive ſynlig den hele Vinter, og maaſkee herefter fremdeles, undtagen, naar den er i Konjunktion med Solen. Det er høiſtrimeligt, at den henhører til vores Planet-Syſtem, at den er dobbelt ſaa langt fra Solen ſom Saturnus, eller 19 Gange længere fra Solen end Jorden, og formodentligen behøver 82 Aar for at igiennemløbe ſin Bane om Solen. Profeſſor Bugge ſluttede ſin Afhandling med at love, at han fremdeles ſkulde forelægge Selſkabet ſine Obſervationer over denne merkelige Planet, ſom giver os Anledning til at troe, at maaſkee endnu mange flere og hidtil ubemerkede Planeter kunde henhøre til vort Planet-Syſtem, ved hvilke vort Begreb om Skabningens Herlighed og Udſtrækning forædles og udvides.

Samme Dag forelæſte Hr. Paſtor Chemnitz Selſkabet een af ham, efter adſkillige feilſlagne Forſøg, giort Conchyliologiſk Op-

Opdagelse. Han havde faaet en god Deel af Cochlea Vinearum Siniſtrosa levende fra Wien; diſſe havde, efter god Rygt, formeret ſig, og fremavlet, ikke ſom han havde ventet linksdreiede, men lutter retdreiede Unger. Ved diſſe Jagttagelser bliver der ingen Tvivl tilovers om, at de til venſtre eller forkeert dreiede Snegle jo frembringe retdreiede, og at altſaa de ret eller til høire dreiede ogſaa ved tilfældige Omſtændigheder kan avle linksdreiede.

Fredagen den 9de Novbr. blev i det Kongel. Videnſkabers Selſkab forelæſt en Afhandling om **Tinte-Ormen**, forfattet af Hr. Otho Fabricius, Sogne-Præſt for Rieſe Meenighed paa Værøe. I ſamme blev viiſt, at den ſaa kaldte Tinte i Svinekiød foraarſages af en tilforn ubekiendt Bændel-Orm, der boer i diſſe ſmaa Kirteler. Med Beſkrivelſen fulgte en Tegning af bemeldte Orm.

Udi det Kongel. Videnſkabs Selſkab blev Fredagen den 16de Novbr. af Hr. Profeſſor Brünnich oplæſt hans Beſkrivelſe paa en nye Fiſke-Art fra Oſtindien, kaldet den barbugede Pampel-Fiſk (Coryphæna apus pinnis ventralibus nullis), paa hvis Tunge beſtandig lever en Skrukketrold (Oniſcus oeſtrum Linn.) En Opdagelſe af Doct. Hr. John Gerhard König paa Madraß.

❀ ❀ ❀

Efterretning om Skriver-Selſkabet. Kiöbenhavn, 1779. 96 S. i 8vo.

Love og Anordninger for det juridiſk practiſke Selſkab. Andet Oplag. Kiöbenhavn, 1779. 104 S. i ſt. 8vo.

Det Kongelige Videnſkabers Selſkabs Vedtægter. Kiöbenhavn, 1780. 16 Sider i 8vo.

Ens Islendſka Lærdoms-Liſta Felags Skrai, eptir Samkomulagi ſett oc i Liods leidd i Kaupmannahøfn. — Det Islandſke Litteratur-Selſkabs Vedtægter, efter fælles Overlæg ſamtykte og udgivne i Kiöbenhavn. 51 S. i ſt. 8vo. Kiöbenhavn, 1780.

Love for Klubben oprettet i November CIↃIↃIXXV. Kiöbenhavn, 1780. 88 Sider i ſt. 8.

Det Harmoniſke Selſkabs Love. 40 S. i ſt. 8vo.

Opmerkſomme paa alt det, der udkommer hos os, ere ovenſtaaen-

ſtaaende ſaldet os i Hænderne, hvis Titler vi have afſkrevet med det Slags Skrifter, de ere trykte. Til udførligere Anmeldelſe troe vi os ikke berettigede. Det der ikke er tiltænkt det Almindelige eller beſtemt til dets Brug, vedkommer det heller ikke egentligen, ſkiønt det kan være een og anden, der enten ſamler, eller efterforſker Tidernes Tænkemaade, og iſær Eftertiden, vigtigt at vide, at det er til.

I Efterretningen om Skriver-Selſkabet findes en hiſtoriſk Beretning om dets Oprindelſe, Skiebne og nærværende Tilſtand. Selſkabet er oprettet i det forrige Aarhundrede; men da den bedrøvelige Kiøbenhavnſke Ildebrand har med ſaa meget andet høiſt vigtigt til vor Hiſtories Oplysning ogſaa fortæret dets Protocoller, kan Aarſtallet ikke faſtſættes. Ikke deſto mindre er dog et og andet blevet frelſt, tienligt til Skikkenes og Sædernes Oplysning. Hvor ligegyldige eller forſkiellige man har været i Henſeende til Klædedragten, ſees af følgende: „I Begyndelſen af dette Selſkab blev ei ſaa „ nøie ſeet paa, om de, der mødte til Liigbæren, havde en„ ten affarvet Veſt eller Buxer under ſin ſorte Kiol og Kap„ pe; men i, eller ſtrax efter Aaret 1690. blev forbudet at „ komme med nogen Slags affarvede Klæder, under Straf „ for første Gang 3 Mark og anden Gang 1 Rdlr., hvilket „ ſiden blev forhøiet til 2 Rdlr. Peder Bendſen maatte „ i Følge denne Reſolution betale 3 Mark i Straf, fordi „ han havde havt blaae Buxer paa ved Mouritz Frickes „ Liig. Dette Forbud er i Aaret 1707. igientaget, med „ Tillæg, at ingen maatte ved Liigs Bærelſe bære Kniplin„ ger, ei heller maatte nogen Societets-Broder bære Liig „ uden for Societetet. Dette var vel i Aaret 1694. under „ 4 Rdlrs. Straf forbudet, med Tillæg: endſkiønt den „ uden for Societetet Afdøde havde giort Profeſſion „ af Pennen, ſaaſom han, ſom mueligt, kunde ha„ ve holdt ſig for god til at give ſig i Societetet.“ Vi have afſkrevet et Par Ord flere end de, der henhørte til Sagen, for tillige at viſe den Tids Tænkemaade.

Man har til Nytte for Fædrenelandets Hiſtorie allerede ſamlet og udgivet adſkilligt, ſom de tilkommende Hiſtoriker ikke vil lade ligge ubrugt, og forſtaae de at bruge det, vil det give deres Arbeider et betydeligt Fortrin for deres Forgængeres. Eftertiden vil uden Tvivl betiene ſig af det anførte.

førte. Den har Ret dertil, og vil gjøre det med Upartiskhed. Kan vor Anmeldelse veilede den, have vi opnaaet vor Hensigt.

Historisk Beretning om Inqvisitions-Commissionen i Kiøbenhavn, ved Nicolai Uøsing, Hans Kongel. Majests. virkelige Cancellie-Raad og Inqvisitions-Skriver. 1781. Trykt paa Gyldendals Forlag. 94 S. i st. 8vo. Koster 16 Sk. paa Tryk- og 24 Sk. paa Skriv-Papir.

Da Tyve-Hælere og Tyvekoſt-Kiøbere iſær vare af den borgerlige Stand, og diſſe ikke vare forbundne at ſvare for en militair Ret, men maatte ſøges for deres rette Værneting, foraarſagede dette en Vidtløftighed, Omkoſtning og Tidsſpilde, hvorpaa man ſøgte at raade Bod ved Forordningen af 13de April 1686., og da den forrige Indretning iſær faldt Land-Militair-Etaten beſværlig, formodes, at den har givet Anledning til Inqviſitions-Commiſſionens Oprettelſe. Commendanten har beſtandig været dens Chef til 1771., og Garniſons-Auditeuren, ventelig efter Commendantens Ordre, ført Protokollen; dog har ikke han, men Præſes indberettet Commendanten Forhørenes Udfald. Endſkiønt Inqviſitions-Commiſſionen efter den anførte Forordnings Ord ſkulde være en combineret Ret, beſtaaende af Land- Søe- og Civil-Etaterne, er den dog bleven anſeet for iſær at henhøre til Land-Militair-Etaten, og ikke deſto mindre ere dog adſkillige Kongelige Ordres umiddelbar tilſendte Commiſſionen gienneм det Danſke Cancellie. Tvende Gange har der været anordnet Commiſſarier, for at forfatte et Udkaſt til en Inſtruction for Commiſſionen, nemlig i Aarene 1740 og 1753, af hvis Arbeider ikkun en kort Concept findes i Archivet. Tvende Forandringer har Commiſſionen undergaaet; den første i Aaret 1758., da den fik en beſtandig Præſident, den anden 1771., hvorved den gaves dens nu værende Indretning. I Anledning heraf inddeler Hr. Forfatteren ſin Afhandling i tre Deele, hvoraf den første viſer Inqviſitions-Commiſſionens Beſkaffenhed fra dens Oprettelſe ved Forordningen af 13de April 1686. til 1758.; den anden dens Forandring i Aaret 1758., og den tredie dens nu værende Forfatning ved Forordningen af 30te Decbr. 1771.

I de første Aaringer beſtod Commiſſionens Lemmer

ikkun af Land-Militair-Etaten, og en Capitain eller Major, der afløſtes hver andet eller tredie Aar, præſiderede. Hertil kom ſiden tvende Borger-Capitainer, ſom vedvarede til 1726. da det blev anordnet, at ikkun een Borger-Capitain ſkulde ſidde i Retten. Garniſons-Auditeuren førte Protokollen, bekom ingen vis Gage; men man tilkiendte ham efter Sagernes Beſkaffenhed fra 4 til 30 Rdlr. Forhørernes Beſkrivelſe blev ham desuden betalt; men da Klagerne ei altid forlangte det, blev ham noget viſt tillagt. Protokollen blev ført paa Tydſk indtil 1743., da der efter General-Prokureurens og begge General-Auditeurernes Foranſtaltning blev anordnet, at den ſkulle føres paa Danſk. General-Gevaldigeren var ex Officio Klager. En Stokmeſter havde Arreſtanterne under ſin Bevaring. Arreſtanterne af begge Militair-Etaterne bleve underholdte hver af ſin Jurisdiction. De af Civil-Etaten underholdte ſig enten ſelv, eller bleve, naar de vare uformuende, underholdte af Klagerne. Sagerne, Commiſſionen underſøgte før 1758., vare: Tyvſager, Filouterie, Spil og Bedragerie. Indſtevningen ſkede med Aftens Varſel og Proceſſens Maade var meget ſummariſk. De Anklagede bleve kortelig forhørte, og paa deres Bejaelſe eller Benegtelſe Forhøret ofteſt ſluttet; og var det en Sag, Commiſſionen dømte udi, blev ſamme tillige ſtrax paadømt, og Dommen, enten ſtrax eller ſaa ſnart ſkee kunde, exſeqveret. Herpaa anføres Exempel. Tortur eller den ſaa kaldte Polſke Bock har været i Brug til 1746. Ved den Tid blev i dens Sted indført Kat, Tamp og Tyremie. Commiſſionen har dog aldrig havt nogen ſkriftlig Tilladelſe til diſſe Tvangsmidlers Brug. Af adſkillige Beſkrivelſer over den Polſke Bock, ſynes Juſtits-Lieutenant Sitters at være den paalideligſte, ſom vi her afſkrive. „Genaue Beſchreibung, wie die Militair-Tortur, oder der ſo genannte Polſke Bock, an denen Delinqventen hier in dieſem Stokhauſe der Königlichen Reſidence und Feſtung Kopenhagen, bishero gebraucht worden, wie folget: 1) Wird dem Delinqventen die Daumenſchraube durch einen Stöckenknecht auf beyde Daumen geſetzet, und durch dieſelben allgemählig zugeſchroben, da wird zu verſchiedenen mahlen ſtill gehalten und den Delinqventen zur Bekenntniß vermahnet. 2) Wird ihm das Hemd ganz bis auf die Hoſen herunter gezogen und ſelbe mit den Ermeln um Leibe

be festgebunden, und so gleich in dem polschen Bock, mit beyde Beine und beyde Hände dicht zusammen geschlossen, so das die beyde Arme ausserhalb den Lenden kommen, und die beyde unter die Beine an dem polschen Bock fest geschlossen, und zugleich wird demselben eine Kette 1½ Ell lang über den Hals gelegt, und beyde Ende derselben an dem Bock festgebunden, so daß man ihm den Kopf ganz unter auf die Knie ziehet, damit demselben in währenden Rollen kein Schade geschehen kann, so wird er mit dem blossen Rücken auf kleine geschlagene Feuersteine gelegt, und auch zur Bekenntniß ermahnet, da werden ihm 2 Stöcken, ungefehr 1½ Ell lang, der eine unter beyde Arme, der andere unter beyde Knie, durchgestecket, und durch ein Stöckenknecht an jede Seyte mit beyde Hände die beyde Stöcken angefasset, und den Delinqventen auf besagte Steine gerollet, oder gewälzet und herum gedrehet, derselbe wird zum öftere aufgerichtet und zur Bekenntniß gereitzet. 3) Wird dem Delinqventen der Kranz, so von einer dünnen Linie gemacht, mit 5 a 6 Knöpfe darin gebunden, so das selbe vorn über die Stirne dicht an die Augenbräune kommen, und auch ein Paar Knöpfe an die Seyten des Kopfes, aber die Dünnung wird von den Knöpfen befreyet, um den Kopf gelegt, und durch ein Stöckenknecht mit ein kleine Stocken, ungefehr ¾ Ell lang hinten im Nacken durch den Kranz gesteckt, und so fort den Stocken um den Kranz gedrehet, daß die Knöpfe sich braff vorne in dem Kopf eindringen, da wird ebenfalls still gehalten, und zur Bekenntniß ermahnet." Stochhause, den 15de Jan. 1746. J. Sitter.

Den Forandring, som i Aaret 1758. foregik, var fornemmelig denne, at Commissionen bekom en bestandig Præsident; thi de øvrige Commissionens Lemmer bleve de samme som forhen. Dog bekom Commissionen sin egen Auditeur. Foruden de i forrige Tidsrum omtalte Sager, som det var Inqvisitions-Commissionen befalet at undersøge, blev det og ved et Reskript af 14de Novbr. 1760. til Præsidenten i Commissionen, Kapitain Mechlenborg anordnet: At Commissionen skulde undersøge alle forbudne Transporter af Borgere, Skippere og andre, som bragte Militaire og Slaver herfra, og ved et andet Reskript af 16de Novbr. 1770. blev befalet: At Commissionen, uden videre foregaaende Ordre,

ſkulde modtage, underſøge og behandle alle Deſertions-Sager, hvorudi Folk af adſkillige Jurisdictioner kunde formodes at have Deel. Proceſſens Maade blev næſten den ſamme.

Commiſſionens nærværende Indretning kiender man ſtørſte Deelen af Forordningen, vi anføre derfor ikkun, hvad Hr. Forfatteren S. 84 ſiger om Arreſten ſelv, da den geraader Indretningen til megen Ære. „Jeg troer ikke, hedder det paa omtalte Sted, at ſige for meget, naar jeg ſiger, at Stokhuus-Arreſten er den beſte, og for Arreſtanternes Helbred mindſt ſkadelige Arreſt, vi have. Der ere ſyv Arreſt-Kieldere, alle med murede Gevelvter, høie og luftige, hver med en Træluge paa til Gaarden, ſom om Natten bliver tillukt, og Jernſtænger inden for, og naar jeg undtager een Arreſt-Kielder, ere ingen af dem fugtige. Til hver Arreſt-Kielder, hvorudi kan rummes 8 Perſoner, er ved Reſkript af 15de Januar. 1777. anordnet Vadmels Dækkener til Arreſtanterne, da de tilforn maatte ligge paa den bare Brix, uden at have noget paa ſig, naar de ei ſelv havde noget. Oven paa i Gangen ere tvende Arreſt-Kammere, det eene med Kakkelovn paa, bruges fornemmelig til en eller anden ſærdeles Arreſtant, kaldes og Delinqvent-Stuen, af den Aarſag, at Præſterne tilforn læſte med Dødsfangerne derudi, hvortil nu bruges den forhen kaldte liden Commiſſions-Stue; det andet Kammer, hvorudi og kan være 8, bruges til Qvindes-Perſoner. Arreſtanterne har her og den Fordeel frem for andenſteds, at de har et ſtort, rummeligt og luftigt Gaardsrum, hvorpaa de, efterat deres Forhør er tilendebragt i Commiſſionen, blive opladte et Par Timer om Dagen, der og meget contribuerer til deres Helbreds Vedligeholdelſe."

Hvorledes Hr. Forfatteren er bleven ſat i Stand til at meddeele denne hiſtoriſke Beretning om Inqviſitions-Commiſſionen, fortæller han ſelv i Slutningen af Indledningen med diſſe Ord: „Uagtet jeg har havt Adgang til de Archiver, hvor jeg havde ventet, at finde ſaadanne Reſkripter og Reſolutioner for mig, ſom kunde have beſtyrket alt det af mig herudi fremførte; ſaa har jeg dog ikke været ſaa lykkelig i alle Tilfælde, at finde dem. Saaledes veed jeg ikke, efter hvilken Reſolution Garniſons-Auditeuren juſt er kommet til at føre Protokollen udi Inqviſitions-Commiſſionen, ei heller

efter

efter hvad Ordre en Borger-Capitain er kommet der, ſom en Dommer fra den civile Jurisdiction; men det ſynes rimeligt, at Etaterne ſelv har foreenet ſig herom, i Medhold af Forordningen, ſom ſiger: at Etaterne indbyrdes ſkulle foreenes om, at beſtikke og anordne en Dommer fra hver Jurisdiction til at ſidde udi Inqviſitions-Commiſſionen. Ligeledes er mig heller ikke noget Reſkript bekiendt, ſom har ophævet den Polſke Buks Brug, eller givet Tilladelſe til de herefter indførte Trangsmidler af Kat eller Tamp, ſørend i de ſeeneſte Tider. Hvor altſaa noget findes anført, ſom ikke med Kongel. Anordninger er ſtadfæſtet, der ere Inqviſitions-Protokollerne Beviis for hvad jeg har fremført, ſom vel har været mig vidtløftigt, ved Protocollernes Giennemſyn, men jeg har ikke vildet ſpare nogen Umage for at tilveiebringe al den Oplysning herom, ſom har været mig muelig at faae, og ſom jeg troer er til."

Uden Tvivl vil enhver med os takke Hr. Forfatteren for hans vel anvendte Flid i en Sags Oplysning, der ſaa meget angaaer Menneſkeligheden.

Rit-Peß Islenzka Lærdoms-Lista Felags — Fyrſta Bindini fyrir arit MDCCLXXX. Eſt qvoddam prodire tenus, ſi non datur ultra. *Horat. Epiſt. Lib. I. Ep. I.* Prentad i Kaupmannahøfn a koſtnad Felagſius, af Johan Rudolph Thiele, 1781. Stor foruden 40 Sider Tilſkrift, Fortale og Fortegnelſe paa Selſkabets Medlemmer. 255 S. i 8vo.

Ingen Tid har i Danmark været ſaa frugtbar paa Selſkaber ſom nærværende, men de ere af en meget forſkiellig Værdie og Beſkaffenhed. Fornøielſe eller Tidsfordriv er nogles Hovedmaal, da andre derimod ſørge for Litteraturens Fremgang og at ſtifte almindelig Nytte. Blant diſſe udmerker det Islandſke Litteratur-Selſkab ſig paa en fortrinlig Maade. Dets Love udkom forrige Aar i 9 Kapitler, ſom handle 1. Om Selſkabets Diemed og Pligter i Almindelighed. 2. Om ordentlige Medlemmers Valg og Pligter. 3. Om overordentlige eller Æres-Medlemmers Valg, deres Pligter og Ret. 4. Om Valg til Embeder. 5. Om Forſtandernes Embede. 6. Om Skrivernes Embede. 7. Om Regnſkabsførerens Embede. 8. Om Selſkabets Møder og den Orden,

der ſkal iagttages. 9. Om Skrifters Bedømmelſe. Hvor patriotiſkt af Hovedſtadens Iſlændere at befordre Lærdoms og nyttige Kundſkabers Forøgelſe og Fremgang i deres Fædreneland, og til den Ende at henvende deres Agtſomhed ei allene paa det ſlags Kundſkaber, der kunde blive tienlige i Iſlændernes Huusholdning, hvortil og regnes Konſter og Haandverker, men ogſaa paa andre vigtige Formaal, ſaaſom den naturlige Kundſkab om Gud, ja endog den bibelſke Kritik; Sædelæren og anden verdslig Viisdom; Naturlæren eller Kundſkab om alle Dyr og Inſecter, Planter, Stene, Vande og andet, der kan tiene enten til Lægedom eller anden Nytte; de Dele af Mathematiken, hvis Kundſkab kan være den menige Mand nyttig; de ſmukke Videnſkaber og ziirlige Udtryk baade i bunden og ubunden Stiil; det nordiſke Tungemaals Vedligeholdelſe og Forbedring! Et ſaadant Selſkab, der fremkommer med en ſaa vidtloftig og vigtig Plan og viſer ſig virkſom for Diemedets Opfyldelſe, fortiener med Rette Navn af høiſtnyttigt og ærværdigt, ligeſom og dets Arbeider nødvendig maae blive alle dets ſkiønſomme Landsmænd til Opmuntring, Føde og Fornøielſe. Hvad Medlemmerne for Aaret 1780 har foretaget ſig, viſer nærværende Regnſkab, for ved hvilket findes en Fortale, ſom for deres Skyld, der ikke forſtaae det Islandſke Sprog, er overſat paa Danſk, og aflegger god Rede for ethvert Stykke i Særdeleshed. Selſkabet har herved lettet os Umagen med at anføre Samlingens Henſigt og Indhold, hvori vi have Ret til at være ſaa meget des kortere, da Skriftet egentlig angaaer Island og dets Beboere. De her forekommende Stykker ere i alt elleve. 1) **Nogle Islandſke Urte- Fiſke- og Fugle-Navne, med hosføiede latinſke Navngivelſer, efter vore Tiders Naturkyndiges** (fornemmelig Linnei) **Brug, ved Secretair Olaus Olavius** (S. 1 til 19). Da der i det Islandſke Sprog ikke er udgivet nogen Nomenclatur af dette Slags, har Hr. O. til Opmuntring og Veiviisning for hans Landsmænd herved villet giøre en Begyndelſe. Liſten er ikke nær fuldſtændig og udgives ikke heller for at være det. Med Forſigtighed ere alle de latinſke Navngivelſer paa det ſlags Ting udeladte, ſom han ikke var vis paa at henføre til deres rette Slægt og Art. Fortegnelſen er inddeelt i 3 Kapitler. 2) **Om god og va-**

rig

rig Forgyldning ved Guldſmed Sivert Torſtenſen (S. 20:25). En kort men nyttig Afhandling for dem i Island, der arbeide i Sølv og andre Metaller. Vel have mange, veiledte ved deres eget Vid, drevet det temmelig vidt i Konſterne, men Forgyldningen er af det Slags, hvori de kunde behøve større Oplysning, og dertil kan Hr. Ts. korte men uagtet ſin Korthed tydelige og nøiagtige Afhandling bidrage meget. 3) Om det vilde Korn i Skaptefells Syſſel ved Sæmund Magnuſſen Holm (S. 26:60). Alt, hvad der haves i andre trykte Bøger om det vilde Korns egen naturlige Beſkaffenhed, og om den Omgang, ſom dets rette Behandling udkræver, er aldeles utilſtrækkeligt til at gjøre Brugen deraf almindelig paa de Steder i Landet, hvor det voxer. Hr. H., ſom er født i Veſter-Skaptefells Syſſel, det eneſte Sted, hvor det er ført i Brug, og ſom fra Ungdommen af har anvendt al ſin Agtſomhed derpaa, har derfor foretaget ſig at afhandle denne Sag med Udførlighed og paa en for den menige Mand forſtaaelig Maade. Den her aftrykte Begyndelſe handler om Arterne af dette ſlags Korn; om det Jordsmon, hvori det helſt voxer og hvorledes i ethvert Slags; om adſkillige Ting, der kan ſkade dets Fremvext; om Maaden, hvorpaa det voxer og viſer ſig Aar efter Aar, fra det første det begynder at ſlaae an, indtil det er kommet til fuld Vext; om hvorledes det beſt kunde forplantes ved at ſaaes. Det øvrige af denne betydelige Afhandling ſkal følge i næſte Aars Handlinger, og udførlig forklare den hele Omgang med dette Korns Indhøſtning, iſær med dets Afmeyning, Binding, Hiemførſel, Tørſkning, Tørring, Maling og Tillavning til Mad, ſamt Straaets Brug at tække Huſe, og Røddernes til Dyner til Klovſadle. 4) Om Saltvirkning ved Conferenceraad Erichſen (S. 61:75). En Begyndelſe til at fornye Kundſkaben om denne af mange blant Islands gamle Indbyggere brugte, men nu til det Almindeliges ſtore Tab og Skade for længe ſiden uddøde Konſt. Stykket vidner om Hr. Forfatterens Indſigt i Sagen og Lyſt til at gavne og opmuntre. 5) Om Lagvad ved Olaf Olefſen (S. 76:86). Indeholder en Beſkrivelſe over et viſt Redſkab til at fange Haakalle eller Haafiſke med, og ſigter til at gjøre dette konſtmesſige og til ſit Brug paſſende Redſkabs rette Konſtruction almindelig for hele Island, efterſom

ſom Kundſkaben derom hidtil allene har været indſkrænket til nogle faa Fiſkevær paa Nordlandet. En Afſtegning er tilføiet og ſtukket i Kobber, ſom tydelig viſer dets hele Dannelſe og Beſkaffenhed. 6) **Eftersyn og Rettelſe i vor Islandſke Overſættelſe af nogle Steder i de prophetiſke Skrifter.** 1. **Stykke over de 12 første Kapitler af Esaias, ved John Olaſſen** (S. 87-102). Hr. O. er bekiendt af Indſigter ei allene i Hiſtorie og Oldſager, men og i Sprogene. Dette Stykke, ſom skal fortſættes i hvert Aars Handlinger, er et Beviis paa hans Kundſkab i det Ebraiſke. Ikke ethvert Vers bliver giennemgaaet, men kun de, der haves urigtige overſatte af Biſkop Thorlak. Først staaer Biſkoppens, dernæſt den nye Overſættelſe, ſom indeholde heldige Forbedringer, og neden under hvert Vers findes Anmerkninger til Textens Oplysning. Af det tolvte Kapitel, ſom staaer paa Titelen, er intet anført. 7) **Dr. A. Fr. Büſchings Verdens Tids-Regning i kort Begreb, overſat paa Islandſk ved Gudmund Thorgrimſen** (S. 103-142). Med denne Overſættelſe er ei allene ſigtet til Børn, men og til dem iblant Lærerne, ſom ei ere forſynede med vel indrettede Læſebøger, at de heri kunde have en Art af Tabeller, hvorefter de kunde faae deres Læſebøger indrettede og bragte i en for deres Lærlinger tienlig Orden. Forfatteren giver S. 104 Anviisning hertil. 8) **Om Hvalfangſt, ved Conferenceraad John Erichſen** (S. 143-161). Hensigten er at giøre de Danſkes og andre Europæiſke Nationers Haandgreb ved denne Fangſt almindelig bekiendte i Island, i Haab om, ei allene igien at faae denne tilforn jevnlig dreven Fangſt ſat paa Fode, men og noget forbedret. Egentligſt er dette Stykke ſkrevet for at give et Slags Anviisning til den rette Brug af de Hvalfanger-Redſkaber, ſom Hs. Kongel. Majeſtæt i indeværende Aar har ſkiænket til Bardeſtrands og Iſefiords Syſſeler i dette Diemerke. 9) **Om Tunenes eller Hiemmemarkenes Rogt paa Nordlandet ved John Svendſen** (S. 162-191) og 10) **Om Giødning og Møg ved Sivert Peterſen** (S. 192-200). Begge ſigte til at raade Bod paa Vanrøgten paa Islands Græsmarker, hvilken i vor Tid begynder at yttre ſin ødeleggende Virkning paa menige Mands Velſtand, ja endog paa Folkemængden ſelv. Her er langt fra ikke ſagt,

hvad

hvad der kunde siges om disse vigtige Emner, men de faa og korte Regler, som gives, fortiene i høi Grad at følges, og Fordelen heraf vilde blive stor baade for Mennesker og Creaturer. 11) **Islands-vaka, ved John Johnsonius** (S. 201 til Enden) Er et historiskt Digt i de gamle Skalders Smag, som giver en Udsigt af Islands politiske og oeconomiske Tilstand fra dets første Begyndelse indtil nu, og en derpaa grundet Opmuntring til Forfatterens Landsmænd til at dyrke og udvide de Indsigter og at øve den borgerlige Duelighed, der gjorde deres Forfædre saa ærede og formuende, og at forbedre begge Dele ved vor mere opklarede Tidsalders Oplysning. Digtet er smukt og giver Anledning til mange nye Anmerkninger angaaende den gamle nordiske Vers- og Sprog-Konst. Det bestaaer af 100 Strophер, hvoraf hver har sine understaaende oplysende Noter. Det havde, synes os, ikke været ubeqvemt, om denne Vækker havde faaet den allerførste Plads i Samlingen, endskiønt vi gierne tilstaae, at de fleste af Stykkerne i Henseende til deres Indhold og Udførelse fortiente Titel af Hungr-vaka. Vort Ønske er, at Selskabets ædle Diemeed maae opnaaes, at det til alle Veltænkendes Fornøielse længe maae blomstre, og aldrig fattes retskafne, duelige og virksomme Medlemmer.

ω.

Halle.

Homeri Ilias. Ex Recensione Samuelis Clarkii. In usum Scholarum & Academiarum edidit, notas adspersis, clavem adjecit Aug. Herm. Niemeyer. Volumen Secundum. Impensis Gebaueri. 1781.

Hvad Udgiveren ikke har lovet, det findes her noget af; saasom Homers Levnet efter Plutarch: Men hvad han har lovet paa Titelen nemlig Clavis Homerica, den findes her ikke, og ei heller Løfte om at den skal følge. In usum Scholarum & academicar. det skulde altsaa være en Haand-Udgave, med sparsomme Anmærkninger, men tillige udvalgte, det er, ingen uden vigtige og ex optimis optima. Følgelig hvad Varianterne angaaer, da skulle ikke andre anføres end de, som forvolde en betydelig Forandring i Texten; thi da her ere nok af dem at anføre i en Haandbog, hvorfor da melde om ringere og mindre betydelige? Og ere ikke slige Varianter vigtigere

gere end andre hvor enten et ν kan være bortfalden fra Enden af et Ord eller et π' ſat ind imellem eller ſligt, ſkiønt man ved den Leilighed opramſer et Doſin discrepantes codices? Men til hvad Nytte for Ungdommen? Hvad er der at hvedſe og ſlibe ingenium paa? Men ſaaledes er der dog fortfaren i nærværende Haandudgave: f. Ex. Rhaph. ξ. 81. Βελτερον, ὁς φευγων προφυγη κακον, ἠπεραλωη. Var. lect. ἡεάλωη quam ſi caperetur Ernſt. Mſ. Lipſ. Urat. Cantuar. (notante Barnes) Ed. Flor. aldd. Junt. Bene. Til ſtor Troſt for Ungdommen. Udgiveren ſiger Bene; men hvorfor er det ſaa? Bedre han havde talt noget derom, end af Barnes og Erneſti møiſommeligen ſamlet Regiſter paa Codices, ſom dog de Unge ikke kiende noget til. I de oplyſende Anmærkninger har hans Valg ikke været bedre. Han giver ſig undertiden af med at antegne Skiønhederne, men de Udgivere ſom have giort Forſøg paa diſſe æſthetiſke Anmærkninger, have havt ſaa liden Lykke, at man nu næſten ere kiede deraf, og han ſelv er ikke lykkeligere. Der hører virkeligen og megen Konſt til at giøre ſlige Betragtninger læſeværdige, fornemmelig til at vøgte ſig for at forekomme Læſeren. Niemeyer benytter ſig meeſt af Dacier og Pope; men det verſte er at han viſer oftest hen til dem; ligeſom han ogſaa giør til Clarks Udgave. Men hvortil er det nyttigt, uden for dem ſom beſidde diſſe Bøger? og hvad behøve de da hans? Til ligeſaa liden Nytte er det han anfører til Sammenligning ſkiønne Steder af Sophocles, Æſchylus ꝛc.; thi Begyndere ſom Bogen er beſtemt for, kan neppe forſtaae diſſe Steder, uden ved Hielp af Overſættelſe. De beſte Leiligheder til ſelv at giøre æſthetiſke Anmærkninger lader han gaae forbi, for Ex. over Homers Brug af Ironien af Ilias. Derover anfører han et Stykke Græſk af Euſtathius, og ſlutter med et Vide etiam qvæ contra diſputavit Pope ad h. l. Kiære! til hvad Nytte? Udgiveren har ved Udarbeidelſen ganſke forglemt ſin Hensigt, for Ex. ved Raphſod: π, 857 ſiger han i Anmærkningen: „Qvæ ad hunc v. c Platone & Plutarcho laudantur „ digna Philoſophorum diſciplina & gravitate; poetæ „ laudi non detrahunt, nec eo conſilio ſcripta ſunt." Hvo veed nu hvad det er Plutarch og Plato har anmærket ved dette Sted? Viſt ikke den Udgiveren har havt i Sinde at tiene med ſit Arbeid. Enhver maae da underſkrive vor

Dom

Dom: at dette er et ilde geraadet Arbeid; og at en Udgave af Homer, bequem til de unge Studerendes Brug, er endnu et Værk der kan beskieftige en Lærd.

Subskriptions-Plan.
til
et periodisk Skrift under Titel:
Dansk Museum

Periodiske Skrifter, som bestemmes til at opsamle smaae interessante originale og andre Afhandlinger, Anmærkninger, Jagttagelser, Forslag, nye Udsigter, Opfindelser ꝛc. der formedelst deres Lidenhed, eller Mangel af Leilighed til Bekiendtgiørelse blive henliggende i Haandskrift eller bortkastede, ere i alle oplyste Lande af en uimodsigelig stor Nytte; dog have vi for nærværende Tid intet Skrift enten i Danmark eller Norge, som fuldkommen svarer til dette Diemed.

Det er og en Mangel ved den Danske Litteratur, at man ikkun sildig, og uden for Kiøbenhavn ikkun med megen stor Bekostning, og paa de fleste Steder aldeles ikke, kan faae Kundskab om den lærde Verdens Nyheder, saasom de fremmede Journaler ere for kostbare for een eeneste, og ved Omgang mellem fleere medtage anseelig Tid, ligesom deres Mængde er alt for stor til, at enhver kunde faae Tid til at bringe sig dem til Nytte, ja endog medfører en anden stor Uleilighed, ved at øde især den unge Lærdes dyrebare Tid og ikke allene at øde Tiden, men ved en superficiel Kundskab om det nye Udkommende at vænne ham til at ræsonnere om alt, troe at forstaae alt, og i Grunden at forstaae intet; at kiende paa sine Fingre alle nye Skrifter og derhos være uvidende om de ægte gode Gamle, som bære det evige uudslettelige Præg af indvortes Godhed. Det vilde derfor være almindelig nyttigt for vort danske Publikum, at spare den med Embedsforretninger overvældede Videnskabernes og Konsternes Elsker, saavel som den unge tiltrædende Lærdoms Dyrker en anseelig Tid og Udgift, ved at meddeele tilforladelig, fuldstændig, dog kort Beretning om den lærde Republiks Nyheder, uden at udelade det mindste af Vigtighed, og det saasnart, som det er mueligt at have her i Danmark, deels udtra-

draget af andre Journaler, deels efter Leilighedens og Tingens Vigtighed, af Bøgerne ſelv.

Der findes ofte i meget maadelige, ja endog ganſke ſlette Skrifter, Ting, ſom, uden for Forfatterens Henſigt, tiene til Oplysning i andre Litteraturens Deele, eller intereſſere Menneſkeligheden i Almindelighed. Det er en Vinding for det Almindelige, ved Recenſionen at opſnappe ſaadanne Ting og af ſaadanne Skrifter, ſom ſpaae ſig ſelv en uundgaaelig Undergang, at redde, om det ikkun ogſaa var en eeneſte god Tanke, ſom fortiente det.

Dette er fornemmelig den Nytte, ſom et Sælſkab af Videnſkabernes og Konſternes Elſkere foreſætte ſig at naae ved et danſk periodiſk Skrift, ſom de fra Begyndelſen af det tilſtundende Aar 1782 agter at udgive, i et Hæfte paa 8 Ark, maanedlig.

Hvad Efterretninger om nye Bøger angaaer, ſkal ingen recenſeres eller angives ældre end 1781; og da Forfatterne ere forſynede med den beſte Forraad af fremmede lærde Efterretninger fra allerførſte Haand, ſaa tør de love, haſtigere end af de fremmede Journaler ſelv kunde ſkee, at meddeele alle Nyheder, og det ſaa tilſtrækkelig, at intet af Betydenhed ſkal ſavnes, da man derimod vil forbigaae at anmelde, hvad der bedre fortiener at overlades til en velfortient Forglemmelſe.

I Henſeende til Ordenen imellem Materierne, kunne de, for at giøre Bladet meere intereſſant, ikke binde ſig til noget viſt, men ville ordne Materierne, ligeſom de forekomme, eller Tidspunkten giør dem intereſſante til.

For ikke at gribe andre ind i deres allerede valgte Fag, eller at udbrede ſig for vidt, midt iblant den ſtore Hob Materie, man har for ſig, vil man, hvad den danſke Litteratur angaaer, lade ſig nøie med ganſke korte Angivelſer, ſaaſom Bøgerne i andre Blade udførligere vorde recenſeerte.

Lyſthaverne til dette danſke Muſeum behage hos Hr. Boghandler Gyldendal derpaa at ſubſkribere. Priſen for Aargangen er 2 Rdlr. paa Trykp. og 3 Rdlr. paa Skrivp.; naar Subſkribenternes Tal maatte være tilſtrækkeligt til Omkoſtningernes Beſtridelſe, kan Værket ufeilbarlig ventes udgiven uden Ophold.

No. 47.

Kiøbenhavnſke

Nye Efterretninger

om

lærde Sager.

II. Hæfte. Fredagen den 23de Novbr. 1781.

Den 23de Novbr. oplæſte Hr. Kammer-Herre Suhm en Afhandling af Sal. Juſtice-Raad Schønning, angaaende Procopii Kundſkab om Norden. Denne Afhandling er en Fortſættelſe (desværre den ſidſte) af denne ſtore Lærdes forhen læſte og trykte Afhandlinger, om de Grækers og Romeres Kundſkab om vort Nord. Procopius levede i det 6te Seculo. Her viſes, at han, efter de Tider, har haft temmelig god Underretning om diſſe Egne ved det, at han haver talt med Perſoner, ſom ſelv havde været her. Hans Thule, Skritofinner, Heruler med mere forklares og endeligen viſes, hvilket vel neppe tilforn har været oplyſt, at denne græſke Forfatter ved Brittia har forſtaaet Britannien og Irland, anſeende begge for een Ø.

Den 30te Novbr. forelæſte Hr. Juſtice-Raad Franz Henrich Müller ſin første Afhandling for Selſkabet, hvori han lærer nogle nødvendige og ikke i Almindelighed bemerkede Forſigtigheder, ſom bør bruges ved Sølvprøver, naar man vil undgaae berydeligt Tab ved Penges Udmyntning og Sølv-Handelen.

Forklaring over Moſis første Bog, tilligemed Oplysninger af nyere moralſke, phyſiſke og hiſtoriſke Skrifter. Ved **Simon Lorentzen.** Første Deel. Kiøbenhavn, 1781. Trykt paa Gyldendals Forlag hos Johan Rudolph Thiele. Stor, foruden 30 Sider Fortale og Indhold og 58 Sider Indledning, 696 S. i ſtor 8vo. Koſter 1 Rdlr. 3 Mk.

Endſkiønt vi, ſom ſiden vil ſees, ikke ere fuldkommen enige med Hr. Forfatteren i al Ting, kan vi dog ikke negte ham den Roes, at have foretaget ſig et nyttigt Arbeide, og, ſaa vidt han er kommet dermed, udført det med ſaa god Lykke, at derſom Fortſættelſen bliver Begyndelſen liig, vil han have Ære deraf og fortiene Tak af alle dem blant hans Landsmænd, der enten ikke ere forſynede med fornøden Læsning og Bibliothek, eller ikke have Tid til ſelv at ordne og ſamle den Forraad, ſom forſkiellige Skrifters Læsning i dette Fag Tid efter anden har beriget dem med. I Fortalen fortæller Forf. ſin Fremgangsmaade og Henſigt med Skriftets Udarbeidelſe, og giør tillige Undſkyldning for den forandrede Titel, da det har faaet den ovenſtaaende i Steden for: **Samling af lærerige og almindelig nyttige Anmerkninger for Bibel-Venner.** Han er tillige ſaa beſkeden, at han forſikrer, han ikke har ſkrevet for at lære ſine Subſcribentere, men for ſelv at lære de Lærdes Skrifter, hvis Tanker og Meeninger han meddeeler. Uden Tvivl en overdreven Beſkeedenhed; thi han maatte dog nødvendig, blant ſaa mange Subſcribentere, foreſtille ſig et ikke lidet Antal, der kunde behøve hans Arbeide. Derpaa følger Indledningen, ſom handler om Moſis Tilværelſe. Hans Levnets Beſkrivelſe og Karakteer. Hans Skrifter og deres Guddommelighed, Troeværdighed og Ægthed, i Beſynderlighed om Moſe ſom Forfatter af den første Bog, vi have under hans Navn. Denne Bogs Indhold og Henſigt. Moſis Stiil og Skrivemaade. Tiden, naar hans første Bog er ſkreven. Den Moſaiſke Tidsregning, ſom den eneſte, Fornuften kan give ſit Bifald, fordi hverken Naturlæren eller Hiſtorien fremviſer nogen virkelig Tildragelſe, noget Mindesmerke eller Særſyn, hvorved kan beviſes, at Jorden har en høiere Alderdom, end Bibelen tillægger den, og her handles om den Chaldæiſke ſaa vel ſom den Indianſke og Chineſiſke Tidsregnings Fabler og om de Chineſiſke Aarbøger. Ligeſaa lidet fremviſer Stierne-Videnſkaben noget.

get Mindesmerke, hvorpaa den Meening kan grunde sig, som fører Jordens og Menneske-Slægtens Tilværelse tilbage over de Tider, i hvilke Bibelen sætter Syndfloden og Skabelsen. Endelig leveres en chronologisk Fortegnelse paa de mærkværdigste Begivenheder, som fortælles i Mosis første Bog — Forerindringerne til Skabelses-Historien, som begynder med nye Sidetal, afhandle følgende Materier: Mosis er ustridig den ældste Historieskriver; hans Efterretninger om Verdens Oprindelse have et overmaade stort Fortrin frem for de hedenske og andre saa kaldede Cosmogonier; Skabelses-Historien er skrevet efter umiddelbar guddommelig Aabenbaring; Den er ingen blot Allegorie, ikke heller beskrevet efter noget physikalsk System. De øvrige 56 Kapitler have denne Overskrift: om den første Skabelses-Dag-Gierning; den anden; tredie; fierde; femte; siette Skabelses-Dag-Gierning; Menneskets Bestemmelse som Jordborger; Slutningen af Skabelsens Historie; Sabbatens Indstiftelse; Jordens Beskaffenhed uden for Paradiset; nøiagtigere Beskrivelse over Adams Skabelse; Beskrivelse over Paradiset; Forbudet at æde af Kundskabs-Træets Frugt; Evas Skabelse; Ægtestandens Indstiftelse: Menneskets Tilstand for Syndefaldet; Forerindringer til Historien om Menneskets Fald, hvori paragraphviis handles om: hvori Dievelens og de onde Engles Fald formodentlig har bestaaet; hvori de første Menneskers Fald har bestaaet; Fortolkernes forskiellige Meeninger om de første Menneskers Forfører; om den Mosaiske Efterretning om Faldet er et mythologisk Fragment eller allegorisk Lærdigt; om Forføreren har været en blot naturlig Slange; om Forføreren har været blot den aandelige Slange eller Satan; om han har lader sig tilsyne for Eva i en god Engels sædvanlig antagne Gestalt; om han har dannet sig en Skingestalt af en Slange, eller virkelig har betient sig af en naturlig Slange til Menneskenes Forførelse; Syndefaldets Beskrivelse; dets nærmeste Følger; Forførerens Straf; Adams og Evas Straf; Evas Navngivelse; de første Forældres Klæder; deres Udjagelse af Paradiis; Kains og Abels Fødsel og Levemaade; deres Offer; Guds Tiltale til Kain; Kains Brodermord; Guds Forhør over ham; hans Straf; hans Slægtregister; Seths Fødsel; Adams Levnetsløb; Seths Slægttavle indtil Enoch; Slægttavlens Fortsættelse fra Enoch indtil Noah;

Menneſkeſlægtens Forſaldenhed; dens yderſte Fordervelſe; Noahs Ark og dens Indretning; Arkens Beſtemmelſe; Guds Befaling til Noah at indgaae i Arken; Noahs Indgang i Arken; Forerindringer til Hiſtorien om Syndfloden, ſom anfører tolv forſkiellige Meeninger om denne Tildragelſe; Syndflodens Begyndelſe og Tilvext; dens Virkninger og Almindelighed; Begyndelſen og Aarſagerne til Vandets Aftagelſe; Vandets ſucceſſive Aftagelſe: Noahs Udgang af Arken og Ofring; Guds Velſignelſe over Noah og hans Sønner; Guds Forjættelſe til Noah bekræftet ved Regnbuen; Noahs ſidſte merkværdige Begivenheder; Japhets Slægt-Regiſter; Chams Slægtregiſter; Sems Slægtregiſter, Anledningen til Folkenes Adſpredelſe og Sprogenes Forſkiellighed; Sems Slægtregiſter i Arphachſads Linie indtil Abraham. —— Skriften er øſt af fortræffelige Kilder, altſaa ret nyttigt og brugbart for dem, der med diſſe Kilder ere ubekiendte. Forfatteren følger nogle af ſine Kilder Ord for Ord og undertiden uden at nævne dem, derfor er det vanſkeligt at beſtemme, naar han ſelv tænker, bruger egne Ord, og hvorvidt hans egen Fortieneſte ſtrækker ſig uden for at ſamle; han ſynes derfor og hiſt og her at modſige ſig ſelv, ja det ſynes, at han har forandret ſine Meeninger efterhaanden, ſom han har læſt forſkiellige Fortolkere. Vanſkeligt, maa man tilſtaae, er det at vinde alle Tænkeres Bifald ved en Forklaring over ſaa ældgammel en Hiſtorie og de derpaa grundede Lærdomme, hvorom der uden Tvivl ville blive ulige Meeninger indtil Verdens Ende. —— Ved følgende Steder har Rec. giort nogle Anmerkninger. Indledn. S. 1, hvor Forf. anfører Profan-Skribenternes gunſtige Vidnesbyrd for de Moſaiſke Skrifters Ægthed, havde vi ønſket Porphyr giendrevet, der meget har mishandlet Moſis, og derfor ofte er en Yndlings-Skribent for Naturaliſter. Lyſt til at overdrive har Forfatteren hiſt og her yttret, for Ex. Indledningen S. 4 i Anledning af den Lovtale over Moſes 5 Moſ. B. 34. Man ikke noget i Menneſke-Sprog kunde udtrykke mere, naar Gienſtanden var lige; og man ikke Davids Lovtale i Bibelen være lige ſaa ſyndig og endnu kortere: da han havde tient al Guds Raad, Ap. Giern. XIII. 36. Indl. S. 7 viſer Forf. at han har om Inſpirationen ſamme Begreb, ſom er gangbar i alle gamle Syſtemer; ret forſigtig af en Fortol-

ker

ker over hiin gamle Historie; thi dermed værger han sig best mod alle, der ikke ville troe, at Moses var Geograph, Physiker, Astronom, og mod de Indvendinger mod Syndflodens Almindelighed, Vandet 15 Alen over de høieste Bierge. Indl. S. 9 ivrer Forf. mod dem, der troe Forandringer og Tilsætninger i Mosis Skrifter. Men disse kunne dog ikke nægtes, at de sidste Kapitler af 5 M. B. maa nødvendig være tilføiede af en fremmed Haand, med mindre man vil paastaae, at Moses har skrevet efter sin Død. Indl. S. 19: Man antreffer, skriver Forf., i Moses første Bog intet gemeent, intet overflødigt; dette kan en Theolog troe med orthodox Begreb om Inspirationen; men en Naturalist vil finde de smaa Familie-Anecdoter overflødige og ønske andre Begivenheder anførte eller de anførte mere omstændelige. Indl. S. 20: Atter en liden Prøve paa Forf. Lyst til at overdrive i Anledning af Josephs Samtale med sine Brødre; sandt nok, disse Tildragelser ere naiv malede af Moses; men naar Forf. spørger: hvor findes der en Taler, der rigtigere, livagtigere og tillige kortere forstaaer at udtrykke saa forskiellige og ømme Følelser? saa ville nogle maaskee svare: Voltaires Henriade, Miltons Parad., Klopstoks Messias, Youngs Johanne Gray. Indl. S. 23: Moses lærer os, at et uskabt Væsen ꝛc., ja Moses lærer os den altid vigtige Sandhed: at Gud er Verdens Skaber, Opholder og moralske Regent; men ikke saa reent efter vor Metaphysik, som Forf. skriver; og vel ikke heller siger Moses med Forf., at alle Ting i Naturen, der vise sig for vore Øine, fik deres Tilværelse for omtrent 6000 Aar siden; anseelige Mænd have heri tænkt anderledes, og Forf. synes, at tænke med dem, i det mindste at skrive med dem paa mange følgende Steder. Forf. giendriver ofte for Ex. S. 29 med de Udtryk: Drømme, urimelige, taabelige Ting; vist nok ikke den beste Maade til at overbevise de Modsigende; og mindre maa det lastes, som her, at en Naturkyndig i sine Undersøgelser ikke altid binder sig til Moses, han maa i det mindste have nogen mere Frihed til at tvivle og tænke end Postilskriveren, om ellers ikke Døren skal tillukkes for Videnskaber. — Forerindr. S. 11: modsiger Forf. Jerusalem og Niemeyer i den Meening: at Moses har øst noget af gamle Original-Sange; men andensteds synes han at bifalde samme Meening, for Ex. S. 39

og 40. S. 13 ſkal Moſes, efter Forf., overalt være Hiſtorieſkriver, ingenſteds Poet og Allegoriſt; men det ſidſte tilſtaaer dog Forf. paa mange følgende Steder, ja paa ſamme Side og følgende S. 14 og 21; paa ſamme Side vil Forf. giøre det uviſt, om Billedſprog og var bekiendt og brugeligt i Moſis Tid; Underligt! Forf. har ſelv tilſtaaet det, og her gaaer jo Syn for Sagen. S. 15 ſlutter F., derſom alle Moſis øvrige Fortællinger ſkulle forſtaaes efter Bogſtaven, ſaa bør og Fortællingerne i de tre første Kapitler forſtaaes paa ſamme Maade. Her ſlutter Forf. mod det, han ſiden ofte tilſtaaer, og befinder ſig i en Slags Forlegenhed, ſom efter Rec. Tanker var let hævet; Moſes var Hiſtorieſkriver, det er viſt, og med al et Sprogs Armod er det ikke vanſkeligt at fortælle: at et Menneſke er født, har avlet Børn og er død; men i Forſtandens og Sprogets Barndom er det vel tungt og ganſke umueligt, at fremſætte viſſe Sandheder af Sielelæren med egentlige Ord; vi kunne derfor ikke forlange, at Moſes ſkulde ſkrive: en udvortes behagelig Gienſtand giorde ſtærke Indtryk paa Evas Sandſer, diſſe første Indtryk, der ikke kunne hindres, oprørte og ophidſede hendes Indbildningskraft, den igien fordunklede hendes Forſtand. Her behøvede Moſes og Folket, han ſkrev for, rimeligviis Billedſprog. S. 17, 18, 19 ivrer Forf. mod dem, der troe: at Chriſtus og Paulus i meget have nedladt ſig efter deres Tænke- og Fattemaade, ſom de underviſte. Men hvo, der tænker, kan vel troe andet? Chriſtus giendrev ikke uſkadelige Vildfarelſer i Theorien, han havde nok at giøre med de mange og grove i Praxin; nogle Sandheder indklædte han i Billedſprog og Fortællinger, andre holdt han tilbage til en bequemmere Tid, beſtandig havde han Øie paa Local-Omſtændigheder; og at giendrive alle Vildfarelſer i Natur- og Sielelære vilde vel paa den Tid været et forgieves og ſkadeligt Foretagende. S. 52: Verdens Skabelſe, ſiger Forf., er en Virkning af Guds Søns Almagt; Ganſke bibelſk efter Recenſentens Tanker bør det hedde: Verden er ſkabt af Faderen, ved eller formedelſt Sønnen; ſaaledes udtrykker Skriften ſig Joh. I. 3. 10. Coll. I. 16. Eph. III 9. At beſtemme den Forſkiel mellem af og ved er et Arbeide for dem, der ſkiøtte om at give ſig af dermed. S. 76: at Vandet paa en Dag ſkulde adſondres fra Jorden, er viſt nok ubegribeligt for en Naturkyndig, der

ſkal

ſkal bruge ſin ſmule Forſtand og dømme efter analogiſke Grunde; men ikke for Theologen, der henviſer til Almagten; her faaer Phyſikeren intet at beſtille og kan igaae hen at ſove. S. 103 og 176 bruger Forfatteren de Udtryk: Gud ſelv omgikkes, ſelv underviſte det første Menneſke; mere Guddommen anſtændigt, ſynes os, det kunde hedde: foranſtaltede alle Hielpemidler, ſom Menneſket behøvede. S. 118 ſpørger Forf.: hvor er den i diſſe Tider, der kunde tænke reenere og høiere derover? Jo vel ved Evangelii Lys og en forbedret Philoſophie mere metaphyſiſk-reen og mindre ſandſelig. S. 154: at Forſtanden, efter Forfatterens Ord, kan blive formørket og Hiertet opfyldt med de uordentligſte Lidenſkaber ved een Vildfarelſe, eet Feiltrin, een ſandſelig Begierings Opfyldelſe, er ikke let for Tænkeren at forſtaae, da Erfaring lærer: at ofte baade Forſtanden ſkierpes og Dyden øves efter Feiltrin, ſom Advarſels Midler mod Uforſigtighed; ligeledes: at S. 155 een eneſte uordentlig Begiering (uordentlige herſkende Begieringer kan man ikke tvivle om) kunde blive en Gift for Legemets Næringsſafter, allerhelſt i ſaa ſund og faſt en Legems Bygning, ſom det første Menneſkes, begriber ikke heller enhver. S. 156 og 157. Det Ord: Død, i en ſædelig Forſtand, var vel ikke ſaa bekiendt for den Tids Mennesker, ſom for Forfatteren, der har læſt Theologiſke Syſtemer; hvad Begreb Forf. her giør ſig om Legemets Udødelighed, ſatter Recenſenten ikke ganſke; men paa andre følgende Steder ſkriver han derom med nyere Theologer. At de ved Chriſti Død Opvakte ſiden opfoere med ham til Himmels, er ikke ſaa afgiort, ſom Forf. meener, i det mindſte taler Bibelen intet derom. S. 164: at Eva ſkulle være Kiød af Adams Kiød, paa det han kunde elſke hende med en øm Kierlighed, er vel ikke ſaa nødvendigt, ſom Forf. tænker eller afſkriver af andre; thi et eenligt Mandfolk med friſk Blod og ſunde Vædſker, vil viſt med øm Kierlighed elſke en ſmuk og dydig Mandinde, om hun og var ſkabt af Steen og tilført ham fra Grønland. S. 177: Et Stykke af Doct. Balle, ſom holder det ikke underligt, at Mennesker kunde forledes, ſiden Engle kunde falde. Vi kiende ikke nok til Englene, for at dømme, om det var underligt eller ikke, at nogle af dem feilede; men Menneſkets Fald er i viſſe Henſigter underligt, og vel i det mindſte for ſmaa Siele ubegribe-

ligt, allerhelst naar Menneſket var saa fuldkommen, som det i de fleste Theologiske Systemer og Postiller afmales, og naar man betragter Fristelsen selv og Fristelsens Maade. Hr. Doctoren opløser ikke Knuden, naar han derpaa siger: det og det forsømte Menneſket og derfor syndede det; thi Spørsmaalet bliver endnu: Hvorfor forsømte Menneſket det og det med saa klar en Forstand, med saa hellig en Villie, ved saa liden en Prøve, ved saa besynderlig en Fristelse af en talende Slange, og efter et af Skaberen saa klart Forbud, der endog under Fristelsen var levende i Hukommelsen. S. 179 siger Forf. sine Læsere en Hemmelighed fra Aandernes Verden, grundet paa Jud. V. 6. „Da Aanderne efter deres „Natur ere saa flygtige, at de uden Besværlighed kan for„flytte sig fra eet Verdenlegeme til et andet, saa er det „sandsynligt, at det Tegn paa Underdanighed, som Gud „har fordret af dem, eller den dem foreskrevne vilkaarlige „Lov, har bestaaet deri, at de uden Guds Villie og ud„trykkelige Tilladelse enten ikke har maattet forflytte sig fra „deres Boelig, eller i det mindste dog ikke maatte over„skride den til deres Soel henhørende Planetkreds. Men „inden for den dem anviste Omkreds have de kunnet vandre „frit efter Behag, betragte og udforske den store Skabers „underlige Gierninger, beundre og lovprise hans deraf frem„lysende Majestæt og Herlighed. Men dette Slags Aan„der have ikke ladet sig nøie med denne forundte Frihed, „men have, efterdi de formedelst deres Natur lettelig kun„de gjøre det, forladt og overskridt deres egen Boelig eller „den dem af Gud anviste Omkreds og formodentlig af Vi„debegierlighed, og uden tilbørligen at have overlagt de af „saadan Handling flydende Følger, vovet sig videre, end „det formedelst den dem af Skaberen foreskrevne Lov var „tilladt.“ Paa en Deel følgende Sider har Forf. forklaret Syndefaldets Historie, som det hør og bør en orthodox Theolog og herimod kan og bør af en anden Orthodox intet indvendes. S. 204 og 5 er Forf. af samme Meening, som Hr. Doct. Balle, at ved Menneſkets Fald er intet underligt, han vil bevise Sagen: 1) af Menneſkets almindelige Svagheder eller sandselige Natur; Godt! Naar vi forestille os de første Mennesker ligesaa sandselige, som vi deres Børn, saa bliver her intet Underligt i deres Feiltrin; men efter dette be-

hol-

holder en Mand af skiærpet og opklaret Forstand og Overlæg (Rec. vil ikke engang tale om øvet Dyd) Fortrinnet for de første Mennesker; thi saadan Mand udholder let en lige Prøve og undgaaer den Klippe, Forf. har nævnet. 2) Af det første Menneskes fuldkomne Ubekiendtskab med Løgn og Bedragerie. Men hvorledes kan vel nogen have klar Kundskab om sædelig Godt uden mindste Begreb om et modsat sædeligt Onde? Overalt Skaberens Forbud medførte Begreb om Ondt og lod Menneskет heri ikke uden Oplysning; Den følgende Lignelse om Børn og Gamle er her ikke passende; thi hvilken Forskiel mellem Børn, der ligesom med Melken og ved første Udvikling af Fornuften satte Kierlighed og Fortroelighed til Forældre eller Foresatte, og derfor let kunne bøies til hvilken Side man vil have dem, og de første Mennesker, der forledes med opklaret Forstand, hellig Villie, Kierlighed til Skaberen, af en talende Slange! S. 206 og 207 finder Forfatteren heller ingen Vanskelighed i, at Adam lod sig overtale af Eva til at spise af Frugten; hvor lykkelig er en Theolog, der overalt finder Lys, Glands, ingen Skygge og intet Mørke! S. 241 og 242 vil de anførte Exempler af Herodes, Judas og en Anmærkning af Rambach sige lider eller ganske intet. S. 394 hiemsøger Forf. Bolingbroke for en Indvending, og siger om samme: at intet urimeligere end dette kan tænkes. Bolingbroke er vel ingen Velynder af Moses; men som Historieskriver (ogsaa har han vist sig som Tænkende og udmærket) kunde vel en saadan Indvending falde ham ind, uden derfor at dømmes fra Forstanden eller al Sandheds Kierlighed. Endeel Steder om Arkens Bygning, Dyrenes Indgang i Arken, deres Pleie og Røgt i samme, hvor Forf. finder alt uden Vanskelighed, endog noget uden Mirakel, forbigaae vi. S. 509 skriver Forf. med Silberschlag og Whiston: at Jorden efter al Anseelse var mere befolket for end efter Syndfloden; men endeel vil vel dog tænke med Jerusalem: at Naturen er ikke saa frugtbar som de Mænds Penne, der beskæftigede sig med at beregne Folkeformerelsen. S. 515 vil Forf. endelig have Syndfloden almindelig; dette kan være mueligt; men om den anførte Grund S. 519 tagen af adskillige Mindesmærker i Jorden er gyldig, maa andre dømme om, da nogle ville paastaae: at andre følgende

ſtore Overſvømmelſer kunne have foraarſaget lige Forandringer paa enkelte Deele af Jordkloden (blant andre, om vi huſker ret, Krüger). Vi forbigaae endnu meget i dette Skrivt, ſom juſt ikke er efter vor Smag; men derfor tilſtaae vi gierne: at Skrivtet er nyttigt for mange, ja vi vilde ønſke: at alle theologiſke Skrivter vare ſaa almeennyttige ſom dette.

Pq.

Finanz-Forvaltnings Regnſkabet til Hans Majeſtæt Kongen af Frankrig, aflagt i Januarii 1781 ved Hr. Necker, Kongel. General Finanz-Directeur. Af det Franſke overſat og med en Indledning forøget. 19½ Ark i ſtor Octav, foruden en Tabel og 2 Kaaber-Tavler. Kiøbenhavn, 1781. Paa Chriſtian Gottlob Proſts Forlag.

Havde nærværende Overſættelſe med Indledning og Anmerkninger været Necker, Emnet og vort Sprog værdig, ſkulde man have været den ubenævnte Overſætter megen Tak ſkyldig, og anſeet det for en Lykke i en Tid, da enhver, der har Fingre og Ordbøger, paatager ſig at være Overſætter. Man ſkulde end ikke været nøie regnende med en og anden Feil, der ſaa let indſniger ſig ved et ſaa vanſkeligt Arbeide, naar ikkun det Hele nogenledes havde opfyldt den billig dømmendes Forventning og den Fordring, ſom enhver, der ſkriver for det Almindelige, paalegger ſig. Undſkyldninger gisre aldrig en Sag god. Den kiøbende er ikke tient med ſlette Vare, og de blive ikke bedre, fordi den Sælgende anbringer endeel Undſkyldninger, ei engang, om han brugte Overſætterens S. 105: „Hvad Overſættelſen af Neckers Regnſkab angaaer „da er den vist ſvær, og, hvis den var ſelv **overtaget**, „var den allerede Bebreidelſeværdigt at have villet give ſig „i Færd dermed, helſt med Kræfter ei ſtørre end mine, og „med Hielpemidler, ei flere end jeg har havt. De jeg „herved ſkylder Forbindtlighed, de være herved paa det „tilbørligſte betakket, men de være og mit Forſvar. Mange Ting ere der vel endnu, ſom behøvede Oplysninger; „thi naar en Mand, ſom Necker, der har trængt ſig ind i „det Inderſte af Rigets Finanz-Væſen og Forfatning, „ſkriver, ſaa er hvert Ord betydende. Men længere at op„holde med den belovede Udgave kunde Hr. Forlæggeren ei „og ſandelig man **nente** ei at ſkille det Almindelige længere

„ve

„ ved den Fornøielse at kunne læse det.“ Den artige Oversætter har endnu paa den sidste Side 202 ganske hemmelig indflettet en Undskyldning, som, naar den tilstaaes ham, gior al videre Anmeldelse unyttig. Efterat han har anført et par Trykfeil, hvoraf der findes nok, legger han dette til: „ i øvrigt bedes at undskylde det Feilende i Correcturen, „ det Ufuldstændige i Indledningen, det Ufuldkomne i Oversættelsen.“ Skyldte vi ikke det Almindelige Regnskab for Skriftet, lode vi Manden staae rolig bag disse ligesaa konstige som smilde Forskandsninger.

Indledningen, der næsten er 7 Ark stor, skal lære Læseren Finants-Væsenets Indretning og Bestyrelse i Frankrig. Man kunde altsaa have formodet her at finde ordentlig Underretning om de Skatydende, Maaden Skatterne hæves paa, og hvilke disse ere. Man finder virkeligen noget deraf, men ikke ordentligen, ikke tydeligen fortalt. Efterat Indledning-Skriveren har viist, hvilken vigtig Tieneste han gior det Almindelige med at oversætte Necker, og at Indgangen til tvende store Bogsamlinger var bleven ham umulig ved den enes Omflytning og den andens Revision, siger han: at Kilderne, hvoraf Frankrig har havt sine offentlige Indtægter ere efter Hr. Necker selv. 1) De tvende Vingtièmes, (Tyvendepenge). 2) Taille, (Formue- og Grundskat). 3) Capitation, Kopskatten). 4) Gabelles, (Salt-Tolden). 5) Traite & Peage, (ind- og udgaaende Told- og Passage-Penge.) 6) Aides, Accise og Consumtion). 7) Domaine, (Kron-Godset). 8) Revenues casuelles, (tilfældige Indkomster). Derpaa giennemgaaes hver for sig, og meget uvedkommende stikker frem som Saul iblant Propheterne. Vi slutte nu: er den første Vingtième en Følge af Krigen 1740, og tillagde Krigen 1756 den anden, da er denne Skat ikke ny, og burde ikke, naar Orden, Tydelighed og Oplysning havdes i Sigte, staae i Spidsen; og troe tillige herved at have viist, at ingen Orden kan finde Sted i Indledningen.

Af det følgende, som læses S. 15, sees viensynligen, at Forfatteren er saa langt fra at kunne udtrykke sig forstaaeligen, at han endog siger det, han ikke vilde sige; thi hvor forvirret endog det omtalte Sted er, sees dog, at upartisk skal være partisk, og at det altsaa virkeligen ganske

ſke modſiger Forfatterens Tanker. Man dømme ſelv: Do „ maine, hvorunder hører Kronens Godſer, Skoven „ og Vandene, Myndten, og alle Rettigheder, ſom til „ kommer Landsherren af Landfyrſtelig Høihed. Og ſkiøn „ nogle ſynes det underligt, en Konge er Handelsmand, „ og da de ei kan beſkylde en ſaadan Handel for uretfærdig, „ vove de dog at laſte den ſom upartiſk, ſaa hører dog og „ der under den Enehandel, ſom en Fyrſte tilegner ſig, ſor „ Ex. paa Salt- og Tobaks-Handelen i Frankrig." Ligner dette ikke et forvildet Dyrs Krumſpring, vide vi ikke noget at ligne det ved, uden det maaſkee kunde være et og andet Sted i Indledningen, hvor der tales om Papirpenge, Livegenſkab, Frihed o. ſ. v. S. 87 heder det: „ Raynal „ kiendte dog Danmarks Friderich den 4de, og Mauvillon „ hans Overſætter glemmer dette. Dog Mauvillon er deri „ noget at tilgive, da endog Danſke male Bøndernes nu „ værende Forfatning, ſom et ligeſaa haardt Livegenſkab „ uden Navn, ſom det, der forhen var med Navn. Hvis „ Fødeſtedet altid er os foretrækkeligt, hvad forhadt ſkulde „ da Fødeſtavnen have? Bønderne ere ei Slaver til Stedet, „ men de ere kun Landets Børn, ſom man vil vide at finde paa ſit Sted." Af det anførte ſees Indledningens Værdie; dog bør det ikke udſtrekkes dertil, at intet nyttigt og Sagen oplyſende findes deri; men ikkun dertil, at det Hele røber Ukyndighed i vort Sprog, Foredrag og Plans Læggelſe. Havde Forfatteren forſtaaet noget heraf, ſkulde de Materialier, der nu kan anſees for ſpildte, have tient til en ordentlig og ſmuk Bygnings Opførelſe. Uagtet alle de Feil, hvoraf Indledningen vrimler, har dog den Hamborgſke politiſke Journal for September ſundet ſor got at ſige paa Omſlaget: at Indledningen „ iſt ſo gut gerathen, daß ſie wieder „ eine Ueberſetzung verdiente." Den gode politiſke Journaliſt maae have ſkrevet dette, uden engang at have bladet i Indledningen. Paa anden Maade lader hans Dom ſig ikke forklare. Vi for vor Deel ſkienke gierne Forfatteren hele Indledningen, da vi troe os bedre tient med Tozens Einleitung zur Staatskunde, Wernichs Staat von Frankreich, og Encyclopedien.

Overſættelſen er ikke bedre end Indledningen. For ikke at udſætte os for nogen Miſtanke afſkrive vi Begyndelſen:

ſen: „Konge! Da jeg har opofret min hele Tid og alle mi„ne Kræfter til Deres Majeſtæts Tieneſte, fra den Tid „Samme kaldte mig til den Poſt, ſom jeg er i, ſaa er det „mig viſt dyrebart, at jeg kan forelægge Samme en offent„lig Regning for Fremgangen af mine Arbeyder, og om den „virkelige Tilſtand af ſammes Finanzer. Men hvad Priis „en troe Tiener end bør ſætte paa denne Foreſtilling af ſit „Forhold, ſaa ſkulde jeg imidlertid dog have givet efter for „denne Sinds Rolighed, og ſkulde have lagt dette nye Of„fer til ſaa mange andre, hvis jeg ey havde tænkt, at den „offentlige Bekiendtgiørelſe af en ſaadan Regning, og dens „Troværdighed kunde være uendelig nyttig for Deres Ma„jeſtæts Statsſagers Vel. Jeg veed endog ei, om ikke en „lige Indretning, naar den blev vedvarende, ſkulle kunne „være en Kilde til de ſtørſte Fordele. Den Forpligtelſe at „lægge for høi lys Dag ſin hele Forvaltning, vilde have „Indflydelſe paa de første Skridt, ſom en Finanz-Mini„ſter giør paa den Bane, ſom han bør igiennemløbe. Mør„ke og Dunkelhed ere gunſtig for Mangel paa Iver; den „offentlige Bekiendtgiørelſe derimod kan ikke blive til en Æ„re og en Belønning, uden for ſaavidt, ſom man føler „Vigtigheden af ſine Pligter, og ſom man ſpender alle Kræf„ter an til at opfylde dem. Denne opgiorte Regning vil„de endogſaa ſætte enhver af de Perſoner, hvoraf deres „Majeſtæts Stats-Raad beſtaaer, i Stand til at ſtudere „og komme efter Finanzernes Forfatning; en vigtig Kund„ſkab, og hvilken alle de ſtore Beraadſlaaelſer bør binde „ſig til, og ſtaae i Forhold med. Tillige, kunde Haabet „om denne offentlige Kundgiørelſe giøre endnu mere ligegyl„dig mod de mørke Skrifter, med hvilke man ſøger at „forſtyrre en Adminiſtrators Rolighed, hvis Forfattere ere „viſſe paa, at en Mand af en opløftet Siel, ei nedlader ſig „for at beſvare dem; og derfor benytte ſig af Stiltienheden „for ved Uſandheder at rokke nogle Meninger.“ Enhver vil uden at have Originalen ved Haanden, føle at Overſæt-telſen er kold, ſtiv, plat; men om han kan giøre ſig et ret Be-greb om Meningen, er en anden Sag. Naar Overſætte-ren ſiger: Men hvad Pris en troe Tiener ꝛc. ſkulde man ikke formode, at der ſtod i Originalen: Mais quelque prix que

doi-

doive mettre un Serviteur fidèle à ce tableau de ſa co
duite, cependant j' euſſe renoncé à cette ſatisfaction &
Dog det er ligeſaa unyttigt at anføre mere, ſom umueligt a
opregne alle Feil i Overſættelſen, ikke engang lønner det
magen at udmerke dem, der findes i det anførte.

Da vi nyligen anmeldte Originalen, glædede vi os i d
Haab, at faae Aarſag til at ſige meget got om Overſættelſen
thi vi troede ikke, at nogen middelmaadig, langt mindre
ſlet Overſætter ſkulde have paataget ſig det. Da dette d
er ſkeet, og vi ikke bør fortie Sandheden, have vi taget vo
Tilflugt til det, der bør tryſte enhver redelig Skribent
Quid refert dictis ignoſcat Mutius, an non?

Et Brev fra Simplicius à Sancta Fide til Prudens Tem
plarius ſom Beſvarelſe paa de Vers, denne har indryk
udi den Norſke Intelligentz-Seddel under 8de April 1778
ſaa begyndende: Potz ſaprement Hr. Paſtor hør! ꝛc
Chriſtiania, 1779. Trykt hos S. C. Schwach. Sto
12 Sider i 4to.

Publikum kunde gierne undvære Kundſkab om dette norſk
Stridſkrivt, men da det er kommet os for Øine, maae v
anmelde det, og vi anmelde det ſom en virkelig Sieldenhed.
Vi kiende ligeſaa lidet til den gode Simplicius ſom til Hr.
Prudens, men det ſynes os mere end tydeligt, at S. ſtride
mod en Skygge og ikke har formaaet at indſee Ps. Mening
og Hensigt. Enhver ſom læſer det her indrykte Vers i den
norſke Intelligentz-Seddel, vil tilſtaae, at det er en Sati
re, ikke over Præſteſtandens ulige Omgang med rige og fat
tige, men over de Fornemmeres urimelige Fordringer til
Præſteſtanden, da de anſee Chriſtendoms-Kundſkab for Pø
belens Koſt, der er alt for grov at byde deres pyntede og a
tig-opdragne Døttre. Kan man vel udpine anden Mening
af diſſe Ord:

„ Men ſee dem dog Hr. Paſtor for! hun er jo à la mode,
Ja hun har ogſaa kræpper Haar, og Krone paa ſit Hode!
Siig dog, hvad er vel for en Lov, ſom Dennem dette byder,
At De ſig viſe ſkal ſaa grov mod Folk af Stand og Dyder?
Hvad er det, De vil ſpørge om? hvad er det, hun ſkal lære?
Om Naaden, ſom ved Chriſtum kom, om Troe, om
Daab og mere.

Mon

Mon der dog ikke Takel nok i Byen monne være?
Tag fat paa den gemeene Flok! lad dem slig Grovhed tære!
De er Hr. Pastor! ei saa dum! De jo af Folkes Klæder
Kan skiønne deres Christendom, Forstand og gode Sæder ꝛc.

Dette tager Hr. S. ganske alvorlig op som en stor Fornærmelse imod hans Orden, og besvarer det i hiertelig velmeent Eenfoldighed Stykke for Stykke. Hans Stiil er saa buntet og broget, saa fuld af fremmede Gloser, at den bærer Præg af det forrige Aarhundrede. Her er en Prøve og dermed nok om denne norske Produkt: „Mhr. Prudens Templarius taler om Dumhed; men den Præst var sandelig og dum, der ei kunde see, at saadan og anden Nidkierhed især for det Væsentlige i Embedet ville stride imod hans Interesse. Den derfore ligesaa dum, som naar han troede, at han ei var de Fornemmes Siæle ligesaa megen Omsorg skyldig, som de Gemenes, han da ei efterlod hines Advarsel, Underviisning og deslige. Mange tænker vel, at saadanne Beskæftigelser foretages allene for at synes at være vigtig, eller øve Myndighed. Tanti miserere non emo! Det var alt for dyre at kiøbe saadan Anseelse, at underkaste sig saa megen Sindskrænkelse og Hoved-Brud. Nei! skiønt man har ei Deres Prudence, vidste vi dog at komme dertil for meget bedre Kiøb. Duo cum faciunt idem, non est idem. Der ere adskillige Embeds-Beskæftigelser, hvorved man paa en saa specieuse Maade kan acquitere sig, at naar intet er udrettet, ja Tiden spilt, man dog kan synes at have havt vigtige Ting fore. Huus-Besøgelse er en saa vigtig Forretning; men efter Mhr. Templarii Maxime heel dumt Foretagende, naar derved (efter Lovgiverens Mening) skulle udforskes Mandens og Hustruens Kundskab, kristelige Huus-Skik ꝛc.; men hvo af os tænker vel Mhr. Templarius er saa dum, at han ei vidste at indrette endog denne Occupation paa en saa glimrende Maade, at (naar jeg undtager Religionens aabenbare Foragtere) jo Folk af den forfængeligste Ambition, skulle finde sig dermed høistfornøiede, ja kildrede, og Præsten selv Umagen betalt. Jeg ville 1) i smukkeste og ordentligste Habit indfinde mig. 2) Ved Entrèen giøre en Lykønskning, omtrent, som ved en Kirke-Vielse eller Salvings-Act. Efter tagne Forfriskelser 3) Tiltale Beboerne med en Text, sam-

samme forklare, og paa fordeelagtigste Maade applicere paa dem. 4) Børnene de ældre vilde jeg ligeledes opvarte med en Textes Forklaring og smigrende Application. 5) De yngre ville jeg vel examinere, men deres Miner maatte allerede være mig Aarsage nok til en sær Glæde over deres Kundskab og Følelse af Sandhederne. 6) Maatte ey mangle en vigtig Slutning og Gratulation. Imidlertid er nok Bordet dækket i den anden Stue; er man kun ei for træt til at kunde spise. Man giør dog sit Beste for de kiære Guds Børns Skyld. Maaltidet endes, man maae haste, Forretninger presser. Familien maae 7) samles (de gemene Domestiqver kommer her ei i Consideration) man tager Afskeed med en liden Tale, og mange Forjættelsers Tilsagn over det hele Huus. Eveniant medii sic mihi sæpe dies! Det var paa eengang at være galant og Præst ꝛc." ω̃.

Trykfeil.

Side 673. L. 29. **utrykkende** læs udtrykkende. S. 674. L. 5. **jetz** l. jetz. Jb. L. 10. **wi** l. wir. S. 676. L. 23. **da** l. daß. Jb. L. 25. **anzeicht** l. anzieht. Jb. L. 34. **Glæde** l. gløde. Jb. L. 38. **Begisterung** l. Begeisterung. S. 677. L. 15. **in** l. ihm. Jb. L. 28. **giwisser** l. gewisser. S. 684. L. 19. **Frlderich** l. Friderich. S. 687. L. 39. **Personaliter** l. Personaliteter. Jb. L. 22. **Fabribius** l. Fabricius.

Af disse Nye Efterretninger om lærde Sager udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 48.

Kiøbenhavnske Nye Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Fredagen den 30te Novbr. 1781.

Den 7de Decembr. forelæste Conference-Raad Müller det Kongel. Videnskabers Selskab en nye Opdagelse om et besynderligt Væsen i Strand-Vandet, som ligner maa Pinde, og ved deres foranderlige Stilling anager forskiellige Gestalter. Man veed ikke, om man i denne Skabning skal meest beundre Animalitætens Simpelhed eller Kunstighed, om det er et Dyr eller en Samling af Dyr; i hvert Tilfælde giver dets taktiske Evolutioner Psykologen og Naturforskeren nok at ponse paa. Dets forskiellige Gestalter oplysedes ved hoslagde Tegninger.

❀ ❀ ❀

Ufforgribelige Tanker om Bondestandens Opkomst i Danmark. Af Indhold: I. En Real-Skoles Nødvendighed. II. Dens Indretning: og III. Hvad Fordele man billig kan haabe af dens Anlæg. 31 Quartsider Kiøbenhavn, 1777. Trykt i det Kongel. Universitets Bogtrykkerie hos A. H. Godiches Efterleverske, ved F. C. Godiche.

General-Landvæsens-Collegiums Stiftelse havde Bondens Vel til Øiemeed, dertil sigter ogsaa Landhusholdings-Selskabet; men Bonden kan endnu ikke nytte den Undervisning, han derved kunde bekomme, og Præsterne paa Landet kan ikke blive hans Lærere heri. Øiemedet, Bondens bedre Oplysning

i Agerbruget, kan altſaa ikke opnaaes ved de hidtil giorte Foranſtaltninger. Ungdommen i Bondeſtanden har nok at beſkieftige ſig med, ingen af dem gaae ledige; men anderledes forholder det ſig med Fornemmeres Børn. Nogle af dem vil Forfatteren have opofret og lært i Landhuusholdnings-Videnſkaben; dog ikke allene nogle af Mandkiønnet, men og nogle af Qvindekiønnet. Landhuusholdnings-Academiets Indretning blev efter Forfatterens Tanker følgende: Mandkiønnet ſkulde lære det fornødenſte af Landets Love, Hiſtorie, Geographie, Geometrie, noget af Tegnekunſten, det Tydſke og Franſke Sprog, i ſær det Engelſke, det nødvendige af Botaniken, Sædelæren, Avls-Væſenet, ſaaledes, at de ikke alleneſte lærte at pløie, ſaae, meie, tærſke ꝛc., men endog at forarbeide de til Avls-Væſenet fornødne Redſkaber. Qvindekiønnet derimod, at ſkrive, de fire Specier, det nødvendige af Regula de tri, og at tegne, det nødvendige af Botaniken, Sædelæren, og i Huusholdings-Videnſkaben at brygge en god ſund Drik Øl og Ædike, tillave got ordinair ſpiſeligt Brød, brænde reenſmagende Brændeviin, behandle Liin og Uld, i at ſkietle og hegle, ſpinde, tvinde, ſye, kniple, knytte, ſtoppe, væve, farve, vaſke, ſkure, rulle, malke, kierne, rede Smør og Oſt, Miød og Moſt ꝛc., lave en ordentlig ſund Ret Mad. Et Landgods i Siælland paa 300 Tønder Land ſkulle beſtemmes til deres Brug. Foruden de almindelige Sæde-Arter ſkulle der dyrkes Farve- og medicinſke Urter. Beſætningen ſkulde vedligeholdes ved egen Yngel. Fæ- Faare- Svine- ꝛc. Avlingen ikke forſømmes. Academiſternes Antal ſkulde være 24 af hvert Kiøn i deres 15de eller 16de Aar ved Antagelſen. Til deres Opmuntring ſkulle indrettes Æretrin og Præmier. Æretrinnene ſkulde være 4, og Academiſterne have aarligen fra 10 til 30 Rdlr., foruden Præmier, ſom ſkulde vindes ved deres udviſte Duelighed og Flittighed. Forſtanderens og Lærernes Egenſkaber ſlutter man ſig let til af det, der ſkal læres. Derpaa beſtemmes Ordenen og T[illegible]n til Forelæsning, Lærdoms Øvelſe og Andagt. De Danſke Bøger ſkal Forlæggerne beordres at give. Ingen legemlige Straffe ſkal have Sted; den ſtørſte er Udelukkelſe af Stiftelſen. Nytten deraf er Kundſkabs Udbredelſe, og endeel Jord giøres brugbar, ſiger Forfatteren, men Maaden tales intet om. Saa vidt var Forfattereren kommet i

De-

December 1770. I et Tillæg tales om Academiets Fond, som man dog først skulde have været betænkt paa, og leveres en Beregning over Indtægt og Udgift, samt noget endnu om Avlingens Drift og Bestyrelse. Endeligen sluttes med noget, som har til Opskrift: Nye Nærings-Veie for de fra Academiet udgaaende Lemmer, og dette begynder Forfatteren saaledes: „At Folkeformerelse er et Land og Rige gavnlig, naar Opholdet uden synderlig Nød almindelig kan erholdes, er ligesaa uryggelig en Sandhed, som samme er skadelig, naar Nærings-Veie, formedelst Arbeids-Mangel, er det betagen, og da vil gode Love allene ei just gisre det lykkeligt, ja Lovene maa formeres og skierpes til det høieste, og endda hemmes ikke det deraf virkende Onde, men den følelige Trang føder og fremmer den indgrøede onde Natur til at optænke mange ødelæggende Foretagender." Kiøbstæderne ere ikke tient med Agerdyrkning. Den Jord, der ligger til dem, skal deles, og derpaa opbygges Lysthuse, som Forfatterens Academister skal beboe. — Saa vidt Forfatterens uforgribelige Tanker, der ikke forekomme os saa vel grundede og eftertænkte som velmeente.

Det nyeste Magazin af Fortællinger eller Samling af moralske, rørende og moersomme Romaner og Historier. Paa Dansk udgivne og fortsatte ved H. C. Amberg Tredie Aargang. Første Bind. 320 S. Andet Bind. 398 S. Tredie Bind. 382 S. Fierde Bind. 384 S. i 8vo. Mai 1780.—April 1781. Trykt paa Gyldendals Forlag. Koster 2 Rdlr. 3 Mk.

Med denne Aargang endes dette periodiske Arbeide, som indeholder mange virkelig henrivende Fortællinger af de beste Forfattere, endskiønt disse, hvilket vi holde for en Feil, sielden eller aldrig findes nævte, som dog let under hvert Stykke med et Par Ord havde ladet sig gisre; thi ikke alle kiende Kilderne, og mange kunde maaskee ønske at kiende dem. Da vi ved de tvende foregaaende Aarganges Anmeldelse have anført Stykkerne efter deres Orden og Hoved-Indhold, saa vidt samme i Hensende til vort indskrænkede Rum kunde fordres, vil vi ligeledes nu vedblive, og korteligen sige vore Tanker, overladende i det øvrige Dommen over ethvert Stykke til Læserens egen Smag og Skiønsomhed. Det første

Bind og de to første Hefter af det andet indeholde Fortsættelsen af Thomas Jones's Historie, som hermed sluttes. Det var dog vel, at den blev givet heel, inden Verket ophørte, men om en saa lang Roman var passende nok med Samlingens Diemerke, derom tvivle vi meget. I det mindste kiende vi dem, der i Steden for Fornøielse og Moersomhed fandt en vis Modbydelighed i at vente efter en hefteviis udkommende og jevnligen afbrudt Historie, hvoraf det nærværende var glemt, førend det følgende kom dem for Øine. De vilde overse det hele, vide Udfaldet, og dette nægtedes dem den ene Tid efter den anden. Heraf den Misfornøielse, den Higen efter Enden, og det Ønske, at Magazinet ikkun maatte levere korte Stykker, der med eet kunde læses og give Rum til Afvexlinger. Fieldings Arbeide er i øvrigt saa bekiendt, at vi ikke behøve at skrive et Ord derom. Resten af det andet Bind eller det sidste Hefte har to Stykker, nemlig Lucie og Melancie. En Fortælling. Og Clary. En Engelsk Tildragelse. Den første indeholder alt for megen overdreven Følsomhed og alt for liden gavnlig Moral. Man tænke sig tvende Søstre dødelig forelskte begge i een Person, en vis Hr. d'Estival, af hvilke den ene giver sig i Kloster for ikke at gaae den anden i Veien. Den tilbageblevne bliver d'Estivals Gemalinde, elskes af ham og dør, delende sit sidste Suk imellem ham og sin fraværende Søster, og bedende ham, at han efter hendes Død vilde ægte denne hendes Medbeilerinde, som hun under sit Ægteskab dog stedse havde været jaloux over. d'Estival ønsker at fuldbyrde denne Begiering, men Klostermøen er alt for stor Heltinde til ikke at overvinde sin Kierlighed og afvise ham til inderlig Hiertesorg og Gremmelse for dem begge. Slutningen bliver, at d'Estival, der ikke kunde naae sit Ønske, foranstalter sit Hierte sendt hende i en Sølv-Æske tilligemed et Brev efter hans Død, hvorover hun naturligviis tager sin Død strax derefter. Stykkets Hoved-Indhold er da intet andet end Kierlighed og Død, og det saa romanmæssig, som man kan forlange. Af langt større Værdie er Clary, et elskværdigt ungt Fruentimmer af ringe Herkomst, som var bleven forført af en nedrig Lord Mevil under Ægteskabs Løfte, havde ved Flugt reddet sig fra ham og agtede at henleve sin øvrige Tid ubemerket under en bestandig Forrydelse over hendes Feiltrin

og

og den Vanære, hun havde giort ſine gode og fattige Forældre. Af en Hendelſe bliver hun ſeet, vogtende Faar og læſende i Clariſſa, af Baron Borſton, ſom fatter inderlig Kierlighed til hende, hører efter megen Strid hendes rørende Hendelſer, og beſlutter at ægte hende. Hun agter ſig uværdig til at blive hans Kone og flyer hemmelig bort, men findes hendelſesviis af ſin Elſker næſten døende hos hendes Forældre. Borſton igientager ſin Begiering om at ægte hende, efterat hun noget var kommen til Kræfter igien, og nu tilſkriver han ſin Ven Digby ſin fattede Beſlutning, for at høre hans Tanker derom. I dette Brev fortælles Clarys Egenſkaber og Tildragelſer, og det Svar, Ridder Digby gav ham, er læſeværdigt, det begynder ſaaledes: „Hvad Du „ſkal giøre min Ven? Kan Du ſpørge om det, Du den „Viiſe og Uforſagte? ægte Clary ſom ſnareſt; giør det, „hvad et høiere Væſen, ſom var i Dit Sted, vilde giøre; „giv denne Ulykkelige ſin Ære igien ved at omgive hende „med Din; kort: beſtræb Dig at nærme Dig Gudommen, „hvoraf vi ere ſvage Efterligninger, tilgivende og giørende vel, ſom den; derved er det, at Menneſker kan beviſe, at det er dens Billede, og Dit ærværdige Monſter vilde ikke handle anderledes. Siden Du er vis paa, at Clary begræder oprigtig ſine Forſeelſer, og at hun ikke bedrager Dig, ſaa bør hun belønnes for den Styrke, hvormed hun har løsrevet ſig fra Laſten i en Alder, hvori hun kunde giøre Laſten elſkværdig. Troe mig: det er virkelig et dydigt Fruentimmer; hendes Siel har aldrig været beſmittet. Kun paa den Forræder, ſom har forført hendes Uſkyldighed, bør den almindelige Foragt falde; han er den virkelig ſtrafværdige, og over hvilken Skam og evig Fordømmelſe bør gaae ud. Du taler om at begrave Dig med Din Kone og Dine nye Paarørende paa Landet; giør ikke det; det ſkulde være Frygt! Troer Du at giøre en ſlet Handling? Du overvinder en gruſom og urimelig Fordom, Du træder den under Dine Fødder; ſaa kom da og byd den Trods i London for hele Engeland; kom og viis Din høie Siel i ſin fulde Kraft; vær ſtærk nok at lære diſſe taabelige Væſener, ſom kalde ſig Menneſker, fordi de bære Menneſke-Navn, at man kan høve ſig over dem ved „at forlade deres almindelige Veie, ſom gaaes af Efterlig-

„ nelses Trældoms Aand og den vilde Uvidenhed. Føl, min „ Ven! alt det Gode, Du skal giøre Menneskeligheden o. s. v.“ — I det tredie Bind findes følgende: **Julie.** En Fortælling. Julie er ligesom Clary een af de forførte unge Fruentimmer, som vender tilbage til Dyden. Hendes Historie er baade moralsk og rørende. **Duellen.** En Fortælling, oversat af det Franske. Denne smukke Fortælling viser i Melcours Tænkemaade og Forhold, hvori en Krigsmands sande Ære bestaaer. Vi ønske den læst af alle Officeerer. **Menzikofs en Russisk Stats-Ministers virkelige Historie** forestiller Lykkens Forandringer, og viser en Mand, der i sin Lykke fortiente at hades, men i sin Ulykke at elskes og agtes. Den er tagen af et 1778. i Altenburg udkommet Skrift: Beyspiele von Tugend und Laster aus der Geschichte der Menschheit. **En Faders sidste Villie til sine Døttre af Doctor Gregory,** fordum Lærer i Lægekunsten ved Universitetet i Edenborg. Er udgiven for sig selv og udførlig recenseret i disse Efterretningers No. 35. S. 555. **Catharina den Forstes, Czar Peter den Stores Gemalindes Historie.** Er ogsaa en Oversættelse af Beyspiele von Tugend und Laster, hvorom vi have sagt vore Tanker i Aargangen for 1779. 2det Hefte S. 748. **Skrivelse fra en nye boesat Indbygger i en stor Stad til sine Fiere efterladte smaa Byers Indbyggere,** indeholder temmelig underholdende Betragtninger over store og smaa Stæders Mangler og Fordele. **Philotes,** en Idyll, ikke af Gesners, men smuk som Gesners. Den gamle Philotes, som af en vild Krigshær var bortført fra sin Bolig og sine Marker, og indtil sin høie Alderdom havde maattet forrette det haardeste Arbeide i Lænker, bliver omsider, da han ikke længer var brugbar, løsladt, og faaer Lyst til at see sit forrige lykkelige Levested, han merkes af Almindor, som nu boede der og sad paa Marken, fornøiende sig over den nedgaaende Soels Straaler. Under uskyldig og rørende Samtale føres han hiem til Almindors Huus, hvor han kiendes af en gammel Mand, der fra næste Bye traadte ind af Døren og var hans Broder. Nu faaer han at vide, at Almindors Hustrue var hans egen Datter, som han hidtil havde troet død, og man seer nu den uskyldige og ægte Følsomhed baade hos Faderen og Datteren. **Noget til bedre at kiende og rette det menneskelige Hierte.** Et Fragment.

ment. Vittig Philoſophie, der for en vis Claſſe af Læſere kan være moerſom nok, men er i øvrigt upaſſende med Magazinets Hoved-Titel, da det hverken er Fortælling, eller Roman, eller Hiſtorie eller rørende. Man ſkiøtter i ſaadan en Samling ikke om at læſe dogmatiſke Afhandlinger over Sielelæren. **Marquisindens til Ganges rørende Hiſtorie.** Ja ikke blot rørende, men endog gyſelig. Hvorvidt den menneſkelige Ondſkab kan gaae imod den Uſkyldige, giver denne Hiſtorie alt for ſterke Beviſer paa. Den er tagen af forommeldte Beyſpiele von Tugend und Laſter, ſaa vel ſom den næſtfølgende **En falſk Baroneſſes Hiſtorie.** Denne Bedragerſke, ſom forſtod at ſpille ganſke artige Roller, blev omſider grebet og dømt paa Livstid til Arbeide i Tugthuſet. **Aſcanio og Sophronia** eller Beviis, at Beſtandighed i dydige og ædle Handlinger er den ſkiønneſte Vei til Lykſalighed. Viſt nok den ſkiønneſte Vei, men om den altid fører til Maalet her i Livet, læres ikke af denne Fortælling, da Hendelſe giør ligeſaa meget til dette Pars Lykke ſom Dyden. **Noget om Dands.** Her handles om Dandſens Oprindelſe og egentlige Henſigt. Tilſidſt berøres dens Misbrug med diſſe Ord: „I Sandhed vi burde enten mindre ivre imod „ andre Nationers vellyſtige Dandſe, ikke ſaa meget roſe os „ af Anſtændigheden i vore, eller ogſaa ikke tillade, at vo„ re Huſtruer, Døttre eller Kiereſter, omſlyngede af Mands„ Perſonernes Arme, ſvinges omkring med dem, Bryſt „ mod Bryſt, ganſke ude af ſig ſelv, efter en vild Muſik. „ Lad end være, at en uſkyldig Skabning, trykt mod den „ hidſige Ungkarl, ſelv bliver uforvovet; hvilken en Tanke „ alligevel, at hun ſkal være et Billede for den vellyſtige „ Phantaſie, en Anledning til at opvække Begierlighederne, „ og Maalet for en ſandſelig Fornøielſe for en Perſon, ſom „ hun ikke elſker! Vore Skiønne, ſom endnu have Ahnelſe „ om Uſkyldighed, ſkulde nu og da i en Krog høre paa Ad„ ſkilliges Samtaler, til hvilke de ſaa letſindig overlode ſig! „ Langt ærbarere og Jomfruer anſtændigere vare fordum de „ nøgne Spartanerinders Dandſe omkring deres Diana's „ Alter. Selvbevidſthed om deres ubeſmittede Hierte, om „ deres kydſke rene Tanker, var i ethvert Skridt, i enhver „ Vending, og indgod Bluſærdighed og Ærbødighed i Til„ ſkuernes Siel. Dette ſkal være ſagt til eder, mine Ven-

„ inder! til eder, J faa ædeltænkende! til eder allene; thi „ der gives mange iblant eders Søſtre, ſom dandſe væk, „ om de ſaa ſkulde tabe baade deres Siels og Legems Sund„ hed derover.“— Det fierde og ſidſte Bind indeholder diſſe Stykker: Over Oeconomie. En ſmuk Afhandling, der giver ypperlige og følgeværdige Regler, men ſtaaer paa det urette Sted; thi man venter ikke ſligt i en Samling af moraliſke, rørende og moerſomme Hiſtorier og Fortællinger. Hr. Oheims Hiſtorie anpriſer Landlevnets Lykſalighed og kan ikke læſes uden Fornøielſe, formedelſt de naive Træk og vel malede Karakt'rer, den indeholder. Med denne Hiſtorie følger et Udtog af tre Breve fra Hr. Oheim til hans Ven H. i M., hvori denne fornuftige Landmand, der tilforn havde været en fornemme Statsmand, blant andet ſkriver S. 113: „ Tilforn havde man gierne beſkyldt mig for offentlig Utro„ ſkab, derſom man kunde overbeviiſt mig om, at jeg hav„ de lagt hundrede Rigsdaler op om Aaret. Nu kan jeg „ kiøre mit Læs Korn og Høe ind for alles Øine. Naar jeg „ ſidder i min Lehneſtoel øverſt ved Bordet iblant mine Huus„ folk, ſaa er der ingen, ſom ſmidder Anſlag imod mig for „ denne Værdigheds Skyld, og bag ved mig giør ingen pu„ dret Lagvai Grimaſer til ſine Kammerader over mig, naar „ jeg putter en god Bid i Munden. Saa længe Veiret for„ andrer ſig, kan jeg ikke vel have Aarſag at klage over „ Eensformighed; thi der ere faa Skyer og Vinde, ſom jeg „ ikke har nødig. De intereſſere mig alle og hver i ſær, „ og den Krig og Fred, ſom de verelvtis føre, giver mig „ lige ſaa riig Materie til Betragtninger, ſom fordum de „ mægtigſte Huſes Intereſſe. De giøre mig ogſaa virkelig „ større Skade eller Nytte, end de andre ſtore Herrer, der „ synes mig at ſtaae, ſom en ringere Klaſſe af Guder under „ hine. Mine Børns Opdragelſe kan i ingen Henſeende „ komme mig dyr at ſtaae; thi jeg veed ikke, hvad jeg her „ ſkulde have at ſkiule for dem. De maa ſee al Ting. Vidt „ og bredt her omkring er, Gud ſkee Lov, ingen Bog og „ ingen Skielm, ſom jeg kunde have Aarſag at frygte for. „ Min Pige kan ſkyde i Veiret, uden at have havt Inkli„ nationer, og uden at vide, hvor hendes Koeur og Couleur „ ſidder, kan hun blive ſtikket til Huusmoder. Min Dreng „ kan lære at omgaaes med Heſte og Redſkaber, og naar han

„ er

„ er tyve Aar gammel, vil han ventelig kunne bruge sine „ Hænder bedre end hans Fader ꝛc.“ **Maaltidet.** En Fortælling. Et rørende Maaltid i Timons Huus, hvor en vis Arist, der af en Ven var forleedt til at fatte Mistanke med sin uskyldige Kone, havde derfor forladt hende i usle Omstændigheder, og var falden til stærk Melancholie, igien uventet samles med hende ved en veltænkende Mands Megling, som af en Hendelse var kommen i den forladte og bedrøvede Kones Huus, og efterat have erfaret hendes Tilstand og Uskyldighed, fandt Menneske-Vennens Glæde ved at tage hende og hendes Børn med sig til Maaltidet, hvor en duelig Maler allerbest kunde udtrykt den rørende Scene, som var en Følge af dette Ægtepars uformodentlige og glædelige Samling, den Forundring, Nysgierrighed og Forbauselse, som vare Hovedtrækkene i enhver Tilstædeværendes Ansigt. **Om Vigtigheden af Veirdiskurser.** Atter et Stykke, som ikke stemmer overeens med Samlingens Diemerke. **Man maa ogsaa holde en tvungen Eed.** Af den Fortælling, som til Beviis herpaa anføres, seer man, at Adelheide, forført ved urigtige Grundsætninger, gjorde det til sin egen og sin Mands Ulykke og til den nedrige Weikarts Befrielse fra velfortient Straf. Men om en under Dods Trusel afstrungen Eed, hvorved et kierligt Ægtepar for evig adskilles og udsættes for vedvarende Hiertesorg, og hvoraf ingen anden Fordeel flyder, end denne, at en Spitsbube skaanes og ligesom berettiges til, at begaae flere Skarnstykker, om saadan en Eed bør holdes, derom beholder man vel Ret til at tvivle. I det mindste giver Fortællingen ingen Overbeviisning i denne Sag. **Det forsøgte Hyrde-Levnet.** En Fortælling. Wendfurt og Sophia, et retskaffent Par, fandt ligesaa vel store Ulæiligheder i Hyrdestanden som i Staden, saa store, at de, som med velberaadt Hue havde forladt Stad og Gods for at blive Gesners lykkelige Mennesker, med ligesaa vel beraadt Hue vendte tilbage igien. **Af min Fætters Jens Jernstrups Kierlighedes-Archiv.** Denne Fætter havde handlet viseligen, om han havde skiult den gode Jens Jernstrups Skam. Man finder i dette Archiv intet andet end klierligt Slidder Sladder. **De nye Amazoner.** „ Visse Fruentimmer have foresat sig at udøve en despotisk Magt saavel over den nærværende som over den

tilkommende Mandfolkeverden, og for at opnaae denne Hensigt bruge de ikke aabenbare Fiendtligheder, men en meget fiin Politiks Konſtgreb. Til at udføre Projectet om en Universaldespotisme behøve de allene Snildhed og Liſt, men ogſaa Mændenes Styrke, Ubluehed, Driſtighed og Uforfærdhed. Heraf den saavidt drevne Blottelſe hos nogle Fruentimmer, da de fremviſe de Skiønheder, der med Rette burde blive ſkiulte; heraf ogſaa, at nogle ikke længer rødme; at andre ſee de unge Herrer og Mænd ſaa driſtig under Øinene; at andre paa Komoedien lee ſaa høit og driſtig, ſom den ublueſte og meeſt uforſkammede Mandsperſon, over Tvetydigheder, ved vis Forebringelſe man tilforn, naar man end ſmilede, dog pleiede at ſkiule Anſigtet bag Viften. Heraf ogſaa, at mange ere ſaa færdige i at bande, en Fuldkommenhed, ſom tilforn var Krigsmænd forbeholdet; og atter andre vaage til ſildigſt ud paa Midnatten for at vænnes til den ſarlige Aftenluft." Man ſeer af dette anførte, at Stykket er en vittig Satire. **Noget over Kiædſommelighed og Tidsfordriv.** Atter en tør philoſophiſk Afhandling, ſom burde været borte af Samlingen, endſkiønt den indeholder meget Got og Nyttigt. **Fortælling om en Mand, ſom havde for megen Lykke.** En fremmed, ſom befinder ſig i et Drikkeſelſkab, fortæller ſine Hendelſer. Hans Herkomſt og Lykkesomſtændigheder vare neden under det Middelmaadige, men han giftes i ſit 24 Aar med en Borgemeſterdatter, hvis rige Fætter efterlader hende en Arvepart paa 80000 Rdlr.; nu faaer han Misundere og falſke Venner i Mængde, han bedrages og geraader i Proceſſer; hans Lyſt til at blive fornem og at forøge ſin Rigdom ſkaffede ham tuſende Uroeligheder paa Halſen; kort: hans alt for ſtore Lykke forſtyrrede hans Lykſalighed, fordi han ikke vidſte at ſkikke ſig i den. En philoſophiſk Ven redder ham og hans Kone ud af deres Uroligheder ved gode Raad, ſom de fulgte, efterat mere end den halve Deel af deres Rigdom var bortſmeltet. Her er nogle af den Fremmedes: „De er, ſagde min Ven, endnu riig nok til at føre et ordentligt og fornøiet Liv. De behøver langt fra ikke ſaa meget dertil, ſom de har. Det, De miſter, er ikkun det overflødige, ſom forfører til Misbrug og Udſvævelſer, og forſtyrrer vor Rolighed. Tak Forſynet, ſom har forſkaanet Dem for Leiligheden dertil. Det

har

har betient ſig af ſlette Menneſker og af Deres egen Svaghed til at ſkille Deres Lykke ved den Overflødighed, ſom ikke tiente Dem til noget, og var Dem ikkun til Byrde. Det kommer nu allene an paa Dem, at blive ſaa lykkelig, ſom Menneſker kunne være. Den forrige Dynge var for ſtor for Dem, og for vanſkelig at haandtere. Dennærværende ſynes at være ſaa temmelig tilpas for deres Kræfter, naar den ikkun tilbørlig behandles. Derſom De tillader det, ſaa vil jeg legge Haand med dem paa dette Arbeide. Han giorde ſaa; og i ringere end en Maaned var alting i Orden. Han bilagde Proceſſen angaaende Godſet ved et Forliig. Sælgeren gav en betydelig Deel af Kiøbeſummen efter; Reſten, ſagde han, ville vi ſøge at vinde igien ved Forbedringer. Vi afſkaffede alt Overflødigt efter hans Raad. Han lærte os ret at ſmage Glæden af et huusligt Liv, hvilken vi i Overflødighedens og Blødagtighedens Skiød vare blevne ganſke ubekiendte med. Vore Børns Opdragelſe, ſaavelſom Beſtyrelſen af vort Huusvæſen, blev en behagelig Tidsfordriv for os efter hans Anviisning — — Jeg føler altid ved at betragte denne min afdøde Vens Billede ny Lyſt til at følge hans Lærdomme, hvilke jeg har at takke for min hele Lykſalighed. De er min beſtandige Rettesnor. Efter den lader jeg min Attraae meer gaae ud paa at bruge min Formue vel, end at forøge den. Den er ſtor nok for mine to Børn, derſom de ville blive fornuftige og dydige, og meget for ſtor, derſom de ikke ville blive det. Kort: jeg er ſaa lykkelig, ſom jeg kan være, og overbeviſes daglig meer om, at vor Lykſalighed meer boer i end uden om os, og at indſkrænkede Lykkes-Omſtændigheder og Ønſker kunne snareſt bringe os til det Maal, vi alle ſtræbe efter, men ikke komme til, fordi vi tage et bagvendt Sigte ꝛc." **Noget over Ønſkerne.** En tør moralſk Afhandling, ved hvis Slutning Forfatteren ſkriver: „Mig ſynes jeg føler Læſerens Ønſker efter Enden paa diſſe Tanker over Ønſkerne," og han tager ikke meget feil heri; hans Følelſe er ikke uden Grund. **Skole for Daarer.** Reſultatet af denne Fiction er dette: Man kan ikke bedre faae en Daare til at føle, hvor uudſtaaelig han er for andre, end naar man ſætter ham ſammen med Charakterer af hans eget Præg; det er den beſte Skole for ham. **Hvo er lykkelig?** Lord W., kied af Livet, hører nævne den altid

tid fornøyede Bonde Williams, og faaer Lyst til at tale med ham. Efter Samtalen udbryder han i disse Ord: „lykkelig er den, som nyder og ikke grubler, som ikke træder noget Blomst paa Livets Vei under Fødder, men plukker alle dem, han kan række til! jeg vilde kiøbe Glæde paa Verdens Marked, og forsmaaede at tage den af Guds Haand. Natur! jeg vender tilbage til dig: og forlader dig aldrig igien.“ Slørets Oprindelse. Penelope rødmede ved det Spørgsmaal, om hun heller vilde drage med sin Mand Ulysses til Ithaka end med sin Fader Ikarius til Sparta. Hun kastede istedet for Svar et Slør over sig, og gav ved sin Undseelse tilkiende, at hun helst ønskede at følge sin Mand. Nu omstunder er Slør gaaet af Mode, eftersom de Smukke sielden rødme, og i Nødsfald kan bruge deres Vifte. — Hvad Oversættelserne af alle disse Stykker angaaer, da omendskiønt vi ikke kan kalde den feilfrie, kan vi dog under Medhold af Sandhed og alle Billiges Dom paastaae, at den ikke, som Recensenten i de litterariske Progresser vil bilde Folk ind, er skiødesløs og elendig, men tvertimod flydende og udtrykkende. Det lidet, vi hist og her i denne Recension have anført, tænke vi, kan bevise denne vor Dom. Ja gid vi altid maatte faae saa gode og aldrig slettere Oversættelser end disse! — Vi maae i denne Anledning yttre vor billige Forundring over den Lyst, de Fyenske Journalister ved adskillige Leiligheder yttre til at have Sag med os, da de dog hidtil intet have vundet derved. Kiære! hvoraf saa tykke? Er det maaskee af de i Progresserne hist og her forekommende langstrakkende Recensioner? Hvad Kunst er det vel at være vidtløftig i et Blad, hvor ingen Plan haves for Øine, eller i det mindste ingen følges, hvor man ikke binder sig til at give Underretning om alle i Dannemark udkommende Skrifter, men tager det første Skrift det beste, og kan skrive saa kort eller langt derover, som man selv lyster? Eller er det af de adskillige intetsigende Anmeldelser f. Ex. den over Daaren af Stand og den over det nyeste Magazin af Fortællinger ꝛc.? — Eller af den nu og da fremstikkende latterlige Vittighed f. Ex. i Recensionen over Dansk Muse-Almanak, som den kiedne Almanakforfatter ikke engang har agtet værdig at besvare, maaskee fordi han bedre kunde taale at blive spyttet paa i Fyen end at blive børstet til Fornødenhed i Kiøbenhavn? — Eller maaskee af de afstumpede Anmeldelser for

Ex.

Ex. de over Hennings philoſophiſche Verſuche, hvoraf man i Progreſſerne fandt en Indledning, men 15 Numere igiennem endnu ingen Fortſættelſe, altſaa et Hoved uden Hale? — Eller maaſkee af den liden Ordholdighed, ſom de allerede udkomne Numere give Prøver paa; thi hvor er Fortſettelſen af det belovede Catalog over alle ſiden 1772 i Dannemark udgivne Skrifter? Vi unde gierne Hr. Iverſens lærde Tidende al mueelig Fuldkommenhed, og maaſkee diſſe her fremſatte Spørgsmaal kan bidrage noget til at giøre hans Arbeidere mere opmerkſomme paa dem ſelv end paa andre, da de til dette ſidſte ſynes ſaa lidet berettigede. Det er ingen Kunſt at laſte, dette ville vi herved lære vore lærde og ulærde Modſtandere, og henſkyde os i øvrigt under Poetens Ord:

Accuſent nos mille licet, mens conſcia recti
Stat tamen, & nunqvam judicis ora timet.

ω.

Om den ſaa kaldede adelige Reception i Holſteen og hvad dertil hører. December Maaned 1774. Af det Tydſke oversat. Kiøbenhavn, 1778. Trykt paa Gyldendals Forlag. Stor 136 Sider i 8vo. Koſter 24 ß. paa Tryk- og 2 Mk. paa Skrivpapiir.

En ſaa gammel Strid, hvis Anledning aldrig burde været til, kunde vel nu forbigaaes af os med Taushed, dersom vor Plan ikke bød os at medtage alt, baade nyt og gammelt, ſom er udkommet ſiden 1777 her til Lands. — Med ovenmeldte Strid havde det den Beſkaffenhed: Omtrent for 10 Aar ſiden blev af nogle gamle ſlesvigholſteenſke Indvaanere af Adel dette Spørsmaal fremſat: Om for nærværende Tid i Almindelighed alle adelige Perſoner i Landet, og i Beſynderlighed fire viſſe kunde optages iblant deres adelige Korps eller ikke? hvilket gav Anledning til tvende ſmaa anonymiſke Skrifter, imod hvilke ſtrax derpaa tvende andre udkom, ſom alle her findes trykte ſammen for at give det upartiſke Publikum Leilighed til Sagens grundige Bedømmelſe. Den gamle Adel, ſom dog unegtelig hørte til den adlydende Deel i Staten ligeſaavel ſom den nye Adel, Borger- og Bondeſtanden, tiltog ſig den Myndighed at øve et Medherredom, ſom den øverſte Landsherre aldrig havde tilſtaaet dem, over de andre adelige Godseiere, at paalegge dem Kontribution uden deres Vidende og Samtykke, at beſvære deres Landgod-

godſer med Paalæg efter Plougtal, at afholde og udelukke dem fra deres adelige Conventer, og at optage denne eller hiin adelige Godseier under deres ſaa kaldede Korps, hvorved de ligeſom Naturaliſerede eller gav ham Indfødsret med andres vilkaarlige Udelukkelſe. Hvorvidt nu den gamle Adel hertil havde Adkomſt og Rettighed eller ikke, viſer denne liden Samling, ſom indeholder følgende ſmaa Skrifter: 1) **En langtfra boende Adelsmands Gienſvars-Skrivelſe til ſin Ven i Holſteen, Receptionen angaaende.** I trende Breve ſøger denne Adelsmand at viſe ſin Ven, at det holſteenſke Ridderſkab burde af alle Kræfter ſkye Reception, da hverken den Nødvendighed at beholde Receptionen, ei heller den Fare, at deres Korps ſkulde høre op eller Kloſterne blive tomme, ei heller Frygt for, at Nobleſſens Ret til at giøre Paalæg ikke ſkulde blive obligatoriſk, kunde eller burde drive dem dertil. Allevegne raades de Herrer Holſtenere at være ferme til at paaſtaae deres adelige Rettigheder, og ikke blande ſig i eet med Fremmede. Men herimod udkom 2. **En nærboende Mands upartiſke Underſøgelſe af den langtfraboende Adelsmands Gienſvarſkrivelſe til ſin Ven i Holſteen, Receptionen angaaende. Martii Maaned 1774.** Her tages den langtfraboende Adelsmænd ved Haanden og føres til Kilden af de gamle ſlesvigholſteenſke Privilegier for at ſee, at det fra Begyndelſen af det 15de Aarhundrede aldrig var indfaldet noget fornuftigt Menneſke at giøre Forſkiel imellem Adelsmand og Adelsmand, Ridder og Ridder, Godseier og Godseier, end ſige at falde paa den latterlige Chimære om reciperte og ikke reciperte. Skridt for Skridt følges den indbildſke Adelsmand ikke med Snak men med Grunde, og S. 47 opfordres den gamle Adel til at fremviſe deres formeente og ofte paaberaabte Privilegium med diſſe Ord: „Aldrig ſkal man kunne fremviſe „ et eneſte lovforbindende Præjudikatum, der ſkulde føre „ en Art af Lovgyldighed med ſig, ſom allerede tvang de „ nye Godseiere til ſom en Skyldighed ivdagtigen at betale „ de Paalæg, ſom de Ældre paalagde dem, uadſpurgte, „ uhørte, og uden at de dermed havde havt noget at beſtille. „ Forholdt dette ſig ſaaledes, maatte det uden Tvivl findes „ liggende ved de øvrige Documenter i Privilegiekiſten, og „ følgelig vilde det for længe ſiden have været bleven brugt.“

Lands-

Landsherren allene har Magt til at byde og giøre Paalæg, men denne Ret tilkommer ikke Ligemand i Henseende til Ligemand. Enhver adelig Godseier tilkomme alle paa Godserne heftende Rettigheder. Ingen Rekke af visse gamle Navne kan binde Kongens Arm saaledes, at han ei skulde kunne giøre en fuldkommen Lighed imellem Indvaanere af lige Stand ꝛc. 3. Reflektion over det i Fastemarket 1774 afgiørende Spørsmaal: Om en i den slesvigholsteenske Noblesses Korps foretagende Reception af adskillige Familier kan være nødvendig, eller ogsaa kun nyttig? En ganske adelig Reflektion, hvori ivres mod nye Receptioner især for Klosternes Skyld, som uden Tab for Noblessens Posteritæt ikke kan taale nye Indskrivninger, og desuden med deres Fortrin og Revenüer allene tilhøre det gammel-adelige Korps som en særegen Herlighed. Her raabes ogsaa S. 59 paa et Privilegium, men det bevises ikke. Kun ligefrem siges: „Den slesvigholsteenske Noblesses Prærogativ i deres Korps at recipere andre sig her i Landet „ etablerende Familier, er et over alting dyrebart fortrinligt Prærogativ, eller det fortreffeligste Privilegium, som „ de ældgamle Indvaanere i disse Lande, ved deres Landsherres allerhøieste Naade, have kunnet rose sig af indtil „ denne Dag.“ Hvor grundet eller ugrundet denne Roes er, kan sees af det derpaa 4 udkomne Skrift under Titel af: Upartisk Prøvelse af den saa kaldede Reflektion over det i Fastemarkedet 1774 afgiørende Spørsmaal: Om en ⁘ ⁘ ⁘ kun nyttig? hvor det iblant andet heder S. 91. „ Intet er mindre grundet, end at det Privilegium, hvor„ af de saa flittig betiene sig, nemlig at recipere andre sine „ Lige, skulde allerede være ældgammelt, og have været i „ Brug hos de allerældste. Intet er mere ugrundet end dette. De vil altsaa blive mig og det hele Publikum bestandig og evig Beviset skyldig, at et saadant ældgammelt „ Privilegium nogensteds er at treffe. Man spender Buen „ for høit og betænker ikke, at man kun allene connivendo „ mangen Gang har udøvet noget, hvortil man ellers ikke „ havde den mindste Rettighed. Den forrige Kongelige „ Danske Groskanzler Ulr. Ad. von Holstein, Grøve til „ Holsteinborg, giver os herpaa et særdeles stort Exempel, „ hvilken agtede sig for reciperet af sig selv formedelst sine be-

„ ty-

„ tydelige Godser og store Fortieneſter. Han fandt allige„ vel ganſke uventet Modſtand hos den holſteenſke Adel, „ men Følgen blev et meget alvorligt Reſcript af 13 April „ 1733, ſom ſluttedes med diſſe merkelige Udtryk: Herefter „ i ſlige Fald at gaae forſigtig til Verks, at det allerhøieſte „ Landsherſkab ikke ſkulde gives retmesſige Aarſager til igien „ at vindicere ſamme beſynderlige Prærogativ, ſom hidtil „ alleneſte ved Connivents er bleven forundt Receptis, „ men ellers ufridig og allene ſom et Regale dependerer „ af det høieſte og høie Landherſkabs Høihed og Overbefa„ ling, og ingenlunde af Corporis nobilium Gotbefindende.“ Forfatteren af dette grundige Skrift følger ingen vis Orden, fordi den, han ſkrev imod, ingen har fulgt, men taler ſnart om Receptionen, ſnart om Paalæg og ſnart igien om Kloſterne, men allevegne viſer han ſig Sagen og ſin Antagoniſt fuldkommen og mere end voxen, og afærdiger tilſidſt i Anmerkninger en tilſøiet vittig Promemoria ſkreven til en Dame over nærværende Materie, men i Særdeleshed over de til ubehøvende Reception proponerede Candidater. Er Promemorien vittig, da ere Noterne det ikke mindre, og enhver, der beſidder ſunde Øine, indſeer let, til hvis Side Seieren helder. — I Almindelighed kan vel ingen Fornuftig andet end høiligen forundre ſig over den ſtolte og taabelige Foragt, med hvilken mangen Adelsmand ſeer ned til ſine Medmenneſker, og bifalde en Mand, der til et Merke paa ſin Tænkemaade fører dette Sprog:

„ Les motels ſont egaux; ce n'eſt point la naiſſance,
C'eſt la ſeule vertu, qvi fait la difference.

Da Adam gravede og Eva ſpandt,
Hvem var vel da en Adelsmand?“

Af diſſe Nye Efterretninger om lærde Sager udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 49.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Fredagen den 7de Decbr. 1781.

D. Henrich Müllers, fordum Superintendent i Roſtok og S. S. Theologiæ Profeſſor ved ſamme Univerſitet, Evangeliſke Hierte-Speyl, ſom indeholder en Forklaring over alle Søndagenes og Feſternes Evangelier, og ni af den Sal. Mands Prædikener over Paſſionen eller Chriſti Lidelſe, paa ny oplagt, giennemſeet og rettet. Med Hans Kongel. Majeſtæts allernaadigſte Privilegio for Sal. A. H. Godiches Arvinger. Kiøbenhavn, 1781. Trykt paa Godiches Arvingers Forlag. 1212 S. i 4to. Findes nu til Kiøbs i det Berlingſke Contoir for 7 Mk.

Poſtil-Skriverie er i vore høit oplyſte eller i det mindſte indbildſke Tider et saa foragteligt og ringe Arbeide, at man endog væmmes ved Navnet, og bruger det ſom et Billede paa noget, der duer intet eller er ganſke unyttigt og al Opmerkſomhed uværdigt; og dog har mangen Poſtilſkriver nyttet ei allene ſine Medlevende, men og Efterſlægten, ſaaet en gavnlig Sæd for Fremtiden, ja arbeidet med Frugt for Evigheden ſelv. Blant ſlige Arbeidere tør vi uden al Betænkning regne den gode Henrich Müller, hvis Poſtil nu i det Danſke Sprog har oplevet det attende Oplag, og vil herefter ikke læſes med mindre, men, ſom vi i Henſeende til de giorte Forbedringer haabe, endog med større Opbyggelſe end tilforn. Den, der har ſkrevet Fortalen til nærværende Udgave, yttrer nogle Tanker, ſom vi ikke kan andet end bifalde. Han an-

ſeer Skriftets ſieldne Lykke, at blive ſaa ofte oplagt, for et af de mindſt tvetydige Beviis paa, at det fortiener den varige Yndeſt, Publikum har ſkienket det; thi et paa Fordomme og menneſkelig Myndighed grundet Bifald forſvinder, naar Taagen, der forvildede Forſtanden, adſpredes; et Bifald derimod, der overlever den Tidsalder, i hvilken det erhvervedes, maa grunde ſig paa virkelige og ſande Fuldkommenheder, ſom til alle Tider, hvor forſkiellig endog Smagen er, behage. Af denne Aarſag troer han, at enhver, endog den mindſte Forandring i ſaadant et Skrift, maa foretages med ſtørſte Varſomhed, og at det egentlig ikkun er en Udgivers Pligt at rette de Feil, der ſtride imod Sprogets Natur, at forandre tvetydige, mørke og uforſtaaelige Steder, og endeligen at udelukke fremmede Ord, ſom af de fleſte ikke forſtaaes og opbygge ingen. Flere og ſtørre Friheder bør han ikke tage ſig, naar Skriftet ikke ganſke ſkal omarbeides, men leveres ſaaledes, ſom det i Henſeende til ſit gamle jevne og eenfoldige Foredrag af det Almindelige efterſpørges og læſes! Vi vilde meget have fortænkt Forbedreren, derſom han ikke havde handlet juſt efter denne Plan, men giort den gamle Müller ukiendelig. Des mere roesværdigt finde vi det, at han ikkun der vovede Forandringer, hvor enten de forhen anførte Aarſager tvang ham dertil, eller hvor Overſættelſen var urigtig, utydelig, unøiagtig og ubeſtemt, og af denne Beſkaffenhed befandt han iſær de ni Prækener over Chriſti Lidelſe, ſom ſynes overſatte af en anden end Poſtillen ſelv, hvorfor ogſaa Forandringerne her ere voxte til en anſeelig Mængde. Skiønſomme Læſere vil berømme og finde ſig vel tiente med den Flid, der er anvendt paa denne Udgave, hvilken ved Sammenligning med forrige Oplag let falder i Øinene, og derſom der paa Titelen i Steden for rettet, havde ſtaaet: meget forbedret, havde der dog ikke ſtaaet andet end beviislig Sandhed. Om et ſaa gammelt og almindelig bekiendt Skrift kan vi ikke have mere at ſige. Kun dette anſee vi for Pligt af en heel igiennem renſet Bog, at anføre et Par Prøver paa de giorte Forandringer, og til den Ende at afſkrive et Sted af Prækenerne over Evangelierne og et af dem over Paſſionen, ligeſom de først falde op for os:

For-

Forrige Udgave S. 1069.

„En Fader kan høiligen elske sit Barn, han kan være saa øm over det, at han ikke **nænder** at røre det med en Finger til det Onde; men naar Barnet ved et ulykkeligt Fald eller Slag har skændet og **skævet** sin Fod, da maa han have en haard Haand og Cuur dertil, at Foden igien kan sættes i Leed. Saaledes maa ogsaa GUd handle med sine Børn; han har et faderligt Hierte og et naadigt Øie til dem, han har tegnet dem i sine Hænder, og forbarmer sig over dem, som en Fader over sine Børn, Ps. 103. V. 13. Men naar GUd fornemmer, at de skeite og skæve af den rette Vei, og falde i grove Synder og Laster, see, saa maa han have Haand i Hanke med dem, legge dem et Bidsel paa, som David siger, og tilføre dem Korsets Byrde, at de kan holdes tilbage fra de onde Afveie, og vende om igien til deres Faders Huus, Luc. 15. O en elskelig Byrde, naar JEsus selv bærer den tungeste Ende deraf! O en behagelig Drik, som begyndes af Galde og Bitterhed, men endes med Honning og Liflighed! Korsets Byrde maa vel kaldes HErrens Kalk, Saligheds Kalk, Ps. 13. V. 116. ꝛc."

Nye Udgave S. 1069.

„En Fader kan høiligen elske sit Barn, han kan være saa øm over det, at han ikke kan røre det med en Finger til det Onde; men naar Barnet ved et ulykkeligt Fald eller Slag har skændet og forvreet sin Fod, da maa han have en haard Haand og Cuur dertil, at Foden igien kan sættes i Leed. Saaledes maa ogsaa GUd handle med sine Børn; han har et faderligt Hierte og et naadigt Øie til dem, han har tegnet dem i sine Hænder, og forbarmer sig over dem, som en Fader over sine Børn, Ps. 103. V. 13. Men naar GUd fornemmer, at de forlade den rette Vei, og falde i grove Synder og Laster, see, saa maa han kalde dem tilbage; legge dem et Bidsel paa, som David siger, og tilføre dem Korsets Byrde, at de kan holdes tilbage fra de onde Afveie, og vende om igien til deres Faders Huus, Luc. 15. O en elskelig Byrde, naar JEsus selv bærer det tungeste deraf! O en behagelig Drik, som begyndes af Galde og Bitterhed, men endes med Honning og Sødhed! Korsets Byrde maa vel kaldes HErrens Kalk, Saligheds Kalk, Ps. 116. V. 13. ꝛc."

S. 1105.

„Engelen af Himmelen ſtyrkede hannem. Om han har troſtet hannem med Ord eller med Lader (Gebærder) det kan man egentlig ikke ſige; dog alligevel, efterdi endeel den ſtore Smerte ikke taaler megen Tiltale, endeel det ogſaa var brugeligt hos Oſterlænderne, at de mere troſtede med Fagter end med Ord, ſom er at ſee i Jobs Venner, Job. 2. V. 11. 12. 13. Saa er det troeligt, at Guds Engel haver ſkikket ſig lige efter Guds Søn udi ſine Fagter. Naar Frelſeren faldt paa Knæ, da har Engelen faldet paa Knæ; Naar Frelſeren græd, da har Engelen aftørret hans Taarer. Saadan Medynk har ſtyrket HErren, og giort hannem et Mod til en nye Lidelſe. Kiereſte Hierte, Bønnen er vor Himmelſtige, paa hvilken Englene ſtige op og ned. Vore Suk ſtige op ſom Engle og Bud, og frembære vor Nød for GUd; men Guds Troſt ſtiger ned ſom en Engel, og vederqvæger os. Og hvad ere de troſtelige Bevægelſer, troſtelige Tanker og Troſteſprog af Guds Ord andet, end Guds Engle, ſom komme i Bønnen og vederqvæge dig? Hvor tit rammer det, at du ſidder i Ørken, og hører in-

S. 1105.

„Engelen af Himmelen ſtyrkede hannem. Om han har troſtet hannem med Ord eller med Lader (Gebærder) det kan man egentlig ikke ſige; dog alligevel, da deels den ſtore Smerte ikke taaler megen Tiltale, deels det ogſaa var brugeligt hos Oſterlænderne, at de mere troſtede med Fagter end med Ord, ſom er at ſee i Jobs Venner, Job. 2. V. 11. 12. 13. er det troeligt, at Guds Engel haver ſtyrket Frelſeren paa ſamme Maade. Dog da Skriften ikke har udladt ſig tydeligere om denne Sag, er det utidigt og unyttigt at ville forklare den egentlige Maade, hvorpaa Frelſeren blev ſtyrket. Os bør det altſaa være nok heraf at lære Frelſerens bittre Lidelſer for vor Salighed og Bønnens Vigtighed. Kiereſte Hierte, Bønnen er vor Himmelſtige, paa hvilken Englene ſtige op og ned. Vore Suk ſtige op ſom Engle og Bud, og frembære vor Nød for GUd; men Guds Troſt ſtiger ned ſom en Engel og vederqvæger os. Og hvad ere de troſtelige Bevægelſer, troſtelige Tanker og Troſteſprog af Guds Ord andet, end Guds Engle, ſom komme i Bønnen og vederqvæge dig? Hvor tit hænder det ſig, at du ſidder i Ørken,

og

ingen, som giver dig et trøsteligt Ord? Men førend du tænker det, da kommer uformodentlig et fromt Hierte, og taler et kraftigt Ord til Sielen. Der sender GUD dig en Engel til.

Der nu Frelseren havde annammet denne Styrke, begyndte han den haardeste og beeskeste Kamp med Døden. Og det skeede, at han stridede med Døden, siger Texten: Ikke saa meget med den timelige, som med den evige Død. Her satte Synden, som er Dødens Braad, an paa HErren. Her rendte Dievelen, som havde Dødens Magt, ret an paa hannem. Her udkastede Helvede hendes Ildstraaler hannem ret ind i Hiertet. Han kæmpedes med Døden. Som er en Maade at tale med, tagen af tvende Kæmper, som satte hinanden i Armene og brydes; der sætter enhver sin høieste Formue til. Her satte hinanden i Armene Døden og Livet, GUD og den ganske Helvedes Magt, og Kæmpede med hinanden. Du kan let tænke, hvorledes JEsu Kiere Legeme i denne Kamp maa være bleven knuset. Frelseren havde taget denne Synd paa sig; men paa Synden fulgte dens Sold, Døden. Han havde byrdet alle

og hører ingen, som giver dig et trøsteligt Ord, men førend du tænker det, da kommer uformodentligt et fromt Hierte, og taler et kraftigt Ord til Sielen. Der sender GUD dig en Engel.

Der nu Frelseren saaledes var styrket, begyndte han den haardeste Kamp med Døden. Og det skeede, at han streed med Døden, siger Texten: Ikke saa meget med den timelige, som med den evige Død. Her satte Synden, som er Dødens Braad, an paa HErren. Her rendte Dievelen, som havde Dødens Magt, an paa hannem. Her udkastede Helvede dens Ildstraaler mod hannem. Han kæmpede med Døden. Som er en Maade at tale paa, tagen af tvende Kæmper, som satte hinanden i Armene, brydes og anspende alle deres Kræfter. Her kæmpes med hinanden Døden og Livet, GUD og den ganske Helvedes Magt. Du kan let forestille dig JEsu Lidelser under denne Kamp. Frelseren havde taget dine Synder paa sig, men paa Synden fulgte dens Sold, Døden. Han havde paataget sig alle Menneskers Synder, derfor satte ogsaa alle Menneskers Døds-Smerte ind paa hannem. Han havde ogsaa paataget sig de Fordømtes Synder, derfor gri-

alle Menneskers Synder paa sig, derfor satte ogsaa alle Menneskers Dods-Smerte ind paa hannem. Han havde ogsaa bebyrdet sig med de Fordømtes Synder, derfor griber al Qval, Pine og al Marter hannem an, som de Fordømte have i Helvede. Mit Hierte, en Dødskamp staaer dig endnu for. Naar Enden vil endelig komme, da kommer den sidste Fiende med, og byder dig en Kamp til. Den som lader JEsu Pine være tabt paa sig, han skal forskrekkes i denne Kamp, og fortvivle af Forskrekkelse. Men den, som fatter JEsum i Troen, paa hannem skal Døden ikke bevise sin Magt; thi han er bleven kraftesløs i denne Kamp; Braadden, Synden, er hannem betagen. Derfor kan en troende Christen bespotte hannem og sige: Vel an Død! hvad vil du? kan du ogsaa bide? har du ogsaa en Braad? Min HErre JEsus har giort dig saa tam, saa kraftesløs, at du ikke formaaer mere. Død! hvor er din Braad? Helvede! hvor er din Seier? Men Gud skee Tak, som gav os Seier formedelst vor HErre JEsum Christum, 1 Cor. 15. V. 55."

griber al Qval, Pine og al Marter hannem an, som de Fordømte have i Helvede. Mit Hierte, en Dødskamp staaer dig endnu for. Naar Enden kommer, da kommer den sidste Fiende med, og udbyder dig til Kamp. Den som lader JEsu Pine være tabt paa sig, han skal forskrekkes i denne Kamp, og fortvivle af Forskrekkelse. Men den, som fatter JEsum i Troen, paa hannem skal Døden ikke vise sin Magt; thi den er bleven kraftesløs i denne Kamp; Braaden, Synden, er hannem betagen. Derfor kan en troende Christen foragte den, og sige: Vel an Død! hvad vil du? kan du ogsaa skade? har du ogsaa en Braad? Min HErre JEsus har giort dig saa svag, saa kraftesløs, at du ikke formaaer noget. Død! hvor er din Braad? Helvede! hvor er din Seier? Gud skee Tak, som gav os Seier formedelst vor HErre JEsum Christum, 1 Cor. 15. V. 55."

Af disse Prøver, der ikke ere udsøgte, kan man dømme om de Forandringers og Forbedringers Beskaffenhed, som ud-

mer-

merke denne Udgave, og enhver vil vel med os tilſtaae, at Verket har vundet meget. Wr.

Fuldſtændig Kirkehiſtorie fra Pompeji til Hadriani Tider, med trende Afhandlinger om Jøderne, Hedningene og Gnoſtikerne, og oplyſende Anmerkninger af Riegelſen. Første Deel. Kiøbenhavn, trykt hos Hofbogtrykker Nicolaus Møller 1781. Stor 504 Sider i ſtor 8vo. Koſter 1 Rdlr.

Ikke nyelig have vi med ſaa ſtor Nysgierrighed og Fornøielſe taget noget Skrivt i Hænderne ſom dette, hvori Hr. Forfatteren til ſin Fordeel udmerker ſig, endſkiønt han efter vore Tanker ikke ganſke fyldeſtgiør den vidtløftige Plan, han har foreſat ſig. At ſkrive en Kirkehiſtorie baade for Læge og Lærere er viſt nok et vanſkeligt Foretagende, en Byrde, ſom F. kalder det S. 1, under hvilken han maatte ſegne; ja nogle ville vel tænke, at en fuldſtændig og for begge ſlags Læſere paſſende Kirkehiſtorie er et Værk, Verden endnu ikke er beriget med og vel aldrig bliver; thi her maae beſtandig haves Øie paa tvende meget forſkiellige ſlags Menneſkers Tænkemaade, Smag og Fordeel, for dereſter at indrette et ſaadant Skrift underholdende og nyttigt, hvilket vel er umueligt, da her maa bruges anden Stiil og anden Plan for den Læge end for den Lærde; Meget, ſom her kan intereſſere Præſten, er kiedſommeligt og overflødigt for Borgeren; Hvad her er brugbart for den ene, kan være unyttigt ja maaſkee ſkadeligt for den anden. Man ſeer ogſaa tydeligen, at F. ikke har kundet udføre ſin belovede Plan, men fornemmelig under Udarbeidelſen har havt Øie paa Lærde eller dem, der dyrke Kirkehiſtorien ſom en Videnſkab, og for diſſe er hans Skrivt ret nyttigt, underholdende, og uden Tvivl, om det fuldføres ſom det er begyndt, det beſte i det ſlags Skrivter, vi have, og vel længe forgieves kunde vente noget bedre. Han beſidder virkelig Talent til at ſkrive en Kirkehiſtorie for Lærde og Studerende, udmerker ſig kiendelig for det almindelige ſlags Skribentere i dette Fag, viſer overalt Upartiſkhed og Sandheds Kierlighed, bruger al tilbørlig Tænkefriehed. Han betræder en og anden mørk og ubanet Vei, arbeider ſig lykkelig frem og udbreder Lys. Han ikke læſer og afſkriver,

men prøver, veier, driver, før han vælger og dømmer. Allevegne ſporer man den forſkende og virkſomme Aand, ſom man maatte ønſke alle Skribentere. Man tør kun til Beviis herpaa læſe hans Tanker om de ældſte Kirkefædres Skrifter, om Kiettere og Vildfarende, om Jødernes Skiebne fra Auguſti Tider, Romernes Religion, og iſær om Gnoſtikerne. Kort: de Lærde og iſær blant dem Sandheds Elſkere maae ønſke dette Verk fortſat. Men for det ulærde Publikum ſynes os Verket ikke paſſende nok; thi her maatte Planen i det hele været anderledes, Stilen lettere og mere indlyſende, næſten det halve ſom overflødigt og ubrugbart udeladdes, og det øvrige mere interreſſant for Hiertet og Religionen. At ſaa fuldſtændig en Kirkehiſtorie ſom denne ſkulde være ſaa nyttig for de Læge, ſom Forfatteren i Indledningen ſøger at beviſe, tvivle vi meget; i det mindſte have vi kiendt nogle, der ere henfaldne til Religionsſkrupel, ja til Vantroe og Religionsforagt, da de af Kirkehiſtorien erfarede ſaa mangfoldige Theologers ulige Meninger, lærde Stridigheder, Spidsfindigheder, Religions-Had, Lyſt at forkiettre og forfølge, Overtroe og Dumhed til Hinder for nyttige Videnſkaber og Ulykke for Menneſkeſlægten. Derimod tvivle vi ikke, at jo enhver Begivenhed, ſom F. fortæller, ſtemmer nøie overeens med hiſtoriſk Sandhed, i det mindſte er det giort let for tænkende Læſere at domme om Rigtigheden i det meſte, da Beviſer allevegne anføres. Hvad nærværende Deel indeholder, maae vi korteligen berette, og maaſkee indſtrøe vi ved denne Leilighed et par Anmerkninger. I Indledningen, ſom udgior 46 Sider, foreſtilles Kirkehiſtoriens Indhold, Nytte og Nødvendighed. Den viſer Chriſtendommens rette Vei og giør opmerkſom paa Afveiene, raader til flittig at læſe Bibelen, ſletter Vanſkeligheder og giør Lærdommen fatteligere ved at føre den tilbage til dens Kilde og Oprindelſe grundfæſter en Chriſtens Kundſkab om hans Religion, opflammer ham til ſtørre Ærbødighed for ſamme, og væbner mod Fritænkeres Spotterier ved at foreſtille diſſe ſom gamle, forſlidte og for lang Tid ſiden igiendrevne ꝛc. Saa nyttig er den for den Læge, men for Læreren er den endog nødvendig, og nu viſes de Frugter, Lærere kan høſte af Kirkehiſtorien i Henſeende til Skriftens Fortolkning, dens Sæ-

de-

delære, Maaden at giendrive og behandle Vildfarende og Kiettere paa, Lærebygningen selv eller den dogmatiske Theologie. Dens Indflydelse i Kirkeretten og Talekonsten forbigaaes. Endelig giør F. Rede for de Kilder, han har øst af. — Skriftet selv har to Hovedafdelinger, hvoraf den første har syv Hovedstykker, nemlig 1) om de romerske Keisere og Jødernes Skiebne under dem. 2) Om Tidens Fylde. 3) Om Christi Komme og sammes Følger. 4) Om den christelige Menigheds Begyndelse og Skiebne i Jerusalem og Palæstina. 5) Om Christendommens Skiebne iblant Hedningene, eller Pauli Arbeide baade ved Prædiken og Skrifter fra Anno Christi 43 og Claudii 3 til Aar 72. 6) Om den første christelige Kirkes indvortes Indretning og Lærdom til Aar 72. 7) Om det Nye Testaments Skrifter, deres Forfatteres Alder, Tiden, Stedet og Aarsagen, hvorfor de skrev, deres feilfrie Overlevering til Efterfølgerne og igien til de nærmeste. Noget nærmere, synes os, maatte undersøges, hvad S. 137 og 38 forekommer om Anledningen og Bevæggrunden for Marcus til at skrive hans Evangelium. — Den anden Hovedafdeling handler om den christelige Kirkes indvortes og udvortes Tilstand fra Aar Christi 72 til Adriani Tider, og fra S. 212 gives god Efterretning om og Udtog af Barnabæ, Hermæ, Clementis Romani og Ignatii Skrifter. Kun havde vi ønsket, at Forfatteren i Anledning af Clementis Skrift ikke ganske havde forbigaaet det andet Brev, som tillægges Clemens, med Tavshed; thi omendskiønt Mængden af Lærde holder dette Fragment for ægte, ja nogle endog (f. Ex. Haller i hans Breve over Fritænkeres Indvendinger mod Aabenbaringen:) holde for, at ingen kan tvivle herom, fortiente dog de Grunde, som Dr. Johann August Starck i hans ausführliche Kirchengeschichte des ersten Jahrhunderts II. Theil S. 494 og følg. anfører for at bevise dets Ægthed, at overveies, og om muligt at giendrives. Ligemaade have vi stødt os lidet over Fs. Ord S. 240. „Bestrittende os paa Korthed spare vi det vidtløftigere Bevises Forelse for Ignatii Breves Ægthed til en anden og bequemmere Leilighed;" thi her syntes os at være det rette Sted til sligt et Bevis. Man ønsker dog at vide, om et Skrift er ægte eller ikke, førend man gi-

ver ſig til at læſe Udtoget deraf. S. 254 og følg. handles om Kiertere og Vildfarende. Paa diſſe to Hovedafdelinger følge tre Afhandlinger. 1) Om Jødernes Skiebne fra Auguſti til Hadriani Tider, ſamt deres Lærdom, Secter og Fordærvelſe i Sæder. 2) Om Hedningenes iſær Romernes Religion, Philoſophie og Sæder indtil Aar Chriſti 130. 3) Om Vanſkelighederne i tydeligen og tilforladeligen at forklare Gnoſtikernes Sætninger, tilligemed et Forſøg paa at hæve ſamme. Hvilke Afhandlinger, ſaavelſom det hele, viſe tilſtrækkeligen, at F. ikke er nogen Begynder i hans Videnſkab. Endelig ſluttes denne Deel med Anmærkninger, oplyſende og bevisende et og andet i Hiſtorien ſelv. Blant diſſe ſynes os den ellevte, ſom fremſættes S. 437, ikke ganſke at fortiene Bifald. F. troer ikke, at Apoſtlerne prædikede for Hedninger, der vare uvidende i den jødiſke Sædelære; thi ſlig Prædiken havde været frugteslos. Vi tilſtaae gierne, at Proſelyti Portæ vare meſt bequemme til at modtage den chriſtne Aabenbaring, men vare ikke ogſaa de Hedninger, der boede i ſtore og ſlebne Steder og havde dyrket Forſtand, bequemme til at modtage den chriſtne Sædelære, der er ſaa reen i ſig ſelv, ſaa indlyſende for naturlig Forſtand, ſaa elſkværdig, fordi den er ſaa udmerket ved en almindelig Menneſkekierlighed? og naar den var imodtaget, vare da diſſe Halv-Chriſtne ikke endnu bequemmere end Proſelyti Portæ til modtage den chriſtelige Troes-Lære, ſom ſaa ſimpel blev fremſat af Chriſtus og Apoſtlerne? Man ſeer i øvrigt, at F. ei allene har ſørget for Kroppen, men og for Klæderne, ei allene giennemtænkt Tingene, han vilde ſkrive om, men og anvendt kiendelig Flid paa Stiil og Skrivemaade. Dog kunde man hiſt og her ønſket Sammenhængen mindre afbrudt og mere følelig. Pg.

Vade mecum til Tidsfordriv. — Calamo ludimus. — Kiøbenhavn, 1751. Forlagt ved C. G. Proft, Kongel. Univerſitets Boghandler. Stor 288 Sider i 8vo. Koſter 4 Mk.

Saa lidet vi have at udſætte paa Moerſomhedsſkrifter, naar de ikke ſtride imod Dyd og Sædelighed, men kun have til Diemerke paa en anſtændig Maade at fornøie eller underholde

de Læserne, saa gierne ønskede vi, at enhver, der giver sig af med at være Samler eller Udgiver i dette Fag, selv maatte være sædelig, elske Dyden, og ikke indbilde sig, at det fornuftige Publikum kan finde Smag i smudsige Indfald, liderlige Anecdoter og gemeen Mands Grovheder. Havde den ubenævnte og os ubekiendte Samler af ovenstaaende Vade mecum ikke været af det slags lystige Brødre, der kildres ved ethvert Indfald, enten det støder an mod gode Sæder eller ikke, skulde han have spæret Publikum for adskillige Dihuus-Rariter, som vanzire det øvrige i Samlingen, og vi skulde med Grund kunne anpriise hans Arbeider, naar han havde udeladt de ikke faa Numere, hvori en ureen Indbildningskraft finder sin tilstrækkelige Føde. Det er langt fra os at besudle disse Blade med at afskrive der, der kan bevise denne vor Dom. Vi henvise kun de Læsere, der ikke vil troe os paa vort Ord, til No. 14, 19, 26, 35, 48, 81, 93, 96, 105, 114, 119, 198, 200, 249, som vel ikke alle ere lige grove, men dog alle grove nok til at fortiene Mørke og Væmmelse. Samleren har paa den anden Side af Titelbladet ladet sætte en Fortale, hvormed han vil undskylde sig: „Denne Bog, skriver han, er allene skreven „ for fornuftige Folk, andre kan misbruge dem; men det „ gaaer paa deres Ansvar," hvoraf man lærer to Ting, nemlig først, at Grovheder og Liderligheder ikkun ere for fornuftige Folk? men vi tænke endnu i vor Eenfoldighed, at det just er dette slags Folk, som vil fatte Afskye for Skriftet, og ønske, at Samleren havde handlet fornuftigere. Dernæst sees ogsaa her den allerletteste Maade at slippe fra sit ublue Skriverie; thi hvad Konst behøver vel endog den skamløseste og lumpneste Skribent for at sige: Alt det Onde, der kan flyde af mit Skrift, skal gaae paa mine Læseres Regning? — Men nok om Fortalen og det væmmelige i Samlingen! — Vi maae nu i det øvrige melde til videre Efterretning om Bogen, at ethvert Stykke er sat under No. og en med Indholdet passende Titel f. Ex. No. 1. Enten reen ægte Naivitet, eller fiin Vittighed. No. 2. Kierlighed gior vittig ꝛc., og at Fortællingsmaaden er god og upaaklagelig. Vi afskrive til en Prøve No. 3. Skiemt med dine Lige. „Det er „ got at skiemte, men man maae vide, hvem man skiemter

„ med

„ med. Dette maatte en gammel aftakket Officeer erfare. „ Han var gaaen til Konges Lyſtſlot for at overlevere Kon„ gen, naar han efter Sædvane ſpadſeerte allene i Haugen, „ en Anſøgning om Penſion. Inden Kongen kom, fordrev „ Officeeren Tiden med at ſee ſig om i Menageriet, hvor „ der blant andre Dyr fandtes en gammel udlevet Løve. Af „ Dyrvogteren erfoer han, at der blev kiøbt daglig Kiød „ for en anſeelig Summa til dette Dyrs Underholdning: „ Krigsmanden faldt paa det Indfald, at han til Penſion „ kunde være vel tient med det, Løven aarlig koſtede, gik „ derfor hen og omſkrev ſin Memorial ſaaledes: at han ved „ Løvens dødelige Afgang allerunderdanigſt ſøgte om „ dens Plads. Dermed gik han ind i Haugen, mødte „ Kongen og fandt Leilighed at overgive ham ſin Anſøgning. „ Kongen giennemlæſte ſamme; men ſaaſom han fandt den„ ne Skiemt lidt for driſtig, gav han Officeeren dette Svar: „ Vi kunde ikke love eder Løvens Plads; men vi ha„ ve en gammel Abekat. Naar han døer, ſaa ſkal „ I bekomme hans.“ Havde alle Stykkerne været af ſamme Beſkaffenhed ſom dette og de fleſte andre, da vilde vi med Fornøyelſe ſmilet eller leet ved ethvert af dem, men ſaa ilde vilde vi dog ikke ſkabt os ſom den ſtemme Karl der ſtaaer paa Titelbladet færdig at ſprække af Skoggerlatter og grinende ſaa heslig, at Munden næſten gaaer op til begge Ørerne. Dette være imidlertid ſagt uden Fornærmelſe for Kobberſtikkeren, ſom baade i Henſeende til Stik og Figur har giort, hvad han burde og hvad der ſtemmede overeens med Samlingens Hoved-Indhold. ω.

Sundhedstidende. Et medicinſk Ugeſkrift af blandet Indhold, ved **Johann Clemens Tode**, Doktor og Prof. i Medicinen ved Kiøbenhavns Univerſitat, Hofmedikus, Medlem i Collegio Mediko, og Medikus ved Pleieanſtalten, det Kongel. Pariſiſke og det Kiøbenhavnſke medicinſke Selſkabs ordentlige Medlem. — Nihil non veri dicere auſus. *Cic.* — **Tredie Aargang.** Julius — December 1780. Januarius — Junius 1781. Kiøbenhavn. Trykt hos Johan Rudolph Thiele. Stor for-

foruden Titler, Fortale og Indhold 220 Sider i ſtor 4to. Koſter 1 Rdlr.

Hvad vi have ſagt om de to forſte Aargange af dette Ugeſkrift i diſſe Efterretningers forſte Hefte for dette Aar S. 183 og følg., gielder iligemaade om nærværende. Hr. Doktoren bliver ved at ligne ſig ſelv, at gaae Fordomme imøde med Grundighed, Munterhed og Vittighed, at ſatyriſere over Daarligheder, at anprise gode Raad og fraraade alt, hvad han i Henſeende til Diæt og Helbred efter Overbeviisning har fundet ſkadeligt. Hvad han ſkriver om ſmaa Børns Opfoſtring ønſke vi iſær, maatte tages til Eftertanke af Vedkommende og virke ſaaledes paa alle Mødre, at ingen mere agter det ſin Ære for nær ſelv at opføde det Barn, hun har født, eller ſkyer den, efter fornuftige Mødres Sigende, behagelige Ubeqvemmelighed, ſom følger med at legge ſit eget Barn til Bryſtet. Det er bekiendt baade af nærværende Aargangs No. 49 og af de offentlige Tidender, at Sundhedstidenden bliver fortſat men i en anden Format og under Titel af **Nye Sundhedstidende**, hvori flere diætetiſke Artikler ſkal forekomme, og for Ordens Skyld en Text af Schola Salernitana jevnligen legges til Grund, imod hvilken Forandring ingen med Grund kan have noget at indvende. I Fortalen undſkylder Hr. Dr. ſine Sprogfeil dermed, at han er Fremmed, og hvo ſkulde ikke gierne overſee Smaapletter paa et ſmukt Legeme? Den værſte Sprogfeil, vi i denne Aargang have lagt Merke til, forekommer iblant andre Steder S. 109, hvor det kaldes de naturlige Mødres Pligt ſelv at die deres Børn, hvilken Feil man ſaa meget mere maae undres over, da Hr. Forf. S. 111 har viiſt, at han kiendte den rigtige Talemaade, thi der fremſætter han dette Spørgsmaal: „Men naar nu en Moder ikke kan ſelv give Die? Ja ſaa er det Børnene die, og Moderen giver Die.

Tz.

Ob-

Obſervations modeſtes d'un Citoyen, ſur les opérations de Finances de M. *Necker*, & ſur ſon *Compte rendu*, adreſſées a MM. les pacifiques Auteurs des *Comment*, des *Pourquoi*, & autres pamphlets anonymes. — Nos numerus ſumus & fruges conſumere nati. *Hor.* l. I. 55 Sider i ſtor 4to, uden Aarstal, Sted eller Bogtrykker.

Diſſe Jagttagelſer ere ſkrevne med megen Varme og patriotiſk Nidkierhed mod Frankrigs General-Forpagtere og øvrige Pengeſuere, og kan anſees ſom et Bilag til Neckers aflagte Regnſkab, der udbreder ikke lidet Lys over dette Æmne. Efterat Forfatteren har viiſt, at han ikke ſtaaer i nogen Forbindelſe med Necker, ſom endog har tilføiet ham en perſonlig Uretfærdighed, betragter han 1) Financernes Tilſtand, da Necker blev kaldet til at beſtyre dem, 2) Rigets, Creditens, og Marinens Forfatning, 3) Forbedringerne, Beſvarelſerne og Embedernes Ophævelſe, der ere en Følge af hans Beſtyrelſes-Plan, og endelig, 4) om de giorte Laan ſtaae i Forhold med Forbedringerne, og om de bør foretrækkes nye Skatters Paalæg. Necker fandt ved ſit Embeds Tiltrædelſe 200 Millioner nye Anticipationer, ſom Clugny havde efterladt ſig i de to Maaneder, han foreſtod Financerne. En Krig var uundgaaelig; men Arſenalerne og Magazinerne vare tomme; neppe havde Frankrig 30 Skibe eller Fregatter, der kunde holde Søen; den offentlige Credit var tilintetgiort; og alle Skatters Indkomſter, ſom vare drevne til det høieſte, kunde ikke beſtride de ſædvanlige Udgifter. Saaledes var Rigets Forfatning. Ved de foretagne Forbedringer vinder Skatkammeret aarligen 43,350,000 Livres, ſom ere tilſtrækkelige til at betale Renterne af den Gield, Necker har maattet giøre, og ſom beløber ſig til 348,779,000 Livres og ikke til 706,478,000, ſom hans Modſtandere uden Grund paaſtaae. Det fierde Spørgsmaals Beſvarelſe løber derpaa ud: efter Frankrigs nærværende Forfatning er det fordeelagtigere at laane end paalegge nye Skatter, der altid treffe dem, der mindſt formaae at bære dem.

Een af Forfatterens Grundregler er, at man ikke bør laſte en Finantsminiſters Foretagender, naar man ikke ere i Stand at viſe en viſſere og bedre Maade at forſkaffe Penge paa. De Midler, man hidtil har betient ſig af i Frankrig,

og ſom man rimeligviis ville betiene ſig af, ere ikke ſaa gode; dog negter Forfatteren ikke, at der vilde opſtaae en almindelig Forvirring, der vilde ſtyrte Staten i Ødeleggelſe, om Kongen tillod Necker at nedlegge ſit Embede. — At yttre ſine Tanker om den af Necker foreſlagne Provincial-Beſtyrelſe, anſeer Forfatteren endnu at være for tidlig, endſkiønt han lover ſig de herligſte Virkninger deraf. Eet bebreider han ikkun Necker, dette nemlig: at han tillegger Kongen Magt til at paalegge nye Skatter. Intet kan undſkylde dette ligeſaa urigtige ſom ſkadelige Foregivende, uden Ukyndighed om Rigets Conſtitution. Skulde man ventet, ſiger Forfatteren, at ſee denne aſiatiſke Sats flyde af Neckers Pen? hans, der er opfødt i ſaa ſtridige Grundregler; hans, hvis hele Syſtem og Ønſker ſynes at ſigte til at bryde Egenraadigheds Lænker, og hvis vise, billige og velgiørende Beſtyrelſe befrier ham fra at bruge Kongens Enevolds Magt til andet end at giøre Got. Uden Tvivl ſkulde en uindſkrænket Magt være mindre frygtelig i en Monarks Hænder, ſom Himlen har givet os i ſin Godhed; og endnu mindre, ſaa længe han betroer Udøvelſen til ſaa ſindige Miniſtre ſom de, han har valgt ſig. Men Nationer ere udødelige og deres Rettigheder uhævdelige; de gode Konger og de beſte Miniſtre ere rare, og forlade Jorden alt for haſtig. Hvorfor vil man ſkille Franſkmændene ved en Rettighed, ſom i deres Tanker formilde Enevolds-Magtens frygtelige Virkninger; en maaſkee alt for kraftesløs Rettighed, men ſom dog troſter os for den vore Fædre nød, og ſom de aldrig have afſtaaet. Iſteden for at qvæle i vore Siele Reſten af Patriotisme, burde man heller oplive denne guddommelige Følelſe, ſom var Grunden til Grækernes og Romernes overnaturlige Heltebedrifter og deres alt undertvingende Storhed. Diſſe Nationer, Verdens Skræk, bleve haſtig et Rov for Barbarer, da en Følge af Regenter, higende efter uindſkrænket Magt, havde fornedret dem ved at berøve dem deres Rettigheder og al Indflydelſe i de offentlige Foretagender. Tyrken herſker over Jordens forhen ſtridbareſte Nationer, deres Riges Strækning er umaalelig, og de ſkal blive den førſtes Erobring, ſom driſte ſig til at forſøge det. En Slave troer at vinde ved at forandre Herre. Konger tabe i Styrke, hvad de vinde i uindſkrænket Magt over Underſaatter. Engeland har ikkun en tredie Deel af vor Folkemængde; dog er dens

Magt

Magt i Ligevegt med vor, forenet med Spaniernes; Krigen mod dens Kolonier fortſætte den i fire Aar og derover, og ſeer uden Beſtyrelſe hele Europa at giøre den Havets Herredømme ſtridigt. Kunde man indgive Kongen Luſt til at anmaſſe ſig en uindſkrænket Magt og forſkaffe ham Midlerne dertil, ſkulde denne Nation om kort Tid ikke længere være frygtelig.

Endeligen giør Forfatteren ſin politiſke Troes-Bekiendelſe, og ſlutter med et P. S. hvori han tilkiendegiver, at Necker har faaet ſin Afſkeed, medens hans Skrift var under Preſſen; men da dette ikke har giort nogen Forandring i hans Tanker om Necker og hans Beſtyrelſe, udgiver han ſin Afhandling ſaaledes, ſom den var ſkrevet i en Tid, da han forudſaae, hvad der vilde hændes.

Trykfeil.

Side 738. Linie 23. lære de Lærdes læs lære af de Lærdes. S. 739. L. 8. Moſis l. Moſes. S. 740. L. 5. anføre l. anføre. S. 741. L. 7 ſkal imellem nægtes og at ſtaae diſſe Ord: i det mindſte er det tydeligt. S. 745. L. 36. beſkæftigede l. beſkæftige. S. 746. L. 29. den l. det. S. 755. L. 31. nævte l. nævnte. S. 756. L. 17. Melancie l. Melanie. S. 762. L. 4. allene. Ib. L. 35. Fremmedes l. Fremmedes Ord. S. 764. L. 15. Overſættelſerne l. Overſættelſen. S. 765. L. 1. de l. den. 7. 766. L. 23. Adelsmænd l. Adelsmand. S. 768. L. S. Motels l. Mortels.

Af diſſe Nye Efterretninger om lærde Sager udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 50.

Kiøbenhavnske Nye Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Fredagen den 14de Decbr. 1781.

Nye Samling af Danske, Norske og Islandske Jubel-Lærere, med Slægt-Registere og Stamtavler, samt hosføiede Anmerkninger til vor Danske Histories Oplysning, samled og i Trykken udgived af Christopher Giessing, Roeskilde Domkirkes og Skoles Cantor. Anden Deels første Bind. Kiøbenhavn, tryft i det Berlingske Bogtrykkerie 1781. Stor, foruden Dedication og Fortale, 354 S. i 4to. Koster 1 Rdlr. 3 Mk.

I Mangel af en bedre Forfatter, der ikke behøvede at „ bede sine Læsere tilgive hans Feiler i Stilen, Skrive-„ Rigtigheden og Trykningen, samt Urigtigheder i Genea-„ logierne," hvortil endnu kunde legges Urigtigheder i Navnene. I Mangel af saadan en bedre Forfatter, der tillige havde Sproget bedre i sin Magt, og var mindre forelsket i gammeldags Vittigheder og Mährgens, faaer man at tage til Takke med Hr. Cantoren i Roeskilde, som en flittig Samler af Materialier for en tilkommende Skribent. I Fortalen beklager han med megen Bekymring, „ at et skiødesløst Bud „ under værende Trykning har til Boatrykkeriet forkommed „ eller tabd hans Manuscript, som skulde udgiøre den stør-„ ste Deel af de levende Jubel-Læreres Historier og Genealo-„ gier, og deriblant de merkværdige Stykker om Bang og „ Seidelin, og som han i saadan Skyndning ikke kunde vin-„ de Tid atter at udarbeide og renskrive samme til Trykken,

„ maatte han nødes til at dele dette Skrivts anden Deel i tven-
„ de Bind, og saa levere den tabde og forkomne Deel i det
„ andet Bind til St. Hans Dag.“ Man maa formedelst dette Vanheld lade sig nøie med 8 levende Jubel-Lærere i Steden for 22. Til Udfyldning leveres Lysthavere en Hob Stamtavler og Slægt-Registere, som foruden andre Rariteter give Beskrivelse over endeel adelige Familier og deres Vaabener. Skriftet har to Classer af Jubel-Lærere. Til den første henføres 17 døde, nemlig: Professorerne D. Thomas Finke, Ridder D. Caspar Bartholin, D. Hans Bartholin, Jacob Wolf, Jørgen Taulov, Elias Naur, Erich Mule, Clemen Schade, Joachim Friderich Ramus, D. Peder Horrebow, Peder Rasch, Johannes Schrøder, Søren Anchersen, Assessor og D. Christian Henrich Luja, Rector Etats-Raad Matthias de Testrup, Canonicus og Lector Franz Jørgensen, Lector og Rector Peder Schade. Til den anden 8 endnu levende, nemlig: Mag. Jacob Muus, Consistorial-Raad M. Rasmus Garboe, Knud Sevel, Peter Christian Top, Niels Seerup, Jens Paludan, Hans Lemming, Prebiørn Schytt, alle Præstemænd. Hist og her forekomme i Anmerkninger hele Levnets-Beskrivelser over endeel med ovenmeldte beslægtede Personer, samt adskilligt sigtende til den Danske Histories Oplysning. Det lader som Hr. G. ganske vil have en Historikus frietaget fra at berøre deres Fril, hvis Levnet beskrives, hvilket vi slutte ei allene deraf, at han ophøier alle foranførte Mænd til Skyerne for deres Dyd og Lærdom, da derimod næsten intet menneskeligt tillegges nogen af dem; men fornemmeligen af S. 321, hvor han skriver følgende om Mag. Jacob Pedersen Top: „Han er tids nok
„ kommen at staae i Hr. Peder Rhodes Samling til Laalands
„ og Falsters Historie, hvor han bliver afmaled saaledes:
„ Han forstod den Konst, at faae frem hvad han vilde ved
„ de Mægtige. Han var en Hofmand, han forstod at krum-
„ me Ryggen; dog var han saa ydmyg, at han giftede sig
„ med sin Formands Enke; og saadant andet Snikſnak, som
„ man gierne kunde udelukke, uden at overtræde en Histories-
„ skrivers Pligt, men hellere iagttage en Christens Pligt:
„ at mene og tale vel om alle. Hr. Rhode maatte dog tvinge sin Pen til at skrive tilsidst om ham: Hr. Jacob Top
„ udpyntede Kiøbelev Kirke.“ Dersom disse Hr. Gs. Ord

ikke

ikke selv ere Snikſnak og et Beviis paa, at han meget lidet kiender en Hiſtorieſkrivers Hoveddyd, ſom er Upartiſkhed, da veed vi ikke, hvad vi ſkal antage dem for; thi ſkal en Hiſtorikus altid være Lovtaler, hvor bliver da Sandheden af? Ingen Maade at giendrive og rette andre kan tænkes lettere og mageligere, end den Hr. G. allevegne betiener ſig af: Saa er det ikke, ſkriver han om alle dem, der afvige fra ham, men ſaa er det, og hermed ſkal man nu lade ſig nøie, uden al videre Beviis, ret ligeſom ingen uden han allene fortiente at troes. Sprog- og Skriver-Feil vrimler Skriften ſaaledes af, at derſom de alle ſkulde anteqnes, vilde nogle Ark Papiir behøves dertil. Foruden det tilheftede Blad Trykfeil kunde endnu mange Blade fyldes, og vi undre os høiligen over, at den i det mindſte ikke er rettet, ſom findes S. 62, hvor der ſiges om D. Caſpar Bartholin, at han „Aar 1787. første „ Gang var Rector Magnificus og Aaret efter første Gang „ Facultatis philoſophicæ Decanus.“ Om en og anden Mand, for Ex. Prof. Anchersen og Hr. Jacob Muus, ſiger Hr. G. meget vittig: „Han var eller er mager og liden „ af Vext, men feed og fyldig nok for ſit Studerekammer,“ og af ſlige Vittigheder, hvorved man kan tænke ſig nogle Aarhundrede tilbage, finder man en anſeelig Mængde. S. 255 fortæller han os, at „ en dydig Student er en rar Cha„ racter,“ og Sammenhængen viſer, at rar her betyder ſielden. En Compliment, for hvilken Studenterne ikke vil finde ſig ham meget forbundne. Af Mährgens anføre vi kun denne S. 267: „Efter Sønnen Eilert Garbøe, døde Mode„ren Anna Catharina Brun, med hende dette mærkelige „ hændedes: Da hun gik frugtſommelig med ſidſte Barn, „ ſtaaer hun en Dag for Speilet og pynter ſig, hvad ſkeer? „ hendes eget Anſict bliver borte i Speylet og i det Sted ſaae „ hun Enkens Karen Sørens Dotter Anchersens Anſict. „ Dette ſelſom Syn anlediger hende at tænke, at Karen „ Sørens Dotter var død, derefter falder hun paa at tænke, „ at det maatte betyde hende ſelv, og derfor beder hendes „ Mand M. Garbøe efter hendes Død, at tage Enken Karen „ Sørens Dotter til ægte, og det ſkeede ſaa, og hun fødde „ ham 2 Sønner, og alle hendes 6 Børn følger her ꝛc.“ Vi behøve vel ikke at ſkrive mere for at viſe, at Hr. G. ikke burde beſatte ſig med at ſkrive Hiſtorier. Lad ham ſamle Ef-

terretninger, men en anden bør vælge og udarbeide. Med mindſt Mishag have vi læſt Prof. Peder Horrebows og Rector Johannes Schrøders Levnets-Beſkrivelſer, af hvilke den ſidſte er bleven ham indſendt, men neppe have vi uden Latter kunnet giennemløbe den ham fra Hr. Jacob Muus tilſendte egenhændige Levnets-Hiſtorie, ſom er en af de vidtløftigſte, og hvoraf vi udtegne følgende S. 288: „Moders Liv aabnede jeg, holdt min første Grøde-Meſſe og gik ind i dette Livs Troyborg udi Kierteminde Kiøbſtæd i Fyhn. Her kom mit Fødſels-Hiul ſom i Gang og Laug med Juuleſeſten, at den nyefødte JEſus, min ældſte Broder, den Førſtefødte blant mange Brødre, ſkulde faa hellige og hædre min ureene Fødſel. Mine gudfrygtige Forældre lode mig ſtrax indſkrive i vor HErres Matricul, da den Treenige Gud tog imod mig uſle Kræe ꝛc.“ Siden fortæller han ſine meget beſynderlige Hendelſer, og deriblant dette S. 302: „1712. da jeg var i Condition i Kiøbenhavn, ſendte min Principal mig og hans 2de Sønner uden Porten, for at modtage en forventet fornemme Mands Ankomſt, og indhente ham, der ſiden ſkulde blive, næſt Gud, min Forfremmer, og juſt min egen Svoger.“ S. 303: „1732. pagkom mig en hæftig Feber, ſaa at ſige ſom utilpas i Ugen før Pindſe. Efter en og anden Dag, ſom jeg ſtod op af Sengen for at ſkrive til Kiøbenhavn, næſt Gud om Raad, raabte en ind ad Døren: han havde ſkiønne Olieteter for den Kolde. Jeg gik ud, kiøbte Stillas nigras, deſtillerede til mig i Leipzig, ved dem hialp Gud mig ſtrax.“ Ibid.: „1735. tredie Pindſe-Dag. Saaſom jeg i redelig Henſigt har altid vildet i begge mine Menigheder ſaa høitideligen holde Fæſternes ſidſte Dag ſaa vel ſom den første, drog jeg om Morgenen til Annexet, mødte ſtrax en med et Læs Langhalm, ham jeg alvorlig tiltalede. Lidet efter væltede min Vogn ved Kudſkens Uforſigtighed, jeg ſlog mig noget ilde og maatte vende tilbage. Manden tænkte vel ſom Jeroboam, da Propheten, ſom ſtraffede ham, kom ſelv til Skade paa Veien, at han giorde ret og meget vel 1 Kong. 13. Men Satan moleſterer ikke gierne Syndere helſt i det første. Min Huſtrue ſagde ſiden, at hun drømte Natten før, hvor han var efter at forfølge mig, dog ham til Trods prædikede jeg Søndagen

„efter

„ efter.“ S. 304: „1752. beſøgte jeg gode Venner no-
„ get langtveis, der blev jeg heel ſvag, og gruede for Hiem-
„ reiſen; men ret imod den beſtemte Reiſetid, Ære være
„ Gud! ganſke friſk igien, kom og vel tilbage,“ — Af denne gamle Mands Skrifter anfører Hr. G. nogle, hvortil vi her vil lægge et, ſom har været ham og er de fleſte ubekiendt, da ikkun meget faa Exemplarer deraf ere trykte, og det uden Forfatterens Vidende. Det har følgende Titel:

In Nomine ſacroſanctæ τριαδος Patris, Filii & Spiritus ſancti! *Formula Copulationis* in gratiam Dni *Laurentii Helbech* & Amaliæ *Eliſabethæ Rebæciæ Muus*, habita die 3tio Junii 1778. ante Feſtam Pentecoſtes a *Jacobo Muus*, Ao. Officii 63tio Ao. Ætatis 87mo. Laus Deo! Typis impreſſa inſcio auctore, qvi jubente Rege F. 4to, ritibus & ornatu Epiſcopali conſecratus eſt Sacerdos; Fuit enim in votis Imp. Petri Zar, ut talis actus in præſentia ejus, qvi una cum ſacerdotibus manum conſecrando impoſuiſſe fertur, perficeretur. Hafniæ, typis H. J. Graae. 18 S. i 8vo.

Af denne Danſke Brudevielſe med Latinſk Titel ſeer man, at Hr. Muuſes Herredsbrødre vare tilſtede ved Brylluppet, hvilke alle S. 5 kaldes „Tertulli, veltalende Fabii, ja Roſcii, „ for hvilke det betydede noget at tale og føre Ordet.“ Derpaa fortælles, hvor uenig han var med ſig ſelv, om at vælge en bequem Text til Forretningen, da han førtes fra det ene Sted i Bibelen til det andet, indtil han endelig blev ſtaaende ved Jer. 23. V. 23., hvoraf han fik i Sinde at foreſtille: „Den megen Troſt for alle Guds Kirkes ſande Lærere og „ ſande Lemmer, i hvor vi ere, i hvor vi kommer i Verden.“ Fremdeles berettes, hvor mange Vanſkeligheder denne Textes Forklaring og Henegnelſe forvoldte ham, og hvorledes han ſyntes beſt at kunne udrede ſig der. Derpaa handles paa : korteligen om Guds Alværenhed, hvorved han S. 10: „ikke kunde undlade den gyldne Anmerkning, ſom vore „ Troes-Lærere anføre i Concordie-Bogen: Af alle de gud-„dommelige Egenſkaber, ſom tillægges vor Frelſeres men-„neſkelige Natur, bør vi allermeeſt at holde over, forſvare „ og forfægte den hans Manddom meddeelte guddommelige „ Alleſtedsnærværelſe, paa det den ſande Troe, eller vi, ſom

„ troe, ikke skal lide Skibbrud.“ Endeligen uddrages endnu kortere Trøst af Guds Alvørenhed. Talen sluttes med Bersømmelse over Brude-Parret, med denne Opmuntring til de tilstædeværende: „Ja I HErrens Præster! I Aarons „ Sønner! I Levi Børn! som udgiøre saa behageligt et „ Syn og her hos os det største Antal; O kommer nu her „ frem med de gyldne Røgelse-Kar! O tænder nu eders Bønners og Forbønners Røgelse!“ og med Velsignelses Ønsker. Vist nok maa det have været en Fornøielse at høre en saa ældgammel Mand tale med langt større Fyrighed og Sinds-Styrke, end af hans Alder og Kræfter kunde ventes. Recensenten var ikke tilstede, men det er ham sagt af en Tilstædeværende og af Uegiveren selv, Sal. Hr. Østrup, at Talen holdtes med en forunderlig Færdighed. I øvrigt mindes Læserne baade ved det, vi have anført af bemeldte Oldings Levners-Historie, og ved denne Brudvielses Giennemlæsning, om at holde den graae Alderdom noget til Gode.

Wr.

Hamborg.

Johann Christ. Fabricius, der Naturhistorie Oeconomie und Cammeralvidenschaften Lehrers, der Dänischen, Norwegischen, Berlinischen und Lundenschen Gesellschaften Mitgliedes, Betrachtungen über die allgemeinen Einrichtungen in der Natur. 1781, hos Carl Ernst Bohn. 360 Octavsider foruden et halvt Ark Titel og Fortale.

Disse Betragtninger ere Frugten af Naturens og dens Indretnings Undersøgning i mange Aar; deres egentlige Hensigt er, at sætte Skaberens Godhed, Viisdom og Magt i et klarere Lys, og opmuntre andre til Naturens og dens Indretnings opmerksomme Betragtning, hvorved især den naturlige Theologie vil vinde meget.

Indledning. Natur og Religion ere de faste Grundpiller, hvorpaa den menneskelige Kundskab og Lykkalighed bygges. De have følleds Oprindelse, stemme nøie overeens, bør ikke adskilles. Jo nøiere man kiender Naturen, desto herligere bliver Naturen. Denne Maade at erhverve Kundskaber paa er hidtil næsten forsømt. De Lærde have indsperret sig paa deres Studeerkammer, og ved Granskning troet at kunne finde faste, uryggelige Sandheder, hvis U-

rig

rigtighed dog Naturens Beskuelse ved første Øiekast har lagt for Dagen. Skal vore ved Naturens Betragtning erhvervede Kundskaber nogen Tid nærme sig Maalet, en rigtigere og fuldstændigere Kundskab om vor Guds Gierninger, og altsaa om ham selv, maae Arbeidet uafbrudt fortsættes; thi Naturen er ligesaavel i det Lidet som i det Store uendelig. Vanskeligt er dette Foretagende. Vi see ikkun Tingenes Overflade. For at trænge lidet dybere udfordres Aarhundreder; men jo dybere vi ogsaa komme, med desto større Kierlighed og Ærbødighed for Skaberen vil Hierterne blive fyldte.

Afhandlingen selv er inddeelt i syv Afdelinger, hvoraf den første handler om Skabelsen.

Theologerne og Philosopherne have hidtil ikke stemmet overeens i Forklaringen over Maaden, hvorpaa vor Jord er skabt. Hine have troet i Biblen at finde en fuldstændig Forklaring herover, da dens Øiemed dog ikkun er, at vise Iserne, at Verden ikke er af Evighed, at der er een eneste Gud og Skaber; disse derimod have antaget, at Verden efter Syndfloden har lidt store Forandringer, som de kalde Revolutioner, og dog slutte de fra den i deres Tanker forandrede Natur til Verdens første Skabning. For at gaae en sikker Vei forudskikker Hr. Forf. adskillige Sætninger, som han af Naturens Betragtning troer sande, og anvender siden disse paa Skaberens Egenskaber og Skabningen selv. 1) Alt, hvad vi see i Verden, er bestandigt, har været der fra Skabelsens Begyndelse, og vil ogsaa blive der til Verdens Ende. 2) Materien er bestandig, men denne bestandige Materies Form forandres dagligen gjennem alle tre Naturens Riger. 3) Alle Tildragelser i Naturen skee langsom, lidt efter lidt, men uopholdeligen. 4) Jordkloden bliver bestandig lige skiøn, lige munter og lige herlig. At Mennesker før Syndfloden skal have levet 800 til 900 Aar, er en Mening, som ganske strider imod Naturen, og har ikke sin Oprindelse af andet end vor Uvidenhed om Biblens egentlige Meening. Megen Rimelighed synes Forfatterens Fortolkning ikke at have. 5) Alt i Verden hænger i hinanden som i en Kiede, og det ene kan ikke bestaae uden det andet. 6) I Naturens største tilsyneladende Uorden hersker den største Regelmæssighed, Orden og Skiønhed. 7) Hele Jorden, endog de høieste Biergspidse have været skiulte

af Vand. Heraf drager Forfatteren disse Slutninger: 1. Verden kan umulig være evig. 2. Derimod sees deraf Skaberens Evighed, Viisdom, Almagt, Godhed. 3. De Straffe, hvormed Mennesket efter Faldet truedes, ere ingen ny Ulykke for det. a) Døden er en nødvendig Følge af dyriske Legemers Indretning. b) Jordens mindre Frugtbarhed efter Faldet synes ei heller grundet. Torne og Tisler havde allerede indtaget deres anviste Sted. c) De Fødendes Smerter følge af Delenes Bygning. d) Slangen er skabt til at krybe paa Jorden. Endelig 4. kan deraf drages nogle sandsynlige Ideer om Jordklodens Oprindelse; dog er det ikkun de første Deles Udvikling, ikke deres Oprindelse der lader sig forklare; thi Skabning er et Underverk, og dette lader sig efter sin Natur ikke forklare. **Burnet, Leibnitz, Woodward, Whiston, Buffon,** have med deres Vittighed og tildeels Skarpsindighed mere forvildet end oplyst Sagen. Jordklodens første Sød er os altsaa ganske ubegribelig. Rimeligviis have dens første Dele bestaaet af mindst sammensatte Legemer, Vand og Luft. Efterhaanden ere de mere sammensatte og endelig de organiserede Legemer fremkomne. Dette er overeensstemmende med Naturens Indretning og den Mosaiske Skabningshistorie. Ved Vandets Rulling ere Dalene og Biergspidsene dannede, som altsaa først ragede frem over Vandet. Dalene modtoge først Vandet, siden fordeelte det sig meer og meer i Planter, Vexter, Dyr, og opdyngedes i den evige Jis ved Polerne. Biergspidsene vare de første Opholdssteder for Urter, Vexter, Dyr, og var det saalænge indtil de ved deres Ophøielse over Vandets Flade, bleve ubeboelige formedelst Kulden. Paradis maae altsaa have ligget paa et Bierg, og det er stridigt mod Naturens Indretning at søge det i Dalene. Ei heller har Jorden i Begyndelsen været saa herlig som den med Tiden er blevet. Med dens Overflades Udvidelse ere dens Indbyggeres Antal og Arter formerede.

Det andet Hovedstykke handler om **Opholdelsen** paa en fra Theologernes System ganske forskiellig Maade. Opholdelsen skeer ved de i Skabelsens Begyndelse viseligen indrettede, fuldkommen bestemte, uforanderlige Naturlove. Den vise Skaber overlaae alle Naturens Kræfter, alle dens Virkninger og Følger, og foreskrev alle skabte Legemer i Na-

tu-

turens tre Riger forſkiellige Regler, indplantede dem forſkiellige Driſter, ſom man kan give Navn af Naturlove. De ere unegteligen vigtige, da Naturens Opholdelſe ſkeer beſtandigen ved dem, de ere evige og uforanderlige, og give det ſtærkeſte og faſteſte Beviis paa, at Skaberen er god, viis og almægtig. Med diſſe Naturlove bør ikke forvexles de, hvorefter hele Verdenlegemers Sammenhæng og Løb om hinanden beſtemmes, ikke Tyngdens, Cohæſionens og Attractionens Love, hvorefter den hele Stiernehær uden Uorden vældes om vor Jord. De almindelige Naturlove ſigte til fire forſkiellige Stykker: Opholdelſen, at Arten ei undergaaer; Formerelſen, at Naturen ei ſkal mangle Arbeidere; Arbeidet ſelv, at Naturens Forretninger ordentligen kan blive iværkſatte; og endeligen Undergangen af ethvert Enkelt af Arten, at Naturens Skueplads beſtandig kan være ny, munter og indtagende. Efterat Forfatteren har anſtillet ſine Betragtninger over ethvert af diſſe Stykker, drager han diſſe Slutninger deraf: Skabelſen ſkede umiddelbar ved Guds Almagt, Opholdelſen derimod ſkeer middelbar ved Naturlovene; grunder Opholdelſen ſig paa Naturlovene, har Menneſket en frie Villie, og dets Handlinger tilregnes det billigen; Læren om Underverker oplyſes deraf; Bønnens Nytte og Virkning indſees, Frelſerens Opfordring til Bønnen er ſtor, naadig og fuld af Kundſkab om det menneſkelige Hierte; Naturbegivenheder blive ikke ordentlige Straffedomme af den Høieſte; Menneſkets Værdighed læres deraf; de jordiſke Legemer kan umulig være Menneſkets Beſtemmelſe; Legemets Vigtighed taber derved meget i vore Øine; Legemers Død kan ikke blive os frygtelig, ikke ſkrekkelig; endeligen kan af Naturlovenes Betragtning drages adſkillige Slutninger om Legemernes Opſtandelſe. Deres Opſtandelſe paa den Maade, ſom man hidtil har troet, er uendelig. Vi ſee, at Dele af vore Legemer have været andre Legemers Dele, og blive det igien. Nogle have talt om den første Sæd til vore Legemer; men da de aldrig have kunnet ſagt, hvad den er, er det et Udtryk, hvormed vi intet tydeligt Begreb forbinde. — Ikke uden Grund, har Forfatteren i Fortalen meeſt frygtet for dette Hovedſtykke. Menneſkets Stolthed vil ikke takke Forf., der berøver det ſaa meget af en ſelv tiltagen Værdighed og Fortrin.

Det tredie Hovedſtykke **Undergang.** Alt hvad der har begyndt, ſynes ogſaa nødvendigen engang at maatte høre op. Mange have antaget Verden at være evig, men dens hele Indretning giendriver deres Paaſtand tilſtrekkeligen. De mange Forandringer, Legemernes beſtandige Omløb ſynes at tilkiende give en foreſtaaende Undergang. Tilintetgiørelſe derimod er ligeſom Skabelſen Almagtens Verk, og kan af den menneſkelige Forſtand hverken fattes, begribes eller bedømmes. Forandring og Fornyelſe ſee vi dagligen, og dette bringer os paa den rimelige Slutning, at en lignende Omløb og beſtandig Fornyelſe finder Sted ved Verdenlegemerne. Formodentligen ſtrekker deres Forms Tilintetgiørelſe ſig ikke til deres Materie. En ſaadan Forandring eller Fornyelſe ſynes og i Tiden nødvendig for vor Klode. Vi ſee dagligen Vandet at aftage og Jorden forhøies over dets Flade. Derved bliver Jorden koldere, ufrugtbarere, og følgeligen ubeboeligere, og med Tiden vil den venteligen blive ligeſaa liden ſom den var i Begyndelſen. Dog findes i Naturen intet tydeligt Beviis paa vor Klodes foreſtaaende Undergang, og endnu meget mindre, naar og hvorledes den ſkal gaae for ſig. Skaberen har ligeſaa viſeligen ſom naadigen ſkiult det Tilkommende for os. Han gav os Haabet, og det forlader os ikke førend Livet. Menneſket har dog været dumdriſtigt nok for at beſtemme ikke allene Maaden, men Tiden, naar vor Klode ſkal undergaae. Nogle lade Kloden aarligen nærme ſig Solen 75 Secunder, for paa den Maade engang at faae den opbrændt; andre betiene ſig af Cometerne til Jordens Undergang. Da man har betient ſig af ſamme Middel for at faae den overſkyllet med Vand, ſees deraf, at Cometer ere Fricorps, der lader ſig bruge ved alle forekommende Vanſkeligheder. Forfatteren for ſin Deel troer overeensſtemmende med Skriften at Jorden ſkal forherliges, og altſaa ikke allene Menneſket, men og de øvrige Skabninger. Menneſket ſkal maaſkee og naae den Fuldkommenhed, vi nu tillegge Englene, og de øvrige Skabninger forherliges i Forhold hertil. Dog vil han ikke have diſſe Tanker anſeete for andet end en Drøm, der ikke lader ſig beviſe.

Fierde Hovedſtykke. **Mineralriget.** Saa ubredt ſom det er, kiende vi dog lidet dertil. Saa meget vide vi, at vi ikke kan antage i Mineralriget nogen organiſk Struktur,

intet

intet Liv, ingen Frembringelse af Eeg; men at alt bestaaer af paa hinanden hobede, med hinanden forbundne Partikler, som efter den forskiellige Blanding bestandigen forandres. Af denne Aarsag er det saa vanskeligt i dette Rige, tilbørligen at bestemme Arterne. Enhver endog liden Forandring i Blandingen, i Sammensætningen, danner en Forskiellighed i Grundelene og Udseendet, der forvirrer os. Vi see intet uden Forandringer af den bestandigen spillende Natur, som vi ikke kan bringe under vore Charakterer, og der ere ikkun Undtagelser fra vore forskiellige antagne Regler. De forandre sig bestandigen, gaae over i andre Legemer af samme Rige, vore sammen, opløses igien, og ved enhver Forandring bekomme de en nye Skikkelse og en nye Sammensætning. Endeligen forlade de igien Mineralriget, og forøge Plante- og Dyreriget, hvoraf de tildeels ere fremkomne. De olieagtige med Salt blandede Dele vide Planterne at anvende til deres Næring, deraf at berede en Næringssaft, og at anvende dem i deres Substants til deres Forstørrelse. Dyrene selv nære sig ofte af Mineralrigets Legemer, f. Ex. Regnormens, Helix lapicida, Pholades og andre, at Omløbet og Fornyelsen i Naturen kunde blive almindelig og bestandig.

Femte Stykke. **Vextriget.** Det indtager Rummet mellem Mineral- og Dyreriget, dog ere dets Grændser saa uendelige, at de endog forvilde det øvede Øie. Neppe fremrager en nøgen Klippe af Havet, førend Lichenes klæbe sig fast derpaa; dem følge de saftige uden Jord levende Vexter. Af deres Formuldring fremstaaer en blød, frugtbar Jord, som Græsarterne strax indtage, imellem hvilke paa de fugtige Steder Mossen fremspirer, og saaledes faaer endog den haarde Klippe det ikke mindre forlystende end indtagende grønne Tæppe. Derpaa følge alle de andre Vexter, som have en fuldkommen organisk Struktur, kiendelige Kar, hvori Safterne bevæges, fuldkomne Rør, hvorigiennem de trekke Næringssafterne til sig, Pori, ved hvilke de nyde Luftens Indflydelse, og alle disse forskiellige Dele beskiermes af Barken. Nogle af dem kan man i det mindste ikke negte et Slags af Følelse og Sands, hvis egentlige Beskaffenhed vi dog ikke tilbørligen kan forklare, da de ere saa forskiellige fra vore. Vexterne ere saa mange og smaa at de tilsidst tabe sig i det Uendeliges Dunkelhed.

Siette

Siette Hovedstykke. Naturen. Vi kiende meget mere til Naturen end Forfædrene, og Efterkommernes Kundskab vil langt overgaae vor. Den vil voxe med Forstørrelse-Glassenes Forbedringer, og Hære af Skabninger vil ved deres Hielp opdages. Men da Naturen er uendelig, kan en endelig Forstand ikke giøre sig Haab om at fatte den heel, og vil ventelig blive nødt til at indskrænke sig til Skabninger af en Middel-Størrelse uden nogen Tid at blive i Stand til nøiagtigen at bestemme Grendserne, eller bestemme Overgangen i de af os antagne tre Naturriger. Saaledes have f. Ex. de Gamle anseet Dyr- og Steenplanterne (Zoophyta og Lithophyta) for Steene. Marsigli, en Italiæner, viste at de vare Planter, og Peyssonel, fransk Consul i Barbariet, gav dem Sted i Dyreriget, hvilken Mening Reaumur antog og bekræftede med saa antagelige Grunde, at hele Verden har antaget den. Saa tvivlsom, saa vaklende er vor Kundskab om Naturen, og Vanskeligheden forøges derved, at Skikkelsen af den uendelige Rad af Skabninger bestandigen forandres ved Clima, Næring, Cultur, der have en betydelig Indflydelse, og give ofte enkelte Stykker en anden Størrelse, Figur, Stilling eller Farve end Arten havde, hvoraf de opstod. For Ex. Hunden, Hesten, Æblerne, Blomsterne, der ved Cultur og Omstødning neppe ligne sig selv. Dog ere vi ikke i Stand til at bestemme Climaets Næringens eller Culturens Indflydelse og Virkning, vi ere endog i dette Stykke gaaet tilbage. Jacob vidste at give Faarene den Farve, han vilde de skulde have. Avlings- eller Forplantelses-Theorien er os ogsaa en uigiennemtrængelig Hemmelighed. Harvay's Theorie af Eeg, som antog den rigtige Sats: omne vivum ex ovo, har været antaget og forkastet adskillige gange; Leuwenhöcks Sæddyr hos Mandkiønnet fandt ikke længe Bifald; Buffons Sæddyr hos begge Kiøn, hvis behørige Blanding frembringer en Arten lignende Skabning, som hver for sig kan frembringe et levende Væsen, f. Ex. hos Menneskет Baandorme ꝛc. giør Naturhistoriens Grundpille, omne vivum ex ovo, vaklende. Forfatteren foreslaaer en anden Theorie. Man veed med temmelig Vished, at Vexternes Forplantning ved Sæd eller Formerelse ved Inoculering, Afleggere ꝛc. ikke er andet end den udvendige Træ-Deels Forening med den indvendige marvagtige.

agtige. Endſkiønt Læren om Aalingen hos Dyrene er mindre tydelig, kan man dog med megen Sandſynlighed antage, at den ſkeer paa ſamme Maade, eller at Formerelſen hos Dyrene beſtaaer i den indvendige Marvs Forening med de udvortes legemlige Dele. Vi vœd af de dyriſke Legemers Anatomie, at mange og betydelige Nerver gaae til den ſaa kaldte Eegſtok hos Hundyrene, ſom ikke ere andet end en Fortſættelſe eller Traade af Rygmarven. De aabne ſig i Eegſtokken, hvor de ligge ganſke aabne, men kan ikke forlænge ſig, ikke længere udvide ſig, førend de forenes med Faderens udvendige legemlige Dele. Diſſe Nerveſpidſer ſynes derfor at give den første Begyndelſe til Frugtens marvagtige Deel, ſom dog aldrig er i Stand til at danne Frugten, førend den forbindes med Begyndelſen af Faderens legemlige Deel. Den mandlige Sæd derimod beſtaaer blot af organiſk, legemlige, fra Næringsſaft eller Blod fraſkilte Dele. Heraf oplyſes blant andet, hvorfor Fosteret udvendig ligner Faderen, indvendig Moderen, ſom ſees tydeligen paa Muuleſelet. Har Faderen været en Hest, beholder Fosteret Hestens Skikkelſe, men Eſelets Træghed, og ſaaledes omvendt.

Syvende Hovedſtykke. Dyrriget indeholder vor Klodes fuldkomneſte Skabninger. Hos dem finde vi ikke allene en organiſk Struktur, men og et ordentligt Nerveſyſtem, med tydelige Fornemmelſer og frivillige Bevœgelſer. De opmuntre og oplive denne Jords hele Skueplads; de erkiende og nyde med Takſigelſer Verdens Skiønhed. Vi kan dog ikke egentligen ſige, hvor det animaliſke Liv begynder. Dyrene beſtaae ſom Planterne af tvende meget tydeligen fra hinanden adſkilte Dele, nemlig den indvendige marvagtige og de udvendige Kiød-Dele. Diſſe indeholde Knokler, Muſkler, de nærende Aarer og den bedœkkende Hud; hine derimod beſtaae af Hiernen tilligemed dens Forlængelſe, Rygmarven, og de fra begge udløbende Nerver. Diſſe modtage den grove jordiſke Føde, tilberede og fordele den igiennem alle Legemets Aarer og Rør. Nerverne kan anſees ſom Bevœgelſens egentlige Aarſag, og Muſklerne ſom de Redſkaber, hvoraf de betiene ſig. I de ſaa kaldte Sandſer ſees tydeligſt Nervernes og Muſklernes Forening. Efterat Forfatteren har anſtillet ſine Betragtninger over Sandſerne, ſlutter han dette Stykke i Anledning af Dyrenes utallige Mængde med diſſe Davids Ord:

Ord: Uendelige ere Herrens Verker, vel den, der merker derpaa.

Ottende og sidste Hovedstykke. **Mennesket** er den fuldkomneste Skabning, vi kiende. Den udødelige Siel oplyfter ham over de øvrige Skabninger. Det er ikke Armens Styrke, ikke Fodens Hastighed, ikke Synets Skarphed der forskaffede os Herredømmet over Løven og Nordpolens Hvalfiske; men det er Overlæg, Bedømmelseskraft, kort, det er Sielen vi skylde dette og de øvrige Fortrin. Sielens Tilværelse have dog adskillige negtet, og ikke af anden Aarsag, end fordi den er af en anden Natur end Legemet, og altsaa ikke kan fattes af legemlige Sandseredskaber. Vi kiende Sielen ikkun af dens Virkning paa Legemet; vi maae derfor betragte Legemet fra alle Sider, under alle Omstændigheder og Stillinger, for at slutte os til Sielens Væsen. Derpaa betragtes Mennesket fra dets Oprindelse til dets Død; de forskiellige Forandringer af Mennesker, de hvide, brune, gule, kaaberfarvede, og sorte, som ere saavel i Henseende til Legemet som Sielen saa forskiellige fra Arten, at Forfatteren troer ikke at kunne forklare det paa anden Maade, end denne, at de Sorte ere en Blanding af Mennesker og Aber. Noget om Sprog som det vigtigste og ubegribeligste af det Cultur og Konst har frembragt. Om Sielens Tilværelse og Forskiellighed fra Legemet og dets Dele. Om Lidenskabernes Sæde i Nervesystemet, som sees deraf, at Sielen har ingen Magt over dem, at deres Hestighed ikke kommer af Sielens men Legemets Styrke, at de virke ene og allene paa Nerverne. Endeligen om Sielens Tilstand efter Døden. Af Menneskets Betragtning kan man formode, at Siele efter Døden hvile, eller at de mellem Døden og Opstandelsen befinde sig i en Tilstand, hvori de intet fornemme.

En anstændig Frimodighed, Sandheds Kierlighed, grundige Indsigter og en philosophisk Aand fremskinne overalt i dette Skrift. Sit Æmne voxen skriver Forfatteren udførligen, fuldstændigen, bestemt. Ingen Uorden eller Skiødesløshed eller i Tanker eller Foredrag finder Sted. Med en vis Fornøielse læser man endog de Tanker, man ikke bifalder; tantum series juncturaque pollet. Med en Glæde, som ikkun den føler og fornemmer, som redeligen ønsker Menneskets Forædelse, seer man Overtroens, Fordom-

dommes og Indbildningens Scepter brudt, og de lykkelige Tider nærme ſig, da Fornuft og Frihed, Viisdom, Orden og ſand Religions ſildige Frugt, ſkal giøre Klodens Beboere viſere, dydigere, lykkeligere. Det er en ligeſaa opmuntrende ſom oplivende Sandhed, at Menneſket langt fra ikke har aflagt de Ufuldkommenheder, det kunde, eller opnaaet de Fuldkommenheder, Sielen, denne guddommelige Aand eller Geiſt af Guddommen ſynes at giøre det beqvemt til, og ſom ſkal blive en kommende Slegts Deel.

Amſterdam.

Joannis Verzoſæ Cærſarauguſtani Charina ſive Amores cum præfatione *Ignatii de Aſſo Del Rio*, maritima Hiſpanorum negotia apud Batavos procurantis. Apud Hæredes C. Sommer & Socios 1781. 80 pag. Oct. m.

I Fortalen beklager Udgiveren, at mange ſpanſke Lærdes Arbeider deels henligge i Bibliothekerne, deels ere forkomne, og ere altſaa ikke blevne Udlændiger bekiendte, hvoraf den Foragt reiſer ſig, hvormed den ſpanſke Litteratur betragtes. Naar engang Manuſkrifterne komme for Lyſet, troer Udgiveren, at de endog vil fordunkle Hollændernes Berømmelſe i Henſeende til de gamle romerſke og græſke Forfatteres Udgaver. Nærværende er udſkrevet af et Haandſkrift, der bevares i det eſcurialſke Bibliothek, ſom Udgiveren havde faaet Tilladelſe til at giennemgaae og benytte ſig af. Han har endnu andre Haandſkrifter, ſom han med Tiden vil udgive. Verzoſa, der er bekiendt af andre her opregnede trykte Skrifter, døde 1574. Man kan ikke negte ham en heldig Bekiendtſkab med Roms Digtere. I hans Charina har Ovid været hans Leder, dog har han ikke udſkrevet ham; men ſelv tænkt, ſelv kiendt Menneſket, udtrykt ſig heldigen, og aldrig ſtødt an mod det Anſtændige, ſom vi anſee for en ikke liden Roes for en Digter, der beſynger Kierlighed. Den Tid, da Elſkov bemeſtrede ſig ham, beſkriver Digteren ſaaledes:

Tempore quo primum dulcis me perdidit error,
In me cum cepi juris habere nihil;
Dum per aperta gravis penetravit lumina morbus,
Fecerunt illac frigus & ignis iter.

Ignis

Ignis edit me totum, & pectore ſemper ab imo
Ætnæi flammas retticis inſtar agit.
Ut video hanc, ignesque meos huic prodere conor,
Pectora mox gelido noſtra timore rigent.
Ergo cum videat totus me horreſcere membris,
Narranti flammas annuet illa mihi?
Aut narrem ſi utrumque ſimul, mihi credet, ut uno
Concordes vivant flamma geluque loco.

I nogle fra Side 66 tilſgiede Breve og Oder har Digteren paa omtalte Maade efterfulgt Horats.

Noſtra quidem pomis eſt rita ſimillima, qui vel
Maturi tandem cadimus, ruimus vel acerbi.
Ante diem ſi me Libitinæ ſtatus iniquæ
Decutit, atque alnis immitem ſternit in oris;
Sit nonnulla meæ famæ tibi cura, taisque
Inſeras hiſtoriis, venturum & tradas in ævum.

Den Opmerkſomhed, man verdiger, og den Flid man fra Madrit til Moſkov anvender paa den gamle græſke og romerſke Litteratur, ſpaaer den i vore Tider en ſaa glimrende Periode, at den vil ſtoppe Munden paa dens Foragtere og Ringeagtere.

Af diſſe Nye Efterretninger om lærde Sager udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 51.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Fredagen den 21de Decbr. 1781.

Den 14de Decembr. forelæſte Landmaalings-Conducteur Morville for det Kongel. Videnſkabers Selſkab en Afhandling om Prøve-Regningen med Elleve-Tallet og ſammes fordeelagtige Anvendelſe paa de ſimple ſaa vel ſom de høiere mathematiſke Ligningers ſpecielle Opløsning. Den hidtil bekiendte Prøve-Regning med Nie-Tallet beviſes at være uſikker og uefterrettelig. En lettere Prøve-Regnings Maade, end hidtil har været bekiendt forklares, ſom tiener til, at i den korteſte Tid revidere vidtløftige Beregninger, i ſær Multiplications- Reguladetri- Qvadrat- og Cubik-Regning; hvorved alle Reglerne ere grundede paa analytiſke Beviis. Ved Prøve-Regningens Anvendelſe paa de ſimple ubeſtemte Ligninger, viſes en nye Maade, at under viſſe Betingelſer beſtemme de ubeſtemte Størrelſers Værdie i hele Tal; hvornæſt Prøve-Regningen anvendes paa de høiere Ligningers ſpecielle Opløsning og til Slutning viſes Nytten af Prøve-Regningen, for at, under viſſe Betingelſer, kunne opløſe Ligningen af den Form

$$m + x = a,$$

Anviisning til Feldt-Ingenieurkunſten, tilligemed nogle Anmerkninger over adſkillige Begivenheder og Tilfælde i Krigen, ſamlet og overſat af de beſte Militair-Skrifter, iſær af Hr. Artillerie-Kapitaine von Tielckes Feldt-Ingenieur, oplyſt ved Exempler af lærerige Krigs-Begivenheder og forklaret ved 38 Planer af **Peter Lotharius von Oxholm**, Kongelig Danſk Lieutenant ved Fodfolket. 656 S. i ſtor 8vo, foruden 2 Ark Fortale, Prænumeranterne, Indhold og 4 Tabeller. Kiøbenhavn, trykt hos Nicolaus Møller, Kongel. Hof-Bogtrykker, 1777. Koſter paa fiint Papiir 3 Rdlr. 3 Mk. og paa Trykpapiir 3 Rdlr.

Blant vor Tids Lykſaligheder regne vi billigen ogſaa dette, at Krigs-Videnſkaberne dyrkes med den Iver, deres Vigtighed og Nødvendighed fordre, og foredrages med den Indſigt, Tydelighed og Grundighed, der love de herligſte Virkninger, grundige Indſigters Udbredelſe, Landets Tryghed, og de det tilkommende Rettigheders rolige Beſiddelſe. Det Folk, der i Fredens Skiød tænker alvorligen paa Krigen, danner og holder ſig færdig dertil, behøver ikke nødrigen at tiltrygle ſig Fredens Vedvarenhed med dets Rettigheders og Herligheders Opofrelſe, eller føre Krigen paa en forhaanende Maade. Kaſte vi Øinene paa Holland og Preuſſen, møder os et Syn, der ikke lader nogen Tvivl tilbage herom. Det forhen ærede og frygtede Hollandſke Flag forraadner paa en Tid i dets egne Havne, da det Preusſiſke vajer trygt, æret og agtet paa Oceanet. Ved at overſkue de i en kort Tid hos os udkomne Skrifter i dette Fag, maatte denne Tanke naturligen falde os ind, og vi haabe, at den ikke er undgaaet det Almindeliges Opmerkſomhed, ſom vi ved en kort Opregnelſe ønſke at fornye. En Geuſs har faſtſat en vis og ſikker Theorie i Mineerkunſten, Artilleriet har vundet ved en Scheels Arbeide, Feldt-Ingenieurkunſten har en Oxholm ved nærværende Skrift giort os bekiendt med, en Krebs har udviklet ikke allene de theoretiſke Kundſkaber, men og endeel af de praktiſke, ſom ere en Kriger nødvendige, og fortſætter ſaa vel mundtlig ſom ſkriftlig Arbeidet, en Bertouch har i diſſe Dage leveret en Underretning for detaſkerte Officerer, og fra en Scheel ventes Kong Friderich IV. Krigs-Hiſtorie, hvis Plan forviſſer os om, at Arbeidet vil geraade Forfatteren til megen Ære. Ogſaa fortiener her en Lütken at nævnes,

og

og en Abrahamson, der har lært os, hvorledes Styk-junkerne dannes og oplæres, for værdigen at beklæde en Officeers Plads. I Henseende til Søe-Krigs-Videnskaben have vi vel ikke været saa lykkelige, dog er der allerede giort en god Begyndelse af Lous. Vedbliver han efter Løfte, og Billerne fremkomme med deres Arbeider, skal vi ogsaa i dette Fag kunne fremvise Skrifter, værdige Adelers og Julers Efterkommere.

For at giøre Læserne bekiendte med nærværende Skrift behøve vi ikkun at afskrive Hr. Orholms egen Underretning i Fortalen, som fuldkommen stemmer overeens med Sandheden, og viser tillige at han tænkte, veiede og prøvede, førend han oversatte: „Ingen Deel af Krigskunsten, siger han S. V., er mere almindelig nyttig end Feldt-Ingenieurkunsten. Enhver Officeer forefinder daglig Tilfælde, hvor han skal bruge den. Han skikkes ud for at optage en Egn, besætte en Bröe, en Bye, en Huulvei, en Pas, et Bierg, han kommer paa Forvagt, han skal holde Passagen fri imellem to adskilte Poster, ꝛc. Erhvert af disse Tilfælde fordrer alle hans Indsigter og den beste Forholdsmaade. Den beste, efter Kienderes Dom, hidtil udkomne Bog over denne Deel af Krigskunsten, er den Churſachſiſke Artillerie-Kapitain von Tielckes Unterricht für die Officiers, die ſich zu Feld-Ingenieurs bilden, oder doch die Feldzüge mit Nutzen beywohnen wollen. Bogen udkom 1769. og anden gang 1774. forøget med mange Tillæg og Forbedringer. Jeg valgte den derfor til min Hovedbog, som den sikkerste at efterfølge. Aarsagen, hvorfor jeg har valgt en anden Orden i Inddeelingen end Forfatteren, bør jeg aflægge Regnskab for. Forfatteren begynder med en Feldt-Ingenieurs Forretning ved Marscher og Leire. Mig synes de to følgende Dele bør altid gaae forud. Til hvilket bruges en ung Officeer først? Vist ikke til at føre en Hærs Marsch, eller at udstikke og angive en Leier, førend man er overbeviist om hans Indsigter og grundige Kundskab i hans Embeds Pligter. Til disse bliver han Tid efter anden brugt; men det første en Officeer i Feldten kan indlægge sig Ære og et godt Rygte ved, er ved at optage en Egn eller Stilling, og forfærdige zirlige og nøiagtige Kort derover. En fuldkommen Færdighed herudi letter siden Arbeidet ved Forskandsningers Anlæg, Udstikning og Bygning. Jeg har

derfor begyndt den første Deel med Forfatterens tredie, som indeholder Regler for alle militairske Planer i Feldten. Deres Forfærdigelse er den første nødvendige Kundskab, og enhver kan, uden Krig, daglig øve og giøre sig fuldkommen deri. Man finder saa mange Skrifter om at optage militairske Planer, i sær for de sidste Aaringer; men de fleste tale lidet om Profilernes Tegning, som dog er Hovedsagen. Hr. Böhm i sin grundliche Anweisung zur Meßkunst auf den Felde, handler vidtløftigst og best derom."

„I den anden Deel handles om Forskandnings-Kunsten. Jeg har, for mere Tydeligheds og Ordens Skyld, fundet det bedre, at inddeele den i fire Under-Afdelinger: Den 1ste handler om de i Feldten forekommende Skandsningers Beskaffenhed, for derefter at kunne bedømme det beste Slags og Figur. Den 2den om Forskandsningers Bygning, hvori der læres at udstikke og istandsætte dem. Den 3die, hvorledes disse Forskandsninger med beste Fordeel anvendes, lærer hvorledes man paa ethvert adskilligt Sted best og med meest Nytte kan anbringe og tilsammensætte dem, og disse tre Dele indeholde det samme, Forfatteren paa adskillige Steder har sagt, og her er samlet hver for sig paa sit rette Sted. Da vort Land et indsluttet med Vand rundt omkring, har jeg ligesom Hr. Justice-Raad og Professor Struensee i sin Krigs-Bygningskunstes 1ste Deel, kortelig indrykket et Par Ord om Landgange og deres Forhindring. Hr. Santa Cruz, som, saa vidt jeg veed, handler meest vidtløftig og udførlig om de Midler til at giøre og forbyde en Landgang, er den, af hvilken det anførte er laant. Den 4de Afdeling, som handler om Forskandsningers Angreb og Forsvar, har jeg troet at burde indrykke. Adskillige har savnet den i Hr. Tielckes Skrift, og have haft Grund dertil; thi naar man viser og lærer de Midler, der kan tiene til Forsvar, maae man da ikke ogsaa underrette om, hvorledes man skal bruge og benytte sig af dem, i Fald de skal fyldestgiøre deres Hensigt og bringe den forlangte Fordeel. Jeg har fulgt den samme Orden ved enhver Postes Angreb og Forsvar, som Hr. Tielcke har iagttaget ved Forskandsningers Anvendelse i adskillige Egne og paa adskillige Steder, og saa vel i Henseende til Angrebet som til Forsvaret troet det bequemmest, naar jeg stedse, strax efter at have viist Angrebet, i den derpaa føl-

følgende §. afhandlede Forsvaret derimod. Hvad som kunde henregnes til Generalers og Armeers Forhold, har jeg ikkun ganske kortelig berørt, for at kunne bibringe et Begreb, hvorledes det gik til ved de større Forfald i Krigen. Derpaa opregnes 17 Bøger, som Hr. Oxholm har betient sig af."

„Den tredie Deel lærer de forefaldende Forretninger for en Feldt-Ingenieur ved en Armees Marscher og Leire. Er Hr. Tielckes første Deel uforandret oversat."

„I Anhanget finder Læseren en ny Afhandling, hvorom paa intet Sted er talt, uden ganske Almindeligt, det meste deriblant undtagen om de adskillige Slags Skud og Skuds Længder, hvilke Forfatteren i sin anden Deel i et eget Kapitel har beskrevet, og jeg anført paa dette Sted, saasom det øvrige om Artilleriets Brug her bliver afhandlet. Hr. Du Pujets Essai sur l'usage de l'Artillerie dans la guerre de Campagne & dans celle de Sieges, er den Bog, der har givet Anledning til at jeg indrykkede noget derom. Enhver indseer let, at intet af Verkets adskillige Indhold egentlig har nogen Indflydelse herpaa, uden for saa vidt samme nytter til Forskandsningers Angreb og Forsvar. Dette Stykke skulde altsaa og allene indrykkes; men at rive saadan en Afhandling ud af en Bog og fremsætte den allene, uden først at have anført dens Forfatters Grunde og Regler for alle hans Anviisninger, var at lemlæste ham, og give andre en meget ufuldkommen Underretning. Jeg har derfor fundet det nødvendigt, at giøre et Udtog af dette Skrifts første Deel, hvori Reglerne og Forskrifterne ere lærte, og siden anvendte paa de adskillige Begivenheder i Krigen. Saasnart disse ere hele Armeers Bevægelser og Foretagender angaaende, siger jeg ikkun kortelig Forfatterens Mening. Det derimod, som viser Artilleriets Brug i Henseende til Forskandsninger, troer jeg nødvendigt, at maatte her medregnes, og har derfor bogstavelig anført Forfatterens Forskrifter derved. Hans berømte Modsigers Indvendinger udi l'Artillerie nouvelle, har jeg været nødsaget at berøre; thi ellers turde jeg intet anføre af en Bog, hvorom saa meget er skrevet, og over hvis Indhold saa meget er sagt for og imod. Paa det Læseren kan adskille de forskiellige Anmerkninger derudi, har jeg ladet Udtoget af Forsøget trykke med den i Bogen sædvanlige Stiil, og Indvendingerne i det ny Artillerie med mine egne

ſmaa ubetydelige Anmerkninger (dem kunde Overſætteren have beholdt for ſig ſelv) med mindre Stiil. Den anden Deel af Forſøget, ſom indeholder Artilleriets Brug ved Beleiringer, bliver her ikke engang nævnt."

„Det ſom Hr. Tielcke ſiger om Planers Tegning og Farvers Tilberedning, troer jeg ikke nødvendigt at anføre. Den, ſom vil af en Bog lære at tegne Planer, bliver ſrøbſe den ſtørſte Stymper. Flittig at aftegne vel tegnede Kort er den beſte Underviisning, og de faa Slags Farver en Officeer bruger, kan han overalt ſaae lettere at kiøbe, end tillave dem ſelv. Det hele Regiſter er derfor en Maler mere nødvendig end en Soldat."

Overſættelſen, eller maaſkee rettere, Skriftet, lader ſig i Almindelighed vel læſe, ſkiønt man hiſ og her træffer paa Steder, ſom røbe Begynderen. At et og andet Ord maa ſtøde, er meget naturligt, da lidet eller intet er ſkrevet hos os i den Materie, og al Ting forrettedes forhen ved Armeen paa Tydſk; dog ſynes os, Hr. Orholm har været temmelig heldig, og i det Hele i Henſeende til Sprog viiſt mere Indſigt og Kundſkab end Hr. Prof. Krebs's Overſætter. Havde Hr. Orholm efterregnet og underſøgt Tielckes Tabeller om Maals og Miles Forhold, ſom han har ladet aftrykke uforandrede, ſkulde han have fundet endeel Feil. Planerne ere alle ſtukne af Hr. Orholm ſelv, og endſkiønt Stikket ikke er det ſmukkeſte, ere Planerne dog ligeſaa brugelige, ſom de der findes i Originalen.

Om Militaire Poſter, eller Afhandling om Felt-Forſkandsningers Angreb og Forſvar, til Nytte for en Infanterie-Officeer, der i Krigen detacheres. Af Hr. le Cointe, Kongel. Franſk Kapitain og Medlem af Akademiet i Niemes (Nismes). Udgiven i Paris Aar 1750, og overſat af Friderich Ferdinand v. Bertouch, Kapitain i det Kongel. Norſke Liv-Regiment, Fodfolk. Kiøbenhavn, 1781. Trykt hos Hof-Bogtrykker Nicolaus Møller. 151 Sider i ſtor 8vo, foruden Regiſter, og 4 Kobber-Tavler. Koſter 3 Mk. 8 Sk.

For Officerer, der ikke have eller har haft Leilighed til grundigen at ſtudere Krigs-Videnſkaberne kan dette Skrift være nyttigt og lærerigt. De vil heraf lære, hvorledes de i paakom-

kommende Tilfælde kan hielpe ſig frem, og uden Skam forſvare en ſærſkilt Poſt, ſom kunde blive dem betroet. Efter den her givne Underretning vil de vide at vælge og modtage de Redſkaber, ſom de ikke kan undvære, naar de beordres at indtage en ſærſkilt Poſt, og vide at nytte diſſe Redſkaber. Den, der ingen Theorie har inde, forvildes og forvirres letteligen, endog ved de almindeligſte Tilfælde. Lad en ſaadan beſidde nok ſaa meget Mod og Uforſagthed; det vil ikkun tiene ham til unødvendigen at ſtyrte ſig i Faren, og derved berede ſin egen Undergang.

Forfatteren ſkriver ikkun for ſaadanne Officerer, der med et Detaſkement af 30 til 100 Mand beordres, at indtage en ſærſkilt Poſt. Hans Plan er denne: 1) almindelige Begreber af Geometrien til en Forſkandsnings Afſtikning. 2) De forſkiellige Verker, hvorved en Poſt kan befæſtes. 3) Hvorledes den kan gjøres ſterkere i ethvert Tilfælde. 4) Hvorledes man ſkal berede ſig, naar man detaſkeres. 5) Hvorledes man bør marſchere til den Poſt, man er beordret at indtage. 6) Hvorledes man ſætter ſig faſt der. 7) Forſigtigheds-Regler man maa bruge, for ei at overrumples. 8) Foranſtaltninger, ſom maa gjøres for at kunne holde ſig tapper i en Poſt. 9) Hvorledes Poſter forſvares, og endelig 10) hvorledes de angribes, enten med Kaarden i Haanden, eller indtages ved Liſt. I ligeſaa mange ſærſkilte Kapitler afhandles enhver af diſſe Materier, og oplyſes ved paſſende Exempler, ſom dog ikke altid ere fortalte ſaa udførligen og nøiagtigen, at unge Krigere kunde høſte ret Nytte af dem; thi endeel af dem forudſætter en hiſtoriſk Kundſkab om Tildragelſerne. Af en Note, S. 137, hvori Overſætteren anfører, hvorfor han i Steden for Franſkmanden valgte Polyb ſelv til at beſkrive Sardes Indtagelſe, ſees, at han har ikke tænkt forſkielligen. Saaledes finde vi og S. 111, at Overſætteren tydeligere fortæller Cremonas Overrumpling af Prints Eugenius, end Forfatteren. Til en Prøve paa Overſættelſen maa efterfølgende tiene. S. 142 heder det: „Blant de Overrumplinger af Poſter, der kan udføres med faa Tropper, og ſom en Officeer kan paatage ſig, gives nogle, hvortil en Officeer opmuntres ved Angrebets Lethed; andre opdages ved en ſtor Opmerkſomhed paa Fiendens Forfatning. Naar man veed, at et eneſte Hiuls Forrykning i en

Maskine giør alle de andre unyttige, indseer man, med hvilken Nøiagtighed man maa have undersøgt Forholdet mellem de Midler, man tænker at anvende til et Anslags lykkelige Udførelse. Hvor kiekke end Officerne ere i vor Armee, maa man dog ikke troe, at alle ere duelige til at foretaae slige Foretagender; thi foruden en uigiennemtrængelig Taushed og en stor Skiønsomhed i Soldaternes Valg, bør man besidde en fuldkommen Kundskab om Landet, og kunne tale Sproget; men faa Officerer besidde alle disse Egenskaber samlede. I Henseende til Maaden at overrumple en Post, har jeg sagt, det var umueligt at bestemme visse Regler, eftersom af tusende tilfældigviis indtrufne, gives neppe to, der ere hinanden fuldkommen lige. En skiult Marsches Hastighed mod en langt fraliggende Post, hvis Vagt er forsømmelig; en tyk Taage, der hindrer, at man ei bliver seet; en Flod, hvori findes et af Fienden ubekiendt Vadsted; en Vandledning, en Gang under Jorden, eller Huulvei, som ei ere bevogtede; en tilfrossen Bæk, en opfyldt Passage, en hemmelig Forstaaelse, et Marked, en Torvedag, endelig al Slags Forstillelse; disse ere de forskiellige Krigspudser, man kan anvende, naar Leilighed gives, og af hvilke man, uagtet de ofte ere brugte, kan love sig et lykkeligt Udfald. Jeg vil allene anmerke, at der gives de Krigspudser, der umuligen lykkes, hvis man ei til List føier en vel understøttet Magt." Den, der vil sammenligne Oversættelsen med Originalen, skal befinde, at Hr. Capitainen er en troe Oversætter, uden at binde sig til enkelte Ord, og at han ved Vendinger, som ere vort Sprog egne, veed at undgaae Gallicismer. Den Franske Forfatter er ikke sielden skiødesløs i sin Stiil. Nogle saadanne Steder har Hr. Capitainen heldigen bragt til Rette; men at andre Steder have undgaaet hans Opmerksomhed, tilgives letteligen en Mand, hvis Hovedbestemmelse er Kaarden. Kobber-Tavlerne ere ret nydelig stukne af Hr. Pontoppidan, og Skriftet selv vel og smukt trykt.

Kort Underviisning om en Kiøkken-Haves Anlæg og Dyrkning, for saa vidt Almuen i Norge det til sin egen Fornødenhed kunde behøve. Ved Niels Wamberg, Byefoged i Kragerøe. 78 S. i 8vo. Kiøbenhavn, trykt hos Hof-Bogtrykker Nicolaus Møller, 1781.

Uden Tvivl en meget nyttig Bog, hvoraf man kan haabe

stor

ſtor Fordeel, naar den bringes i deres Hænder, den er beſtemt, og de lære at bruge den. Got er dertil altid, at der gives Bøger, ſom nærværende, endſkiønt der vil Tid til, inden Almuen kan formaaes til at bruge dem. Det Sandſelige, Fordomme og Indbildningens øvrige Fostere, ſynes endnu alt for meget at have Indflydelſe og Virkning paa Almuens Tanke- og Handlemaade. Hvad Sønnen ikke har ſeet giort af Faderen, troer han ugiørligt, om ikke unyttigt og urimeligt. Men da diſſe og andre Hindringer ved Exempler Tid efter anden udryddes, banes derved Veien for nyttige Kundſkabers Udbredelſe, og deres Hielpemidler bekomme tillige den Værdie, Ulyſt negtede dem, og Vankundighed foragtede. Af ſtore og vidtløftige Skrifter, i ſær naar de ere ſammenſkrabede af andres Verker, kan man langt fra ikke haabe ſaa megen Nytte ſom af en kiernefuld Underviisning, grundet paa egne Forſøg. Ved at ſamle forſkiellige Forfatteres Tanker, der have levet i forſkiellige Lande, medløber letteligen en Urigtighed eller en Umuelighed, der forvilder eller afſkrækker Almuen, ſom ved een eller anden Leilighed har forſøgt noget, der er blevet den anpriſet. Men til Skriftet.

Forfatteren anbefaler Qvindekiønnet Haugedyrkningen, og har derfor tilſkrevet Dronningen Afhandlingen. Heri har han uden Tvivl handlet vel. Det var ikke Smigrerie, men Erkiendtlighed der giorde Ceres til Gudinde. Hiſtorien lærer, at dette er ikke Qvindekiønnets eneſte Fortieneſte. Mange Forbedringer ſkylder Verden det, og mange vil den komme til at ſkylde det, naar det, i Steden for at bersves, gives Leilighed til at viſe ſig ſom nyttig Borger af Staten.

I Forerindringen viſer Forfatteren Muligheden, Nødvendigheden og Nytten af Haugers Anlæg i Norge for Almuen. Afhandlingen ſelv er deelt i fire Kapitler, hvoraf det første lærer en Bonde-Kiøkken-Hauges Anlæg, Gravning og videre Behandling; det andet de Vexter, ſom vore over Jorden; det tredie de Vexter, der vore under Jorden; og det fierde Frøe-Avling. Ved enhver Vext gives tillige Underretning om deres Brug og Maaden de tillaves til Føde. I Henſeende til Afhandlings- og Skrivemaade troe vi ogſaa Forfatteren har naaet det Maal, han ſigtede til.

Første Forsøg til en almindelig nyttig Danſk Ortographie, indeholdende: En efter Regler indrettet Danſk Stave- og Læse-Bog for Børn af alle Stænder, forsynet med de nødvendigſte Regler for Skrivningen, samt moralſke Læse-Øvelser. Til Ungdommens Beſte i Dannemark og Norge af Abraham Møller, S. S. Theol. Studioſ. og Informator ved det Kongel. Wayſenhuus. Kiøbenhavn, 1781. Trykt paa Forfatterens Bekoſtning, og faaes hos ham paa det Kongelige Wayſenhuus. 96 Sider i ſtor og bred Octav. Koſter 12 ß.

Endſkiønt Børne-Opdragelſens og Skolevæſenets bedre og fornuftigere Indretning med rette anſees som Grunden til Menneſkeſlægtens Forædlelſe, synes dog hverken de forbigangne eller nærværende Tiders Erfaringer og Forſøg at have været i Stand til at faſtſætte en vis og ſikker Theorie. En lykkeligere og bedre Slægt nødes vi maaſkee til at overlade denne Sag, dog bør vi ikke blive ſtaaende, og Tak ſkee enhver, der bidrager ſit til dens Iverkſættelſe. Med Følelſe af Fædrenelandets Ære betragte vi en Baſedows Beſtræbelſer i dette Fag, der ere Danmark ligeſaa ærefulde ſom de Forbedringer, de have virket og vil virke i Opdragelſen og Skolevæſenet, vil blive Verden nyttige. Men vi beklage til ſamme Tid, at Virkningen deraf hos os ikke ſynes at ſvare til Regieringens Omſorg, eller opfylde Menneſkevennens billige Forventning og Ønſker. Den for os liggende Bog er et beklageligt Bevis herpaa. Uden Kyndighed i Sproget anmaſſer Forfatteren ſig ſkriftlig at forplante ſin Uvidenhed. Havde han indſkrænket ſig til at give os en Stavebog, ſkulde vi have havt Aarſag til at berømme hans Arbeide, og vi ſkulde have anpriſt det med den Varme, Sagens Vigtighed og Nødvendighed kræve. Nu derimod kan vi ikke gisre andet, end bede Forfatteren, førend han vover et nyt Oplag, at raadføre ſig med og følge indſigtsfulde Mænds Erindringer. Efterſeer man ikkun den afſkrevne Titel, vil man deraf ſee, at Forfatteren efter en mild Dom, er ſkiødesløs; thi ellers kunde han ikke have ſkrevet Orthographie uden h, ei heller Beſte uden d mod den af ham ſelv S. 51 givne Regel: at man ſkal beholde ſaa mange Bogſtaver af Stammeordet ſom mueligt. Forfatteren ſagde vi, var ukyndig i Sproget, var han ei det, ſkrev han ei S. 13. „Naar no-

gen

gen af disse Taleredskaber ey ere i behørig Stand" men, naar noget af disse Taleredskaber ei er ꝛc. Bidested skriver Forf. for Bedested. Aarsagen er os ubekiendt. Hvorledes y lyder udtalt af Forf. vide vi ikke; men efter den almindelige Udtale kan det paa ingen Maade bruges i Diphtongerne ei, øi, uagtet det af Forfatteren anſees for en Nyhed, der bør forkaſtes. Naar Børn vænnes til at anſee dem for Diphtonger, kan de i Stavningen ikke foraarſage nogen Vanſkelighed. Vi forbigaae Forfatterens øvrige Bevisførelser, Sprog og Trykfeil, dog kan vi ikke undlade at bede Forfatteren komme frem med ſine Forſtørrelſes-Glas, ſom han S. 47 paaſtaaer forſtørre 8 Billionergange. En ſaadan Opfindelſe vil Naturkyndige modtage med Glæde.

I Fortalen beſkriver Forf. Skolevæſenets ynkværdige Tilſtand paa Landet, ſom vi afſkrive, da Sagen fortiener opmærkſomhed og Afhielpning: „Skole-Væſenet i Danmark, ſiger Forf., er uden for Kiøbenhavn i en meget maadelig Forfatning. Skoleholdernes oeconomiſke Omſtændigheder ere usle, og Arbeidet beſværligt; hvo undrer derfor at de ei ere meget ivrige, iſær naar Forældrene tillige anſee det for nødvendigere, at deres Børn vogte Giæslinger, end gaae i Skole. Den ellers ſaa nyttige Fælledſkabs Ophævelſe, hvorved Børnene adſpredes halve Miil fra Skolen, er en nye Hindring i Skolevæſenet. Kunde Skoleholdernes Indkomſter forbedres, ſaaſom ved at foreene Degne- og Skole-Embedet, og begges Indtægter overalt (hvilket jeg troer, at een Perſon gierne kunde beſtride) ſaa at Skolelæreren kunde leve, uden at hans Familie, ja han ſelv undertiden med, ſkulde gaae barbeenet eller træeſkoet, og uden at bruge Skoletiden til andet Arbeide, og efter viſſe Aars Fliid haabe Forfremmelſe; naar man da tilholdt Forældrene at ſende Børn i Skolen, og Skoleholderen at holde en maanedlig Protocol over hvert Barns Fremgang. Naar Præſten da af og til idelig beſøgte Skolen, og der 2de gange aarlig foruden Kirkeviſitationen blev holdet een eller flere Dage en ordentlig Examen i Provſtens, Præſtens og Proprietærens eller en Civil Embedsmands Nærværelſe, ei allene i Religions-Videnſkaber, men og i udenads Læsning, Skrivning og Regning, hvorved og kunde bruges en og anden for Landvæſenet nyttig Bog, (den ſkulde dog ventelig læſes af Bør-

Børnene, førend de examineredes deri) troer jeg man kunde love ſig ſtørre Fordeel for Staten og Religionen af Skolevæſenet endnu. I Norge paa Landet (O jeg gyſer for at tænke derpaa!) er Skolevæſenet i en langt uslere, ja den allerelendigſte Forfatning, ſom kan tænkes. Den usleſte Fieldbondegut, ſom ikke har velhavende Forældre, og ikke kan komme til andet, og ofte ikke duer til andet, ſkal of to uundgaaelige onde Ting vælge, enten at være viſſe Aar Soldat, eller ligeſaa mange Aar Skolemeſter. Han griber da Riſet i Haanden, for ikke ſelv at bøye Ryggen under Haſſelſtokken; og nu ſkal denne høiſtvankundige Skolemeſter Maaned for Maaned flakke om fra en Gaard hen til den, anden halve og heele Miile, ved Bierg, Skove, Vande og Moſer adſkilte Gaarde; her ſkal han fortiene ſin Føde med at arbeide for Bonden med Skovhugſt og Laſthugſt, men i de Timer de ei have andet at giøre, underviſe Børn i danſke Bøger, hvoraf han ſelv ikke forſtaaer et Ord; thi den norſke Fieldbondes Sprog er ſaa forſkielligt fra det Danſke, at end ikke han og de norſke Kiøbſtædfolk kan forſtaae hinanden. Studeerte Skolemeſtere findes ikke her, og kan ei heller leve her, Præſterne have hver 3 eller flere Kirker, her kan altſaa ikkun holdes Kirke-Cathecheſation (om dette er en Trykfeil vide vi ikke, de ſom vi ikke kunde tvivle om vare det, have vi udeladt) i en Kirke hver 3 a 6te Søndag om Sommeren; det er: 4 a 6 gange om Aaret." Foruden den omtalte Henſigt have vi og herved villet viſe Forfatterens Skrive- og Diſtingveer-Maade, og at han ei følger ſine egne Regler i Henſeende til Retſkrivningen.

Fra Side 10 til 56 findes Stavebogen, og de af Forf. ſaa kaldte nødvendigſte Skrive-Regler. Derfra til Enden leveres Læſe-Øvelſer, indeholdende Sædelæren for Børn i Ordſprog og Bibel-Sententſer, fire Fortællinger, en Fabel, (ſlet fortaalt og aldeles ikke paſſende), 2 Samtaler om Sielen og Gud, alle Tings Skabere, (hvorfor ikke Skaber) endelig Morgen- og Aften-Bønner og Sange. Sangene ere iſær flette. Af Morgen-Sangen meddele vi de to ſidſte Vers, uden ſelv at forſtaae dem overalt.

Nu gaaer jeg glad og friſk til Arbeid, Læsning, Skole,
Hvad jeg kan, jeg ſtræbe vil, paa Flid og Guds Hielp ſtole.

Er

Er jeg flittig, dydig, from; da elſkes jeg af alle
Dem jeg glæder, gavner mig, lykſaligſt er blant alle.
Men var jeg ond og ſlem, man ſtedſe paa mig ſkiendde
Gud blev vred, det ilde gik, i hvor jeg mig henvendde
Søde Gud! Ney! Hør min Bøn! Og giv mig denne Naade.
Jeg, hver Dag jeg voxer til, maa voxe til det Gode.

I Anledning af det her forekommende ſkiendde og henvendde, der forekomme Diet ligeſaa beſynderligt, ſom det maae lyde underligt, naar det udtales efter Skrivningen, kan vi ikke undlade denne Anmerkning: at naar alle Verber i Imperfecto ſkal ſkrives med d, iſteden for det hidtil brugde t, blandes adſkillige Verber med hinanden, f. Ex. ſyndes, begaaer Synd, med ſyndes, det lod ſom.

Chriſtendommens Styrke af Hedningenes og iſær af Flavii Joſephi Meeninger om Chriſto ved Hr. Doct. **Jacob Serenius**, Biſkop over Strængenæs Stift i Sverrig og Medlem af Kongl. Engelſke Videnſkabers Selſkab. Overſat efter den til Stokholm 1777 trykte Udgave. Kiøbenhavn, 1781. Trykt paa Gyldendals Forlag. Stor foruden Dedication og Fortale 197 Sider i 8vo. Koſter paa Trykpapiir 2 Mk. 8 ß. og Skrivp. 3 Mk. 4 ß.

Dem, der kiende denne Afhandling enten af den ſvenſke Original, eller af den tydſke Overſættelſe, ſom 1758 udkom i Gøttingen og Aaret efter blev eftertrykt i Roſtok, eller af den hollandſke, ſom blev udgivet 1769, behøve vi ikke at ſige, at den er ypperlig og bærer Vidne om ſin Forfatters grundige Lærdom, Flid, Skarpſindighed og chriſtelige Hensigt. Dem derimod, ſom ikke kiende den, anprise vi dens Læsning, og forſikkre, at de ikke uden Nytte og Befæſtelſe i Chriſtendommen ſkal legge den hen, naar de kun have brugt den tilbørlige Eftertanke og Opmerkſomhed. Den beſtaaer af tre Capitler, hvoraf det første indeholder Hedningenes troeværdigſte Beretninger om Chriſto, hvorunder handles om de romerſke Landsherrers Beretninger fra Provincerne og Pilati til Tiberium om Chriſto; om Chriſti Indførelſe blant Gudernes Tal hos Keiſer Tiberius, og fremmede Guders Hylding, hos Romerne; om Hedningene ſom uvillige og paaholdne i deres Beretninger om Chriſtendommen; om Aarſagen

ſagen til deres Stiltsenhed og Vold mod de Chriſtne. Det andet viſer Hedningenes Forhaanelſer mod Chriſtum, hvorunder foreſtilles Vidnesbyrd af Julianus Apoſtata, Porphyrius, Celſus, Lucianus, Hierokles, og i Almindelighed gorgisres, at den hedenſke Verdens Viisdom og Daarlighed have begge tient Guds Forſyn i Chriſtendommens Opſtrring. Det tredie handler om Flavii Joſephi Vidnesbyrd om Chriſto, hvorpaa følger en Beſlutning, hvori Forfatteren viſer Chriſtendommens Styrke af diſſe Vidnesbyrd. Ingen vil kunne miskiende den Doms Rigtighed, ſom Hr. Provſt Thor Odhelius, Afhandlingens Udgiver, har fældet over den med diſſe Ord i Fortalen: „ Dette Skrift taler nokſom for ſit eget indvortes Værd, ſaavelſom ders ſtore Forfatters vidt udſtrakte Lærdom og rare Styrke i Tanker og Skrivemaade — — — han har ei uden meiſommeligt Arbeide under megen Belæſenhed af Alderdommens Giemsler opſanket uſvækkelige Beviſer ſom Guldſtykker af Fiendernes egne Gruber, og paa eet Sted ſamlet tilhobe det merkværdigſte, ſom til dette ſtore Diemerke i hedenſke Skribenteres i Behold værende Levninger var at faae fat paa, og ſom ſtrsevis, ikke uden megen Læsning, findes igien hos andre Forfattere. Han har, ſom hver tænkende Læſer ſtrax kan finde, med ſtor Styrke og en indtagende Skrivemaade hele Bogen igiennem til Læſerens Opbyggelſe og Underviisning oplyſt denne Materie med rare tanke- og ſamt udvalgte (tank- och lårorika ſamt udvalda) Betænkninger. Han har af de Tiders politiſke Forfatning oplyſt adſkillige Steder i den hellige Skrift, ſom ellers ei kunde findes Rede i. Han har af ſamme og flere gyldige Grunde lagt for Dagen de rette Aarſager til, at, ihvorvel Chriſti herlige Gierninger i Palæſtina, ſær i Tiberii ſidſte Regieringsaar, tilligemed de Chriſtnes ſtore Tilvext og Forfølgelſer efter den Tid, vare Verden bekiendte og i hver Mands Mund, have dog de hedenſke Skribentere, ſom levede ved diſſe Tider, naar de have kommet (ere komne) til at nævne diſſe Sager, viiſt i deres Beretninger megen Koldſindighed, Korthed, (Knapphet vilde vi hellere givet ved Utiſtrækkelighed) Strenghed og Fiendtlighed. Han har tillige paataget ſig den priſelige Møie med megen Lærdom og overtydende Beviisningsgrunde at frede Myndigheden af den ypperlige jødiſke Hiſtorieſkriver Flavii Joſephi Vidnesbyrd

om

om Christo, som det herligste, der til denne Dag er fundet optegnet hos de Vantroe imod dem, som i de senere Tider have forsøgt at sætte dets Sandfærdighed som nafgiort i Tvivl. Endelig har han i den skiønne Beslutning af dette Værk viist den store Fordeel og Vinding, som tilflyder den Christne Lære af de afhandlede Materier, og med samme Umage ved uomstødelige Sandheder blottet Naturalisters og Fritænkeres Fattigdom paa Fornuft og Tanker, hvorved de snart kunde komme til at see deres egen Daarlighed og Vildfarelse, om skielligt Bevis hos dem maatte gielde. Ei at tale om deres Nytte deraf, som geraade i Tvist med slige ynkværdige Mennesker o. s. v." Det har meget fornøiet os, at denne Bog nu bliver mere bekiendt iblant os, og at den tillige er falden i en god Oversætters Hænder. Hr. Menz Rynning, Sognepræst til Winger, har baade ved sit Valg og sin Flid giort sig sine Landsmænd forbundne. Vi have nøie sammenlignet hans Oversættelse med Originalen, men kun opdaget følgende smaa Feil: I Fortalen: „Her udfordres ikke en lovlig men eftertænksom Giennemlæsning." I Originalen staaer: Här fordras icke en löslig (løselig) utan eftertänksom genomläsning." S. 84. „Alle disse vare store og lærde Mænd, og have paa sin Maade som Hedninge giort Sagen vel for sig." (Alle disse woro store och lärde Män, och hafwa på sitt sätt, som Hedningar, giort saken wäl ifrå sig). At giøre en Sag vel fra sig er vel ingen god dansk Talemaade; Man siger bedre: at giøre sin Sag vel, at skille sig vel derved. S. 94. Den hedenske Verdens Viisdom og Daarlighed have om hverandre (ömsom) tient Guds Forsyn ꝛc." S. 155. „Han var en alt for nøiagtig Forf. til saaledes at at sætte Hændelserne om hverandre." Originalen har: „at så kasta Hendelser om hwarannan" og dette betyder at kaste dem imellem hverandre, at sammenblande dem. Allevegne skriver Hr. Oversætteren sit, sin, sine isteden for deres. Hedendommen isteden for: Hedenskabet. Ogsaa have vi S. 141 fundet efter isteden for efterdi, og S. 169 funde isteden for: fandt. I øvrigt er Oversættelsen baade troe og flydende. Wr.

Elias

Elias Prophete, hans Liv og Levnet, uddraget af den Hellige Skrift og ſammenſkrevet af Jacob Worm Schielderup, Sogne-Præſt til Hofs Præſtegield i Jarlsbergs Grevſkab. Chriſtiania, 1778. Trykt hos Samuel Conrad Schwach. 30 S. i 8vo.

Aarſagen, hvorfor vi komme ſaa ſildig med Anmeldelſen af dette Skrift, kan ſees i Recenſionen af ſamme Forfatters **Eliſæus**, ſom findes i diſſe Efterretningers No. 35. S. 545, hvor vi tillige have yttret den Tanke, at indſtrøede korte moraliſke Betragtninger, ſaa vel ſom rimelige Formodninger til Hiſtoriens Oplysning, langt fra at giøre ſlige ſmaa bibelſke Hiſtoriers Læsning kiedſommelig, tvertimod maa opvække, vedligeholde og forøge Læſelyſten, og at den almindelige Mand er bedre tient med at finde end med at ſavne dem. Af denne Grund ere vi ikke ſlet ſaa vel fornøiede med Hr. Schs. Elias ſom med hans Eliſæus, endſkiønt vi ikke kan negte, at jo Tildragelſerne ere bragte i god hiſtoriſk Orden og vel fortalte efter Bibelens Veiledning. I ſær maa vi roſe hans Aarvaagenhed for de Eenfoldiges Beſte og Lyſt til at giøre dem Bibellæsning behagelig, ſom har været Hoved-Henſigten med diſſe ſmaa Arbeiders Udgave. Han havde nemlig erfaret, at læg Folk med al deres Ulyſt til at læſe den Hellige Skrift havde ſtor Lyſt endog til de elendigſte og urimeligſte Hiſtorier, naar kun noget af det forunderlige ſaadtes deri. For nu at lokke dem fra diſſe til hiin, udſøgte han adſkillige Hiſtorier og Paraboler, for Ex. om den Samaritanſke Qvinde Joh. 4., om de bevægede Tienere Joh. 7., om den Blindfødte Joh. 9., om Lazari Opvækkelſe Joh. 11., om den forlorne Søn Luc. 15., hvilke han befalede Skoleholderne at læſe for Skole-Ungdommen ved Slutningen af deres Overhøringer. Den Nytte, han deraf ſporede, gav ham Anledning til at tænke paa en Samling af de Hiſtorier, ſom i Bibelen findes ſtrøede, og nu faldt Lodden først paa Elias, dernæſt paa Eliſæus. Om den er falden eller vil falde paa flere, vil Tiden lære. I det mindſte kan vi ikke fraraade ham Fortſættelſen. Wr.

Af diſſe Nye Efterretninger om lærde Sager udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

No. 52.

Kiøbenhavnſke Nye Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Fredagen den 28de Decbr. 1781.

Tvende Prædikener, holdne i Rønne Kirke paa Bornholm den 11te og 15de Julii, ved ſørgelig og merkværdig Anledning af Hans Pontoppidan, Conſiſtorial-Raad og Sogne-Præſt til Rønne og St. Knuds Kirke. Kiøbenhavn, 1781. Trykt og ſælges hos L. C. Simmelkiær. 45 S. i 8vo. Koſter 12 Sk.

Den ſørgelige Anledning, i hvilken diſſe Prækener ere holdte, var et den 9de Julii opkommet heftigt Tordenveir, ſom ilde tilredte mange Huſe i Rønne paa Tag og Vinduer, ſaarede mange Menneſker og dræbte tvende, nemlig en gammel Mand i hans lovlige Arbeide og en ung Jomfrue ved Navn Margrethe Kirſtine Engel, ſom vilde gaae ind og ukke et aabent Vindue, ved hvilken Leilighed hun fandt ſin Død. Huſet var allerede antændt, og da hun kom i Sals-Døren, faldt den tilligemed Veggene ind paa hende, hvorunder hun qvaltes. Hun var ſin Faders, en formuende Kiøbmands, eneſte Datter, hvilket har givet Hr. P. Anledning til i Lig-Prækenen over hende at tage til Indgang Domm. B. XI. 35. „Ach min Datter! du haver aldeles „nedbøiet mig.“ Diſſe Ord giennemgaaes korteligen efter deres Anledning og Indhold, og henegnes paa den ſørgende Fader. Derpaa gaaer Hr. Forfatteren, men mere afbrudt end vi ønſkede, over til den valgte Text 2 Moſ. B. 9. V. 28.

„ Beder til HErren og det er nok, at der ſkal ikke være meer
„ den Guds Torden.“ Hvoraf foreſtilles: 1. Hvor Tor-
den haver ſit Hiem. 2. Hvorfor Gud dermed truer os og
vort Hiem, nemlig for at aabenbare os a) ſin Almagt; b)
ſin Retfærdighed; c) ſin Godhed. 3. Hvad vi i ſaadan Fri-
ſtelſe ſkulle gribe til, enten vi ere henne eller hiemme. Til-
ſidſt beſkrives den ſalige Jomfrues Tænkemaade og Død, og
den bedrøvede Fader tilønſkes Troſt og Velſignelſe. End-
ſkiønt der i Inddelingen ſynes at være noget Ordſpil, mae
vi dog give Hr. P. det Vidnesbyrd, at han er en af de al
meennyttige Prædikantere, der uden at affectere Veltalenhed
veed at indklæde ſine Tanker i et got og tydeligt Sprog, og
lader Skriften tale, hvor den bør tale. Han bruger ſin Tex
ſaaledes, at den bliver et Middel til at ſtyrke Tilhørernes
Hukommelſe og minde dem om de fremſatte Tanker. Og
naar man betænker, at denne Liig-Prædiken har ikkun været
een Dags Arbeide; thi den holdtes den 11te Julii over en
Jomfrue, ſom døde den 9de, maa man beundre hans Fær-
dighed i at giennemtænke en Materie og ſætte den ſaaledes
paa Papiret, at den kan læſes med Fornøielſe. Den anden
Prædiken er holden over det ordentlige Evangelium paa 5te
Søndag efter Trinitatis Luc. 5. V. 8. 9. „ Der Simon Pe-
„ trus det ſaae = = = thi ham var kommen en Redſel paa
„ og alle dem, ſom vare med ham.“ Indgangen er af Jo.
13. V. 11. „ Skulde ikke hans Høihed forfærde eder, og
„ hans Redſel falde paa eder?“ Af Texten betragtes: Den
frugtbare Redſel over Guds Høihed. 1. Den Redſel Guds
Høihed kan og bør foraarſage hos os Mennesker. Her viſe
a) Guds tredobbelte Høihed, hans Væſens Høihed, Egen-
ſkabers Høihed, Gierningers Høihed; b) at denne Guds
Høihed bør ſætte og holde os Mennesker i en ret hellig Sinds
Forfatning og Forhold, fornemmelig i en tilbørlig Frygt og
Banghed for at fortørne ham, og en hiertelig Omhyggelig-
hed for at velbehage ham. 2. De Frugter og Virkninger
ſom ſaadan Redſel for Guds Høihed bør have hos os. a)
Ydmygelſe; b) Synds Bekiendelſe; c) Synds Afbedelſe.
Atter et Bevis paa, at Hr. P. forſtaaer at behandle en Tex
ſaaledes, at intet vigtigt forbigaaes og intet Uvedkommend
indflikkes. Hvor langt holder han ſig fra deres Methode

ſom

ſom prædike uden Text og uden Bibel, eller ſom uddrage qvidlibet ex qvolibet! Det var hans Henſigt at opvække, derfor ſluttes og denne Prædiken med en meget opvækkende Henegnelſe, ved hvis Anhørelſe vi ikke formode, at nogen har kunnet være ligegyldig. Her er Begyndelſen deraf til en Prøve paa Forfatterens Sprog: S. 40: „Mine kiere Tilhørere! Os var ogſaa kommen en Redſel paa i denne forgangne Uge; Gud aabenbarede ſig i ſin Høihed; han viſte os, hvad hans Almagt kan giøre, hvad vi ere, naar han rører ved os. HErre! ſkiuler du dit Anſigt, da forfærdes de; ſamler du deres Aand fra dem, da opgive de Aanden; naar han ſeer til Jorden, da bæver den; naar han rører ved Biergene, da ryge de, Pſ. 104. V. 29. 32. Han viſte os, hvad hans Retfærdighed kan giøre, og vil giøre, derſom Syndere ikke omvende ſig, hvorledes han kan ſpende ſin Bue og berede dødelige Vaaben til den Pſ. 7. V. 13. Vi ſaae den almægtige Skaber at giøre de tykke Skyer til ſin Vogn og at vandre paa Veirets Vinger, vi ſaae ham giøre gloende Ild til ſine Sendebud, vi ſaae Guds Retfærdighed aabenbares af Himmelen; Længe havde vi ſeet og ſukket til Himmelen efter Regn, vi ſaae Himlen true med Tørke og Regnens Tilbageholdelſe, og der kom en Redſel paa os, at Jordens Tørſt ſkulde foraarſage Landet Hunger; vi ſaae en Regnſkye trække over vore Hoveder efter den anden, og os kom en Redſel paa, at Gud havde tillukket ſin Barmhiertighed med en Skye; allerede begyndte de, der troe Gud ilde, at giøre Udregninger, hvor dyrt Brødet ſkulde blive, og hvor mange Mennesker der ſkulde døe af Hunger. Endelig kom Regnen, men med Regnen Fordervelſen; vi ſaae Guds Ild fare ned og anſtikke en af de ſmukkeſte Gaarde i Byen, og os kom en Redſel paa, at dette Guds Riis, dette graadige Element, ſkulde fortære vore Huſe og Hiem. Vi ſaae tvende af vore Medmennesker døde og omkomne i denne Ruine; vi ſaae flere af vore Medmennesker ſaarede, vi ſaae Blod og Graad flyde tillige paa adſkilliges Anſigter, og os kom en Redſel paa, vi forfærdedes over diſſes haardere Stiebne; vi ſaae meer end et halvhundrede af vor Byes Huſe ilde tilredte paa Tag og Vinduer, og os kom en Redſel paa,

„ og hver frygtede i sit Paulun at have fundet sin Grav
„ —Men vi saae og Guds **Barmhiertighed** kiendelig yt
„ tre sig midt i Vreden og Straffen; mange Omstændighe
„ der forenede sig under Forsynets Bestyrelse til det Onde
„ Indskrænkelse; Herren sagde ligesom hisset til Hevnen
„ Engel: Det er nok, drag nu din Haand af! 2 Sam
„ 24, 16. Luerne efterlode i deres Voldsomhed, Bye
„ skaanedes, Gud, som lod Fordervelsen komme, satte de
„ og Grendser; og os kom en Redsel paa, og da tænkte vi
„ Herre! hvor underfuld er du i dine Domme, men hvo
„ uendelig i din Forbarmen! Du giorde et Riist iblant os
„ men du kunde jo ganske oprevet os; da gik det os ret so
„ Petrus i Texten: Høiheden af Guds Magt og hans ve
„ gisrende og skaanende Miskundhed fyldte vore Hierter me
„ Banghed og Glæde; hvorfor bleve vi ikke et Offer for For
„ dervelsen? hvorfor beholdte vi vore Lemmer hele, vor
„ Huse ufortærede? Herre! vi ere ringere end alle de Mi
„ skundheder og end al den Trofasthed, som du haver gio
„ mod dine Tienere. 1 Mos. B. 32. 10. Men nu min
„ Venner! hvad giorde vi og hvad gisre vi endnu ved dette
„ da **Simon Petrus** det saae, **faldt han ned** ꝛc. Hva
„ giorde vi, da vi saae alle disse Tegn af Guds Hø
„ hed baade i at straffe og at forbarmes? ꝛc.“ Sætter ma
sig i deres Forfatning, for hvilke disse Prækener bleve holdte
vil man letteligen troe, at de ikke ere hørte uden Indtryk o
Følelse. Men da vi nu have sagt til Forfatterens Roes
hvad vi burde og med Sandhed kunde, vil vi ogsaa tilfø
et par Anmerkninger angaaende det, hvormed vi ikke hav
fundet os saa vel fornsiede. Hr. P. bruger i begge disse Pre
kener Indledning til sin Indgang; men da Indgangen sel
er en Indledning, synes det os bedre, at Prædikanten stra
fremsætter sine Indgangs Ord uden noget foregaaende Pre
ludium. Exordio Exordii non est utendum, sagde fordu
Dr. Rosenstand paa sit homiletiske Collegium, og denne R
gel er altid forekommet Recensenten rimelig og bifaldværdig
S. 18. declamerer Forf. baade imod den gamle og „ de
nyere Slags Overtroe eller rettere kaldet Vantroe, da ma
vover at ville dreie og drive Tordenveir, hvorhen man lyster
men er det vel nogen Følge, at man er vantroe, fordi ma

brug

ruger naturlige Bevarings-Midler imod naturlige Hendel-
er? Kan Bøn og Christendom ikke meget vel bestaae dermed?
ller skal en Syg lade aiting beroe paa Bønnen uden at lade Læ-
jen hente eller bruge Lægemidler? Vi for vor Deel spore in-
et Ont og ingen Vantroe i Torden-Afledere, naar man ikke sto-
er paa dem allene; meget mere troe vi, at det er enhver Chri-
tens Pligt i alle Tilfælde at bruge al muelig Forsigtighed og
etiene sig af alle Slags uskyldige Redningsmidler. S. 32.
, Et Menneskes Væsen er saadant, at man kan begribe det;
t Menneske kan maale det andet med sine Tanker; men
Guds Væsen er ubegribeligt; der er intet Maal hverken paa
ans Natur eller hans Raad eller hans Veie." Menneskets
Væsen er dog ikke saa begribeligt, som Hr. P. mener; thi
orstaaer man sig vel fuldkommen paa Sielen og dens For-
ning med Legemet, dens Beskaffenhed og Virkningsmaade?
an man sikkert maale andres Tanker og Hensigter, og tilhø-
er det ikke Gud allene at føre det Skiulte frem for Lyset og
abenbare Hierternes Raad? Mennesket er ubegribeligt baa-
e for sig selv og sine Medmennesker. — Det er ellers Skade,
t disse to gode Afhandlinger ere trykte med saa stor Skiødes-
øshed, at de vrimle af Feil baade i Ord og Skieltegn, hvor-
ved Meningen ikke sielden bliver utydelig. Ikke engang de
neest bekiendte bibelske Navne findes rigtige. Eliphas kal-
es S. 18. Eliptes, og Gud maae vide, hvad det er for en
Elise, der findes i sidste Linie S. 34. Adskillige Steder f.
Ex. S. 24, 37. ꝛc. maae man i det mindste læse et par Gan-
ge igiennem, førend man kan komme efter, hvad de skal be-
yde. Kort: de beste Ting forderves, naar de falde i slette
Hænder. Det heslige Dødningehoved, der er sat som Zirat
S. 45, skal vel være til Skadesløsholdelse for Sætterens
ller Bogtrykkerens Magelighed og Uagtsomhed, men det
ive vi ham gierne tilbage. Papiret er elendigt.

Wr.

Vinter-Aftenens Tidsfordriv. Tredie Hefte. For De-
cember Maaned. Stor 5 Ark i 8vo. Koster 10 ß.

Da vi anmeldte de to første Hefter, sagde vi vore Tanker
om slige Skrifter i Almindelighed saavelsom om dette i Be-
synderlighed. Vi anpriste det som ustridende mod gode Sæ-
er, og kan i Henseende til Oversættelsens Beskaffenhed

ſætte det i Ligning med det nyeſte Magazin af Fortællinger, kort: vi anſee det for noget af det beſte, der er udkommet og udkommer fra Aviſe-Contoiret. Nærværende Hefte gaaer i fortløbende No. og Sidetal med de foregaaende, og indeholder følgende 5 Smaaſtykker: 1) **Den uſkyldig lidende Americanerinde, eller Hiſtorie om Miß St. Vincent.** En Overſættelſe af det Engelſke. Miß Vincent, en veſtindiſk Adelsmands Datter, blev omtrent tre Maaneder gammel betroet til Hr. Bonchearts Opſigt i London, medens hendes Forældre af Nødvendighed maatte reiſe til Veſtindien for at paſſe paa den liden Reſt af deres Formue. I hendes 7de Aar var hun baade Fader- og Moderløs, og fik kun en ſaare liden Arv efter Forældrene, hvilken hun ſiden reent blev bedraget fra ved den unge vidtløftige Bonchearts lumſke og nedrige Konſtgreb; thi hendes Feil var, at hun troede ham for vel, anſaae ham næſten for ſin Broder og elſkede ham for hans brave Forældres Skyld, i hvis Huus hun var opdragen. Da hendes Fattigdom rygtedes, opſiges hun ſine Værelſer og begegnes med Foragt af en Veninde, ſom hun tilforn havde giort vel imod. Fattig og foragtet fattede hun nu to Gange det Forſæt at kaſte ſig i Vandet, men en ſkiult Haand holdt hende begge Gange tilbage fra dets Fuldførelſe. I fortvivlet Tankeløshed vanker hun omkring, uden ſelv at vide hvorledes og hvorhen, indtil Mathed endelig kaſtede hende til Jorden, hvor hun nu laae og ventede paa Døden. Her ſpottes hun af en tilkommende fordrukken Karl, men reddes fra hans Grovheder ved Hr. Villiers, ſom hørte hendes Graad og beſørgede hende henbragt i et Huus, hvor hun kunde nyde noaen Pleie og komme til Kræfter igien. Villiers faaer hendes Omſtændigheder at vide. Medynk og Kierlighed indtager hans Hierte, og han ønſker intet uden Americanerindens Liv, men forgiæves. Kræfterne vilde ikke komme igien. Det lider, hun havde ſat ſin Vertinde i Pant, teſtamenterer hun ham. Han indbriver ved Truſel, hvad Vertinden havde faaet for meget, og iſær nogle Juveler, ſom hun havde ſtukket under ſig. Miß Vincent dør med Øinene hendvendte til Hr. Villiers og til Himmelen, og hendes Efterladenſkab deler Menneſkevennen imellem hendes forrige Opvartere. Stykkets Hensigt er at beſkæmme nedrigtænkende

og

og at anpriſe Dyden, hvis Træk med levende Farver ere tegnede i Miß Vincents og Hr. Villiers's Tænkemaade, Samtaler og Forhold. 2) **Sara Th*** eller den adelige Bondekone.** Her foreſtilles en Familie, hvis Lykke havde ſin Oprindelſe fra en adelig Dames Tilbøielighed til ſin Faders veltænkende Tiener. For at faae ſin elſkelige Philip opofrer hun Adelſkab, riigt Partie og den ſtørſte Deel af ſin Formue, lader blant ſine Venner udſprede, at hun var død, og reiſer til Skotland, hvor hun fornøier ſig ved Philips Stand, ved Landlevnet, ved ſine Børns Opdragelſe og gode Bøgers Læsning. Hr. Oheims Hiſtorie, ſom anpriſer Landlevnet, er ſmuk, men denne ſynes os fuldkommen ſaa indtagende. Sara Th*** er den forſtandige, dydige, flittige og ærlige Huusmoder, Philip den arbeidſomme og retſkafne Mand og Fader. Enighed og Fornøielſe herſker i deres Belig. Stykket indeholder mere end een rørende og behagelig Scene. 3) **Myrtil og Thyrſis.** En Fortælling om denne Hyrdes og Hyrdindes uſkyldige Kierlighed, beklagelige Fattigdom og uformodentlige Lykke. Man finder allevegne Naturens Sprog, men noget vel tydelig ſynes den at tale i den Drøm, de begge havde før deres Forening, hvilken de med Rødme fortælle hinanden. 4) **Omar og Haſſan.** En øſterlandſk Fortælling, ſom viſer, hvor daarligt det er at hente Lykſalighed af nogen anden Kilde end af Religionen. Haſſan var fra ſin rolige Stand bleven ophøiet til Værdighed, Magelighed og Overflødighed. Han udſtødes ved Ondſkab og Misundelſe fra diſſe formeente Herligheder, og ved at tænke tilbage paa det Fornøielige i ſit Liv, ſmager han Bitterhed og briſter i Fortvivlelſes Taarer. I denne Tilſtand ſees han af Omar, ſom gav ham det beſte Raad, hvis Efterlevelſe giorde ham lykkelig for Fremtiden. Raadet var dette: „Sæt din Tillid til ham allene, ſom kan vederlegge dine fornuftige Ønſker, og fylde din Siel med Godt. Fæſt dit Haab paa den Deel, i hvis Lighed Verden ikkun er ſom en Draabe i et Vandkar og et Støv i Vegtſkaalen. Gaae tilbage, min Søn, til dit Arbeide. Din Føde ſkal igien blive velſmagende og din Hvile ſkal blive ſød. Til din Fornøielſe ſkal blive lagt Varighed, naar den ikke hænger af det, ſom beſiddes paa Jorden, men af det, ſom forventes i Himmelen.“

melen." 5) **Amanda eller den belønnede Dyd.** En Fortælling. Amanda, en Datter af fornemme Borgerfolk, som havde levet i stor Anseelse og Credit, men ved en Følge af ulykkelige Tilfælde vare komne i meget slet Tilstand, sendes for at formindske Forældrenes Udgifter ud paa Landet til en Forpagters Huus. Godsets Herre, som jevnligen kom i Forpagterens Huus, forelsker sig i hende uden at have i Sinde at ægte hende. Ved et Brev faaer hun at vide, at hendes Fader nylig ved Indførsel var bleven skilt ved alt, hvad han eiede. Denne Omstændighed betiener Gods-Eieren sig af, og giør baade hende og hendes Fader Forslag, som de ikke uden paa Dydens og Ærens Bekostning kunde modtage. Amandas Moder skriver hende i et Brev blant andet dette: „Det „ er et nedrigt og grusomt Kunstgreb at giøre os dette For„ slag paa en Tid, da han tænker, at vor Trang maa drive „ os til hvad det skal være. Men vi vil ikke æde Skiends„ sels Brød. Derfor befale vi dig at vogte dig for den „ Snare der er lagt for din Dyd." Dette Brev falder i Gods-Eyerens Hænder, som først læser det, men beslutter dog at lade Amanda selv læse det, og imidlertid at give Agt paa hendes Bevægelser. Han seer Taarene i hendes Øine, bliver selv bevæget og skriver Forældrene til om at ægte hende. Nu nød han den dobbelte Fornøielse at opreise en værdig Familie til dens forrige Velstand, og at giøre sig selv lykkelig ved at forenes med deres dydige Datter. — Nogensteds, synes os, burde det være tilkiendegivet, om alle Stykkerne ere Oversættelser, eller der findes noget originalt deriblant, samt hvoraf de oversatte Historier og Fortællinger ere tagne.

a.

HErren mægtig i Striid, HErren mægtig i Seier, HErren Zebaoth er hans Navn. Eenfoldigst og med dyb Eftertanke betragtet ved Anblik af den af Hans Majestæt den Stormægtigste Monark og Herre, Kong **Christian den Syvende**, saa viselig som allernaadigst paa Nørre-Fælled, samt Amager-Land uden for Hoved-Staden Kiøbenhavn, udi Aaret 1781. anrettede **Lyst-Campament**, og mod Slutningen af samme, i allerdybeste Underdanighed og med allerstørste og følelsomste **Devoir** overleveret ved

Hans

Hans Majeſtæts allerunderdanigſte Tienere og uafladelige Forbedere hos Gud, rare og ret udmerkede Degn, Friderich Peterſ. Svane Africanus, Sogne-Degn (næſten 32 Aar ſc. til 11te Octobr. a. c.) til Haureberg og Gudum Sogner, ſamt Skoleholder for Haureberg Sogn i Løve Herred ved Slagelſe i Sielland. Kiøbenhavn, den 19de Junii 1781. 1 Ark i 4to.

Da den rare og ret udmerkede Degn averterede diſſe 4 Blade i de offentlige Tidender, kaldte han dem **foelſomme og læſeværdige Betragtninger**, og imod denne af ham ſelv fældede Dom vil vi intet indvende, ſaaſom Manden er ganſke uforbederlig. Betragtningerne ere virkelig værd at læſes af alle dem, der behøve Langernes Ryſtelſe, og Titelen, tænke vi, er nok dertil. Til at iſtemme den rare Lovſang, ſom udgiør de tre ſidſte Sider, opmuntres Landets Børn paa denne Maade: „Opmuntres nu i diſſe varme og foelſomme Betragtninger, alle og enhver af begge Kiøn, Høie og Lave; „Du vældige Ridderſtand, du ſkinnende Adelſkab, baade „af Civil- og Militair-Stand; Geiſtlige og Verdslige, „Borger og Bønder, ja alle tilhobe, ſom af een Mund „iſtemmer med vor ret rare og allerdyrebareſte Lands-Fader, „vor ſtore Monark, tilligemed det ſamtlige Høikongelige „Huus af den uſkatteerlige og allerhøiſtberømte Oldenborgſke Stamme, udi Anførſel af den **himmelſke Capelmeſter**, den Hellig Aand! Alle, alle, ſiger jeg, allerunderdanigſt opſtemmer den HErre Zebaoth en Lovſang, og udraaber den evige Viisdoms Forſyn, ja udbreder den Almægtiges Vælde og Ære, med HErrens, den HErre, **HErre Zebaoths ringeſte og uværdigſte Capelmeſter og Degn for Guds Meenigheder Haureberg og Gudom.**" Denne med al ſin Rarhed ringeſte og uværdigſte Capelmeſter har i Sinde paa Subſcription at udgive en heel Samling eller Bundt af hans Proſa og Poeſier, ſom ved høitidelige Leiligheder ere forfattede, hvis Anmeldelſe fordum forſkaffede vore Formænd Moerſomhed. Samlingen vil viſt blive til almindelig Glæde, hvilken vi herved give os den Fornøielſe at ſpaae Publikum. ω.

Til Læserne.

Ved afvigte Aars Begyndelse vare de Nye lærde Efterretninger næsten den eneste Journal blant os, i det mindste den eneste, der udkom ordentligen. Vi troede os derfor saa meget mere forbundne til det af os 1778 givne Løftes Opfyldelse, ikke at forbigaae noget hos os udkommet Skrift. Vel saae vi, at den paadragne Gield var steget anseeligen, og at dens Afbetaling vilde falde os vanskelig; men da vi hverken kunde eller vilde ansee det frivilligen paatagne Arbeids Vanskelighed for en gyldig Undskyldning, eftersaae og giorde vi en Fortegnelse over de forsømte Skrifter, og med større Lyst og Iver, end Haab og Formodning om et lykkeligt Udfald, gav vi os ud for at naae den ønskte Havn. Vore Bestræbelser have ikke været ganske frugtesløse. Ikke et lidet Stykke af Veien er tilbagelagt, og bekomme vi den Hielp, som vi have Grund til at giøre Regning paa, vil vi blive satte i Stand til, i en kort Tid ikke allene at afbetale vor Gield, men endog betids at anmelde ethvert udkommet Skrift.

Deels det for de forsømte og nye udkomne Skrifters Mængde alt for ænge Rum, deels ogsaa Mangel paa Medarbeidere have ikke tilladt os at komme længere. Den, der kiender Journalers Skiebne blant os, kan denne Anmerkning, at Nationen i Almindelighed har liden Lyst til dette Slags Arbeide, ikke have undgaaet. Man har seet adskillige begyndte, som man kunde have ønsket Varighed; men efter

ter en kortere eller længere Tid, ere de ophørte. Aarſagerne dertil ere uden Tvivl diſſe: Arbeidet er efter dets Natur utaknemmeligt, beſværligt og ubehageligt. Faa have derfor Mod nok til at ſtille ſig blot for de Beſværligheder og Ubehageligheder, der følge det ligeſaa nødvendig ſom Skyggen Legemet. Intet Under derfor, at enhver ved første Leilighed holder ſig tilbage. Paa den anden Side finder en Journal ikke letteligen en Forlegger. Udgifterne ere mange og ſtore, og Fordelen bliver altſaa liden eller rettere ingen, oftest Tab. Diſſe ere uden Tvivl de ſande Aarſager til vore Journalers hidtil havte Skiebne, og da de vanſkeligen hæves, er Udſigten for dem i Fremtiden ikke den gunſtigſte. Ikke lidet vilde det hielpe, om Forleggere vilde indſende deres udgivne Skrifter til Anmeldelſe. Bekoſtningerne, der desuden ere ſtore nok, vilde derved formindſkes, og Fuldſtændighed lettere opnaaes. Andre for os have begiert det ſamme. Med hvad Lykke er os ubekiendt. Dog formode vi, at om man en og anden Gang har indſendt et Skrift, er det ikke ſkeet saa betids, at man kunde benytte ſig deraf. Nogle kan vel og, ſom derved have troet at kunne tilkiøbe ſig en ufortient gunſtig Dom, have fundet ſig bedragne, og til Giengield tilbageholdt en Underſtøttelſe, der bidrog iſær til Litteraturens Fremme, og ſom i det modſatte Tilfælde, naar Skriftet fortiente Anprisning, kunde blevet Aſſenderen nyttig.

Ligeſaa lidet ſom vi kunne have Deel i, at vi ere de eneſte, ſom til en beſtemt Tid anmelde Skrifter, ligeſaa lidet ønſke vi det. Naar enhver paa ſin Side ſkriver med Flid, Upartiſkhed og de udforderlige Indſigter, treffer man ſom oftest hinanden i Hoved-

vedſagen, og ſkulde det modſatte hende ſig, opdages Aarſagen ikke vanſkeligen, der ikke kan reiſe ſig af andet, end at man har betragtet Sagen fra en forſkiellig Synspunkt. Fordelen deraf for Journaliſten er ikke ubetydelig. Endog de, der ikke tage ſig Tid til at underſøge Grundene til hans Dom, overbeviſes ved denne Overeensſtemmelſe om hans Redelighed; det Had, ſom den ſig fornærmet indbildende Forfatter troer ſig berettiget til mod den, ſom ſagde ham hans Feil, formindſkes ved at deles mellem flere; endeligen, Dommerne blive ſaa forſkiellige ſom de vil; Sandheden vinder ved Underſøgelſer, anſtillede af forſkiellige. Mange Journaler ønſke vi dog ikke; thi alt overflødigt er ſkadeligt. Kunde Litteratur-Journalens Gang blive noget ordentligere, ſkulde man maaſkee anſee dette Litteraturens Fag tilſtrekkeligen beſat. Dette Ønſke kan i vor Mund, der have giort ovenſtaaende Erklæring, ikke anſees for nogen Bebreidelſe; men vi haabe, man vil anſee det ſom en Undſkyldning for os ſelv.

Hvorledes andre domme om vort Arbeid er os langt fra ikke ligegyldigt. Uvillige indſigtsfulde Mænds Bifald er Maalet vi ſatte for vore Beſtræbelſer. Flid, Nøiagtighed, Upartiſkhed og en frimodig Sandheds Kierlighed vare Midlerne, hvis Brug allene vi troede os tilladt. Derved haabede vi at tiene ikke allene vor Tid, men og den kommende, ſom vi iſær have havt i Tankerne med den Fuldſtændighed, vi vente at kunne give diſſe Blade i Henſeende til den danſke Litteratur. Ved indeværende Aars Slutning ſkal ikke noget hos os i det fra ſidſte forløbne Aar udkommet Skrift, vi have faaet Kundſkab om, være forbigaaet, og bliver det os muligt, ſkal

vi

vi for disse fem Aar levere et fuldstændigt Register, hvori Skrifterne anføres under de Videnskaber, hvortil de høre. Man vil deraf ved et Hiekast kunne overseе, hvad der er giort i det Hele og enhver særskilt Deel. Hidtil have vi ikke havt et saadant Register, som Mængden af de hos os udkomne Skrifter dog synes at giøre nødvendigt, for paa et Sted at have en Ledetraad, hvorefter man i ethvert Fag af Videnskaberne kan opsøge det, man kan giøre Brug af.

I Henseende til Maaden at anmelde Skrifter paa, have vi ikke tilsidesat den valgte Plan. Den Recension have vi altid anseet for den beste og nyttigste, som lærer os Forfatterens Plan, Skriftets Indhold, og Maaden, det er udført paa, eller med andre Ord, Stilen. I Følge heraf have vi efter beste Skiønsomhed stræbt at giøre enhver Forfatters Plan kiendelig, efter Mulighed meddeelt Skriftets Indhold, og oftest afskrevet et Stykke, at Læseren selv kunde domme om Stilen, uden at anskaffe sig Skriftet, som vil falde den største Deel af Efterkommerne umuligt. I vore Anmeldelser have vi bestandig rettet vor Opmerksomhed paa disse tvende væsentlige Stykker, Sagkyndighed og Sprogkyndighed, og aldrig draget i Tvivl, at foretrekke hin denne; endskiønt vi tillige ere overbeviste om, at intet Skrift, hvori een af Delene fattes, har naaet den Fuldkommenhed, som forvisser det Udødelighed. Vi beklage derfor stedse, at Mænd, der have tilbagelagt den vanskeligste og længeste Vei paa Forfatter-Banen, der gaaer giennem vildsomme Skove, Moradser og Ørkener ikke have vildet lade sig falde ind at fuldføre Reisen, giennem de blomsterrige Enge, der dog ene lede til Maalet. Vandrende paa denne Vei ere Grækker-

kernes og Romernes Skribentere blevne vore og vil blive de kommende Tiders Lærere. Følge vi, berigede med saa mange Aarhundredes Erfaringer, deres Fodspor, skal en erkiendtlig Efterslegt ikke negte os Sted blant dem, og om vi fortiene det, over dem. Overbeviste om denne Sandhed bekymre vi os lidet om uberettige de Dommeres skieve Domme, der ved vrange Forestillinger give Tingene et falsk Udseende.

Ingen vidtløftig Udvikling af Beviserne for vor Meening om et Skrift tillade vi os. Det vilde ikkun stode den Eftertænksomme uden at overbevise den, der med et syngtigt Die overseer Skrifter, Journaler og alt. Ei heller troe vi at burde anføre mange Beviser. Anprise vi et Skrift, ønske vi det læst; dadle vi det, skal det være os kiert, om de, der tvivle om vor Retsindighed, vil undersøge Grunden til vort Forhold: i begge Tilfælde er Vidtløftighed unødvendig om ikke utilgivelig. Af en Journal vil man lære at kiende Skrifter, ikke Journalistens Vittighed, og ligesaa lidet venter man der en altid kiedsommelig Opregning af alle i et Skrift forekommende Feil. Ved en Journals Hielp bør man kunne overse Litteraturens vidtløftige Mark. Dette er uden Tvivl dens Bestemmelse, og den kan ikke opnaaes ved Vidtløftighed. De, der raade til Vidtløftighed i Hensende til Meningers Bekræftelse eller Giendrivelse i en Journal, maae ikke have overlagt, at Rummet ikke tillader det, at det strider mod Hovedhensigten, andres og ikke egne Meningers Anførelse.

Selv fri, elske og ære vi hos andre en Frihed, der ikke udarter til Vildskab eller Selvraadighed; men da Forfatteres Skrifter, ikke deres Person, er Journalistens Sag, skye vi med ligesaa stor Omhyggelighed

en-

enhver perſonlig Fornermelſe, ſom vi tragte efter at giøre ethvert Skrifts Værdie kiendelig. At giøre ſig lyſtig paa en andens Regning er en Handling, den Retſindige ikke kan tillade ſig. Paa den anden Side ſtaaer det Forhold, der er mellem Handlinger og Tænkemaade, og de Slutninger, man ſaa ofte finder for got at drage endog af de uſkyldigſte Udtryk og Ord, ikke i nogens Magt, og burde altſaa ei heller tilregnes, og langt mindre anſees for en Forbrydelſe. Efter nogles Mening ſkal vi haye en blind Ærbødighed for Mænds Arbeyder, der beklæde anſeelige Embeder. Denne Dadel bør uden Tvivl regnes til de mange loci communes, ſom man til Ødſelhed og Ækelhed anbringer endog mod de beſte Journaler. Intet behøves her at legges til, naar betænkes, at ethvert fuldkomment Arbeid er Friheds Foſter, og at Europas Fortrin er opnaaet ved den Fremgang til Frihed, der i vore Tider falder ſaa meget i Øinene. Menneſkets Forædlelſe ſkal blive dens Følge, naar Friheds Aand har brudt Vilkaarlighedens tunge Lænker, og virket paa dem, ſom ſukke derunder. Guddommelige Frihed, du er den Ordens, Retfærdigheds og Billigheds Beſkytterinde, ſom Religionen lærer, Visdom anpriſer, ſom beſtaaer ved Dyd og Sæder, og forſvinder ved Laſter og Selvraadighed.

Tryk, Papir, Format, Trykfeil ere ikke Journaliſten ligegyldige Ting. En ſmuk og vel trykt Bog har noget tillokkende, een, der mangler diſſe Fuldkommenheder, noget modbydeligt. Dog have vi altid, følende vor egen Ufuldkommenhed, med en Slags Ængſtlighed talt herom. Trykfeil iſær have været os en Anſtødsſteen, ſom vi hidtil ikke have kundet undgaae; men ſom vi for Fremtiden ſkal ſtræbe at raade

Bod

Bod paa. At Trykfeilene, vi herefter anmerke, des lettere kan findes, trykkes de bag i ethvert Bind. Den, der af Erfaring veed, hvor megen Nøiagtighed og Paapasſenhed der udfordres for at undgaae Trykfeil, ſætter den rette Priis paa en Bog, ſom beſidder denne Fuldkommenhed, der ikke letteligen opnaaes, naar Omſtændighederne ei tillade Forfatterne ſelv at beſørge Korrekturerne, og andre tilfældige Aarſager finde Sted. Denne Vanſkelighed, der ved et Arbeid af dette Slags ikke letteligen hæves, vil uden Tvivl tiene os til Undſkyldning. Glæde os ſkulde det, om vi ei trængte dertil.

Endeligen bør vi og ſige Aarſagen til nogle af de ſidſte Numeres uordentlige Gang. Vi havde beſluttet ingen Deel at tage i diſſe Blade. Enhver holdt ſig derfor tilbage i den Tanke, at der var nok til at ſlutte Aargangen med. Men da vi overlagde, at det Maal, vi i Begyndelſen foreſatte os, og ſom vi her paa ny have forklaret, ei var opnaaet, og vi gjøre os viſt Haab om at kunne opnaae det, troede vi endnu at have Aarſag til at forſøge vor Lykke. Opnaae vi det ikke, ere vi os ſelv bevidſte, at have giort vort dertil; opnaae vi det, ſkal vi roligen overlade andre Fortſettelſen, og glæde os, om Videnſkaberne vinde derved.

Af diſſe Nye Efterretninger om lærde Sager udgives ugentlig eet Stykke ved Brødrene Berling.

Regiſter

over

det Andet Hefte

af de

Kiøbenhavnſke

Nye Efterretninger

om

lærde Sager

for Aaret 1781.

A.

Side

Aandeligt Huusoffer. See Scriver.

Abderiterne. En meget ſandſynlig Hiſtorie af Wieland. See Wieland.

Abrahamſon (Werner Hans Frid.) Geſchichte der Königlichen Artillerieſchule in Kopenhagen 427

— — Neue Deklamationen über einige Maurer-Pflichten 431

Abſchieds-Rede des Herrn von Reitzenſtein. See Reitzenſtein.

Advocat (den retſkafne) ſom en rigtig Copie efter Originalen ved ærlig Mand 649

Afhandling om Opdragelſen til Religionen. See Giørup.

— — om Felt-Forſkandeningers Angreb og Forſvar. See Bertouch.

Agerdyrknings-Katechismus. See Prahl.

Allgemeines Geſangbuch zum öffentlichen und häuslichen Gebrauch. See Geſangbuch.

Almanach (Kirchen- und Ketzer-) aufs Jahr 1781 457

Sid

Almanach (Den lystige) = = 71
Almeennyttige Samlinger til Hiertets Forbedring og Kundskabers Udbredelse. Andet Bind. See Samlinger.
Amberg (H. C.) Oversættelse af det nyeste Magazin af Fortællinger. Sidste Aargang = 75
Analecta ad historiam regni Norvegici. See Thorkelin.
Antwort auf J. C. Fabricius Zudringlichkeit in seiner Schrift über die Volksvermehrung in Dännemark. See Oeder.
Anviisning til Feldt-Ingenieur-Kunsten. See Oxholm.
Arnoldi (Joh. Ludv. Ferd.) Praktiske Underviisning at lære døve og stumme Personer at tale og skrive. See Holm.

B.

Bachstrøm (Joh. Frid.) Kunst at svømme. See Holm.
Baden (Jac.) Compendium historiæ romanæ ad occasum imperii occidentalis ad ductum Eutropii - - 521
—— —— Indbydelse til Subskription paa et latinsk-dansk Lexicon = = 704
Balling (Emanuel) Forsøg i det Følsomme. See Forsøg.
Ballum (Niels) forklarende Omskrivning af Jesu Christi Lidelses Historie = 625
Bastholm (Christ.) geistliche Reden über wichtige Wahrheiten der Religion Jesu. 1 und 2ter Theil = = 705
—— —— Tale om Helvedstraffens Evighed = 715
Bertouch (Frid. Ferd.) om militaire Poster eller Afhandling om Felt-Forskandsningers Angreb og Forsvar, til Nytte for en Infanterie-Officeer, der i Krigen detascheres 806
Beskrivelse over Stavanger Amt i Norge. Første Deel. = = = 539
Betragtninger over Religionens fornemste Sandheder. Første Deel. See Wandal.

Side

Betragtninger over Døden ſom en Vinding. See Münter.

Betænkninger (mathematiſke og phyſiſke) over Nordlyſet. See Feſter.

Bibel-Calender til Tieneſte for flittige Bibellæſere 454

Biehl (Charl. Doroth.) Overſættelſe af Miguel de Cervantes Saavedra lærerige Fortællinger : : : 657

— — moraliſke Fortællinger. Første Tome 679

Birch (H. J.) berømte ældre og nyere Lærdes Levnetsbeſkrivelſer : : 684

— — Overſættelſe af Gesners ſamtlige Skrivter : : : 689

Blom (S.) Natur- og Folke-Retten : 646

Borchſenius (Willads) hiſtoriſk Katechismus indeholdende en Chriſtens Skilderie : 442

Boye (Joh.) Indbydelſe til Subſkription paa en danſk Overſættelſe af Herodot : 447

Breve over nogle endnu levende Fritænkeres Indvendinger mod Aabenbaringen. See Haller.

— — (philoſophiſke) til min Søſter over Menneſket efter dets forſkiellige Forhold. See Halling.

— — fra Simplicius a ſancta fide til Prudens Templarius 750

Brorſon (Chriſt. Carl) Thieles May-Glæde 636

Bruun (Joh. Nord.) Forſlag til en nyttig Stiftelſe i Bergen : :

— — Tale om Korskirkens fattige Skoles Navn: Chriſti Krybbe : : 479 491

— — en ſand Troende ſom et Lys her og hiſſet

Brünnich (Prof.) Beſkrivelſe over en nye Fiſkeart fra Oſtindien : : 723

Bugge (Prof.) Obſervationer over den nye Planet, forelæſte i Videnſkabernes Selſkab 721

Bunjan (Joh.) det Gudvelbehagelige Offer eller et ſønderbrudt Hiertes Fortreffelighed 554

C.

Cervantes Saavedra (Miguel de) lærerige Fortællinger. See Biehl.

Side

Chemnitz (Paſtor) Conchyliologiſke Opdagelſe, forelæſt i Videnſkabernes Selſkab = 722
Chriſtens (En) Skilderie. See **Borchſenius.**
Chriſtendom (Den andægtige) tilligemed Mag. Scrivers aandelige Huusoffer og Levnets Regler = = = 549
Chriſtendommens Styrke af Hedningenes og iſær af Flavii Joſephi Meninger om Chriſto. See **Serenius.**
Chronologiſk Register over de Kongelige Forordninger og aabne Breve. See **Schou.**
Collectio nova Claſſicorum Romæ antiquæ Scriptorum. See **Ith.**
Commentarii (Julii Cæſaris) de Bello Gallico & civili. See **Julius Cæſar.**
Comoediæ Plauti See **Plautus.**
—— —— Terentii, See **Terentius.**
Compendium hiſtoriæ romanæ. See **Baden.**
—— —— medicum practicum per faſciculos diſtributum. See **Meza.**
Compte rendu au Roi. See **Necker.**
Cornelius Nepos de Vita excellentium imperatorum = = = 525

D.

Daaren af Stand eller Hiſtorie om Henrich Greve af Moreland 4 og 5te Deel = 719
Dagklokken for 1781 See **Holck.**
Danſk Muſeum. See **Subſkription.**
Danſke Sange af det ældſte Tidsrum. See **Sange.**
Deklamationen (Neue) über einige Maurer-Pflichten. See **Abrahamſon.**
Den andægtige Chriſtendom. See **Chriſtendom.**
Den luſtige Almanak. See **Almanak.**
Den retſkafne Advocat ved ærlig Mand. See **Advocat.**
Den underlige Ting funden i Kongens Hauge 718
Det Gudvelbehagelige Offer. See **Bunjan.**
Det harmoniſke Selſkabs Love. See **Love.**
Det Islandſke Litteratur-Selſkabs Vedtægter = 723
Diſputeur (le). See *Guillaume.*

Side.

E.

Efterretning om Skyepumpen. See Holm.
—— —— om Skriver-Selſkabet : : 723
—— —— angaaende Strømſøe. See Heſſelberg.
—— —— fra en Reiſende om Indretningerne med Linnedſpinderie og Agerdyrkning paa Oeberregaard i Vordingborg Amt : 703
Einem (Joh. Aug. Chriſt.) Mosheims Erklärung des Briefes an den Titus. See Mosheim.
Elias Prophete, hans Liv og Levnet. See Skielderup.
Eliſæus Prophete, hans Liv og Levnet. See Skielderup.
Enfoldige Jule- Faſte- og Paaſke-Tanker, ſamt en Samtale imellem en Chriſten, en Fugl og en Blomſt : : 633
En ſand Troende ſom et Lys baade her og hiſſet. See Bruun.
Ens Islendſka Lærdoms-Liſta-Felags Skraa : 723

F.

Fabricius (Joh. Chr.) von der Volksvermehrung inſonderheit in Dännemark : 503
—— —— Betrachtungen über die allgemeinen Einrichtungen in der Natur : : 790
—— —— (Otho) om Tinte-Ormen : : 723
Faders (en) ſidſte Villie til ſine Døttre. See Gregory.
Feſter (Diderich Chriſt.) mathematiſke og phyſiſke Betænkninger over Nordlyſet. Første Betragtning : : 665
Finanze-Forvaltnings-Regnſkab. See Necker.
Fogtman (L.) Subſkriptions-Plan paa Samling af alle gieldende Kongelige Forordninger, Reſcripter, Reſolutioner og Collegial-Breve for begge Rigerne : : 656
Foreningen af Øſterſøen og Veſterhavet til Skibsfart igiennem Hertugdømmet Slesvig ved en Canals Gravning : : 686

Side

Forklaring over Mosis første Bog. See Lorentzen.
Formula Copulationis. See Munus.
For seent er forspildt, eller den heldige Uforsigtighed 661
Forslag til en ny Stiftelse i Bergen. See Bruun.
Forsøg i de Kiønne og nyttige Videnskaber. Tretten-
de Stykke : : 593
—— —— i det Følsomme : : 620
—— —— (Første) til en almindelig nyttig dansk Or-
thographie. See Møller.
Fortællinger (moralske) af Charlotte Dorothea Biehl.
Første Tome. See Biehl.
—— —— (lærerige) af Miguel Cervantes Saave-
dra. See Biehl.

G.

Geistliche Reden über wichtige Wahrheiten der Reli-
gion Jesu. See Bastholm.
Gellerts freundschaftliche Briefe. Zweiter Nach-
trag : : : 524
Gemeinnützige Erläuterung der gesamten heiligen
Schrift. See Petersen.
Gesangbuch (Allgemeines) zum öffentlichen und häus-
lichen Gebrauch in den Gemeinen des Her-
zogthums Schleswig, Holstein, Pinne-
berg, Altona, Ranzau : : 542
Geschichte der Königl. Artillerieschule in Kopenhagen.
See Abrahamson.
Gesners samtlige Skrifter. Oversatte paa Dansk.
See Birch.
Gezelii (Joh.) Grammatica Græca : : 463
Giessing (Christoph) Nye Samling af Danske,
Norske og Islandske Jubel-Lærere med
Slægt-Registere og Stamtavler. 2 Deels
1 Bind : : : 785
Gisrup (P. B.) synoptiske Tabeller over det nye
Testaments Kirkehistorie : 449
—— —— synchronistiske Tabeller over Dannemarks
Kirkehistorie : : : 452
—— —— Johan August Nösselts Afhandling om
Opdragelsen til Religionen : 630

Side

Gregory. En Faders ſidſte Villie til ſine Døttre. 555
Gudelige Taler ved et theologiſk Selſkab. See **Taler.**
Guds overvættes Naade for bange og anfegtede Siele og Samvittigheder. See **Horrebow.**
Guillaume (Monſieur) ou le Diſputeur . 606
Gyldendal indbyder til Subſcription paa et Skatkammer eller Styrmandskunſt : 496
— — — paa Abbed Millots Verdens Hiſtorie : : : 575

H.

Hallers (Albr. v.) Breve over nogle endnu levende Fritænkeres Indvendinger imod Aabenbaringen. 2 og 3 Deel : 472
Halling (J. G.) philoſophiſke Breve til min Søſter over Menneſket efter dets forſkiellige Forhold : : : 673
Hammond (Hans) hellige Taler ved Brudevielſer 513
Henrich den Fierdes Levnetsbeſkrivelſe. See **Udtog.**
Herodot. Paa en danſk Overſættelſe heraf indbydes til Subſcription. See **Boye.**
Herren mægtig i Strid, Herren mægtig i Seier, Herre Zebaoth er hans Navn. See **Svane.**
Heſſelberg (Peder Nyborg) Efterretninger angaaende Strømſøe Bye, Jurisdiction, Kirke, tilligemed Kirke-Fundats og Præſter 653
Hiſtorie (Kort) om den ſlemme Bedrager Loke Laufeyerſøn. See **Lokalæte.**
Hiſtoriſk Beretning om Inqviſitions-Commiſſionen. See **Uſing.**
Holck (Hans) Dagklokke for 1781 : : 717
Holm (Frid.) Overſættelſe af Bachſtrøms Svømmekunſt : : : 422
— — Overſættelſe af Arnoldi praktiſke Underviisning at lære døve og ſtumme Perſoner at tale og ſkrive : : ibid.
— — (S. M.) Efterretning om Skyepumpen 571
Homeri Ilias. See **Niemeyer.**
Horatii (Q. Flaccii) Opera . . 575
— første Satyre paa danſke Vers. See **Skielderup.**

Side

Horrebow (Peder) Guds overvættes Naade for bange og anfegtede Siele og Samvittigheder 470
Hungurvaka, Pals Biſkups Saga, ok Þattr Af Thorvalldi Vidförla. Ex Legato Magnæano . . . 561

J.

Jeruſalems Betragtninger over Religionens fornemſte Sandheder, Første Deel. See Wandal.
Jeſu Religions Ypperlighed. See Prædiken.
Indfødsretten i fire Sange. See Storm.
Jochims (Jac.) Forſøg til at forbedre Undervisningen i Landsbyeſkolerne : 435
Irb (J. S.) Collectio nova claſſicorum Romæ antiquæ Scriptorum . . 527
Jule- Faſte- og Paaſke-Tanker. See Enfoldige.
Julii Cæſaris Commentarii de bello Gallico & civili . . . 525

K.

Katechismus (Hiſtoriſk). See Borchſenius.
Kirchen- und Ketzer-Almanach aufs Jahr 1781. See Almanach.
Kirkehiſtorie (fuldſtændig) fra Pompeji til Hadriani Tider, Første Deel. See Riegelſen.
Konga-Erfda ok Riki's Stjorn. See Thorkelin.
Kongelige Videnſkabers Selſkabs Vedtægter : 723
Kongs Chriſtians Þeß Fimmta Norſku Lög a Islendſku utlögd : : : 644
Kongslew (Lauritz Laurberg) tvende Taler i Anledning af Kongens Fødſelsdag : 599
Krag (Frid. Chriſt) Samling af Vers og Poeſier i adſkillige Materier : : 565
Kraglund (Joh. Schack) Tentamen exegeticum, quo Hircum emiſſarium non eſſe Typum Chriſti, ſed hominum per Chriſtum ſalvandorum, demonſtratur 433
Krappens eller Farve-Rodens Plantning og Commerce 702
Kunſt at ſvømme. See Holm.

Side

L.

Leß (Gottfr.) Die chriſtliche Lehre vom innern Gottesdienſt : : 560
Levninger af Middel-Alderens Digtkunſt : 609
Liber Geneſeos ex lingua originali in linguam latinam translatus. See *Schmidt*.
Livii (Titi Patavini) Hiſtoriarum Libri, qui ſuperſunt, omnes - - 525
Lokalæte eller Hiſtorie om den ſlemme Bedrager Loke Løfeyerſøn : : : 563
Lorentzen (Simon) Forklaring over første Moſis Bog. Første Deel : : 738
Love for Klubben oprettet i November 1775 : 723
— — for det harmoniſke Selſkab , ibid.
— — og Anordninger for det juridiſk-praktiſke Selſkab : : : ibid.
Lucani (Annæi) Pharſalia - - 526
Løg-Pingis Bogkin : : : 645

M.

Magazin (Nyeſte) af Fortællinger. See **Amberg.**
Martini (Georg Henr.) Propempticon, quo tres juvenes nobiliſſimos diſciplinæ nuper ſuæ alumnos proſequitur; ac de Pompejanis inſcriptionibus unam ſimul interpretatur - - - 543
Mathematiſke og phyſiſke Betænkninger over Nordlyſet. Første Betragtning. See **Feſter.**
May-Glæde (Thieles). See **Brorſon.**
Mercier den Nødlidende : : 581
Meza (Sal. Theoph.) Compendium medicum practicum per faſciculos diſtributum. Vol. I & II. - - - 648
Michaelis (Joh. Dav.) moſaiſke Ret. Anden Deel. See **Wolf.**
Middel-Alderens Digtkunſt. See **Levninger.**
Moralſke Fortællinger af Charlotte Dorothea Biehl. Første Tome. See **Biehl.**
— — Sange. See **Prahl.**

Side

Morville (Niels) om Prøve-Regningen med Ellevе-Tallet = = = 801

Mosheim (Joh. Lor.) Erklärung des Briefes an den Titus = = 495

Muus (Jac.) Formula Copulationis in gratiam Dni *Laurenti Helbech* & Amaliæ *Eliſabethæ Rebeccæ Muus*, habita die 3tio Junii ante Feſtum Pentecoſtes - - 789

Møller (Henrich) Evangeliſke Hiertespeil = 769

—— —— (Franz Henr.) Afhandling om nødvendige Forſigtigheder ved Sølvprøver = 737

—— —— om et beſynderligt Væſen i Strand-Vandet = = = 753

Münter (Balth.) Betragtninger over den Lærdom, at Døden for en ſand Chriſten ikke er Tab men Vinding = = 713

Møller (Abrah.) første Forſøg til en almindelig nyttig danſk Ortographie = = 810

N.

Nachtrag (zweiter) zu C. F. Gellerts freundſchaftlichen Briefen. See Gellert.

Natur- og Folke-Retten. See Blom.

Nebelius poetiſke Tanker om Jeſu Under ſom Friſtæder for alle opvakte Syndere = 434

Necker Compte rendu au Roi - - 582

—— —— Finanz-Forvaltnings-Regnſkabet til Hans Majeſtæt Kongen af Frankrig, overſat og med en Indledning forsøget = 746

Niemeyer (Aug. Herm.) Homeri Ilias ex Recenſione Samuelis Clarkii - - 733

Norſku Lög a Islendſku utlögd. See Kongs.

Nødlidende (Den) af Mercier. See Mercier.

Nøſſelts (Joh. Aug.) Afhandling om Opdragelſen til Religionen. See Giørup.

O.

Obſervations modeſtes d'un Citoyen, ſur les opérations de Finances de M. *Necker*, & ſur ſon *Compte rendu*, adreſſées a M. M. les pacifiques Auteurs des *Comment*

Side

des *Pourquoi*, & autres pamphlets anonymes - - - 782

Odarum Eddæ Sæmundianæ una. See **Thorkelin.**

Oeders (G. C.) Antwort auf J. C. Fabricius Zudringlichkeit in ſeiner Schrift über die Volksvermehrung in Dännemark = 687

Olavius (Olaus) oeconomiſke Reiſe i Island = 577

Om den saa kaldede adelige Reception i Holſteen og hvad dertil hører = = = 765

—— —— Krappens eller Farve-Rodens Plantning og Commerce. See **Krap.**

—— —— Militaire Poſter eller Afhandling om Feldtforſkandsningers Angreb og Forſvar. See **Bertouch.**

Omſkrivning af Jeſu Chriſti Lidelſes Hiſtorie. See **Ballum.**

Onomaſticon litterarium. See *Saxius.*

Ord (Et par) til det Danſke Publikum. See **Uſing.**

Orholm (P. L.) Anviisning til Feldt-Ingenieur-Kunſten med Anmerkninger over adſkillige Begivenheder og Tilfælde i Krigen, ſamlet og overſat af de beſte Militair-Skrifter = = = 802

P.

Palm (J. J.) Skriftemaals og Altergangs Misbrug 552

Peterſen (Ingwer.) gemeinnützige Erläuterung der geſammten heiligen Schrift nach Luthers Überſetzung = = = 574

Philoſophiſke Breve til min Søſter. See **Halling.**

Plauti (Accii) Comoediæ - - 526

Pontoppidan (Hans) tvende Prædikener ved ſørgelig og merkværdig Anledning = 817

Prahl (Niels) moralſke Sange. Andet Hefte 617

—— —— (Jac. Peder) Agerdyrknings Katechismus efter Bornholms Agerdyrknings Maade 703

Propempticon. See **Martini.**

Prædiken om Jeſu Religions Ypperlighed = 634

Prøve-Regningen med Elleve-Tallet og ſammes fordeelagtige Anvendelſe paa de ſimple ſaavelſom de høiere mathematiſke Lignin-

Side

gers ſpecielle Oplosning. En Foreleesning i det Kongel. Videnſkabers Selſkab. See **Morville.**

R.

Rabners (Gottl. Wilh.) ſamtlige Skrifter overſatte. 3 og 4 Deel = = 700
Ramus (Jac.) indbyder til Subſkription paa et Hundrede gudelige Pſalmer = 624
Recenſenternes Efterretning til Læſerne = 826
Regiſter (chronologiſk) over de Kongel. Forordninger og aabne Breve. See **Schou.**
Reiſe (oeconomiſk) igiennem de nordveſtlige, nordlige og nordoſtlige Kanter af Island. See **Olavius.**
— — igiennem en Deel af Norge. See **Schöning.**
Reitzenſtein (W. B. E. v.) Afſchieds-Rede = 604
Riegelſen fuldſtændig Kirkehiſtorie fra Pompeji til Hadriani Tider, med trende Afhandlinger og oplyſende Anmerkninger. Første Deel = = = 775
Rit-Poß Islendſka Lærdoms-Lista-Felags. Fyrſta Bindini = = = 729
Rothe (Tycho) femte Udſigt over Menneſkets Beſtemmelſe = = = 474

S.

Salluſtii (Criſpi) Opera = = 526
Samling af Vers og Poeſier i adſkillige Materier. See **Krag.**
— — af Danſke, Norſke og Islandſke Jubel-Lærere. See **Giesſing.**
Samlinger (almeennyttige) til Hiertets Forbedring og Kundſkabers Udbredelſe. 2det Bind 714
Sandvig (B. C.) Peder Svaves til Giordslov Liv og Levnet = = 641
Sange (danſke) af det ældſte Tidsrum = 609
— — moraliſke. See **Prahl.**
Saxii (Chriſtoph) Onomaſticon litterarium. Pars tertia = = = 528

Schlegel

Side

Schlegel (Joh. Henr.) Obſervationes criticæ & hiſtoricæ in Cornelium Nepotem - 537
Schmidt (Sebaſt.) Liber Geneſeos ex lingua originali in linguam latinam olim translatus 456
Schou (Jac. Henr.) chronologiſk Regiſter over de Kongelige Forordninger og aabne Breve. 1, 2, 6 og 7de Deel = = 529
Schøning (Gerhard) Reiſe igiennem en Deel af Norge. Andet Hefte = 695
Scrivers (Chriſt.) aandelige Huusoffer og Levnets Regler = = = 550
Seidelin (Chriſt.) Tvende offentlige Taler ved en Jødindes Daab = = 634
Selſkabs (Det Theologiſke) Taler over Søn- og Feſt-Dags Evangelier. See **Taler.**
Serenius (Jac.) Chriſtendommens Styrke af Hedningenes og iſær af Flavii Joſephi Meninger om Chriſto = = 813
Seydlitz (Chr. Gotth.) Den ſande Ærelyſt, iſær den borgerlige = = 497
Simplicius å ſancta fide til Prudens Templarius. See **Brev.**
Skielderup (Jac. Worm.) Elias Prophete, hans Liv og Levnet = = 816
— — Eliſæus Prophete, hans Liv og Levnet 545
— — Qv. Horatii Flacci første Satyre af den første Bog overſat paa Danſke Vers 573
Skilderie (En Chriſtens). See **Borchſenius.**
Skriftemaals og Altergangs Misbrug. See **Palm.**
Storm (Edvard) Indſødd-Retten i fire Sange 465
Subſcriptions-Plan til en Danſk Overſættelſe af Herodot. See **Boye.**
— — til Skatkammer eller Styrmandskunſt. See **Gyldendal.**
— — til Abbed Millots Verdens Hiſtorie. See **Gyldendal.**
— — til en Samling af et Hundrede gudelige Pſalmer af nv forfattede til fleres Opbyggelſe. See **Ramus.**
— — til en Samling af alle gieldende Forordninger. See **Fogtman.**

Side

Subſcriptions-Plan til et latinſk-danſk Lexicon. See Baden
— — til et Danſk Muſeum : : 735
— — til Kongeriget Sverrigs Hiſtorie fra de ældſte til vore Tider i pragmatiſk Udtog ved Svend Lagerbring : 671
— — til ſamtlige Europæiſke Rigers og Staters Hiſtorie indtil vore Tider i fuldſtændige pragmatiſke Udtoge af de beſte Hiſtorikers Verker med hvert Riges Geographie og Statiſtik : : : ibid.
Suhm (P. F.) Forelæsning af Schønings Afhandling angaaende Procopii Kundſkab om Norden : : : 737
Sundheds-Tidende. Tredie Aargang. See Tode.
Svane (Frid. Peterſen) Herren mægtig i Strid, Herren mægtig i Seier, Herren Zebaoth er hans Navn. I Anledning af det anrettede Lyſt-Campement : : 824
Synchroniſtiſk Tavle over Univerſalhiſtorien. See Tavle.
Synchroniſtiſke Tabeller over Dannemarks Kirkehiſtorie. See Giørup.
Synoptiſke Tabeller over det nye Teſtaments Kirkehiſtorie. See Giørup.

T.

Tabeller (ſynoptiſke) over det nye Teſtaments Kirkehiſtorie. See Giørup.
— — (ſynchroniſtiſke) over Dannemarks Kirkehiſtorie. See Giørup.
Taciti (Cornelii) Opera - - - 526
Taler (gudelige) over Søn- og Feſtdags Evangelier ved et theologiſk Selſkab. Tredie Binds andet Hefte : : : 417
— — (tvende) paa Kongens Fødſels-Dag. See Kongslew.
— — (tvende offentlige) holdne ved en Jødindes Daab. See Seidelin.
Tale over Helvedſtraffens Evighed. See Baſtholm.
— — om Kirkens fattige Skoles Navn: Chriſti Krybbe. See Bruun.
Tanker (poetiſke) om Jeſu Vunder. See Nebelin.

Side

Tanker (uforgribelige) om Bondeſtandens Opkomſt i Dannemark = = 753
Tavle (ſynchroniſtiſk) over Univerſalhiſtorien fra Synd-floden indtil Chriſti Fødſel = 453
Tentamen exegeticum de Hirco Emiſſario. See *Kraglund.*
Terentii Afri (Publii) Comoediæ - - 526
Thieles May-Glæde. See **Brorſon.**
Thorkelin (Grimus Joh.) Konga-Erfda ok Rikis Stjorn - - - 533
—— —— Analecta, quibus Hiſtoria, Antiquitates, jura tam publicum quam privatum Regni Norvegici illuſtrantur - ibid.
—— —— Vafthrudnismal ſive Odarum Eddæ Sæmundianæ una - - ibid.
Tidsfordriv (Vinteraftenens) tredie Hefte = 821
Tode (Joh. Clem.) Sundhedstidende. Tredie Aargang = = = 780
Tvende Prædikener holdne i Rønne Kirke paa Bornholm ved ſørgelig og merkværdig Anledning. See **Pontoppidan.**

U.

Udſigt (femte) over Menneſkets Beſtemmelſe. See **Rothe.**
Udtog af Henrich den Fierdes Levnetsbeſkrivelſe = 570
Ueber die itzige Cammeral-Verwaltung in Frankreich 588
Uforgribelige Tanker om Bondeſtandens Opkomſt i Dannemark. See **Tanker.**
Underviisning (praktiſk) at lære døve og ſtumme Perſoner at tale og ſkrive. See **Holm.**
—— —— om en Kiøkkenhaves Anlæg og Dyrkning. See **Wamberg.**
Unger (Erich Chriſt.) Overſættelſe af Baſtholms Tale om Helvedſtraffens Evighed. See **Baſtholm.**
Univerſalhiſtorien, ſynchroniſtiſk Tavle derover. See **Tavle.**

Regiſter.

Side

Ueſing (Henrich) et par Ord til det Danſke Publikum : : : 432

—— —— (Nicolai) hiſtoriſk Beretning om Inqviſitions-Commiſſionen i Kiøbenhavn 725

V.

Vade mecum til Tidsfordriv : : : 778

Vafrudnismal. See Thorkelin.

Verſuch in Fabeln und andern Gedichten : 489

Verzoſæ (Joannis) Cæſarauguſtani Charina ſive Amores : : : 799

Vinterafteners Tidsfordriv. See Tidsfordriv.

Virgilii (Publii Maronis) Opera : 525

Von der Volks-Vermehrung inſonderheit in Dännemark. See Fabricius.

W.

Wamberg (Niels) Kort Underviisning om en Kiøkkenhaves Anlæg og Dyrkning, ſaavidt Almuen i Norge det til ſin egen Fornødenhed kunde behøve : 808

Wandal (Peder Top) Jeruſalems Betragtninger over Religionens forneinſte Sandheder. Førſte Deel. Andet Oplag : 629

Wieland Abderiterne. En meget ſandſynlig Hiſtorie : : : 517

Wolf (Jac.) Overſættelſe af Michaelis Moſaiſke Ret. Anden Deel : : 481

Wøldike (Andreas) Overſættelſe af Jochims Forſøg til at forbedre Underviisningen i Landsbyeſkolerne. See Jochims.

Trykfeil.

Tryfeil.

Side 775. Linie 36. for det læs fra det. S. 776. L. 12. mere interiſſant l. gisres mere intereſſant. Jb. L. 34. Oprindelſe grundfæſter l. Oprindelſe, grundfæſter. S. 778. L. 25. til modtage l. til at modtage. S. 779. L. 10. Rariter l. Rariteter. Jb. L. 11. Arbeider l. Arbeide. Jb. L. 22. dm l. den. S. 780. L. 2. Konges l. Kongens. S. 781. L. 3. forſte l. førſte. S. 784. L. 2. fortfætte l. fortfætter. S. 789. L. 11. Rebæciæ l. Rebeccæ. Jb. L. 32. ſig der . ſig deraf. S. 790. L. 16. Brudvielſes l. Brudevielſes Jb. L. 35. Naturen l. Naturens Herre. S. 792. L. 7. Tisler l. Tidsler. S. 793. L. 33. uendelig l. umulig. S 794. L. 38. ubredt l. udbredt. S. 796. L. 13. Eonſul l. Conſul. S. 797. L. 24. Vevægelſer l. Bevægelſer. S. 799. L. 8. Geiſt l. Gniſt. Jb. L. 17. Udlændiger l. Udlændinger. S. 800. L. 2. *verticis* l. verticis. Jb. L. 11. *rta* l. vita. Jb. L. 16. *inſeras* l. inſerar. S. 828. L. 11. Dommerne l. Dommene. Jb. L. 31. i det fra ſidſte l. i de ſem ſidſte. S. 830. L. 7. uberettige de l. uberettigede.